

MARIO PUZO

**THE
GODFATHER**

a novel

МАРІО П'ЮЗО

**ХРЕЩЕНИЙ
БАТЬКО**

роман

**ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ
ВІКТОРА БАТЮКА Й ОЛЕКСАНДРА ОВСЮКА**

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.111(73)
ББК 84(7Спо)
П96

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Puzo M. The Godfather : A Novel / Mario Puzo. —
New York : Signet, 1983. — 576 p.

Дизайнер обкладинки *Ольга Бурлій*

- © Mario Puzo, 1969
- © Батюк В. Г., переклад
- © Овсюк О. М., переклад розділу II
- © Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2017
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2017

ISBN 978-617-12-3846-6
ISBN 978-0-451-16771-2 (англ.)

Присвячую Ентоні Клері

ЧАСТИНА ПЕРША

За кожним великим багатством криється злочин.

Оноре де Бальзак

РОЗДІЛ I

Амеріго Бонасера сидів у залі третього кримінального суду Нью-Йорка і жадав правосуддя — покарання людей, що жорстоко покалічили його доньку, намагаючись збезчестити її.

Суддя, опасистий, з грубими рисами обличчя чолов'яга, закотив рукави чорної мантиї, неначе хотів власноручно розправитися з молодиками, що стояли перед ним. На його обличчі застигла шляхетна зневага. Проте Амеріго Бонасера відчував якийсь фальш, що не міг усвідомити.

— Ви вчинили, як останні дегенерати, — безжально проголосив суддя.

«Так, так, — думав Амеріго Бонасера. — Тварюки! Тварюки!»

Молодики з елегантними зачісками і чисто поголені покiрливо схилили голови.

Суддя вів далі:

— Ви вчинили, як хижі звірі в джунглях, і ваше щастя, що не згвалтували бідної дівчини, а то б я кинув вас за ґрати на дванадцять років. — Суддя зробив паузу, зиркнув з-під широких брів на сполотнілого Амеріго Бонасера, потім глянув на стос протоколів слідства, що лежали перед ним на столі. Далі насупився й стенив плечима, ніби вирок, який він збирався оголосити, не відповідав його власному бажанню. Він знову заговорив:

— Але, зважаючи на вашу молодість і те, що раніше вас до суду не притягали, а самі ви походите з порядних родин, а заразом

і через те, що закон у своїй великодушності не керується почуттям помсти, засуджую вас на три роки ув'язнення. Умовно.

Лише набута за сорок років професійна звичка — носити на обличчі відбиток скорботи — стримала Америкіо Бонасера від бурхливого вияву розчарування й обурення. Його вродлива і молода донька ще лежить у лікарні з перебитою і стягнутою дротом шелепою, а ці тварюки мають вийти на волю?! Весь цей суд був комедією від початку до кінця...

Він дивився, як радісні батьки й матері обступили своїх любих синів. О, тепер вони щасливі, тепер вони сміються...

Чорна жовч, невимовна гіркота ринула у Бонасера до горла і, здавалося, сочилася навіть крізь міцно зціплені зуби. Він мимохіть підніс до рота білого носовичка. Так він і стояв, мов заляканий, коли обидва винуватці, впевнені, спокійні, усміхнені, вайлувато проходили повз нього, навіть не глянувши в його бік. Він дозволив їм пройти, не промовивши ні слова, притис до рота носовичок і насилу стримався, щоб не закричати.

Слідом йшли батьки та матері цих тварюк. Двоє чоловіків і дві жінки його віку, зовні більш американізовані, ніж він. Вони позирали на нього засоромлено, проте в їхніх очах світилися відвертий триумф і зневага.

Раптом знавіснівши, Бонасера нахилився вперед до виходу і хрипко вигукнув:

— Ви ще заплачете, як я плакав, я змушу вас плакати, як ваші діти змусили мене!

Його носовичок був уже біля очей. Адвокати, що ступали позаду, поквапили своїх клієнтів, збившись у проходах щільною купкою довкола молодиків, які вже обернулися, готові обороняти своїх рідних. Дебелий судовий пристав мершій загордив собою ряд, у якому стояв Бонасера. Але в цьому не було потреби.

Протягом усього життя в Америці Америкіо Бонасера вірив у закон і порядок. І процвітав завдяки цій своїй вірі. Та тепер, коли його обпікала образа й наскрізь переймало хиже бажання купити револьвер і пристрелити цих двох телепнів, Бонасера обернувся до своєї дружини, яка ще й досі нічого не зрозуміла, і коротко сказав:

— Нас пошили в дурні. — Потім помовчав і, вирішивши не спинятися ні перед якою ціною, додав: — Доведеться на колінах просити справедливості в донна Корлеоне.

У кричущо опорядженому номері-люкс одного з лос-анджелеських готелів Джоні Фонтане заливав горе, як буває з ревнивими чоловіками. Простягшись на червоній канапі, він дудлив шотландське віскі просто з пляшки, а потім, щоб перебити присмак, освіжав рота водою, припадаючи до кришталевої вази, повної битого льоду. Минала четверта ранку, і Джоні п'яно марив, як уб'є свою дружину-шльондру, коли та прийде додому. Якщо вона взагалі прийде. Телефонувати першій дружині й запитувати про дітей було вже пізно, а дзвонити комусь із приятелів Джоні соромився, адже його кар'єра котилася тепер униз. Якщо раніше їм було б приємно, вони вважали б за честь, що Фонтане подзвонив їм о четвертій ранку, то зараз вони сприйняли б його як докучливу особу. Він посміхнувся сам собі, згадавши, що колись пригоди з Джоні Фонтане захоплювали не одну з найбільших кінозірок Америки.

Циндрячи з пляшки віскі, він нарешті почув, як клацнув у дверях ключ, однак не опустив пляшки, доки дружина не зайшла до кімнати й не стала перед ним. Вона видалася йому надзвичайно гарною — ангельське личко, проникливі очі-фіалки, чарівно-тендітне, проте ідеально збудоване тіло. На екрані її врода ще множилася, набувала одухотвореності. Сто мільйонів чоловіків у світі закохані в лице Марго Ештон. І платять, аби лише побачити її на екрані.

— Де ти в чорта віялася? — запитав Джоні Фонтане.

— З бахурами, — відказала вона.

Марго переоцінила ступінь його сп'яніння. За мить він стрибнув через столик для коктейлів і захопив її за горлянку. Але, нахилившись до її магічно вродливого обличчя, до чарівливих фіалкових очей, Джоні забув усю свою злість і знову став безпорадним. А вона вдруге припустилася помилки, глузливо посміхнувшись, і він підніс кулак.

— Джоні, тільки не в обличчя! — зойкнула Марго. — Я ж знімаюся!

Вона знушалася з нього. Джоні вдарив її в живіт, і Марго впала на підлогу. Вона важко хапала повітря, і він відчував аромат її віддиху. Джоні бив її по руках і штурхав у тугі стегна, вкриті шовковою засмагою. Дубасив її, як колись давно міцним підлітком у нью-йоркській «Пекельній кухні» лупцював надокучливу малечу. Це були болючі побої, що не лишали, проте, жодних потворних слідів, як ото вибиті зуби чи перебитий ніс.

А втім, він бив її не досить сильно, не міг бити сильніше. І Марго глузувала з цього, її парчева сукня високо заголилася, і вона, бавлячись, роз'ятрювала його:

— Ну, давай, ввіткни його, Джоні, тобі ж від мене тільки цього й треба!

Джоні Фонтане підвівся. Він ненавидів цю жінку, що лежала на підлозі, але її краса була нездоланною. Марго відкотилася трохи, а потім, як вправна танцівниця, одним стрибком підхопилася і стала перед ним. Тоді, мов дитина, що дражниться, пустилася витанцьовувати, приспівуючи: «Не бий мене, Джоні, не бий мене, Джоні, ніколи!» І раптом майже засмучено, із суворо-прекрасним лицем, мовила:

— Ех ти, нещасний бовдуре. Душив мене, як хлопчисько. Ах, Джоні, ти довіку залишишся дурненьким романтичним поросям. Навіть кохався ти як шмаркач. Мабуть, і досі гадаєш, що й у ліжку так робиться, як у тих дохлих пісеньках, що ти колись співав? — Марго хитнула головою. — Бідний Джоні. Добраніч, Джоні. — І пішла в спальню. Він чув, як вона повернула ключ у дверях.

Джоні сидів долі, обхопивши голову руками. Болісний, прилизливий відчай опанував його. Та врешті життєва чіпкість вихідця з «дна», що свого часу допомагала йому вижити в джунглях Голлівуду, спонукала його підняти слухавку й викликати таксі до аеропорту. Була лише одна людина, яка могла його врятувати. Він поїде до Нью-Йорка. Поїде до того, хто має силу й мудрість, такі потрібні йому тепер. Джоні поїде до свого хрещеного батька Корлеоне, у прихильність якого він вірив беззавітно.

Пекар Назоріне, опецькуватий і шорсткий, як його великі італійські хлібини, запорошений борошном, кидав похмурі погляди то на дружину, то на пишнотілу доньку Катаріну, то на підсобника

Енцо. Той уже переодягся у свою форму військовополоненого, з написом зеленими літерами на нарукавній пов'язці. Він тремтів від думки, що сьогоднішня сцена може закінчитися для нього поверненням на Говернорс-Айленд. Один із багатьох тисяч італійських військовополонених, відпущених під слово честі для роботи в американському господарстві, Енцо жив у постійному страху, що його дозвіл на роботу в місті буде скасовано. І тому невеличка комедія, що розігрувалася перед ним, була для нього дуже серйозною справою. Назоріне гримів:

— Це що таке? Може, ти вже згальбив мою родину, а тепер, коли війна закінчилась і ти знаєш, що Америка викине такого бевзя, як ти, ногою під зад у твоє задрипане село, до Сицилії, лишиш мою доньку з лялькою в пелені на згадку?

Енцо, невисокий, кременезний хлопчина, приклавши руку до серця, запевняв мало не слізю, та й, зрештою, цілком слушно:

— Господарю, присягаюся Святою Дівою, я й на думці не мав так віддячити вам за вашу ласку. Я щиро люблю й поважаю вашу дочку та уклінно прошу віддати її за мене. Я знаю, що не маю права, але, якщо мене відішлють назад до Італії, я вже ніколи не зможу приїхати до Америки. І я не зможу побратися з Катаріною.

Філомена, дружина Назоріне, уврала суперечку.

— Облиш ці дурощі! — визвірилася вона на свого тлустого чоловіка. — Хіба не знаєш, що тобі треба зробити? Не відпускай Енцо, переховай його в когось із наших родичів на Лонг-Айленді.

Катаріна схлипувала. Вона була вже нівроку пухкенька, непоказна лицем, з помітними ріденькими вусиками. Їй не знайти більше такого вродливого хлопця, як Енцо, не мати більше чоловіка, що торкався б її таємних принад так закохано й шанобливо.

— Я поїду й житиму в Італії, — заверещала вона у вічі батькові. — Я втечу, якщо ти не сховаєш Енцо десь тут.

Назоріне пильно подивився на неї. Надто палка в нього донька! Хіба він сам не бачив, як вона за прилавком терлася своїми круглими сідницями об набухлу шириньку Енцо, коли той пропихався позад неї, несучи свіжі, шойно з печі, булки? «Якби їх не пильнували, то гарячий буханець цього молодого шибеника давно б уже побував в її печі», — розпусно подумав пекар. Треба

якось затримати Енцо в Америці й зробити його американським громадянином. І лише одна людина може це влаштувати. Хрещений батько. Дон Корлеоне.

Усі ці люди й багато інших отримали гарно видрукувані запрошення на весілля міс Констанції Корлеоне, призначене на останню суботу серпня 1945 року. Батько нареченої, дон Віто Корлеоне, ніколи не забував про своїх давніх друзів і сусідів, хоча тепер він живе у великому пишному будинку на Лонг-Айленді. Весілля мали справляти в цьому будинку; свято триватиме цілий день. Безперечно, це буде неабияка подія. Війна з Японією вже закінчувалася, і святкового настрою не захмарюватиме липкий страх за синів, що воюють в армії. Людям потрібне якраз весілля, щоб виявити свою радість.

Отож у суботу зранку з Нью-Йорка потекли приятелі дона Корлеоне, щоб засвідчити йому свою повагу. Вони мали при собі конверти кремового кольору — подарунки нареченій. Ніяких чеків, лише готівка. У кожному конверті лежала також візитна картка, щоб можна було встановити особу дарувальника й міру його поваги до Хрещеного Батька. Чесно заслуженої поваги.

Дон Віто Корлеоне був людиною, до якої всі вдавалися по допомогу й ніколи не розчаровувалися. Він ніколи не кидав слова на вітер, ніколи не закривався полохливою відмовою — мовляв, його руки зв'язані силою, більшою за його власну. І зовсім не обов'язково, щоб він був вашим другом, і не важливим було також те, що ви не мали коштів, аби йому віддячити. Необхідно лише, щоб ви самі засвідчили йому свою дружбу. І потім, байдуже — бідний чи багатий прохач, Дон Корлеоне візьме близько до серця його турботи. І усуне все, що завдає йому горя. Якої винагороди він потребує? Дружби, шанобливого титулу «Дон» та іноді теплішого звернення «Хрещений Батько». І, певне, для засвідчення цієї поваги, а не для якогось там зиску, просто як скромний даруночок — галон вина власного виробництва чи кошик наперчених «тараллес», випечених спеціально для окраси його різдвяного столу. Само собою вважається ознакою доброго тону нагадувати, що ви його боржник і що він має право будь-коли попросити у вас сплати цього боргу якоюсь невеличкою послугою.

Сьогодні, у такий визначний день, день весілля доньки, дон Віто Корлеоне стояв біля дверей свого будинку на Лонг-Біч і вітав гостей. Усі вони були йому добре знані, і на кожного він міг покластися. Багато хто своїм успіхом у житті завдячував донові Корлеоне і з такої доброї нагоди дозволяв собі трохи по-панібратському називати його в очі «Хрещеним». Навіть люди, що прислуговували на цьому святі, були його приятелями. За буфетом стояв давній товариш; подарунком його стали, власне, всі напої на весіллі та його велика майстерність у цих справах. Офіціантами були друзі синів дона Корлеоне. Наїдки в саду на столах приготувала дружина дона з приятельками, а одноакровий садочок прикрасили весільними гірляндами нерозлучні подружки молодої.

Дон Корлеоне приймав з однаковим виявом прихильності геть усіх — багатих і бідних, могутніх і мізерних. Він не зневажав нікого — така-бо в нього влада. І гості так голосно захоплювалися його чудовою поставою у смокінгу, що людина невтаємничена могла б залюбки визнати дона за щасливого жениха.

Разом із ним коло дверей стояли два з трьох його синів. На старшого, Сантіно, якого всі, окрім батька, звали Сонні, літні італійці поглядали з підозрою, зате молодші — із захопленням. Як на американця першого покоління, та ще італійського походження, Сонні був зависокий, майже шести футів заввишки, і видався ще вищим через свою густу, кучеряву чуприну. Він мав обличчя перерослого купідона — з правильними рисами, але з товстими, гарно вигнутими чуттєвими губами, з ямочкою на підборідді, що надавала обличчю якогось сороміцького вигляду. Сонні був дебелий, мов бугай, і невтомний у любовшах. Усі знали, як щедро наділила його природа: дружина-мучениця згадувала про шлюбне ложе з таким трепетом, як у давнину невірні про неминуче боже покарання. Подейкували, що коли він у юні роки навідувався до будинків із сумнівною славою, навіть найвідчайдушніші й найсміливіші повії, віддаючи із шанобливим страхом належне його величезній чоловічій прикрасі, вимагали подвійну ціну.

На весіллі декотрі широкороті молоді матрони з пишними стегнами вже міряли Сонні спокійно-упевненими поглядами.

Одначе наразі вони дарма марнували час. Хоч на весіллі були його дружина й трое малих дітей, Сонні Корлеоне сьогодні мав

плани щодо Люсі Манчіні, дружки своєї сестри. Ця дівчина в рожевій сукні, з короною квітів у лискучому чорному волоссі сиділа в садку за столом і добре знала про наміри Сонні, бо пускала йому бісики весь тиждень перед весіллям, а сьогодні вранці біля вітваря стиснула йому руку. Чи може дівчина зробити щось більше?

Її не турбувало, що він ніколи не зможе бути такою великою людиною, як його батько. Сонні Корлеоне мав силу й відвагу. До того ж він був щедрий, усі визнавали, що його серце таких же великих розмірів, як і його кабака. Щоправда, Сонні бракувало батькової врівноваженості, його запальна вдача не раз призводила до необачних вчинків. Хоч він добре допомагав батькові у справах, чимало сумнівалося, що Сонні стане батьковим наступником.

Таку дитину, як другий син Дона — Фредеріко, — його звать також Фредді, або Фредо, — кожен італієць вихваляв до небес. Слухняний, старанний, завжди готовий до послуг татові, він жив ще в батьківському домі, хоч йому вже виповнилося 30 років. Був невисокий, кремезний, не такий вродливий, але все з тією ж корлеонівською головою купідона, кучерявою кучмою над круглим обличчям і повними, гарно вигнутими губами донизу кутиками. Правда, у Фредді губи були не чуттеві, а ніби викарбувані з граніту. Схильний до суворості, він став надійною підпорою для батька, ніколи не перечив йому, не докучав скандальними пригодами з жіноцтвом. Але, попри всі ці чесноти, Фредді бракувало того особистого чару, тієї тваринної сили, такої необхідної, щоб керувати людьми, тож вважали, що йому теж навряд чи доведеться успадкувати родинне діло.

Третій, наймолодший син, Майкл Корлеоне, не стояв із батьком і з братами, а сидів за столом у найдальшому кутку саду. Але й там його не оминала пильна увага друзів їхньої родини.

Майкл Корлеоне відмовився йти шляхом свого великого батька. Він не мав кудлатої голови купідона, як його брати, і лискуче чорне волосся лежало рівно, майже не завиваючись. Колір його шкіри, чистий оливково-смаглявий, був би гарний як для дівчини. Врода Майклова була надто тендітна. Дон Корлеоне свого часу непокоївся щодо мужності свого найменшого сина. Та ці сумніви розвіялися самі собою, коли Майклові минуло сімнадцять.

Тепер цей найменший син сидів за столом у найдальшому куточку саду, виказуючи в такий спосіб своє умисне відчуження від батька й родини. Поруч із ним сиділа дівчина, американка, про яку, безперечно, всі чули, але якої до сьогоднішнього дня ніхто не бачив. Звичайно, Майкл виявив належну чемність і познайомив її з усіма гостями на весіллі й з усіма родичами. Вона не дуже сподобалась їм: занадто тендітна і білошкіра, обличчя занадто розумне як для жінки, а манери занадто вільні як для дівчини. Її ім'я теж було незвичне для їхнього слуху: вона звалася Кей Адамс. Якби вона сказала їм, що її родина осіла в Америці два століття тому і що її ім'я найзвичайнісіньке, вони б тільки стенули плечима.

Гості помітили, що дон не звертає особливої уваги на третього сина. Майкл був його улюбленцем до війни і, очевидно, став би у слушний час спадкоємцем родинного діла. Наділений спокійною силою й розумом свого великого батька, він мав природжений хист поводитися так, що люди не могли не поважати його. Та коли розпочалася Друга світова війна, Майкл Корлеоне пішов добровольцем у морську піхоту. Пішов, знехтувавши явно батькову волю.

Дон Корлеоне не мав ані бажання, ані наміру допустити, щоб його сина вбили за чиїсь чужі для нього інтереси. Лікарям дали хабарі, були укладені таємні домовленості. Витрачалися грубі гроші, щоб уникнути призову на службу. Але Майклові виповнився двадцять один рік, і вже нічого не можна було зробити проти його волі. Тож він записався до війська і воював на Тихому океані. Дослужився до капітана й отримав кілька медалей. 1944 року портрет Майкла з описом його подвигів надрукували в журналі «Лайф». Хтось із знайомих показав донові Корлеоне журнал (удома цього зробити не посміли). Дон зневажливо поспів і сказав: «Стільки чудес наробив — і казна для кого».

Коли Майкла Корлеоне на початку 1945 року демобілізували видужувати після серйозного поранення, він і гадки не мав, що це влаштував його батько. Побувши кілька тижнів удома й нікого не спитавши, Майкл вступив до Дартмутського коледжу в Ганновері, штат Нью-Гемпшир, і знову залишив батьківський дім. А тепер він приїхав на сестрине весілля і zarazом

хотів показати свою майбутню дружину — оцю безбарвну американочку.

Майкл Корлеоне розважав Кей Адамс, оповідаючи їй короткі історії про найкolorитніших весільних гостей. Його тішило, що їй ці люди здаються екзотичними. Як завжди, його чарувала її загострена цікавість до всього нового і невідомого. Зрештою, її увагу привернула невелика купка чоловіків довкола дерев'яного барильця з вином домашнього виробництва. То були Америго Бонасера, пекар Назоріне, Антоні Коппола й Лука Бразі. Спостережлива дівчина відразу помітила, що ці четверо мали не дуже щасливий вигляд. Майкл посміхнувся: «Авжеж. Чекають на приватне побачення з батьком. Проситимуть допомоги». І справді, легко було помітити, що їхні погляди прикуті до дона.

Дон Корлеоне ще зустрічав гостей, коли над'їхав чорний «Шевроле» й спинився віддалік на заасфальтованій алеї. Двоє на передньому сидінні видобули з кишень блокноти і, анітрохи не криючись, почали записувати номери автомобілів, що стояли біля під'їзду. Сонні обернувся до батька й сказав:

— Не інакше як лягаві.

— Вулиця мені не належить. Хай собі роблять, що хочуть, — відповів недбало дон Корлеоне, знизавши плечима. Глусте, схоже на Купідона обличчя Сонні почервоніло від злості.

— У цих задріпаних байстриюків ні поваги, ні совісті.

Він зійшов по східцях і рушив алеєю до чорної машини. Підійшовши, нахилив розлючене обличчя впритул до водієвого, але той не відсахнувся, а лише розкрив свій гаманець і показав зелененьку картку-посвідчення. Сонні мовчки відступив, потім сплюнув, навмисне поціливши в задні дверцята, і пішов назад. Йому хотілося, щоб водій виліз із машини і пішов за ним алеєю, однак цього не сталося. Повернувшись, Сонні сказав батькові:

— Це з ФБР. Записують номери всіх машин. Байстриюки шмаркати!

Донові Корлеоне зайве було казати, хто це. Найближчим й найдовіренішим друзям порадили приїхати на весілля чужими машинами, і, хоч дон не схвалював безглузлого вибуху синовій злості, однак уся сценка була йому корисна. Вона мала переконати непроханих гостей, що на них не чекали і до їхньої появи

не готувалися. Тому, власне, дон не розсердився. Він-бо давно зрозумів: суспільство завдає кривд, які доводиться терпіти, тішачись через усвідомлення того, що й наймізернішій людині, якщо вона не ловить гав, колись неодмінно трапиться нагода помститися наймогутнішій. Свідомий цього, дон Корлеоне завжди залишався спокійно-розважливим, що так широко захоплювало його друзів.

Тим часом у садку за будинком загравав квартет джазових музикантів. Усі гості вже з'їхалися. І дон Корлеоне, геть забувши про непроханих прибульців, разом із двома синами подався до великих столів.

У великому саду зібралися сотні гостей; одні танцювали на дерев'яному помості, густо всіяному квітами, інші сиділи за довгими столами, що вгиналися від запашних страв і здоровенних глеків домашнього вина. Наречена, Конні Корлеоне, у всій пишноті сиділа за окремим столом, на узвишші, поряд свого молодого, дружок і свідків. Усе — як у старому італійському селі. Молода, звичайно, воліла б зробити все не так, але поступилася й згодилася на це «свиняче» весілля, аби розрадити батька, не вдоволеного, що вона вибрала собі такого чоловіка.

Наречений, Карло Ріцці, був не чистий сицилієць — лише батько походив із Сицилії, а мати з Північної Італії. Від матері він успадкував біляве волосся й блакитні очі. Рідні мешкали в штаті Невада, а Карло виїхав звідти через якесь дрібне непорозуміння із законом. У Нью-Йорку він зустрівся із Сонні Корлеоне й познайомився з його сестрою. Звісно, дон Корлеоне послав довірених людей у Неваду, і ті повідомили, що незгоди Карло з поліцією полягали в хлопчачій необережності зі зброєю, але все можна легко затерти, очистивши хлопцеві репутацію. Посланці привезли також докладні відомості про справи в тамтешніх легальних гральних домах; ті відомості вельми зацікавили донна, і він тепер часто про них думав. Однією із ознак його величчя було те, що дон із усього вмів здобувати гроші.

Конні Корлеоне важко було назвати дуже принадною — худа й нервова, вона обіцяла згодом перетворитися на сварливу бабу. Але сьогодні, вбрана в білу весільну сукню, осяяна любовними сподіваннями, вона аж промінилася й була майже гарною. Під

дерев'яним столом її рука лежала на м'язистому стегні молодого. Її купідонні уста, теж чуттєво вигнуті, посилали йому повітряні поцілунки.

Конні він здавався надзвичайно вродливим. Ще зовсім юнаком Карло Ріцці працював на вільному повітрі в пустелі — то була важка фізична праця. Тепер він мав дужі ручиська, його плечі аж випиралися з весільного смокінга. Карло зазирнув у захоплені очі нареченої й налив вина в її келих. Він був підкреслено уважний до неї, наче обоє були акторами на сцені. Але його погляд раз у раз спинявся на величенькій шовковій сумці, яку молода перекинула через праве плече, повну конвертів із грішми. Скільки там? Десять тисяч? Двадцять? Карло Ріцці всміхнувся. Це лише початок. Адже він бере дружину з королівської сім'ї. І вона має подбати про нього.

В юрмі гостей до цієї ж таки сумки придивлявся вичепурений молодик із прилизаною голівкою, схожий чимсь на тхора. Більше за звичкою Полі Гатто прикидав, як би йому поцупити оту набиту грішми торбинку. Його розважала сама думка про це, хоча він і розумів, що вона є дурною, невинною фантазією, на кшталт того, як малі діти уявляють, ніби розбивають танки зі своїх іграшкових пістолетів. Він стежив, як його бос, огрядний, уже немолодий Пітер Клеменца кружляв дівчат на дерев'яному танцювальному помості в завязтій простацькій тарантелі. Гості аплодували високому гладунові Клеменці, що танцював відчайдушно й майстерно, хтиво напіраючи своїм черевом на груди молодших і стрункіших партнерок. Старші жінки хапали його за руки, зваблюючи на наступний танець. Молодші чоловіки шанобливо звільнили майданчик і приляскували в долоні у такт запальній мелодії мандолін. Коли нарешті Клеменца впав на стілець, Полі Гатто приніс йому келих крижаного вина й витер спітніле чоло своїм шовковим носовичком. Клеменца припав до вина й пив, відсапуючись, наче кит. Але замість подяки він сухо кинув Полі:

— Хіба тебе поставили визначати переможця на танцях? Роби своє. Обійди все навколо і пильнуй, щоб було о'кей.

Полі зник у натовпі.

Джаз спинився перепочити й закусити. Один молодик, Ніно Валенті, підняв залишену музикантами мандоліну, поставив ліву ногу на стілець і заспівав вульгарну сицилійську любовну

п'єсеньку. У Ніно Валенті було гарне, хоча і припухле від постійного п'яцтва обличчя. Він і тепер, власне, був уже напідпитку і, мисливючи ліричні непристойності, пускав очима бісики. Жінки відчайдушно й весело вишали, чоловіки ж підхоплювали останнє слово кожного куплета.

Дон Корлеоне, людина навидовижу суворої моральності у таких справах, хоч його тілиста дружина весело вишала разом із іншими, тактовно відійшов до будинку. Побачивши це, Сонні Корлеоне пропхався до столу нареченої й сів поруч молоденької дружки — Люсі Манчіні. Все гаразд, їм ніщо не заважає. Його дружина на кухні закінчує прикрашати коровай. Сонні шепнув щось на вухо дівчині, і та підвелася. Сонні перечекав кілька хвилин і пішов слідом, зупиняючись то там, то тут погомоніти з гостями.

Усі очі стежили за ними. Дружка, широко американізована трирічним навчанням у коледжі, була дівчиною достиглою і вже мала певну славу. Весь час, поки готували весілля, вона фліртувала із Сонні, діймаючи його ущипливими жартами, які вважала дозволеними, бо Сонні, як дружка молодого, був її партнером. І ось, притримуючи поділ рожевої сукні, вона ступила до будинку з удавано-невинною усмішкою на устах і легко збігла сходами до ванної кімнати. Там вона побула хвильку. Коли вона вийшла, Сонні Корлеоне уже стояв на площадці перед нею. Він жестом поманив її вгору.

Крізь зачинене вікно кабінету дона Корлеоне на весілля в завітчаному гірляндами саду дивився Томас Хейген. Всі стіни позаду нього були заставлені юридичною літературою. Хейген працював адвокатом дона, виконував обов'язки «консільйорі», тобто радника, а отже, посідав найважливіше після самого дона місце в «родинному бізнесі». У цій високій кімнаті вони з доном вирішили багато заплутаних проблем, тож, помітивши, що Хрещений Батько залишив гостей і пішов у дім, він зрозумів: весілля чи не весілля, а сьогодні доведеться трохи попрацювати. Дон зайде до нього. Потім Хейген побачив, як Сонні Корлеоне шепнув щось на вухо Люсі Манчіні та яку невеличку комедію вони обоє розіграли дорогою до будинку. Хейген гмукнув. Чи варто казати про це донові? І вирішив, що не варто. Підійшовши до стола, він узяв написаний від руки список осіб, яким дозволено

було зустрітися з доном Корлеоне приватно. Коли дон зайшов до кімнати, Хейген простяг йому список. Корлеоне кивнув головою і сказав:

— Бонасера лиши насамкінець.

Через скляні французькі двері Хейген вийшов прямо в сад, де коло барильця з вином чекали прохачі. Він поманив гладкого Назоріне.

Дон Корлеоне зустрів пекаря обіймами. Змалечку, ще в Італії, вони гралися разом, товаришували й потому. І тепер на Великдень дон Корлеоне неодмінно одержував свіжі сирні й пшеничні паски з колесо вантажної машини завбільшки, з хрусткою, помашеною жовтим скоринкою. На Різдво і на дні народження повага Назоріне виявлялася в розкішних тортах, щедро оздоблених кремом. Усі ці довгі роки, чи добре велися справи, чи погано, Назоріне акуратно сплачував внески до створеної доном ще замолоду профспілки пекарів і ніколи не просив про жодну послугу, за винятком хіба купівлі під час війни на чорному ринку цукрових карточок. Аж ось настав час для нього заявити про свої права відданого друга, і дон Корлеоне радо виконає його прохання.

Пригостивши пекаря сигарою «Ді Нобілі» й чаркою золотавої «стрега», він підбадьорливо поклав руку йому на плече. Так завжди виявлялася донова людяність. З гіркого досвіду він добре знав, яка сміливість потрібна людині, щоб зважитися просити допомоги в іншій людині.

Пекар оповів про притичину своєї доньки з Енцо. Гарний італійський хлопчина із Сицилії потрапив у полон до американців, прибув до Сполучених Штатів як військовополонений, дав слово працею допомагати нашій країні у війні! Чисте й благородне кохання спалахнуло між чесним Енцо та його скромною донькою Катаріною, проте війна закінчилася, бідного хлопця відішлють до Італії, а донька Назоріне неминуче помре, адже її серцю несила витримати цю розлуку. Лише Хрещений Батько Корлеоне може допомогти нещасним. Він їхня остання надія.

Дон продовжував тримати руку на плечі Назоріне і підбадьорливо кивав. Коли пекар скінчив, дон Корлеоне всміхнувся і сказав:

— Любий друже, забудь про свої турботи.

А потім докладно пояснив, як належить учинити. Треба надіслати петицію членові конгресу від їхньої округи. Той винесе на розгляд спеціальну постанову про надання Енцо американського громадянства. Конгрес напевне схвалить таку постанову. Там же рука руку мие. Звісно, уточнив дон Корлеоне, це робиться не задарма. На сьогодні середня ціна такої справи — дві тисячі доларів. Він, дон Корлеоне, забезпечить успіх і сам передасть кому треба плату. Чи пристає його друг на таку пропозицію?

Пекар енергійно закивав головою. Він і не сподівався, що таку велику послугу йому зроблять задарма. Звісно, спеціальна постанова конгресу коштує недешево.

Назоріне дякував майже зі слізьми. Дон Корлеоне провів його до дверей, запевнивши, що компетентні люди навідаються до пекарні, щоб домовитися про всі подробиці й заповнити потрібні документи. Пекар розчулено обійняв його, перш ніж вийти в сад.

Хейген усміхнувся донові:

— Непогане капіталовкладення для Назоріне. Заразом добув з'ятя й дешевого довічного помічника в пекарні. І все лише за дві тисячі доларів. — Хвилинку помовчавши, він запитав:

— Кому доручити цю справу?

Дон Корлеоне замислено наморщив чоло.

— Тільки не нашому селюкові. Доручи краще євреєві із сусідньої округи. У нього змінилася адреса. Тепер, певно, буде багато таких випадків — війна закінчилася. Нам треба мати більше людей у Вашингтоні, щоб обслужити потік прохань і не підвищити ціни.

Хейген зробив позначку в блокноті.

— Не через конгресмена Лютеко. Спробуй через Фішера.

У другого прохача, покликаного Хейгеном, справа була зовсім проста. Він звався Антоні Коппола; замолоду дон Корлеоне працював з його батьком на залізничних станціях. Копполі бракувало п'ятсот доларів для відкриття своєї піцерії — на перший внесок за обладнання й спеціальну піч. З певних причин, про які прохач не хотів говорити, він не мав кредиту. Дон поліз у кишеню й дістав пачку банкнот. Та їх виявилось замало. Він скривився і кинув до Тома Хейгена:

— Позич мені сто доларів, поверну в понеділок, коли візьму гроші в банку.

Прохач поривався заперечити, він, мовляв, обійдеться і чотирма сотнями, але дон Корлеоне поляскав його по плечу й сказав, ніби виправдовуючись:

— Треба ж підкотитися цьому весіллю — я трохи розтратив готівку. — І разом з Хейгеновими передав Антоні Копполі стос банкнот.

Хейген дивився на цю сцену з мовчазним захопленням. Дон завжди навчав: якщо виявляєш щедрість, не завадить підкреслити, що ти щедрий не взагалі, а конкретно до цієї людини. Як приємно має бути Антоні Копполі, що сам дон Корлеоне мусив позичити грошей, щоб врятувати його, Антоні Копполу. Коппола добре знав, що дон мільйонер, але не в тому річ. Скажіть, чи багато мільйонерів охоче завдають собі бодай трохи мороки, щоб допомогти своєму бідному другові?

Дон запитливо підвів голову.

— Луки Бразі, — сказав Хейген, — у списку немає, але він хоче зустрітися з вами. Знаючи, що прилюдно йому цього робити не випадає, він хотів би привітати вас віч-на-віч.

Здається, вперше за день дон виглядав незадоволеним.

— Чи конче треба?

Хейген стенув плечима.

— Ви знаєте його краще. Він вельми вдячний за запрошення на весілля, бо ніколи не сподівався. Напевне, хоче висловити свою вдячність.

Дон Корлеоне кивнув і дав знак, щоб покликали Луку Бразі.

У саду Кей Адамс, здивована виразом несамовитої люті на обличчі Луки Бразі, запитала про цього чоловіка. Майкл привів Кей на весілля, щоб вона помалу, по можливості без великого потрясіння, дізналася правду про його батька. Адже досі вона, здається, вважала дона лише не зовсім чесним бізнесменом та й годі. Майкл вирішив хоча б непрямо відкрити їй частину правди. Він пояснив, що Лука Бразі — один із тих людей, кого найбільше боялися в злочинному світі на Східному узбережжі. Кажуть, що він має великий хист виконувати доручені вбивства самостійно, без помічників, тому його майже неможливо викрити й засудити.

Майкл скривився й додав:

— Не можу сказати, чи це правда. Знаю лише, що в нього якась приязнь із моїм батьком.

Вперше Кей почала щось розуміти. Вона спитала трохи недовіжливо:

— Невже ти натякаєш, що на твого батька працюють такі люди?

«Хай йому грець», — подумав Майкл і прямо сказав:

— Років із п'ятнадцять тому комусь закортіло відбити у батька імпорт маслинової олії. Його пробували вбити і справді трохи не вбили. Тоді за тих людей взявся Лука Бразі. Кажуть, що він уколошкав шістьох за два тижні, і на цьому скінчилася відомка «маслинова олійна війна».

Він посміхнувся, ніби сказав якийсь жарт.

Кей здригнулася.

— Гангстери стріляли у твого батька?

— П'ятнадцять років тому, — відповів Майкл. — Але опісля все втихомирилося.

Він злякався, що відкрив їй більше, ніж слід.

— Ти хочеш мене перелякати? Щоб я не вийшла за тебе? — Кей засміялась і штовхнула його ліктем під бік. — Ну і хитрий же ти.

Майкл усміхнувся їй у відповідь.

— Я просто хочу, щоб ти подумала як слід.

— Невже він справді вбив шістьох чоловік?

— Так писали в газетах, хоча ніхто цього не довів. Але з ним пов'язана й інша подія — про ту ніколи не розповідають. Це буцімто настільки жахлива історія, що навіть батько не любить говорити про неї. Том Хейген знає ту пригоду, але він теж не хоче розказати мені. Колись я жартома запитав у нього: «Коли вже я виросту настільки, щоб дізнатися ту історію про Луку?» І Том сказав: «Коли тобі стукне сто років».

Майкл надпив вина зі свого келиха.

— Ото, певно, історія! Та й сам Лука, видно, добра штучка.

Лука Бразі й справді міг би налякати хоч і самого чорта в печі. Невисокий, кремезний, головатий, він уже своєю появою викликав якусь тривогу і страх. На обличчі його застиг вираз звірчої люті. Очі в нього були карі, але не теплого відтінку,

завичай властивого карим очам, а швидше якогось мертвотно-бурого. Usta — не стільки жорстокі, скільки безживні, тонкі й бліді, наче гумові, і кольору телятини.

Про жорстокість Бразі розповідали неймовірні страхіття, а його відданість дону Корлеоне стала легендарною. Лука Бразі був однією з великих підвалин, на яких височіла піраміда до нової могутності. Люди його гатунку — велика рідкість.

Лука Бразі не боявся ні поліції, ні суспільства, ні бога, ні чорта, не боявся й не любив людей. Предметом свого страху й любові він обрав — саме обрав — дону Корлеоне. Впущений до дона, жадливий Лука шанобливо застиг. Затинаючись, висловив пишні поздоровлення й щирі побажання, щоб першою дитиною був хлопчик. Потому подав донові конверт, набитий готівкою, — подарунок молодим.

Це було те, що він хотів вчинити. Хейген помітив зміну в обличчі дона Корлеоне. Дон приймав Бразі, як король приймає підданого, що зробив йому величезну послугу, — без фамільярності, однак із царською повагою. Кожним рухом, кожним словом дон Корлеоне доводив Луці Бразі, що його цінують. Він не виказав ані найменшого здивування тим, що весільний подарунок вручають особисто йому. Він розумів.

Безперечно, у цьому конверті виявилось більше грошей, ніж у будь-якому іншому. Бразі не одну годину обмірковував суму, гадаючи, скільки могли подарувати інші гості. Він хотів бути найщедрішим, хотів показати, що його повага найбільша, і тому вручив свій конверт особисто самому донові — неактовність, яку дон оминув у своїх пишних висловах подяки. Хейген бачив, як з обличчя Луки Бразі сходила маска люті й воно сповнювалося гордістю та задоволенням.

Вже йдучи до дверей, які Хейген тримав відчиненими, Бразі поцілував донові руку. Хейген завбачливо обдарував Бразі дружньою посмішкою, на яку кремезний чолов'яга відповів, увічливо розтягнувши бліді, кольору телятини гумові губи.

Коли двері зачинилися, дон Корлеоне зітхнув з полегкістю. Бразі був єдиною людиною у світі, яка могла примусити його нервуватися. Лука був неначе якась стихійна сила, яку неможливо опанувати до кінця. З ним слід було поводитись, як із

динамітом, обережно. Дон повів плечима. Навіть динаміт у разі потреби можна підірвати, не ушкодившись. Він подивився запитливо на Хейгена:

— Залишився лише Бонасера?

Хейген кивнув головою. Дон Корлеоне сказав, подумавши:

— Перш ніж увести його, поклич Сантіно. Хай дечого навчиться.

У саду Хейген заклопотано розглянувся, де Сонні Корлеоне. Він порадив Бонасера не нервуватися й підійшов до Майкла Корлеоне та його дівчини.

— Ти не бачив десь тут Сонні?

Майкл заперечливо похитав головою. «От чорт, — подумав Хейген, — якщо Сонні ще й досі махає дружку, з цього може вийти неабиякий клопіт. І його жінка, і сім'я цієї дівчини можуть призвести до катастрофи».

Стурбований, він поспішив до входу, куди, як він бачив, зник Сонні десь із півгодини тому.

Дивлячись услід Хейгенові, що заходив у будинок, Кей Адамс запитала Майкла Корлеоне:

— Хто він? Ти казав, що це твій брат, але у нього інше прізвище, та й зовні він не схожий на італійця.

— Том живе у нас із дванадцяти років, — сказав Майкл. — Його батьки померли, і він, хворий на трахому, тинявся вулицями. Якось увечері Сонні привів його, відтоді Том і залишився. Йому не було куди податися. Так і жив у нас, поки не одружився.

Повідомлення заінтригувало Кей Адамс.

— Як романтично! Твій батько, певно, добросердий чоловік. Щоб отак прийняти когось у сім'ю, коли у самого стільки дітей.

Майкл не став пояснювати, що сім'я з чотирма дітьми вважається серед італійських іммігрантів невеликою. Він просто сказав:

— Тома не прийняли за сина. Він жив у нас, та й годі.

— О, — здивувалася Кей, — а чому ви його не всиновили?

Майкл засміявся.

— Бо батько сказав, що було б негарно міняти прізвище Тома. Неввічливо щодо його рідних.

Вони побачили, як Хейген провів Сонні через скляні двері до кабінету дона, а потім поманив пальцем Америкі Бонасера.

— А чого ці люди надокучають твоєму батькові зі своїми справами у такий день? — запитала Кей.

Майкл знову засміявся.

— Бо вони знають: за традицією жоден сицилієць не може відмовити прохачеві в день весілля його дочки. І той не сицилієць, хто не скористається з цього.

Люсі Манчіні підняла з підлоги поділ рожевої сукні й поспішила сходами вгору. Важке купідонове обличчя Сонні Корлеоне, червоне й непристойне від п'яної жаги, злякало її, але саме заради такого кінця вона чіплялася до нього весь останній тиждень. Дві любовні пригоди в коледжі не дали Люсі ніякої насолоди, і жодна з них не тривала більше тижня. Під час сварки другий коханець промимрив їй щось на зразок того, що вона «там дуже велика». Люсі зрозуміла й аж до закінчення коледжу навідріз відмовлялася від побачень.

Влітку, коли готувалися до весілля її кращої подруги Конні Корлеоне, Люсі наслухалася пліток про Сонні. Якось у неділю після обіду на кухні у Корлеоне дружина Сонні, Сандра, розбалакалася. Сандра — добродушна вульгарна жінка, народилася в Італії, її привезли до Америки ще маленькою. Міцна, з великими грудьми, вона за п'ять років заміжжя народила трьох дітей. Сандра та й інші жінки залякували Конні страхіттями першої шлюбної ночі.

— Боже, — хихикнула Сандра, — коли я вперше побачила цю штуку в Сонні та уявила, що він робитиме зі мною, я заверещала як різана. Після першого року мої нутрощі розлазилися, наче розварені макарони. А коли почула, що він таскається по дівчатах, я пішла в церкву й поставила свічку.

Усі весело розсміялися, а в Люсі немов електричний струм пробіг між ногами.

А тепер, коли вона бігла вгору до Сонні, потужний спалах жадання охопив її тіло. На площадці Сонні схопив її за руку й штовхнув у порожню спальню. Коли за ними зачинилися двері, вона вже ледве могла стояти на ногах. На губах відчула губи Сонні з присмаком гіркого паленого тютюну. Вона розтулила уста. І тієї ж миті відчула, як його рука проникла під її

убрання весільної дружки, почула тріск тканини, відчула між ногами його велику теплу долоню, що, рвучи сатинові трусики, тяглася пестити її потаємні місця. Вона обхопила його за шию і повисла на ньому, а він хапливо розстібував свої брюки. А тоді підвів долоні під її сідниці й підняв її. Підскоком вона обвила його ногами над стегнами і всмоктувала його язик, що вже був в її роті. Він шаленим ривком посунув на неї, а її голова вдарилась об двері. Люсі відчула, як щось гаряче протиснулося між її стегнами. Її права рука впала з його шиї, щоб спрямувати, і обхопила величезну, переповнену кров'ю, жилаву жердину, що нетерпеливилася в її руці, немов жива істота. Мало не ридаючи від вдячного екстазу, Люсі увела її у свою вогку, набряклу плоть. Їй перехопило дух від тиску входження, від неймовірної насолоди, її ноги підтяглися майже до шиї, його блискавичні, дикі, незчисленні поштовхи передавали її тілу солодкий трепет, вона вигиналася, піднімаючи таз усе вище й вище, аж поки відчула вперше у житті несамовитий оргазм, відчула, як він обм'як, а тоді — повільне стікання сімені по стегнах. Її ноги спроквола розімкнулись і посунулись униз, аж поки досягли підлоги. Бездиханні, вони стояли, притиснувшись одне до одного.

Вони б стояли так ще деякий час, але у двері тихо постукали. Сонні гарячково застібнувся, водночас притримуючи двері, щоб їх не відчинили. Люсі нестямно, розрівнюючи зверху-вниз, поправляла свою рожеву сукню й злодійкувато нишпорила очима, але річ, яка принесла їй таку втіху, вже сховалась у пуританських чорних одежах.

Потім почувся притишений голос Тома Хейгена:

— Сонні, ти там?

Сонні зітхнув із полегкістю:

— Так, Томе. Що сталося?

Том так само тихо відповів:

— Дон кличе тебе до себе в кабінет. Негайно.

Вони чули, як він пішов. Сонні перечекав хвильку, міцно поцілував Люсі в уста, вислизнув із дверей і подався слідом на Хейгеном.

Люсі зачесалася, оглянула вбрання, підсмикнула бретельки, поправила підв'язки. Усе тіло було наче побите, губи припухли

й горіли. Вона вийшла з кімнати і, відчуваючи липку мокрість між ногами, не зайшла до ванної підмитися, а подалася в сад і сіла на своє місце за столом нареченої. Конні сердито спитала:

— Люсі, де ти була? Ти наче п'яна. Нікуди не відходь від мене.

Русявий наречений налив Люсі келих вина й усміхнувся по-змовницькому. Хай собі. Люсі піднесла темно-червоний виноградний сік до спраглого рота й випила. Вона все ще відчувала липку мокрість між ногами і звела їх до купи. Тіло її тремтіло. П'ючи, вона крізь скло келишка жадібно шукала очима Сонні Корлеоне. Їй не хотілося бачити нікого іншого. Люсі лукаво прошепотіла на вухо Конні:

— Ще кілька годин — і ти знатимеш, що воно таке.

Конні захихотіла. У зрадницькому тріумфі Люсі смиренно склала на столі руки з таким виглядом, ніби їй пощастило украсити у нареченої якусь коштовність.

Амеріго Бонасера зайшов слідом за Хейгеном у наріжну кімнату й побачив за столом дона Корлеоне. Сонні Корлеоне стояв біля вікна й дивився у сад. Вперше за цей вечір дон поводився холодно. Він не обняв гостя, не потис йому руки. Блідий власник похоронного закладу був запрошений на побачення завдяки своїй жінці, найближчій приятельці донової дружини. Сам Амеріго Бонасера аж ніяк не тішився приязню дона Корлеоне.

Бонасера почав своє прохання здалеку й досить хитро:

— Вибач моїй дочці, хрещениці твоєї дружини. Не змогла вона сьогодні прийти, щоб виказати повагу твоїй родині, бо ще й досі лежить у лікарні. — Він зиркнув на Сонні Корлеоне і Тома Хейгена, аби показати, що не хотів би говорити при них. Але дон був невблаганний.

— Усі ми знаємо про нещастя твоєї дочки, — відповів дон Корлеоне. — Якщо я можу чимось допомогти їй, ти лише скажи. Адже моя дружина — її хрещена мати. Я ніколи не забував про цю честь. — Це була шпилька. Власник похоронного закладу ніколи не називав дона Корлеоне хрещеним батьком, як вимагав звичай.

Сполотнілий Бонасера спитав прямо:

— Чи можна поговорити з тобою без свідків?

Дон Корлеоне заперечливо хитнув головою.

— Я довіряю цим людям своє життя: вони для мене як дві праві руки. Я не можу їх образити, відіславши геть.

Власник похоронного закладу на мить заплющив очі, а потім почав говорити спокійним голосом, яким звук утішати нещасних.

— Я виховав свою доньку за американськими звичаями, бо вірю в Америку, Америка дала мені успіх і маєток. Я давав волю своїй доньці, а разом з тим навчав її ніколи не безчестити родини. Вона знайшла собі кавалера, не італійця. Ходила з ним у кіно. Гуляла пізно. Він так і не зайшов познайомитися з нами. Я терпів це, не протестуючи, і тут моя вина. А два місяці тому він повіз її на прогулянку. З ним був його товариш. Вони напоїли її й намагалися скористатися з цього. Вона пручалася. Вона захищала свою честь, її побили. Як собаку. Коли я прийшов до лікарні, у неї під очима були синці. Ніс переламаний. Перебиту щелену довелося скріплювати дротом. Вона гірко плакала від муки. «Тату, тату, нащо вони так зробили? Навіщо вони зробили таке зі мною?» І я теж плакав. — Бонасера не міг говорити далі, бо він знову плакав, хоча голос і не виказував його почуттів.

Дон Корлеоне, ніби мимоволі, зробив співчутливий жест, і Бонасера повів далі, — тепер його голос був перейнятий стражданням:

— Чому я плакав? Вона була для мене як світ у віконці. Чемна, люба дитина. Вродлива дівчина. Довіряла людям, а тепер уже ніколи не зможе довіряти. І ніколи вже не буде вродливою. — Він тремтів, а бліде обличчя налилося кров'ю, аж пашіло. — Я заявив у поліцію, як порядний американець. Обох хлопців заарештували. Їх судили. Докази були незаперечні, і їх визнали винними. Суддя присудив їм по три роки ув'язнення, але умовно. Вони вийшли на волю того самого дня, а я стояв у залі суду, як дурень, і ці виродки глузували з мене. Тоді я сказав дружині: «Треба йти по справедливість до дона Корлеоне».

Дон схилив голову з повагою до горя чоловіка. Та коли він заговорив, його слова відгнали холодом ураженої гідності.

— А чому ти звернувся до поліції? Чом ти не прийшов до мене відразу?

Бонасера прошепотів майже нечутно:

— Скажи, чого ти хотів би від мене? Скажи чого? Але зроби те, про що я тебе прошу, зроби, благаю.

У його словах було щось майже зухвале. Дон Корлеоне спитав похмуро:

— Про що ж саме?

Бонасера подивився на Хейгена й Сонні Корлеоне і заперечливо хитнув головою. Дон, сидючи за Хейгеновим столом, нахилився до Бонасера. Той мить вагався, а потім нахилився так близько, що його губи майже торкнулися волохатого донового вуха. Дон Корлеоне слухав, як священник на сповіді, дивлячись кудись у далечінь, нерухомо й байдуже. Вони хвилину пробули так, аж поки Бонасера не закінчив шепотіти й не випростався на повний зріст. Дон похмуро подивився на Бонасера. Той, червоний від збудження, незмигтно витримав погляд Корлеоне. Нарешті дон заговорив:

— Я не можу цього зробити. Ти хочеш неможливого.

Бонасера сказав голосно й виразно:

— Я заплачу тобі, скільки захочеш.

Від цих слів у Хейгена нервово смикнулася голова. Сонні Корлеоне склав руки на грудях, саркастично посміхнувся і вперше відірвався від вікна, зацікавившись сценою в кімнаті.

Дон Корлеоне підвівся з-за столу. Його лице ще було незворушне, але голос дзвенів, як холодна смерть.

— Ми багато років знаємо один одного, ти і я, але до сьогодні ти жодного разу не прийшов до мене просити поради чи допомоги. Я ніяк не можу пригадати, коли ти востаннє запрошував мене до себе в гості на чашку кави, хоча моя жінка — хрещена мати твоєї єдиної дитини. Будьмо відверті. Ти знехтував мою дружбу. Ти боявся стати моїм боржником.

Бонасера промимрив:

— Я не хотів клопоту.

Дон підняв руку.

— Помовч. Ти казав, що Америка — це рай. У тебе добре йшли справи, ти добре заробляв і думав, що світ — це спокійне місце, де ти можеш жити собі на втіху. Ти не забезпечив себе вірними друзями. Адже тебе стерегли поліція й суди, якої ж тобі сподіватися шкоди? Тобі не потрібен дон Корлеоне. Що ж,

гаразд. Мені було прикро, але я не нав'язую своєї дружби тим, хто її не цінує, хто невисокої думки про мене.

Дон зробив паузу і ввічливо й саркастично посміхнувся до власника похоронного закладу.

— А тепер ти приходиш до мене і кажеш: «Доне Корлеоне, встанови справедливість». Але ти просиш без належної поваги. Ти прийшов не шукати дружби. Ти прийшов у мій дім у день весілля моєї дочки і просиш про вбивство. — Дон презирливо перекривив прохача. — «Я заплачу, скільки скажеш». Ні-ні, я не ображаюся, але чому ти думаєш про мене так неповажно?

Бонасера крикнув з мукою і відчаєм:

— Америка була доброю до мене. Я хотів стати порядним громадянином. Я хотів, щоб моя дитина була американкою.

Дон схвально лягнув у долоні.

— Добре сказано. Чудово. Так тобі ж немає на що скаржитися. Суддя ухвалив вирок. Америка ухвалила вирок. Захопи для своєї доньки квіти й коробку цукерок, коли підеш навідувати. Її це втішить. І сам будеш задоволений. Зрештою, що такого сталося? Хлопці молоді, добре виховані, один із них син впливового політика. Ні, любий мій Америкі, ти завжди був чесною людиною. Хоча ти й знехтував мою дружбу, я вірю слову Америкі Бонасера більше, ніж будь-чиєму. Тож дай слово, що забудеш про це божевілля. Ти хочеш вчинити не по-американському. Пробач їм. Забудь. Життя повне прикрощів.

Жорстока й презирлива іронія цих слів, стриманий гнів дона зробили нещасного власника похоронного закладу схожим на мокру ганчірку. Та він ще раз насмілювався сказати:

— Я прошу в тебе справедливості.

Дон Корлеоне кинув сухо:

— Суд дав тобі справедливість.

Бонасера вперто похитав головою.

— Ні. Він дав справедливість тим молодикам, а не мені.

Дон кивком голови схвалив це тонке зауваження і запитав:

— Яка ж твоя справедливість?

— Око за око, — сказав Бонасера.

— Ти хотів більшого, — зауважив дон, — адже твоя донька залишилася жива.

Бонасера вичавив із себе:

— То хай тоді вони помучаться, як вона мучиться.

Дон чекав, що він скаже далі. Нарешті Бонасера зібрав свої останні сили й наважився запитати:

— Скільки я маю тобі заплатити?

Це вже був зойк душі.

Дон Корлеоне відвернувся. Це означало, що розмову скінчено. Але Бонасера не ворухнувся.

Зрештою, зітхнувши, як щиросерда людина, яка не може весь час злоститися на заблудлого друга, дон Корлеоне повернувся до власника похоронного закладу, сплотнілого, як трупи, що він їх ховав.

Дон Корлеоне заговорив лагідно й розсудливо.

— Чому ти боявся довіритися мені? Ти пішов до суду й чекав кілька місяців. Витратив гроші на адвокатів, хоч вони знали наперед, що тебе пошиють у дурні. Ти прийняв вирок від судді, що продав себе, як найпослідуща вулична хвойда. Були роки, коли ти потребував грошей. Ти звертався до банків і платив грабінницькі проценти, чекав, як жебрак із капелюхом у руці, поки вони рознюхували, устромляли ніс трохи не між твої сідниці, щоб впевнитися, чи ти можеш сплатити борг.

Дон помовчав, його голос став невблаганим.

— А якби ти прийшов до мене, мій гаманець був би твоїм. Якби ти прийшов до мене по справедливість, то ці покидьки, що скалічили твою доньку, уже сьогодні вмивалися б гіркими слізьми. Коли б через якесь нещастя у такої чесної людини, як ти, з'явилися вороги, вони б стали моїми ворогами. — Дон підняв руку, показуючи пальцем на Бонасера. — І тоді, повір мені, вони б обминали тебе десятою дорогою.

Бонасера схилив голову і промимрив здушеним голосом:

— Будь моїм другом. Я згоден.

Дон Корлеоне поклав руку на його плече.

— Гарзд, — сказав він, — ти матимеш справедливість. Але колись — можливо, що цей день і не настане ніколи, — я повернуся до тебе з проханням зробити мені послугу. А до цього дня вважай цю справедливість подарунком від моєї жінки — хрещеної матері твоєї доньки.

Коли зачинилися двері за вдячним власником похоронного закладу, дон Корлеоне обернувся до Хейгена і сказав:

— Доручи цю справу Клеменці й накажи йому, щоб він послав таких надійних людей, що не оскаженіють, почувши запах крові. Зрештою ми ж не вбивці, хай там що думає про нас своєю дурною головою цей обмивач трупів.

Він помітив, що старший син дивиться крізь вікно на весілля в саду. Нічого не вийде... «Безнадійний», — подумав дон Корлеоне. Якщо Сантіно не виявив бажання вчитися, він ніколи не зможе вести родинне діло, ніколи не стане «доном». Треба підшукати когось іншого. І чимшвидше. Адже він не безсмертний.

Із саду, здивувавши всіх трьох, долинув радісний крик на-товпу. Сонні Корлеоне притулився щільніше до вікна. Те, що він побачив, примусило його похапцем кинутися до дверей з радісною усмішкою на лиці.

— Це Джоні приїхав на весілля, ну, що я вам казав?

Хейген підійшов до вікна.

— Це справді твій хрещеник, — сказав він донові Корлеоне, — покликати його?

— Не треба, хай розважає гостей. Хай прийде до мене, коли буде до цього готовий. — Дон усміхнувся Хейгенові. — Бачиш? Джоні — добрий хрещеник.

Ревнощі шпигнули Хейгена, і він сухо відповів:

— Минуло вже два роки. Мабуть, знову потрапив у халепу й прийшов до тебе по допомогу.

— А до кого ж би він звернувся, як не до хрещеного батька? — запитав дон Корлеоне.

Конні Корлеоне першою побачила в саду Джоні Фонтане. Забувши про належну молодій гідність, вона завершала: «Джонні-і-і!» — і кинулася до нього в обійми. Він міцно пригорнув її, поцілував у губи і вітався з гостями, тримаючи Конні за стан. Усі — його давні знайомі, він виріс із ними на Вест-Сайді. Конні потягла його до нареченого. Джоні потішився про себе, помітивши, що руському молодому, здається, не подобалося, що він уже не герой дня. Потискуючи йому руку й проголошуючи за нього тост, Джоні закликав на допомогу усю свою привітність.

Хтось знайомим голосом гукнув від помосту для джазу: «А чи не заспівав би ти нам, Джоні?» Він обернувся й побачив Ніно Валенті, що всміхався йому. Джоні Фонтане стрибнув на поміст і обняв Ніно. Вони колись були нерозлучними друзями, разом співали, разом водили дівчат, доки Джоні не почав здобувати славу й співати по радіо. Коли Джоні подався до Голлівуду робити фільми, він разів зо два дзвонив Ніно, щоб просто побалакати, і обіцяв улаштувати його співаком у клубі. Але не дотримав слова. Тепер, побачивши радісну й глузливу посмішку Ніно, що вже був трохи напідпитку, Джоні знову відчув тепло давньої приязні.

Ніно почав бринькати на мандоліні, а Джоні Фонтане поклав руку йому на плече. «Ця пісня — для молодої», — сказав він і, притупуючи ногою, заспівав сороміцьку сицилійську любовну пісеньку. Під його спів Ніно робив спокусливі рухи. Наречена гордо зашарілася, а натовп гостей схвально загув. Під кінець пісні всі притопували ногами і горлали лукавий двозначний приспів, яким закінчувався кожний куплет. Вони не переставали аплодувати, аж поки Джоні не прокашлявся, щоб почати другу пісню.

Усі пишалися ним. Він був із їхнього кола і став відомим співаком, кінозіркою, спав з найпринаднішими у світі жінками і, незважаючи на все, виявив належну повагу до свого хрещеного батька, приїхав за три тисячі миль, щоб потрапити на весілля. Він і досі любив давніх друзів, таких як Ніно Валенті. Багато хто з присутніх бачив, як Джоні й Ніно ще хлопчиками співали разом, і нікому навіть не снилося, що Джоні Фонтане піднесеться так високо й полонить п'ятдесят мільйонів жіночих сердець.

Джоні Фонтане нахилився, щоб допомогти молодій вискочити на поміст. Конні стала між ним і Ніно. Обидва молодики присіли, нахилилися вперед, повернувшись один до одного. Ніно взяв на мандоліні кілька різких акордів. Це був їхній давній номер: вони залищалися до дівчини і глузували один із одного, змагалися голосами, наче шаблями, співаючи по черзі. З надзвичайною тактовністю Джоні дав голосові Ніно перекрити його власний, дозволив Ніно забрати молоду з його рук, дозволив Ніно, тріумфуючи, хвацько переспівати його на останньому куплеті. Усе весілля вибухнуло оплесками й вигуками, і вони втрьох обнялися наприкінці. Гості знову вимагали співів.

Лише дон Корлеоне, стоячи біля наріжного входу до будинку, відчував: тут щось негаразд. Доброзичливо, щоб не образити гостей, він зауважив із грубуватим гумором:

— Мій хрещеник приїхав за три тисячі миль, щоб зробити нам честь, а ніхто навіть не здогадався промочити йому горло вином?

Відразу ж Джоні Фонтане піднесли з десяток келихів, повних вина. Він відсьорбнув із кожного і поспішив обняти свого хрещеного батька. А обіймаючи, щось шепнув на вухо старому. Дон Корлеоне повів його в будинок.

Коли Джоні зайшов у кімнату, Том Хейген простяг йому назустріч руку, Джоні потис її й сказав:

— Здоров, Томе.

Проте в цих словах не було звичайної широї приязні, якою він чарував людей. Тома Хейгена трохи зачепила така холодність. Але він вирішив не звертати уваги. Це ж бо неминуча відплата за злочинну близькість до дона. Джоні Фонтане, стримуючи втому, сказав донові:

— Тільки-но отримав запрошення на весілля, я сказав собі: «Мій Хрещений вже не гнівається на мене». Після розлучення я дзвонив тобі п'ять разів, і щоразу Том відповідав, що тебе або немає вдома, або ти зайнятий. Я здогадувався, що ти сердишся.

Дон Корлеоне наповнював чарки з жовтої пляшки «стрега».

— Це вже забулося. Гаразд. Чим я можу тобі ще допомогти? Чи ти настільки знаменитий і багатий, що я не можу стати тобі в пригоді?

Джоні одним духом випив пекучу жовту рідину й простяг чарку, щоб наповнити ще раз. Він намагався вдавати веселого.

— Ні, Хрещений, я не багатий, я вже кочую вниз. Ти правду казав. Мені не треба було кидати жінку й дітей через цю шльондру. Я не ображаюся, що ти на мене розсердився.

— Я турбувався за тебе, ти мій хрещеник, та й по всьому, — відповів Корлеоне, низавши плечима.

Джоні ходив сюди й туди по кімнаті.

— Я втратив розум через оту сучку. Найбільша зірка Голлівуду. Схожа на янголятка. А знаєш, що вона робить після зйомок? Якщо гример добре попрацював над її лицем, вона лягає з ним у ліжку. Якщо завдяки майстерності кінооператора вона здається

ще вродливішою, вона кличе його до своєї вбиральні й віддається йому. Віддається будь-кому. Розпоряджається своїм тілом, неначе грішми на чайові. Чортова шльондра.

Дон Корлеоне коротко перебив його:

— А як твоя родина?

Джоні зітхнув.

— Я подбав про них. Після розлучення я віддав Джині й дітям більше, ніж призначили на суді. Провідую їх раз на тиждень. Сумую без них. Інколи мені здається, що я божеволю. — Він перекинув ще один келишок. — Тепер моя друга жінка потішається з мене. Вона не може зрозуміти моїх ревнощів і називає мене старомодним ідіотом. Вона глузує з мого співу. Перед від'їздом я добре відлупцював її, але не по обличчю, бо вона саме знімається. Душив її, штурхав, як дитину, по руках і ногах, а вона все сміється. — Він запалив сигарету. — Отже, Хрещений, тепер мені й жити не хочеться.

Дон Корлеоне сказав просто:

— Тут я нічого не можу вдіяти. — Він трохи помовчав і запитав: — А що з твоїм голосом?

З обличчя Джоні миттю зникла його самовпевнена привабливість, вся самоіронія. Він сказав майже розпачливо:

— Хрещений, я не можу більше співати, щось зробилося з моїм горлом, і лікарі нічого не доберуть.

Хейген і Корлеоне глянули на нього здивовано, адже він завжди був не з тих, що розкисають. А Фонтане говорив далі.

— Два моїх фільми дали мені купу грошей, я став великою зіркою. А тепер мене викидають. Шеф студії завжди люто ненавидів мене й ось тепер зганяє оскому.

Дон Корлеоне зупинився перед своїм хрещеником і запитав похмуро:

— Чому він не злюбив тебе?

— Таж знаєш, я колись співав оті пісеньки для ліберальних організацій. Тобі це діло не подобалося. Джекові Вольцу теж. Він називав мене комуністом, але йому не дуже вірили. А потім я перехопив дівчину, що на неї він накидав оком. Я пробув із нею лише одну ніч, але вона вклепалася в мене. Що, чорт забирай, я міг удіяти? А тепер ще й моя хвойда — друга жінка —

виганяє мене. А Джині й діти не приймуть мене назад, хіба що приповзу на чотирьох, як пес. І співати я не можу! Хрещений, що мені, в біса, робити?

Лице дона Корлеоне скрижаніло, у ньому не було ані крихти співчуття.

— Почни з того, що поведься як чоловік. — Лють перекривила йому лице, і дон закричав: — Як чоловік! — А потім нахилився через стіл, схопив Джоні Фонтане за чуба і струсонув його з виразом якоїсь гнівної любові.

— Заради господа святого, невже таке можливо, щоб ти провів стільки часу біля мене і виявився отакою макухою? Голлівудський шмаркач рюмсає і хоче, щоб його пожаліли! Скиглиш, як дівчисько: «Що мені робити? Ой лишенько, що ж мені робити?»

Він так несподівано і вдало передражнив Фонтане, що Хейген і Джоні дружно зареготали. Дон Корлеоне був задоволений. Якусь мить він розмірковував: наскільки він любив свого хрещеника? Як би реагували його сини на таку різку нотацію? Сантіно надувся б, потім кілька тижнів огризався. Фредо був би пригнічений. А Майкл холодно осміхнувся б і пішов із дому на кілька місяців. Але Джоні — ну що за хороший хлопчина цей Джоні! — сміється, збирається на силі, уже вгадуючи справжні наміри Хрещеного Батька. Ось за це дон і любив його палко. Корлеоне вів далі:

— Ти перехопив жінку свого боса, чоловіка, набагато могутнішого від тебе, а тепер ти скаржишся, що він тобі не допомагає. Яка дурість! Ти залишив свою сім'ю, своїх дітей без батька, щоб одружитися на потаскусі, а тепер ти скиглиш, що вони не кидаються до тебе з обіймами. А повію ти не вперішив по обличчю, тому що вона знімається в кіно. І ти ще дивуєшся, що вона глузує над тобою. Ти жив як дурень і опинився в дурному становищі. Дон Корлеоне помовчав і терпеливо запитав:

— Цього разу ти готовий послухатися моєї поради?

Джоні Фонтане стенив плечима:

— Я не можу одружитися на Джині вдруте, у всякому випадку не так, як вона хоче. Я маю грати в азартні ігри, пити, я маю відлучатися зі своїми друзями. Красуні бігають за мною, і я не можу опиратися їм. Повернувшись до Джині, я почувався би брехуном. Боже, я не можу знову проходити у всьому цьому лайні.

Дон Корлеоне рідко проявляв роздратування. Він зауважив:

— Я не раджу тобі знову одружуватися на Джині. Роби як хочеш. Але поганий батько ніколи не стане справжнім чоловіком. А щоб ти міг стати ним, ти повинен зробити так, аби їхня мати прийняла тебе. Хто сказав, що ти не можеш їх бачити кожного дня? Хто сказав, що ти не можеш жити з ними в одному будинку? Хто сказав, що ти не можеш розпоряджатися своїм життям так, як сам того бажаєш?

Джоні Фонтане розсміявся:

— Хрещений, не всі жінки схожі на старих італійських дружин. Джині не така.

Тепер уже глузував дон:

— Ти повівся як ганчірка. Ти дав їй більше, ніж присудив суд. Ти не врізав іншу по морді, бо вона знімалася. Ти дозволяєш жінкам диктувати тобі умови, а їм це не дозволено. Тут, на землі, в усякому разі. На небесах вони напевно стануть святими, а ми, чоловіки, згоримо в пеклі. І до того ж я спостерігав за тобою всі ці роки. — Голос дона став серйозним. — Ти був хорошим хрещеником і завжди ставився до мене з повагою. Але як ти поводишся зі своїми давніми друзями? Один рік ти крутишся з одним, а другий — із іншим. Взяти хоча б хлопця-італійця, який був такий смішний у фільмах. Йому не пощастило, а ти не зволив зустрітися з ним і допомогти йому, тому що був знаменитістю. А як ти повівся зі своїм старим другом, з яким ти ходив до школи і з яким ви разом співали — Ніно? Він п'є багато від розчарування, але ніколи не скаржиться. Він тяжко гарує, перевозячи на вантажівці щебінь, а наприкінці тижня співає за кілька доларів. Він ні разу не сказав про тебе жодного лихого слова. Ти не зміг би йому трохи допомогти? Він же гарно співає.

Джоні Фонтане відповів із терплячою втомою:

— Хрещений! У нього просто немає необхідного таланту. Сам по собі він нічого, але дуже відстає від часу.

Дон Корлеоне примружив очі й запитав:

— А ти, хрещенику, ти тепер... теж не досить талановитий. То що, підшукати тобі роботу шофером на вантажівці з перевезення гравію разом з Ніно? — Не дочекавшись відповіді від Джоні, дон заговорив знову: — Дружба — це все. Дружба вища

за талант. Вища за уряд. Вона майже дорівнює сім'ї. Ніколи не забувай про це. Коли б ти мав полк добрих друзів, тобі не треба було б звертатися до мене. А тепер скажи мені, чому ти не можеш співати. Ти ж добре співав у саду. Не гірше за Ніно.

Хейген і Джоні засміялися на цю тонку шпильку. Настала черга Джоні поблажливо пояснити:

— Мій голос ослаб. Проспіваю пісню-дві і потім не можу співати кілька годин або й днів. Я не дотягую до кінця репетицій чи повторних зйомок. Мій голос зникає — це якась хвороба.

— Значить, так: у тебе клопіт із жінками. Зникає голос. А тепер скажи, яка там у тебе морока з тим голлівудським пещонованте¹, що не дає тобі роботи, — дон перейшов до справи.

— Він більший за тугешніх пещонованте, — сказав Джоні. — Він власник студії, а до того ж — радник президента з питань військової пропаганди в кіно. Всього місяць тому він закупив право на екранізацію найкращого роману року. Бестселера. Головний герой — викапаний я. Мені навіть не потрібно грати, досить просто залишатися самим собою. Навіть не треба буде співати. Я навіть міг би виграти академічну премію. Усі розуміють, що ця роль ідеально підійшла б мені і я знову став би великим. Як актор. Але цей сучий син Джек Вольц нізащо не дасть її мені. Я запропонував зіграти на дурняк, задарма, і то він відказує: «Ні». Він переказав: «Якщо Фонтане прийде й поцілує мене в зад, може, я ще подумаю про роль».

Дон Корлеоне відмахнувся рукою від цих дурних виявів емоцій. Розсудливі люди завжди можуть вирішити всі свої справи. Він поплескав хрещеника по плечу:

— Ти зневірився. Тобі здається, що ти нікому не потрібний. Ти дуже скуд. Що, багато п'єш? Не спиться, і ти ковтаєш таблетки?.. — Дон несхвально похитав головою. — А тепер я хочу, щоб ти виконав мій наказ. Поживи місяць у мене в домі. Відпочинь, від'їжся і відіспися. Будь біля мене задля товариства, мені добре з тобою, і, може, ти від і свого Хрещеного Батька дечого навчишся, а воно потім знадобиться тобі у твоєму великому Голлівуді.

¹ Велика персона. Дослівно — пістолет 90 калібра (*итал., жарг.*). (Тут і далі прим. пер.)

Але ніяких співів, і щоб без пияцтва й без жінок. А через місяць ти можеш вертатися в Голлівуд, і цей твій пеццонованте, цей твій туз, дасть тобі оту роль, якої ти хочеш. Домовились?

Джоні Фонтане аж ніяк не вірилося, щоб у дона була така могутність. Але Хрещений Батько, коли обіцяв, завжди доби-
вався свого.

— Цей тип — особистий друг Едгара Гувера, — сказав Джо-
ні. — На нього навіть не можна grimнути.

— Він бізнесмен, — відказав дон заспокійливо. — Я зроблю
йому таку пропозицію, що він не зможе відмовитися.

— Уже запізно: підписано всі контракти, і за тиждень почи-
наються зйомки, це абсолютно неможлива річ.

Дон Корлеоне сказав:

— Іди, йди назад до людей. Там на тебе друзі чекають. А всі
справи залиш мені. — Він випхав Джоні з кімнати.

Хейген сидів за столом і щось собі занотовував. Дон позіхнув
і спитав:

— Ще щось залишилось?

— Уже не можна далі відкладати із Солоццо. Ви мусите при-
йняти його на цьому тижні. — Хейген тримав олівець над ка-
лендарем.

Дон поморщився.

— Після весілля тепер уже коли завгодно.

Така відповідь говорила Хейгеніві про дві речі. Найважливі-
ше — Вірджіль Солоццо почує «ні». По-друге, оскільки дон Кор-
леоне не захотів давати відповідь до доччиного весілля, він гадав,
що його «ні» завдасть клопоту. Хейген спитав із обережності:

— Чи не сказати Клеменці, щоб прислав когось пожити в домі?

Дон сказав нетерпляче:

— Навіщо? Я не відповідав до весілля, бо на такий важливий
день не повинно бути ніяких хмар, навіть здалеку. Та й хотів
знати наперед, про що він говоритиме. Тепер ми знаємо. Його
пропозиція — це інфаміта¹.

— Так ви йому відмовите? — спитав Хейген.

Коли дон кивнув головою, Том зауважив:

¹ Ганьба, неподобство (*итал.*).

— Я думаю, слід би обговорити цю справу всією «родиною», перш ніж ви дасте відповідь.

Дон посміхнувся:

— Ти так думаєш? Гарзд, обговоримо. Коли повернешся з Каліфорнії. Полетиш туди завтра і влаштуєш справи Джоні. Зустрінешся з цим кінопеццонованте. Скажи Солоццо, що я прийму його, коли ти повернешся з Каліфорнії. Що ще?

Хейген сказав офіційно:

— Дзвонили з лікарні. Консільйорі Абандандо вмирає, він не дотягне до ранку. Його рідним наказали прийти й чекати.

Хейген обіймав посаду консільйорі вже протягом року, відтоді, як рак прикував Дженко Абандандо до лікарняного ліжка. Тепер Хейгенові хотілося почути від дона Корлеоне, що посаду передано йому назавжди. Обставини були проти цього. Таку високу посаду традиційно мала обійняти лише людина, чії батько й мати італійці. У «родини» Корлеоне вже виник клопіт через те, що ці обов'язки тимчасово виконував не італієць Хейген. Крім того, йому було лише тридцять п'ять — вік, як уважалося, недостатній, щоб набути досвіду і спритності, необхідних для успішного виконання обов'язків консільйорі.

Дон так і не подав йому ніякої надії. Він запитав:

— Коли від'їдуть молоді?

Хейген глянув на свій годинник.

— За кілька хвилин розріжуть коровай, відтоді за півгодини пойдуть. — Це нагадало йому про щось інше. — А як будемо з вашим зятем? Доручите йому щось важливе в «родині»?

Тома здивувала запальна донова відповідь:

— Нізащо у світі! — Дон грюкнув кулаком по столу. — Нізащо! Пристав його куди-небудь, де б він міг заробляти собі на прожиток. І добре заробляти. Але нехай він ніколи не дізнається про бізнес «сім'ї». Попередь про це всіх: Сонні, Фредо, Клеменцу. — Дон помовчав. — Скажи моїм синам, усім трьом, нехай супроводять мене в лікарню попрощатися з бідним Дженко. Я хочу, щоб вони востаннє засвідчили йому повагу. Скажи Фредді, щоб узяв великий автомобіль, і спитай Джоні, чи поїде він з нами. Скажи, що я дуже прошу. — Дон перехопив запитливий погляд Хейгена. — Я хочу, щоб ти полетів до Каліфорнії сьогодні ввечері.

У тебе не буде часу побачити Дженко. Але не від'їзди, доки я не прийду з лікарні й не зустрінуся з тобою. Зрозуміло?

— Зрозуміло. На який час Фредді бути готовим з машиною?

— Коли розійдуться гості, — сказав Корлеоне. — Дженко чекатиме на мене.

— Телефонував сенатор, — повідомив Хейген. — Вибачався, що не зміг прийти сам, але сподівається, що ви його зрозумієте. Очевидно, він мав на увазі, що ті двоє хлопців з ФБР записують номери машин. Але він надіслав подарунок зі спеціальним посланцем.

Дон кивнув і не став пояснювати, що сам порадив сенатору не приходити.

— Чи добрий подарунок прислав?

Хейген аж очі під лоба підпустив, і дивно було бачити такий типово італійський вираз на його німецько-ірландському обличчі.

— Старовинне срібло, дуже коштовне. Молоді зможуть його збути щонайменше за тисячу. Сенатор довгенько поморочився, поки знайшов якраз те, що треба. Для таких людей це важливіше, ніж сама ціна дарунка.

Дон Корлеоне не приховував свого задоволення тим, що така велика людина, як сенатор, виявила йому повагу. Сенатор, як і Лука Бразі, був одним із наріжних каменів у піраміді могутності дона, і він своїм дарунком ніби знов заприсягався у вірності.

Коли Джоні Фонтане з'явився в саду, Кей Адамс одразу впізнала його й неабияк здивувалася.

— А ти ніколи не казав мені, що твоя родина знається з Джоні Фонтане. Тепер я вже певна, що вийду за тебе заміж.

— Хочеш познайомитися з ним? — запитав Майкл.

— Не зараз, — відповіла Кей і зітхнула. — Я три роки була закохана в нього. Коли він співав у Капітолії, я завжди приїздила в Нью-Йорк і верещала до нестями. Він був просто чудовий.

— Ми побалакаємо з ним трохи згодом, — пообіцяв Майкл.

Коли Джоні закінчив співати й зник у будинку разом із доном Корлеоне, Кей лукаво заявила Майклу:

— Тільки не кажи мені, що така велика кінозірка, як Джоні Фонтане, теж прийшла просити допомоги у твого батька.

— Він батьків хрещеник, — відповів Майкл. — І якби не мій батько, то Джоні міг би й не стати кінозіркою.

Кей Адамс радісно засміялася.

— Це пахне ще однією цікавою історією.

— Але цієї я не можу розповісти, — сказав Майкл, заперечливо хитнувши головою.

— Довірся мені, — попросила вона.

І він розповів. Розповів без гумору й без гонору. Пояснив тільки, що вісім років тому батько був імпульсивнішим, до того ж йшлося про його хрещеника, і для донна це стало справою власної честі.

Розповідь виявилася короткою. Вісім років тому Джоні Фонтане, співаючи з популярним танцювальним ансамблем, став головною радіозіркою. Проте, на його нещастя, Фонтане підписав із керівником ансамблю, добре відомим імпресаріо Лесом Хеллі, контракт на п'ять років. Це звичайна річ в естрадному бізнесі. Лес Хеллі міг позичати Джоні різним компаніям і класити собі більшість грошей.

Дон Корлеоне сам розпочав переговори. Він запропонував Хеллі двадцять тисяч доларів за розірвання контракту з Джоні Фонтане. Хеллі зажадав права на п'ятдесят процентів із прибутків Джоні.

Це потішило донна, і він зменшив пропоновану суму з двадцяти тисяч до десяти. Імпресаріо, який, очевидно, нічого не тямив поза своїм естрадним бізнесом, не зрозумів, що це означає, і він відмовився.

Наступного дня дон Корлеоне сам прийшов до керівника танцювальної трупи, взявши із собою двох найкращих приятелів: Дженко Абандандо, свого консільйорі, та Луку Бразі. При цих свідках дон Корлеоне переконав Лес Хеллі підписати документ, у якому той відмовлявся від усіх прав на Джоні Фонтане після отримання завіреного чека на десять тисяч доларів. Дон Корлеоне домігся свого, приставивши пістолет до лоба керівникові трупи й запевнивши його якнайсерйозніше, що рівно через одну хвилину на цей документ ляже або його підпис, або його мозок. Лес Хеллі підписав. Дон Корлеоне поклав пістолет у кишеню і вручив йому завірений чек.

Що було далі, відомо всім. Джоні Фонтане став в Америці найбільшою сенсацією серед співаків. Він грав у Голлівуді в музичних фільмах, що дали цілий капітал його студії, його платівки забезпечували мільйонні прибутки. А потім він розлучився з дружиною — своєю юнацькою любов'ю, кинув двох дітей, одружився з найвродливішою кінозіркою. Невдовзі побачив, що то потіпаха. Він почав пиячити, волочитися за іншими жінками, захопився азартними іграми. Втратив голос. Його платівки перестали розкуповувати. Студія не поновила з ним контракту. От він і повернувся до свого Хрещеного Батька.

Кей промовила замислено:

— Ти певен, що не заздриш своєму батькові? Як послухати тебе, він тільки те й робить, що піклується про інших. Він, напевне, має дуже добре серце. — Вона кисло всіхнулася. — Тільки методи в нього не зовсім конституційні.

— Я розумію, — зітхнув Майкл, — так воно здається. Та це не все. Ти чула про дослідників Арктики, що залишали запаси харчів дорогою до Північного полюса? Просто на всяк випадок, може, вони їм колись знадобляться? Отак і з допомогою мого батька. Колись він прийде до кожного з цих людей, і тоді їм не залишиться нічого, як віддати свої борги.

Майже розвиднялося, коли принесли торт-коровай. Його зустріли радісними вигуками і з'їли. Спеціально виготовлений Назоріне торт прикрашали химерні мушлі з крему, такого запаморочливо смачного, що молода жадібно обібрала їх, перш ніж гайнути зі своїм білявим юним чоловіком у весільну подорож. Дон увічливо поквапив від'їзд гостей, зваживши між іншим, що чорної машини з агентами ФБР уже не видно.

Нарешті перед будинками залишилася єдина машина — великий чорний «Кадилак», у якому за кермом сидів Фредді. Досить моторно, як на його вік і комплекцію, дон сів на передне сидіння. Сонні, Майкл і Джоні Фонтане вместилися на задньому. Дон Корлеоне звернувся до Майкла:

— Твоя дівчина дістанеться до міста сама, гаразд?

— Том сказав, що він усе влаштує, — відповів Майкл.

Дон Корлеоне, задоволений із Томової спритності, схвально кивнув головою.

Бензин продавали ще по картках, і тому на дорозі «Белт-Парквей» у напрямку Манхеттена йшло мало машин. Менше ніж за годину «Каділак» уже під'їхав до лікарні «Френч госпітал». Дорогою дон Корлеоне спитав молодшого сина, чи все гаразд у нього з навчанням. Майкл кивнув головою. Тоді Сонні запитав батька:

— Джоні каже, що ти збираєшся владнати його справи в Голлівуді. Не хочеш, щоб я взявся за це?

Дон Корлеоне відказав сухо:

— Туди сьогодні їде Том. Йому не треба помічників. Це проста справа.

Сонні Корлеоне засміявся.

— Джоні певен, що це діло тобі не по зубах, тому я подумав, що ти захочеш послати мене.

Дон Корлеоне повернув голову.

— Чому ти не віриш мені? — спитав він Джоні Фонтане. — Хіба коли-небудь твій хрещений батько не дотримав слова? Невже я схожий на такого дурня?

Джоні заходився збентежено вибачатися:

— Хрещений, той тип таки справжній 90-калібровий пеццонованте. Його нічим не візьмеш, навіть грішми. У нього величезні зв'язки. І він ненавидить мене. Я просто не знаю, як ти зможеш це діло владнати.

Дон не приховував, що це вже починало його розважати.

— Я ж тобі сказав: роль буде твоя. — Він штурхонував Майкла ліктем. — Ми не розчаруємо нашого хрещеника, правда, Майкле?

Майкл, що ні на мить не сумнівався в батькові, рішуче кивнув головою. При вході до лікарні дон Корлеоне притримав Майкла за руку, пропустивши всіх перед себе.

— Як закінчиш коледж, приходь до мене, поговоримо. У мене є міркування, що тобі сподобаються.

Майкл нічого не відповів. Дон Корлеоне пробурчав роздратовано.

— Я знаю тебе й не збираюся пропонувати тобі щось непідходяще. Це справа особлива. Живи як знаєш, врешті-решт ти

вже дорослий. Тільки, коли закінчиш свою науку, зайди до мене як син до батька.

Родина Дженко Абандандо, дружина й три дочки, усі в чорному, скупчилися, мов зграйка нашорошених ворон, на білій кахельній підлозі лікарняного коридору. Побачивши дона Корлеоне, що саме виходив із ліфта, вони неначе злетіли з білого кахлю, інстинктивно пориваючись знайти в нього захист. У чорному мати виглядала велично-дебелою, а доньки — гладкими й негарними. Пані Абандандо поцілувала дона Корлеоне в шоку, схлипуючи й скиглячи:

— Ой, що ти за свята людина! Прийшов сюди в день доччиного весілля!

Дон Корлеоне відмахнувся від цих виявів подяки.

— Хіба ж це не мій обов'язок — віддати шану другу, який двадцять років був моєю правою рукою?

Він миттю зрозумів: майбутня вдова ще не усвідомила, що її чоловік помре цієї ночі. Дженко Абандандо вже цілий рік помирав у лікарні від раку, і жінка призвичаїлася до його фатальної хвороби як до чогось майже буденного. А сьогодні просто ще одне ускладнення.

Вона белькотіла:

— Иди, провідай мого бідного чоловіка. Він кликав тебе. Сердега хотів піти на весілля, щоб виявити свою повагу, та лікар не дозволив. Потім він сказав, щоб ти навідаєш його в цей великий день, але я не вірила, що ти справді прийдеш. Чоловіки розуміють дружбу краще, ніж жінки. Зайди до нього, він так зрадіє.

Медсестра і лікар вийшли з окремої палати Дженко Абандандо. Лікар, ще молодий, мав серйозне владне обличчя людини, яка народилася, щоб повелівати, тобто все життя була безмірно багата. Одна з дочок несміливо запитала:

— Докторе Кеннеді, нам можна зайти до нього?

Доктор Кеннеді роздратовано дивився на гурт відвідувачів. Невже вони не розуміють, що пацієнт у палаті вмирає, і вмирає у страшних муках? Було б краще, якби вони дали йому спокійно відійти.

— Думаю, що лише найближчі родичі, — відповів лікар вишукано ввічливим тоном. Він зливувався, коли жінка й дочки повернулися до невисокого огрядного чоловіка в не дуже добре пригнаному смокінгу, ніби саме цей чоловік мав визначити, кому йти.

Огрядний чоловік заговорив. У його вимові відчувався ледь помітний італійський акцент.

— Дорогий докторе, це правда, що він умирає? — спитав дон Корлеоне.

— Правда, — відповів доктор Кеннеді.

— Тоді вам більше нема чого робити, — сказав дон Корлеоне. — Ми візьмемо цей тягар на себе. Ми втішимо його. Закриємо йому очі. Поховаємо й плакатимемо на його похороні, а потім подбаємо про його жінку й дочок.

Почувши такі відверті слова, пані Абандандо нарешті все зрозуміла й заголосила.

Доктор Кеннеді знизав плечима. Цим селянам неможливо щось утовкмачити. А водночас він зрозумів, що у словах огрядного чоловіка є своя жорстока правда. Його роль скінчилася. Так само вишукано ввічливо лікар сказав:

— Будь ласка, почекайте, поки сестра впустить вас, їй треба ще зробити деякі процедури з пацієнтом. — Він пішов від них коридором, метляючи полами білого халата.

Вони почекали, поки сестра була в палаті. Нарешті вона вийшла й запросила їх туди, притримуючи двері відчиненими. Сестра прошепотіла:

— Він марить від болю й гарячки, намагайтеся не нервувати його. Усі, крім дружини, вийдете за кілька хвилин.

Вона впізнала Джоні Фонтане, коли той проходив повз неї, і здивовано округлила очі. Джоні нагородив її кволою вдячною усмішкою, а вона видивлялася на нього відверто заклично. Джоні записав її адресу, яка могла знадобитися на майбутнє, і пішов слідом за всіма у палату, де лежав хворий.

Дженко Абандандо мав нелегке змагання зі смертю і тепер, переможений і безсилий, лежав на піднятому ліжку. Від нього вже лишилися майже самі кістки. Замість пишного смоляного чуба до тім'я липли гідкі ріденькі пасемця. Дон Корлеоне сказав підбадьорливо:

— Дженко, дорогий друже, я привів своїх синів, щоб засвідчити тобі шану, глянь, навіть Джоні прибув із самого Голлівуду.

Умирущий вдячно підвів на дона запалені очі. Він дозволив молодикам потиснути його кошаву руку своїми м'ясистими руками. Дружина й дочки вишикувалися вздовж ліжка, беручи по черзі за другу руку й цілючи його в щоку. Дон потиснув руку давнього товариша.

— Не залежуйся, — сказав він заспокійливо, — видужуй і поїдемо разом в Італію до нашого старого села. Будемо грати в бочче перед шинком, як наші батьки колись грали.

Умирущий заперечливо похитав головою. Він наказував молодикам і своїй родині відійти від ліжка, а другою кістлявою рукою міцно тримався за дона. Він, вочевидь, хотів щось сказати. Дон похилив голову й сів на стілець біля ліжка. Дженко Абандандо щось мимрив про їхнє дитинство. Раптом його чорні, як вуглини, очі набули хитрого виразу. Він щось зашепотів. Дон нахилився нижче. Усі вражено дивилися, як сльози котяться по обличчю дона Корлеоне, як він хитав головою. Тремтливий голос хворого гучнішав, виповнював усю кімнату. Страшним, надлюдським зусиллям Абандандо відірвав голову від подушки і, втупивши в дона невидющі очі, наставив на нього висохлий кістлявий палець.

— Хрещений Батьку, Хрещений, — благав він ледь розбірливо, — врятуй мене від смерті, молю тебе. М'ясо горить на моїх кістках, і я вже чую, як черви їдять мені мозок. Хрещений, зціли мене, ти маєш таку силу, зглянься на сльози моєї бідної жінки. У Корлеоне ми гралися з тобою вдвох іще малими, невже ти даси тепер мені померти? Я страшуся пекла, у мене стільки гріхів!

Дон не озивався. Абандандо благав далі:

— Сьогодні весілля твоєї дочки. Ти не можеш мені відмовити.

Дон заговорив розсудливо й спокійно, намагаючись пробитися до свідомості хворого крізь те блюзнірське марення.

— Друже мій, — говорив він, — я не маю такої сили. Коли б я мав її, то був би милосердніший від бога, повір мені. Але не бійся смерті, не бійся пекла. Я замовлятиму молебень за твою душу щовечора і щоранку. Твоя жінка й діти молитимуться за

тебе. Хіба Господь покарає тебе, коли стільки людей прохатиме для твоєї душі милосердя?

Обличчя скелета набуло якогось хитрого, майже безсоромного виразу. Абандандо спитав лукаво:

— Значить, ти уже все влаштував?

Відповідь дона була холодна й невітшна:

— Це блюзнірство. Отямся.

Абандандо впав знову на подушку. Божевільний блиск надії в його очах згас. До палати зайшла сестра й почала рішуче випроваджувати всіх. Дон підвівся, але Абандандо простягнув руку.

— Хрещений, побудь тут зі мною і допоможи мені стрінуги смерть. Коли вона побачить тебе коло мене, може, вона перелякається й відступить від мене. А може, ти замовиш слівце, натиснеш на неї якимось, га? — Вмирущий моргнув, начебто він тепер піддражнював дону, говорив не зовсім серйозно. — Зрештою, ти ж її кровний брат. — Та раптом, ніби злякавшись, що дон образиться, він міцно стиснув його руку. — Побудь коло мене, нехай я потримаюся за твою руку. Ми перехитруємо цю суку, як перехитрували багатьох. Хрещений, не зраджуй мене.

Дон жестом руки наказав усім вийти з палати. Вони залишилися удвох. Дон узяв у свої широкі долоні висхлу руку Дженко Абандандо. Лагідно, заспокійливо втішав він товариша у той час, як вони обидва чекали смерті. Неначе й справді дон був спроможний вирвати життя Дженко Абандандо з обіймів цього найогиднішого і найзлочиннішого зрадника людей.

Для Конні Корлеоне весільний день закінчився добре. Карло Ріцці виконав обов'язок молодого вміло й палко, підігрітий вмістом сумочки з подарунками, що перевищили двадцять тисяч доларів. Правда, молода набагато охочіше розлучилася б зі своєю цнотливістю, ніж зі своєю сумочкою: щоб забрати її, Карло довелося підбити Конні око.

Люсі Манчіні чекала вдома на дзвінок від Сонні Корлеоне, впевнена, що він зателефонує і вони домовляться про зустріч. Нарешті сама подзвонила йому додому, та коли почула жіночий голос, поклатала слухавку. Звідки їй було знати, що майже всі

гості на весіллі помітили, як Люсі й Сонні зникли на фатальні півгодини, і вже ширилися плітки про те, що Сонні Корлеоне знайшов нову жертву, що він «обробив» дружку власної сестри.

Амеріго Бонасера приснився страшний сон. Йому примарилося, ніби дон Корлеоне в гостроверхій шапці, комбінезоні й великих рукавицях розвантажує перед його похоронним закладом посічені кулями трупи й кричить: «Затям, Амеріго, щоб нікому ані слова, і поховай їх швидше». Він так голосно й довго стогнав уві сні, що жінка розштовхала його.

— Що ти за людина, — буркотіла вона, — де це бачено, щоб верзлися чоловікові кошмари після весілля?

Полі Гатто й Клеменца довели Кей Адамс до її нью-йоркського готелю. Велику розкішну машину вів Гатто. Клеменца сидів на задньому сидінні, а Кей на передньому, поряд із водієм. Обидва чоловіки здавалися їй страшенно цікавими, вони говорили точнісінько як мешканці Брукліну в кінофільмах і були надзвичайно галантні з нею. Дорогою вона розмовляла то з одним, то з другим і на свій подив побачила, що обидва говорять про Майкла з незаперечною симпатією й повагою. Майкл переконав її, що він зовсім чужа людина в батьковому колі. А тепер Клеменца хрипкуватим горловим голосом запевняв її, що «стариган» якнайкращої думки про Майкла і вважає, що з-поміж його синів саме Майкл успадкує «родинну справу».

— А що це за справа? — невинно спитала Кей.

Полі Гатто, повертаючи кермо, скоса зиркнув на неї. А позаду Клеменца здивовано відповів:

— Хіба Майкл не казав вам? Містер Корлеоне — найбільший у Штатах імпортер італійської маслинової олії. Тепер, як закінчилася війна, його діло даватиме величезні прибутки. І йому потрібен тямущий хлопець, такий як Майкл.

У готелі Клеменца на поліг на тому, щоб провести її аж до чергового адміністратора. Коли вона запротестувала, він просто пояснив:

— Хазяїн наказав, щоб ми напевне доправили вас додому без пригод. Я повинен виконувати наказ.

Кей узяла ключ від номера, а Клеменца провів її до ліфта й почекав, поки вона не зайшла. Кей усміхнулася, помахала

йому і аж здивувалася, коли він широко й радісно всміхнувся їй у відповідь. Добре, що Кей не бачила, як він знову підійшов до клерка й запитав:

— Під яким прізвищем вона записалася?

Черговий відповів Клеменці холодним поглядом. Клеменца поклав на стіл і покотив до клерка зелененьку паперову кульку, яку перед тим скачав у пальцях. Черговий підхопив гроші й миттю сказав: «Містер і місіс Майкл Корлеоне».

У машині Полі Гатто зазначив:

— Симпатична дамочка.

Клеменца буркнув:

— Майкл її вже упорав.

«Якщо тільки він і справді не женився на ній», — додав він уже сам до себе.

— Завтра заїдеш по мене вранці, — сказав він до Гатто. — У Хейгена є для нас якась брудна робота.

Лише пізно ввечері в неділю Том Хейген зміг нарешті поцілувати на прощання дружину й від'їхати до аеропорту. Узяти квиток до Лос-Анджелеса він зміг без клопоту, бо один генерал із Пентагону свого часу за якусь послугу добув йому дозвіл на позачергову броню.

Минув клопітний, але щасливий для Тома Хейгена день. Дженко Абандандо помер о третій годині ранку, і, коли дон Корлеоне повернувся з лікарні, він повідомив Хейгенові, що той тепер офіційно став новим консільйорі в «родині». Отже, Хейген, напевне, стане дуже багатою людиною, не кажучи вже про владу.

Дон порушив давню традицію. Посаду консільйорі завжди обіймав лише чистокровний сицилієць, і та обставина, що Хейгена виховували як члена донової родини, ще нічого не значила для цієї традиції. То було питання крові. Тільки сицилійцеві, який від народження увібрав у себе правило «омерта» — закон мовчання — можна довірити ключову посаду консільйорі.

Між главою «родини», доном Корлеоне, який визначав політику, і виконавчим рівнем людей, які втілювали у життя донові накази, існувало три шаблі, або три буфери. За такої системи нічого не можна було простежити до самого верху. Хіба що

консільйорі виявився б зрадником. Того недільного ранку дон Корлеоне дав вичерпні настанови, що треба зробити з двома молодиками, які покалічили доньку Америкі Бонасера. Але він дав ті вказівки Томові Хейгену без свідків. Пізніше Хейген, також сам-на-сам, проінструктував Клеменцу. Той і собі віддав доручення Полі Гатто. Гатто тепер викличе потрібних йому людей і виконає наказ. Полі Гатто і його люди не знатимуть, чому виконують це завдання і хто його насправді дав. Тільки в тому разі, якщо кожна ланка такого ланцюжка виявиться зрадником, можуть докопатися до самого дона. Цього ще ніколи не траплялося, хоча така можливість і не була виключена. Але зарадити цьому також було можливо. Треба, щоб лише одна ланка з ланцюжка зникла.

Як указує власне титул, консільйорі був радником дона, його правою рукою, його додатковим розумом. Він був також його найближчим компаньйоном і найдовіренишим приятелем. Під час відповідальних подорожей Том мав вести донову машину, на нарадах подавати донові напої, каву, сандвічі, сигари. Він мав знати все або майже все те, що знає дон, усі клітинки, які уміщує влада. Відтепер він був єдиною людиною у світі, яка могла довести дона до катастрофи. Але ще ніколи жоден консільйорі не зрадив свого дона, такого не пам'ятає жодна могутня сицилійська сім'я з тих, що оселилися в Америці. Зрада не дає ніякої користі. Проте кожний консільйорі знав, що відданість принесе йому багатство, силу й пошану. Якщо ж трапиться нещастя, про його дружину і дітей піклуватимуться так само, як і тоді, коли він був живий або вільний. Якщо тільки він залишився відданим.

У деяких випадках консільйорі доводиться виступати від імені свого дона більш відверто, та все ж так, щоб не вплутати його самого. Хейген летів до Каліфорнії якраз у такій справі. Він розумів, що його майбутнє як консільйорі значною мірою залежало від успіху чи невдачі цієї місії. За міркою «родинного діла» те, здобуде чи не здобуде Джоні Фонтане свою улюблену роль у тому воєнному фільмі, не мало ніякого значення. Куди важливішою була зустріч з Вірджілем Солоццо, яку Хейген влаштував наступної п'ятниці. Але Хейген знав, що особисто для дона обидві справи важать однаково, і це є визначальним для кожного вправного консільйорі.

Гудіння моторів літака дратувало вже й так збудженого Хейгена, і він попросив стюардесу принести для заспокоєння келих мартіні. Обидва — і дон, і Джоні — змалювали йому особу кінопродюсера Джека Вольца. З розповіді Джоні було видно, що Хейгенові нізащо не переконати Вольца. Але у нього також не було найменшого сумніву в тому, що дон дотримає свого слова. Роль Тома полягала у веденні переговорів і встановленні потрібного контакту.

Хейген відхилився на спинку сидіння і ще раз перебрав у думці всю інформацію, яку сьогодні отримав. Джек Вольц — один із трьох найзнаменитіших кінопродюсерів Голлівуду, має власну студію і з десяток кінозірок, які працюють на нього за контрактом. Вольц також член Консультативного комітету при президенті Сполучених Штатів з питань воєнної інформації, по відділу кінематографа. Звичайною мовою це означало, що він просто допомагає робити пропагандистські кінофільми. Його запрошували на обід до Білого дому. У своєму голлівудському домі приймав Едгара Гувера. Але все це не таке страшне, як могло б здатися. То офіційні стосунки. У Вольца немає ніякої серйозної особистої політичної влади: по-перше, тому, що він крайній реакціонер, а по-друге, він страждає манією величчя й любить безоглядно користуватися владою, яку має, не дбаючи, що тим наживає собі легіони ворогів.

Хейген зітхнув. Не видно, як підступитися до Джека Вольца. Він відкрив свій портфель і спробував щось записати, але втома давалася взнаки. Тоді замовив собі ще мартіні й почав міркувати про своє життя. Він не шкодував, що йому судилася така доля, навпаки, вважав, що йому надзвичайно пощастило. Незалежно від причин шлях, обраний десять років тому, виявився для нього найкращим. Він тішився успіхом, був такий щасливий, як тільки може бажати розумний дорослий чоловік, і відчував смак життя.

Том Хейген мав тридцять п'ять років. Він був високий чоловік, по-військовому коротко підстрижений, дуже худорлявий і звичайнісінький зовні. Юрист за фахом, після закінчення університету він три роки віддав адвокатській практиці, однак у «родинній справі» Корлеоне, власне, віддав не суто юридичними справами.

В одинадцять років Том був товаришем свого однолітка Сонні Корлеоне. Мати Хейгенова якраз тоді осліпла і невдовзі померла, а батько безбожно пив і врешті спився дощенту. Роботящий тесляр, він за своє життя не зробив жодного нечесного вчинку. Але його пияцтво розбило сім'ю і згубило його самого. Том Хейген залишився сиротою, блукав по вулицях і спав у під'їздах. Меншу сестру взяли до притулку, а от щодо нього — у 20-ті роки органи опіки не розшукували невдячних дванадцятирічних хлопчаків, які тікали від їхньої благодійності. Хейген також хворів на очі. Сусіди подекували, що він успадкував або підхопив цю хворобу від матері і що від нього також можна заразитися. Тома уникали. Сонні Корлеоне, добросердний і горористий одинадцятилітній хлопчак, привів товариша до себе додому і зажадав, щоб його залишили у них. Томові Хейгену дали тарілку гарячих італійських макаронів — спагеті — з жирним і густим томатним соусом (цього смаку він ніколи не забуде), а ввечері поклали спати на залізному складаному ліжку.

Без жодного слова, мовби так і треба, дон Корлеоне дозволив хлопчикові залишитися в його будинку. Дон сам повів хлопця до лікаря-спеціаліста, і хворобу очей виликували. Дон віддав його до коледжу і юридичної школи. І весь час дон Корлеоне діяв не як батько, а швидше як опікун. Не виказуючи ніякої прихильності, дон навдивовижу ставився до Хейгена навіть уважніше, ніж до власних синів, ніколи не нав'язував йому своєї батьківської волі. Хлопець сам захотів піти до юридичної школи після коледжу. Він почув одного разу, як дон Корлеоне сказав: «Юрист зі своїм портфелем може накрасти більше, ніж сто чоловік з револьверами». Тим часом Сонні й Фредді, на велике невдоволення батька, захотіли місця в «родинному ділі» одразу ж після закінчення середньої школи. Лише Майкл подався до коледжу, але він записався добровольцем до морської піхоти наступного дня після перл-харборської трагедії.

Склавши іспит на адвоката, Хейген одружився і завів власну сім'ю. Він узяв молоду дівчину-італійку з Нью-Джерсі, випускницю коледжу, що в той час нечасто траплялося. Після весілля, яке, певна річ, відбулося в будинку дон Корлеоне, дон запропонував Хейгенові підтримку в усіх справах: у відкритті контори,

залученні клієнтів, придбанні помешкання. Том Хейген схилив голову і сказав донові:

— Я хотів би працювати на вас.

Це здивувало і потішило дона.

— А ти знаєш, хто я?

Хейген кивнув головою. Щоправда, він тоді ще не знав справжньої могутності дона. Він не знав усього і наступні десять років, аж поки не почав виконувати обов'язки консільйорі, коли захворів Дженко Абандандо. Але Том кивнув і подивився прямо в очі донові:

— Я працюватиму на вас, як ваші сини, — сказав Хейген, маючи на увазі цілковиту відданість і беззастережне визнання батьківської вищості дона. З тією сердечною проникливістю, що вже тоді сіяла легенди про його велич, дон уперше, відколи Том з'явився в його будинку, виявив йому батьківську ласку. Він обійняв Хейгена і відтоді поведився з ним майже як з рідним сином, хоча інколи казав йому: «Томе, ніколи не забувай своїх батька й матір», — неначе зайвий раз нагадував собі й Хейгенові.

А втім, Хейген і сам нізащо не зміг би їх забути. Його мати була така тупа й неохайна, така байдужа до всього, що не могла любити своїх дітей і навіть не намагалась удавати, що їх любить. А батька Хейген ненавидів. Сліпота матері жахала його, а власна хвороба також була для нього тяжким ударом долі. Він думав, що теж осліпне. Після батькової смерті одинадцятирічний хлопчак неначе схибнувся з розуму. Він тинявся по вулицях, мов звір, що чекає на неминучу смерть, аж до того пам'ятного дня, коли Сонні надібав Тома, який спав у під'їзді, і привів його до себе. Усе, що сталося після цього, здавалося йому дивом. Але ще довгі роки у снах Хейген бачив, як він, дорослий і сліпий, ходить із білою паличкою, а його сліпі діти йдуть за ним, постукуючи такими ж алюмінієвими паличками, і жебрають на вулицях. А потім у свідомості назавжди закарбувався образ дона Корлеоне, і тільки тоді Том зміг почуватися в безпеці.

Проте дон наполіг, щоб додатково до своїх обов'язків у «родинній справі» Том три роки віддав приватній юридичній практиці. Набутий у ній досвід згодом виявився неоціненним, а крім того, розвіяв у душі Тома Хейгена будь-які сумніви щодо роботи

на дона Корлеоне. Він практикувався два роки в бюро великої фірми адвокатів-криміналістів, у якій дон мав певний вплив. Усім було видно, що у Тома справжнє покликання до цієї галузі права, і впродовж наступних шести років дон Корлеоне не зміг жодного разу дорікнути за похибку.

Коли його призначили виконавцем обов'язків радника, інші можновладні сицилійські сім'ї почали називати «родину» Корлеоне «ірландським кодлом». Це і тішило Хейгена, і свідчило про те, що він ніколи не зможе заступити дона на посаді глави «родинної справи». Але він був задоволеним. Адже він ніколи цього і не прагнув, а такі амбіції були б «неповагою» до благодійника і до кривних благодійника.

Було ще темно, коли літак приземлився в Лос-Анджелесі. Хейген приїхав до готелю, поголився, прийняв душ, тоді трохи подивився, як займався над містом світанок. Замовив газети й сніданок до себе в номер і став чекати зустрічі з Джеком Вольцом, призначеної на десяту годину. Про зустріч він домовився навдивовижу швидко й легко.

Напередодні Хейген подзвонив Біллі Гоффові, одному з найвпливовіших діячів у профспілці кінопрацівників. Діючи за вказівками дона Корлеоне, Хейген попросив Гоффа, щоб той другого дня влаштував йому побачення з Джеком Вольцом і натякнув Вольцові: якщо Хейген буде не задоволений наслідками цього побачення, може статися страйк працівників кіностудії. За годину Хейгеніві подзвонив Гофф. Побачення призначено на десяту ранку.

— Вольцові натякнули на можливість страйку, але це не справило на нього дуже великого враження, — сказав Гофф. І додав: — Якщо справді до цього дійде, я мушу сам переговорити з доном.

— Якщо до цього дійде, то він сам поговорить із вами, — відповів Хейген.

Кажучи так, він уникнув будь-яких обіцянок. Він не дивувався, що Гофф так охоче виконує волю дона. Практично імперія Корлеоне не сягала далі району Нью-Йорка, але дон набув могутності, допомагаючи спершу профспілковим босам. Не один із них ще й досі залишався доновим боржником.

Призначення зустрічі на десяту годину ранку було поганою ознакою. Отже, виходить, що Том буде перший у списку відвідувачів і що його не запросять на обід. Тобто Вольц не надає йому особливого значення. Гофф погрожував не досить рішуче, можливо, тому, що Вольц підготовував його хабарами. Часом уміння дона триматися в тіні йшло на шкоду «родинному ділу», бо його ім'я нічого не говорило невтаємниченим колам.

Хейгенові міркування підтверджувалися, бо Вольц протримав його в приймальні ще з півгодини після призначеного часу. Хейген тим не журився. У дуже пишній, дуже комфортабельній приймальній кімнаті навпроти нього на темно-ліловому дивані сиділа дівчинка, така гарненька, що Хейген іще зроду не бачив кращої. Не старша одинадцяти-дванадцяти років, вона була в надзвичайно простому, але дорогому вбранні дорослого крою. Вона мала ясно-золотаве волосся, великі, бездонні очі кольору морської блакиті й рожеві, мов ягідки, губенята. З нею сиділа жінка, очевидно, її мати, що зміряла Хейгена крижаним гордовитим поглядом, і йому захотілося дати їй доброго ляпаса. «Дитина-янголятко й мати-дракон», — подумав Хейген, відповідаючи на холодний погляд матері не менш холодним.

Зрештою вишукано вбрана, але кругленька жіночка середнього віку провела його через кілька приміщень до кабінету кінопродюсера. Хейгена вразила елегантність приміщень і людей, що там працювали. Він посміхнувся. То все були хитруни, що хотіли потрапити в кіноактори, спершу влаштувавшись на конторську роботу. Здебільшого вони працюватимуть тут ціле життя або доти, поки визнають свою поразку й повернуться до рідних міст.

Джек Вольц був високий, міцної статури чоловік із великим черевом, яке майже приховував добре пригнаний костюм. Хейген знав його біографію. У десять років Вольц качав порожні пивні бочки й ручні візки у нью-йоркському Іст-Сайді. У двадцять — допомагав батькові витягати жили з робітників у кравецькій майстерні. У тридцять залишив Нью-Йорк і подався на Захід, вклав капітал у тодішні «синематографи» і одним з перших почав ставити кінофільми. У сорок вісім років став наймогутнішим кіномагнатом Голлівуду, хоча, як і раніше, був вульгарний у мові, а щодо жінок — ненаситним, мов лютий вовк, що винищує без-

порадні зграйки молодих куріпочок. У п'ятдесят років він ніби переродився. Почав брати уроки мови, від слуги-англійця навчився елегантно вдягатися, а від англійця-дворецького перейняв світські манери. Коли померла перша дружина, Вольц узяв собі всесвітньовідому вродливу актрису, якій набридло зніматися в кіно. Тепер, у шістдесятилітньому віці, він збирав картини старих майстрів, був членом президентського консультативного комітету і заснував кількомільйонний фонд сприяння кіномистецтву, що було названо його ім'ям. Його дочка вийшла за англійського лорда, син одружився з італійською принцесою.

Останнім захопленням Вольца, як про це ревно повідомляли всі кінокоментатори всіх американських газет, були породисті рисаки, на яких він лише за останні роки витратив десять мільйонів доларів. Газети чорніли жирними заголовками, коли Вольц придбав уславленого англійського рисака Хартума за нечувану ціну — шістсот тисяч доларів, а потім заявив: непереможний рисак більше не виступатиме в перегонах, а буде плідником у стайні Вольца.

Він прийняв Хейгена церемонно; гарно засмагле, чисто виголене Вольцове обличчя скривила гримаса, що мала означати усмішку. Незважаючи на витрачені гроші та на послуги найкращих майстрів, літа позначалися на його пиці — здавалося, що вона зшита докупі з різних шматків. Але в рухах проступала величезна життєва снага; він, як і дон Корлеоне, мав вигляд людини, що неподільно владарює у своєму світі.

Хейген одразу перейшов до справи. Він — посланець друга Джоні Фонтане. Цей друг — дуже впливова людина, яка засвідчить містерові Вольцу свою вдячність і вічну приязнь, якщо містер Вольц зробить їй невеличку послугу, а саме: дасть Джоні Фонтане роль у новому фільмі про війну, який студія збирається знімати з наступного тижня.

Позшиване лице залишилося незворушно ввічливим.

— А яку послугу зможе ваш друг зробити для мене? — спитав Вольц. У його голосі бриніла ледь відчутна зневажливість. Хейген пустив те повз вуха.

— Вас, здається, настигають якісь клопоти з профспілкою. Мій друг може дати вам абсолютну гарантію, що він відверне ці

клопоти. Ваш найвидатніший актор, який дає студії чималі прибутки, — наркоман, він тільки-но перейшов із марихуани на героїн. Мій друг може влаштувати так, що він залишиться без героїну. І якщо колись у майбутньому виникатимуть ще якісь прикросі, досить одного вашого дзвінка до мене — і все буде залагоджено.

Джек Вольц сидів із такою міною, ніби йому доводилося вислуховувати дитячі хвастощі. А потім відрубав навмисне вульгарним іст-сайдським тоном:

— Хочете накласти на мене лапу?

Хейген відповів холодно:

— Анітрохи. Я прийшов просити вас про послугу моєму другові. І намагався пояснити вам, що на цьому ви нічого не втрачаєте.

Неначе на замовлення, Вольц напустив на обличчя вираз гніву. Рот перекривився, а густі брови нависли широкою смугою над палаючими очима. Він перехилився через стіл до Хейгена.

— Слухай, ти, слизький сучий сину, зараз я тобі все скажу у вічі, тобі й твоєму босові, ким би він не був. Джоні Фонтане ніколи не побачить цієї ролі. Мені начхати, скільки ваша макаронна мафія нашле до мене своїх шакалів. — Вольц відкинувся на спинку крісла. — Послухай моєї поради, хлопче. Едгар Гувер — гадаю, ти чув про такого, — Вольц саркастично всміхнувся, — мій особистий приятель. Тільки-но йому натякну, що мене шантажують, ти зі своєю братією й не добереш, звідки на вас грім упав.

Хейген спокійно слухав. Від людини Вольцового масштабу він сподівався більшого. Невже це можливо, щоб людина, яка поводить ся так по-дурному, могла дійти до рівня керівника компанії з капіталом у кілька сотень мільйонів доларів? Про це слід би подумати, бо дон шукав нових сфер для капіталовкладень, а якщо провідні голови в цьому ділі — такі йолопи, то кінопромисловість — якраз підходяще місце. Образа сама собою не обходила його анітрохи. Хейген перейняв мистецтво вести переговори від самого дона. «Ніколи не злостися, — повчав той. — Ніколи не погрожуй. Переконуй людей». Слово

«переконуй» звучить набагато краще по-італійськи — «раджуна» — дослівно «єднай». Це мистецтво полягає в тому, щоб не зважати на жодні образи, на жодні погрози, підставляти другу щоку. Хейген бачив, як дон сидів за столом переговорів вісім годин, ковтаючи образи, намагаючись переконати одного дуже відомого, дуже зухвалого й самовпевненого бандюгу змінити своє рішення. Після тих восьми годин дон Корлеоне розвів безпорадно руками, сказав тому чоловікові: «З такою людиною, як ви, неможливо розмовляти», — і вийшов. Зухвалий гангстер сплотнів від страху. Миттю побігли посланці, щоб вернути дона назад. Згоди досягли, але за два місяці того впертюха хтось застрелив у його улюбленій перукарні.

Отже, Хейген знову заговорив так, ніби нічого не сталося:

— Ось моя візитна картка. Я юрист. Невже б я став устрявати в непевну справу? Хіба я вимовив хоч одне загрозливе слово? Я навіть можу вас запевнити, що ми погодимося на будь-які умови, які ви поставите нам за свою згоду на участь Джоні Фонтане у вашому кінофільмі. Мені здається, що я вже чимало запропонував за таку невелику послугу. До того ж, я гадаю, надати цю послугу було б у ваших інтересах. Джоні якнайкраще підходить для ролі. Він казав мені, що ви самі це визнаєте. Дозвольте вас запевнити: коли б не так, ми б ніколи не просили вас про послугу. А якщо ви тривожитеся за свій капітал, то мій клієнт може фінансувати постановку кінокартини. Тільки, будь ласка, зрозумійте мене правильно. Ми знаємо, що ваше «ні» тверде. Ніхто не може і не намагається примусити вас зробити щось проти власної волі. Ми знаємо про вашу дружбу з містером Гувером. Я можу додати, що мій бос поважає вас за це. Він дуже високої думки про ваші стосунки.

Вольц бавився великою ручкою, прикрашеною червоним пташиним пером. Почувши про гроші, він зацікавився і перестав крутити ручку.

— Картина коштуватиме п'ять мільйонів, — сказав він поблажливо.

Хейген аж свиснув, щоб показати, як його вразила цифра, а потім промовив, ніби між іншим:

— У мого боса багато друзів, що покладаються на його поради.

Здається, вперше Вольц почав підходити до справи по-серйозному. Він уважно роздивився Хейгенову візитну картку і сказав:

— Я ніколи не чув про вас. Я знаю майже всіх значних адвокатів Нью-Йорка, але хто ви, в біса, такий?

— Я практикую в одній дуже поважній спілці й на інші справи не відвертаюся, — сухо відповів Хейген. Він підвівся: — Не буду більше забирати ваш час.

Том простяг руку, Вольц потиснув її. Хейген ступив кілька кроків до дверей і знову повернувся до Вольца.

— Я розумію, вам доводиться бачити багатьох людей, що вдають із себе важливіших, ніж вони є насправді. Зі мною якраз навпаки. Чом би вам не перевірити це з допомогою нашого спільного знайомого? Якщо ви передумаєте, то зателефонуйте мені до готелю. — Він хвильку помовчав. — Вам ці слова можуть видатися блюзнірством, але запевняю вас, що мій клієнт спроможний зробити вам і такі послуги, які навіть містерові Гуверу виявилися б не під силу. — Том побачив, як звузилися очі кінопродюсера. Здається, до Вольца нарешті дійшло. — Між іншим, мені ваші фільми страшенно подобаються, — Хейген вимовив це з найуслесливішою інтонацією, на яку був здатний. — Сподіваюся, що ви зможете й далі ставити такі. Країна потребує їх.

Уже надвечір Хейгенові подзвонила секретарка продюсера і повідомила, що за годину заїде машина, яка відвезе Хейгена на вечерю до замиського помешкання Вольца. Вона попередила, що доведеться їхати близько трьох годин, але в автомобілі буде що випити і чим перекусити. Хейген знав, що Вольц вирушив до дона власним літаком, і його цікавило, чому Вольц не взяв із собою і його. Голос секретарки ввічливо додав:

— Містер Вольц порадив вам прихопити із собою вашу дорожню валізку, а вранці він відвезе вас до аеропорту.

— Зроблю, як ви сказали, — відповів Хейген. І знов тут було над чим подумати. Як Вольц довідався, що на ранок Том замовив собі авіаквиток до Нью-Йорка? На якусь мить Хейген замислився. Очевидно, Вольц вдався до приватних детективів, які й зібрали про нього інформацію. Якщо так, то Вольцові, напевне, вже відомо, що Том представляє дона; отже, він розвідав дещо й про дона, а це означає, що тепер він готовий

поставитися до справи серйозно. «Щось можна буде зрештою зробити», — подумав Хейген. І, можливо, Вольц насправді розумніший, ніж здався сьогодні вранці.

Маєток Джека Вольца був схожий на величезний майданчик для зйомок. Там стояв будинок плантаторського типу; довкола розлогих угідь йшла широка чорна земляна дорога, якою виводили коней, далі — стайні, пасовиська для цілого табуна. Живоплоти, клумби і газони вилизані й доглянуті незгірше, ніж наманікюренні нігті кінозірки.

Вольц привітав Хейгена на заскленій веранді з кондиціонованим повітрям. Продюсер був одягнений по-домашньому — в голубу шовкову сорочку з відкритим коміром, широкі штани гірчичного кольору, а на ногах — м'які шкіряні сандалі. На тлі всіх тих барв і дорогих тканин його грубе, наче позшиване, обличчя було просто жакливе. Подавши Хейгенові величезний келих мартіні, Вольц узяв із задалегідь поставленої таці келих і для себе. Він був привітніший, ніж зранку. Поклав руку Хейгенові на плече:

— У нас є трохи часу до вечері, ходімо подивімося на моїх коней?

Дорогою до стаєнь він признався:

— Я таки довідувався про вас, Томе. Треба було одразу сказати, що ваш бос Корлеоне, бо я подумав, що це Джоні найняв якогось низькопробного шахрая, аби мене залякати. Тільки я на такі речі не піддаюся. Не те що я люблю наживати собі ворогів, а просто мене не залякаєте, і квит. А зараз насолодімося, а про справи поговорімо по обіді.

Вольц виявився напрочуд уважним господарем. Він розповів про нововведення, які, сподівався він, зроблять його конярню найкращою в Америці. Усі стайні були вбезпечені на випадок пожежі, їх утримували в ідеальній чистоті, а охороняв спеціальний загін приватних детективів. Нарешті Вольц привів його до стійла, на зовнішній стіні якого було прибито велику бронзову таблицю з написом: «Хартум».

Навіть недосвідченому Хейгену було зрозуміло: жеребець, що стояв у станку, справжній красень. Вороний, із ромбовидною білою цяткою на масивній голові. Великі карі очі спалахували

мов два золотавих яблука, шовковиста шерсть виграла на туго обтягнутому корпусі. Вольц говорив із дитячою гордістю:

— Найкращий рисак у світі. Я купив його торік в Англії за шістсот тисяч. Можу закластися, що навіть російські царі ніколи не відвалювали таких грошей за одного-єдиного жеребця. Але я не збираюся виставляти його на перегони. Триматиму як плідника. Створю племінний завод, якого в нас ще не було.

Він потріпав жеребця по гриві, пестливо промовляючи: «Хартум, Хартум». У голосі його бриніла невідомою любов, і кінч відзивався на неї. Вольц посміхнувся.

— Ви знаєте, я непоганий вершник. А вперше сів на коня в п'ятдесят років. — Він засміявся. — Можливо, якусь із моїх прабабусь колись у Росії згвалтував козак, а я успадкував його кров.

Він полоскотав Хартума під черевом і сказав із щирим захопленням:

— Бачите його член? Мені б такий.

Повернулися до вілли вечеряти. Три офіціанти під командою дворецького подавали на стіл, покритий розшитим золотом скатертиною і уставлений срібним посудом. Але страви видалися Хейгену так собі. Мабуть, Вольц жив самотньо і не був гурманом. Хейген чекав, доки вони обидва запалили великі гаванські сигари, і аж тоді спитав Вольца:

— Ну то що, отримає Джоні роль чи ні?

— Я не можу, — сказав Вольц, — не зможу увести Джоні в цей фільм, навіть коли б мені хотілося. Уже підписано контракти на всі ролі, наступного тижня починаються зйомки. Я вже не можу нічого змінити.

Хейген зауважив нетерпляче:

— Містере Вольц, коли вирішують питання на найвищому рівні, названа вами причина не має жодного значення. Ви можете зробити все, що захочете. — Він зтягся сигарою. — Ви не вірите, що мій клієнт має змогу дотримати обіцянки?

Вольц відповів сухо:

— Я припускаю, що мені доведеться мати мороку з профспілкою. Гофф телефонував мені. Сучий син, як він зі мною розмовляв! Ви й уявити б не могли, що я переплачую йому потайки сто тисяч щороку. І я вірю, що ви позбавили б того артиста

героїну. Але це мене не турбує, а фінансувати свої фільми я зможу сам, без нічиєї допомоги. Але я ненавиджу того байстрюка Фонтане. Перекажіть вашому босові: це єдина послуга, якої я не можу йому зробити. Хай просить що завгодно, тільки не це.

«Ах ти ж виродок смердючий, — подумав Хейген, — нащо ж ти тоді притяг мене чортзна-куди?» Продюсер таки мав щось на думці. Хейген вимовив холодно:

— Мені здається, ви не розумієте ситуації. Містер Корлеоне — хрещений батько Джоні Фонтане. Це дуже близькі, майже священні взаємини. Освячені релігією.

Вольц із повагою схилив голову на згадку про релігію. Хейген вів далі:

— Італійці кажуть жартома: світ настільки жорстокий, що людині треба мати двох батьків, ось чому у них є хрещені батьки. Після смерті рідного батька Джоні містер Корлеоне ставиться до своїх обов'язків ще ретельніше. А щодо якогось іншого прохання, то містер Корлеоне надзвичайно вразливий. Він ніколи не просить про послугу вдруге, якщо йому відмовили першого разу.

Вольц знизав плечима.

— Вибачте. Відповідь однаково буде «ні». Але якщо ви вже тут, то скажіть, скільки б мені коштувало обійтися без клопотів із профспілкою? Я б віддав одразу готівкою.

Це прояснювало одну із загадок, зокрема те, чому Вольц витрачав час на Хейгена, вже вирішивши не давати Джоні ролі. І цього рішення не можна було змінити під час сьогоднішньої зустрічі. Вольц почувався в безпеці. Він не боявся могутності дона Корлеоне. Звичайно ж, Вольц зі своїми політичними зв'язками в урядових колах, знайомством із шефом ФБР, фантастичним багатством і абсолютною владою в кінопромисловості не припускав навіть думки, щоб його міг чимось залякати дон Корлеоне. Будь-яка розумна людина, зокрема й Хейген, зробила б висновок, що Вольц слушно оцінював своє становище. Він був неприступний для дона, бо не зупинявся перед витратами, пов'язаними із загрозою страйку. Єдине лише не вкладалося в цю логічну схему: дон Корлеоне пообіцяв хрещеникові, що той матиме роль, а Хейген не міг пригадати випадку, щоб дон Корлеоне не дотримав слова в таких справах. Хейген сказав спокійно:

— Ви навмисне хибно тлумачите мої слова. Ви хочете зробити з мене співучасника шантажу. Містер Корлеоне обіцяв лише замовити за вас дружнє слово перед профспілкою у відповідь на ваше дружнє слово. Дружній обмін можливостями особистого впливу, і тільки. Але я бачу, що ви не сприймаєте моїх слів серйозно. Я особисто вважаю, що ви помиляється.

Вольц ніби чекав такого моменту й дозволив собі розсердитися:

— Чому ж? Я чудово розумію, — сказав він, — це в стилі мафії, чи не так? Усі солодкі слова, присмачені маслиновою олією, що ви мені виливаєте тут, є насправді погрозами. Тож вислухайте, що я скажу. Джоні Фонтане ніколи у світі не отримає цієї ролі, хоч він чудово підходить для неї. Ця роль зробила б його великою кінозіркою. Але він ніколи не стане кінозіркою, бо я ненавиджу цього чепурунчика і маю намір взагалі вижити його з кіно. Хочете знати чому? Він зіпсував одну з моїх найцінніших протезе. П'ять років я готував цю дівчину, її вчили грати, танцювати, співати, я витратив сотні тисяч доларів. Збирався зробити її кінозіркою. Буду навіть відвертіший, аби ви не думали, що я черства людина, — річ тут не лише в доларах і центах. Це була вродлива дівчина і, до того ж, найжагучіша з усіх, яких я тільки мав у ліжку, а мав я їх, дай боже, по всьому світу. Вона могла висмоктати вас як водяний насос. Проте з'явився Джоні з маслиновою олією в голосі та своєю макаронницькою привабливістю й обплутав її. Вона кинула все, виставила мене на посміховисько. Людина в моєму становищі не може собі дозволити бути посміховиськом. Я мушу сквитатися з цим Джоні.

Вперше Вольц спромігся вразити Хейгена. Уже немолода людина, що обіймає таке високе становище, дозволяє отаким дрібницям впливати на вирішення серйозних справ, на долю бізнесу, та ще й якого. У світі Хейгена, у світі дона Корлеоне зовнішня краса, статевая зваба жінок не мали ані найменшої ваги під час вирішення справді важливих проблем. Це вважалося особистими справами, за винятком хіба одруження та питань сімейного безчестя. Хейген зробив останню спробу.

— Маєте цілковиту слухність, містере Вольц, — сказав він, — але хіба ці ваші прикрощі переважають усе інше? Здається, що

ви не зрозуміли значення невеликої послуги для мого клієнта. Містер Корлеоне тримав маленького Джоні на руках, коли того хрестили. Після смерті батька Джоні містер Корлеоне перебрав на себе батьківські обов'язки. Його називають «Хрещеним Батьком» усі, хто хоче висловити йому пошану і вдячність за допомогу. І містер Корлеоне ніколи не підводить своїх друзів.

Вольц аж підскочив.

— Я вже досить наслухався цих балачок. Та поки що не головорізи наказують мені, а я їм. Досить мені взяти цю слухавку — і ви ночуватимете в тюрмі. І якщо всяка кримінальна наволоч докучатиме мені залякуванням, то майте на увазі, що я не якийсь там імпресаріо танцювального ансамблю. Так, я чув і про цю історію. Майте на увазі: ваш Корлеоне навіть не знатиме, звідки впаде на нього грім. Якщо треба, я не зупинюся перед тим, щоб використати свій вплив у Білому домі.

«Сучий син, упертий, наче осел. Як йому, у біса, пощастило стати пеццонованте? — дивувався Хейген. — Радник президента, власник найбільшої кіностудії у світі. Ні, справді, донові треба взятися за кінобізнес. Цей бовдур і далі чіпляється за сентименти, за марні слова, він так і не зрозумів нічого».

— Дякую за частування і приємний вечір, — сказав Хейген. — Чи не підкинули б ви мене до аеропорту? Я навряд чи зможу заночувати у вас. — Том холодно посміхнувся Вольцові. — Містер Корлеоне любить, щоб про погані вісті йому словішали негайно.

Чекаючи на автомобіль перед яскраво освітленою колонадою вілли, Хейген побачив дві жіночі постаті, що простували до великого лімузина, який уже стояв біля під'їзду. Це були дванадцятилітня білява красуня та її мати. Хейген бачив їх сьогодні вранці у Вольцовій приймальні. Але тонко вирізьблені уста дівчинки тепер стали розпухлою червоною масою. Очі кольору морської блакиті ніби затягла якась плівка, а коли дівчинка спускалася сходами до машини, її довгі ноги підгинались, як у скаліченої лошички. Мати підтримувала доньку, допомагаючи їй сісти в машину, і сичала їй на вухо якісь вказівки. Скоса зиркнувши на Хейгена з хижаським тріумфом у погляді, вона також сховалася в лімузині.

«То ось чому мене не запросили в літак із Лос-Анджелеса, — подумав Хейген. — Кінопродюсер взяв у літак дівчинку з матір'ю. Це дало Вольцові час відпочити перед вечерею та «обробити» оте бідне дівчатко. І Джоні будь-що прагне жити в такому світі? Ну що ж — хай бог допоможе і йому, і Вольцові».

Полі Гатто не любив спішної роботи, надто коли йшлося про побиття. Він волів розрахувати все заздалегідь. Навіть отака мура, як сьогодні ввечері, котра навіть виїденого яйця не варта, може вилізти боком, якщо припуститися помилки. Потягуючи пиво, він позирав на двох молодих шалапутів, які домовлялися біля прилавка з двома блудяжками. Гатто вже знав усе, що йому треба було знати, про цих гультаїв. Їх звали Джеррі Вагнер і Кевін Мунан. Обидва років двадцяти, вразливі, стрункі, міцної будови, русоволосі. Обидва за два тижні мали повертатися до коледжу, в обох батьки з політичним впливом, і це, на додачу до студентських квитків, утримало їх від призову до армії. Обидва були умовно засуджені за напад на дочку Америкго Бонасера. «Виродки вошиві, — подумав Полі Гатто. — Відкручуються від служби, порушують умовне покарання, п'ючи у барі після півночі, волочаться за шльондрами. Шмаркачі». Гатто сам теж уник призову до війська, бо його лікар подав у мобілізаційну комісію документи, які свідчили, що його пацієнт, чоловічої статі, білий, двадцяти шести років, неодружений, пройшов лікування електрошоком у зв'язку з психічним розладом. Усе це була, звичайно, брехня, проте Гатто вважав, що він чесно заробив своє звільнення від мобілізації. Для нього постарався Клеменца після того, як Гатто насобачився й прижився в «родинному ділі».

Клеменца сказав, щоб цю роботу закінчили швидше, до початку навчання хлопців у коледжі. Гатто хотів би знати, чому її треба зробити саме в Нью-Йорку. Клеменца завжди ставив якісь додаткові умови, замість просто доручити роботу. Якщо оті молоденькі шелихвістки підуть зараз із цими байстрюками, буде втрачено ще один вечір.

Він почув, як одна з дівчат сказала, сміючись: «Ти що, здурів, Джеррі? Не підуй з тобою ні в яку машину, дуже мені хочеться відлежуватися потім у лікарні, як ота бідолашка!» В її голосі

бриніло зловтішне задоволення. Для Гатто цього було досить. Він допив пиво й вийшов у темну вулицю. Чудово. Було вже по дванадцятій. Крім ще одного бару, ніде не світилося. Усі заклади давно зачинені. Машину дільничного патруля взяв на себе Клеменца. Вона не з'явиться сюди, поки їм не повідомлять по радіо, та й потім поліція не квапитиметься до бару.

Він обіперся на великий чотиридверний седан «Шевроле». На задньому сидінні автомобіля, майже невидимі, терпляче дожидали два чоловіки, лобуряки нівроку. Полі сказав: «Схопите їх, коли вийдуть».

Йому й досі здавалося, що все зроблено з надмірним поспіхом, Клеменца дав йому копії фотографій із поліційних досьє на обох цих шмаркачів, навіть на бар, де вони щовечора пили і підбирали дівчаток легкої владчі. Полі дібрав двох кременних чолов'яг із людей «родини» і вказав їм молодиків. Також розтлумачив, що треба зробити. Ніяких ударів по голові чи потилиці, щоб не вколоткати ненароком. А поза тим можуть діяти, як їм до вподоби. Він лише попередив: «Якщо ці шмаркачі пробудуть у лікарні менше місяця, то ви, хлопці, можете знову сідати на свої самоскиди».

Обидва гевали вилізли з машини. Це були колишні боксери — правда, тільки з третьорядних клубів, свого часу Сонні Корлеоне узяв їх на гачок, зарятувавши невеликою позичкою під проценти, на яку вони змогли по-людському жити. І тепер вони, звичайно, палали бажанням виявити свою вдячність.

Джеррі Вагнер і Кевін Мунан вийшли з бару вже добре напідпитку. Насмішка дівчаток вразила їхній юнацький гонор. Обіпершись на крило своєї машини, Полі гукнув до них, глузливо сміючись:

— Гей, казанови, а ці хвойди добре вас відшили.

Молодики обернулися до нього аж зраділо. Полі Гатто здавався підходящим громовідводом для їхнього приниження. Низенький, шуплявий хлопчина з тхорячою мордочкою та ще як на те і нахабний. Вони нетерпляче рвонулися до нього і... відчули, як міцні руки двох здоровил схопили їх ззаду. Тієї ж миті на правій руці Полі Гатто блиснув мідний кастет, густо всіяний гострими коротенькими шипами. Гатто мав добрий удар, він тричі на тиждень тренувався в спортивному залі. Він уперішив Вагнера

прямо в ніс. Чоловік, що тримав Вагнера, підвів його із землі, і Полі садонув його у пахвину. Вагнер обвис як локшина, і здорово виноустив його з рук на тротуар. Це забрало не більше шести секунд.

Тепер вони обидва взяли за Кевіна Мунана. Той пробував кричати. Чоловік, стоячи ззаду, без жодного напруження тримав його однією здоровенною, м'язистою рукою. А другою здушив Мунанові горло, щоб той не міг і писнути.

Полі Гатто вскочив у машину й завів мотор. А гевали товкли Мунана на гамуз. Вони робили це з жадливою неквапністю, пеначе мали у своєму розпорядженні необмежений час. Били повільно, у спокійному ритмі, вкладаючи в кулак усю вагу дебілого тіла. За кожним ударом аж чвакало розсічене тіло. Гатто глянув на Мунанове обличчя. Його неможливо було пізнати. Хлопці залишили Мунана валятися на обочині й знов узялися за Вагнера. Той намагався підвестися на ноги і почав кликати на поміч. Хтось вийшов із бару, і тепер доводилося працювати швидше. Вагнера знову збили з ніг. Один узяв його за руку й викрутив назад, а потім копнув його ногою в крижі, аж хруснуло. Вагнер несамовито заверещав, і в будинках вздовж усієї вулиці почали відчинятися вікна. Двоє здоровил тепер працювали дуже швидко. Один підняв Вагнера, обхопивши йому, мов лещатами, голову, і тримав його, а другий місив важкими кулаками нерухоме тіло. З бару виходили ще й ще люди, але ніхто не втручався. Полі Гатто кинув: «Годі, зриваємось». Обидва лобуряки вскочили в машину, і Полі рвонув її з місця. Хтось потім розповість, яка була машина, і пригадає номер. Та це пусте. Номер каліфорнійський, крадений, а в Нью-Йорку є, мабуть, сто тисяч чорних седанів «Шевроле».

РОЗДІЛ II

У четвер зранку Том Хейген поїхав до своєї юридичної контори в місті. Він хотів розібрати деякі папери, з'ясувати все, що грєба, перед зустріччю з Вірджілем Солоццо, призначеною на завтра. Та зустріч була така важлива, що Хейген попросив дона приділити йому весь вечір, щоб підготуватися до ділових

пропозицій, з якими Солоццо звернеться до «родини» Корлеоне. Хотів з'ясувати все до найменших дрібниць, щоб іти на підготовчу зустріч із доном, маючи цілковиту ясність.

Дона начебто зовсім не здивувала Хейгенова оповідь, коли Том, повернувшись пізно ввечері з подорожі до Каліфорнії, розповів про наслідки переговорів із Вольцом. Він примусив Хейгена переповісти все з найменшими подробицями й скривився з огидою, коли той згадав про вродливу дівчинку та її матір. «Інфаміта», — буркнув дон. Цим словом, що означало «ганьба», дон зазвичай висловлював свій найрізкіший осуд, а потім поставив Хейгенові останнє запитання:

— А Вольц — справжній жеребець?

Хейген розважив донове запитання на всі боки. Що, власне, той має на увазі? За роки спільної праці Том встановив, що оцінки дона відрізняються від оцінок більшості людей, отже, і слова його також можуть мати інше значення. Чи має Вольц характер, чи має він сильну волю? Безперечно, має, але не про це запитував дон. Чи має кінопродюсер відвагу не піддаватися на залякування? Чи готовий він витримати великі фінансові втрати у зв'язку із затримуванням кінозйомок і скандалом навколо провідного актора, викритого як наркомана? Так, але знову ж не це мав на увазі дон. Нарешті Хейген витлумачив донове запитання таким чином: чи здатен Джек Вольц ризикувати всім суто заради принципу, заради честі або в ім'я помсти?

Хейген посміхнувся. Він не втримався, щоб не пожартувати з доном, хоч робив це дуже рідко.

— Питаєте, чи він сицилієць?

Дон задоволено кивнув головою, відзначаючи влучний і приємний для нього жарт.

— Ні, — сказав Хейген.

Цього було досить. Дон обмірковував справу до наступного дня. А в середу по обіді покликав Хейгена до себе і дав йому настанови, які поглинули весь Хейгенів робочий день і сповнили його захватом. Консільйорі був переконаний, що дон блискуче розв'язав проблему, а Вольц зателефонує йому ще цього ранку й повідомить, що Джоні Фонтане матиме провідну роль у новому воєнному фільмі.

Цієї миті справді задзвонив телефон, але то був Америкіо Бонасера. Голос власника похоронного закладу тремтів від вдячності. Він просив Хейгена передати дону запевнення в довічній дружбі. Досить донові лише покликати його, як він, Америкіо Бонасера, віддасть життя за благословенного Хрещеного Батька. Хейген запевнив, що перекаже ці слова донові.

«Дейлі ньюс» на цілі дві сторінки тиснула фотографії Джеррі Вагнера й Кевіна Мунана, безживно розпростертих на вулиці. Вміло зроблені фото навіювали жах — обидва хлопці здавалися лише жалюгідними подобами людей. Неймовірно, писала газета, що вони взагалі залишилися живі. Обидва пролежать у лікарні кілька місяців, а до того ж їм ще доведеться зробити пластичні операції. Хейген занотував: треба буде сказати Клеменці, щоб той якось відзначив Полі Гатто. Здається, хлопець гямить своє діло.

Наступні три години він швидко й вправно зводив дані про прибутки від фірми по торгівлі нерухомим майном, донової компанії імпорту маслинової олії та від будівельного бізнесу. Жодне з цих підприємств не процвітало, але тепер, після закінчення війни, вони даватимуть неабиякий прибуток. Хейген уже майже й забув про Джоні Фонтане з його проблемами, коли секретарка повідомила, що на дроті Каліфорнія. Тішачись наперед, він узяв слухавку й промовив:

— Хейген слухає.

Голос в апараті був невпізнаним від ненависті й гніву:

— Ах ти ж виродку задріпаний! — верещав Вольц. — Я запроторю вас усіх у тюрюгу на сто років! Витрачуся до останнього цента, а розквітаюся з вами. А вашого Джоні Фонтане вихолощу, чи чуєш ти, падло італійське?

— Що ви, я ж німецько-ірландського походження, — лагідно відповів Хейген. Настала мертва тиша, а потім клацнула покладена слухавка. Хейген посміхнувся, Вольц не наважився погрозувати самому донові Корлеоне. Отже, геній здобув визнання.

Джек Вольц завжди спав сам, хоча в його ліжку стало б місця й для десятих, а в спальні можна було б знімати бальні сцени. Але вже десять років після смерті першої дружини він спав сам.

Це не означало, що він вже не вдавався до послуг жінок. Незважаючи на свій вік, Вольц був фізично дуже міцний, проте його могли збуджувати лише молодесенькі дівчата, та й то його ставало хіба на кілька годин увечері.

У цей четвер вранці він чомусь прокинувся дуже рано. Світанок сповнив його величезну спальню імлою, схожою на луговий туман. У ногах ліжка Вольц угледів щось знайоме й звівся на лікоть, щоб краще роздивитися. Воно скидалося на кінську голову. Ще очманілий спросоння Вольц намацав і ввімкнув нічник.

Побачене так уразило Вольца, що йому стало млосно. Немов здоровенний ковальський молот гепнув йому на груди, шалено закалатало серце, і Вольца занудило. Він виблював на розкішний світлий килим.

Чорна шовковиста голова його незрівнянного Хартума, відтята від тіла, дивилася на нього з товстого коржа застиглої крові. Стирчали оголені кінці білих сухожиль. На храпі застигла піна, а великі, як яблука, очі, що колись блищали, наче золоті, тепер були залиті кров'ю. Вольца охопив тваринний жах, і він зарепетував, скликаючи слуг. Цей жах і спонукав його перевіряти Хейгенові свої нестямні погрози. Його несамовитий репет наполохав дворецького, і той подзвонив особистому лікареві Вольца та його першому заступникові на студії. Проте ще до їхнього приїзду Вольц опанував себе.

Він був приголомшений. Хто здатен знищити коня вартістю в шістсот тисяч доларів? І то без жодного попередження, без переговорів, які б, можливо, дозволили вирішити все без цього злочину. Безжальність і абсолютна зневага до будь-яких цінностей виказували людину, що керується власним законом, а може, навіть вважає себе за свого власного бога. І ця людина має таку волю, наділена такою силою й хитрістю, що могла не зважати на охорону Вольцових стаєнь. На цей час Вольц вже усвідомив, що коня добре підпоїли чимось снодійним, перш ніж неквапливо відрубати сокирою здоровезну трикутну голову. Нічні охоронці запевняли, що нічого не чули. Вольц не хотів вірити. Їх мали б примусити заговорити. Не інакше як їх хтось підкупив, і з них треба витягти, хто саме.

Вольц не був дурний — тільки надміру самозакоханий. Він помилився, вважаючи свою силу вищою за силу дона Корлеоне. Йому треба було тільки дати доказ, що це не так. І він зрозумів, що йому хотіли показати: незважаючи на все Вольцове багатство, на всі зв'язки з президентом Сполучених Штатів, на вихвалення дружбою з директором ФБР, отой нікому не відомий імпортер італійської маслинової олії міг убити його. І лише через те, що Вольц не дав Джоні Фонтане ролі, якої тому забажалося. Неймовірно! Ніхто не має права діяти в такий спосіб. Як можна жити на білім світі, коли всі так чинитимуть! Це ж божевілля. Чого ж тоді варті гроші, підприємства, влада? Це ж у сто разів гірше від комунізму. Таке треба винищувати дощенту, не можна такого дозволяти!

Вольц погодився прийняти від лікаря якусь слабеньку заспокійливу мікстуру. Ліки допомогли, він утихомирився й почав думати розважливо. Його приголомшувала недбалість, із якою отой Корлеоне наказав знищити всесвітньвідомого коня, вартого шістсот тисяч доларів. Шістсот тисяч! І це ще тільки початок. Вольц аж здригнувся. Подумав про свої успіхи в житті — він багатий, може мати найвродливіших жінок світу, досить лише поманити пальцем і пообіцяти контракт. Його приймали королі й королеви. У нього гроші й влада — яке життя може бути краще? Отож чи варто ризикувати всім через чийось примху? Можливо, він і зумів би притиснути Корлеоне, але яке покарання передбачене законом за знищення рисака? Вольц нестямно зареготав. Лікар і слуги стурбовано подивилися на нього. Йому набігла вже інша думка. Він став би посміховищем Каліфорнії хоча б тому, що хтось презирливо й зухвало кинув виклик його могутності. Ця думка переконала його. Разом з думкою про те, що його можуть не просто вбити, що в тих людей у запасі має бути щось підступніше й жадливіше на саму смерть.

Вольц віддав потрібні розпорядження. Забігав довірений персонал. Лікар і слуги під загрозою довічної ворожнечі з боку Вольца й студії поклялися тримати язик за зубами. Пресу повідомили, що рисак Хартум здох від хвороби, яку підхопив у дорозі, коли його везли з Англії. Останки коня потайки закопали в маєтку.

А через шість годин Джоні Фонтане подзвонив режисер фільму й сказав: наступного понеділка його чекатимуть на студії, щоб розпочати зйомки.

Того ж вечора Хейген зайшов до дона підготуватися разом до за-втрашньої важливої зустрічі з Вірджілем Солоццо. Дон викликав і свого старшого сина, який сидів, відсьорбуючи зі склянки воду. Масивне вродливе обличчя Сонні Корлеоне було вкрай зморене. «І досі волочиться з тією дружкою», — подумав Хейген. Ще одна морока.

Дон Корлеоне вмоствився в кріслі, пахаючи сигарою «Ді Нобілі». Хейген підбивав його перейти на гаванські, але дон заявив, що від них йому дере в горлі, отже, Хейгену доводилося стежити, щоб у кабінеті завжди була скринька «Ді Нобілі».

— Чи все нам відомо? — запитав дон.

Хейген відкрив теку зі своїми записами. Нотатки нікого не могли б скомпрометувати, то були умовні позначки для пам'яті, щоб не обминути жодних важливих моментів.

— Солоццо прийде до нас просити допомоги, — говорив Хейген, — він хоче, щоб «родина» вклала принаймні мільйон доларів і гарантувала певну безпеку від правоохоронних органів. За це нам дадуть частку в прибутках, але невідомо яку. Солоццо заручився підтримкою «родини» Таттальї; і вони також матимуть частку в прибутках. Йдеться про наркотики. Солоццо має зв'язки в Туреччині, де вирощують опійний мак. Звідти він перевозить його до Сицилії. Там усе безпечно. На Сицилії в нього підприємство, що виробляє з маку героїн. Задля страховки передбачено, якщо треба, переробляння і в морфій, і в героїн. А втім, завод на Сицилії, здається, і так добре убезпечений. Єдина притичина — це перевезення в Америку і розповсюдження тут. Ну і, звісно, йому потрібен початковий капітал. А мільйон доларів готівкою, як відомо, на вулиці не валяється. — Хейген побачив, що дон Корлеоне скривився. Старий не любив зайвих прикрас у ділових розмовах. Він квапливо повів далі:

— Солоццо прозивають Турком. Це з двох причин. Він довго жив у Туреччині, нібито мав дружину — туркеню й дітей від неї. По-друге, він надто часто хапається за ніж чи то хапався, коли

був молодий. Але робив це лише в ділових інтересах і то з поважних причин. Дуже впевнений і сам собі голова. Був під судом, відсидів два строки у в'язниці, один в Італії, другий — у Сполучених Штатах, вже відомий поліції як розповсюджувач наркотиків. Але для нас це швидше вигідно, бо він не відкупиться на суді зізнаннями, адже його вважатимуть верховодою всього діла, та й суджений раніше. Має також дружину американку, грюх дітей і поводитья як добрий сім'янин. Витерпить мовчки який завгодно строк, поки знатиме, що його родина отримує гроші на прожиток.

Дон пахкнув сигарою й промовив:

— Сантіно, а ти що думаєш?

Хейген здогадувався, що скаже Сонні, — той задихався під батьковою п'ятою і прагнув мати власний великий бізнес. Пропозиція Солоццо його б улаштувала якнайкраще. Сонні жадібно ковтнув віскі.

— Цей білий порошок може дати великі гроші, — сказав він. — Але й небезпека чимала. У разі чого світить років двадцять тюрюги. Думаю, що нам краще не встрявати до операцій безпосередньо, а просто забезпечити їм захист від влади та фінансову підтримку. Це було б саме те, що нам треба.

Хейген схвально подивився на Сонні — той непогано вів свою гру. Тримався очевидних речей, а це було найкраще для нього.

— А ти, Томе, що думаєш? — знову пахкнувши сигарою, спитав дон.

Хейген вирішив бути абсолютно відвертим. Він уже дійшов висновку, що дон відмовиться від пропозиції Солоццо. Найгірше ж те, що, за його переконанням, цього разу дон не продумав справу до кінця, хоча таке траплялося з ним дуже рідко. Він не завдав собі клопоту глянути як слід уперед.

— Давай, Томе, — підбадьорив його дон. — Навіть консільйорі-сцилієць і той не завжди погоджується зі своїм хазяїном.

Усі засміялися.

— Думаю, що варто погодитися, — промовив нарешті Хейген. — І ви знаєте чому. Головна причина ось яка. На наркотиках можна заробити більше грошей, ніж у будь-якому іншому

бізнесі. Не пристанемо ми до нього — це зроблять інші, хоча б та ж таки сім'я Татталья. На здобуті гроші вони зможуть більше підмащувати поліцію і зміцнювати свій політичний вплив, їхня «родина» стане сильнішою за нашу і, врешті, захоче викурити нас із бізнесу. Тут такі ж відносини, як між державами: вони озброюються — і ми мусимо робити те саме. Якщо вони стають сильнішими економічно — це загрожує нашому існуванню. Тепер у наших руках гральні заклади й профспілки. На сьогодні це найвигідніша справа. Але, по-моєму, за наркотиками майбутнє. Переконаний: нам треба взяти участь у цій справі, бо інакше ризикуємо втратити й те, що маємо. Не зараз, але років через десять.

Здавалося, дон був надзвичайно вражений. Він пахкнув сигарою й промурмотів:

— Так, це найважливіше. — А потім зітхнув і, підводячись, запитав: — О котрій годині я маю завтра приймати цього провідисвіта?

— Він буде тут о десятій ранку, — повідомив Хейген із проблиском надії: можливо, дон таки погодиться.

— Я хочу, щоб ви обидва були при мені, — промовив дон. Він підійшов до сина й узяв його за руку. — Сантіно, виспись цю ніч, подивись, на кого ти схожий? Побережи себе, не довіку будеш молодий.

Підбадьорений батьковою увагою, Сонні поставив запитання, на яке Хейген не наважився б:

— Ну то як, тату, що ти збираєшся йому відповісти?

Дон Корлеоне посміхнувся:

— Звідки мені знати відповідь, поки я не знаю, який відсоток запропонують нам від прибутків і все інше? Крім того, мені треба обміркувати ваші поради. Адже я не з тих, хто веде справи похапцем.

Уже виходячи з кімнати, він немов між іншим спитав Хейгена:

— А в тебе занотовано, що цей Турок перед війною заробляв на проституції? Так само, як тепер «родина» Татталья. Запиши, поки не забув. — Глузування в доновому голосі ледве відчувалось, але Хейген зашарівся. Він навмисне не згадав про цю подробицю — по-перше, вона не мала особливого значення,

а по-друге, могла вплинути небажаним чином на донову ухвалу. У питаннях статевої моралі він був справжній пуританин.

Вірджіль Солоццо, або ж Турок, — міцної статури, смаглявий невисокий чоловік — і справді був схожий на турка. Він мав орлиний ніс і жорстокі темні очі та повадився з великою гідністю.

Сонні Корлеоне зустрів його біля дверей і завів до кабінету, де на нього вже чекали дон і Хейген. «Опріч Луки Бразі, мені ще не доводилося бачити небезпечнішої людини», — відзначив подумки Хейген. Усі ввічливо потисли Туркові руку. «Якби дон питав у мене, хто Солоццо — жеребець чи шкапа, я б, не вагаючись, сказав, що жеребець», — знову відзначив про себе Хейген. Йому ніколи не доводилося зустрічати людину такої внутрішньої сили, навіть сам дон нині не витримував порівняння з Турком. Вітаючись, дон мав трохи простакуватий вигляд, внадто скидався на селянина.

Солоццо одразу ж заговорив про справу. Йшлося про наркотики. Вже все підготовлено. Певні плантації маку в Туреччині забезпечать його певною кількістю сировини щорічно. У нього є надійний завод у Франції, де з маку виготовляють морфій. Другий завод, улаштований в абсолютно безпечному місці на Сицилії, перероблятиме морфій на героїн. Контрабандне перевезення сировини в обидві країни налагоджено безперебійно, наскільки взагалі можна забезпечити безперебійність у таких справах. Контрабанда до Сполучених Штатів дасть відсотків п'ять вграт, адже, як їм обом добре відомо, агенти ФБР непідкупні. Але ж прибутки будуть фантастичні, а ризику майже ніякого.

— Так чого ж тоді ви прийшли до мене? — ввічливо поцікавився дон. — Чим я здобув таку вашу великодушність?

Смагляве обличчя Солоццо залишилося незворушним.

— Мені потрібно два мільйони готівкою, — відказав він. — І не менш потрібна людина, що має впливових друзів на важливих посадах. Рано чи пізно хтось із моїх розповсюджувачів може погоріти. Цього не уникнути. Усі люди матимуть незаплямовану репутацію. Це я гарантую. Отже, було б логічно чекати від суддів не дуже суворих вироків. Мені потрібен друг, який гарантує, що мої люди, коли попадуться, не отримуватимуть

більше одного-двох років. Тоді вони мовчатимуть. Але якщо комусь припаяють років десять-двадцять, то все може статися. У цьому світі чимало слабодухів. Хтось розп'якається й підставить під удар важливіших людей. Правовий захист багато важить. Я чув, доне Корлеоне, що у вас у кишені суддів не менше, ніж дрібняків у чистильника взуття.

Дон Корлеоне не став завдавати собі клопоту з відповіддю на цей комплімент.

— Який відсоток для моєї «родини»? — коротко спитав він.

Очі Солоццо спалахнули:

— П'ятдесят. — Він почекав, а потім додав майже ласкавим голосом: — За перший рік ваша частка становитиме три-чотири мільйони. А потім ще збільшиться.

— А який же відсоток отримає «родина» Татталья? — знову поцікавився Корлеоне.

На якусь мить Солоццо начебто знітився.

— Вони отримають частку з мого прибутку. Нічого не вдієш, я потребую і їхньої допомоги у цій операції.

— Отже, — констатував дон Корлеоне, — я матиму п'ятдесят відсотків лише за фінансування та юридичне прикриття, а самі операції здійснюватимуться без мене. Чи це ви хотіли мені сказати?

Солоццо підтвердив.

— Якщо ви називаєте два мільйони доларів готівкою «лише фінансуванням», то я вас вітаю, доне Корлеоне.

— Я погодився зустрітися з вами, — тихо провадив дон, — з поваги до «родини» Татталья і ще тому, що чув про вас як про серйозного чоловіка, що також заслуговує на повагу. Я мушу відмовити вам, але повинен сказати й про причину відмови. Прибутки у вашому бізнесі неабиякі, але й ризик не менший. Ваші операції, якщо б я пристав до них, стали б на перешкоді моїм іншим інтересам. Це правда, я маю дуже багато друзів-політиків, але вони змінять своє ставлення, коли довідаються, що мій бізнес — наркотики, а не гральні заклади. Вони вибачають азартні ігри на гроші, бо це, мовляв, невинний гріх, на зразок зайвої чарчини, зате наркотики вважають брудним ділом. Ні, не заперечуйте. Я висловлюю їхню думку, а не свою. Мене не обходить, як заробляє той чи інший собі на життя. Я лише кажу

ним, що оце ваше діло занадто ризиковане. Усім у моїй «родині» добре жилося останні десять років, і я не можу своєю пожадливістю ставити під загрозу їхній добробут.

Солоццо нічим не виказав свого розчарування — лише його очі забігали по кімнаті, неначе він шукав підтримки в Хейгена й Сонні. Потім він сказав:

— Може, вас непокоїть забезпеченість ваших двох мільйонів? Дон холодно посміхнувся і сказав:

— Ні.

Солоццо спробував знову:

— «Родина» Татталья також дає гарантію вашому вкладові.

Саме в цю мить Сонні Корлеоне припустився непростимої помилки, хибно оцінивши ситуацію і свою роль у переговорах. Він зацікавлено перепитав:

— «Родина» Татталья гарантує повернення нашого внеску, не вимагаючи з нас ніяких процентів?

Хейген жажнувся від цього недолугого втручання. Він помітив, як дон холодно й грізно глянув на старшого сина, а той микляк від страху, нічого не розуміючи. Очі Солоццо знову забігали по кімнаті, але тепер уже задоволено. Він знайшов шпарину в доновій фортеці. Коли дон заговорив, його голос свідчив про те, що розмову закінчено:

— Молодь зажерлива, — сказав він. — І в наші дні вона не має гарних манер — лізуть поперед батька в пекло, встромляють свого носа куди не слід. Я занадто люблю своїх дітей і цим зіпсував їх. Самі бачите, синьйоре Солоццо, моя відмова остаточна. Дозвольте запевнити, що я особисто бажаю вам успіху у вашій справі. Вона ніде не перетинається з моєю. Дуже шкодую, що мені довелося розчарувати вас.

Солоццо вклонився, потис руку донові й дозволив Хейгенові провести себе до автомобіля. Прощаючись із ним, Хейген не міг нічого прочитати на його обличчі. У кабінеті дон Корлеоне шпитував Хейгена:

— Ну, що ти скажеш про цього чоловіка?

— Він сицилієць, — сухо відповів Хейген.

Дон замислено кивнув головою, а потім сказав синові поблажливо:

— Сантіно, ніколи не виказуй чужим людям своїх думок. Навіщо їм знати, що там у тебе за пазухою. Видно, шури-мури з тією дівчиною так захопили тебе, що твоя голова пішла обертом. Облиш цю комедію й приділи увагу «справі». А тепер геть з-перед моїх очей.

Хейген побачив на обличчі Сонні спочатку подив, а потім гнів на батька за цю нотацію. «Невже він сподівався, що дон не довідається про його походеньки?» — широко дивувався Хейген. Невже до нього так і не дійшло, якої страшної помилки він щойно припустився? Коли так, то Хейген ніколи не хотів би стати консільйорі в дона Сантіно Корлеоне.

Дон Корлеоне зачекав, поки Сонні вийде, а потім опустився у своє шкіряне крісло й різким рухом показав, що хоче випити. Хейген налив йому чарку ганусівки. Дон зиркнув на нього.

— Пришли до мене Луку Бразі.

Ще через три місяці Хейген хапливо переглядав папери у своїй міській конторі, сподіваючись раніше скінчити роботу, щоб мати час на купівлю різдвяних подарунків дружині й дітям. Йому перебив роботу телефон. Джоні Фонтане радісно повідомляв, що фільм зроблено, батальні сцени прекрасні («Яке мені, в біса, діло до тих сцен?» — роздратовано подумав Хейген). Джоні надіслав донові такий різдвяний подарунок, що в дона очі полізуть на лоб. Він би й сам приїхав, але залишилися ще деякі дрібнички у фільмі, і йому треба бути на студії. Хейген намагався приховати своє роздратування, чар Джоні Фонтане ніколи не діяв на нього. Та все ж він поцікавився:

— Що ж то за подарунок?

Джоні Фонтане тихо засміявся й відповів:

— Не можу сказати. Це один із найкращих різдвяних подарунків.

Хейген миттю втратив будь-який інтерес. Нарешті йому вдалося ввічливо попрощатися й покласти слухавку.

За десять хвилин секретарка сказала, що дзвонить Конні Корлеоне й хоче з ним переговорити. Хейген зітхнув. Дівчиною Конні була приємна, дуже мила, але як заміжня жінка вона стала ні к бісу. Скаржилася на чоловіка. Вона взяла за звичку приїздити

навідувати матір упродовж двох-трьох днів. З Карло Ріцці їм справді не поталанило. Йому доручили одну певну справу, а він її довів до ручки. Карло пиячив, волочився за жінками, грав на гроші й не раз уже лупцював дружину. Вдома Конні про це мовчала, але Хейгенові вже скаржилася. «На що вона нарікатиме зараз?» — подумав Хейген неприязно.

Та різдвяний настрій, здавалося, звеселив і її. Вона лише хотіла порадитися з Хейгеном, що подарувати на Різдво батькові. А також Сонні, Фредові й Майклові. Що купити матері, вона вже вирішила. Кілька Хейгенових пропозицій Конні відкинула як безглузді. Нарешті вона дала йому спокій.

Коли телефон задзвонив знову, Хейген жбурнув папери назад, у кошик. Чорт їх бери! Треба йти.

Одначе не відповісти на дзвінок йому й на думку не спало. Коли секретарка сказала, що дзвонить Майкл Корлеоне, Хейген узяв слухавку із задоволенням. Майкл завжди подобався йому.

— Томе, — сказав Майкл, — завтра я з Кей їду до міста. Є одне важливе діло, хочу повідомити старого перед Різдвом. Він буде вдома завтра ввечері?

— Авжеж, — відповів Хейген, — він не збирається до свята виїжджати з міста. Може, тобі треба моєї допомоги?

Майкл, як і батько, був дуже стриманий на язик.

— Ні, — відповів він. — Мабуть, на Різдво ми з тобою побачимося. Адже всі зберуться на Лонг-Біч?

— Усі, — сказав Хейген. І здивувався, що Майкл поклав слухавку, не погомонівши з ним про се чи про те.

Він попросив секретарку зателефонувати дружині й повідомити, що він запізниться, але хотів би мати якусь вечерю. Вийшовши з приміщення, швидко попрямував до магазину «Мейсі». Хтось наступив йому дорогу. На свій подив Хейген побачив Солоццо.

Той узяв його під руку й спокійно сказав:

— Не бійся. Я просто хочу поговорити з тобою.

В автомобілі, що стояв біля тротуару, раптом відчинилися дверцята. Солоццо наказав:

— Залазь. Нам треба поговорити.

Хейген вивільнив руку. Він був не те щоб стривожений, а просто роздратований. Він сказав:

— Я не маю часу.

Цієї миті ззаду підійшли ще двоє. Хейген раптом відчув слабість у ногах.

Солощо миролюбно сказав:

— Залазь до автомобіля. Якби я хотів тебе вбити, ти б уже давно лежав трупом. Повір мені.

Не вірячи йому ані на крихту, Хейген сів у машину.

Майкл Корлеоне збрехав Хейгенові. Він уже був у Нью-Йорку й телефонував з номера готелю «Пенсільванія», за якихось десяти кварталів від Хейгенової контори. Коли він поклав слухавку, Кей, облишаючи сигарету, сказала йому:

— Ну й брехун же ти, Майку.

Майкл сів біля неї на ліжку.

— Усе заради тебе, люба, якби я сказав своїм, що ми в місті, нам відразу довелось б їхати до них. І ми б уже не змогли вдвох пообідати, піти до театру, переспати ніч. У будинку мого батька неодруженим спати разом не дозволено.

Він обняв її ніжно поцілував у солодкі уста, а потім обережно поклав її на ліжко. Очікуючи хвилини кохання, вона заплющила очі, і Майкл відчув себе безмежно щасливим. Роки війни він провів у боях на Тихому океані і на тих клятих островах мріяв саме про таку дівчину, як Кей Адамс, про таку, як у неї, вроду, звабливе, молочно-біле, тендітне тіло, наснажене пристрасстю. Кей розплющила очі, притягла до себе його голову й поцілувала. Вони віддавалися коханню, аж доки настав час вечеряти і йти до театру.

Підвечерявши, пройшлися біля залитих світлом універмагів, де тиснулися покупці різдвяних подарунків.

— Який подарунок ти хочеш отримати від мене на Різдво? — спитав Майкл. Пригорнувшись до нього, Кей відповіла:

— Лиш тебе. Як ти думаєш, чи батько схвалить твій вибір?

— Це не проблема, — сказав лагідно Майкл. — А от як твої рідні поставляться до мене?

— Мене це не турбує, — низзала плечима Кей.

— Я навіть думав офіційно змінити прізвище, — зізнався їй Майкл. — Але в разі якої халепи це навряд чи допоможе. Ти

певнена, що хочеш мати прізвище Корлеоне? — запитав він панівжартома.

— Так, — серйозно відповіла Кей. Вони пригорнулися. Мали намір одружитися на Різдво, відбувши тиху цивільну церемонію на участю лише двох друзів як свідків. Але Майкл наполіг, що він мав повідомити свого батька. Він запевняв, що батько не стоятиме їм на перешкоді, поки вони все робитимуть відкрито. Кей сумнівалася. Сказала, що своїх рідних повідомить уже тоді, як візьме шлюб із Майклом.

— Звісно, вони подумують, що я вагітна, — додала вона.

Майкл усміхнувся:

— Мої подумують те саме.

Але жоден із них не згадав про те, що Майклові доведеться розірвати тісні зв'язки зі своєю родиною. Вони знали, що Майкл уже частково це зробив, і обом було ніяково. До закінчення коледжу вони мали намір зустрічатись у вихідні дні й проводити разом літні канікули, їм здавалося, що вони стануть насливі.

У театрі відбувалася музична вистава «Карусель». Сентиментальна оповідь про життя хвалькуватого злодія примушувала їх час від часу всміхатися одне одному. Коли вийшли з театру, надворі вже було холодно. Кей пригорнулася до Майкла й сказала:

— Коли ми одружимося, чи й ти битимеш мене, а потім краситимеш зірку з неба на подарунок?

Майкл засміявся.

— Я збираюся стати викладачем математики, — відповів він, а потім запитав: — Хочеш десь поїсти чи підемо прямо в готель?

Кей заперечливо хитнула головою, а потім виразно подивилася на Майкла. Як завжди, його зворушило її бажання віддатися коханню. Він усміхнувся, нахилився до неї, і вони, стоячи на холодній вулиці, поцілувалися. Майкл зголоднів і вирішив у готелі замовити до номера бутерброди.

У вестибюлі він підштовхнув Кей до кіоску й попросив:

— Купи газети, поки я сходжу по ключі.

Майклові довелося постояти в невеличкій черзі; хоч війна вже закінчилась, у готелі ще відчувалася нестача обслуги.

Нарешті він отримав ключа й нетерпеливо роззирнувся, розшукуючи Кей. Вона стояла біля кіоску, не відриваючи погляду від газети, яку тримала в руках. Підійшовши, Майкл побачив у неї в очах сльози.

— О Майку, — промовила вона. — О Майку!

Він вихопив газету з її рук. І одразу побачив на фото свого батька, розпростертого на тротуарі. Голова лежала в калюжі крові. Якийсь чоловік сидів просто на асфальті й плакав, немов дитина. То був його брат Фредді. У Майкла Корлеоне враз усе похололо всередині. Він не відчував ні горя, ні страху, лише холодну лють. Наказав Кей:

— Іди в номер.

Проте довелося взяти її за руку й підвести до ліфта. Обое мовчки піднялися на свій поверх, у номері Майкл сів на ліжко й розгорнув газету. Заголовки повідомляли:

«СТРІЛЯЛИ У ВІТО КОРЛЕОНЕ. НЕБЕЗПЕЧНО ПОРАНЕНО ЙМОВІРНОГО ВАТАЖКА РЕКЕТИРІВ, ХІРУРГІЧНА ОПЕРАЦІЯ ЗА ПОСИЛЕНОЇ ПОЛІЦІЙНОЇ ОХОРОНИ. МОЖЛИВИЙ ПОЧАТОК РІЗАНИНИ В ГАНГСТЕРСЬКОМУ СВІТІ».

Майкл відчув слабкість у ногах. Сказав до Кей:

— Він живий. Цим виродкам не вдалося його вбити.

Ще раз перечитав повідомлення в газеті. У батька стріляли о п'ятій годині дня. Отож вони з Кей віддавалися кохання, вечеряли, милувалися грою артистів, а в цей час його батько був при смерті. Серце йому стисло почуття провини. Кей запитала:

— Поїдемо зараз до лікарні?

Майкл заперечно схитнув головою.

— Спершу подзвоню додому, — сказав він. — Люди, що вчинили замах на мого батька, здатні на все. А тепер, коли він ще живий, вони оскаженіли. І чорт знає, чого ще можуть наробити.

Обидва телефони на Лонг-Біч були зайняті. Лише хвилин за двадцять Майклові пощастило додзвонитися. Він почув голос Сонні:

— Слухаю.

— Сонні, це я, — відповів Майкл.

У голосі Сонні забриніла полегкість:

— Господи, а ми вже потерпали, де ти у бісового батька пропадаєш! Я вже послав людей у те твоє задрипане містечко, щоб розшукали тебе.

— Як старий? — запитав Майкл. — Чи тяжко його поранили?

— Досить тяжко, — відповів Сонні, — влучили п'ять разів. Але він живучий, — у голосі Сонні звучала гордість. — Лікарі кажуть, що витягне. Слухай, хлопче, мені ніколи, я не можу базікати з тобою, де ти тепер?

— У Нью-Йорку, — відповів Майкл. — Хіба Том не казав тобі, що я приїхав?

Голос Сонні ледь здригнувся:

— Тома схопили на вулиці. Ось чому я турбувався за тебе. Його дружина тут, у нас. Їй нічого не відомо. Поліції я теж не повідомляв. І не збираюся. Ті виродки, що заварили цю кашу, не інакше як божевільні. Їдь сюди й тримай язика за зубами. Гаразд?

— Гаразд, — відповів Майкл. — А ти знаєш, чиїх це рук діло?

— Авжеж, знаю, — запевнив Сонні. — Тільки-но з'явиться Лука Бразі, вони будуть трупами. Ми ще в сідлі й при силі.

— Буду за годину, — пообіцяв Майкл, — приїду на таксі. — Він поклав слухавку.

Газети продавали на вулицях уже понад три години. Напевне, вже повідомляли й по радіо. Неймовірно, щоб Лука Бразі не почув цієї новини ще й досі. Майкл замислився. Де Бразі? Те ж саме питання непокоїло в цю хвилину й Хейгена. Воно ж таки цікавило й Сонні Корлеоне на Лонг-Біч.

За чверть до п'ятої пополудні дон Корлеоне упорався з паперами, які підготував для нього адміністративний директор його компанії з продажу маслинової олії. Потім надів піджак і постукав сина Фредді пучкою по голові, щоб той нарешті витяг носа з денної газети.

— Хай Гатто забере машину зі стоянки, — наказав він. — За кілька хвилин поїдемо додому.

— Доведеться йти мені самому, — пробурчав Фредді. — Політзвонив уранці, сказав, що хворий. Знову застудився.

Дон Корлеоне замислено зауважив:

— Це вже втретє за місяць. Мені здається, що треба підшукати здоровішого хлопця на його місце. Скажи Томові.

— Полі — добрий хлопець, — не погодився Фредді. — Якщо він каже, що хворий, значить, справді хворий. Мені неважко змотатися за машиною.

Фредді пішов. Дон Корлеоне спостерігав з вікна, як син переходить Дев'яту авеню до місця стоянки машин. Тоді Корлеоне подзвонив до контори Хейгенів. Ніхто не відповів. Зателефонував додому на Лонг-Біч, але знову ніякої відповіді. Роздратований, він виглянув у вікно. Його автомобіль уже стояв біля тротуару перед будинком. Фредді, опершись на крило й склавши на грудях руки, стежив за метушнею покупців різдвяних подарунків. Дон Корлеоне застібнув піджак, директор допоміг надягти пальто. Буркнувши «дякую», дон Корлеоне вийшов і спустився з другого поверху сходами.

На вулиці вже густішали ранні зимові сутінки, Фредді все ще стояв, недбало спираючись на крило великого «Б'юїка». Побачивши батька, що вийшов із будинку, він обійшов машину і сів за кермо. Дон Корлеоне вже збирався сідати, потім завагався, озирнувся назад, на довгий прилавок з фруктами перед овочевою крамничкою біля рогу вулиці. Останнім часом це в нього увійшло в звичку. Він любив великі збережені аж до зими фрукти, жовтаві персики й помаранчі, що пишалися в зелених ящиках. Продавець миттю підскочив до нього. Дон Корлеоне сам не вибирав, лише вказував. Продавець тільки раз не погодився з його вибором, показавши, що один із уподобаних ним плодів підгнив знизу. Дон Корлеоне взяв у ліву руку паперову торбинку з купленим і заплатив п'ятидоларівкою. Отримав решту й уже замірявся повертати до автомобіля, коли з-за рогу вийшло двоє. Дон Корлеоне миттю збагнув, що має статися.

Чоловіки були в чорних пальтах і низько насунених на очі чорних капелюхах — потім свідкам важче стане пригадувати прикмети. Вони не сподівалися, що дон Корлеоне такий моторний. Він випустив з руки пакунок із фруктами й метнувся до автомобіля з дивовижною для його комплекції спритністю, вигукуючи водночас: «Фредо, Фредо!» Лиш тоді обидва чоловіки вихопили пістолети й відкрили вогонь.

Перша куля влучила донові Корлеоне в спину. Його хитнуло, як від удару молотом, але він примусив своє тіло рухатися вперед, до автомобіля. Дві наступні кулі поцілили в сідницю, і дон розпластався серед вулиці. Тим часом обидва гангстери, намагаючись не послизнутися на розсипаних фруктах, метнулися до нього, щоб добити. Цієї миті, не більше як за п'ять секунд після батькового вигуку, Фредеріко Корлеоне виліз із автомобіля, і його голова замаячила над машиною. Тим часом вбивці ще двічі поспіхом вистрелили в дона, який лежав біля бровки. Одна куля прошила біцепс на руці, а друга — литку правої ноги. Хоча ці дві рани були не такі небезпечні, та з них ринула кров, і коло тіла зібралися невеликі калюжки крові.

Фредді почув батьків крик, почув, як батько гукає його давнім дитячим ім'ям, а потім пролунали перші два постріли. Коли він відобувся з автомобіля, його паралізував жах, він навіть не витяг пістолета. Обидва вбивці могли б легко пристрелити і його. Але ні також запанікували. Вони напевно знали, що син мав зброю, а крім того, минуло чимало часу. Вони зникли за рогом, залишивши на вулиці самотнього Фредді та закривавлене тіло його батька. Люди, що рясніли на вулиці, кинулися врозтіч у під'їзди або попадали на асфальт, інші позбивалися в невеличкі купки.

А Фредді й досі ще не вийняв зброї. Стояв як приголомшений, безтямно дивився на батькове тіло, що лежало на асфальті, як йому здавалося, в озері почорнілої крові, лицем донизу. Фредді таки справді заціпенів. Люди, що вже заметушилися навколо, побачили, як він почав падати, мов мішок. Його підвели до тротуару й посадили. Біля дона Корлеоне зібрався чималий натовп, який розступився, коли, завиваючи сиреною, проклала собі дорогу перша поліційна машина. Одразу ж за нею примчав радіофікований автомобіль газети «Дейлі ньюс», він ще й не зупинився, а з нього вже вистрибнув фоторепортер, щоб сфотографувати закривавленого дона Корлеоне. Ще за кілька хвилин прибула «швидка допомога». Тепер фотокореспондент перевів свою увагу на Фредді Корлеоне, — той, не криючись, плакав. То було досить смішне видовище: масивне лице з рисами купідона, важкий ніс і товсті обślinені губи — все пересмикувалося в дитячому шлачі. Прибули нові поліційні машини. У натовпі вже шастали

детективи. Один із них схилився над приголомшеним Фредді, але той не міг говорити через шок. Детектив заліз у внутрішню кишеню Фредді й видобув гаманець. Глянувши на посвідчення, свиснув напарникові. За кілька секунд Фредді вже був відрізаний від натовпу гуртом полісменів у цивільному. Перший детектив намацав у Фредді під пахвою кобуру й витяг з неї пістолет. Потім Фредді підняли й укинули в машину без номерів, яка відразу рушила з місця. А за нею невідступно їхав радіофікований автомобіль «Дейлі ньюс». Фотокореспондент клацав апаратом, знімаючи геть усе, що потрапляло в об'єктив його камери.

Протягом півгодини після замаху на батька Сонні Корлеоне відповів один за одним на п'ять телефонних дзвінків. Перший від детектива Джона Філіпса, який був у платному списку «родини». Він приїхав у першому автомобілі серед одягнених у цивільне полісменів, що прибули на місце стрілянини.

— Пізнаєте мій голос? — запитав він.

— Так, — відповів Сонні, якого розбудила дружина, покликавши його до телефону.

Філіпс заговорив швидко, без жодного вступу:

— П'ятнадцять хвилин тому стріляли у вашого батька біля його контори. Він живий, але тяжко поранений. Його завезли до лікарні «Френч госпітал». Брата Фредді забрали до нашого відділка в Челсі. Коли звільнять, його треба показати лікареві. Я зараз збираюся до лікарні, братиму участь у розпитах вашого старого, якщо він спроможеться заговорити. Інформуватиму вас.

Сидячи за столом навпроти, дружина Сонні Сандра помітила, як обличчя Сонні наливається кров'ю, а очі полізли на лоб.

— Що сталося? — прошепотіла вона.

Сонні нетерпляче відмахнувся від неї, — цить, мовляв, — а потім повернувся спиною й запитав у слухавку:

— Ти певен, що він живий?

— Так, певен, — відповів детектив. — Багато втратив крові, але, по-моєму, він не в такому тяжкому стані, як здається.

— Дякую, — сказав Сонні. — Завтра рівно о восьмій ранку будь удома. Тобі пришлю тисячу чистими.

І поклав слухавку. Примусив себе посидіти тихо. Він знав, що найуразливіше в ньому — гнівливість, а особливо тепер зайва

гарячковість могла призвести до фатальних наслідків. Перш за все треба зв'язатися з Томом Хейгеном. Але не встиг він узяти слухавку, як знову задзвонив телефон. Букмекер, найнятий «родиною» для роботи в районі донової контори, повідомляв, що дона вбили на вулиці.

Поставивши кілька запитань, Сонні переконався, що букмекер дізнався про все не на місці події, а через когось. Сонні відкинув його повідомлення як неточне, віддаючи перевагу Філіпсовому. Майже відразу пролунав третій дзвінок — від кореспондента «Дейлі ньюс». Тільки-но той відрекомендувався, Сонні кинув слухавку.

Набравши номер телефону Хейгена, він запитав його дружину:
— Том уже прийшов?

— Ні, — відповіла вона. — Чекаю на вечерю, але не раніше як хвилин за двадцять.

— Хай подзвонить мені, коли прийде, — попросив Сонні.

Він намагався обміркувати події й уявити, що б зробив його батько в такому становищі. Було зрозуміло, що напад — справа рук Солоццо. Але сам Турок ніколи б не наважився замірятися на такого визначного ватажка, яким був дон. Не інакше як Солоццо підтримують інші впливові люди. Думки перервав четвертий телефонний дзвінок.

— Сантіно Корлеоне? — Голос на іншому кінці був дуже лагідний, просто ласкавий.

— Так, — відповів Сонні.

— Том Хейген тепер у нас, — повідомляв лагідний голос. — Через три години, виклавши нашу пропозицію, ми його відпустимо. Не вчиняй необачно, доки не вислушаєш того, що він тобі скаже. Квапливість тільки нашкодить. Що сталося, того не вернеш. Тепер усім слід виявляти розважливність. Ти, кажуть, гарячий, але краще не гарячкуй. — Здавалось, у голосі забриніли нотки глуму. Говорив начебто Солоццо, але Сонні не був певен. Він примусив себе відповісти пригніченим голосом:

— Я чекатиму.

Він почув, як на тому кінці поклали слухавку. Сонні глянув на свій величезний позолочений годинник, щоб запам'ятати точний час розмови, і позначив його на скатертині.

Набурмосений, він сів за кухонний стіл. Дружина поцікавилася:

— Сонні, що сталося?

— Підстрелили старого, — відповів він тихо. А коли побачив жах на її обличчі, грубувато потішив:

— Не турбуйся, його не вбили. І більше нічого не станеться.

Проте нічого не сказав про Хейгена. І ось телефон задзвонив уп'яте. То був Клеменца.

У трубці хрипів уривчастий голос товстуна:

— Ти чув про батька?

— Чув, — відповів Сонні. — Але він живий.

Запала тиша; по довгій паузі знову почувся схвильований голос Клеменци:

— Слава богу, слава богу. — Потім стурбовано: — А ти впевнений? Мені сказали, що його порішили на вулиці.

— Він живий, — відповів Сонні, уважно дослухаючись до інтонацій голосу Клеменци. Хвилювання здавалося щирим, але ж товстун весь час мусив бути добрим актором.

— Сонні, тепер тобі доведеться заправляти балом, — сказав Клеменца. — Що ти накажеш мені?

— Мерщій їдь сюди, до батькового дому. — Сонні помовчав. — Прихопи з собою й Полі Гатто.

— Це все? — здивувався Клеменца. — А може б, надіслати людей до лікарні й до вас?

— Ні, мені потрібні ти й Гатто, — відповів Сонні. Настала довга пауза. Здається, Клеменца починав розуміти. Намагаючись говорити якомога природніше, Сонні спитав: — А де, у бісового батька, був Полі? І взагалі, що, в дідька, він робить?

Сопіння в трубці на іншому кінці лінії стихло. Зважуючи слова, Клеменца заговорив:

— Полі хворий. Він застудився й лишився вдома. Йому нездужається від самого початку зими.

Сонні відразу насторожився.

— Як часто залишався він удома за останні два місяці?

— Разів три-чотири, — відповів Клеменца. — Я весь час запитував Фредді, чи не підшукати іншого хлопця, але він відмовлявся. Та й не було причин непокоїтися. Ти ж знаєш, що останні десять років усе йшло тихо-мирно.

— Атож, — сказав Сонні. — Отже, побачимося в батьковому домі. А Полі прихопи неодмінно. Забери його дорогою. Мені байдуже, хворий він чи не хворий. Зрозумів? — Він кинув слухавку, не чекаючи відповіді.

Дружина тихо схлипувала. На якусь мить Сонні втупився в неї очима, а потім звелів хрипким голосом:

— Якщо дзвонитимуть мої люди, скажи їм, щоб зв'язалися зі мною по спеціальному телефону в батьковому будинку. Якщо чужі — тобі нічого не відомо. Якщо подзвонить Томова дружина, перекажи їй, що він трохи затримується у справах. — Подумавши, Сонні додав: — Я пришлю сюди кількох моїх людей. — Він помітив її зляканий погляд і розсердився: — Нема чого лякатися. Просто вони мені тут потрібні. Роби так, як вони тобі скажуть. Якщо треба буде подзвонити, то зв'яжися зі мною по спеціальному батьковому телефону, але без потреби не дзвони. І не нервуйся.

Він вийшов із будинку.

Уже стемніло, і грудневий вітер свистів надворі. Сонні не відчував страху, йдучи у ніч. Усі вісім будинків завулка належали донові Корлеоне. На виїзді із завулка обабіч стояли два будинки, у яких жили вірні люди — квартиранти з сім'ями й самотні чоловіки на нижніх поверхах. Шість інших будинків, розташованих півколом, розподілялися так: в одному жив Том Хейген із сім'єю, у другому — він сам, у третьому — найменшому й зовсім непоказному — жив сам дон, а решта — три будинки — надавали безкоштовно давнім доновим друзям, що вже відпрацювали своє, з єдиною умовою: вони мали звільнити приміщення, як тільки дон їх попросить. Отже, затишна вуличка стала, по суті, неприступною фортецею. Усі вісім будинків було добре освітлено зовні прожекторами, так що ніхто не міг десь причaitися. Сонні перетнув вулицю й зайшов до батькового дому, скориставшись власним ключем. Покликав:

— Ма, де ти?

Мати вийшла з кухні. Слідом за нею війнуло смаженим перцем. Не чекаючи запитання, Сонні взяв її за руку й посадив.

— Мені щойно подзвонили, — почав він, — тільки не хвилюйся. Тато в лікарні, поранений. Одягнись і чекай унизу. Я незабаром пришлю по тебе машину з шофером, гаразд?

Мати уважно подивилася на нього, а потім запитала по-італійському:

— У нього стріляли?

Сонні підтвердив. На якусь мить мати схилила голову. А потім повернулася на кухню. Сонні йшов слідом. Вона погасила вогонь під сковорідкою, повною перцю, і почовгала сходами вгору до спальні. Сонні взяв скибку хліба з кошика на столі й поклав на неї перцю зі сковорідки — зробив собі бутерброд. Гаряча олія капала з масних пальців. А потім пішов у велику наріжну кімнату — батьків кабінет — і з замкненої шухляди вийняв спеціальний телефон. У телефонних списках він значився за вигаданою особою і за іншою адресою. Спочатку подзвонив до Луки Бразі. Ніхто не відповів. Потім зателефонував у Бруклін добре законспірованому капореджіме Тессіо, беззастережно відданому донові. Сонні розповів йому, що сталося. Дав розпорядження. Тессіо мав підняти п'ять десятків абсолютно надійних людей, приставити охорону до лікарні, надіслати людей сюди, на Лонг-Біч, тут також їм знайдеться робота. Тессіо запитав:

— Що, і Клеменцу також застукали?

— Мені не хочеться саме зараз використовувати Клеменциних людей.

Тессіо одразу все зрозумів. Помовчав, а потім сказав:

— Пробач, Сонні, але я тобі говорю так само, як-от твій батько сказав би. Не поспішай. Мені не віриться, щоб Клеменца міг зрадити нас.

— Дякую, — відповів Сонні. — Мені також не віриться, але обережність не завадить. Чи не так?

— Так, — погодився Тессіо.

— Ще одне, — провадив Сонні. — Мій найменший брат Майкл навчається в коледжі в Ганновері, штат Нью-Гемпшир. Зв'яжися з вірними людьми в Бостоні, хай заберуть і привезуть його сюди, у наш будинок, побуде тут, поки все владнається. Я йому подзвоню, він на них чекатиме. Це я знову перестраховуюся, щоб раптом чого не сталося.

— Добре, — відповів Тессіо. — Я тільки розпоряджусь і одразу до тебе, гаразд? Ти ж, певне, знаєш моїх хлопців?

— Знаю, — відповів Сонні й поклав слухавку. Підійшовши до невеличкого стінного сейфа, він вийняв звідти алфавітну книжку в синій шкіряній оправі. Спочатку розгорнув на літері «Т». Потім знайшов потрібну літеру. Там був запис: «Рей Фаррел. 5 000 доларів. На Різдво». Потім зазначався телефонний номер. Сонні набрав його й запитав: «Фаррел?» — «Так»; — відповів чоловічий голос у трубці. Сонні сказав:

— Це Сантіно Корлеоне. Я хочу просити вас про одну послугу, причому зараз. Запам'ятайте номери двох телефонів і з'ясуйте для мене, хто дзвонив їм і кому дзвонили вони протягом останніх трьох місяців — Сонні назвав Фаррелові номери домашніх телефонів Полі Гатто й Клеменци. Потім додав: — Це важливе діло. Повідомте мене до півночі й матимете додаткову приємність на Різдво.

Перш ніж сісти, ще раз зателефонував до Луки Бразі. Знову відповіді не було. Тривожна думка майнула в голові, але Сонні відігнав її. Лука мав би прийти відразу, як тільки почув новину. Сонні відхилився на спинку крісла. За годину будинок наповниться людьми «родини», а він визначатиме, що хто має робити. І лише тепер, коли випала хвилина все зважити, Сонні відчув усю серйозність становища. Це був перший виклик могутності «родини» Корлеоне за останні десять років. Безперечно, все заварив Солоццо, але ж він зроду б не наважився на такий крок, якби не мав підтримки бодай однієї з п'яти великих «родин» Нью-Йорка. Підтримка має йти від «родини» Татталья. Тепер у «родини» Корлеоне вибір обмежений: або тотальна війна, або негайна згода на умовах Солоццо. Сонні похмуро посміхнувся. Лукавий Турок добре все спланував, але йому не пощастило. Старий залишився живий, а тому війна неминуча. З Лукою Бразі й можливостями «родини» Корлеоне у Солоццо кінець лише один. Але ж його тривожила невідступна думка: де той Бразі?

РОЗДІЛ III

У машині, що везла Хейгена, було ще четверо — разом із водієм. Тома пхнули на заднє сидіння, між тими двома, що перестріли його на вулиці. Солоццо сів спереду. Сусід праворуч насунув Хейгену капелюха на очі й наказав:

— Сиди тихо, щоб і мізинцем мені не ворухнув.

Їхали недовго, хвилин двадцять, не більше, та коли вийшли з машини, Хейген не зміг розпізнати місця, бо вже стемніло. Його завели у квартиру на першому поверсі й посадили на кухонний стілець із рівною спинкою. Солоццо сів за кухонний стіл. Темне обличчя Турка набуло дивовижного хижого вигляду.

— Я не хочу залякати тебе, — сказав він. — Я знаю, що не ти заправляєш справами «родини». Я хочу, щоб ти допоміг Корлеоне і мені.

Хейген запалив сигарету, руки в нього трусилися. Хтось поставив на стіл пляшку житнього віскі й налив у порцелянову чашечку для кави. Хейген вдячно випив пекучу рідину, і вона заспокоїла його руки й вигнала кволість із ніг.

— Твій бос мертвий, — сказав Солоццо. Він замовк, здивований сльозами, що потекли з Хейгенових очей. Потім повів далі: — Мої люди вколошкали його на вулиці перед конторою. Як тільки мені доповіли про це, я взяв тебе. Ти встановиш мир між мною й Сонні.

Хейген не відповідав. Він і сам був здивований зі своєї скорботи. До відчуття невтішного горя долучався страх смерті.

Солоццо заговорив знову:

— Сонні вчепився за мою пропозицію, правда ж? Ти теж знаєш, що це спокуслива річ. Наркотики — бізнес майбутнього. Тут такі гроші, що перший-ліпший через два роки стане багатієм. Дон був старомодний «вусатий ведмежатник», його час минув, але він не знав цього. Тепер він уже на тому світі, і ніщо не верне його назад. Я готовий зробити нову пропозицію й хочу, щоб ти схилив Сонні до згоди.

— Нічого не вийде. Сонні переслідуватиме тебе усіма своїми силами, — відказав Хейген. Солоццо нетерпляче перебив:

— Це буде перша реакція. А ти напоумиш його. Мене підтримує «родина» Татталья з усіма їхніми людьми. Інші «родини» Нью-Йорка підтримуватимуть усе, що сприятиме встановленню миру й припиненню загальної війни між нами. Бо наша війна пошкодить їхньому бізнесу. Якщо Сонні укладе угоду, то інші «родини», навіть найближчі донові друзі, не стануть втручатися.

Хейген, не відповідаючи, розглядав свої руки. Солоццо переконливо вів далі:

— Дон уже був не той, що колись. Давніше мені б зроду не пощастило вколошкати його. Інші «родини» не довіряють йому, бо він призначив тебе своїм консільйорі, а ти ж навіть не італієць, не кажучи вже про те, що не сицилієць. Якщо дійде до загальної війни, то «родину» Корлеоне рознесуть ущент, а всі інші зазнають втрат, і я теж. Політичні контакти «родини» Корлеоне мені потрібніші від грошей. Отже, поговори із Сонні, і обома капореджіме, і ти зможеш відвернути страшне кровопролиття.

Хейген простяг свою чашечку, щоб налили ще віскі.

— Я спробую, — відповів він. — Але Сонні твердолобий, і навіть Сонні не зможе стримати Луку. Тобі треба остерігатися Луки. І мені теж, якщо я пристану на твою пропозицію.

Солоццо спокійно сказав:

— Я зважу на Луку. А ти візьми на себе Сонні й тих двох його братів. Слухай, скажи їм, що сьогодні мої люди могли б разом із старим уколошкати й Фредді, але у них був прямий наказ не стріляти в нього. Я не хочу зайвої прикрості. Можеш сказати їм, що Фредді живий завдяки мені.

Нарешті мозок Хейгена запрацював. Уперше він насправді повірив, що Солоццо не збирається вбивати його чи залишати заручником. Страх, який сковував тіло, відлинув, натомість прийшов сором, і Хейген почервонів. Розуміючи його стан, Солоццо стежив за ним зі спокійною усмішкою. Хейген почав обмірковувати все. Якщо він не погодиться діяти на руку Солоццо, його можуть убити. Але потім він збагнув: від нього жадають тільки, щоб він передав вимоги, передав їх належним чином як сумлінний консільйорі, і не більше. І тепер Хейген відчув: Солоццо має рацію. Треба за будь-яку ціну відвернути загальну війну між Татталья й Корлеоне. «Родини» Корлеоне доведеться поховати свого покійника й піти на угоду. А потім, коли випаде слушна нагода, вони сквитаються із Солоццо.

Підвівши очі, Хейген зрозумів: Солоццо добре знає, про що він думає. Турок посміхався. І раптом Хейгенові спало на думку: а що ж сталося з Лукою Бразі? Чому Солоццо такий

безтурботний? Невже Лука продався йому? Хейген пригадав, що того ж дня, коли дон Корлеоне відмовив Солоццо, Луку Бразі покликали для приватної зустрічі з доном. Але зараз не час сушити голову над такими подробицями. Йому треба вирватися звідси в безпечну фортецю «родини» Корлеоне на Лонг-Біч.

— Я зроблю все, що зможу, — сказав він Солоццо. — Думаю, що ти маєш рацію. Навіть сам дон наказав би зробити те саме.

Солоццо похмуро хитнув головою.

— Чудово, — процідив він. — Я не люблю кровопролиття. Я бізнесмен, а кров коштує великих грошей.

Цієї миті задзвонив телефон, і один з тих, що сиділи поряд із Хейгеном, підвівся й пішов відповідати. Він вислухав, а потім коротко сказав: «Гаразд, я передам йому». Поклав слухавку, підійшов до Солоццо і щось зашепотів йому на вухо. Хейген побачив, як сполотніло Туркове лице, як спалахнули гнівом очі. Томові стало страшно.

Солоццо дивився на нього, щось вирішуючи про себе, і раптом Хейген збагнув: його вже не збираються випускати. Щось трапилося таке, що може означати його смерть. Солоццо вимовив нарешті:

— Старий ще живий. П'ять дірок у його сицилійській шкурі, а він живий. — Турок стенив плечима, ніби скоряючись лихій долі. — Не поталанило, — сказав він Хейгенові. — Не поталанило мені. І тобі теж.

РОЗДІЛ IV

Під'їхавши до будинку свого батька на Лонг-Біч, Майкл Корлеоне побачив, що вузький в'їзд у завулок перегороджено залізним ланцюгом. Сам завулок, немов прожекторами, був яскраво освітлений вогнями восьми будинків, і принаймні десяток машин тулилося до дугастого бетонного тротуару.

Біля ланцюга стояло двоє незнайомих. Один з них спитав із бруклінським акцентом:

— Хто ти такий?

Майкл назвався. Ще один чоловік вийшов із найближчого будинку й уважно роздивився його обличчя.

— Це донів синок, — сказав він. — Я проведу його в дім. — Майкл пішов слідом за ним, двоє охоронців при вході пропустили їх усередину.

Здавалося, що будинок повний незнайомих людей. Нарешті Майкл увійшов до кімнати, де побачив Терезу, дружину Тома Хейгена; вона сиділа на дивані мов здерев'яніла й палила сигарету. На маленькому столику перед нею стояла склянка віскі. На другому кінці дивана сидів гладкий Клеменца. Незворушне лице капореджіме вкрилося потом, а заслинена сигара в його руці аж почорніла, так намокла. Клеменца встав, щоб співчутливо потиснути Майклові руку, і промурмотів:

— Твоя мати зараз у лікарні біля батька, з ним усе буде гаразд.

Полі Гатто теж підвівся, щоб привітатися за руку. Майкл зацікавлено глянув на нього. Він знав, що Полі був батьковим охоронцем, але ще не знав, що в цей день Гатто захворів і лишився вдома.

Вловивши напруженість на його худому смаглявому обличчі, Майкл пригадав: Гатто мав репутацію людини, яка швидко йде вгору, він був вельми моторний і вмів зробити кожну делікатну справу без ускладнень, а от сьогодні не впорався зі своїми обов'язками. Він побачив ще кількох чоловіків по кутках кімнати, але нікого не впізнав. Це люди не Клеменци. Зіставив факти і зрозумів. Клеменцу й Гатто запідозрили. Гадаючи, що Полі був на місці замаху, він запитав у того хлопця з тхорячою мордою:

— А як Фредді? З ним усе гаразд?

— Лікар дав йому укол, і тепер він спить, — відповів Клеменца.

Майкл підійшов до Хейгенової жінки, нахилився і поцілував її в щоку. Вони завжди подобалися одне одному. Він прошепотів: «Не побивайся, з Томом все буде гаразд. Ти ще не говорила із Сонні?»

Тереза на мить пригорнулася до нього і заперечливо похитала головою. Вона була тендітна, вродлива жіночка, більше схожа на американку, ніж на італійку, і здавалася вельми наляканою. Майкл взяв її за руку, підвів із дивана і провів у батьків кабінет, розташований у наріжному кутку.

Сонні розвалився у кріслі за столом, тримаючи в одній руці жовтий записник, а в другій — олівець. Крім нього, у кабінеті

був лише один чоловік — капореджіме Тессіо, якого Майкл пізнав і відразу ж здогадався, що це його люди утворили нову придворну охорону. У нього в руках був також записник і олівець. Побачивши їх, Сонні вийшов з-за столу й обняв Хейгенову жінку.

— Не хвилюйся, Терезо, — сказав він. — З Томом нічого не станеться. Нас повідомили, що вони хочуть передати через Тома свої умови. Його відпустять, він же не замішаний у наших справах, а лише наш адвокат. Отож немає ніяких причин завдавати йому шкоди.

Сонні відпустив Терезу, а потім, на Майклів подив, обхопив і його і теж цмокнув у щоку. Майкл відштовхнув Сонні геть і сказав із усміхом:

— Після того як я звик до твоїх стусанів, тепер треба при звичаюватися до твоїх цілунків?

У дитинстві вони частенько не мирилися.

Сонні провадив далі:

— Слухай, хлопче, я вже занепокоївся — ніяк не міг додзвонитися до тебе в оте твоє містечко. Я не думав, що тебе вколошкали, але мені просто не хотілося зайвий раз нервувати матір, мені й без того довелося сповістити її про халепу з батьком.

— Як вона сприйняла? — запитав Майкл.

— Мужньо, їй же не первина. Я теж пам'ятаю. Ти ще був надто малий, щоб знати про це, а потім, коли ти виріс, усе йшло гладенько. — Помовчавши, Сонні додав: — Вона в лікарні біля старого. Він виживе.

— Може б, і нам навідатися до лікарні? — запитав Майкл. Сонні заперечливо хитнув головою і сухо відповів:

— Я не можу виходити з дому, поки все не владнається.

Задзвонив телефон. Сонні взяв слухавку й почав уважно слухати. Тим часом Майкл нахилився над столом і глянув на жовтий блокнот, у якому Сонні щось записував. Він побачив список із семи прізвищ. Трьома першими були Солоццо, Філіп Татталья й Джон Татталья. Майкл раптом зрозумів із усією ясністю, що він зайшов якраз тоді, коли Сонні й Тессіо склали список людей, яких готували в покійники. Коли Сонні поклав слухавку, він сказав Терезі Хейген і Майклові:

- Чи не могли б ви зачекати в тій кімнаті? Нам із Тессію треба скінчити одну справу.

Хейгенова дружина запитала:

- Не про Тома дзвонили?

Вона вимовила ті слова майже різко, але водночас плачучи зі страху. Сонні напівобійняв її однією рукою і провів до дверей.

- Присягаюся, що з ним усе буде гаразд. Почекай у вітальні. Як тільки щось стане відомо, я негайно вийду до тебе.

Він зачинив за нею двері. А Майкл опустився в одне з великих крісел, оббитих шкірою. Зиркнувши на нього, Сонні мовчки сів за стіл.

- Ти все ж таки залишився, Майку, — зауважив він. — Тобі доведеться почути дещо таке, про що б тобі не хотілося знати.

Майкл припалив сигарету, потім сказав:

— Може, я чимось допоможу?

— Ні, — відповів Сонні. — Старий страшенно засмутився б, коли б дізнався, що я і тебе вплутав у цю халепу.

Майкл підхопився і визвірився на Сонні:

- Ах ти ж виродку паршивий, чи ти не знаєш, що він мій батько? То що, я не маю права допомогти йому? А я можу допомогти. Мені не конче бігти на вулицю й стріляти в людей, але допомогти я можу. Перестань говорити зі мною як з маленьким братиком. Я був на війні. Був поранений. Убив кількох мюнчиків. Чи ти, може, думаєш, що як ви когось уколошкаєте, то я зомлію?

Сонні всміхнувся йому.

— Так, чого доброго, ти ще скоро накажеш мені підняти рюкзак вгору. Ну, гаразд, залишайся, відповідатимеш на дзвінки. — Він повернувся до Тессію. — Цей дзвінок якраз поставив усе на своє місце. — Сонні знову повернувся до Майкла. — Хтось мусив навести на старого. Це міг бути Клеменца або Полі Гатто, що сьогодні так до речі занедужав. Я вже знаю хто; повиннімося, який ти розумний, Майку. Ти ж студент. Хто навів на старого людей Солоццо?

Майкл уже знову сидів у кріслі, відхилившись на спинку. Він ще й ще раз обдумував усе. Клеменца — капореджіме в ієрархії «рідини» Корлеоне. Дон зробив його мільйонером, вони близькі

друзі вже понад двадцять років. Він обіймає одну з найзначніших посад в організації. Що виграє Клеменца, зрадивши дона? Більше грошей? Він досить багатий, але люди, звичайно, завжди пожадливі. Більшу владу? Помстився за уявну образу чи зневагу? За те, що Хейгена, а не його зроблено консільйорі? Чи з ділових міркувань, гадаючи, що переможе Солоццо? Ні, неможливо, щоб Клеменца виявився зрадником. А потім він сумно подумав: неможливо лише тому, що йому не хотілося, аби Клеменцу вбили. Товстун завжди приносив йому гостинці, коли Майкл був ще хлопчиком, інколи брав його на прогулянки, якщо дон виявлявся дуже зайнятий. Він не міг повірити, що Клеменца — зрадник.

Але, з другого боку, Солоццо жадав би прибрати до рук Клеменцу більше, ніж будь-кого іншого в «родині» Корлеоне.

Майкл подумав про Полі Гатто. Полі ще не став багатим. Про нього були доброї думки, його підвищення в організації забезпечене, але він, як і кожний на його місці, волів би прискорити події. Далі він, як усі молоді, мусить мати більшу жадобу влади. Значить, це Полі. Та Майкл пригадав, що ходив до шостого класу разом із Полі; йому так само не хотілося, щоб Полі був зрадником.

Він похитав головою.

— Жоден із них, — але сказав так лише тому, що у Сонні, як той запевняв, уже існувала відповідь. Якби треба було вирішувати голосуванням, він проголосував би за те, що винний Полі. Сонні засміявся:

— Не бійся. З Клеменцою все гаразд. Зрадив Полі.

Майкл побачив, що в Тессію полегшало на душі. Його симпатії як колеги-капореджіме були на боці Клеменци. Крім того, становище не настільки серйозне, якщо зрада не проникла так високо. Тессію обережно запитав:

— Значить, завтра я можу відіслати своїх людей додому?

— Післязавтра, — відповів Сонні. — Не хочу, щоб про це хтось довідався раніше, ніж треба. Слухай, мені треба поговорити з братом у сімейних справах. Почекай у вітальні, га? Ми можемо закінчити список пізніше. Ви вдвох із Клеменцою працюєте над ним.

— Гаразд, — відповів Тессію й вийшов із кабінету.

— Чому ти певен, що саме Полі? — запитав Майкл.

Сонні відповів:

— У нас є люди в телефонній компанії, і вони перевірили всі телефонні розмови Полі. З Клеменцюю теж. За останній місяць Полі тричі хворів, і кожного разу йому дзвонили з автомата, що стоїть на вулиці якраз навпроти контори нашого старого. І сьогодні теж. Хтось перевіряв, чи прийде Полі, чи хтось інший його підміняє. А може, ще з якихось причин. Це вже однаково. — Сонні знизав плечима. — Слава богу, що це Полі. Бо Клеменца тепер нам потрібний до зарізу.

Майкл нерішуче запитав:

— Невже розпочнеться велика війна?

Погляд Сонні став невблаганний:

— У всякому разі, я збираюся розпочати, хай лише з'явиться Том. Доки старий не скаже мені щось інше.

— А чом би тобі не почекати, поки не оклигає старий? — запитав Майкл.

Сонні допитливо подивився на нього:

— Як ти, у дідька, заслужив свої бойові медалі? Коли на нас наведені пістолети, то ми мусимо битися. Я лише боюся, що вони не випустять Тома.

Це здивувало Майкла:

— А чому?

Сонні знову терпляче пояснив йому:

— Коли поцупили Тома, то вважали, що старому каюк, а вони, мовляв, укладуть угоду зі мною й Томом. Том на першій стадії буде заручником, а потім ним скористаються, щоб через нього викласти нам їхні умови. Тепер, коли старий живий, вони знають, що я не здатен укласти з ними нічого, і Том уже їм не потрібен. Можуть випустити його, а можуть і вбити, залежить від того, як збагнеться Солоццо. Можуть порішити, аби показати нам, що справді прагнуть домогтися свого і мають намір задавити нас.

— А як Солоццо спало на думку, що він зможе домовитися з тобою? — поцікавився Майкл.

Сонні зашарівся та якусь хвилинку не відповідав. Потім сказав:

— Кілька місяців тому в нас із ним була зустріч. Солоццо прийшов до нас із пропозицією щодо наркотиків. Старий випровадив

його ні з чим. Але під час зустрічі мене потягло за язик, я бовкнув зайвого, він второпав, що в душі я стою за угоду з ним. Скільки разів старий утовкмачував мені: ніколи не можна показувати стороннім, що в «родині» є незгоди. Отож Солоццо й вирішив, що як він прибере старого, мені доведеться пристати на його умови відносно наркотиків. Без старого сила «родини» стане меншою принаймні наполовину. Але я будь-що воюватиму, аби зберегти все діло старого. Наркотики — це справа майбутнього, і хоч-не-хоч нам доведеться взятися за них. Він вирішив пристрелити старого із суто ділових міркувань, у нього не було ніяких особистих мотивів. Ну, і ці ділові міркування я цілком розумію й згодився б із ним. Звісно, з обережності Турок ніколи не підпустить мене до себе і на гарматний постріл. Але він знає також: якщо я погоджуся на його пропозиції, то інші «родини» нізашо не дозволять мені років через два розпочати війну лише задля помсти. Крім того, його підтримує «родина» Таттальє.

— А якби їм пощастило загнати старого на той світ, що б ти робив?

Сонні відповів дуже просто:

— Солоццо вже труп. Мені байдуже, чого це буде коштувати. Мене ніщо не зупинить, навіть якщо нам доведеться воювати з усіма п'ятьма «родинами» Нью-Йорка. «Родину» Таттальє я зітру на порох. Мені начхати, якщо й нам усім доведеться йти на той світ разом.

— А тато розіграв би все інакше, — спокійно сказав Майкл.

Сонні люто махнув рукою:

— Знаю, що я не рівня йому. Але я тобі скажу ось що — і старий міг би тобі підтвердити те саме — там, де треба діяти, я добрий тактик, незгірший за будь-кого. Солоццо знає про це, так само як знають і Клеменца з Тессію, я «пройшов гарт», коли мені було дев'ятнадцять, тоді «родина» востаннє воювала, і я добре-таки придався старому. Тому я тепер не турбуюсь. І в такій справі у нашої «родини» всі козири в руках. Мені треба лише зв'язатися з Лукою.

Майкл зацікавлено спитав:

— Чи правда, що Лука такий жорстокий, як про нього балакають? І такий справний?

Йому немає рівних, — підтвердив Сонні. — Я хочу доручити йому трьох Татталья. А Солоццо візьму на себе.

Майкл нервово засовався в кріслі й подивився на старшого брата. Він пам'ятав Сонні як загалом дуже добросердного хлопця, лише зрідка брутального. Добрий хлопчина. Здавалося неприродним, що тепер Сонні так заговорив, і в Майкла мороз пробіг по всій спині, щойно він глянув на список прізвищ, який склав брат. Список людей, призначених до страти, неначе Сонні був щойно коронованим римським імператором. Майкл радів, що він сам не має до цих подій безпосереднього стосунку, що батько живий і не треба встрявати в помсту. Він допомагатиме, відповідатиме на телефонні дзвінки, буде посилати й вислуховувати повідомлення. Сонні й старий самі зможуть постояти за себе, тим більше з допомогою Луки.

Цієї миті із сусідньої кімнати почувся несамопитий жіночий шепіт. «О боже, — подумав Майкл, — здається, Томова жінка». Підбіг до дверей і розчахнув їх. У кімнаті всі стояли. А коло дивана вбентежений Том Хейген міцно пригортав Терезу. Вона схлипувала, і Майкл зрозумів, що означав той зойк — це Тереза радісно випустила чоловікове ім'я, Хейген тим часом визволився з обіймів жінки, посадив її на диван і похмуро всміхнувся Майклові.

Радий бачити тебе, Майку, їй-богу, радий, — і подався в кабінет, навіть не глянувши на свою дружину, що й досі схлипувала. «Що ж, Том недаремно прожив десять років у родині Корлеоне, — подумав Майкл у несподіваному спалахові сімейних горлощів. — Щось та перейняв від старого, так само як і Сонні, і навіть я», — здивовано відзначив Майкл.

РОЗДІЛ V

Влизько п'ятої години ранку Сонні, Майкл, Том Хейген, Клеменца й Тессію зібралися в наріжному кабінеті. Терезу Том переконав піти додому, у сусідній будинок. Полі Гатто чекав у вітальні, не знаючи, що людям Тессію наказано не випускати його й не зводити з нього очей.

Том Хейген передав пропозиції Солоццо. Довідавшись, що донце живий, Солоццо, здається, спершу хотів порішити Хейгена.

Том усміхнувся:

— Якби мені колись довелося виступати перед Верховним судом, я й там не зміг би говорити краще, ніж сьогодні ввечері у того триклятого Турка. Я сказав, що умовлю «родину» згодитися на його пропозиції, навіть незважаючи на те, що дон живий. Говорив йому, що можу обкрутити тебе, Сонні, круг пальця, адже ми з тобою були нерозлийвода; не ображайся, але я навів його на думку, що ти не дуже жалкував, перебравши обов'язки старого, хай мені бог простить. — Він винувато посміхнувся до Сонні, той вибачливо махнув рукою. Мовляв, усе розумію, Хейгене, це пусте.

Відхилившись назад у кріслі біля телефона, тримаючи його у своїй правій руці, Майкл вивчав обох чоловіків. Коли Хейген зайшов до кімнати, Сонні кинувся з розкритими обіймами йому назустріч, Майкл відчув із невимовною заздрістю, що Том Хейген ближче до Сонні, ніж він, Майкл, рідний брат.

— Ну, до діла, — сказав Сонні, — нам треба визначитися. Подивися на список, що ми склали з Тессію. Тессію, передай твій примірник Клеменці.

— Якщо ми приймаємо рішення, — зауважив Майкл, — то треба, щоб і Фредді був із нами.

Сонні похмуро відповів:

— Від Фредді пуття як від козла молока. Лікар сказав, що у нього шок і що йому потрібен повний спокій. Я цього не розумію. Фредді завжди був міцним хлопцем. Мабуть, його вразило, що в старого наважилися стріляти. Дон був для нього богом. У цьому він не схожий на нас із тобою, Майку.

Хейген поспішив утрутитися:

— Дарма, облишмо Фредді. Ми його цілком виключимо з усіх справ. Тепер, Сонні, поки все владнається, тобі слід залишатися вдома. Тобто я хочу сказати, щоб ти нікуди не виходив. Тут ти в безпеці. Не треба недооцінювати Солоццо, він виявився справді пеццонованте. Чи охороняють лікарню?

— Поліція обложила її з усіх боків, і наші люди постійно навідують батька, — відповів Сонні. — Що ти думаєш про список, Томе?

Хейген похмуро подивився на список прізвищ.

Господи боже, ти, Сонні, таки сприйняв це діло як особливу справу. Дон поставився б до нього як до простої ділової суперечки. Солоццо — вся причина. Прибрати його, і все б стало на місце. Навіщо тобі зайдатися з Татталью?

Сонні подивився на обох капореджіме. Тессію знизав плечима.

Це слизьке діло, — промовив він. Клеменца взагалі нічого не відповів. Сонні сказав йому:

Одну справу ми можемо вирішити без дискусій. Досить цьому Полі отиратися біля нас. Постав його першим у своєму списку.

Говстий капореджіме кивнув головою.

Хейген запитав:

— А що з Лукою? Здається, Солоццо не дуже боїться його. Це мене непокоїть. Якщо Лука продав нас, то ми у справжній халеші. Нам треба перш за все з'ясувати, що з Лукою. Чи вдалося комусь зв'язатися з ним?

— Ні, — відповів Сонні, — я телефонував йому цілу ніч. Може, десь залишився ночувати?

— Ні, — заперечив Хейген, — він ніколи не ночує у баб. Завжди повертається від них додому. Майку, дзвони йому, аж поки хтось не відповість.

Майкл слухняно взяв слухавку й подзвонив. Він чув, як у помешканні Бразі деренчить телефон, але ніхто не підходив. Почекавши, він поклав слухавку.

— Передзвонюй щочверть години, — наказав Хейген.

Сонні запитав нетерпляче:

— Гаразд, Томе, ти консільйорі, то що ж ти порадиш? Що ми маємо робити, в бісового батька?

Хейген налив собі віскі з пляшки, що стояла на столі.

— Треба вести переговори із Солоццо, поки старий не одужає настільки, що зможе сам узятися за справи. Якщо буде треба, підемо й на угоду. Коли твій батько устане з ліжка, він зможе все владнати без зайвого галасу, і всі «родини» підтримують його.

— Ти думаєш, що я не впораюся з цим Солоццо? — люто перебив його Сонні.

Том Хейген подивився йому прямо в очі.

— Сонні, ти його напевне здолаєш. У «родини» Корлеоне ще є сила. Ось сидять Клеменца й Тессіо, коли дійде до загальної війни, вони зможуть зібрати тисячу чоловік. Але тоді почнеться різанина по цілому східному узбережжі, і всі «родини» звинуватять «родину» Корлеоне. Ми наживемо купу ворогів. Такі речі твій батько ніколи не схвалив би.

Дивлячись на Сонні, Майкл подумав, що Хейгенові аргументи переконали його. Та зненацька Сонні запитав Хейгена:

— А як старий помре, що тоді ти порадиш, консільйорі?

Хейген відповів спокійно:

— Я знаю, що ти не підеш на це, але я б порадив тобі насправді піти на угоду із Солоццо по наркотиках. Без політичних контактів і особистого впливу твого батька «родина» Корлеоне втрачає половину своєї сили. Якщо не стане старого, інші «родини» Нью-Йорка можуть об'єднатися і спільно підтримати Татталья і Солоццо хоча б для того, щоб уникнути тривалої руйнівної війни. Якщо помре твій батько, укладай угоду. А потім побачимо.

Сонні пополотнів від люті.

— Тобі легко таке говорити, бо не твого батька вбивали.

Хейген відповів із гідністю і негайно.

— Я був для нього не гіршим сином, ніж ти чи Майкл, а може, і кращим. Тепер я даю тобі професійну пораду. А особисто мені б хотілося уколошкати всіх цих виродків.

Хвилювання в його голосі присоромило Сонні.

— Бога ради, Томе, я ж нічого такого не мав на увазі.

Але він таки мав. Кров є кров, і ніщо інше не зрівняється з нею.

Якусь хвилю Сонні похмуро розглядав присутніх, тоді як усі зникливі й чекали мовчки. Потім він зітхнув і заговорив спокійно.

— Гаразд, ми пересидимо, доки старий не зможе повести нас. Але, Томе, я хочу, щоб і ти також не потикався з двору. Не ризикуй ні в якому разі. Майку, будь обережний, хоча я не думаю, що ворожий Солоццо наважиться поширювати війну й на донову рідню. Бо тоді всі обернуться проти нього. Але будь обережний. Тессіо, тримай своїх людей у резерві, але нехай не сидять, а нишпорять по місту. Клеменца, як упораєшся з Гатто, заміниш своїми людьми людей Тессіо коло наших будинків і на вулиці. Проте коло

шкарні хай будуть твої люди, Тессіо. Томе, вранці перш за все ш'яжися із Солоццо і Татталья, розпочни переговори телефоном або через посланця. Майку, завтра вранці візьмеш двох хлопців у Клеменци, підеш із ними до Луки додому, дочекаєшся, поки він з'явиться, або з'ясуєш, де він, у біса, пропадає. Можливо, що той навіжений уже десь підстерігає Солоццо, якщо до нього дійшли чутки про випадок. Я не вірю, щоб він пішов проти дона, хоч би скільки Турок обіцяв йому заплатити.

Хейген нерішуче зауважив:

Може, Майкові не варто прямо вплутуватися у всю цю історію?

Правда, — погодився Сонні. — Забудь про це, Майку. Та й усе ж ти мені потрібен тут удома, коло телефона, це найважливіше.

Майкл нічого не відповів. Він зніяковів, навіть засоромився, бо по підкреслено байдужих обличчях Клеменци і Тессіо бачив, що вони приховують свою зневагу. Підсунув телефон, набрав номер Луки Бразі й довго слухав сигнали, на які ніхто не відповідав.

РОЗДІЛ VI

Ієї ночі Пітеру Клеменці спалося погано. Він встав удосвіта, сам приготував собі сніданок — склянку граппи, товстий шматок генуезької ковбаси-салямі зі скибкою свіжого італійського хліба, який йому, мов за добрих давніх часів, приносили й залишали біля дверей. Потім із великої простої порцелянової чашки випив каву з ганусовою горілкою. Але, сновигаючи по будинку в старому домашньому халаті й червоних повстяних капцях, він весь час думав про роботу, яка чекала сьогодні на нього. Вчора ввечері Сонні Корлеоне досить зрозуміло сказав, що треба негайно впорати Полі Гатто. Значить, доведеться сьогодні.

Клеменца непокоївся. Не тому, що Гатто був його висуванець і виявився зрадником. Це не впливало на позицію капореджіме. Френтою минуле Полі було бездоганне. Він походив із сицилійської сім'ї, виріс по сусідству з дітьми Корлеоне, навіть ходив до школи з його сином. Він належним чином піднімався по шаблях підвищень. Його випробували і не знайшли вад. Коли ж

він насобачився на «мокрому», то отримав добрий пай від «родини» — процент в одному з гральних домів на Іст-Сайді й доступ до каси однієї з профспілок. Клеменца не міг не знати, що Гатто приробляє збоку. Це суперечило правилам «родини», але навіть такі «ліві» операції свідчили про його вартість. Порушення подібних правил вважалося ознакою непересічності, так само як, скажімо, вибрики загнужданого гарячого рисака.

Крім того, подібні операції Полі Гатто ніколи не призводили до ускладнень. Вони завжди старанно планувалися, здійснювалися без зайвого галасу й кривди для будь-кого: три тисячі доларів із однієї манхеттенської фірми готового одягу та ще дешиця з невеличкої фабрики керамічних виробів у бруклінських нетрях. Зрештою, хлопець може завжди знайти застосування зайвим кишеньковим грошечкам. Усе це зрозуміло. Хто б міг передбачити, що Полі Гатто виявиться зрадником?

Але Пітера Клеменцу сьогодні непокоїло адміністративне питання. Власне страта Гатто — справа буденна. Проблема полягала в тому, що когось треба підвищити на заміну Гатто в «родинному ділі». Це серйозне підвищення, і його слід було б добре обдумати. Треба знайти рішучого, кмітливого й надійного хлопця, щоб не розколовся в руках поліції, коли ускочить у халепу. Отже, кандидат на охоронця має бути просякненим наскрізь сицилійським законом «омерта» — законом мовчання. А потім — яку платню покласти йому на новій посаді? Клеменца кілька разів казав донові, що треба краще платити довіреним людям, адже за всякого клопоту вони завжди на передній лінії, та дон не погоджувався з ним. А якби Полі отримував більше, він би, може, і не дався на підкуп цьому хитрому Туркові Солоццо.

Зрештою в Клеменциному списку лишилося три кандидати. Першим був рекетир, що збирав данину з негритянських страхових установ у Гарлемі, — здоровань, силач, дуже привабливий чоловіча, що вмів ладнати з людьми і водночас, коли треба, змушував їх тремтіти перед ним. Але Клеменца викреслив його прізвище зі свого списку після півгодинних роздумів. Цей чоловік занадто добре ладнав з чорношкірими, що свідчило про певну слабину в характері. До того ж йому важко було б підшукати заміну на теперішньому місці.

Другою кандидатурою, яку зважував і вже майже затвердив Клеменца, був один роботящий хлопець, що добре і віддано служив «родині». Агент зі стягання невикладених боргів лихварям, які діяли на Манхеттені під протекцією «родини», він почав свою діяльність як хлопчак на побігеньках у букмекера. Але він ще не доріс до такого відповідального підвищення.

Зрештою він спинився на Рокко Лампоне. Лампоне пройшов коротку, але гарну школу в «родині», його демобілізували після поранення в Африці 1943 року. Через нестачу молодих людей Клеменца взяв його, хоча Лампоне був таки добре скалічений і солив, помітно шкутильгаючи. Клеменца використовував його як зв'язківця з чорним ринком у швейній фірмі та для контактів із урядовцями, які віддали продуктовими картками. Тут Лампоне виріс до відповідального за всі ці операції. Клеменці найбільше подобались у Лампоне розважність і кмітливість. Він знав, що не варто перегинати палку там, де можна відбутися солідним штрафом чи піврічним ув'язненням, — це невелика ціна за величезні прибутки з його бізнесу. Він мав здоровий глузд і розумів, що в його справах краще діяти не великими погрозами, а малими. Вів своє діло непомітно, саме так, як треба.

Клеменца відчув полегкість, як сумлінний адміністратор, що вирішив складну кадрову проблему. Так, саме Рокко Лампоне допоміг йому. Клеменца вирішив власноручно виконати замовлення не лише для того, щоб допомогти новому, недосвідченому Рокко «насобачитись», але й для того, щоб особисто сквитатися з Полі Гатто. Полі був його протеже, Клеменца просував Полі через голови більш заслужених і більш відданих людей, допоміг йому «насобачитись» і всіма засобами сприяв його кар'єрі. Полі зрадив не лише «родину», він зрадив свого покровителя — Пітера Клеменцу. А за неповагу треба розплачуватися.

Все інше було вже залагоджено. Він наказав Полі Гатто заїхати до нього о третій пополудні своєю машиною. Нічого незвичайного. Тепер Клеменца набрав номер Рокко Лампоне. Не наївавши себе, сказав: «Заїдь до мене додому. Маю дещо для тебе». Задоволено відзначив, що, незважаючи на ранню годину, голос Лампоне не виказав ніякого здивування, не був сонний. Рокко просто відповів: «Гаразд». Надійний хлопець. Клеменца

додав: «Не поспішай! Поснідай і пообідай перед тим, як їхати до мене. Приїдеш після обіду, але не пізніше другої години».

Ще раз почувши лаконічне «Гаразд», Клеменца поклав слухавку. Він уже наказав своїм людям замінити людей капореджіме Тессіо коло дому Корлеоне, отже, це теж було виконано. Маючи здібних підлеглих, Клеменца міг не втручатися у безпосереднє виконання подібних розпоряджень.

Він вирішив помити «Кадилак». Він любив свою машину. Вона ходила майже нечутно, а її внутрішня обивка була така розкішна, що він інколи годинами сидів у машині, особливо в гарну погоду, — це виявлялося приємніше, ніж стовбичити вдома. Крім того, йому легше думалося, коли він порався коло машини. Він пригадував, що його батько в Італії любив так само поратися коло своїх віслюків.

Клеменца працював у гаражі з опаленням, він не любив холоднечі. Він ще раз обдумав свої плани. З Полі треба поводитись обережно, бо він, як пацюк, нюхом чує небезпеку. І, хоч який відважний, мабуть, тепер наклав у штани, адже дон лишився живий. Він, напевне, тепер нашорошився, як ішак, якому на зад сів гедзь. Але Клеменца звик до таких обставин, звичайних на його роботі. По-перше, треба знайти добрий привід для того, щоб їх супроводив Рокко. По-друге, для них трьох треба придумати гарний привід для подорожі, яка б не настожила Полі.

Звичайно, відверто кажучи, це була річ необов'язкова. Можна пристукнути Полі Гатто і без цих викрутасів. Він, як пташка в клітці, нікуди не втече. Але Клеменца твердо вважав, що в таких справах слід дотримувати добрих ділових традицій і нічого не прогавити. Усього ніколи не передбачиш, коли йдеться, що там не кажи, про життя й смерть.

Миючи свій світло-блакитний «Кадилак», Пітер Клеменца добирав слова, репетирував поведінку й міміку. Він буде суворий із Полі, от ніби не задоволений з нього. Таку обережну і підозріливу людину, як Гатто, це принаймні зіб'є з пантелику або хоча б позбавить певності. Зайва приязність могла б видатися йому підозрілою. Але ж, звичайно, суворість не повинна бути надмірною. Треба влати неухважно-дратівливого. А чому

і ними буде Лампоне? Полі це видасться дуже підозрілим, тим більше, що Лампоне сидітиме на задньому сидінні. Полі буде не до вподоби безпорадно нидітися за кермом, маючи Лампоне за спиною. Клеменца завзято тер і полірував металеві частини свого «Кадилака». Складне завдання. Ба навіть чудернацьке. Якусь мить він думав, чи не взяти з собою ще когось, але зрештою вирішив не робити цього. Переважило те, що в майбутньому могла виникнути ситуація, коли комусь із його партнерів стане вигідно свідчити проти нього. Якщо він матиме лише одного співучасника, то це буде голос на голос. А свідчення другого могли б порушити рівновагу. Отже, треба триматися попереднього плану.

Клеменцу непокоїло те, що страту треба зробити «публічною». Тобто тіло потім мусили знайти. Було б спокійніше, якби воно зникло. (Як кладовище в таких випадках використовували океанську безодню або болото в Нью-Джерсі, на землі, що належала одному з приятелів «родини», або вдавалися до інших, складніших методів). Але цього разу страту треба здійснити публічно, щоб залякати потенційних зрадників й попередити ворога, що «родина» Корлеоне не втратила ні своєї сили, ні кебети. Швидко розкриття шпигуна спонукає Солоццо до обережності. А «родина» Корлеоне поверне собі частину давнього престижу. Замах на старого поставив «родину» в дурне становище.

Клеменца зітхнув. «Кадилак» блищав, як величезне голубе яйце з металу, а він так і не зміг нічого придумати, щоб вирішити свою проблему. І раптом на думку спало логічне й дуже підходяще пояснення, чому він бере з собою, крім Гатто, ще й Рокко Лампоне. До того ж воно надавало їхньому завданню належної таємничості й значущості.

Він пояснить Полі, що сьогодні вони мають підшукати підходяще місце для «родини», якщо буде вирішено «лягати на матраци».

Як тільки війна між «родинами» ставала по-справжньому інтенсивною, супротивники розташовували свої штаби в таємних місцях, де їхні «солдати» могли спати на матрацах, розкиданих по підлозі. Робилося це зовсім не для того, щоб вивести з-під

небезпеки жінок та малих дітей. Ні, будь-який напад на «мирне населення» нікому навіть не снився. Бо тут усі сторони однаково вразливі, і відплата була б скорою і неминучою. Але завжди якось надійніше переховуватися в таємному місці, де супротивник і поліція, якби вона несподівано вирішила втрутитися, не можуть стежити за кожним твоїм кроком.

За звичаєм, довіреному капореджіме доручалося винайняти таємне помешкання й навезти туди матраців. Пізніше це помешкання використовуватиметься як база під час наскоків у місто, якщо знадобиться переходити в наступ. Отже, не було нічого неприродного в тому, що Клеменца отримав таке доручення. І не дивно, що він брав із собою Гатто і Лампоне, адже треба владнати все, аж до опорядження нового помешкання. «А крім того, — подумав Клеменца, всміхнувшись, — Полі страшенно зажерливий, і найперша думка, яка набіжить йому, — це скільки він зможе хапонути від Солоццо за таку цінну інформацію».

Рокко Лампоне приїхав заздалегідь, і Клеменца пояснив йому, що треба зробити та як між ними розподіляються ролі. Обличчя Лампоне засвітилося подивом і вдячністю, він шанобливо подякував Клеменці за підвищення, яке давало йому змогу відзначитися на службі в «родині». Клеменца був певен, що не помилився у виборі. Він поплескав Лампоне по плечу й сказав:

— Відсьогодні матимеш пристойніший підробіток. Ми про це поговоримо пізніше. Ти сам розумієш, що зараз у «родини» нагальніші справи.

Лампоне жестом показав, що потерпить, адже нагорода від нього нікуди не втече.

Зайшовши у комірчину, Клеменца відчинив сейф, витяг пістолет і подав його Лампоне.

— Стрілятимеш із цього, — сказав він. — Його ніколи не зможуть засікти. Залиш його у машині з Полі. Як покінчимо з цим ділом, забери жінку з дітьми і поїдь до Флориди у відпустку. За свої гроші, а я тобі пізніше поверну. Відпочинеш, засмагнеш. Зупинишся в нашому готелі в Майамі-Біч, щоб я міг завжди, коли мені треба, розшукати тебе.

У двері комірчини постукала Клеменцова жінка, сповіщаючи, що приїхав Полі Гатто. Він сидів у машині коло виїзду з гаража. Клеменца вийшов через гараж, Лампоне йшов слідом. Всідаючись на переднє сидіння, Клеменца з роздратованим виглядом буркнув щось на зразок привітання й глянув на годинник, ніби перевіряючи, чи не спізнився Гатто.

Хитрун із тхорячою мордою пильно стежив за ним, намагаючись проникнути в його думки. Він ледь здригнувся, коли Лампоне опустився на заднє сидіння за ним. Полі попросив:

— Рокко, пересунься на той бік, ти ж не скляний. Здоровань, штуливі мені дзеркальце, і я не бачу, що там ззаду.

Лампоне покірно пересів на сидіння за Клеменцою, наче таке прохання було найзвичайнісінькою річчю у світі.

З кислим виразом Клеменца сказав, звертаючись до Гатто:

— Чорти б його взяли, цього Сонні, здається, перелякався, як баба. Вже думає залягти на матраці. Треба підшукати місце на Вест-Сайді. Полі і ти, Рокко, обладнаєте його на випадок, коли дадуть команду всім бойовикам перейти туди. Можеш підказати що-небудь путяще?

Як він і сподівався, очі Гатто жадібно загорілися. Полі клінував на гачок і, думаючи, як оцінить таку інформацію Солоццо, забув про власну безпеку. До того ж Лампоне теж чудово грав свою роль, неухважно роззираючись довкола крізь вікно. Клеменца ще раз похвалив себе за вдалий вибір. Гатто знизав плечем:

— Треба подумати.

Клеменца буркнув:

— А поки думаєш, не забувай їхати, бо я збираюся потрапити в Нью-Йорк ще сьогодні.

Полі був чудовий водій, у цей час дорогою до міста траплялося небагато машин, і ранні зимові сутінки лише починали густішати, коли вони вже заїжджали в місто. У машині не розмовляли. Клеменца наказав Полі поїхати до Вашингтонових шторбів. Він намітив собі кілька житлових будинків, наказав поставити машину неподалік від Артур-авеню і чекати. Він також залишив Лампоне в машині. Клеменца пройшов кілька кварталів і в ресторані «Вера Маріо» перехопив легеньку вечерю — телятину з салатом. Кивком голови привітався з кількома

знайомими. За годину він знову був коло машини. Гатто і Лампоне чекали на нього.

— Чортзна-що! — підсумував Клеменца. — Сказали, що ми знову потрібні на Лонг-Біч. Придумали для нас іншу роботу. Сонні каже, що з переїздом можна ще зачекати. Рокко, ти живеш у місті, тебе підкинути?

— Я залишив машину коло вашого дому. А моїй старій кудись приспичило завтра зранку, — спокійно відповів Рокко.

— Як хочеш, — сказав Клеменца. — Тоді тобі доведеться їхати назад із нами.

І знову на зворотному шляху до Лонг-Біч ніхто не промовив ані слова. Коли вже повернули з шосе на дорогу до містечка, Клеменца раптом сказав:

— Полі, зверни на узбіччя. Треба відлити.

Пропрацювавши стільки часу в капореджіме, Гатто знав, що товстий Клеменца мав слабкий сечовий міхур; він не раз звертався до нього з такими проханнями. Гатто з'їхав із асфальту на м'яке узбіччя, за яким починалася драговина. Клеменца виліз із машини, зробив кілька кроків у кущі й справив малу нужду. Потім, відчинивши дверцята, щоб знову сісти в машину, швидко зиркнув уперед і назад по дорозі. Ніде не видно світла від фар, дорога вільнісінька.

— Поїхали, — сказав Клеменца. І в машині миттю гримнув пістолетний постріл. Полі Гатто неначе рвонувся уперед, його тіло зависло на кермі, а потім знову зсунулося на сидіння. Клеменца спритно сахнувся назад, щоб до нього не долетіли скалки черепа й кров.

Рокко Лампоне виліз із заднього сидіння. Він ще тримав у руці пістолет. Потім розмахнувся й жбурнув його в драговину. Вони з Клеменцою заквапилися до іншої машини, яка стояла неподалік. Лампоне поліз під сидіння й узяв ключ, залишений для них. Завів машину і відвіз Клеменцу додому. Потім, щоб не вертатися назад тією ж дорогою, поїхав шляхом «Джонс-Біч-Козвей», аж поки не дістався до «Норзерн-Стейт-Парквей». Потім переїхав на «Лонг-Айленд-Експресвей», попрямував до «Вашингтон-брідж» і через Бронкс доїхав до свого будинку на Манхеттені.

РОЗДІЛ VII

За день до нападу на дона Корлеоне його найсильніший, найпідданіший і найстрашніший васал готувався до зустрічі з ворогом. За вказівкою самого дона, Лука Бразі зав'язав контакти із силами Солоццо ще кілька місяців тому. Лука почав учащати до нічних клубів «родини» Татталья, де зійшовся з однією з їхніх найшикарніших повій. У ліжку скаржився їй, що його затирають у «родині» Корлеоне і не оцінюють належно. Поволочившись тиждень із нею, Лука зустрівся з Бруно Татталья, власником того нічного клубу. Бруно, наймолодший із братів, вочевидь, не був пов'язаний з «родинним ділом» — проституцією, але його підомий нічний клуб цибатих красунь-танцівниць давав добру школу багатьом майбутнім повіям міста.

Уже на першій зустрічі Татталья відверто запропонував Луці працювати в їхній «родині» виконавцем вироків. Загравання тривало майже місяць. Лука обрав собі роль запамороченого коханням до молодої гарненької дівчини, Бруно Татталья — роль бізнесмена, що намагається переманити доброго службовця в конкурентів. Під час однієї з таких зустрічей Лука вдав, що вже вагається, і сказав:

— Тільки зрозумійте одну річ: я ніколи не виступлю проти Хрещеного. Я поважаю дона Корлеоне і розумію, що в «родинному ділі» він мусить давати перевагу своїм синам переді мною.

Бруно Татталья був людиною нового покоління, яке не дуже приховувало свою зневагу до старих «вусатих ведмежатників» на зразок Луки Бразі, дона Корлеоне і навіть власного батька. Проте він поводився перебільшено ввічливо.

— Мій батько не збирається доручати тобі щось проти «родини» Корлеоне, — сказав він. — Навіщо це йому? Тепер усі падають між собою, не так, як за давніх часів. Просто, якщо ти шукаєш собі іншу роботу, я можу замовити слівце перед батьком. Такі люди, як ти, завжди необхідні в нашому бізнесі. Це важкий бізнес і потребує міцних людей, щоб забезпечити нормальну роботу. Повідом мені, якщо надумаєш.

— Мені і на старому місці непогано, — відрізав Лука, стенивши плечима, і вони більше не говорили на цю тему.

За задумкою Лука Бразі мав показати Татталья, що йому відомо про прибуткові операції з наркотиками і що він самотужки прагне отримати пай у «ділі». У цей спосіб Лука міг би довідатися про плани Солоццо, якби той збирався виступити проти дона Корлеоне. Почекавши два місяці й нічого не помітивши, Лука повідомив дона, що, очевидно, Солоццо гідно змирився з поразкою. Дон наказав йому зв'язків не поривати, але вести справу між іншим, не наполягаючи.

За день до замаху на дона Корлеоне Лука навідався до нічного клубу. Майже тієї ж миті до його столика підсів Бруно Татталья.

— Один мій приятель хоче переговорити з тобою.

— Приведи його, — відповів Лука. — Я поговорю з будь-яким твоїм приятелем.

— Ні, — заперечив Бруно, — він хоче побачитись наодинці.

— А хто це такий? — запитав Лука.

— Та просто один мій приятель, — відповів Бруно Татталья. — Він хоче зробити тобі пропозицію. Чи не зміг би ти зустрітись з ним сьогодні пізніше?

— Чом ні? Коли і де?

— Клуб закривається о четвертій ранку, — ввічливо відповів Татталья, — чом би вам не зустрітись тут, коли офіціанти прибиратимуть?

«Вони вивчили мої звички, — подумав Лука, — певно, за мною стежать». Він прокидався завжди о третій-четвертій годині дня, снідав, потім насолоджувався грою в азартні ігри з давніми приятелями по «родині» або десь підчіплював дівчину. Інколи йшов у нічне кіно і потім заходив випити в який-небудь із клубів. Ніколи не лягав спати до світанку. Тому пропозиція зустрітись о четвертій ранку не була така дивна, як могло здатися.

— Добре, я повернусь о четвертій. — Він вийшов із клубу, сів на таксі й поїхав у свою мебльовану квартиру на Десятій авеню. Лука винаймав помешкання в одній італійській сім'ї, що доводилася йому далекою ріднею. Дві його кімнати були відокремлені від решти величезної квартири спеціальними дверима. Отже, утворювалася якась подоба сімейного життя і разом з тим Лука мав запасний вихід на той випадок, коли б йому щось загрожувало.

«Нарешті хитра турецька лисиця збирається показати свій густий хвіст, — подумав Лука. — Якщо справи зайшли так далеко і Солоццо вирішить діяти сьогодні, то всю справу можна буде подати донові як подарунок на Різдво». Вдома Лука витяг з-під ліжка валізу, відімкнув її й дістав панцерний жилет. Він був важкий. Роздягся й надів його на вовняну білизну, а зверху надягнув сорочку і піджак. Якусь мить він роздумував, чи варто йому телефонувати на Лонг-Біч, аби розповісти донові про нові обставини, але згадав, що дон ніколи ні з ким не розмовляє по телефону і що це доручення дано йому потай від усіх. Отже, дон приховував його навіть від Хейгена і свого старшого сина.

Лука завжди носив при собі пістолет. Мав дозвіл на носіння зброї, чи не найдорожчий з усіх, які будь-коли і будь-де видавали. Він обійшовся у десять тисяч доларів, але гарантував від п'язниці у випадку, якби поліція раптово обшукала його. Як один із провідних службовців у «родині» він заслужив на таку гарантію. Проте якщо сьогодні доведеться завершувати справу, він хотів би мати при собі «безпечний» пістолет, який не можна було б пізніше «засікти». Та обдумавши справу ще раз, вирішив, що сьогодні він просто вислухає пропозицію і доповідь Хрещеному Батькові — донові Корлеоне.

Він знову подався в клуб, але вже не пив. Натомість зайшов на Сорок восьму вулицю і неквапно повечеряв у своєму улюбленому італійському ресторані «Патсі». Коли наблизився час зустрічі, попрямував у верхню частину міста до клубу. Коли увійшов, швейцара у дверях уже не було. Пішла й дівчина, що подавала капелюхи. Лише Бруно Татталья чекав на нього. Він зустрів Луку Бразі і повів до безлюдного бару на другому кінці кімнати. Вони оминули невеличкі столики, між яких, мов діамант, полискував відполірованим паркетом жовтий поміст для ганців. Десь у тіні виднілося порожнє місце для оркестру, з якого виростала металева тичка мікрофона.

Лука сів біля стійки, а Бруно Татталья зайшов за неї. Лука відмовився від запропонованої йому випивки і запалив сигарету. Може, це буде хтось інший, не Турок. Але тут він побачив, що з темного кінця приміщення вийшов Солоццо. Потис йому

руку і сів поряд. Татталья поставив склянку перед Турком, той подякував кивком голови.

— Ти знаєш, хто я? — спитав Солоццо. Лука кивнув головою й понуро осміхнувся. Шури повилазили з нір! Це буде чиста насолода — порішити сицилійця-відступника.

— Чи знаєш ти, про що я хочу тебе просити? — спитав Солоццо.

Лука заперечно похитав головою.

— Є справжній бізнес, — сказав Солоццо, — такий, що дасть мільйони всім, хто його очолюватиме. З першої партії я можу тобі гарантувати п'ятдесят тисяч доларів. Йдеться про наркотики. Це перспективна справа.

— А чому ти звертаєшся до мене? Хочеш, щоб я переговорив із доном?

Солоццо скривився.

— Я вже розмовляв із доном. Він не хоче вплутуватися. Ну що ж, обійдуся без нього. Але мені потрібна сильна людина, щоб узялася за фізичне забезпечення операції. Я розумію, що ти не дуже задоволений своєю «родиною» і міг би перейти до мене.

— Якщо пропозиція буде варта того, — кивнув недбало Лука.

Солоццо уважно стежив за ним і, здається, на щось наважився.

— Подумай над моєю пропозицією кілька днів, і тоді ми ще раз поговоримо, — закінчив він і простяг руку, але Лука вдав, що не помітив її, і заходився сунути до рота сигарету. У Бруно Татталья за стійкою бару, як у фокусника, звідкись з'явилася запальничка, він підніс її до сигарети Луки. А потім зробив щось дивне. Випустив запальничку на прилавок і міцно вчепився в праву руку Луки.

Лука зреагував умить, його тіло сковзнуло зі стільця, він шарпнув руку до себе. Але Солоццо вже вчепився в п'ять другої руки. І все ж таки Лука був сильніший за них обох і звільнився б, але з темряви за ним вийшов ще один чоловік і накинув йому на шию тонкий шовковий шнурок. Зашморг затягся, перепиняючи ди-хання. Лице Луки побагровіло, руки знесіли. Татталья разом із Солоццо тепер тримали його не напружуючись, з якоюсь дитячою цікавістю на обличчях, поки чоловік ззаду Луки дужче й дужче стягував зашморг. Раптом підлога під ногами стала мокрою

й слизькою. Мозок Луки втратив контроль над м'язами, з його тіла виходили лайно і сеча. Він знесилив, його ноги підігнулися, тіло обвисло. Солоццо і Татталья випустили його руки, і лише незнайомиць стояв коло жертви у напівприсяді, щоб не віддалитися від обм'яклого тіла Луки, і зтягував зашморг настільки туго, що той аж вривався в м'язи на шиї й незабаром зник. Очі Луки вилазили з лоба, ніби у надмірному здивуванні, і лише ця шдивованість здавалася єдиним людським, що залишилося. Він був мертвий.

— Дуже важливо, щоб його не знайшли, особливо зараз, — сказав Солоццо, повернувся на підборах і зник у темряві.

РОЗДІЛ VIII

Наступного дня після замаху на дону Корлеоне у «родині» роботи було по самі вуха. Майкл залишався біля телефона, передаючи послання Сонні. Том Хейген підшукував підходящого для обох сторін посередника, щоб домовитися про зустріч із Солоццо. Турок раптом став дуже обережний. Можливо, він знав, що найздібніші люди «родини» під керівництвом Клеменці й Тессіо нишпорили містом, намагаючись напасти на його слід. Проте Солоццо, як і всі члени «родини» Татталья, десь переховувався. Сонні передбачив, що ворог мусив удатися до цієї елементарної обережності.

Клеменці доручено Полі Гатто. Тессіо отримав завдання з'ясувати, де перебував Лука Бразі. Лука не приходив до себе додому і вчора напередодні замаху. Це погана ознака. Але Сонні не припускав, щоб Бразі виявився зрадником або потрапив у пастку.

Матуся Корлеоне залишилася в місті у друзів «родини» поблизу лікарні. Зять Карло Ріцці запропонував свої послуги, але йому наказали пильнувати справу, яку доручив йому дон Корлеоне — незаконний тоталізатор на прибутковій території в італійській частині Манхеттена. Конні залишилася з матір'ю в місті, щоб навідувати батька в лікарні.

Фредді ще не оклигав від снодійного і лежав у своїй кімнаті в батьківському домі. Сонні й Майкл навідалися до нього і були вражені блідістю і явною хворобливістю.

— Господи, — сказав Сонні Майклові, вийшовши від Фредді, — у нього такий вигляд, ніби його продріямили ще гірше, ніж старого.

Майкл знизав плечима. Йому траплялося бачити солдатів після бою в такому стані. Але він ніколи не сподівався, що таке станеться з Фредді. Він пам'ятав, що середній брат у дитинстві був фізично найміцнішим із них усіх. Він був також найслухнянішим сином свого батька. Проте всі знали: дондавно відкинув думку, що середній син посяде помітне місце в «родинному ділі». Він був не досить кмітливий і до того ж не досить жорстокий. Надто легко поступався й не мав потрібної сили волі.

Пізно опівдні Майкл прийняв дзвінок від Джоні Фонтане з Голлівуду.

Слухавку взяв Сонні.

— Ні, Джоні, не варто тобі приїздити, щоб провідати старого. Він дуже слабкий, твій візит наробить тобі поганої слави, а старому, я знаю, це не сподобається. Почекай, поки йому покращає, ми перевеземо його додому, тоді й навідаєшся до нас. Гаразд, я перекажу йому твої побажання. — Повісивши слухавку, Сонні зауважив Майклові:

— Старий зрадіє, що Джоні хотів прилетіти з Каліфорнії навідати його.

Згодом один із Клеменциних хлопців покликав Майкла до телефона на кухні. Телефонувала Кей.

— Як здоров'я твого батька? — запитала вона. В її голосі відчувалася напруженість. Майкл розумів, що Кей не хочеться вірити газетним повідомленням про випадок із доном Корлеоне, у яких його називали гангстером.

— Усе буде гаразд, — сказав він.

— Чи можна мені разом із тобою провідати його в лікарні? — запитала Кей.

Майкл засміявся. Він колись розповів їй, наскільки важливі такі візити для того, хто прагне сподобатися старим італійцям.

— Це особливий випадок, — відповів він. — Якщо хлопці з газет дізнаються, як тебе звать, про твоє походження, то ти потрапиш на третю сторінку «Дейлі ньюс». Дівчина зі старої

американської сім'ї — янкі — зв'язалася із сином великого боса мафії. Як це сподобається твоїм рідним?

— Мої рідні ніколи не читають «Дейлі ньюс», — холодно відповіла Кей.

Знову запала напружена пауза, потім Кей запитала:

— У тебе все гаразд, правда ж, Майку? Тобі ніщо не загрожує?

— Усі кажуть, що я хлопчик-мазунчик у сім'ї Корлеоне, — відповів Майкл сміючись. — Я нікому не страшний. Отож ніхто не схоче завдати собі клопоту зі мною. Ні, Кей, усе лихе вже позаду. Це просто якийсь нещасливий випадок. Я тобі поясню, коли ми зустрінемося.

— А коли це трапиться?

Майкл подумав хвильку.

— А що як сьогодні пізно ввечері? Повечеряємо у тебе в готелі, а потім я навідаюся в лікарню до мого старого. Мені вже набридло сидіти вдома й відповідати на телефонні дзвінки. Гаразд? Але нікому ні слова. Я не хочу, щоб фотокореспонденти наклацали знімків із нас обох. Тут не до жартів, Кей, така історія була б страшенно неприємною, надто для твоєї рідні.

— Гаразд, — відповіла Кей. — Я чекатиму. А може, сходити купити щось на Різдво для тебе?

— Ні, — відповів Майкл, — просто будь готова.

Кей засміялася трохи збуджено.

— Буду. Адже я завжди готова, хіба не правда?

— Так, правда, — відказав він, — через те ти моя найкраща дівчина.

— Я люблю тебе, — проворкотіла Кей. — Ти можеш мені сказати так?

Майкл зиркнув на чотирьох громил, що сиділи на кухні.

— Ні, — відповів він. — До вечора, гаразд?

— Гаразд!

Він поклав слухавку.

Нарешті з'явився після сьогоднішньої роботи Клеменца і сновигав по кухні, готуючи велику каструлю томатного соусу. Майкл кивнув йому й подався в наріжну кімнату, де Хейген і Сонні нетерпляче чекали на нього.

— Чи Клеменца вже тут? — спитав Сонні.

Майкл усміхнувся.

— Варить спагеті, наче для цілої армії.

Сонні нетерпляче перебив:

— Скажи йому, хай перестане вовтузитися з тим лайном, а йде сюди. У мене є для нього важливіші справи. І Тессіо також поклич!

За кілька хвилин усі вже сиділи в кабінеті. Сонні коротко спитав Клеменцу:

— Ти про нього пам'ятаєш?

— Більше його не побачиш, — запевнив Клеменца.

Майкла шпигонуло, наче електрикою: зрозумів, що це говорить про Полі Гатто і що маленький Полі вже мертвий, замордований цим хвацьким весільним танцюристом Клеменцюк.

Сонні запитав Хейгена:

— Ну як, чи вдалося до чогось домовитися з цим Солоццо?

Хейген розвів руками:

— Здається, він охолов до переговорів. Принаймні у мене таке враження, що Солоццо не квапиться. А може, він просто дуже обережний, боїться, щоб твої орли його не застукали. Я не знайшов посередника, якому б він повірив. Але Солоццо мав би знати, що йому тепер не уникнути переговорів. Він прогавив свій шанс, не вбивши старого.

— Він хитрюга, — зауважив Сонні, — найхитріший із усіх, з ким нашої «родині» доводилось змагатися. Може, він здогадався, що ми причаїлися, поки видужає старий, а потім уже переслідуватимемо його.

— Авжеж, він здогадується, — стенив плечима Хейген. — Та все одно він змушений вести переговори. Нікуди він не дінеться. У нього немає вибору. Я завтра все влаштую. Напевне.

У двері постукали, і зайшов один із Клеменциних людей. Він сказав, звертаючись до свого капореджіме:

— Щойно передали по радіо, що поліція знайшла Полі Гатто. Мертвого в його машині.

Клеменца кивнув головою і сказав хлопцеві:

— Не турбуйся про це.

Підлеглий здивовано глянув на свого капореджіме та, збагнувши за мить, у чому річ, вийшов на кухню. Нарada тривала далі, немов і не переривалася. Сонні спитав Хейгена:

— А як там із доном, йому не покращало?

Хейген заперечно похитав головою.

— Взагалі нічого, — повідомив Хейген, — але він не зможе говорити ще пару днів. Знесилений. Все ще оклигує після операції. Твоя мати майже весь час біля нього, Конні теж. Скрізь у лікарні розставлені полісмени, та й люди Тессіо наглядають неподалік, просто на всяк випадок. За один-два дні він прийде до тями й скаже, що нам робити. А доти треба утримати Солоццо від авантюри. Ось чому слід розпочати з ним переговори.

— Поки він щось утне, — буркнув Сонні, — я поставлю Клеменцу й Тессіо стежити за ним. Може, нам пощастить і ми відразу все вирішимо.

— Тобі не пощастить, Солоццо дуже хитрий. — Хейген трохи помовчав. — Він знає, що за столом переговорів йому доведеться переважно погоджуватися на наші умови. Тому й зволікає. Гадаю, що він намагається заручитися підтримкою інших «родин» Нью-Йорка, щоб ми не накинулися на нього, коли старий нам це дозволить.

— А нащо їм ставати на його бік? — визвірівся Сонні.

Хейген відповів спокійно:

— Щоб уникнути великої війни, яка нашкодить усім і приверне увагу газет та уряду. Крім того, Солоццо віддасть їм частину свого бізнесу. А ти ж знаєш, який навар можна мати на цих наркотиках. «Родині» Корлеоне воно не потрібно, у наших руках гральні заклади — найкращий бізнес із усіх можливих. Але інші «родини» голодні. Солоццо — чоловік певний, вони знають, що він зуміє поставити цю справу на широку ногу. Живий він може напхати їхні кишені грішми, а мертвий лише завдасть прикрої мороки.

Майкл ще ніколи не бачив такого розлюченого обличчя у Сонні. Товсті, луком вигнуті губи й засмагла шкіра наче посіріли.

— Мені начхати на те, чого вони хочуть. Їм краще не встрявати в цю бійку.

Клеменца й Тессіо тривожно засовались у кріслах, мов піхотні командири, які почули, що їхній генерал вирішив штурмувати неприступну висоту за будь-яку ціну. Хейген відповів уже трохи дратливо:

— Ну що ж, катай, Сонні, але батько не схвалив би твоєї постанови. Ти знаєш, як він завжди каже: «Це марна справа». Звичайно, ніхто не зупинить нас, якщо старий накаже нам ліквідувати Солоццо. Але йдеться не про особисті почуття, а про бізнес. Якщо втрутяться інші «родини», коли ми почнемо полювати на Турка, нам доведеться піти з ними на переговори. Коли «родини» побачать, що ми твердо вирішили розквитатися з Солоццо, вони не стануть нам перешкоджати. Дон зробить їм поступки в чомусь іншому і залагодить справу. Отож, будь ласка, не гарячкуй у таких справах, як ця. Це бізнес. Навіть замах на твого батька вчинено з ділових мотивів, а не з особистих. Тобі б треба вже розуміти це.

Сонні ще дивився злими очима.

— Атож. Я розумію все. Але тільки до того місця, де ти визнаєш, що ніхто не зможе перешкодити нам, якщо ми захочемо придушити Солоццо.

Потім Сонні обернувся до Тессіо:

— Що чуто про Луку?

— Нічого. Не інакше як Солоццо проковтнув його, — відповів Тессіо. Хейген зауважив тихо:

— Солоццо не тривожився через Луку, що мені здалося дуже дивним. Він надто розумний, щоб не остерігатися Луки. Думаю, Турок так чи інакше вивів його з гри.

— Господи, — пробурмотів Сонні, — сподіваюся, що Лука не воює проти нас. Це єдине, чого б я боявся. Клеменца, Тессіо, що ви обидва думаєте про це?

— Кожен може схибнути, згадайте хоча б Полі, — повільно сказав Клеменца. — Але для Луки є тільки одна дорога. Він нікому не вірить і нікого, крім Хрещеного Батька, не боїться. Але ж Лука і поважає твого батька, Сонні, як ніхто інший, хоча Хрещеного поважають усі. Ні, Лука ніколи не зрадить нас. І мені також важко повірити, щоб Солоццо, хай який він там хитрий, міг підсидіти Луку. Він підозрює всіх і кожного. Завжди готовий до найгіршого. Мабуть, він кудись повівся на кілька днів. Але незабаром він з'явиться.

Сонні обернувся до Тессіо. Бруклінський капореджіме стелав плечима:

— Будь-хто може стати зрадником. Лука був дуже уразливий. Дон міг його чимось образити. Таке ймовірно. Але я все ж думаю, що Солоццо його десь застукав зненацька. Це відповідає тому, що сказав консільйорі. Нам треба готуватися до найгіршого.

Сонні запитав усіх одразу:

— Невдовзі Солоццо почує про Полі. Як він сприйме цю звістку?

— Йому буде над чим подумати, — сказав похмуро Клеменца. — Хай збагне, що в «родині» Корлеоне не дурні орудують і що йому вчора ще дуже поталанило.

— Де там, в біса, поталанило! — різко заперечив Сонні. — Солоццо планував свій замах не один тиждень. Очевидно, хтось щодня стежив за старим і вивчив усі його звички. Потім вони підкупили Полі й, можливо, Луку. У потрібну мить захопили Тома. Зробили все, що хотіли. Але їм не пощастило. Бо вони найняли не найкращих людей, а старий виявився для них надто моторним. Якби вони вбили його, мені б довелося піти із Солоццо на угоду, і він перемиг би. Тимчасово. Бо я б вицікував п'ять, десять років. Але тепер, Піте, не кажи, що йому пощастило: ти недооцінюєш його. Ми надто довго його недооцінювали.

Один із охоронців заніс із кухні в кімнату каструлю спагеті, потім приніс тарілки, виделки й вино. Їли розмовляючи. Майкл стежив із подивом. Він не їв, і Том теж, але Сонні, Клеменца й Тессію наминали на повний рот, вимашуючи соус скоринками хліба. Сцена була майже комічна. Вони продовжували своє обговорення.

Тессію не думав, що втрата Полі Гатто спантеличить Солоццо, він навіть гадав, що Турок це передбачив, а ймовірно, навіть і хотів такого. Зникла зайва людина, що могла б комусь свідчити проти Солоццо. І залякати його цим навряд чи вдасться: хіба вони б самі злякалися за такої ситуації?

— Я не тямлю в подібних справах, — заговорив Майкл, — але з усього того, що ви тут наговорили про Солоццо, та ще як додати, що він раптом почав уникати контакту з Томом, здогадуюся, що у нього в рукаві є якийсь прихований козир. Він може

викинути нового, хитрого коника і здобути собі перевагу. Якби здогадатися, що у нього на думці, ми були б на коні.

— Еге, я вже міркував над цим, і єдине, що спадає на думку, — Лука, — потвердив Сонні. — Я наказав, щоб він з'явився сюди, перш ніж буде поновлено всі його права в «родині». Можливо й таке, що Солоццо вже домовився з іншими «родинами» Нью-Йорка, і завтра нас повідомлять, що у війні вони стоять проти нас. І що ми мусимо погодитися на Туркові умови. Чи так, Томе?

— Я думаю аналогічно, — погодився Том. — І ми не можемо виступити проти такої сили без вашого батька. Тільки він один здатний протистояти союзові всіх «родин». У нього в руках політичні зв'язки, що завжди були їм потрібні, і він скористається з цього під час переговорів, якщо тільки захоче їх вести.

Клеменца заявив трохи самовпевнено, як на керівника, чий найближчий помічник тільки-но зрадив його:

— Щодо охорони, то Солоццо ніколи не дістанеться цього будинку, босе, можеш не турбуватися.

Сонні якусь мить дивився на нього задумливо. Потім спитав у Тессіо:

— А як із лікарнею? Твої люди прикрили її?

Здавалося, вперше протягом наради Тессіо відчув твердий ґрунт під ногами:

— І зсередини, і зовні встановили цілодобове вартування. Поліція теж охороняє як слід. Детективи чергують біля палати, щоб розпочати допит старого. Це, звісно, маскарад. Донові ще й досі вливають розчин із ампул у вену, і він нічого не їсть, отже, поки що нема клопоту з кухнею, бо турки — мастаки отруювати. Тепер їм доне не дістатися аж ніяк.

Сонні відкинувся в кріслі назад.

— На мене вони не полкують, бо їм треба домовитися, їм потрібна вся машинерія «родини». — Він осміхнувся до Майкла. — Чи не ти часом у них на думці? Може, Солоццо розраховує схопити тебе й тримати десь як заручника, щоб диктувати свої умови?

«Плакало тепер побачення з Кей», — подумав Майкл сумно, Сонні не випустить його з будинку. Але Хейген нетерпляче заперечив:

— Ні, він давно б схопив Майкла, якби йому потрібен був за-
ручник. Але всім відомо, що Майкл не бере участі в «родинній
справі». Він у цій війні належить до цивільного населення, і якщо
Солощо захопить його, то від нього відступляться всі інші «ро-
дини» Нью-Йорка. Навіть Татталья будуть змушені допомагати
в полюванні на нього. Ні, тут дуже проста річ. Завтра до нас при-
йде представник «родин» і заявить нам, що ми маємо вести бізнес
із Турком. Ось чого він чекає. Це і є його козир у рукаві.

Майкл зітхнув із полегкістю:

— От і добре: мені сьогодні треба поїхати в місто, — сказав він.

— Нащо? — підозріло спитав Сонні.

Майкл усміхнувся:

— Заїду в лікарню, відвідаю старого, побачуся з мамою і Кон-
ні. Є й інші справи. — Як і дон, Майкл ніколи не говорив про
свої справжні наміри, от і тепер не захотів сказати Сонні, що
поїде на побачення з Кей Адамс. Він не мав причин приховува-
ти, просто така вже в нього була звичка.

З кухні почувся якийсь голосний гомін. Клеменца вийшов
подивитися, що там відбувається. Коли він повернувся, то ніс
у руках панцерний жилет Луки Бразі. У жилет була загорнута
велика мертва рибина.

Клеменца сухо пояснив:

— Турок почув про свого шпигуна Гатто.

— Тепер нам відома доля Луки Бразі, — так само сухо до-
дав Тессіо.

Сонні запалив сигару й відсюрбнув віскі. Спантичений
Майкл запитав:

— А що означає ця дурна рибина?

Йому відповів консільйорі Хейген, ірландець:

— Риба означає, що Лука Бразі спочиває на океанському дні.

Це стародавнє сицилійське послання.

РОЗДІЛ ІХ

Коли увечері Майкл Корлеоне поїхав до міста, у нього був при-
нічений настрій. Він відчував, що мимоволі втягується в «ро-
динне діло». І йому не хотілося, щоб Сонні використовував його

навіть для телефонних відповідей. Його тривожила участь у родинних нарадах, бо з цього випливало, що Майклові цілком довіряють: його втаємничували навіть у плани вбивства. Тепер, ідучи до Кей, він відчував вину і перед нею. Бо він ніколи не говорив із нею цілком відверто про свою родину. Завжди розповідав трохи насмішкувато про якісь пригоди і про барвисті анекдотичні випадки, і в його зображенні люди «родини» були схожі не на себе, а на героїв пригодницьких кольорових фільмів. А тепер його батька тяжко поранили серед білого дня і старший брат готує низку вбивств, якщо називати речі своїми іменами. Але Майкл ніколи б не зміг викласти перед Кей усю правду. Він сказав їй, що замах на батька був швидше за все «випадковістю» і що всі неприємності вже позаду. Та вони, здається, лише починаються, хай йому біс. Сонні й Том досі ще не змогли вхопитися за цього Солоццо, все ще недооцінюють його, хоча Сонні не такий сліпий, щоб не бачити небезпеки. Майкл силкувався відгадати, який козир приховав Турок у своєму рукаві. Очевидно, що той виявився людиною рішучою, хитрою, розумною, з надзвичайною силою волі. Від нього треба було чекати неабиякої несподіванки. Але і Сонні з Томом, і Клеменца з Тессіо сходилися на тому, що в них усе передбачено. «Що ж, вони досвідченіші в цих справах, він у їхній війні «цивільний», — пригнічено подумав Майкл. Якби його манили в сто разів почеснішими нагородами, ніж ті, що він заробив у Другій світовій війні, і то б він не поліз у цю бійку.

Така думка примусила його відчутти вину за те, що у нього не було симпатії до батька. Його продірявили, як сито, і все ж Майкл чомусь краще за інших зрозумів Тома, коли той сказав, що замах учинено з ділових міркувань, а не з особистих. У такий спосіб батько розплачувався за владу, яку збирав протягом усього життя, за повагу, якої добився від усіх людей, що були навколо нього.

Майклові хотілося бути поза всім цим і жити своїм власним життям. Але він не міг віддалитися від сім'ї, поки не вщухне криза. Він мусив допомагати, навіть у своїй ролі «цивільного». Аж раптом доволі чітко він збагнув, що йому неприємна роль привілейованого спостерігача — людини, якій вибачають неучасть у війні

з міркувань морального порядку. Ось чому слово «цивільний» весь час дратувало його.

Двоє хлопців Клеменци супроводили Майкла в місто й висадили його неподалік від готелю, наперед переконавшись, що за ними ніхто не їхав слідом.

Кей уже чекала на нього у вестибюлі. Вони повечеряли разом і трохи випили.

— Коли ти збираєшся відвідати батька? — спитала Кей.

Майкл глянув на свій годинник.

— Відвідувачів пропускають до восьмої тридцять. Гадаю, краще пізніше, як усі вже підуть. Мене пустять. У нього окрема палата й особисті сестри, отже, я зможу посидіти якусь часинку біля нього. Певен, що він іще не говорить і навіть не впізнає мене. Але треба виказати повагу.

— Мені настільки прикро за твого батька, — тихо промовила Кей, — він був такий приємний чоловік на весіллі. Я не вірю тому, що пишуть про нього газети. Я певна, що там майже все брехня.

Майкл ввічливо зазначив:

— Я також не вірю.

Він сам дивувався, що був настільки потайливим із Кей. Він любив її, вірив їй, але ніколи не зміг би прохопитися бодай словом про батька або про «родину». Вона була для них стороння.

— А як ти? — спитала Кей. — Чи й ти збираєшся встрявати в цю гангстерську війну, яку з таким захватом смакують у газетах?

Майкл посміхнувся, розстебнув піджак і показав, широко розвівши поли:

— Дивись — ніяких пістолетів.

Кей засміялась.

Вечоріло; вони піднялися в свій номер. Вона змішала для обох коктейль і, попиваючи, сіла Майклові на коліна. Під одягом шкіра в неї була ніжна, мов шовкова. Коли його рука домандрувала до розпашілого стегна, вони, не роздягаючись, упали на диван і кохалися, злившись у жагучому поцілунку. Потім лежали тихенько, відчуваючи жар тіла крізь одяг. Кей прошепотіла:

— Чи не це у солдатів зветься «на хіп-хоп»?

— Еге, — відповів Майкл.

— А непогано, — тоном судді, що оголошує вирок, сказала Кей. Обоє задрімали. Прокинувшись, Майкл підвівся й стурбовано глянув на годинник.

— Прокляття, вже скоро десята. Мені треба до лікарні.

Він пішов у ванну вмитися й зачесатися. Кей зайшла слідом за ним і обхопила руками ззаду за стан. Вона запитала:

— Коли ми одружимося?

— Як тільки ти повідомиш про це, — відповів Майкл. — Щойно вляжуться всі ці неприємності в сім'ї й тато одужає. Мені здається, що тобі треба спершу пояснити все твоїм рідним.

— А що я маю пояснювати їм? — спокійно спитала Кей.

Майкл гладенько причісував гребінцем чуприну.

— Просто скажи їм, що познайомилася з бравим, гарним хлопцем італійського походження. Добре вчиться в Дартмутському університеті. Під час війни нагороджений Хрестом відзнаки і Пурпуровим Серцем. Чесний. Роботящий. Але його батько — ватажок мафії, якому доводиться вбивати лихих людей, інколи давати хабара високим урядовцям, і на цій роботі його самого підірвали кулями, як сито. Але це зовсім не стосується його чесного працьовитого сина. Як ти гадаєш, зможеш запам'ятати все це?

Кей відпустила його й зіперлася на двері ванної кімнати.

— Це правда? — запитала вона. — Він справді, — вона затнулася, — вбиває людей?

Майкл закінчив причісуватися.

— Я не знаю напевне. І ніхто не знає. Але я б не здивувався. Уже коли він був біля дверей, Кей спитала:

— Коли я побачуся з тобою знову?

Майкл поцілував її.

— Їдь додому у своє містечко і все добряче обміркуй. Я не хочу, щоб ти якось замішалася в цю халепу. Після різдвяних свят я вернуся в університет і ми зустрінемося з тобою у Ганновері, згода?

— Згода, — відповіла Кей. Вона дивилась услід і бачила, як він помахав їй і зайшов у ліфт. Ніколи раніше вона не відчувала такої близькості до нього, такої любові, і, якби хтось сказав їй, що вона не бачитиме Майкла два роки, Кей не витримала б такого горя.

Коли Майкл вийшов із таксі перед лікарнею «Френч госпітал», то був уражений, побачивши зовсім знелюднілу вулицю. А коли зайшов до лікарні, то здивувався ще більше, бо й у вестибюлі нікого не виявилось. Чорти б їх вхопили, що, у біса, роблять Клеменца й Тессію? Хоч вони ніколи не навчалися у військовій академії, але не треба вивчати тактику у Вест-Пойнті, щоб виставити дозори. Принаймні поставили б чоловік двох у вестибюлі.

Було майже пів на одинадцять, і найпізніші відвідувачі вже пішли. Майкл напружився і насторожився. Не зупиняючись перед вікном реєстратури, бо знав номер палати на четвертому поверсі, у якій лежав батько, він піднявся нагору порожнім ліфтом. Дивна річ, але ніхто не зупинив його, аж поки він підійшов до столика чергової сестри на п'ятому поверсі. Пройшов до батькової палати, не звертаючи уваги на запитливий вираз її обличчя. Перед дверима нікого не було. Куди ж у бісового батька зникли два детективи, які мусили б стовбичити перед дверима, щоб охороняти старого й розпитати його? Куди зникли люди Тессію й Клеменци? Може, хоч у палаті є хто-небудь? Але й двері були незамкнені. Майкл зайшов. На ліжку хтось лежав, і в місячному світлі, що по-зимовому пробивалося крізь вікно, Майкл пізнав обличчя батька. Воно було якесь збайдужіле, груди ледь піднімалися в такт нерівному диханню. З невисокого металевого штатива коло ліжка, від крапельниці, спадали гумові трубки, що тяглися до його ніздрів. У скляний глек на підлозі по інших трубках стікали виділення з його шлунка. Майкл постояв мить, аби переконатися, що з батьком усе гаразд, і вийшов із палати. Відрекомендувався медсестрі:

— Я Майкл Корлеоне. Хочу посидіти біля батька. Що сталося з детективами, які мали його охороняти?

Молода вродлива сестра, що, вочевидь, дуже пишалася своєю службою, відповіла:

— У вашого батька було занадто багато відвідувачів. Вони вважають службі госпіталю. Це суперечить правилам лікарні. Десять хвилин тому прийшла поліція й попросила всіх залишити лікарню. А за якихось п'ять хвилин до вашого приходу ми покликала детективів до телефону, їм дзвонили з відділка —

якийсь негайний виклик, — і вони теж пішли. Але ви не турбуйтеся. Я часто навідуюсь до вашого батька, і мені чутно тут будь-який звук із його палати. Для того я й прочинила двері.

— Дякую, — сказав Майкл, — я трошки побуду з ним, гаразд? Вона всміхнулася йому.

— Але тільки трошки, а потім вам усе ж доведеться піти. Бачте, такий порядок.

Майкл повернувся в батькову палату. Взяв слухавку телефонного апарата, що стояв коло ліжка, і попросив телефоністку лікарні з'єднати його з будинком на Лонг-Біч; назвав номер телефону в наріжному кабінеті. Відповів Сонні. Майкл прошепотів:

— Сонні, я в лікарні. Прийшов пізно. Слухай, Сонні, тут уже нікого немає. Нікогісінько. Ні людей Тессіо, ні детективів біля дверей. Старого ніхто не охороняє.

Його голос дрижав.

Сонні довго мовчав, тоді відповів глухим схвильованим голосом:

— Те, про що ти говориш, діло рук Солоццо.

— Я теж так думаю, — сказав Майкл. — Але як він спромігся привести поліцію, щоб випровадити всіх із лікарні? Що сталося з людьми Тессіо? Невже те стерво Солоццо також прибрало до рук і нью-йоркський департамент поліції?

— Не нервуйся, хлопче, — заспокійливо сказав Сонні. — Нам знову поталанило, що ти прийшов у лікарню так пізно. Будь у палаті старого. Замкнися зсередини. Я пришлю через п'ятнадцять хвилин людей, зараз тільки передзвону. І тримайся, хлопче, і не панікуй, гаразд?

— Я не панікуватиму, — відповів Майкл. Уперше після замаху він відчув, що в ньому закипає люта, холодна ненависть до батькових ворогів.

Поклавши слухавку, він натиснув кнопку, щоб викликати сестру. Майкл вирішив діяти на власний розсуд, знехтувавши вказівками Сонні.

— Не лякайтеся, — сказав він сестрі, коли та прийшла, — але нам треба негайно перенести батькове ліжко в інше місце. В іншу палату або на інший поверх. Ви зумієте від'єднати ці шланги, щоб перекотити ліжко?

— Та що ви? На це треба мати дозвіл лікаря, — відрубала сестра.

Майкл заговорив дуже швидко:

— Ви читали про мого батька в газетах? Ви бачите, тепер його ніхто не охороняє. Мене тільки-но повідомили, що якісь люди прийдуть у лікарню, аби добити його. Будь ласка, повірте мені й допоможіть.

Коли хотів, Майкл міг переконати кого завгодно. Сестра заметушилася:

— Трубки від'єднувати не треба. Можна котити підставку разом із ліжком.

— У вас є порожня палата? — прошепотів Майкл.

— У кінці коридору, — відповіла сестра.

Усе зробили дуже швидко і вправно, буквально за хвилину, потім Майкл наказав сестрі:

— Побудьте з ним, поки не прийде допомога. Якщо вийдете на своє місце за столиком, вас можуть побити.

Цієї миті із ліжка почувся батьків голос, хрипкий, але сповнений сили:

— Майкле, це ти? Що сталося?

Майкл нахилився над ліжком і взяв батька за руку.

— Це я, Майкл, не бійся. Слухай, тату, лежи тихо, надто як тебе хтось кликатиме. Якісь люди хочуть убити тебе, розумієш? Але я тут, нічого не бійся.

Дон Корлеоне, не усвідомлюючи повністю, що сталося з ним напередодні, і долаючи немилосердний біль, ледь усміхнувся меншому синові, немов бажаючи сказати: «Чом я маю зараз боятися? Якісь чужинці намагалися убити мене весь час, відколи мені минуло дванадцять років», — хоч вимовити ці слова було йому вже несила.

РОЗДІЛ X

Ця невелика приватна лікарня мала лише один вихід. Майкл виглянув у вікно вниз, на вулицю. З напівкруглого двора сходили вели на вулицю, де не було жодної машини. Будь-хто, що прямував у лікарню, міг увійти лише цим входом. Майкл розумів, що часу в нього обмаль; тому швидко збіг по сходах з п'ятого поверху до входу в лікарню і вийшов широкими дверима на

ганок. Збоку виднівся дворик для машин швидкої допомоги, але й там не було жодного автомобіля.

Ставши на тротуарі коло лікарні, Майкл запалив сигарету. Розстебнув пальто, підійшов ближче до ліхтаря, щоб його легше могли пізнати. Від Дев'ятої авеню кудись поспішав молодик із паунком під пахвою. Коли перехожий у солдатському мундирі увійшов під світло ліхтаря, Майкл відзначив, що обличчя цього чорночубого хлопця йому знайоме, але ніяк не міг пригадати, хто ж він такий. Проте молодик, зупинившись перед ним, простягнув руку і заговорив із дуже відчутним італійським акцентом:

— Доне Майкле, ви пам'ятаєте мене? Я Енцо, помічник пекаря Назоріне, його зять. Ваш батько врятував мені життя, бо добився урядового дозволу, щоб я залишився в Америці.

Майкл стис простягнену руку. Тепер він упізнав молодика.

— Я прийшов, щоб засвідчити свою повагу вашому батькові. Мене пропустять у лікарню так пізно?

Майкл усміхнувся і похитав головою:

— Ні, але все одно спасибі. Я скажу донові, що ти приходив.

Вулицею прогуркотів автомобіль; Майкл одразу насторожився й сказав Енцо:

— Швидше йди звідси геть. Бо як почнеться катавасія, ще матимеш мороку з поліцією.

Він побачив переляк на обличчі молодого італійця. Сутичка з поліцією для хлопця могла скінчитися висланням до Італії або відмовою в американському громадянстві. Але молодик не зрушив із місця. Він прошепотів по-італійському:

— Якщо буде клопіт, я залишуся допомагати. Я повинен зробити це для Хрещеного Батька.

Слова Енцо зворушили Майкла. Він хотів ще раз потурити хлопця, потім подумав: а чом би йому й не залишитися? Двоє перед лікарнею налякають будь-кого з кода Солоццо, присланого зробити чорне діло. А одного навряд хто злякається. Він дав Енцо сигарету й припалив її. Вони стояли вдвох під ліхтарем у холоді грудневої ночі. Жовті шибки лікарні, розітнуті надвоє зеленими різдвяними прикрасами, світили згори на них. Коли майже докурили сигарети, з Дев'ятої авеню на Тридцяту вулицю завернув довгастий чорний автомобіль і покотив до них понад

самим тротуаром. Майкл пильно вдивлявся в обличчя людей у машині; його проймав мимовільний дроз. Машина пригальмувала, майже зупинилася, а потім швидко проїхала вперед. Певно, його упізнали. Майкл подав Енцо другу сигарету, помітив, що руки в пекаря тремтять, і здивовано відзначив, що його власні руки зовсім не трусяться.

Їхній перекур тривав не більше десяти хвилин, несподівано нічне повітря різонула поліційна сирена. Патрульна машина зі скреготом розвернулася з Дев'ятої авеню і різко зупинилася перед лікарнею. Ще дві машини з полісменами підїхали слідом за першою. Вхід у двір лікарні миттю заповнили детективи й полісмени у формі. Майкл зітхнув із полегкістю — «Молодчага Сонні, вчасно все влаштував» — і ступив їм назустріч.

Двоє здоровезних міцних полісменів схопили його за руки, а третій обшукав. Огрядний капітан поліції, із золотим шнурком на кашкеті, піднявся по сходах. Його люди ввічливо розступилися перед ним. Капітан був дужий на вигляд чоловіка, незважаючи на черево й сиве волосся, що вибивалося з-під кашкета. Обличчя в нього було червоним, мов біфштекс. Він підійшов до Майкла і грізно гаркнув:

— А я думав, що позамикав усіх ваших макаронних бандюг. Хто ти такий і якого біса тут муляєш очі?

Один із полісменів, що стояли коло Майкла, доповів:

— Капітане, при ньому нічого немає, він чистий.

Майкл не відповідав. Він повільно розглядав цього капітана поліції, холодно вивчав його фізіономію й голубі, металічного блиску очі. Детектив у цивільному пояснив:

— Це Майкл Корлеоне, донів син.

Майкл спокійно запитав:

— Що трапилося з детективами, які мали охороняти мого батька? Хто зняв їх із цього поста?

Капітан поліції мало не сказився від люті:

— Ах ти ж бандюго недороблений! Яке твоє собаче діло, що ти берешся мені вказувати, що робити? Я їх зняв. Хай ваші гангстери переріжуться між собою усі до одного — мені начхати. Як на мене, я б і пальцем не ворухнув, щоб стерегти тут життя нікого старого. Забирайся звідси до бісової матері! Щоб і духу

твого не було на цій вулиці! І не подумай потикатися до лікарні в неприйомний час, фраєре ти задрипаний!

Майкл все ще уважно вивчав його. Він не образився на те, що говорив капітан. Мозок Майклів гарячково працював. Чи могло так статися, що в першій машині, яка проїжджала вулицею, сидів Солоццо і пізнав Майкла перед лікарнею? Чи міг Солоццо потім зателефонувати цьому капітанові й сказати: «Як це люди Корлеоне могли залишитися біля лікарні, коли я тобі заплатив, щоб ти їх зняв звідси?» Чи не було все це заздалегідь ретельно розплановане, як сказав Сонні? Усе збігалося. Не втрачаючи самовладання, він сказав капітанові:

— Я не відійду від лікарні, поки ви не поставите до палати батька охорону.

Капітан і не збирався відповідати. Він наказав детективові, що стояв коло нього:

— Філе, вдягни наручники на цього фраєра.

Детектив завагався:

— Цей хлопець чистий, капітане. Він фронтовий герой і ніколи не був замішаний у рекеті. Газети здіймуть гвалт.

Капітан накинувся на детектива, почервонівши від люті:

— Сто чортів, — заревів він, — я кому сказав — узяти його!

Майкл, думаючи так само чітко, без злості, промовив із уданим обуренням:

— Капітане, скільки Турок заплатив вам, щоб порішити мого батька?

Капітан обернувся до нього:

— Тримайте його, — наказав він двом дужим полісменам. Майкл відчув, що йому, як лещатами, придавили руку до тіла, і побачив здоровенний капітанів кулак, що летів по дузі до його обличчя. Він сахнувся вбік, але кулак вже вривався у вилицю. У голові неначе вибухла граната. Рот наповнився кров'ю з дрібними кісточками — як він здогадався, його зубами. Чув, як набрякає ліва щока, ніби її накачують повітрям. Ноги стали мов ватяні, і Майкл напевне впав би, коли б його не притримували двоє полісменів. Але він був при пам'яті. Детектив у цивільному став перед ним, щоб не дати капітанові вдарити вдруге, і скрикнув:

— Ой боже, капітане, ви ж його скалічили!

— Я не торкався його. Він поліз на мене й спіткнувся. Розумієте? Він опирався арештові, — голосно заявив капітан.

Крізь червону імлу Майкл бачив, як до лікарні під'їжджають нові машини. З них вискакували люди. Одного з них він упізнав — то був адвокат Клеменці. Він чемно й твердо говорив капітанові:

— Родина Корлеоне найняла фірму приватних детективів для охорони пана Корлеоне. Люди, що супроводять мене, мають дозвіл на носіння зброї, капітане. Якщо ви арештуєте їх, вам доведеться вранці давати пояснення судді, чому ви це зробили.

Адвокат глянув на Майкла.

— Ви хочете подати скаргу на того, хто вам це заподівав?

Майклові важко було говорити. Щелепи не стулялися до купи, він ледве спромігся промимрити:

— Я послизнувся... Послизнувся й упав.

Він побачив, як капітан переможно зиркнув на нього, і Майкл присилував себе відповісти на цей погляд усмішкою. Він прагнув нізащо в світі не виказати почуття крижаної холодності, що керувала його мозком, і шквалу морозяної ненависті, що пронизувала його тіло. Не хотів подати ані найменшого знаку, щоби ніхто у світі не здогадався про його справжні почуття в цю мить. Як не подав би й сам дон. А потім відчув, що його заносять у лікарню, і знепритомнів.

Прокинувшись уранці, Майкл відзначив, що щелепу скріплено дротом, а з лівого боку немає чотирьох зубів. Біля ліжка сидів Хейген.

— Мені давали наркоз? — спитав Майкл.

— Так, — промовив Хейген, — треба було витягти скалки кісток з ясен, і лікарі вважали, що це дуже болюча процедура. Гі ти й сам зомлів.

— Мені ще розбили що-небудь?

— Ні, — відповів Хейген. — Сонні хоче, щоб тебе перевезли лодомою на Лонг-Біч. Як, ти зможеш їхати?

— Звичайно. З доном усе гаразд?

Хейген почервонів.

— Здається, тепер ми зробили те, що треба. Найняли фірму приватних детективів і розкидали їх по всій околиці. Я тобі все розповім у машині.

Машину вів Клеменца. Майкл і Хейген сиділи на задньому сидінні. Кров шугала Майклові в скроні.

— Що ж воно трапилося вчора ввечері? Чи рознюхали твої хлопці?

Хейген спокійно розповів:

— У Сонні є своя людина в поліції — детектив Філіпс, той самий, що намагався захистити тебе вчора.

Він нам пояснив, що й до чого. Капітан Маккласкі — страшенний хабарник, відомий цим ще від часів, коли був простим полісменом. Наша «родина» йому виплатила чимало. Але він зажерливий і непорядний у справах. Солоццо, очевидно, добрячий шмат поклав йому на лапу. Маккласкі заарештував усіх людей Тессіо в лікарні й навколо неї одразу ж після того, як скінчилася година відвідин. Не допомогло, що дехто з них мав при собі зброю. А потім Маккласкі зняв детективів при дверях дона. Сказав, що вони йому потрібні і що на їхнє місце надішле інших. Але цим іншим «помилково» дали не те призначення. Хто б повірив! Його добре підмастили, аби прибрати дона. Філіпс певен, що капітан — хлопець, що спробує ще раз. Певно, Солоццо наобіцяв йому золоті гори, ще й місяць з неба на додачу.

— Про те, як я заробив по пиці, газети писали?

— Ні, — відповів Хейген. — Ми все спустили на гальмах. Ніхто не зацікавлений роздмухувати. Ані поліція, ані ми.

— Гарзд. А той хлопчина Енцо викрутився?

— Еге, він хитріший за тебе. Енцо вшився, як тільки показала поліція. Запевняє, що стояв із тобою, коли проїздив Солоццо на машині, це правда?

— Так. Він непоганий хлопчина, — зауважив Майкл.

— Про нього подбають, — сказав Хейген. — Ти як почувашся? У тебе паскудний вигляд, — занепокоївся він.

— Все гарзд, — відповів Майкл. — Як прізвище того капітана?

— Маккласкі, — відповів Хейген. — Між іншим, твій настрій покращиться, коли ти довідаєшся, що «родина» Корлеоне нарешті повела в рахунку. Бруно Татталья, сьогодні рано о четвертій.

— Як це сталося? Я гадав, що ми домовилися зачекати. — Майкл випростався на сидінні.

Хейген знизав плечима:

— Після того що сталося у лікарні, із Сонні годі було розмовляти. Він розіслав своїх людей по всьому Нью-Йорку й Нью-Джерсі. Вчора ввечері ми склали список. Майку, я намагаюсь угамувати Сонні. Може, ти зумієш переконати його. Все ще можна залагодити цю халепу без великої війни.

— Я поговорю з ним, — відповів Майкл. — Сьогодні вранці буде нарада?

— Еге, зрештою Солоццо нагадав про себе і виявив бажання нести переговори з нами. Зв'язківець уже домовляється про леталі. Значить, наша бере гору. Солоццо знає, що програв, і хоче викрутитися живим. — Хейген помовчав. Можливо, він думав, що ми з макухи й легко дамо себе обкрутити, бо не огришилися. Тепер один із Таттальїних синів на тому світі, отже, він мусив зрозуміти, що ми люди ділові. Солоццо поставив на карту все, намагаючись дотягтися до дона ще раз. До речі, маємо підтвердження про Луку. Його вбили ввечері напередодні замаху на твого батька. У нічному клубі Бруно. Уявляєш?

— Нічого дивного — його заскочили зненацька, — відповів Майкл.

На Лонг-Біч в'їзд до завулка заблокував довгий чорний автомобіль, поставлений уперек дороги. Біля нього, зіпершись на капют, стояло двоє чоловіків. Вікна на верхніх поверхах перших п'яти будинків, як помітив Майкл, були відчинені. Далєбі, Сонні не жартує.

Клеменца поставив машину, не в'їжджаючи до завулка, і далі вони пішли на нього пішки. На варті стояли двоє Клеменциних людей, і він замість вітання набурмосено зиркнув на них. Обиличі хлопці у відповідь кивнули шанобливо головами. Ніяких посмішок чи привітань. Клеменца провів Хейгена й Майкла в будинок.

Не встигли й подзвонити, як двері відчинив ще один охоронець. Певне, він стежив за ними з вікна. Пройшли в наріжну кімнату і побачили там Сонні й Тессію, що вже чекали на них.

Сонні підійшов до молодшого брата, обхопив його голову руками і, підражнюючи, сказав:

— Гарний.

Майкл шльопнув його по руках, ступив до столу й налив собі шотландського віскі, сподіваючись затамувати біль у розбитій щелепі.

Усі п'ятеро сіли навколо столу. Настрій був уже не той, що на вчорашній нараді. Сонні помітно повеселішав, і Майкл здогадувався чому. У голосі старшого брата вже не було ніяких сумнівів. Він наважився — і ніяка сила у світі не могла б змінити його наміру. Вчорашній замах Солоццо був останньою краплею. Ні про яке замирення не могло бути й мови.

— Поки тебе не було, нам подзвонив посередник, — сказав Сонні, звертаючись до Хейгена. — Тепер уже Турок хоче з нами зустрітися, — він засміявся. — Ну й моторний же, сучий син, — додав захоплено. — Після вчорашнього програшу хоче зустрітися сьогодні або завтра. А тим часом гадає, що ми сидітимемо склавши руки й чекатимемо, що він нам ще підсуне. Ну й зух. — Сонні вилаявся.

Том обережно запитав:

— Що ж ти відповів?

Сонні ошкірився:

— Я сказав: давай, чом ні? Коли скаже. Я не поспішаю. У мене по місту день і ніч нишпорить сотня вірних людей. Як тільки Солоццо вистромить десь свій собачий ніс, він буде покійником. Хай собі тягнуть із переговорами, скільки хочуть.

— А була певна пропозиція? — запитав Хейген.

— Так, він хоче, щоб ми послали Майкла вислухати його умови. Посередник гарантує Майклові безпеку. Солоццо не просить нас гарантувати йому життя, бо знає, що не може цього просити. Бо то була б марна річ. Отже, зустріч організовуватимуть у нього. Його люди підберуть Майкла і привезуть на місце переговорів. Майкл вислухає пропозиції Солоццо, а потім його відпустять. Але місце переговорів тримають у таємниці. Обіцяють запропонувати такі умови, від яких ми не відмовимось.

— А що чути про Татгалья? Як вони сприймуть звістку про Бруно? — поцікавився Хейген.

— Це теж обговорено. Посередник каже, що «родина» Татталья погодилася вести справу разом із Солоццо. Вони подарують нам Бруно Татталья. Зарахують за той замах на мого батька. Одне покриває друге. — Сонні знову засміявся. — Самовпевнені скоти.

— Треба вислухати, що нам запропонують цього разу, — обережно зауважив Хейген.

Сонні похитав головою.

— Ні, консільйорі, не зараз. — У його вимові відчувався ледь помітний італійський акцент: він умисне жартома передражнював батька. — Ніяких зустрічей. Ніяких обговорень. Ніяких Туркових коників. Коли посередник знову прийде до нас, передай із ним лише одне: мені потрібен Солоццо. Якщо ні — розпочнеться загальна війна. Ми ляжемо на матраци і вишлемо на вулиці всіх наших людей. Бізнесові доведеться потерпіти.

— Інші «родини» не підуть на загальну війну, — сказав Хейген. — Війна для всіх занадто обтяжлива.

Сонні знизав плечима.

— У них є простий вихід. Хай видадуть мені Солоццо. Або хай воюють із «родиною» Корлеоне. — Він помовчав і потім різко додав: — І не треба мені більше порад, як підправляти та підлатувати. Я вже постановив. Тепер твоя справа — допомагати мені перемогти, зрозумів, Томе?

Хейген схилив голову. Якусь хвилюк він напружено думав. Потім сказав:

— Я переговорив із твоїм хлопцем у поліції. Він каже, що Солоццо напевне підкупив капітана Маккласкі за великі гроші. Мало того, капітанові пообіцяли пай в операціях із наркотиками. І Маккласкі погодився бути особистим охоронцем Солоццо. Гурок тепер не вистромляє носа зі своєї барлоги без Маккласкі. Коли він стрінеться з Майком для переговорів, Маккласкі сидітиме поруч із ним. У цивільному, але при пістолеті. Ти повинен зрозуміти, Сонні, що поки у Солоццо така охорона — він неприступний. У Нью-Йорку ще нікому не вдалося пристрелити капітана поліції, аби не поплатитися за це. Важко уявити, що тоді зчиниться в місті: газети, цілий департамент поліції, церкви — всі накинуться, як пси. Це була б катастрофа. Усі

«родини» повстануть проти тебе. «Родині» Корлеоне проголосять анафему. Навіть політична підтримка старого зникне в одну мить. Отож візьми це до уваги.

— Не може ж той Маккласкі весь час стовбичити коло Турка. Ми вичекаємо, — стенув плечима Сонні.

Тессіо й Клеменца зосереджено пихкали сигарами й пріли, не наважуючись втрутитися в розмову. Якщо дійдуть до хибної ухвали, то не комусь, а саме їм доведеться платити власною шкурою.

Вперше озвався Майкл. Він спитав Хейгена:

— Чи можна старого перевезти з лікарні сюди?

Хейген заперечливо хитнув головою:

— Це перше, чим я поцікавився сьогодні. Не можна. Він ще в поганому стані. Витягти витягне, але він ще потребує пильної уваги, не виключена нова операція. Неможливо.

— Тоді немає іншого виходу, як негайно усунути Солоццо, — заявив Майкл. — Ми не можемо чекати. Цей тип дуже небезпечний. Він знову придумає якусь несподіванку. Пам'ятайте: для нього ще й досі вся притичина в тому, аби знищити старого. І він це знає. Згоден, він знає й те, що тепер це надзвичайно важко зробити, і тому ладен визнати поразку, аби урятувати собі життя. Але коли Солоццо побачить, що так чи інакше йому самому теж амба, він знову спробує порішити дона. Тепер, коли йому допомагає капітан поліції, хто може ручатися, що Турок не вигадє якогось нового ходу? Ми не можемо ризикувати. Нам треба усунути Солоццо негайно.

Сонні замислено почухав підборіддя.

— Правду кажеш, хлопче, якраз у саму точку — ми не можемо дозволити Солоццо ще один замах на старого.

— А як же з капітаном Маккласкі? — запитав розважно Хейген. Сонні повернувся до Майкла з якоюсь особливою посмішкою.

— Еге, хлопче, а що ж робити з отим грубим поліцейським капітаном?

— Так, це крайній захід, — промовив повільно Майкл, — але є випадки, коли бувають виправдані крайні заходи. Уявімо, що доведеться вбити й капітана Маккласкі. Тоді треба його добре знеславити, аби він мав вигляд не чесного капітана поліції, що ретельно виконує свої обов'язки, а злодійкуватого полісмена,

мішаного в шахрайствах, — мовляв, вимагач дістав по заслuzі. Ми ж не дурно платимо газетярм; отже, треба подати їм цю версію з достатньою кількістю доказів, щоб вони вхопилися за неї. Це трохи вгамує пристрасті. Ну, що скажете? — Майкл щільно подивився на кожного з присутніх. Тессіо й Клеменца сиділи з похмурими обличчями і вперто мовчали. Сонні вимовив все з тією ж незрозумілою усмішкою:

— Гай-гай, хлопче, ти робиш успіхи. Устами немовлят, як завжди казав дон. Ну-бо, Майку, навчи нас уму-розуму.

Хейген також стиха сміявся, відвертаючи голову вбік. Майкл спалахнув:

— Ну що ж, вони хочуть, аби я пішов на зустріч із Солоццо. Отож будуть присутні: Солоццо, Маккласкі та я, і щоб нікого більше. Домовтеся про зустріч за два дні від сьогодні, довідайтеся від наших інформаторів про місце зустрічі. Наполягайте на публічному місці, скажіть, що я не дамся завести мене кудись у мебльовані квартири або житловий будинок. Хай буде ресторан чи бар, треба вибрати вечірній час, коли в ресторані найбільше людей, щось у такому дусі, аби мені ніщо не загрожувало. І вони також почуватимуться в безпеці. Навіть Солоццо не сподіватиметься на те, що ми зважимося пристрелити капітана. Вони обшукають мене, коли я прийду на зустріч; отже, на той час мені треба бути чистим, але подумайте, як забезпечити мені зброю під час зустрічі з ними. А потім я впораю їх обох.

Чотири пари очей витріщилися на Майкла. Клеменца і Тессіо були просто приголомшені. Хейген, здавалося, трохи засмутився, проте не здивувався. Він почав щось говорити й припинив. Але навіть купідонове обличчя Сонні раптом перекривилося від сміху, і він вибухнув гучним реготом. Сміх був цілком щирий, нестримний. Сонні ледь не розривався. Він показував пальцем на Майкла і намагався говорити крізь спазми реготу:

— Ти, студент коледжу, аристократ, ти ніколи не хотів зв'язатися з «родинним ділом». А тепер хочеш пришити капітана поліції й Турка тільки тому, що Маккласкі заїхав тобі в пику. Ти сприйняв справу як щось особисте, а це ж просто бізнес! Ти хочеш убити цих двох типів, бо тобі зацідили по морді. Ти удавив! Стільки років лише клеїв блязня, і більш нічого!

Клеменца й Тессіо зрозуміли той сміх зовсім хибно: вони гадали, що Сонні сміється із зухвалої пропозиції свого молодшого брата, з його самовпевненості, а тому теж усміхнулися до Майкла широко й трохи поблажливо. Тільки Хейген залишився зовсім незворушний на обличчі.

Майкл обвів усіх очима, тоді спинив погляд на Сонні, який усе ще не міг опанувати свого реготу.

— Це ти впораєш їх обох? — провадив Сонні. — Гей, хлопчику, тобі не почеплять ніяких медалей, тебе посадять на електричний стілець. Чи ти це знаєш? Тут тобі не фронтове героїство, коли стріляють у людей за милу. Ні, треба стріляти, коли бачиш чоловічки в їхніх очах, як колись нам казали у школі, пам'ятаєш? Треба стояти впритул і дір'явити голови, щоб їхній мозок забризкав тобі весь твій гарний костюмчик, пошитий за останньою університетською модою. І ти йдеш на все оце лише тому, що якийсь дурний полісмен дав тобі по зубах? — Сонні все реготав.

Майкл підвівся.

— Припини свій дурносміх, — процідив він. У його вигляді сталася настільки дивовижна зміна, що вмить зітерла усміх із обличчя Клеменци й Тессіо. Майкл не був ані високий, ані міцної статури, але сама його присутність неначе випромінювала небезпеку. Цієї миті він став ніби втіленням самого дона Корлеоне. Очі ніби посвітлішали, а лице зблідло. Здавалося, що він зараз учепиться у свого старшого й сильнішого брата. Ніхто не сумнівався, що, якби в Майклових руках була зброя, Сонні справді мав би чого боятися. Він перестав сміятись, а Майкл запитав його крижаним, грізним, як смерть, голосом:

— Ти, сучий сину, не віриш, що я впораюся з ними?

Сонні вже опанував свій істеричний регіт.

— Вірю, що зможеш. Я сміявся не з твоїх слів. Я сміявся з того, як усе цікаво обертається. Я завжди казав, що в «родині» ніхто не має такої клятої вдачі, як ти, навіть сам дон. Ти був єдиним, хто міг протистояти старому. Я ж пам'ятаю, який ти був ще пацаном. Просто скажений. Чортяка, ти кидався на мене, а я ж з біса старший за тебе. А Фредді раз на тиждень мусив віддубасити тебе, як цуцика. А тепер Солоццо вирішив, що ти макуха, бо не дав здачі Маккласкі, коли той заїхав тобі по

ниці, і не станеш устрявати в чвари «родин». Солоццо гадає, що йому немає чого боятися, якщо він вестиме переговори з тобою сам-на-сам. А Маккласкі теж вирішив, що ти розварена макаронина. — Сонні помовчав, а потім розчулено докінчив: — Але ж ти, сучий сину, таки з роду Корлеоне. І лише я знав про це. Я чекав усі три дні, відколи стріляли в старого, що ти нарешті виткнеш свій характер із личини героя війни, університетського розумника та іншої притаманної тобі хріновини. Я чекав, що ти станеш моєю правою рукою і ми тоді перестріляємо задрипанців, які намагаються придушити нашого батька і нашу «родину». І для цього треба було тільки зацідити тобі в щелепу. Як вам подобається? — Сонні зробив кумедний жест, ніби завдавав удару, і перепитав знову: — Як вам це подобається?

Напруження в кімнаті вже спало. Майкл заперечливо хитнув головою:

— Сонні, я йду на це діло, бо не бачу іншої ради. Не можна давати Солоццо ще один шанс спробувати дістатися до старого. Крім мене, ніхто не матиме змоги наблизитися до нього. Я все обміркував. Не думаю, що ти знайдеш ще когось, хто погодиться пристрелити капітана поліції. Може, і ти б зробив це, але в тебе, Сонні, жінка й діти, і тобі треба вести «родинне діло», поки не оклигає старий. Таким чином, лишаємось я та Фредді. Але Фредді розклеївся і вибув із гри. Отже, лишаюся я один. Це, брате, логіка, а зламана щелепа тут ні до чого.

Сонні підійшов і обняв його.

— Мені начхати, які там у тебе причини, головне, що ти тепер із нами. Я тобі скажу ще одне: все, що ти виклав, чиста правда. А що ти на це скажеш, Томе?

— Докази переконливі, — знехотя підтримав Майкла Хейген. — Найбільше тому, що я не вірю, аби Турок широко прагнув досягти угоди. Гадаю, він знову спробує дістатися дона. У всякому разі ми мусимо робити такий висновок із його останнього коника. Отже, нам треба усунути Солоццо. Ми впораємо його, навіть якщо для цього доведеться прикінчити капітана поліції. Але хоч би хто взявся за таку роботу, йому доведеться круто. Хіба обов'язково доручати це Майклові?

— Можу і я, — тихо зауважив Сонні.

Хейген нетерпляче похитав головою.

— Солоццо не підпустить тебе на милю до себе, навіть якби з ним був десяток капітанів поліції. Крім того, ти виконуєш обов'язки глави «родини». Тобою не можна ризикувати. — Хейген помовчав, а потім запитав у Клеменци і Тессіо:

— Чи є у вас хтось із найдовіреніших людей, хто-небудь справді видатний, хто міг би взятися за цю справу? Потім йому вже довіку не треба буде думати про гроші.

Першим заговорив Клеменца:

— Таких, кого б Солоццо не знав, немає. Він кожного миттю схопить. Викриє і нас, якщо я або Тессіо підемо на це діло.

— А може, є хтось відважний, але такий, що не заробив ще собі репутації, — здібний новачок? — допитувався Хейген.

Обидва капореджіме заперечливо схитнули головами. Тессіо усміхнувся, щоб пом'якшити ущипливість своїх слів, і промовив:

— Це неначе виставити хлопця з дворової команди на першість світу з боксу.

— Отже, доведеться Майклові, — коротко підсумував Со-
нні. — Є мільйон різних причин. Перш за все вони зневажають його як слабачка. А він упорається з роботою, я ручаюся, і це важлива річ, бо у нас не буде іншої можливості всадити кулю в слизького, як гадюка, Турка. Подумаймо краще, як допомогти Майклові. Томе, Клеменца й Тессіо, рознюхайте, куди Солоццо повезе його на зустріч; мені дарма, скільки коштуватиме інформація. Дізнавшись, придумаємо, як передати тобі зброю. Клеменца, підбери для нього зі своєї колекції справді «безпечний» пістолет, такий, щоб не засікли. Вкороти йому ствол, хай бухає, як гармата. Велика прицільність не потрібна. Він буде стріляти майже впритул. Майку, відстрілявшись, кинь пістолет на підлогу. Не попадися з ним. Клеменца, обгорни рукоятку і курок отією чортівнею, що на ній не залишається відбитків. Запам'ятай, Майку, ми можемо усунути все на світі — свідків і таке інше, але якщо тебе схоплять із пістолетом, цього нам не виправити. Ми підготуємо транспорт і прикриття й зробимо так, щоб ти зник, матимеш приємний перепочинок, поки не вляжеться гармидер. Виїдеш надовго, але не здумай прощатися зі своєю дівчиною, навіть телефоном. Коли вже будеш за кордоном,

я повідомлю її, що все гаразд. Це наказ. — Сонні всміхнувся братові. — А тепер іди з Клеменцою, він покаже тобі, як користуватися його пістолетом. Може, навіть варто потренуватися грохи. А ми подбаємо про все інше. Геть про все. Домовились?

Майкл Корлеоне знову відчув, як приємна підбадьорлива холодність розлилася по всьому тілу. Він відповів братові:

— Можеш не говорити мені таких дурниць, як дзвонити чи не дзвонити дівчині з цього приводу. Невже ти думаєш, що я, як останній йолоп, подзвоню їй, аби сказати «до побачення»?

— Добре, але ти ще фраер, і тому я тобі все вичитую по складах. Забудь про це, — квапливо виправдався Сонні.

Майкл запитав із посмішкою:

— Цебто хто «фраер», чорти б тебе вхопили?! Я слухав старого так само уважно, як і ти. Як ти гадаєш, звідки ж взявся я, настільки спритний?

Вони обидва засміялися.

Хейген налив усім по чарці. Він мав трохи сумний вигляд. Державний муж наполягав на тому, щоб розпочати війну, а юрист покладався на закон.

— Гаразд, — сказав він. — Принаймні тепер ми знаємо, що робити.

РОЗДІЛ XI

Капітан Марк Маккласкі сидів у своїм кабінеті й, насупившись, обмацував три конверти, що їх аж розпирало від папірців, на яких були записані ставки гравців нелегального тоталізатора. Він супився, і йому дуже кортіло розшифрувати позначки на папірцях. Це мало для нього неабияку вагу. У конвертах лежали папірці, вилучені під час нальоту вчора ввечері на гральний дім одного з букмекерів «родини» Корлеоне. І тепер букмекерові доведеться викупити ці клаптики назад, аби гравці не змогли виявити, що всі вони виграли, і таким чином обізнати його.

Капітанів прибуток залежав від їх розшифрування. Не хотілося, щоб букмекер нагрів його, коли буде викупувати їх. Якщо сума закладу дорівнює п'ятдесяти тисячам доларів, то він міг би продати ці папери за п'ять тисяч. А якщо в конвертах

багато закладів на великі суми і якщо на папірцях записані умови закладів, ймовірно, і на сто тисяч або навіть на двісті тисяч, то тоді, відповідно, підвищиться ціна викупу. Маккласкі побавився трохи з конвертами, а потім вирішив: хай букмекер трохи поприє і сам перший назве викупну ціну. Це може підказати справжню вартість.

Маккласкі подивився на великий стандартний електричний годинник на стіні свого кабінету. Пора їхати за цим слизьким Турком і супроводити його до місця зустрічі з кимось від «родини» Корлеоне.

Маккласкі підійшов до шафи, вмурованої у стіну, і почав перебиратися в цивільне. Упоравшись, подзвонив дружині й сказав їй, що сьогодні не вечерятиме вдома, бо затримається на службі. Він ніколи не ділився з дружиною своїми планами. Вона була певна, що вони живуть на його зарплатню в поліції. Маккласкі усміхнувся потішено. Його мати була такої самої думки, але сам він дізнався про «ліві» прибутки досить рано. Ще батько наочно показав йому всю механіку.

Тато був сержантом поліції. Щотижня батько із сином проходили по дільниці, і Маккласкі-старший відрекомендував свого шестирічного сина власникам крамниць, мовлячи: «Це мій синок».

Власники чемно потискували йому руку, вихваляли без міри малюка й відкривали касу, щоб узяти п'ять-десять доларів — гостинець хлопчикові. Під кінець дня всі кишені костюмчика маленького Марка Маккласкі були напхані грішми, а голова переповнювалася гордістю — він так подобався батьковим знайомим, що вони давали йому подарунки, як тільки бачили його. Звичайно ж, батько клав гроші у банк на ім'я сина, щоб забезпечити плату за освіту в коледжі, а маленькому Марку перепала щонайбільше монета у п'ятдесят центів.

Марк приходив додому, і його дядьки-полісмени питали, ким він буде, коли виросте, а він по-дитячому шепелявив: «Полішменом», — і задоволені дядьки вибухали реготом. Звичайно ж, згодом, хоча його батько й волів, щоб син спершу пішов у коледж, Марк прямо після закінчення середньої школи подався готуватись до вступу в поліцію.

Він був гарний, відважний полісмен. Коли він з'являвся, молодих зухвалих шалапутів, що тероризували перехожих на перехрестях, здувало як вітром, а потім вони й взагалі зникли з його дільниці. Марк був дуже суворий, але й дуже справедливий полісмен. Він ніколи не брав із собою сина, щоб збирати гроші по крамницях. За порушення правил паркування машин або за невивезення сміття він брав гроші власноручно, бо вважав, що чесно заробив їх. Навіть зимовими вечорами він ніколи не «сачкував» по кінотеатрах або ресторанах, як деякі з його друзів по роботі. Він завжди пильнував на своїй дільниці. Отже, в його районі крамниці мали від нього добрий нагляд і захист. Коли п'янички з Бауері пробували поткнутися на його дільницю, він так їх дубасив, що вони й десятому заказували туди потикатися. Торговці на дільниці за це його цінували. І відповідно виявляли свою оцінку.

Крім того, Марк визнавав систему. Власники незаконних гральних домів на його дільниці знали, що він ніколи не стане паскудити їм, аби у такий спосіб заробити від них додаткового хабара, знали, що він був задоволений зі своєї пайки в їхніх прибутках. Його ім'я разом із іншими прізвищами було в їхньому списку, і він ніколи не вимагав додаткових виплат. Він був чесний полісмен, який брав тільки чесні хабарі, і тому хоч і не бурхливо, зате впевнено просувався вгору по службі.

Він спромігся поставити на ноги велику сім'ю, хоча жоден із чотирьох його синів не став полісменом. Усі вони навчалися у Фордемському університеті. Марк Маккласкі тим часом виріс від сержанта до лейтенанта й нарешті до капітана, і вони жили як у бога за пазухою. Саме в цей час Маккласкі здобув собі славу як такий, що бере мертвою хваткою. Власники нелегальних гральних домів на його дільниці платили більше, ніж у інших, але, можливо, це пояснювалося витратами на навчання чотирьох хлопців у коледжі.

Маккласкі особисто вважав, що в чесних хабарах немає нічого негарного. Якого б це біса його дітлахи ходили до коледжу міста Нью-Йорка або до дешевого Південного коледжу? Тільки через те, що департамент поліції не забезпечує своїм працівникам та їхнім родинам пристойного прожитку? Він захищав цих

гендлярів ціною власного життя, на його рахунок була не одна дуель на пістолетах із різною наволоччю: здирниками, шантажистами, майбутніми сутенерами тощо. Вони були у нього як шовкові, він тримав цей куточок міста безпечним для простого громадянина. І ось чому він, трясця його матері, мав певність, що, як ніхто інший, він заслуговував на більше, ніж ота зачухана столодарівка на тиждень. Але Марк не нарікав на свою малу платню, він розумів, що кожен повинен сам подбати про себе.

Бруно Татталья був давнім приятелем капітана. Бруно учився у Фордемському університеті разом із його сином, а потім відкрив свій нічний клуб, і, якщо інколи родина Маккласкі вибиралася на вечір до міста, вона могла повечеряти, випити й розважитися в кабаре у Бруно. Напередодні Нового року вони завжди отримували пишно оформлені запрошення від нього, їм відводили один із найкращих столів. Бруно завжди пильнував, щоб їх відрекомендували знаменитостям, які виступали у нього в клубі, з-поміж яких були відомі співаки й зірки Голлівуду. Звісно, інколи він звертався по дрібні послуги, наприклад видати дозвіл із поліції для роботи в кабаре людині з минулим, найчастіше дівчині, котра вже була зареєстрована в поліції як повія, що обкрадає своїх клієнтів. Маккласкі охоче допомагав.

Маккласкі взяв собі за правило ніколи не показувати, що він розуміє, чого насправді хочуть інші люди. Коли Солоццо підїхав до нього з проханням залишити старого Корлеоне в лікарні без охорони, Маккласкі не спитав чому. Він спитав: скільки? Коли Солоццо сказав: десять тисяч, Маккласкі відразу збагнув, за що така щедрість. І не став вагатися. Корлеоне був одним із найвпливовіших мафіозі у цілій країні й мав більше політичних зв'язків, ніж колись сам Аль-Капоне. І хто б його не пристрелив, він зробив би велику послугу всій Америці. Маккласкі наперед узяв гроші й усе зробив, як було домовлено. А коли йому подзвонив Солоццо і заявив, що перед лікарнею все ще стовбичать двоє з людей Корлеоне, Марка взяло за печінки. Адже він заарештував усіх людей Тессіо, зняв детективів, що чергували коло дверей палати, де лежав Корлеоне. А тепер як людина принципу він мав повернути десять тисяч — гроші, які вже призначив

на освіту своїм онукам. Розлючений, він примчав до лікарні й зацідив Майклові Корлеоне в обличчя.

Але все вийшло на краще. Він зустрівся із Солоццо в нічному клубі Татталья, де вони уклали ще вигіднішу угоду. І знову Маккласкі ні про що не запитував, бо всі відповіді були йому відомі. Він просто переконався, скільки заплатять. Йому ніколи й на думку не спадало, що він може наразитися на небезпеку. Ніхто навіть на мить не міг уявити собі, що хтось міг зважитися на вбивство капітана нью-йоркської поліції. Найжорстокіший горлоріз із мафії мусив мовчки терпіти, коли найпослідуший полісмен здумає засвітити йому по пиці. Бо вбивство полісмена не давало ніякого прибутку. Адже тоді раптово гинуло чимало гангстерів через опір арештові або під час втечі з місця злочину, а кому, в біса, це потрібно?

Маккласкі зітхнув і зібрався йти з відділка. Клопіт, весь час якийсь клопіт... Сестра його жінки в Ірландії шойно померла, багато років прохворівши на рак, і цей рак обійшовся йому в добрий гріш. А тепер похорон коштуватиме ще дорожче. Його лядьки й тітки в Ірландії також час від часу потребували допомоги на утримання своїх картопляних ферм, і він у разі потреби надсилав їм гроші. Марк не шкодував за тим. Коли він із дружиною навідувався в стару країну, їх приймали як короля з королевою. Можливо, цього літа вони знову туди пойдуть, тим більше що війна скінчилася, а потім з'являться додаткові грошенята. Маккласкі сказав черговому полісменові, де його шукати на випадок, якщо раптом він буде потрібний. Він не вважав за необхідне вдаватися до якоїсь застороги. У всякому разі він завжди міг сказати, що Солоццо, з яким він зустрічався, — інформатор поліції. Капітан пройшов кілька кварталів, а потім сів у таксі й поїхав до будинку, у якому, за домовленістю, мав побачитися із Солоццо.

Томові Хейгену треба було підготувати все для втечі Майкла за кордон, дістати фальшивий паспорт, матроське посвідчення, місце на італійському фрахтовому судні, яке відпливало в сицилійський порт. Того ж самого дня до Сицилії літаком вирушили посланці, щоб підготувати місце для переховування у ватажка мафії в гірській частині острова.

Сонні забезпечив машину й абсолютно надійного водія, який чекатиме на Майкла, коли той вийде з ресторану, де мав зустрітися з Солоццо. Водієм був сам Тессіо, що добровільно погодився виконати цю роботу. Машина на вигляд буде старою лайбою, але матиме добрий мотор. На неї почеплять підроблений номер, її взагалі неможливо стане розпізнати. Машину спеціально притримували для такого випадку, коли треба всього якнайнадійнішого.

Майкл провів цілий день із Клеменцою, пристрілював невеликий пістолет, який мали підкинути для нього. Це був пістолет двадцять другого калібру, заряджений кулями з м'якими кінчиками, що залишають ледь помітну цяточку на вході й виривають глибочезні ями на вильоті з людського тіла. Він перевіряв, щоб пістолет бив прицільно на відстані п'яти кроків від цілі, а далі кулі могли летіти, куди їм заманеться. Курок туго піддавався, але Клеменца помудрував над ним із якимись інструментами — і він пішов легше. Пістолет стріляв дуже гучно, але вирішили так і залишити. Не хотіли, щоб хтось із присутніх через дурну хоробрість встрягав у сутичку. Гучні постріли утримають їх подалі від Майкла. Під час тренування Клеменца напучував:

— Як тільки відстріляєшся, одразу кинь пістолет. Просто опусти руку й випусти його. Ніхто не помітить. Кожен вважає, що ти ще озброєний. Усі дивитимуться тобі в обличчя. Вийди швидко, але не біжи. Не дивися нікому в очі, але й не відводь погляду. Повір мені, ти перелякаєш усіх до одного. Ніхто не втрутиться. А коли вийдеш, на тебе вже чекатиме Тессіо з машиною. Сідай, а решту залиш на нього. Не переймайся нещасними випадками. Ти здивуєшся, як чудово вдаються такі справи. А тепер надінь капелюх і подивимося, який ти в ньому маєш вигляд, — і він насадив сірого м'якого капелюха на голову Майклові. Той скривився, він зроду не носив нічого подібного.

Клеменца заспокоїв його:

— Капелюх знадобиться, важче буде розпізнати, про всяк випадок не завадить. До того ж він дасть свідкам виправдання, коли ми вимусимо їх змінити свідчення. А про відбитки не тур-

буйся, Майку. Рукоятка і курок обгорнуті спеціальною стрічкою. Не торкайся ніяких інших частин пістолета, запам'ятай.

— Сонні вже дізнався, куди мене завезе Солоццо? — запитав Майкл.

Клеменца стенов плечима:

— Ще ні. Солоццо дуже обережний. Але не турбуйся, що він завдасть тобі якоїсь шкоди. Посередник залишається у нас аж до того, як ти повернешся неушкодженим. Якби з тобою щось грапилося, то посередник заплатив би своїм життям.

— А чого, в біса, йому кортить підставляти свій карк? — поцікавився Майкл.

— Йому добряче платять, — пояснив Клеменца. — Матиме собі ціле невелике багатство. Він також важлива особа для «родин». Він знає, що Солоццо не допустить, аби з ним щось сталося. Твоє життя для Солоццо варте менше, ніж життя посередника. От і все пояснення. Дуже просто. Так що твоє життя вбезпечено. Ти завариш пекло, а нам доведеться виборсуватись.

— А якщо це буде погано? — запитав Майкл.

— Ще й як погано, — підтвердив Клеменца. — Це означатиме початок загальної війни «родини» Таттальє проти «родини» Корлеоне. Решта, точніше майже всі, пристануть до Таттальє. Цієї зими департаменту санітарії доведеться вивозити багато трупів. — Він знизав плечима. — Такі речі мусять траплятися десь раз на десять років. Спускається погана кров. Якщо дозволимо затиснути себе на малому, то вони й взагалі на голову сядуть. Треба одразу їх зупинити. Так само як Гітлера слід було поставити на місце ще в Мюнхені, ні в якому разі не можна було спускати це йому з рук. Вони накликали на себе ще більшу біду, коли не зважили на те, що він зробив.

Майкл чув те ж саме від свого батька і раніше, власне, ще 1939 року, коли війна ще й не розпочалася. «Коли б державним департаментом заправляли «родини», Другої світової війни ніколи б не було», — посміхаючись, подумав він.

Вони знову приїхали до будинку дона, де ще й досі розміщувався штаб Сонні. Майклові було цікаво, скільки ж тут Сонні зможе висидіти в безпеці, не потикаючись із свого завулка. Рано чи пізно йому все одно доведеться вилізти зі схованки. Коли

вони зайшли, Сонні дрімав на канапі. На кавовому столику перед ним стояли залишки пізнього обіду — недоїдки біфштекса, хліба й напівпорожня пляшка віскі.

Охайний батьків кабінет набував вигляду занедбаного мебльованого номера. Майкл розторсав брата й зауважив:

— Коли нарешті ти перестанеш жити, як волоцюга, і накажеш прибрати в кабінеті?

— А хто ти такий, щоб указувати, — інспектор бараків? — огризнувся, позіхаючи, Сонні. — Майку, ми й досі не знаємо, куди збираються завезти тебе ці виродки — Солоццо й Маккласкі. Якщо нам не пощастить довідатися, то яким чином, у бісового батька, ми зможемо передати тобі пістолет?

— А чи не зміг би я пронести його із собою? — спитав Майкл. — Може, вони не стануть обшукувати мене, а якщо й обшукають, то, може, не надібають на нього, якщо ми його хитро заховаємо. А якби й знайшли, то й що — ну, заберуть, та й годі, ніякої трагедії не станеться.

— Ні, — похитав головою Сонні. — Нам треба напевне скористатися єдиною змогою здихатися цього виродка Солоццо. Запам'ятай: як буде нагода, спершу стріляй у нього. Маккласкі повільніший і не такий спритний. Ти встигнеш розквитатися з ним. Чи казав тобі Клеменца, щоб ти неодмінно викинув пістолет?

— Мільйон разів, — відповів Майкл.

Сонні встав із канапи й потягнувся.

— А як твоя щелепа, хлопче?

— Погано, — відповів Майкл. Вся ліва половина обличчя боліла, oprіч тих місць, що здерев'яніли від скобок, які стягували щелепу докупи. — Він узяв зі столу пляшку віскі й хлиснув прямо з шийки. Біль трохи полегшав.

— Не дуже захоплюйся, Майку. Тепер не час налигуватися, — зауважив Сонні.

— Бога ради, Сонні, годі тобі гратися в старшого брата. Я воював проти міцніших хлопців, ніж твій Солоццо, та за гірших умов, щоб ти знав. Де, у бісового батька, його гармати? І чи є в нього повітряне прикриття? Може, є важка артилерія? Мінні поля? Він просто хитрий сучий син, що найняв стовбичити

біля нього велике цабе з поліції. Досить наважитись убити їх — і крапка. Найважче зважитися. А вони не можуть знати, звідки чекати на небезпеку.

До кабінету зайшов Том Хейген. Привітався кивком і попрямував до телефона, зареєстрованого на фальшиву адресу. Кілька разів подзвонив, а потім скрушно похитав головою й сказав, звертаючись до Сонні:

— Хоч би тобі мекнуло. Солоццо до останку тримає це при собі.

Телефон задзвонив. Сонні відповів і підніс руку, ніби просив помовчати, хоча й так ніхто не розмовляв. Записав щось у блокноті, а потім сказав:

— Гаразд, він приїде туди, — і поклав слухавку. Тоді засміявся: — Цей Солоццо й справді сучий син, яких мало. Ось його умови: сьогодні о восьмій вечора він і капітан Маккласкі підберуть Майкла на Бродвеї перед баром Джека Демпсі. Потім поїдете до місця переговорів. Майкл і Солоццо говоритимуть італійською, так що ірландцеві-поліцаю буде невтямки, про що вони домовляються. Він навіть сказав мені: не турбуйся, Маккласкі не знає жодного слова по-італійському, окрім «сольді»¹. Турок довідувався про тебе, Майку, і знає, що ти розумієш сицилійський діалект.

— Я вже добряче призабув, але нам не доведеться довго розп'якувати, — сухо кинув Майкл.

Том Хейген зауважив:

— Ми не відпустимо Майкла, поки не матимемо у себе посередника. Про це домовлено?

Клеменца кивнув головою:

— Заручник у мене вдома, грає в карти з трійкою моїх хлопців. Вони не випустять його, поки не подзвоню.

Сонні знову відхилився назад у шкіряному кріслі.

— Як же нам розвідати про те кляте місце зустрічі? Томе, у нас є інформатори в «родині» Татталья. Як же сталося, що від них ніяких відомостей?

¹ Гроші (*итал.*).

Хейген стенов плечима.

— Солоццо хитрий, як чорт, грає, тримаючи карти «біля орденів», і то так близько, що навіть не використовує нікого для підстраховки. Вважає, що з нього досить капітана і що секретність важить більше, ніж пістолети. Може, і так. Доведеться послати за Майком «хвоста» і сподіватися на щастя.

— Ні, кожний може здихатися «хвоста», якщо захоче. І це перше, що вони зроблять, — похитав головою Сонні.

А була вже п'ята година дня. Сонні із заклопотаним виразом на обличчі сказав:

— А може, нехай Майкл висадить у повітря всіх, хто буде в машині, коли вони під'їдуть до нього?

Тепер не погодився Хейген.

— А що як у машині не буде Солоццо? І все піде собаці під хвіст. Треба луснути, а неодмінно довідатися, куди завезе його Солоццо.

— Може, варто подумати, чому Солоццо робить із цього таку велику таємницю? — закинув слово Клеменца.

Майкл нетерпляче зауважив:

— Бо це гроші. Навіщо йому повідомляти нас, коли можна приховати? Крім того, він нюхом чує небезпеку. Мабуть, труситься хтозна-як, незважаючи на свого капітана, що завжди ходить за ним як тінь.

— А той детектив, той Філіпс, — клацнув пальцями Хейген. — Чом би не подзвонити йому, Сонні? Чи не довідається він, де можна знайти капітана? Варто спробувати. Маккласкі начхати, що комусь стане відомо, куди він їде.

Сонні взяв телефон і набрав номер, щось тихо промовив у слухавку, тоді поклав її й сказав:

— Він нам передзвонить.

Чекали ще майже півгодини, аж тоді зателефонував Філіпс. Сонні записав щось у свій блокнот і поклав слухавку. Обличчя його стало напруженим.

— Здається, нарешті ми накрили їх, — сказав він. — Капітан Маккласкі завжди каже, де його можна знайти. Сьогодні ввечері від восьмої до десятої він буде в ресторані «Лума Азуре» у Бронксі. Хто знає це місце?

— Я, — заявив упевнено Тессіо. — Прекрасне місце для нас. Невеликий сімейний ресторан із просторими кабінетами, де можна говорити приватно. Добре готують. Кожен дбає тільки про себе. Просто чудово. — Він нахилився над столом Сонні та з недопалків сигарет почав складати план місцевості. — Ось вхід. Майку, як усе скінчиш, вийди і зверни ліворуч за ріг. Я засічу, увімкну фари і підберу тебе на ходу. Якщо трапиться якась халепа, гукни, спробую ввійти всередину й допомогти тобі вибратися. З Клеменцю тобі треба поспішати. Хай хтось чимшвидше підкине пістолет. Там старий туалет, між бачком і стіною є добра шпарка. Хай твій чоловік приліпить липкою стрічкою пістолет за бачком. Майку, після того як тебе обшукають у машині й нічого не знайдуть, вони вже не дуже остерігатимуться. У ресторані вичекай як слід, перш ніж іти до вбиральні. Ні, краще не йди сам, а попроси дозволу. Вдай, що тобі припекло, це ж природна річ. Вони не можуть усього передбачити. Але як вийдеш назад, не гай марно часу. Не сідай за стіл, а шмаляй відразу. І не покладайся на щастя. По два постріли в голову і драпай, скільки духу.

Сонні розважливо слухав.

— Доручи кому-небудь спритному й абсолютно надійному підкинути пістолет, — наказав він Клеменці. — Мені тільки бракувало, щоб брат вийшов з того клозету лише із своїм чоловічим причандаллям у руці.

— Пістолет буде на місці, — запевнив Клеменца.

— Гаразд, а тепер — гайда.

Тессіо й Клеменца пішли. Том Хейген спитав:

— Сонні, мені відвезти Майка в Нью-Йорк?

— Ні, ти мені потрібен тут. Коли впорається Майк, починається наша робота, і я хочу, щоб ти був поруч. Ти підготував кореспондентів?

— Я їх начинятиму потрібними новинами, як тільки почнуть розгортатися події, — ствердив Хейген.

Сонні підвівся, підійшов до Майкла й потис йому руку.

— Гаразд, хлопче, час і тобі. Я потім якось владнаю з мамою, чому ти не побачився з нею перед від'їздом. І скажу твоїй дівчині, коли можна буде. Згода?

— Добре. Як ти думаєш, коли я зможу повернутися?

— Через рік, не раніше.

— Можливо, дон улаштує все й скоріш, — докинув Хейген, — але не розраховуй на це, Майку. Часовий фактор залежить від багатьох обставин. Наскільки нам пощастить розповсюдити через газети нашу версію. Як довго пам'ятатиме образу департамент поліції. Як войовничо зреагують інші «родини». Завариться така каша, що аж чортам нудно стане. Це єдине, що можна передбачити напевне.

Майкл попросився за руку з Хейгеном.

— Постарайся, — сказав він. — Мені не хочеться ще раз скніти три роки далеко від дому.

— Ще не пізно, Майку, відступити, — обережно зауважив Хейген. — Ми знайдемо когось іншого, пустимо в хід інші варіанти. Може, й необов'язково порішати Солоццо.

— Авжеж, — засміявся Майкл, — можна говорити що завгодно. Але ми вже з'ясували, що треба діяти саме так, як ми збираємося. Я все своє життя купався в маслі, і ось настав час заплатити.

— Тобі не слід би діяти під впливом перебитої щелепи, — сказав Хейген. — Маккласкі — дурень, до того ж він ударив тебе з ділових міркувань, не з особистих.

Том побачив удруге, як лице Майкла перетворилося на маску, що нагадувала обличчя дона.

— Томе, не вір у ці дурниці. Усе на світі особисте, все ділове — теж особиста справа. Усе лайно, що нам доводиться їсти день у день, — це особиста справа, кожен день життя особистий. Хоча ми й кажемо, що то тільки бізнес. Знаєш, від кого я це взяв? Від дона. Від мого старого. Від Хрешеного Батька. Якби навіть блискавка влучила в його друга, він сприйняв би це як особисту справу. Так він сприйняв і мій вступ до морської піхоти. І це робить його великим. Великим доном. Він усе сприймає особисто. Як бог. Адже бог знає про кожну пір'їнку, що випаде з хвоста в горобця, чи як там, у біса, сказано. Еге ж? А знаєш, що я тобі скажу? З тими людьми не буває нещасливих випадків, котрі сприймають випадок як особисту образу. Отож і я, хоча й запізно, але все ж таки став на цей шлях. Хай буде по-твоєму — я особисто реагую на перебиту щелепу, особисто сприймаю те, що Солоццо намагався вбити мого батька. — Він

сміявся. — Можеш переказати старому, що я перейняв все це від нього і тепер радий, що здатен заплатити за науку й за все, що він зробив для мене. Він добрий батько. — Майкл помовчав, а потім задумливо промовив до Хейгена: — Ти знаєш, я не можу пригадати, щоб він коли-небудь ударив мене. Або Сонні. Або Фредді. Не кажучи вже про Конні, на неї він ніколи й не крикнув. А скажи мені по правді, Томе, як ти гадаєш, скількох людей убив або наказав убити дон?

Том Хейген ухилився:

— Я тобі скажу одну річ, якої ти не навчився від нього: ніколи не говори так, як ти оце почав говорити. Є речі, які треба робити, і їх роблять, але ніколи про них не говорять. Не намагайся виправдати їх, їх не можна виправдати. Просто роби — і квит. А потім забудь про це, та й годі.

Майкл насупився. А потім спокійно спитав:

— Чи вважаєш ти, як консільйорі, що для дона й для «родини» небезпечно залишати живим Солоццо?

— Так.

— Ну й квит, — сказав Майкл. — Отже, я повинен його вбити.

Майкл Корлеоне стояв на Бродвеї перед рестораном Джека Демпсі й чекав, коли за ним прийдуть. Він глянув на годинник. Було п'ять хвилин до восьмої. Вочевидь, Солоццо збирався продемонструвати свою пунктуальність. Майкл навмисне приїхав заздалегідь. Він чекав уже п'ятнадцять хвилин. Дорогою від Лонг-Біч до міста він весь час намагався забути про наговорене Хейгенові. Бо якщо вірити сказаному, його життя ступало на шлях, із якого не зійти. Але ж чи можна буде змінити життя після сьогоднішнього вечора? Потім Майкл похмуро подумав: якщо він не перестане морочити собі голову такими дурницями, то й взагалі, не дай бог, після сьогоднішнього вечора буде мерцем. Треба думати про нагальну справу. Солоццо — не дурень, та й Маккласкі теж горішок міцний. Скручена дротом шелепа знову занила. Майкл навіть зрадив болеві, що мобілізував його.

Цього зимового холодного вечора Бродвей не був такий велелюдний, як звичайно, хоча й наближався час, коли в театрах розпочиналися вистави. Майкл здригнувся, коли довгий чорний автомобіль підкотив до тротуару. Перехилившись, водій

відчинив передні дверцята й сказав: «Сідай, Майку». Він не знав водія, цього молодого чепуруна із шовковистим волоссям, у розстебнутій сорочці, однак сів у машину. На задньому сидінні були капітан Маккласкі й Солоццо. Солоццо простяг руку через спинку сидіння. Майкл стиснув її. Рука була тверда, тепла й суха. Солоццо сказав:

— Я радий, що ти прийшов, Майку. Сподіваюся, ми зможемо все залагодити. Страхіття... Я хотів усе влаштувати зовсім не так. Цього б ніколи не сталося.

— Сподіваюся, ми владнаємо все ще сьогодні, я б не хотів, щоб мого батька знову турбували, — спокійно відповів йому Майкл Корлеоне.

— Ніхто його більше не турбуватиме, — щиро запевнив Солоццо. — Присягаюся тобі своїми дітьми, що його ніхто не турбуватиме. Просто будь неупереджений під час переговорів. Сподіваюся, що ти не такий гарячкуватий, як твій брат Сонні. З ним просто неможливо вести ділові перемовини.

Капітан Маккласкі буркнув і собі:

— Він добрий хлопчина, славний, їй-богу. — Він перехилився вперед і добродушно поплескав Майкла по плечу. — Я шкодую, що того вечора все так недоладно сталося, Майку. Я вже старію й через усяку дрібницю дратуюся, треба міняти роботу. Гадаю, що невдовзі піду у відставку. Уже не можу витримувати спокійно прикрощів, а ви ж знаєте, цілий день самі прикрощі, та що там казати. — Сумно зітхнувши, Маккласкі безсоромно облапав Майкла, перевіряючи, чи немає при ньому зброї.

Майкл побачив легку усмішку на устах водія. Машина їхала на захід без видимих спроб відірватися від можливої погоні. З'їхали на трасу «Вест-Сайд-Хайвей», то випереджаючи інші машини, то пропускаючи їх уперед. Якби хтось сидів на «хвості», він мусив би робити те саме. А потім, на превеликий Майклів подив, звернули до мосту Джорджа Вашингтона. Отже, вони прямували до Нью-Джерсі. «Не знаю, хто інформував Сонні про місце зустрічі, — подумав Майкл, — але нас просто-таки пошили в дурні».

Машина проминула під'їзди і з'їхала на міст, залишивши позад себе яскраві вогні міста. Майкл сидів із байдужим виглядом.

Збираються втопити його у драговині чи просто в останню хвилину хитрючий Солоццо змінив місце зустрічі? Та коли вони майже перетнули Гудзон, водій несподівано круто вивернув кермо. Важкий автомобіль ледь не злетів у повітря, наштотхнувшись на підвищення, що розділяє проїжджу смугу, і вилетів на ту половину дороги, що веде назад у Нью-Йорк. Маккласкі й Солоццо дивилися назад, чи не намагається ще хтось повторити їхній трюк. Тепер водій гнав шодуху до Нью-Йорка; вони з'їхали з мосту й завернули у Східний Бронкс. Пробиралися завулочками, за ними ніхто не гнався. Було вже близько дев'ятої години. Пересвідчившись, що їх ніхто не переслідує, Солоццо запалив сигарету. Перед тим він простяг свою пачку Маккласкі й Майклу, але обидва відмовилися. Солоццо сказав водієві:

— Добре зроблено. Я запам'ятаю це.

За десять хвилин машина підкотилася до ресторану в невеликому італійському кварталі. На вулицях — ні душі. Час був таки пізній, і вже мало хто вечеряв у ресторані. Майкл побоювався, що водій теж піде з ними, але той залишився в машині. Посередник не згадував про шофера, про нього взагалі ніхто не говорив. Якщо підходити буквально, то Солоццо порушив домовленість, узявши його із собою. Але Майкл вирішив змовчати, знаючи, що, на їхню думку, він не наважиться звертати увагу на це порушення, побоїться ризикувати можливістю досягти згоди під час переговорів.

Усі троє сіли за єдиним круглим столом. Солоццо відмовився від окремого кабінету. Крім них, у ресторані було ще двоє відвідувачів. Майкла цікавило: хто вони — чи не люди Солоццо? А втім, хіба не однаково. Доки вони втрутяться, все буде зроблено.

— Чи добре тут готують італійські страви? — спитав Маккласкі з щирим інтересом.

Солоццо запевнив його:

— Спробуйте телятину — кращої не покуштуєте ніде в Нью-Йорку.

Єдиний офіціант приніс і розкоркував пляшку вина. Він налив по вінця три келихи. Дивно, але Маккласкі не пив.

— Певно, я єдиний непитуший ірландець. Надто багато я бачив порядних людей, що потрапляли в халепу через зеленого змія.

Солоццо сказав капітану:

— Я збираюся говорити з Майком по-італійському. Не тому, що я вам не довіряю чи там що, а просто я не можу як слід висловлюватися англійською, а мені треба переконати Майкла, що я не замишляю нічого поганого, що і наша сьогоднішня зустріч, і досягнення угоди — у наших спільних інтересах. Не ображайтеся, їй-богу, річ тут не в недовірі.

Капітан Маккласкі подивився на них із іронічною посмішкою.

— Ет, яка мені справа, говоріть собі, а я візьмуся до телятини та спагеті.

Солоццо швидко заговорив до Майка сицилійською говіркою.

— Ти повинен зрозуміти: те, що сталося між мною і твоїм батьком, — це суто ділова проблема. Я глибоко поважаю дона Корлеоне, навіть радо пішов би до нього на службу, але ти повинен зрозуміти, що твій батько відстав від життя. Він заважає прогресові. Бізнес, за який я взявся, — це перспективна справа, справа майбутнього, вона обіцяє кожному, хто за неї візьметься, нечувані мільйони доларів. Але твій батько не дає їй ходу, бо його обсіли якісь надумані сумніви. Тим самим він сковує ініціативу таких людей, як я. Так, так, я знаю, він каже мені: «Катай, це твоє діло», — але нам обом добре відомо, що це нездійсненна річ. Ми будемо наступати один одному на мозолі. Його відповідь, по суті, означає, що я не зможу провадити мій бізнес. Я — людина, яка поважає себе, і я нікому не дозволю нав'язувати мені свою волю. Отож, що сталося, те мусило статися. Я тобі скажу більше: за мною підтримка, мовчазна підтримка всіх «родин» Нью-Йорка. А «родина» Татталья вступила до мене в спілку. Якщо ця сварка триватиме, то «родині» Корлеоне доведеться самій виступати проти всіх. Можливо, якби твій батько був здоровий, у вас би щось і вийшло. Але твій старший брат, пробач на слові, — це не Хрещений. А ірландський консільйорі Хейген — не Дженко Абандандо, земля йому пухом. Отож я пропоную мир, перемир'я. Облишмо всю ворожнечу, поки не видужає твій батько і не зможе взяти участі в переговорах. «Родина» Татталья погоджується, звісно, під моїм впливом і за винагороду з мого боку, не мститися за їхнього сина Бруно. Ми укладемо мир. А тим часом мені треба якось

шробляти, і я потроху робитиму свій бізнес. Я не прошу вашого співробітництва, але я прошу «родину» Корлеоне не втручатися. Це мої пропозиції. Я гадаю, що у тебе є повноваження приймати пропозиції, укладати угоду.

Майкл запитав також сицилійською:

— Скажи докладніше, як ти думаєш розпочати свій бізнес, яку роль приділяєш нашій «родині», які прибутки ми могли б із цього мати.

— Хочеш вислухати пропозиції у всіх подробицях? — перепитав Солоццо.

Майкл чітко відповів:

— Понад усе я повинен мати надійну гарантію, що не буде більше ніяких спроб зазіхання на життя мого батька.

Солоццо картинно підвів руку:

— Яку гарантію можу я тобі дати? Не я переслідую, а на мене полюють. Я прогавив свій шанс. Ти надто високої думки про мене, мій друже, нема в мене тієї кебети.

Тепер Майкл уже не мав жодного сумніву, що зустріч організовано, аби лиш виграти кілька днів. Солоццо знову спробує порішити дона. Але все-таки чудово, що Турок недооцінює його як дурного шмаркача. Майкл відчув, що дивний приємний холод знову проймає його єство. Він напустив на обличчя кислого вигляду. Солоццо уривчасто спитав:

— Що трапилось?

Майкл зняковіло відповів:

— Я так налився вином, що вже треба б і відлити. Не заперечуйш, якщо на хвилюку вийду в туалет?

Чорними очима Солоццо вп'явся в Майклове обличчя. Він шихилився й брутально обмацав Майкла, шукаючи зброї. Майкл удав ображеного. Маккласкі коротко зауважив:

— Я вже його облапав. Я обшукав не одну тисячу молокососів. Він чистий.

Солоццо все це дуже не подобалося. Він не знав чому, але йому просто не подобалося. Він зиркнув на чоловіка, що сидів за столом навпроти них, і моргнув на двері туалету. Чоловік ледь помітно кивнув: мовляв, він перевірів, там нікого немає. Солоццо знехотя дозволив:

— Тільки не затримуйся довго. — У нього був собачий нюх, він нервувався.

Майкл підвівся й пішов до туалету. У пісуарі лежав брусок рожевого мила, прикріплений металевою сіткою. Зайшов у кабіну. Йому й справді треба було спорожнитися. Він упорався дуже швидко, а потім просунув руку за емальований зливний бачок і мацав, поки не наткнувся на невеликий пістолет, приклеєний стрічкою. Віддер його, пам'ятаючи слова Клеменци, що можна не боятися за відбитки на стрічці. Застромив пістолет за пояс штанів, застібнув піджак. Помив руки й примочив волосся. Потім витер відбитки пальців на ручці крана носовичком і вийшов із туалету.

Солоццо сидів, невідривно стежачи своїми чорними очима за дверима туалету. Його погляд виказував крайню настороженість. Майкл усміхнувся і сказав, полегшено зітхнувши:

— Тепер знову можу говорити.

Капітан Маккласкі вже уминав телятину зі спагеті, що йому принесли. Чоловік біля дальньої стіни, що також чекав у напруженні, тепер помітно розслабився.

Майкл знову сів за стіл. Він пам'ятав, що Клеменца радив не робити цього, а вийти з туалету й одразу стріляти. Але через якийсь інстинкт, а може, просто зі страху Майкл стримався. Він відчував, що досить зробити один необережний рух, як йому вже кінець. Тепер він почувався безпечніше. Очевидно, він таки добре перепудив, йому було приємно, що вже не треба стояти, бо жижки дрижали.

Солоццо нахилився до нього. Майкл під столом розстібнув піджак і уважно слухав. До нього не доходило ані слова з того, що говорив чоловік. Це було якесь незрозуміле белькотіння. У голову йому так гучно бухала кров, що він не міг добирати суті слів. Під столом Майклова права рука потяглася до пістолета, застромленого за пояс, і витягла його. Цієї миті до столика підійшов офіціант, щоб узяти замовлення, і Солоццо обернувся до нього. Майкл лівою рукою відіпхнув від себе стіл, а його права рука з пістолетом опинилася майже навпроти голови Солоццо. Але у того була така загострена реакція, що він майже одночасно з рухом Майкла почав ухилятися вбік. Та Майкл був

молодший, спритніший. Він умить натиснув на курок. Куля вийшла якраз між оком і вухом Солоццо, а коли вийшла з другого боку, то на костюм офіціанта цвіркнула велика пляма крові зі скалками черепа. Інстинктивно Майкл зрозумів, що досить однієї кулі. Солоццо в останню мить повернув голову; і він побачив, що життя погасло в його очах, як полум'я свічки.

Збігла лише одна секунда, а Майкл уже крутнувся й наставив пістолет на Маккласкі. Капітан поліції дивився на Солоццо із флегматичним здивуванням, неначе те, що діялося, його зовсім не обходило. Здавалося, він не усвідомлював своєї власної небезпеки. Виделка з телятиною спинилася в його руці, і він тільки підводив очі на Майкла. І вираз його обличчя, і його погляд показували таке самовпевнене обурення, неначе він чекав, що Майкл зараз здасться або кинеться навітікача. Майкл аж не стримав усміху й натиснув на курок. Цього разу постріл не вийшов, бо був не смертельний. Куля пробила товсту бичачу шию капітана, і той почав харчати, неначе ковтнув дуже великий кашлюк телятини. З горла виривалося повітря з домішкою розпорошеної крові, яку він вихаркував із уражених легень. Холоднокровно й дуже повільно Майкл випустив ще одну кулю просто в маківку його сивого черепа. Здавалося, що повітря наповнилося рожевим туманом.

Майкл рвучко обернувся до чоловіка, що сидів під стіною. Той не зробив жодного руху, заляк, мов спаралізований. Він обережно поклав руки на стіл і відвернувся вбік. Офіціант задкував на кухню з виразом жаху в очах, вирячених із невірою на Майкла, Солоццо все ще сидів на стільці, повалившись боком на стіл. Важке тіло стягло Маккласкі додола. Майкл випустив пістолет спочатку собі на ногу, а потім той нечутно скотився на підлогу. Він бачив, що ні чоловік під стіною, ні офіціант не помітили, як він упустив зброю. Він кількома великими кроками дійшов до дверей і відчинив їх. Машина Солоццо ще стояла біля входу, але водія не було. Майкл звернув ліворуч, за ріг. Спалахнули фарми, до нього підкотила задрипана тарадайка, розчинилися дверцята. Він ускочив у машину, і вона помчала, скажено ревучи мотором. Майкл побачив за кермом Тессію; його вродливе лице було ніби вирізьблене з мармуру.

— Упорав Солоццо? — запитав Тессіо.

На мить Майкла здивувала ідіома, яку вжив Тессіо. Звичайно її вживають у сексуальному розумінні щодо спокушення жінок чи дівчат. Кумедно, що Тессіо вжив цей вираз саме тепер.

— Обох, — відповів Майкл.

— Ти певен? — перепитав Тессіо.

— Я бачив їхній мозок, — запевнив Майкл.

У машині для нього лежала заміна одягу. За двадцять хвилин він був уже на італійському фрахтовому пароплаві, що відпливав до Сицилії. А за дві години пароплав вийшов у чисте море, і Майкл міг бачити крізь ілюмінатор вогні Нью-Йорка, що сяяли, як вогні пекла. Він відчував якусь неймовірну полегкість. Аж тепер повірив, що виплутався. Почуття було знайоме — пригадалось, як його підібрали на березі острова, шойно захопленого їхньою дивізією морської піхоти. Битва ще тривала, але він дістав легке поранення, і його відвезли на госпітальне судно. І тоді він відчував таку величезну полегкість, як тепер. Хоча й розгуляється зараз там, як у пеклі, але вже без нього.

Другого дня після вбивства Солоццо й Маккласкі капітани й лейтенанти всіх поліцейських відділків Нью-Йорка заявили: поки не спіймають убивцю капітана Маккласкі, у Нью-Йорку не буде ніяких гральних домів, ніякої проституції, взагалі ніяких операцій мафії. Усім містом пройшли посилені облави. Увесь незаконний бізнес завмер.

Пізніше того ж дня посланці від «родин» запитали «родину» Корлеоне, чи згодна вона видати убивцю. «Родина» відповіла, що ця справа зовсім її не стосується. Того ж вечора в завулку, біля будинків «родини» Корлеоне на Лонг-Біч, вибухнула бомба, кинута з автомобіля, що під'їхав до ланцюга перед в'їздом, а потім утік. Того ж таки вечора двоє довірених людей «родини» Корлеоне були вбиті в невеличкому італійському ресторані в Грінвіч-Вілладж, коли мирно вечеряли там. Так розпочали війну п'ять «родин» у 1946 році.

ЧАСТИНА ДРУГА

РОЗДІЛ XII

Джоні Фонтане недбало махнув прислужникові, мовляв, можеш іти, ти більше не потрібен, і додав: «До ранку, Біллі». Виходячи з просторої вітальні з вікнами до Тихого океану, що використовувалась і як їдальня, негр-дворецький кивнув головою. Це був не поклін слуги, а такий собі дружній жест, зроблений лише тому, що Джоні сьогодні вечеряв не сам.

Джоні запросив до себе Шарон Мур — дівчину з нью-йоркського району Грінвіч-Вілладж, що прибула в Голлівуд на проби для невеличкої ролі у фільмі, який знімав старий ловелас, що свого часу добряче поволочився. Вона з'явилася на студії, коли Джоні знімався у Вольцовому фільмі, і постала перед ним молодю, незіпсованою, чарівливою й дотепною, отож Джоні і запросив її цього вечора до себе пообідати. Його запросини на обід цінувалися високо, на зразок царської милості, і вона, звісно, погодилась.

Шарон Мур, напевне, сподівалась, що Джоні напрямки перейде до діла, до такої думки схилила його репутація. Проте Джоні не поділяв голлівудського ставлення до жінок як до «живого м'яса». Він ніколи не спав із дівчиною, якщо вона не мала чогось по-справжньому привабливого. За винятком, звісно, тих випадків, коли дуже набирався й опинявся в одному ліжку з жіночкою, про яку не пам'ятав, коли та як з нею зустрівся і чи десь бачився взагалі. А тепер, у свої тридцять п'ять, коли вже розлучився і не жив із другою дружиною і коли, мабуть, близько тисячі статевих перемог було на його бойовому рахунку, Джоні не грішив колишньою хтивістю. Але щось у цій Шарон Мур буджувало його, отож він і запросив її на обід.

Сам він ніколи не споживав зайвого, проте для нього не було таємницею, що молоді вродливі дівчиська, стягаючись на гарне вбрання, самохіть виснажували себе і звичайно на побаченнях їли як не в себе, тому на столі почастунків не бракувало. Так само, як і напоїв: шампанське у відерці з льодом, шотландське і канадське віскі, бренді й лікери на приставному столику. Джоні подав склянки з коктейлями і задалегідь приготовані тарілки з їжею. По вечері він провів її у величезну вітальню, скляна стіна якої виходила на Тихий океан. Він поставив на програвач першу зі стосу платівок із записами Елли Фіцджеральд і сів на диван поряд з Шарон. Поговорив трохи з нею, поцікавився, якою вона була підлітком — хлопчакуватою чи упала за однолітками, відлюдькуватою чи товариською, серйозною чи веселою. Усі ці подробиці завжди зворушували й допомагали розбудити ніжність, якої він потребував для інтимних взаємин. Вони вместилися на дивані дуже зручно, по-дружньому. Він поцілував її в уста — то був дружній холодний цілунок, вона не зробила спроби відповісти тепліше, він теж. За великим вікном він міг бачити у місячному сяйві широку темно-синю смугу Тихого океану.

— А чому ти не ставиш власних записів? — спитала Шарон із задерикуватими нотками в голосі. Джоні посміхнувся до неї. Йому подобалося, що вона під'юджує його.

— Бо є більші голлівудські співаки, ніж я, — відповів Джоні.

— Постав щось для мене, — попросила вона. — Або краще заспівай. Знаєш, як ото у фільмах. Я розтану й зомлію біля тебе, як ті дівчатка на екрані.

Джоні відверто розсміявся. Коли був молодший, він саме так і діяв і завжди досягав театрального ефекту — дівчата намагалися прибрати сексуального вигляду й умлівали, посилаючи палкі пожадливі погляди в уявну кінокамеру. Але тепер він і не мріяв заспівати дівчині, бо, по-перше, не співав уже кілька місяців і не був певний у своєму голосі. А по-друге, аматорам і не втямки, наскільки професіонали залежать від технічних засобів, щоб мати змогу звучати так само добре, як у записах. Він міг би поставити свою платівку. Проте відчував таке ж зніяковіння, слухаючи свій молодий пристрасний голос, яке відчуває старий,

лисий і гладкий чоловік, показуючи фотографії, де він ще молодий, у повному розквіті сил і чоловічої краси.

— Я зараз не в голосі, — відказав він. — І якщо по правді, то я вже наслухався себе донесхочу. — Вони обоє потягували коктейлі.

— Я чула, що ти неперевершений у цьому фільмі. Це правда, що ти знімався задарма?

— За символічну винагороду, — відповів Джоні. Він підвівся, щоб долити бренді в її склянку, подав їй сигарету із золотавою монограмою, чиркнув запальничкою й потримав вогник, поки вона припалювала. Вона пахкала сигаретою й відпивала зі склянки, Джоні знову присів поруч. У його склянці було значно більше бренді, ніж в її, йому треба було розігрітися, підбадьорити себе, підготувати. Бо його становище виявилось якраз протилежним нормальному становищу коханців. Йому доводилося споювати не дівчину, а себе. Зазвичай дівчата були надто охочі, а він — не дуже. Останні два роки добряче поколошмагли його самолюбство, і він вдавався до простого засобу, щоб віднайти впевненість у собі: проводив із новою молоденькою лівчиною ніч, запрошував її кілька разів до ресторану, давав дорогий подарунок, а тоді відшивав якнайлюб'язніше, щоб не образити її. Отож потім дівчиська завжди могли похвалитися, що у них щось було із самим Джоні Фонтане. Не йшлося про справжню любов, але ж воно щось та й значило, особливо коли лівчина виявлялася лагідна і по-справжньому вродлива. Він терпіти не міг вульгарних повійниць, які стелилися, щоб переночувати з ним, а тоді бігли наввипередки, поспішаючи роздвоїнити, що спали із самим Джоні Фонтане, завжди додаючи при цьому, що вони були кращі за нього. Але найбільше забавляли його спільники-чоловіки, які говорили йому майже у вічі, що вибачали своїм дружинам, оскільки навіть найцнотливішим мигронам не забороняється подружня невірність із такою співаючою знаменитістю і кінозіркою, якою був Джоні Фонтане. Це його просто вбивало наповал.

Йому подобалися платівки із записами Елли Фіцджеральд. Подобався чистий спів і чіткий ритм виконання. Це єдина річ у житті, на якій він розумівся, і мав певність, що був обізнаний

у цьому ліпше за будь-кого у світі. Зараз, відкинувшись на дивані, зігріваючи горло ковтками бренді, він відчув бажання заспівати, не в повну силу, а просто підспівувати до платівки, проте при свідках це було неможливо. Він поклав вільну руку на поділ одержі Шарон і надалі, попиваючи зі склянки, яку тримав у другій руці, наївно, з жадобою дитини, що хоче зігрітися, його рука на її подолі відкотила шовкове платтячко, відкриваючи молочно-білі стегна над золотаво-прозорчастими панчішками. Як завжди, незважаючи на всіх дотеперішніх жінок, всі прожиті роки і всю звичність баченого, Джоні відчув, як густа в'язка теплота розлилася по всьому тілу, коли він споглядав її стегна. Диво знову сталося, а що він робитиме, коли й ці відчуття зрадять йому, як зрадив власний голос? Він уже був готовий. Поставив склянку на довгастий інкрустований коктейльний столик і повернувся до неї всім тілом. Він був вельми впевнений, вельми неквапний і лагідний. Не було нічого підступного, облудного чи хтивого в його пестошах. Він цілував її в уста, а руки тим часом досягли її грудей. Його рука впала на її теплі стегна, відчуваючи шовковисту на дотик шкіру. Її відвітний цілунок виявився палкий, але не жагучий, і тепер якраз це йому і подобалося. Він ненавидів дівчат, що відразу накидаються, немов їхні тіла були моторами, які вмикалися від одного дотику до зарослого волоссям пусскача.

Потому він вдався до того, до чого вдавався завжди і що завжди безвідмовно збуджувало його. Легенько та якомога обережніше, але так, щоб все ж можна було щось і відчути, він просунув кінчик середнього пальця глибоко між стегнами. Деякі дівчата навіть і не відчувають такого першого руху до заняття любов'ю. Декого він цим вводив в оману, бо не було певності, що це справді фізичний доторк, адже одночасно він міцно цілував їх в уста. Ще ж інші засмоктували або поглинали його палець швидким рухом тазу. Зрозуміло, доки він не став знаменитим, декотрі давали йому ляпаса. Проте це був його метод, і зазвичай він його не підводив.

Реакція Шарон виявилася несподіваною. Вона сприйняла усе: і лапання, і поцілунки, — а тоді відхилила вуста, легенько подалася на дивані всім тілом від нього і взяла свою склянку з коктейлем. Це була холодна і недвозначна відмова. Інколи

й таке траплялося. Нечасто, але траплялося. Джоні й собі взяв склянку з віскі та припалив сигарету.

Вона щось говорила йому, дуже лагідно і безтурботно.

— Справа не в тому, ніби ти не подобаєшся мені, Джоні. Ти значно кращий, ніж я сподівалася. І не тому, що я нібито з тих лівчат, які не дозволяють. Просто мене необхідно розпалити, ніби я пішла на це з чоловіком, розумієш, про що я кажу?

Джоні Фонтане посміхнувся їй, вона все ще подобалася йому.

— Отже, я не розпалив тебе?

— Бачиш, — дещо збентежено відповіла вона, — коли ти був щодомий, співав і все таке інше, я ще була маленькою дівчинкою. Я, так би мовити, розминулася з тобою, бо належу до наступного покоління. Чесно, це не тому, що я свята та божа. Коли б ти був кінозіркою моїх часів, я б зісмикнула із себе трусики в один момент.

Тепер уже вона не вельми подобалася йому. Була вона лагідніша, дотепна, розумна, не лізла зі шкіри, щоб переспати з ним, не намагалася скористатися з нагоди, адже його зв'язки могли б допомогти їй в артистичній кар'єрі. Вона справді була відвертою. Проте він помітив і щось інше. Таке траплялося кілька разів і раніше. Дівчина прийняла його запрошення з єдиною думкою: нізачо не вкладатися з ним у ліжко, байдуже, як нестижно він їй подобався, просто щоб потім мати змогу запевнити своїх друзів, ба навіть саму себе, що вона відхилила можливість лягти під самого Джоні Фонтане. Він розумів це тепер, коли став старішим. І це його не розсердило. Бо ж вона не подобалася йому аж до нестями, хоча він і захопився був нею.

Отож тепер, коли він захоплювався нею не так палко, Джоні міг розслабитися. Він відпивав зі своєї склянки й дивився на оксан.

Сподіваюся, Джоні, — озвалася вона, — що ти не образився на мене. Гадаю, що я чесна з тобою. У Голлівуді дівчина, мійбуть, має віддаватися так само недбало, як цілувати на дощоріч. Просто я ще не обтерлася тут до ладу.

Джоні посміхнувся їй і поплескав по щощі. Його рука спала вниз і цнотливо обсмикнула платтячко, прикриваючи шовковисту опуклість її колін.

— Ні, я не ображаюся, — відказав він. — Є своя приємність у побаченнях в старому стилі. — Він не став їй пояснювати, що відчував полегкість, бо не треба доводити свою непересічність у коханні, не треба наслідувати створених ним богоподібних кіногероїв. Не доведеться й вислуховувати твердження дівчини, яка хотіла б показати, нібито він і насправді був гідним цих кіно-ідолів, тобто намагалася б удавати щось більше за це пересічне і рутинне злягання.

Вони ще раз наповнили і спорожнили склянки, обмінялися кількома холодними поцілунками, і вона почала збиратися. Джоні ввічливо поцікавився:

— Чи можна тебе ще колись запросити на обід?

Вона до кінця грала в чесну відвертість.

— Я ж знаю, ти б не хотів марнувати час, щоб потім мати розчарування. Дякую за чудовий вечір. Колись я розповім своїм дітям, що вечеряла зі славнозвісним Джоні Фонтане сам на сам у його апартаментях.

Джоні посміхнувся їй.

— І що ти не піддалася йому, — сказав він, і вони обоє розсміялися.

— Вони ніколи не повірять, — відказала вона. І тоді Джоні, й собі хитруючи, запропонував:

— Хочеш, я дам тобі письмову довідку? — Вона заперечливо схитнула головою. А він вів далі:

— Якщо хтось матиме найменший сумнів, хай брякне мені по телефону, я відразу ж розвію його сумніви, я розповім, що ганявся за тобою по всій квартирі, але ти зберегла свою честь. Домовились?

Мабуть, насамкінець він повівся жорстоко, його вразив вираз її обличчя, здається, Джоні зачепив її за живе. Вона збагнула: він давав на здогад, що не дуже-то й домагався її. Отож Джоні позбавив її справжньої насолоди від перемоги, і тепер вона гадатиме, що її перемога цього вечора пояснюється браком справжньої привабливості чи шарму. І з її характером тепер, розповідаючи, як вона встояла перед самим Джоні Фонтане, їй завжди доведеться додати з милою усмішкою: «Щоправда, він не дуже-то й домагався».

І тому, жаліючи її, Джоні додав:

— Якщо колись ти почуватимешся кепсько, дзвякни мені, добре? Не обов'язково ж мені зваблювати всіх знайомих дівчат.

— Добре, подзвоню, — сказала вона і вийшла за двері.

Він залишився коротати довгий вечір. Він міг би вдатися до, як каже Джек Вольц, «м'ясокомбінату» — до сонму охочих початковиць-артисточок, проте хотілося людяної компанії. Йому хотілося порозмовляти як людина з людиною. Він подумав про свою першу дружину, Вірджинію. Тепер, коли роботу над фільмом завершено, він міг би приділяти більше уваги дітям. Йому хотілося знову увійти в їхнє життя. Поза тим доля Вірджинії нікож не була йому байдужа. Їй не впоратися з отими голлівудськими прогнозами, які волочитимуться за нею лише за тим, аби похвалитися, що переспали з першою дружиною Джоні Фонтане. Наскільки йому було відомо, ніхто ще не міг цим похвалитися. От про його другу дружину це міг би сказати будь-хто. Подумавши про це, Джоні підняв слухавку.

Він одразу впізнав її голос, і в цьому не було нічого дивного. Уперше Джоні почув його в десять років, коли вони вчилися різном у четвертому «б».

— Привіт, Джині, ти сьогодні не зайнята? Чи не міг би я заскочити ненадовго?

— Приїзди, — відповіла вона. — Хоча діти вже сплять, і мені б не хотілося їх будити.

— То й добре, — сказав Джоні. — Я хочу просто побалакати з тобою.

Її голос завагався, а тоді, ретельно стежачи за тим, щоб не надати стурбованості, вона запитала:

— Сталося щось серйозне? Щось важливе?

— Ні, — відповів Джоні. — Сьогодні я покінчив із фільмом, і мені подумалося, що, може, добре було б зустрітися з тобою і побалакати. Може, я гляну на дітей, якщо тільки ти певна, що вони не прокинуться.

— О'кей, — погодилася вона. — Я рада, що ти отримав роль, якої так прагнув.

— Дякую, — сказав Джоні. — Побачимося десь за півгодини.

Коли Джоні Фонтане під'їхав до свого колишнього будинку в Беверлі-Хіллз, він посидів нерухомо в машині, витрішившись

на нього. Він згадав, як Хрещений Батько дозволив йому влаштувати своє життя на власний розсуд. Це чудово, аби ж тільки знаття, чого йому хочеться. А чого ж йому справді хочеться?

Перша дружина чекала на нього в дверях. Вона була симпатичною брUNETкою, вродливою італійською жіночкою, другом дитинства, вона ніколи не загуляє з іншими чоловіками, і він надавав цьому великого значення. Чи прагнув він її і надалі, запитав себе Джоні, і відповів: ні. По-перше, він вже не міг із нею кохатися, їхнє почуття виявилось надто за давнє. А поза тим були й інші речі, які не мали нічого спільного із сексом, яких вона ніколи не могла б йому вибачити. Проте вони вже не ворогували.

Вона зварила для нього каву і принесла до вітальні печиво домашньої випічки.

— Сядь і відпочинь на дивані, — запропонувала вона, — у тебе стомлений вигляд.

Він скинув піджак і черевики, попустив краватку, а вона з невеселою усмішкою на обличчі сиділа на кріслі навпроти і зрештою сказала:

— Ну й сміхота.

— Що за сміхота? — перепитав Джоні, відсorbнув каву, розливаючи її потрохи собі на сорочку.

— Великий Джоні Фонтане не має побачення, — відповіла вона.

— Великий Джоні Фонтане тепер не натішиться, якщо йому вдається когось намовити на зустріч, — сказав він. Така його відвертість була незвичною. Джині поцікавилась:

— Що, справді щось трапилось?

Джоні посміхнувся до неї.

— Мав зустріч із дівчиною у себе вдома, і вона дала мені одкоша. І знаєш, мені як гора з пліч.

На свій подив, Джоні побачив вираз гніву на обличчі Джині.

— Не турбуйся про цих малих потаскух, — порадила Джині. — Вона, мабуть, вважала, що таким робом розпалить інтерес до себе. — Джоні з цікавістю відзначив, що Джині фактично сердилася на дівчину, яка відшила його.

— А, чорт з ним, — проговорив Джоні. — Це все вже остогидло, колись же треба й мені дорослішати. І тепер, коли я й співати

не можу, гадаю, що для мене настають важкі часи з жінками. Ти ж знаєш, що самою зовнішністю я ніколи не брав.

— Ти в житті завжди маєш кращий вигляд, ніж на фото, — шпівнула вона по-дружньому. Джоні заперечливо схитнув головою.

— Я жирію та ще й лисію. Прокляття, якщо ця картина не верне мені слави, мені краще було б навчитися розвозити шпцу. А може, нам спробувати знімати тебе в кіно? Ти маєш чудовий вигляд.

Вона мала вигляд на свої тридцять п'ять. Вигляд був чудовий, але ж на тридцять п'ять. А тут, у Голлівуді, це може затягти і на всі сто. Молоді вродливі дівчиська юрилися в місті, як мурашки, утримуючись на поверхні сезон, деякі — два. Деякі з-поміж них були такі вродливі, що з чоловіками ледь не ставався розрив серця, аж поки вродливиці розтягували рота та їхні пожадливі мрії успіху захмарювали чарівливість їхніх очей.

Звичайні жінки не могли й мріяти про те, щоб конкурувати з ними на терені природженої фізичної краси. Хоч що б там казали про привабливість, інтелігентність, модність, тактовність, брутальна краса цих дівчат переважала все інше. Коли б їх не така сила, ймовірно, була б надія і для звичайних гарненьких жіночок. А оскільки Джоні Фонтане міг мати їх всіх або майже всіх, Джині розуміла, що він говорив їй усе лише для того, щоб зробити приємність.

З цього боку він завжди був молодець. Завжди люб'язний із жінками, навіть на вершині своєї слави розсипав їм компліменти, тримав запальничку, поки вони припалювали сигарету, відчиняв двері. А оскільки все робилося заради нього ж самого, все це справляло ще більше враження на дівчат, які гуляли з ним. А він був такий з усіма, навіть з тими, яких запрошували на одну ніч, навіть з тими, про яких поняття не мав, хто вони і що за одні.

Вона дружньо посміхнулася до свого колишнього чоловіка.

— Ти вже піклувався про мене, Джоні, — пам'ятаєш? Протягом дванадцяти років. Тож можеш мене й не втішати.

— Без жартів, Джині, у тебе чудовий вигляд, я б хотів мати шкідливий самий. — Джоні зітхнув і випростався на дивані.

Вона не відповідала. Вона бачила, що він чимось пригнічений.

— Як ти думаєш, фільм удався? Ти з цього щось матимеш? — запитала вона.

— Так, — кивнув Джоні. — Він здатен знову поставити все на місце. Якщо я отримаю премію Академії й розпоряджуся нею як слід, я зможу знову бути в славі, навіть не співаючи. Тоді, ймовірно, я зможу підкинути більше грошеньт тобі й дітям.

— У нас їх і зараз ними хоч греблю гати, — озвалася Джині.

— Мені б хотілося також більше бувати з дітьми, — сказав Джоні. — Хочеться спокійнішого життя. Чому б я не міг приходити до вас щоп'ятниці на обід? Присягаюся тобі, що не пропущу жодної п'ятниці, де б я не був і які б не мав справи. А коли зможу, проводитиму тут вихідні або ж діти могли б провести зі мною частину своїх канікул.

Джині поставила попільничку йому на груди.

— Як на мене, хай буде, — відповіла вона. — Я не вийшла заміж вдруге, бо хотіла, щоб ти залишався їхнім батьком. — Вона промовила все байдужим голосом, але Джоні Фонтане, який дивився в стелю, знав, що вона сказала ці слова, щоб зам'яти ті інші страшні слова, яких вона наговорила йому, коли їхній шлюб розколовся і його кар'єра покотилась униз.

— До речі, — згадала Джині, — вгадай, хто мені дзвонив.

Джоні не став відгадувати, він ніколи не бавився у цю гру.

— Хто? — запитав він.

— Хоч би потрудився зробити бодай один здогад, — наплягала Джині, але він мовчав. — Твій хрещений батько, — сказала вона. Джоні був ошелешений.

— Він же ніколи ні з ким не розмовляє по телефону. Про що він говорив із тобою?

— Він сказав, щоб я допомогла тобі, — відповіла Джині. — Він сказав, що ти знову можеш набути слави, яку ти мав, сказав, що ти вже оклигуєш, але потребуєш людей, які б вірили в тебе. Я спитала, а чому, власне, я? І він відповів: тому, що ти батько моїх дітей. Він такий симпатичний стариган, хоч про нього й поширюють такі жахливі речі.

Вірджинія не любила телефонів і зняла в домі всі апарати, крім одного у спальні й ще одного на кухні. Вони почули, як

визвонив телефон у кухні. Вона пішла відповісти. А коли повернулася до вітальні, її обличчя не могло приховати подиву.

— Це тобі, Джоні, — сказала вона. — Дзвонить Том Хейген. Каже, що це щось важливе.

Джоні пішов на кухню і взяв слухавку.

— Алло, Томе.

— Джоні, — говорив Том Хейген офіційним тоном, — Хрещений хоче, щоб я приїхав побачитися з тобою, дещо прояснити й допомогти тобі тепер, коли завершено роботу над фільмом. Він хоче, щоб я вирушив ранковим літаком. Ти б міг зустріти мене в Лос-Анджелесі? Мені треба вилетіти до Нью-Йорка того ж таки дня ввечері, отож тобі не доведеться марнувати вечір на мене.

— Добре, Томе, — сказав Джоні. — Тобі нема чого турбуватися за втрачений мною вечір. Залишайся на ніч і трохи розімжся. Я влаштовую вечірку, побачишся з кіношниками. — Він завжди робив такий жест, бо не хотів, щоб люди, з якими колись жив «на одному кутку», думали, ніби він їх соромиться.

— Дякую, — відповів Хейген, — але мені справді треба повернутися того ж таки дня. Гаразд, то ти зустрінеш ранковий рейс, що прилітає об одинадцятій тридцять із Нью-Йорка?

— Безперечно.

— Сам залишайся в машині, — порадив Хейген, — пошли когось із твоїх людей, хай допроводить мене від літака до машини.

— Добре, — відказав Джоні.

Він повернувся до вітальні, де Джині зустріла його допитливим поглядом.

— Мій Хрещений щось намислив, хоче допомогти мені, — пояснив їй Джоні. — Це ж він домігся хтозна-як ролі для мене у фільмі. Але краще б він в інші справи не втручався.

Джоні знову розташувався на дивані. Почувався страшенно втомленим.

— А чому б тобі не залишитися в кімнаті для гостей, замість йти валандатися додому? — запитала його Джині. — Посниш із дітьми, і не треба буде їхати так пізно додому. Мені ще не вистачало отут самій думати й непокоїтися, як ти доїдеш, ірештою, це ж твій дім. Тобі не дошкуляє самотність?

— Я вдома майже не буваю, — відповів Джоні.

Вона засміялась і зауважила:

— Тоді ти змінився ненабагато. — Помовчала і сказала: — То приготувати тобі спальню?

— А хіба я не можу переспати у твоїй? — запитав Джоні.

— Ні, — зашарівшись, відказала Джині. Вона посміхнулася до нього, він посміхнувся до неї. Вони залишалися друзями.

Наступного ранку Джоні прокинувся пізно, він міг бачити це по сонячних зайчиках, що пробивалися крізь спущені жалюзі. Так сонце світило лише після обіду.

— Гей, Джині, — крикнув він, — чи я ще не проспав сніданок?

Десь здалеку він почув її голос:

— Одну секунду.

Їй і справді вистачило секунди. Мабуть, у неї все було приготовлене і грілося в духовці, а таця стояла напихваті, бо ледь Джоні припалив свою першу сигарету, як двері спальні розчинились і дві його маленькі доньки вкотили столик зі сніданком.

Вони обидві були такі гарні, що серце йому тьохнуло. Яснолиці, із жвавими цікавими очима, у яких світилося бажання прилаштуватися до нього. З волоссям, заплетеним у старомодні довгі кіски, у старомодних платтячках, лакових білих черевичках вони стояли біля столика й чекали, поки він, погасивши сигарету, широко розкриє обійми і покличе їх. Дівчатка побігли до нього наввипередки. Він припав обличчям до їхніх свіжих запахуючих щічок і поскородив їх бородою, та так, що донечки аж заверещали. У дверях спальні з'явилася Джині, вона підкотила столик зі сніданком ближче, щоб він міг їсти, не підводячись з ліжка. Вона присіла біля нього на ліжку, наливала йому каву, намащувала маслом грінки. А дівчата сиділи на дивані й дивилися на нього. Вони вже завеликі для того, щоб влаштувати з ним бійки подушками чи підкидати їх на руках. Доньки вже змашують своє розкуйовджене волосся. «О боже, — майнуло йому, — і не помітиш, як повиростають, і голлівудські негідники ганятимуть за ними».

Снідаючи, Джоні ділився з ними грінками і шинкою, дав їм відсорбнути кави. Ця звичка залишилася ще з тих часів, коли він співав із джазом і рідко їв удома, дітям подобалися його невчасні сніданки, підобідки чи ранкові підвечірки, їм подобалися

страви — біфштекс зі смаженою в олії картоплею о сьомій ранку або шинка з яечнею пополудні.

Лише їхній матері та кільком його найближчим друзям було відомо, як він обожнював своїх дочок. Після розірвання шлюбу, коли Джоні пішов із дому, розлука з дітьми дошкуляла йому найбільше. Ні за що він так не боровся, як за право залишитися їхнім батьком. У досить своєрідний спосіб він дав Джині зрозуміти, що йому було б не до вподоби її нове заміжжя, і то не тому, що він релігував її, а тому, що піклувався про своє батьківське становище. Він оформив виплату грошей за такими фінансовими умовами, що їй було набагато вигідніше не виходити заміж. Припускалося, що вона могла мати коханців, але ті не повинні були йти на гарматний постріл наближатися до її будинку. Проте з цього боку йому не дошкуляли жодні сумніви щодо неї. Вона завжди була надивовижу сором'язливою і несучасною щодо сексу. Голлівудські прихвостні залишилися з носом, коли почали увиватися навколо неї, вишукуючи фінансові умови їхнього розлучення та можливі вигоди для себе від її відомого на всю країну чоловіка.

Він не боявся, що вона може помислити про замирення через те, що він запропонував переспати минулу ніч із нею. Ні він, ні вона не хотіли поновлювати свій старий шлюб. Вона розуміла його пожадливість до краси, його нестримний потяг до молодих жінок, значно вродливіших за неї. Хто тільки не знав, що він переспав із усіма партнерками по зйомках принаймні раз. Його хлопчача привабливість була такою ж беззаперечною для них, як їхня врода для нього.

— Тобі треба збиратися, — нагадала Джині. — Томів літак не забаром прибуває. — Вона шугонула дівчаток із кімнати.

Атож, — відповів Джоні. — Між іншим, Джині, знаєш, як розлучаюся. Знову буду вільний.

Вона спостерігала, як Джоні вдягався. Він завжди тримав сніжу білизну і одяг в її будинку, відколи вони дійшли нової угоди після весілля Конні Корлеоне.

— За два тижні Різдво, — нагадала вона. — Можна сподіватися, що ти будеш із нами?

Він вперше за весь час подумав про свята. Коли Джоні був при голосі, свята надавали чудову можливість підзаробити на

концертах, але навіть і тоді Різдво було святою справою. Якщо він пропустить Різдво, це станеться вже вдруге. Торік о цій порі він розважав свою майбутню другу жінку в Іспанії, намагаючись схилити її до шлюбу.

— Ага, — озвався він, — Святий Вечір і Різдво. — Він не згадав зустріч Нового року. Це буде один із тих розгульних вечорів, яких він потребував час від часу, щоб напиться разом з друзями, і ніяка дружина тоді йому не потрібна. Його сумління від такого не страждало.

Вона допомогла йому вдягти піджак і почистила його. Він завжди мав винятково елегантний вигляд. Вона помітила, що Джоні насупився, бо йому не сподобалося, як була випрана сорочка, та й запонки, які він не носив тривалий час, здавалися дещо кричущими як на його сьогоднішні смаки. Вона лагідно посміхнулась і докинула:

— Том нічого цього не помітить.

Вони всі втрьох провели його за двері аж до машини. Дві маленькі дівчинки йшли обабіч, тримаючи його за руки. Дружина ступала трохи позаду. Їй було приємно від його щасливого вигляду. Підійшовши до машини, Джоні обернувся, підняв по черзі доньок високо в повітря і поцілував їх, спускаючи на землю. А тоді поцілував дружину і сів у машину. Він ніколи не полюбляв тривалих прощань.

Про все заздалегідь подбали його особистий представник по зв'язках з громадськістю і його помічник. Біля будинку на нього чекала машина з водієм, яку взяли напрокат. У ній сиділи зв'язківець з громадськістю і його працівник. Джоні припаркував свій автомобіль, ускочив у винайняте авто, і вони помчали в аеропорт. Він зачекав у машині, поки його представник зустрів Том Хейгена біля літака. Коли Том сів у машину, вони потиснули один одному руки і поїхали до Джоні додому.

Нарешті вони з Томом залишилися у вітальні самі. Між ними відчувалася холоднеча. Джоні не вибачив Томові, що той не дав йому зв'язатися з доном в ті скрутні часи, коли дон сердився на нього, це було ще до весілля Конні. Хейген ніколи не вибачався за свої вчинки. Він не міг інакше. Його обов'язком було також

виконувати роль громовідвода для обурених почуттів, які люди мали до дона, але не наважувались висловити їх безпосередньо, хоча він на те й заслужував.

— Твій Хрещений Батько прислав мене, щоб я виручив тебе в деяких справах, — сказав Хейген. — Я хочу розв'язатися з цим до Різдва.

Джоні стенов плечима.

— Картину вже зроблено. Директор — порядний чоловік і поводився зі мною добре. Мої сцени надто суттєві, щоб їх вирізали й залишили на підлозі в монтажній кімнаті лише через Вольцове бажання поквитатися зі мною. У нього руки закороткі, щоб імпсувати фільм, який обійшовся в десять мільйонів доларів. Отже, тепер усе залежатиме від того, як оцінюватимуть добрі люди мою гру в картині.

— Чи здобуття академічної премії справді гранично важливе для акторської кар'єри? — обережно поцікавився Хейген. — Чи це звичайна рекламна мура, яка насправді не має жодного значення? — Він помовчав і поспішно додав: — Звісно, за винятком слави, бо ж слави прагнуть усі.

— За винятком мого Хрещеного Батька, — посміхнувся Джоні Фонтане до Хейгена. — І тебе. Ні, Томе, це не ніяка не мура. Академічна премія може гарантувати акторові десять років визнання. Він зможе сам вибирати ролі для себе. Публіка ходитиме, щоб побачити його. Звісно, що це не все і вся, але для актора це найважливіша річ у його справі. Я сподіваюся одержати премію. Не тому, що я такий великий актор, але тому, що я відомий співак, та й роль безпрограшна. Та і я теж добре граю, ні, справді добре.

Том Хейген висловив сумнів:

— Твій Хрещений каже мені, що на сьогодні у тебе немає жодних шансів отримати премію.

— Ти хоч розумієш, про що ти говориш? — розлютився Джоні Фонтане. — Фільм ще не відредагований, тим більше його ще не випустили на екрани. Адон навіть ніяким боком не причетний до кінобізнесу. Якого біса тобі було летіти три тисячі миль, щоб повідомити мені оце лайно? — Джоні ледь не плакав від потрясіння.

— Джоні, — заговорив Хейген стурбовано, — я ні біса не гяблю у ваших кіносправах. Зрозумій, я лише донів хлопчик на

побігеньках. Але ми не раз і не два обговорювали твої справи. Він турбується за тебе, за твоє майбутнє. Він вважає, що ти ще потребуєш його допомоги, і йому хочеться владнати всі твої проблеми раз і назавжди. Тому я й прилетів сюди, щоб зрушити справи з місця. Але тобі пора дорослішати, Джоні. Досить мати себе за співака чи актора. Дивись на себе як на солідну людину, як на впливову і сильну громадську особистість.

Джоні Фонтане розсміявся і долив собі віскі.

— Якщо я не здобуду премію, у мене буде стільки ж впливу, як у котроїсь з моїх дочок. У мене зник голос. Якщо б він повернувся, я б міг дещо здійснити. О прокляття! Звідки мій Хрещений може знати, що я не здобуду премії? Гаразд, я вірю, що він знає. Він ніколи не помилявся.

— Нам стало відомо, — Хейген припалив тоненьку сигару, — що Джек Вольц не збирається витратити гроші студії на підтримку твоєї кандидатури. Він навіть повідомив усім, хто голосуватиме, що її не схвалює. Але вирішальним може стати затримка асигнувань на рекламу і всякі такі речі. Поза тим він робить хвили, щоб одному хлопцю забезпечити якнайбільше голосів «за». Вольц вдається до всіх можливих підкупів і хабарів, влаштування на роботу, виділення грошей, використання жіночок — будь-що. При цьому він намагається не нашкодити фільму або принаймні завдати йому якнайменше шкоди.

Джоні Фонтане стенив плечима, налив повну склянку віскі й осушив її.

— Тоді я мертвий.

Хейген стежив за ним, гидливо скрививши кутики вуст.

— Пияцтво твій голос не виправить, — докинув Том.

— Пішов ти... — Джоні брутально вилаявся.

Хейгенове обличчя миттю набуло непроникного виразу.

— О'кей, надалі я говоритиму лише про справи.

Джоні Фонтане поставив склянку, підійшов і став навпроти Хейгена.

— Я шкодую, Томе, що у мене вихопилися ці слова, — сказав він. — Їй-богу, перепрошую. Я нариваюся на тебе, бо мені хочеться порішити цього виродка Джека Вольца. Я не наважуюсь насипатися на Хрещеного, ото ж і зігнав злість на тобі.

На очах у нього заблищали сльози. Він взяв і жбурнув порожню склянку від віскі в стіну, але так немічно, що товсто-стінна склянка навіть і не тріснула, а відкотилася від стіни йому ж під ноги. Джоні дивився на неї у безсилий люті. А тоді нісміявся, промовляючи: «О боже, боже».

Він пройшов у протилежний бік кімнати і сів навпроти Хейгена.

— Ти знаєш, — заговорив він знову, — тривалий час мені все щадалося. А коли розлучився з Джині, все полетіло догори раком. У мене зник голос. Мої платівки перестали розкуповувати. Мені не пропонували жодної роботи в кіно. А до всього ще й Хрещений Батько розсердився і не хотів ні говорити зі мною по телефону, ні зустрічатися, коли я приїздив до Нью-Йорка. Ти завжди стояв на перешкоді, і я винуватив тебе, хоча й знав, що ти не чинив би так без догової на те волі. Але ж на нього неможливо сердитися. Це все одно, що сердитися на самого Господа Бога. Отож я кляв тебе на всі заставки. Хоча, як не крути, ти всюди мав слухність. І щоб довести тобі, що я розкакуюсь, я готовий вчинити, як ти радиш. І не зазиратиму в чарку, доки не повернеться голос. Згода?

Розкаяння було щирим. Хейген пересердився. Мабуть, щось-таки було в цьому тридцятип'ятирічному хлопчині, інакше дон не пишався б ним.

— Забудьмо, Джоні, — промовив Хейген. Його збентежила глибина розпачу Джоні, збентежив здогад, що той розпач міг бути продиктований острахом, що він, Хейген, наверне дона проти Фонтане. Але ж, звичайно, ніхто й ні за що не зміг би скерувати дона проти когось на свій вибір, прихильність до людей залежала лише від нього самого.

— Не так-то все й кепсько, — пояснив він Джоні. — Дон каже, що може знешкодити всі Вольцові підступи проти тебе і що ти майже напевне матимеш премію. Проте він вважає, що не розв'яже твоїх проблем, і хоче знати, чи вистачить у тебе кесети й снаги, щоб стати самостійним кінопродюсером і робити фільми від початку й кінця.

— Яким таким робом він збирається присудити мені премію? — недовіриливо перепитав Джоні.

— А чому це ти так легко береш на віру, що Вольц може виврати премію, а твій Хрещений не зможе? — і собі різко запитав його Хейген. — Оскільки нам потрібна твоя віра в другу частину нашої справи, я розповім тобі дещо. Лише тримай це при собі. Твій Хрещений незрівнянно впливовіший за Джека Вольца. До того ж він має значно більше впливу в найважливіших місцях. Як він може визначити присудження премій? Він контролює людей, які контролюють усі профспілки в кінопромисловості, усіх або майже всіх людей, які голосуватимуть. Звісно, ти маєш бути талантом і за своїми особистими якостями мати право на участь у конкурсі. І ще одне: у твого Хрещеного Батька у голові більше мозку, ніж у Джека Вольца. Він не перестріне людей, не приставить їм пістолета до голови і не скаже: «Голосуйте за Джоні Фонтане або ж вас звільнять із роботи». Ні, він не вдається до сили, якщо це не спрацьовує чи викличе надто великий переполох. Він примусить людей проголосувати за тебе, бо вони самі захочуть того. Але вони не захочуть, якщо він не подбає. Повір мені на слово, він здобуде для тебе премію. А от якщо він не натисне, то ти її тільки й бачитимеш.

— Добре, — сказав Джоні, — я вірю тобі, у мене є і снага, і кебета, щоб бути продюсером, але чортма грошей. Жоден банк не дасть мені кредиту. Виробництво ж кінокартини потребує мільйонів і мільйонів.

— Коли отримаєш премію, — сухо докинув Хейген, — займися підготовкою виробництва трьох власних фільмів. Збери кращих людей у цій справі — найкращий технічний персонал, найвідоміших кінозірок — усіх, кого тобі треба. Заплануй від трьох до п'яти фільмів.

— Ти з глузду зсунувся, — відповів Джоні, — така купа фільмів пожере до двадцяти мільйонів баксів.

— Коли тобі потрібні будуть гроші, — вів далі Хейген, — зв'яжися зі мною. Я дам тобі назву банку тут, у Каліфорнії, до якого ти звернешся за позичкою. Не турбуйся, вони стабільно фінансують кінофільми. Просто попроси позичку, як це робиться завжди, подай необхідні документи на обґрунтування свого прохання, як це знову ж таки завжди робиться між діловими людьми. Вони пристануть на твою пропозицію. Але насамперед

тобі треба буде зустрітися зі мною і повідомити мене про суму й про плани. Домовились?

Джоні мовчав тривалий час. Зрештою він запитав:

— А що ще?

— Ти хочеш сказати, — посміхнувся Хейген, — чи повинен ти чимось віддячити за позику в двадцять мільйонів доларів? Авжеж, мусиш. — Він почекав, чи не докине Джоні якийсь слово. — Але від тебе не вимагається нічого такого, чого б ти не зробив і без того, якщо б дон попросив про це.

— Якщо це щось серйозне, я хочу, аби дон сам сказав мені. Зрозумів, що я маю на увазі? Я не хочу, аби це передавалося через тебе чи через Сонні.

Хейген здивувався його кмітливості. Хай там як, а в кебеті Джоні не відмовиш. У Джоні стало здорового глузду збагнути, що дон надто любив його і був достатньо тямущий, щоб наражати на небезпеку по-дурному, у той час як від Сонні можна нічого сподіватися. Він відповів:

— Я хочу запевнити, що Хрещений суворо наказав мені й Сонні не вплутувати тебе ні в які справи, які могли б підмочити твою репутацію в разі нашої помилки. А сам він не втне такого й поготів. Запевняю тебе, будь-яку послугу, яку б він захотів отримати від тебе, ти сам запропонуєш йому ще до того, як Хрещений висловить своє прохання. Згода?

— Згода, — посміхнувшись, відповів Джоні.

— До того ж він впевнений у тобі, — говорив далі Хейген. — Він гадає, що тобі розуму не позичати, отже, розраховує, що банк, тобто він сам, заробить на цьому капіталовкладенні. Отже, це справді ділова угода, завжди пам'ятай. Не розкидайся грішми. Можливо, ти й найулюбленіший його хрещеник, але двадцять мільйонів — це добряча купа доларів, йому доведеться викластися, щоб ти отримав таку суму.

— Перекажи йому, хай не хвилюється, — сказав Джоні. — Коли таке чортзна-що, як Джек Вольц, змогло стати великим кіногенієм, тоді будь-хто зможе.

— Твій Хрещений теж такої думки, — докинув Хейген. — Можеш сказати, щоб мене відвезли в аеропорт? Я вже розповів тобі все, що мав сказати. Коли укладатимеш контракти, винайми

собі адвоката, мені не до цього. Але я хотів би бачити все ще до твого підпису, якщо не заперечуєш. Також ти ніколи не матимеш ніякої мороки з профспілками. Це зменшить твої виробничі витрати, отож, якщо твоя бухгалтерія накине певну суму по цій статті, не бери її до уваги.

— Чи маю я заручитися твоєю згодою на все інше: сценарії, актори тощо? — обережно запитав Джоні. Хейген заперечно схитнув головою.

— Ні, — сказав він, — можливо, дон із чимось не погодиться, але тоді він скаже це безпосередньо тобі самому. Хоча я не уявляю, що б могло викликати його заперечення. Кіно його не цікавить ні з якого боку. Та ще ж він принципово не любить втручатися, я кажу, бо знаю з власного досвіду.

— Добре, — мовив Джоні. — Я сам підвезу тебе до аеропорту. Подякуй Хрещеному від мене. Я б і сам набрав його, але ж він ніколи не підходить до телефона. До речі, чого це він?

Хейген зітнув плечима.

— Він взагалі майже ніколи не розмовляє по телефону. Не хоче, аби записували його голос, навіть коли говорить про щось цілком невинне. Він остерігається, аби не зшили з його слів щось інше. Думаю, у цьому справа. Він єдиного боїться, що влада може влаштувати йому якусь пастку. І не хоче допомагати їй у цьому.

Вони сіли в машину Джоні й поїхали до аеропорту. Хейген думав, що Джоні кращий, ніж він про нього уявляв. Він справді дещо збагнув, отже, і в аеропорт відвозив його особисто, що стало доказом цього. Навіть дон надавав значення таким речам, як особиста уважність. А ще ж і вибачення. Воно було ширим. Він знав Джоні не перший день і розумів, що той ніколи б не вибачився через почуття страху. Джоні завжди мав характер. Через це і потрапляв у халепу з кінобосами, та ще через жінок. Поза тим він був одним із небагатьох, хто не боявся дона. Хейген це міг сказати, мабуть, лише про Фонтане і про Майкла. Отже, вибачення було ширим, і він його приймав саме як таке. Їм із Джоні доведеться доволі часто бачитися протягом наступних кількох років. А Джоні доведеться ще скласти іспит, який і покаже його справжню кмітливість. Йому треба буде зробити для дона те, про що дон його ніколи не попросить і ніколи не наполягатиме, щоб

він здійснив це як частину угоди. Хейгенові хотілося б знати, чи здогадається Джоні Фонтане про цю неписану умову угоди.

Висадивши Хейгена в аеропорту (Хейген наполіг, щоб Джоні не спитався з ним по аеровокзалу в очікуванні відльоту), Джоні знову поїхав до Джині. Вона не сподівалася на його приїзд. Але йому хотілося побути в неї, обдумати все й намітити план дій. Він знав, що Хейген йому повідомив надзвичайно важливі речі — віднині змінювалося все його життя. Колись він був на вершині слави, але тепер, ще в молодому тридцятип'ятирічному віці, його ірка закотилася. Він не мав жодних ілюзій. Навіть якщо б він здобув премію як найкращий актор, що б вона йому, в бісового батька, дала? Нічого, якщо до нього не повернеться голос. Він стане таким собі другорозрядним артистом, без справжнього впливу, без особистості. Навіть оте дівчисько, що відшило його, хоча було лагідне й хитре і, здається, гралося з ним, та чи виявилось б воно отаким розсудливим, коли б він залишився на вершині слави? Тепер із доноювою фінансовою підтримкою він може потягатися з будь-ким у Голлівуді. Він може стати королем. Джоні усміхнувся. Чорт забирай! Він навіть може бути доном.

А не завадило б знову пожити з Джині кілька тижнів або й довше. Він би ходив на прогулянки з дітьми, можливо, зустрічався б із друзями. Перестав би пити й смалити, стежив би за собою по-справжньому. Можливо, його голос знову б зміцнів. Якщо б це сталося, та ще із доновими грішми, йому б не було рівних. Він би й справді уподібнився стародавньому королю чи імператору, наскільки таке можливе в Америці. І це б уже не залежало від властивостей його голосу чи від прихильності глядачів до нього як до актора. Це була б імперія, заснована на грошах і на особливій, найомріянішій формі влади.

Джині приготувала йому кімнату для гостей. Між ними було мовчазне порозуміння про те, що він не спатиме в її кімнаті, що вони не житимуть як чоловік і жінка. Вони вже ніколи не зможуть поновити давніх стосунків. І хоча зовнішній світ скандальних хронікерів і кінобогеми покладав вину за невдалий шлюб лише на нього, проте в дивний спосіб між собою вони знали, що Джині була ще більше винною в їхньому розлученні.

Коли Джоні Фонтане став найпопулярнішим співаком і кінозіркою музичних комедійних фільмів, йому ніколи й на думку не спадало кинути дружину з дітьми. Він був ще вельми італійцем, вельми старожитнім чоловіком. Звісно, подружньою вірністю він не вирізнявся. Та й як би міг її берегти зі своєю професією, зважаючи на всі оті спокуси, які оточували його. І хоча він здавався тоненьким худорлявим хлопчиною, проте був наділений жилавою міцною гіллякою, як це трапляється з багатьма представниками дрібнокостистого романського типу. Жінки втішали його своїм подивом. Йому подобалось з'являтися на людях із гарненьким, скромним, непорочного вигляду дівчиськом, а потім, вивільнивши груди від бюстгальтера, здивовано побачити спадисті, повні й тугі перса, такі хтиво важкі порівняно з камейним обличчям. Йому подобалось бавитися зі статевою сором'язливістю й несміливістю у сексуального вигляду дівчат, які грішили награними фальшивими жестами і рухами, немов спритні баскетболістки, і грали в спокусниць, що вже переспали з сотнею хлопців, а коли доходило до діла, то доводилось годинами змагатися, щоб домогтися свого, і виявлялося, що вони були незаймані.

Голлівудські ловеласи насміхалися над його захопленням непорочницями. Вони прямо називали це сільською забобонністю. А ще ж скільки доводиться морочитися, щоб вмовити незайманицю, виникають всілякі ускладнення, і на довершення до всього вони зазвичай виявляються нікчемними, невірними партнерками. Але Джоні знав, що все залежить від поводження з дівчиною. До неї треба мати підхід, і тоді ніщо не можна порівняти з дівчиськом, яке захоплено відчуває смак першої в її житті чоловічої близькості. Ах, як прекрасно позбавляти їх цноти. Що за насолода, коли вони обплітають тебе ногами. У кожній з них стегна своєї неповторної форми, у кожній свої сідниці, шкіра у кожній свого властивого лише їй відтінку — білого, коричневого чи рудувато-коричневого кольору, а коли він розважався з тією кольоровою дівчиною в Детройті, хорошою дівчиною, не з тих, що чіпляються на шию, а молодшою донькою джазового співака, що співав у нічному клубі разом із ним, то вона взагалі стала однією з найвродливіших жіночок,

якими він мав щось спільне. Її вуста смакували, як справдешній мед із домішкою перцю, її темно-брунатна шкіра здавалася немов кремовою, а сама вона виявилася такою ласою, як жодна інша зі створених богом жінок, і була вона незайманою.

Інші чоловіки завжди теревенили про різні екзотичні засоби, а він не відчував особливої втіхи. Дівчина, з якою він вдався до інших способів, ніколи вже не подобалася так, як перед тим, бо це не давало йому повної насолоди. У нього з другою дружиною, власне, тому й дійшло до непорозумінь, що вона надто уподобила старий спосіб «шістдесят дев'ять», уподобала до того, що не бажала нічого іншого, і йому доводилося буквально силою брати її. Вона почала глузувати з нього, називала його мужланом, і поширилася чулка, що він кохається, як шмаркач-молокосос. Імовірно, саме тому вчора дівчина відмовила йому. Та чорт із нею, чого можна було сподіватися від неї в ліжку? Дівчину, яка любить це діло, одразу видно, і такі найліпші. Особливо ті, що давно не лягалися. Кого він справді зневажав, так це тих, що почали статеве життя у дванадцять, а до двадцяти вже вичерпалися і лише імітували рухи, хоча дехто з них є справжніми неперевершеними красунями і можуть тебе просто замордувати.

Джині принесла до спальні каву з тортом і поставила все на довгому столі у тій частині кімнати, де не було ліжок. Він сказав їй лише про те, що Хейген допомагає йому в забезпеченні кредитів для започаткування власного кіновиробництва, це її зворушило. Отже, він знову може стати важною персоною. Проте вона не мала ніякої здогадки про реальну силу дона Корлеоне і тому не розуміла всієї важливості приїзду з Нью-Йорка Тома Хейгена. Він повідомив їй, що Хейген допомагав у юридичних деталях.

Коли випили каву, він висловив бажання ще попрацювати цього вечора, сказав, що зателефонує потрібним людям і складе деякі плани на майбутнє.

— Половина всього буде на ім'я дітей, — сказав він їй. Виходячи з кімнати, вона вдячно посміхнулась і поцілувала його на добраніч.

Скляна тарілочка була вщерть заповнена улюбленими сигаретами з його монограмою, на столику до письма стояла посушина для зволоження повітря з чорними кубинськими сигарами,

завтовшки з олівець. Джоні нахилився і почав телефонувати. Його мозок працював, як справжній мотор. Він зателефонував авторові популярної книжки, яка йшла нарозхват, саме за нею створили фільм. Автор був ровесником Джоні, він важко пробив собі дорогу і став світилом у літературі. Він вирушив у Голлівуд, сподіваючись, що з ним рахуватимуться як з поважною особою, а з ним поводитися як з лайном. Одного вечора Джоні був свідком його приниження в Браун Дербі. Письменник домовився про побачення в цьому містечку з добре знайомою грудастою акторкою, напевне ж, щоб потім трохи поблудити. Але коли вони вечеряли, артисточка втекла від відомого літератора, бо її поманив пальчиком кіноартист із щурячою мармизою, який спеціалізується на комічних ролях. Це наочно роз'яснило письменникові, хто є хто в голлівудському табелі любовних зносин. Немає ніякого значення, що його книжка принесла всесвітню славу. Артисточка віддасть перевагу перед ним найогиднішій, найпотворнішій, найнікчемнішій знаменитості з кіносвіту.

Отже, Джоні зателефонував письменникові до Нью-Йорка додому і подякував за чудову роль, яку він відвів у своїй книжці для нього. Він безсоромно улещував автора, а тоді, ніби між іншим, поцікавився, як ідуть справи з новим романом і про що він, власне, буде. Він припалив сигару, поки автор переповідав йому найцікавіший розділ, а під кінець сказав: «Слухайте, я б хотів почитати, коли ви завершите. Може б, прислали мені примірник? Не виключено, що я добре пристрою вашу книжку, на кращих умовах, ніж ви маєте у Вольца».

Завзяття, яке він відчув у голосі письменника, підтвердило, що він поцілів у точку. Вольц обчистив сценариста, заплативши якийсь дріб'язок за його книжку. Джоні повідомив, що буде в Нью-Йорку десь після свят, і, якщо автор не заперечує, він би запросив його на обід, який він влаштує для деяких своїх друзів. «Я знаю кілька гарненьких шльондр», — жартома повідомив Джоні. Письменник розсміявся і сказав: «О'кей».

Потім Джоні зателефонував директорові й операторові щойно відзнятого фільму за його участю і подякував їм за допомогу. Довіриливо повідомив їх про свою обізнаність щодо ворожого ставлення до себе Вольца, отже, він подвійно вдячний їм

ш поміч, і якщо він колись чимось зможе їм придатися, нехай сміливо телефонують, він зробить усе, що від нього залежить, щоб допомогти.

А тоді зробив найважчий телефонний дзвінок — до самого Джека Вольца. Подякував йому за роль у фільмі й запевнив, що завжди готовий із радістю працювати на нього. Він зробив це лише для того, аби збити Вольца зі сліду. Адже він завжди був чесний і відвертий. За кілька днів Вольц рознюхає про його маневри і вразиться підступності дзвінка, а Джоні Фонтане саме того й треба, щоб це відчули.

Після цього він сидів за столом, пахаючи сигарою. На сусідньому столику стояла пляшка віскі, але ж він наче дав слово собі й Хейгенові не пити. Йому навіть не треба було б і палити. Хоча це дурниці; хоч яка там була причина клопоту з голосом, його навряд чи реально поправити, відмовившись від питва й куріння. Але ж чорти його знають, імовірно, воно щось і допоможе, і він не хотів втрачати жодного шансу тепер, коли мав можливість поборотися.

Коли вже весь будинок поринув у сон, коли його колишня дружина й улюблені доньки міцно спали, він зміг подумки знову повернутися до тих часів у своєму житті, коли залишив їх. Залишив їх заради проститутки, якою виявилася його друга дружина. Але навіть зараз він посміхався, згадуючи про неї, адже вона була такою милою шалавою і то найнесподіванішим чином. А поза тим, що полегшувало йому життя, так це прийняте одного дня рішення ніколи не ображатися на жінок, або, якщо точніше, висновок, що він не може дозволити собі ненавидіти свою першу дружину і своїх дочок, своїх коханок, другу дружину, наступних коханок, аж до Шарон Мур, яка відшила його та так, що могла тепер пашекувати, ніби не далася самому Джоні Фонтане.

Спочатку він співав із мандрівним джазом, тоді став відомим співаком на радіо, потім — зіркою в кінотеатрах, аж поки не пробився на кіноекран. І завжди жив собі на втіху, мав жінок, яких хотів, але ніколи не дозволяв, щоб це якось впливало на його особисте життя. А тоді почав упадати за невдовзі його другою дружиною Маргот Ештон; він буквально схибнувся на ній.

Його кар'єра полетіла собаці під хвіст, його голос — ще далі, його родинне життя перетворилося на пекло. І настав день, коли він залишився ні з чим.

Річ у тому, що він завжди був щедрий і справедливий. Під час розлучення геть усе залишив першій дружині. Він подбав, щоб його обидві доньки мали частку у всьому, що він робив, у кожній платівці, кожному фільмі, кожному клубному виступі. І коли він був багатий і в славі, він не відмовляв своїй першій дружині ні в чому. Він допомагав усім її братам і сестрам, її батькові й матері, її шкільним подругам та їхнім родинам. Він ніколи не грався у зарозумілу знаменитість, навіть співав на весіллях двох молодших сестер своєї дружини, чого не любив до смерті. Не відмовляв їй ні в чому, за винятком своєї незгоди на повну відмову від власної особистості.

І ось, коли він сягнув дна, коли йому вже була заказана робота в кіно і зник голос, коли друга дружина зрадила, він приїхав, щоб провести кілька днів із Джині й своїми доньками. Якогось дня він так чи інакше віддався б на її милість, бо йому було непереливки. Того дня він прослухав свою останню платівку, але його голос звучав так жахливо, що Джоні звинуватив оператора у навмисному спотворенні запису. Аж зрештою він сам переконався, що то насправді так звучав тепер його голос. Він розбив сигнальну платівку і відмовився співати ще. Йому було настільки соромно, що він уже не проспівав жодної ноти, за винятком спільної з Ніно пісні на весіллі Конні Корлеоне.

Він ніколи не забуде виразу обличчя Джині, коли вона дізналася про всі його поневіряння. Той вираз з'явився на її обличчі, може, на секунду, але цього було досить, щоб він запам'ятав його назавжди. То був вираз жорстокого й щасливого задоволення. Цей вираз остаточно довів йому, що всі ці роки вона зневажала й ненавиділа його. Вона швидко отямилась і ввічливо висловила йому холодне та ввічливе співчуття. Він удав, що вірить їй. У наступні кілька днів він зустрівся з трьома дівчиськами, з тих, яких він любив найбільше протягом років. Дівчата зоставалися дружніми і подекуди навіть по-дружньому ще проводили з ним ніч у ліжку. То були дівчата, яким від нього дісталось по кілька сотень тисяч доларів у вигляді подарунків та

контрактів на кіностудіях. На їхніх обличчях Джоні бачив усе той же невловний вираз жорстокої втіхи.

Він зрозумів тоді, що йому треба було визначитися і дійти якогось рішення. Подібно до багатьох інших голлівудських діячів він міг стати успішним продюсером, сценаристом, директором, артистом — всі вони забавлялися з жінками із хтивою шенагою. Він міг ошадливо застосовувати свою владу і гроші, завжди готовий до підступів з боку інших, завжди усвідомлювати, що жінки здатні зрадити й покинути, віддавши перевагу суперникам. Або ж він може і не захотіти ненавидіти жінок і надалі віритиме їм.

Він знав, що не здатен не любити їх, щось в його душі загине, якщо він зречеться жінок, дарма що вони такі підступні й зрадливі. Його не обходило, що жінки, яких він любив над усе у світі, потай раділи з його недолі й приниження через примхи мінливої фортуни, його не обходило, що вони зраджували його не лише сексуально, а й у найважливішому — у житті. У нього не було вибору. Він мав примиритися з ними такими, які вони є. Отож він кохався з ними усіма, приносив їм подарунки, приховував біль, якого завдавала йому їхня зловтішна радість від його лихої долі. Він вибачав їм, знаючи, що вони відплачували йому за його абсолютну свободу від жінок, за якої він, проте, користувався досхочу їхніми принадами. Але його не картало сумління через невірність їм. Він не відчував провини за своє поюдження з Джині, коли наполягав на тому, щоб і надалі залишатися єдиним батьком своїх дітей, водночас чітко даючи їй зрозуміти, що не збирається зійтися з нею знову. Це була єдина річ, яку він надбав, скотившись із вершини свого успіху: він став байдужим до прикрощів, що їх завдавав жінкам.

Він стомився і вже хотів лягати спати, коли один епізод виплив із пам'яті й причепився до нього: він співав разом з Ніно Валенті. Зненацька Джоні збагнув, що саме потішило б донна Корлеоне понад усе. Він підняв слухавку й попросив оператора відняти його з Нью-Йорком. Він подзвонив Сонні Корлеоне і запитав у нього номер телефону Ніно Валенті. Потім зателефонував Ніно. З голосу Ніно було чути, що той, як завжди, грохи напідпитку.

— Гей, Ніно, що ти скажеш на те, щоб приїхати сюди й попрацювати на мене? — запитав Джоні. — Мені потрібен хтось, на кого я б міг покластися.

— Агов, Джоні, — блазнював Ніно, — що тобі сказати? У мене хороша робота на важковаговуку, на маршруті «прасую» домогосподарок, ще й маю сто п'ятдесят кругленьких щотижня. А що ти мені запропонуєш?

— Для початку п'ятсот на тиждень і рандеву з гарненькими кінознаменитостями. Що ти на це скажеш? — допитувався Джоні. — І не виключено, що я дозволю тобі співати у мене на вечорах.

— Так, почекай, дай подумати, — відповів Ніно. — Нехай я обговорю це з моїм адвокатом, а тоді з бухгалтером, а тоді з помічником на вантажівці.

— Слухай, Ніно, не клей дурня, — сказав Джоні, — ти мені потрібен тут. Я хочу, щоб ти прилетів завтра вранці й підписав річний контракт за п'ятсот на тиждень. Отож, якщо ти поцупиш у мене якусь шльондру і я витурю тебе з роботи, ти принаймні зможеш отримати річну платню. Згода?

Запала тривала пауза. Голос Ніно звучав уже тверезіше:

— Ей, Джоні, ти не розігруєш?

— Хлопче, я пропоную цілком серйозно, — відповів Джоні. — Звернися у Нью-Йорку в контору мого агента. Там тобі дадуть квиток на літак і гроші на дорогу. Я їм передзвоню завтра вранці. Отож підійди до них опівдні. Домовились? Я подбаю, щоб хтось зустрів тебе в аеропорту і привіз до мене додому.

Знову запала тиша, а потім голос Ніно, приглушений і вельми непевний, уже цілком тверезо відповів:

— О'кей, Джоні.

Джоні повісив слухавку і підготувався до сну. Він ніколи не почувався так добре, як відтоді, коли він розбив сигнальну платівку.

РОЗДІЛ XIII

Джоні Фонтане сидів у величезній студії звукозапису і намагався щось підраховувати в жовтому записнику. Поступово збиралася музиканти, він приятелював із ними усіма ще з тих часів, коли підлітком співав з джазовими оркестрами. Диригент —

олни із корифеїв музичного супроводу, він не втрачав прихильності до нього і в скрутні часи, вручав кожному прибулому сувої нот, супроводжувані усними настановами. Диригента звали Едді Нейлс. Він був страшенно зайнятий і погодився на цей запис лише через своє добре ставлення до Джоні.

Ніно Валенті примостився біля піаніно і щось собі бренькав, нервово перебираючи клавіші. Час від часу він потягував зі здоровенної склянки з житнім віскі. Джоні на те не зважав, бо знав, що напідпитку Ніно співав так само добре, як і тверезий, та й сьогоднішній запис не вимагатиме від Ніно чогось насправді музичного.

Едді Нейлс написав спеціальне аранжування до давніх італійських та сицилійських пісень і власне обробляння тієї пісні чотири днів, яку Ніно й Джоні співали на весіллі Конні Корлеоне. Джоні влаштував цей запис переважно тому, що це було б чудовим різдвяним подарунком для донна Корлеоне, який любив такі пісні. Поза тим Джоні нутром відчував, що платівка матиме добричій попит, хоча, звісно, на мільйонний наклад вона не потягне. Та ще Джоні збагнув, що на знак вдячності дон бажав від нього допомоги для Ніно. Ніно зрештою теж був одним із дозових хрещеників.

Джоні відклав записник і течку для нот на сусідній складаний стілець і підвівся, щоб і собі стати біля піаніно. «Агов, пейзаж», — гукнув Джоні, і Ніно глянув на нього, намагаючись помікнутися. Вигляд у нього був не з краших. Джоні нахилився й поплескав його по спині.

Розслабся, хлопче, — сказав він Ніно, — постарайся сьогодні, і я забезпечу тебе ввечері найкращою і найвідомішою с... на весь Голлівуд.

Це ж хто? Собака Лессі? — Ніно знову відсorbнув віскі.

Ні, — засміявся Джоні, — Діна Данн. Моя фірма гарантує якість.

Ім'я справило враження на Ніно, проте він не втримався, щоб не зауважити з удаваним розчаруванням:

А Лессі ти мені забезпечити не можеш?

Оркестр вдарив першу пісню з їхнього попурі. Джоні Фонтане уважно слухав. Спочатку Едді Нейлс програє всі пісні їхнього

сьогоднішнього репертуару у своєму оброблянні. А тоді розпочнеться перша проба запису. Слухаючи, Джоні подумки відзначав, як він виконуватиме кожную фразу, як входить у кожну пісню. Він знав, що йому надовго голосу не вистачить, але ж вестиме пісні переважно сам Ніно. А Джоні вторитиме йому. За винятком, звісно, пісні-дуету, для якої треба прибегти сили.

Він сіпнув Ніно, щоб той підвівся, і вони стали біля мікрофонів. Ніно спартачив початок. Почали ще раз, і знову те саме. Він уже зашарівся від збентеження.

— Гей, хлопче, ти навмисне затягуєш, щоб зірвати понадурочні? — під'юджував його Джоні.

— Без своєї мандоліни мені якось не по собі, — зізнався Ніно. Джоні якусь мить подумав, а тоді сказав:

— Візьми в руку оту твою склянку з пійлом.

Здається, це вирішило проблему. Ніно, співаючи, і надалі потягував із склянки, але ж співав добре. Джоні співав легко, не напружуючись, його голос просто танцював навколо основної мелодії, яку вів Ніно. Такий спів не давав йому емоційної втіхи, але ж він і сам чудувався своїй технічній майстерності. Що не кажіть, а десять років співочої кар'єри його дечого навчили.

Коли настала черга дуету-змагання, яким закінчувалася платівка, Джоні заспівав на повний голос, і, коли скінчили, його голосові зв'язки заболіли. Остання пісня захопила музикантів, що нечасто трапляється з цими зачерствілими професіоналами. Вони тупотіли і гупали об підлогу інструментами, що мало означати схвальні оплески. А барабанщик вибив дріб.

Із зупинками й обговореннями вони попрацювали майже чотири години. Коли завершили, Едді Нейлс підійшов до Джоні й спокійно промовив:

— Ти дуже добре звучиш, хлопче. Може, ти готовий записати платівку? У мене є нова чудова для тебе пісенька.

Джоні заперечливо схитнув головою.

— Перестань, Едді, не під'юджуй мене. До того ж за пару годин я так захрипну, що й говорити не зможу. Як ти гадаєш, нам ще багато треба буде доводити із сьогоднішнього запису?

Ніно треба буде завтра прийти в студію, — замислено відповів Едді. — Він подекуди партачив. Але він співав значно краще, ніж я сподівався. Щодо тебе, то я скажу звукооператорам, щоб почакували там, де мені не подобається. Гаразд?

Гаразд, — погодився Джоні. — А коли я зможу прослухати пілбіток?

Завтра ввечері, — відказав Едді. — Ти будеш вдома?

Так, — підтвердив Джоні. — Дякую, Едді. До завтра.

Він взяв Ніно за руку і вийшов з ним із студії. Вони подалися не до Джині, а до його будинку.

Уже настало пізнє пообіддя. Ніно все ще був добряче напідпитку. Джоні велів йому піти під душ, а потім прилягти перепочити. Об одинадцятій ввечері їм треба бути на великій забаві.

Коли Ніно прокинувся, Джоні пояснив йому:

Ця вечірка влаштовується в «Клубі Самотніх Сердць», де впрацюють кінозірки. Оті вертихвістки, що там будуть, то всі шми, яких ти бачив у кіно, мільйони хлопців дали б на відсіч свою руку, щоб переспати з котроюсь із тих чарівних королев. Інпрацюють вони на забаву з єдиною надією, що, може, комусь щинється поволочитися за ними. Чому так? Бо ті підстаркуваті зірки вже зголодніли за цим ділом. І як кожній дамі, їм хочеться, щоб це було з певним шиком.

А що з твоїм голосом? — поцікавився Ніно, бо Джоні говорив майже пошепки.

Це трапляється щоразу, як я трохи поспіваю. Тепер уже чотири місяць не зможу співати. Але хрипкість за пару днів минеться.

Кепські справи, га? — запитав Ніно співчутливо. Джоні стиснув плечима.

Слухай, Ніно, не надирайся сьогодні ввечері. Ти маєш довести цим голлівудським шльондрам, що мій друг-пейзан не слабак по чоловічій лінії. Бо тобі доведеться з декотрими зійтисли поближче. Не забудь, окремі екземпляри з-поміж них вельми шкварні й можуть таки примусити викластися. Зрештою, непогано мати привабливий вигляд, коли зіб'єш з неї пиху.

Я завжди привабливий, — сказав Ніно, наливаючи собі пілбіткі. Він осушив склянку і, посміхаючись, запитав:

— Не жартуючи, справді, ти можеш познайомити мене з Діною Данн?

— Не переймайся, — застеріг його Джоні, — все це буде не так, як ти собі уявляєш.

«Клуб Сердечь Самотніх голлівудських кінозірок» (так назвала його здібна кіномолодь, для якої відвідування було обов'язковим) збирався ввечері по п'ятницях в оплачуваному студією розкішному будинку Роя Макелроя, представника по зв'язках з пресою, а точніше, радника по зв'язках з громадськістю кіностудії «Вольц інтернешнл філм корпорейшн». Хоча публічні вечірки відбувались у домівці Макелроя, фактично ідея належала практичному розумові самого Джека Вольца. Дехто з його кінозірок, на яких він робив гроші, вже старілися і без спецосвітлення й майстерності геніальних гримерів не могли приховати свій вік. Отже, мали клопіт. Поза тим, до певної міри вони були вибиті з колії і фізично, і духовно. Вони вже не могли «закохатися». Не могли напустити на себе роль жінки, переслідуваної залицяльниками. Їх посіла надмірна гордовитість — через гроші, через славу, через колишню вроду. Вольц влаштуовував такі вечірки, щоб їм легше було підчепити коханців-гастролерів на одну ніч, котрі, якщо вони мали для цього здібності, могли перекваліфікуватися на постійних партнерів по ліжку і таким чином прокладати собі кар'єру. Оскільки заваби подеколи переходили в скандальні сексуальні вакханалії, що призводили до ускладнень із поліцією, Вольц вирішив влаштуовувати розваги в домівці радника по зв'язках із громадськістю, який таким чином завжди був напохваті, щоб залагодити справу, піднести хабара журналістам та поліцейським і не допустити до розголосу.

Для декого з міцних молодих акторів кіностудії, які ще не вибилися в зірки і не отримали провідних ролей, відвідання п'ятничних забав не завжди було приємним обов'язком. Це пояснювалося тим, що під час вечірки мали демонструвати фільм, який студія ще не винустила на екран. Власне, це й стало приводом для влаштування вечірок. Люди казали: «Ходімо подивимось, що за картину зварганив такий-то». Отже, все вписувалося в професійний контекст.

Молодим перспективним актрисам було заборонено з'явитися на цих вечірніх зібраннях по п'ятницях. Або ж не рекомендувалося. І вони здебільшого правильно розуміли натяк.

Показ нового фільму розпочинався опівночі, а Джоні з Ніно прибули об одинадцятій. На перший погляд Рой Макелрой справляв враження винятково приємної особи, добре вишколеної й чудово вдягнутої. Він привітав Джоні Фонтане вигуком приємної несподіванки.

Що, у бісового батька, ти тут робиш? — запитав він із поштовхом.

Джоні потис йому руку.

Показую моєму сільському двоюрідному брату всілякі такі місця. Познайомся з Ніно.

Макелрой потис Ніно руку і виважив його оцінювальним поглядом.

Його з'їдять живцем, — кинув він Джоні й провів їх у внутрішній дворик.

Цей дворик насправді був утворений анфіладою просторих кімнат, скляні двері яких виходили до саду з басейном. По них сплилася майже сотня люду, кожний тримав у руці склянку з коктейлем. Майстерно відрегульоване освітлення дворика чудово відтіняло жіночі обличчя і шкіру. Цих жінок Ніно бачив на притемнених екранах ще хлопчиськом. Вони відіграли свою роль в його еротичних мріях пори змужніння. Але зараз у житті вони ніби перебували в якомусь жахливому гримі. Ніщо не могло приховати втому душі й тіла, час позбиткувався над їхньою божественністю. Як на Ніно, вони позували й рухалися з колпачиною чарівністю, проте мали вигляд овочів із воску і вже не могли збудити його статевих почуттів. Ніно осушив дві склянки і пробирався до столу, щоб стати ближче до батареї опалення. Джоні йшов слідом за ним. Вони пили вдвох, аж поки між ними не обізався чарівний голос Діни Данн.

Як і в мільйонів інших мужчин, цей голос назавжди закарбувався у пам'яті Ніно. Діна Данн здобула дві Академічні нагороди. Стігалася в найпопулярнішому фільмі, будь-коли зробленому в Голлівуді. На екрані їй була властива привабливість такої собі жіночки-кішечки, і це робило її в очах усіх чоловіків просто-

таки недосяжною. Проте слова, з якими вона зараз звернулася до них, зроду не звучали зі срібного екрана:

— Джоні, байстрюче недороблений, мені довелося відвідати психіатра через те, що ти лише однісіньку ніч переспав зі мною. Чому ти так і не об'явився ще раз?

Джоні поцілував її в підставлену щічку.

— Ти виснажила мене на добрячий місяць, — відповів він. — Я хочу познайомити тебе з моїм двоюрідним братом Ніно. Гарний сильний італійський хлопчина. Може, він буде тобі до пари.

Діна Данн обернулася і зміряла Ніно холодним поглядом.

— А як він ставиться до попередніх переглядів?

— Боюся, що йому ніколи не щастило бути на них, — засміявся Джоні. — Чому б тобі не обзвичаїти його?

Ніно довелося добряче хильнути, коли він залишився з Діною Данн. Він намагався набрати недбалого вигляду, але це було нелегко. Кирпатенька Діна Данн мала виразні риси класичної англосаксонської красуні. І він так добре знав її. Він бачив її в спальні самотню, вбиту горем, коли вона голосила над своїм померлим чоловіком-льотчиком, який покинув її з малими сирітками. Він бачив її розлюченою, ображеною, приниженою, проте з невтраченим глибоким почуттям власної гідності, коли розв'язний Кларк Гейбл скористався нею, а потім кинув її й повівся з якоюсь сексуальною маніячкою (Діна Данн ніколи не грала сексуальних маніячок у кіно). Він бачив, як вона запалювалася від омріяного кохання, пручаючись в обіймах чоловіків, яких обожнювала, і він бачив принаймні з півдюжини разів, як вона красиво помирала. Він бачив її, чув її, марив нею і все ж таки був не готовий до того, що вона сказала йому відразу ж, як вони опинились наодинці:

— Джоні — один із небагатьох повноцінних чоловіків у цьому місті. А решта — ганчір'я, хирляві недоумки, які не можуть дати собі ради з курвою, хоч ти їм накачай вагон шпанських мушок у мошонку. — Вона взяла Ніно за руку і повела в куток кімнати, подалі від тисняви й конкуренції.

Тоді так само з холодною привабливістю поцікавилася ним самим. Він бачив її наскрізь. Він розумів, що вона грає роль дівчини з багатих кіл суспільства, котра виявляє поблажливість

лю конюха чи шофера, але в кінокартині вона або знеохотить його немілий інтерес до неї (якщо роль гратиме Спенсер Трейсі), або ж покине все у своєму несамовитому бажанні заволодіти ним (якщо в ролі коханця буде Кларк Гейбл). Та йому було байдуже. Він розповів їй про те, як вони з Джоні виростили разом у Нью-Йорку, як він і Джоні співали по випадкових контрактах у невеличких клубах. Вона здавалася йому надзвичайно симпатичною і цікавою. Вона запитала його ніби між іншим:

А чи ти знаєш, як Джоні примусив Джека Вольца дати йому ту роль?

Ніно замовк і заперечно схитнув головою. Вона більше не розпитувала.

Настав час попереднього перегляду нової стрічки Джека Вольца. Діна Данн, тримаючи Ніно теплою рукою, як магнітом, повела його до внутрішньої кімнати цього особняка, у якій не було вікон і все умеблювання становило з півсотні диванчиків, на дві персони кожний, розставлених так, щоб надати кожному з них вигляду якогось острівця напівінтимності.

Ніно побачив біля дивана столик із чашею з льодом, склянками, пляшками спиртного і тацею з сигаретами.

Він підніс Діні Данн сигарету, припалив, а тоді змішав напої для обох. Вони не розмовляли. За кілька хвилин світло в залі згасло.

Він чекав чогось несамовитого, зрештою, він стільки начувався про легендарну голлівудську розбещеність. І все одно виявився не готовим до пожадливого нападу Діни Данн на його ставлений орган, навіть без жодного лагідного підготовчого слова. Він і надалі відсьорбував зі склянки і дивився фільм, але не чув смаку віскі й нічого не бачив на екрані. Він відчував збудження як ніколи, але частково це пояснювалось тим, що жінка, яка його вдовольняла в темряві, виявилася кумиром його хлопчачих мрій.

Проте його чоловіча гідність все ж таки була уражена. Отож коли всесвітньовідома Діна Данн наситилась і привела до ладу його одяг, він вельми холодно зробив для неї в темноті новий коктейль, припалив нову сигарету і промовив найспокійнішим, який тільки може бути, голосом.

Схоже, що це справді чудовий фільм.

Він відчув, як Діна Данн напружилася поруч із ним на дивані. Невже вона очікувала якогось компліменту? Ніно налив собі повну склянку з першої ж пляшки, яку намацав у темряві. Пішла вона подалі. Вона повелася з ним як з останньою проституткою чоловічої статі. З деяких причин він тепер відчував холодну лють до всіх жінок, що зібралися тут. Вони дивилися фільм ще з чверть години. Він відсторонився, щоб не доторкуватися до її тіла.

Згодом вона хрипко прошепотіла:

— Не корч із себе сопливого шмаркача, адже тобі сподобалося. Ти ж підскочив мало не до стелі.

Ніно відпив зі склянки і відповів у своїй звичній нахабнуватій манері:

— Ет, це що. Ти б побачила, коли я збуджуюсь, отоді ...

Вона хихикнула і вже мовчала до кінця перегляду. Нарешті він скінчився, увімкнули світло. Ніно роззирнувся навколо. Він спостеріг, що тут у темряві відбулася справжня вакханалія, хоча, як це не дивно, він не почув ані звуку. Але декотрі з дам мали той важкий вигляд жінок з ясним промінним поглядом, який засвідчував, що вони тільки-но зазнали чималої втіхи. Вони неспішно потяглися з кінозалу. Діна Данн негайно залишила його, щоб переговорити з літнім чоловіком, у якому Ніно впізнав відомого артиста. Лише зараз, побачивши його вочевидь, Ніно зрозумів, що то нікчема.

Він замислено дудлив своє віскі. До нього підійшов Джоні Фонтане і запитав:

— Привіт, хлопче. Ти гарно провів час?

— Не знаю, — ошкірив зуби Ніно. — Це щось інше. Коли приїду додому, зможу розповісти сусідам, що Діна Данн мала мене.

— Вона ще може виправитися, — зареготав Джоні, — якщо запросить до себе. Чи маєш запрошення?

Ніно заперечно схитнув головою.

— Знаєш, я вельми захопився фільмом, — сказав він, але на цей раз Джоні не розсміявся.

— Не вдавай з себе дурня, хлопче, — промовив Джоні, — така дама може принести тобі чимало користі. А ти звик усім легковажити. Боже, мені ще й досі сняться кошмари, коли я згадую тих бридких курв, яких тобі доводилося уговтувати.

П'яно розмахуючи склянкою, Ніно відповів на повний голос:
Ага, вони були бридкими, але ж жінками.

І кутка кімнати Діна Данн обернулася і глянула на них. Ніно швидко свою склянку, вітаючи її.

Гаразд, — зітхнув Джоні Фонтане. — Ти селяк неотесаний, тільки й того.

І змінюватися не збираюсь, — відповів йому Ніно з блаженною п'яною посмішкою.

Джоні чудово його розумів. Він бачив, що Ніно не такий уже і п'яний, як удає. Він знав: Ніно удавав для того, аби мати змогу сказати все те, що, як йому здавалося, було надто образливе, щоб говорити своєму новому голлівудському патрону у тверезому стані. Він обняв Ніно і приязно мовив:

Бісова ти душа, Ніно, знаєш, що у тебе залізний контракт на цілий рік, і тому можеш говорити й чинити, що заманеться, і ні не зможу вигнати тебе.

Ти не зможеш мене вигнати? — перепитав Ніно з п'яною невпевненістю.

Ні, — підтвердив Джоні.

Годі йди ти...

На мить Джоні охопила несподівана лють. Він бачив безтурботну посмішку на обличчі Ніно. Але останнім часом він став мудрішим чи, можливо, власне падіння з вершин артистичної слави зробило його розсудливішим. У цей момент він зрозумів Ніно, зрозумів, чому його партнер по спільних виступах в їхні юні роки так і не досяг успіху і чому тепер намагається зруйнувати будь-які шанси на успіх. Цей Ніно не хотів платити жодної цини за успіх і навіть ображався, коли щось робилося задля його благополуччя.

Джоні взяв Ніно під руку і вивів із будинку. Ніно ледве перестав погами. Джоні говорив до нього, заспокоюючи:

Гаразд, хлопче, співай лише для мене, я хочу заробити на собі якийсь гріш. А у твоє життя я не лізиму. Чини як хочеш. Помовилися, пейзаже? Від тебе вимагається лише співати для мене і заробляти мені гроші, бо я сам уже відспівався. Втямив, друже, чи не дуже?

Ніно випростався.

— Я співатиму для тебе, Джоні, — сказав він, язик йому заплітався, його ледве можна було зрозуміти. — Зараз я кращий за тебе співак. Я завжди був кращим за тебе співцем, чи ти це знаєш?

Джоні стояв, обмірковуючи: так ось у чім справа. Він знав, що, коли він був при голосі, Ніно просто проходив за іншою категорією й ніколи не змагався з ним від самого початку, як вони почали співати ще хлопчиками. Він бачив, що Ніно чекає на відповідь, п'яно похитуючись у світлі каліфорнійського місяця.

— А не пішов би ти... — лагідно озвався він, і вони засміялися разом, як колись давно, коли обидва ще були однаково молодими.

Коли до Джоні Фонтане дісталася звістка про замах на дону Корлеоне, він стурбувався не лише за Хрещеного Батька. Його непокоїло, чи не накрилося фінансування нової кінокартини. Він хотів податися до Нью-Йорка, щоб засвідчити в лікарні повагу своєму Хрещеному, але йому порадили не робити нічого, що могло б набути небажаного розголосу, — дон Корлеоне був би категорично проти цього. Отож він вичікував. Через тиждень від Тома Хейгена навідався посланець. Фінансування не припинялось, але обумовлювалось, що одночасно воно охоплюватиме не більше однієї картини.

Тим часом Джоні дав волю Ніно поводитися на свій розсуд у Голлівуді й у Каліфорнії загалом, і Ніно чудово почувався із молоденькими акторками. Інколи Джоні впрошував його, щоб провести разом вечір, але ніколи не набридав. Коли вони перемовлялися про замах на дону, Ніно сказав:

— Знаєш, якось я попросився до дони в організацію, і він мене не взяв. Мені вже остобісіла робота на важковаговиках, хотілося заколочувати справжні бабки. І знаєш, що він мені відповів? Він сказав, що у кожної людини своє призначення і що мені на роду написано бути артистом. Отож він хотів сказати, що з мене рекетира не вийшло б.

Джоні розмірковував над останніми словами Ніно. Хрещений, напевне, найрозумніший чоловік у цілому світі. Він одразу визначив, що Ніно ніякий не рекетир: або він потрапить в халепу, або його вб'ють. Вб'ють за один із отих його дотепів. Але звідки дон узяв, що Ніно може бути артистом? Тому що,

чорти б його брали, він вирахував, що я колись допоможу Ніно. Як він це вирахував? Бо йому досить кинути мені слівце, і я зможу виявити йому свою вдячність. Авжеж, він ніколи не просив мене про це. Він просто дав мені зрозуміти, що був би потішеним, якби я взявся за це. Джоні Фонтане зітхнув. Тепер, коли Хрещеного Батька підстрелили і в того самого було клопоту по грошу, йому можна розпрощатися з надіями на академічну нагороду, тим більше що Вольц рие проти нього і від Хрещеного вже годі чекати якоїсь допомоги. Лише у донна були особисті контакти, здатні забезпечити відповідний тиск, а тепер родині Коріоне не до премій. Джоні пропонував свою допомогу, але Хрещений відповів різким «ні».

Джоні був заклопотаний виробництвом власного фільму. Автор книжки, яку він уважно прочитав, закінчив свій новий роман і на запрошення Джоні прийшов на захід, щоб обговорити все без втручання юридичних агентів і представників студії. Друга книжка була для Джоні як знахідка. Йому не доведеться співати, книжка мала гарний захопливий сюжет із дамами, екском і роллю, яку Джоні одразу призначив спеціально для Ніно. Персонаж говорив, як Ніно, чинив, як Ніно, і навіть зовнішністю був подібний до нього. Усе здавалося простим і широким. Від Ніно лише вимагатиметься залишатися перед камерою самим собою, та й поготів.

Джоні працював спритно. Він відкрив для себе, що розумітися на кінорежисурі значно краще, ніж уявляв раніше, проте випадився продюсера-адміністратора, який знав свою справу, але не міг знайти роботу, бо потрапив до чорного списку. Джоні не скористався з його становища і уклав з ним гідний контракт. «Я сподіваюся, що таким робом ти заощадиш для мене більше грошей», — відверто заявив йому Джоні.

Отож він здивувався, коли той адміністратор прийшов до нього і сказав, що студії доведеться заплатити представникові профспілки близько п'ятдесяти тисяч доларів. Було чимало мороки з позаурочними, з наймом людей, отож п'ятдесят тисяч — це ще й добре.

Джоні подумав, чи не бере його продюсер на арапа, і наказав: Пришліть до мене того профспілковця.

Профспілковцем був Біллі Гофф. Джоні сказав йому:

— Я сподівався, що справи з профспілками були вирішені моїми друзями. Мені сказали, щоб я не сушив собі з тим голови. І баста.

— Хто вам сказав таке? — запитав Гофф.

— Тобі достеменно відомо, чорти б тебе брали, хто це мені сказав. Мені необов'язково називати його прізвище, але якщо він щось мені каже, то так воно і є, — підсумував Джоні.

— Часи міняються, — відказав Гофф, — у вашого друга стали ускладнення, і тепер його слово вже не працює тут, на далекому заході.

Джоні знизав плечима.

— Зайди до мене за пару днів. Гаразд?

— Як скажете, Джоні, — посміхнувся Гофф. — Але дзвінок до Нью-Йорка вам нічим не допоможе.

Проте дзвінок до Нью-Йорка допоміг. Джоні перетелефонував Хейгену в його офіс. Хейген однозначно наказав нічого не платити.

— Ти вразиш свого Хрещеного в самісінькі печінки, якщо виплатиш хоч десять центів цьому байстрюкові, — сказав він Джоні. — Це б ударило по авторитетові дона, і саме тепер він не може собі дозволити такої розкоші.

— Я б міг переговорити з доном? — запитав Джоні. — Чи, ймовірно, ти поговориш із ним? Мені треба, щоб зйомки тривали.

— Зараз ніхто не може говорити з доном, — відповів Хейген. — Він надто хворий. Я поговорю із Сонні, щоб він усе владнав. Але я приймаю рішення в цих справах. Не плати цьому сучому розумникові ані цента. Якщо щось зміниться, я повідомлю тобі.

Стурбований Джоні повісив слухавку. Незгоди з профспілками можуть довести вартість фільму до небес, і вся робота може піти псу під хвіст. Якусь мить він думав, чи не підсунути Гоффу ті п'ятдесят тисяч тихцем, щоб ніхто і не пронюхав. Зрештою, щось говорив йому дон, щось казав Хейген, але ж це зовсім не накази. Проте вирішив кілька днів зачекати.

Чекаючи, він заощадив п'ятдесят тисяч. За два дні Гоффа знайшли мертвого вдома в Глендейлі з простріленою головою. І більше не виникало навіть і мови про труднощі з профспілками.

Джоні був дещо шокований цим вбивством. Адже вперше довга людина рука завдала смертельного удару так близько від нього.

Минали тижні, Джоні Фонтане все глибше поринав у підготовку сценарію, підбір артистів, розв'язання всіляких робочих проблем і забув про свій голос, про те, що вже не міг співати. Але коли оприлюднили кандидатури претендентів на здобуття академічної премії, був дещо розчарованим тим, що йому не запропонували виконати одну з пісень на здобутті премій Оскара на церемонії, яку телебачення транслюватиме на всю країну. Та він відкинув ці неприємні роздуми і працював далі. У нього не було жодних надій на здобуття академічної премії, тим більше тепер, коли його Хрещений Батько не міг натиснути. Проте і виконення на номінацію мало свою цінність.

Платівка з італійськими піснями, яку вони записали разом з Ніно, розкуповувалась значно краще, ніж будь-яка із записаних ним останнім часом, проте він знав, що це успіх не стільки його, як Ніно. Він змирився з думкою, що як професіонал вже сам відспівав.

Раз на тиждень він обідав разом із Джині й дітьми. Які б справи не вимагали його присутності, він ніколи не ухилявся від цього обов'язку. Але він не спав із Джині. Тим часом його дружина оформила в Мексиці розлучення, отже, він знову став холостяком. На свій подив, він не упадав, втративши голову, за молоденькими артисточками, які були б легкою здобиччю. Здається, він насправді став неабияким снобом. Його зачіпало, що одна з молодих зірок, актрис, які ще були в славі, не заговаряла з ним. Але напружена робота приносила радість. Вечорами переважно він ішов додому, ставив на програвач свої старі записи, пошмав собі віскі й муикав під платівку кілька рядків. Але ж і добре він колись співав — як бог. Він навіть і не підозрював, який чудовий він був. Не кажучи вже про надзвичайний голос, хоча так поталанити може будь-кому. Він був справжній актор, і ніколи не здогадувався про це, і ніколи не знав, як йому це подобається. І ось тобі маєш — сам зіпсував свій голос пиятиком, куривом і курвами саме тоді, коли збагнув, що й до чого.

Часом приходив Ніно перехилити чарчину-другу і слухав разом із ним, і Джоні казав йому глузливо:

— Чуєш, ти, байстрюче задрипаний, тобі самому такий спів і не снився ніколи в житті.

І Ніно нагороджував його навдивовижу симпатичною по-смішкою, кивав і відповідав:

— Атож, і ніколи отак і не співатиму. — Він говорив співчутливо, ніби знав, про що думає Джоні.

Зрештою, за тиждень до початку зйомок фільму сталося присудження академічних нагород. Джоні запросив із собою й Ніно, але той відмовився.

— Друже, — сказав Джоні, — я ніколи ні про що тебе не просив. Хіба не так? Зроби сьогодні мені таку ласку і піди зі мною ввечері. Ти будеш єдиною людиною, яка співчуватиме мені, якщо я не отримаю премії.

Якусь мить Ніно виглядав заскоченим. А тоді відповів:

— Про що мова, старий, це я зможу. — По паузі він додав: — Якщо не виграєш, то забудь. Просто наберися по саму зав'язку, а решту доручи мені. Прокляття, я навіть не зможу й пригубити ввечері. І це називається дружбою?

— Хлопче, — сказав Джоні Фонтане, — а це таки і є дружба.

Настав вечір вручення академічних премій, і Ніно дотримав свого слова. Він прибув до Джоні додому такий тверезий, от ніби зроду і в рот не брав, і вони вдвох подалися на вручення. Ніно чудувався, чому це Джоні не запросив котроїсь зі своїх залицяльниць чи з колишніх дружин на урочистий обід з нагоди вручення премій. Принаймні міг би взяти Джині. Чи, може, він не був певен того, що Джині підбадьорюватиме його? Ніно хотілося осушити бодай однеєчку склянку, схоже, що на нього чекав довгий виснажливий вечір.

Ніно Валенті добряче встигла набриднути вся ота процедура з академічними нагородами, аж поки не оголосили найкращого виконавця чоловічої ролі.

Коли почулися слова: «Джоні Фонтане», Ніно несамохіть підскочив і заплескав у долоні. Джоні простягнув йому руку, і Ніно потис її. Він знав, що його товариш потребував людського контакту з кимось, кому він вірив, і Ніно було дуже прикро, що у Джоні не знайшлося нікого кращого за нього, щоб доторкнутися у момент слави.

А те, що трапилося потім, було схоже на жахливий сон. Картина Джека Вольца забрала всі провідні нагороди, і на святковому вечорі студію заповнили журналісти та всілякі спритні успішні люди обох статей. Ніно дотримувався своєї обіцянки не пити й намагався приглядати за Джоні. Але жінки раз у раз шпигували Джоні Фонтане у спальні на пару слів, і Джоні напивався все більше й більше.

Акторку, якій присудили премію за краще виконання жіночої ролі, спіткала така сама доля, хіба що вона їй подобалася більше й актриса справлялася з нею ліпше. Ніно був єдиним чоловіком у цьому зібранні, який не відповів на її загравання.

Під кінець комусь спало на думку влаштувати публічне спарювання обох переможців, а всі інші присутні на вечорі мали споглядати, «не відходячи від каси». Актрису розділи наголо, і частина жіноцтва кинулася розбирати Джоні Фонтане. Саме тоді Ніно, єдина твереза людина на всю чесну компанію, згріб напівроздягнутого Джоні, поклав собі на плече і пробився на вулицю до їхньої машини. Везучи Джоні додому, Ніно подумав, що коли оце і є успіх, то він йому не потрібен.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

РОЗДІЛ XIV

Уже у дванадцять років дон був справжнім чоловіком. Невисокий, темноволосий, стрункий юнак жив на Сицилії в селі Корлеоне, що мало дивовижно мавританський вигляд. Від народження він мав ім'я Віто Андоліні, та коли незнайомі люди, вбивши його батька, з'явилися, щоб порішити й сина, мати відрядила юнака в Америку до своїх друзів. На новому місці Віто змінив своє прізвище на Корлеоне, щоб зберегти бодай якийсь зв'язок із рідним селом. Це стало одним із небагатьох сентиментальних вчинків у його житті.

На Сицилії мафія на початку сторіччя була другим урядом, куди сильнішим за офіційну владу, що правила з Рима. Батько Віто Корлеоне посварився з односельцем, і той попросив посередництва у мафії. Батько відмовився підкоритись і під час прилюдної суперечки вбив місцевого ватажка мафії. За тиждень його самого знайшли мертвим, усе тіло було подірявлене пострілами з рушниці. А ще через місяць після похорону озброєні мафіозі прийшли розпитуватися про хлопця, про Віто. Вони вирішили, що він дуже близький до повноліття і може найближчими роками спробувати помститися за свого батька. Дванадцятирічного Віто сховали у родичів, а потім на пароплаві потайки вирядили до Америки. Він перетнув океан разом із родиною Абандандо, син якої Дженко згодом став його консільйорі.

Молодий Віто почав працювати в бакалейній крамниці Абандандо у Нью-Йорку на Дев'ятій авеню в одному зі злочинних кварталів. Коли йому вийшло вісімнадцять років, він одружився з дівчиною-італійкою, яка щойно приїхала з Сицилії, їй було лише шістнадцять, але вона виявилася вправною куховаркою

і доброю господинею. Вони найняли помешкання на Десятій вулиці поблизу Тридцять п'ятої вулиці, лише за кілька кварталів від крамниці, де працював Віто. Минуло два роки, і в них народилася перша дитина — Сантіно; всі друзі звали його не інакше як Сонні через відданість до його батька.

Неподалік від них жив дебелий, грізного вигляду італієць на прізвище Фануччі, що ходив у дорогих світлих костюмах і м'якому капелюсі кремового кольору. Подейкували, що він мав зв'язок із «Чорною рукою» — бандою шахраїв, які вимагали гроші від родин і власників крамничок, погрожуючи фізичним насильством. Та оскільки більшість мешканців цього кутка самі були не проти, щоб удатися до насильства, то погрози Фануччі впливали лише на старих людей, які не мали синів, щоб їх замстити. Дехто з крамарів платив йому дешицю відчипного, щоб почуватися спокійно. Проте Фануччі збирав данину й зі своїх колець-злочинців та людей, що незаконно поширювали італійську лотерею або провадили вдома азартні ігри. Крамниця Амандо також виплачувала йому якийсь дріб'язок, незважаючи на протести молодого Дженко, який заявив батькові, що вкоротить руки цьому Фануччі. Батько сказав йому: «Не ш'ялуйся». Віто Корлеоне байдуже спостерігав усе це, не вважаючи себе причетним.

Одного разу троє хлопців заскочили Фануччі й розпанахали йому шию від вуха до вуха; правда, його не зарізали на смерть, але перелякали неабияк і спустили чимало крові. Віто бачив, як Фануччі тікав од своїх кривдників, як точилася кров із порізу на його шиї. Він запам'ятав назавжди, як Фануччі, втікаючи, тримав свого кремового капелюха під підборіддям і збирав у нього кров. Так, ніби йому не хотілося забруднити костюм чи полишити за собою ганебний кривавий слід.

Але напад виявився для Фануччі прихованим даром господнім. Хлопці були не вбивцями, а просто сміливими молодиками, що вирішили провчити його і відбити бажання до здирства. Однак Фануччі довів, що сам він таки вбивця. Минуло кілька тижнів, і хлопця, який різонув його ножом, знайшли пристреленого, а родини двох інших нападників сплатили Фануччі відчипного, аби він відмовився від помсти. Після такого випадку

данина збільшилась, і Фануччі призначив собі ще й пай в азартних іграх по всій околиці. Але Віто Корлеоне це не обходило. І невдовзі він забув про випадок.

Під час Першої світової війни, коли відчутно зменшилося постачання імпортової маслинової олії, Фануччі набув собі пай у крамниці Абандандо, постачаючи до неї не лише олію, але й імпортовану італійську ковбасу-саямі, шинку та сири. А потім він влаштував до крамниці свого небожа, і Віто Корлеоне опинився без роботи.

На той час народився й другий син — Фредеріко, отже, Віто Корлеоне мав годувати удома вже чотири роти. Досі він був спокійним, надто врівноваженим молодим чоловіком, що тримав свої думки при собі. Син власника продуктової крамниці, молодий Дженко Абандандо, став його найближчим приятелем, і вони обидва здивувалися, коли у Віто вирвався докір другові за вчинок його батька. Дженко зашарівся від сорому і пообіцяв, що Віто не доведеться турбуватися про їжу. Він, Дженко, тягатиме харчі з батькової крамниці й постачатиме товариша. Однак Віто рішуче відхилив цю пропозицію як надто ганебну, адже син мав би красти в батька.

Молодий Віто, проте, затаїв холодну лють на страхітливого Фануччі. Не виказуючи тієї люті, він очікував на слушну нагоду. Кілька місяців працював на залізниці, а потім скінчилася війна, роботи стало менше, і Віто мав лише кілька днів поденної роботи на місяць. До того ж більшість десятників були ірландці або американці, і вони обзивали робітників останніми словами, які Віто завжди вислуховував із кам'яним обличчям, начебто не розуміючи, хоча знав англійську мову вже добре, тільки говорив з відчутним акцентом.

Якось Віто вечеряв вдома з родиною, коли знадвору хтось постукав у вікно, що виходило в тісне, як колодязь, подвір'я між близько зведеними будинками. Віто відхилив фіранку і на свій подив побачив одного з молодих сусідів, Пітера Клеменцу; той далеко висунувся з вікна на протилежному боці колодязя й простягав йому якийсь білий пакунок.

— Гей, земляче, переховай це для мене, поки я не заберу. Ну-бо, хутчій.

Віто машинально перехилився через порожнечу колодязя і пив пакунок. Обличчя Клеменцине було серйозне і напружене. Він потрапив у якусь халепу, і Віто інстинктивно прибіг до нього на допомогу. Коли ж на кухні розгорнув пакунок, то побачив п'ять намащених пістолетів, що залишали масні сліди на білій шматині. Він поклав їх у стінну шафу в спальні. Він довідався, що Клеменцу забрала поліція. Не інакше як полісмени вже ломилися в двері, коли він передав свої пістолети у вікно.

Віто ніколи не прохопився й словом, а його перелякана дружина не наважилася навіть розтулити рота, боячись, щоб і її чоловік не потрапив до в'язниці. Через два дні Клеменца знову привели на їхньому кутку і між іншим спитав у Віто:

Чи мій крам ще цілий?

Віто кивнув головою. Він не любив багато говорити. Клеменцинини шийшов у помешкання. Віто налив йому склянку вина, а сам почався видобувати пакунок із настінної шафи у спальні.

Клеменца пив вино, його важке доброзичливе лице стежило за Віто.

Ти дивився, що там всередині?

І байдужим виразом Віто заперечливо хитнув головою.

Я не цікавлюся тим, що мене не стосується.

Решту цього вечора пили вино разом. Вони добре пасували до одного: Клеменца був неабиякий оповідач, а Віто Корлеоне терпеливий слухач. Вони заприятелювали.

Якось перегодом Клеменца запитав дружину Віто Корлеоне, чи не хотіла б вона мати гарний килим на підлогу у вітальні. Він узяв із собою Віто, щоб той допоміг перенести килим.

Клеменца провів Віто до житлового будинку з двома мармуровими колонами і білим мармуровим ганком. Він відімкнув двері ключем і провів його до кімнати, оббитої плюшем. Потім командував:

Шуруй до тієї стіни, допоможеш згорнути килим.

Це був багатющий червоний вовняний килим. Щедрість Клеменцини просто-таки вразила Віто Корлеоне. Разом вони згорнули килим, Клеменца взявся за один кінець, а Віто за другий. Підняли його і понесли до дверей.

Цієї миті у двері подзвонили. Клеменца миттю кинув килим, метнувся до вікна й легенько відхилив фіранку. Крізь вікно він побачив щось таке, що примусило видобути пістолета із внутрішньої кишені піджака. Лише тепер спантеличений Віто Корлеоне второпав, що вони, власне, викрадали килим із чиеїсь квартири.

Дзвоник пролунав ще раз. Віто підійшов до Клеменци, щоб виглянути й собі у вікно. Коло дверей стояв полісмен у формі. Вони бачили, як полісмен востаннє натиснув на кнопку дзвіночка, а потім знизав плечима, зійшов по мармурових сходах униз і пішов вулицею. Клеменца з полегкістю зітхнув.

— Ну, берись.

Він узявся за свій кінець килима, а Віто — за свій. Мабуть, полісмен ще й не встиг зайти за ріг, як вони вже виходили важкими дубовими дверима на вулицю, тягнучи між собою величезного килима. А ще через півгодини вони вже обрізали килим за розмірами квартири Віто Корлеоне. У них ще залишилося досить для спальні. Клеменца був фахівець своєї справи і з кишень широкого, як з чужого плеча, піджака (вже й тоді він любив ходити у просторому одязі, хоча й не був ще таким гладким) видобув все знаряддя, потрібне для розкроювання.

Час минав, а життя не легшало. Родина Корлеоне не могла вгамувати апетит гарним килимом. Роботи не було, жінка й діти мусили голодувати. Віто взяв кілька пакунків із харчами від свого товариша Дженко, поки обмірковував, що діяти. Аж ось до нього підійшли Клеменца й Тессіо — теж молодий урвиголовок з їхнього кутка. Він їм подобався, і вони знали, що Віто опинився в скрутному становищі. Отже, йому запропонували пристати до їхньої ватаги, що спеціалізувалася на викраданні машин, вантажених шовковими сукнями біля фабрики на Тридцять першій вулиці. Ризику не було ніякого. Шофери, живі розумні люди, вгледівши пістолет, умить виплигували на тротуар, а нападники тим часом відводили машину і розвантажували на складі в одного зі своїх друзів. Частина товару продавалася італійському гуртовому торговцеві, частину розпродували в італійських кварталах — на Артур-авеню у Бронксі, на Малберрі-стріт і на дільниці Челсі на Манхеттені. Усе скуповували бідні італійські родини, що тільки й дивилися, де б що купити дешевше, а їхні донечки

и мріяти не могли про таке гарне вбрання. Віто був потрібний Клеменці й Тессію як водій, вони знали, що в бакалейній крамниці Абандандо він їздив машиною по товар. У 1919 році кваліфіковані водії ще цінувалися.

Добре розміркувавши, Віто Корлеоне пристав на їхню пропозицію. Найпереконливішим аргументом була перспектива отримати тисячу доларів за участь у цій операції. Однак компанії вразили його своєю похапливістю, плануванням наманя, безглуздим збутом награбованого. Як на його смак, їхня манера була надто недбала. Проте він вважав їх добрими хлопцями: тілистий Клеменца викликав певну повагу, а худорлявий похмурий Тессію надавав упевненості.

Все пройшло як по маслу. На свій превеликий подив, Віто Корлеоне нітрохи не нервувався тієї миті, коли двоє його товаришів, вихопивши пістолети, змусили водія залишити машину і шокком. Неабияке враження на нього справив спокій Клеменці й Тессію, які жартували з водієм й обіцяли йому, якщо він буде добрим хлопцем, прислати кілька суконь його дружині. І тільки Віто вважав безглуздом самому продавати свою частку у товару і тому все збув через перекупника, він заробив лише сімсот доларів. Але 1919 року це були великі гроші.

Другого дня на вулиці його зупинив Фануччі, вдягнений у костюм кремового кольору, з білим капелюхом на голові. У нього був грізний вигляд, до того ж він нічого не робив, щоб приховати дугуватий шрам, який білим півколом тягся по ньому від вуха до вуха. Він мав густі темні брови і вульгарні риси обличчя, які, проте, коли він усміхався, ставали напрочуд симпатичними. Він говорив із добре відчутним сицилійським акцентом.

А-а, хлопчику, — привітав він Віто, — люди кажуть, що ти багатів. Ти й двоє твоїх приятелів. А тобі не здається, що ви ставитеся до мене неповажно, га? Адже це моя дільниця, і ви мали б мені змастити дзьоба.

Останні слова він сказав приказкою мафії сицилійською: «*Unni vagnapì a pìzzu*». «*Pìzza*» означає дзьоб будь-якої маленької тваринки, скажімо канарки. Сама ж фраза передавала зазіхання на частину здобичі.

За звичкою, Віто Корлеоне не відповів. Він одразу ж зрозумів, до чого той хилить, проте чекав ясно висловленої вимоги.

Фануччі всміхнувся, показуючи золоті зуби й розтягуючи шрам. Він витер пику хустинкою й розстебнув піджак, ніби щоб охолонути, а насправді щоб показати пістолета, якого він носив за поясом своїх вигідно широких штанів. По тому він зітхнув і прорік:

— П'ятсот доларів, і я ладен забути образу. Ви ще зелені й не тямите, як слід виявляти повагу до таких людей, як я. — Віто Корлеоне всміхнувся до Фануччі. Хоча він був молодий і зелений, та в його посмішці вже було щось настільки страшне, що Фануччі якусь мить вагався, перш ніж вести далі. — А як ні, то до тебе навідається поліція, а на твою жінку й дітей чекатимуть ганьба і злидні. Звісно, якщо мої відомості про ваш виторг неточні, я можу ледь-ледь умочити дзьоба. Але не менше трьохсот доларів. І не пробуйте одурити мене.

І ось нарешті заговорив Віто Корлеоне. Рівним розсудливим голосом, без ознак гніву. Він говорив увічливо, от як би мусив говорити молодий чоловік зі старшою людиною, такою поважною, як Фануччі. Він м'яко сказав:

— Хлопці ще не віддали мені моєї частки. Я мушу переговорити з ними.

Це заспокоїло Фануччі.

— Скажи своїм друзям: я чекаю, що вони також змастять мені дзьоба. І не бійся сказати їм про це, — додав він підбадьорливо. — Ми з Клеменцою добре знаємо один одного, він розуміє такі речі. Краще дослухайся до нього. Він має більше досвіду в таких справах.

Віто знизав плечима. Він намагався прибрати розгубленого вигляду.

— Авжеж, ти знаєш, я зелений у цих справах. Дякую за те, що ти напучив мене, як хрещений батько.

Це справило потрібне враження.

— Ти розумний хлопчина. — Фануччі затис у своїх волохатих руках долоню Віто. — Так і годиться — молоді мусять шанувати старших. Наступного разу, не чекаючи, сам підходь до мене, га? Може, і я чимось зараджу у ваших планах.

Минуло чимало років, перш ніж Віто Корлеоне збагнув, що мусило його поводитися в тому випадку з такою бездоганною тактовністю. Адже його батька мафія порішила на Сицилії саме за паричковість. Але тієї миті він відчував лише крижану лють на цього здирника, що задумав відняти у нього гроші, задля чого він ризикував своїм життям і свободою. Він не боявся. Цілен був уважати Фануччі божевільним. Він знав, що огрядний Клеменца радше віддасть життя, аніж один цент зі своєї пайки. А як Клеменца, не вагаючись, намірявся вбити полімена лише для того, щоб поцупити килим. А стрункий Тессіо взагалі мав вигляд безжальної гадюки.

Але пізніше цього вечора у квартирі Клеменци, розташованій через повітряний колодязь від власних вікон, Віто Корлеоне отримав ще один урок у науці, яку він лише починав опанувати. Клеменца вибухнув прокльонами, Тессіо насупився, а потім обидва почали говорити, чи не міг би Фануччі задовільнитися двома сотнями доларів. Тессіо казав, що міг би. Але Клеменца не поділяв його оптимізму.

Е ні, шрамуватий виродок напевне пронюхав від того гуртовника, що скупив у нас одягу, скільки ми заробили на цьому році. Фануччі й цента не скине з трьохсот доларів. Доведеться платити все сповна.

Віто неабияк здивувався, але завбачливо не виказав своїх почуттів.

А чому ми мусимо йому платити? Що він може зробити з нами, адже нас троє? Ми сильніші за нього. У нас є зброя. Чому ми маємо віддавати йому зароблені нами гроші?

Клеменца терпляче пояснив:

У Фануччі є приятелі. Це справжні бандюги. Він має зв'язки з поліцією. Аякже, він хотів би, щоб ми розповіли йому про свої наміри, а він виказав би нас поліції й мав би за це її вдячність. Поліція відповіла б йому послугою за послугу. Це його манера. А крім того, він має дозвіл від самого Маранцалли на операції в нашому районі.

Газети часто писали про Маранцаллу як про гангстера, корупційний пібіто є ватажком злочинної банди, що заробляла шаншем, гральними підприємствами і збройними грабунками.

Клеменца налив вина власного виробництва. Його дружини поставила на стіл тарілку з ковбасою салями, олівами і батоном італійського хліба, взяла стілець і вийшла посидіти з подругами перед будинком. Ця молода італійка всього кілька років як приїхала до Америки і ще не розуміла англійської.

Віто Корлеоне сидів із товаришами й пив вино. Ще ніколи не доводилося так ворушити своїм розумом, як оце зараз. Його самого дивувала чіткість власних думок. Він пригадав усе, що йому було відомо про Фануччі. Пригадався той день, коли цьому чоловікові черкнули ножом по шиї й він тікав вулицями, тримаючи капелюха під підборіддям і збираючи туди кров. Пригадав убивство хлопця, що різонував його, і те, якою ціною відкупилися від смерті двоє інших. І раптом йому спало на думку, що у Фануччі немає впливових зв'язків. У людини, що інформує поліцію й дозволяє відкупитися від помсти, їх просто не може бути. Справжній ватажок мафії знищив би всіх нападників. Ні. Фануччі просто поталанило вбити одного з них, але він знав, що не заскочить двох інших, бо вони вже готові до нападу і не дадуться зненацька. Отож він дозволив їм відкупитися. Просто особисте нахабство і фізична сила дозволяли йому збирати данину з власників крамничок та з азартних гравців по квартирах. Але Віто Корлеоне знав принаймні одне таке гральне кубло, де не платили Фануччі, і з господарем було все гаразд.

Отже, Фануччі діяв сам. Або ж для виконання окремих доручень наймав гангстерів за гроші. І це наштовхнуло Віто Корлеоне ще на одне рішення. Щодо напрямку, у якому має піти його життя.

Саме цей випадок переконав його: у кожної людини є своє єдине призначення. Адже того вечора він міг би виплатити Фануччі данину і знову стати робітником продуктової крамниці або ж навіть з роками завести власну. Але доля вирішила, що він має стати «доном», і послала йому Фануччі, щоб настановити на рокований йому шлях. Коли спорожнили пляшку вина, Віто обережно запропонував Клеменці й Тессіо:

— Якщо хочете, дайте мені кожен по двісті доларів, а я розплачуся з Фануччі. Я гарантую, він візьме таку суму від мене. Залиште все на мене. Вам ні про що не доведеться турбуватися

Клеменца одразу ж зиркнув на нього з підозрою. Віто холодно подав, звертаючись до нього:

Я ще ніколи не брехав своїм товаришам. Поговоріть завтра з Фануччі. Хай він запитає вас про гроші. Але не платіть йому. І не встрявайте в суперечки з ним. Скажіть, що вам треба ці гроші і що ви все передасте йому через мене. Дайте зрозуміти, що ви згодні виплатити повністю суму, яку він установив. Не торгуйтеся. Це вже буде моя справа — домовитися з ним про ціну. Нашо дратувати його, коли він справді такий небезпечний, як ви кажете.

На тому й постановили. Наступного дня Клеменца переговорив із Фануччі, аби переконатися, що Віто не вигадав усієї історії з грошима. Пересвідчившись, Клеменца прийшов до Віто на квартиру і віддав йому двісті доларів. Він зміряв поглядом Віто Корлеоне і сказав:

Фануччі мені заявив, що про менше як триста він і слухати не хоче. Як ти збираєшся його схилити на менше?

Віто Корлеоне поважно відказав:

Хай це вже тебе не обходить. Тільки запам'ятай, що я роблю тобі послугу.

Тессіо прийшов пізніше. Він був стриманіший за Клеменцу, гостріший, кмітливіший, але не настільки завзятий. Він відчувив, що тут щось не так, щось не гаразд, і був трохи стурбований. Наридив Віто Корлеоне:

Будь обережний із цим виродком з «Чорної руки», він ширший як сутанник. Хочеш, я буду свідком, коли ти передаватимеш йому гроші?

Віто Корлеоне заперечно похитав головою. Він навіть не хотів відповісти. Просто наказав Тессіо:

Передай Фануччі, що я сплачу йому гроші отут, у мене вдома, сьогодні ввечері, хай приходять о дев'ятій. Доведеться принести його склянкою вина і схилити на меншу суму.

Тессіо похитав головою.

Не думаю, щоб у тебе щось вийшло. Фануччі ніколи не вступатиметься.

Я порозуміюся з ним, — відповів Віто Корлеоне. З роками шифриза мала стати легендарною, ніби деркотіння гримучої змії

перед смертельним укусом. Коли він став «доном» і пропонував своїм опонентам порозумітися, вони знали, що це остання можливість уникнути кровопролиття й убивства.

Віто Корлеоне наказав дружині після вечері вивести обох синів, Сонні й Фредо, на вулицю і ні в якому разі не впускати їх до хати, доки він не скаже їй, що можна. Вона мала сидіти на сторожі біля входу до помешкання. У нього, мовляв, одна приватна справа з Фануччі, і їх не можна перебивати. Побачивши страх на її обличчі, він розсердився. Але сказав їй тихо:

— Невже ти думаєш, що вийшла заміж за дурня?

Вона не відповіла. Не відповіла тому, що боялася не Фануччі, а власного чоловіка. Він змінювався у неї на очах, перетворювався на людину, від якої струменить якась загрозлива сила. Він завжди був спокійний і неговіркий, завжди був лагідний і розсудливий, — досить дивні риси в молодому сицилійцеві. Але тепер вона бачила, що він скидав машкару непримітної особи, бо вже вирішив піти за своїм призначенням. Він почав пізно, вже у двадцять п'ять, але це був знаменитий початок.

Віто Корлеоне вирішив убити Фануччі. Це дасть йому змогу поповнити свої грошові кошти на зайвих сімсот доларів. Адже триста доларів він мав сам заплатити шантажистові з «Чорної руки», та ще по двісті доларів дали йому Тессію й Клеменца. Якщо він не вб'є Фануччі, йому доведеться віддати цьому гангстерові сімсот доларів дзвінкою готівкою. Життя Фануччі не мало для нього такої великої ціни. Він не збирався викидати сімсот доларів і дарувати життя. Якби Фануччі треба було сімсот доларів на операцію, щоб урятувати життя, він не дав би йому їх. Він нічим не був зобов'язаний перед Фануччі, вони не родичі, годі казати, що він не відчував ніякої приязні до цього вирока. Чому він мав дарувати Фануччі сімсот доларів?

А оскільки Фануччі хоче забрати від нього сімсот доларів силоміць, то чом би не продірявити Фануччі? Світ обійдеться без цієї особи.

Звісно, були й деякі практичні міркування. Адже Фануччі міг справді мати впливових друзів, котрі б забажали помститися. Та й сам собою він теж небезпечна людина, його не так просто порішити. Є ще й поліція та електричний стілець. Але Віто

Корлеоне жив під смертним вироком з хвилини вбивства його батьки. Дванадцятирічним хлопчаком він утік від смерті й переплив океан, потрапивши до невідомої країни, де прибрав собі лише ім'я. І роки спокійного спостереження переконали його, що він має більше глузду й сміливості, ніж інші люди, хоча в нього ще не було нагоди виявити той глузд і сміливість.

І все ж таки він вагався, перш ніж зробити вирішальний крок того самого призначення. Він навіть запакував сімсот доларів в один згорток і для зручності поклав гроші у зручну бокову ліву кишеню штанів. У правій розмістив пістолет, якого йому дав Клеменца перед нападом на машину із шовковими убраннями.

Фануччі прийшов рівно о дев'ятій. Віто Корлеоне виставив глек із саморобним вином, взятим у Клеменци.

Фануччі поклав свого білого капелюха на стіл поряд із глеком. Він розгустив широку краватку, у яскравих барвах якої губилися очима від томатного соку. Після гарячого літнього дня в кімнаті стояла задуха, газовий світильник ледь блимав. У квартирі було дуже тихо. Але Віто Корлеоне аж морозило. Аби показати, що він нічого не замишляє, Віто передав згорток банкнот і уважно стежив за Фануччі, коли той, перерахувавши, витяг великий шкіряний гаманець і запхав у нього гроші. Фануччі відсморбнув зі своєї склянки і сказав з кам'яним виразом на бровастому обличчі:

Ти недодав мені ще дві сотні.

Віто Корлеоне відповів холодним розсудливим тоном:

Я трохи витратився. Стільки часу ніде не працюю. Почекай кілька тижнів, я віддам.

І який викрут міг удатись. Адже Фануччі урвав більшу частину суми, яку він заправив, і тепер міг почекати. Його навіть можна було б умовити, щоб подарував ту решту або почекав довше. Він нічим міхнувся, прикладаючись до склянки з вином, і зауважив:

А ти не дурний, хлопче. Як це я не помічав тебе досі? Даремно тільки так смирно тримаєшся. Я б міг підшукати тобі якусь роботу, і то досить вигідну.

Випічивим кивком Віто Корлеоне виявив свою зацікавленість і з пурпурового глека долив вина в склянку співрозмовника. Але Фануччі щось передумав, підвівся зі стільця й на прощання стис Віто руку.

— На добраніч, хлопче. Не ображаєшся, га? Якщо я зможу зробити тобі якусь послугу — свисни. Май на увазі, сьогодні ти зробив для себе велике діло.

Віто вичекав, доки Фануччі зійшов по східцях униз і вийшов із будинку. На вулиці ще було повно людей, які могли посвідчити, що він мирно залишив помешкання Корлеоне. Віто спостерігав крізь вікно. Він побачив, як Фануччі звернув за ріг у напрямку Одинадцятої авеню, і був певен, що той пішов до себе додому, можливо, щоб викласти здобич, перш ніж знов вийти на вулицю. А може, щоб залишити вдома пістолет. Віто Корлеоне вистрибнув із квартири й помчав прожогом по східцях угору, на дахах, проскочив цілий квартал по дахах, а потім спустився вниз пожежною драбиною, що вела з горища у невеличкий порожній двір. Ногою прочинив задні двері й вийшов через парадний вхід на вулицю. Якраз у будинку навпроти винаймав квартиру Фануччі.

Поселення тягнулося на захід аж до Десятої авеню. На Одинадцятій авеню розміщувалися склади і підсобні приміщення, орендовані фірмами, які перевозили товари Нью-Йоркською центральною залізною дорогою та які хотіли мати доступ до важливих складів, розташованих від Одинадцятої авеню до річки Гудзон. Житловий будинок Фануччі був одним із небагатьох, що залишився у цій дикій місцевості. У ньому мешкали переважно холостяки-кондуктори, робітники пристані й найдешевші пономі. Ці люди не сиділи на вулицях і не теревенили, як почесні італійці. Вони сиділи у пивних барах, пропиваючи свій заробіток. Тому Віто Корлеоне здалося легкою справою прослизнути через пустинну Одинадцяту авеню і потрапити в передпокій житлового будинку Фануччі. Тут він вийняв пістолет, із якого ще не стріляли, і став чекати на Фануччі.

Він спостерігав через скляні двері передпокою, знаючи, що Фануччі мав би прийти з Десятої авеню.

Клеменца показав йому, де на пістолеті запобіжник, і Віто відвів його. Колись, ще малим хлопцем на Сицилії, коли ледве минуло дев'ять років, він часто ходив на полювання разом із батьком і часто стріляв з важкої рушниці, яку називають «лупаро». Якраз вправність поводження з «лупарою» й призвела до того, що після загибелі батька вбивці винесли смертний вирок і йому

І в темненого під'їзду Віто побачив, як Фануччі білою плямою перейшов вулицю у напрямку до дверей. Віто відсахнувся, зрившись плечима до внутрішніх дверей, які вели на сходи. Пістолета він тримав напоготові, його простягнена рука майже якось два кроки не сягала вуличних дверей. Двері промилися всередину. Білий, широкоплечий, грізний Фануччі виліз собою прозрів у дверях. Віто Корлеоне вистрелив.

Прочинені двері частково випустили звук пострілу на вулицю, але й будинок наче аж струснуло. Фануччі вхопився за дверні ґанґаючись встояти рівно і силкуючись видобути пістолета. Він пообривав гудзики на піджаку й відкинув полу. Віто побачив його пістолет, а разом з тим і червоні патьоки на білій сорочці, що стікали від шлунка вниз. Дуже старанно, так, ніби він стромив голку у вену, Віто Корлеоне послав другу кулю в те червоне місце живо.

Фануччі впав на проході, заважаючи дверям зачинитися. Він швидко вихопився жадливий, майже комічний зойк людини, що відчуває неймовірний фізичний біль. Він кричав і кричав. Він пригадував, що Фануччі скрикнув принаймні тричі, поки він піліс йому пістолета до спітнілої скроні й вистрелив у голову. Не минуло й п'яти секунд, як Фануччі вже лежав мертвий в прочинених його тілом дверях.

Він дуже обережно витяг великий гаманець із піджака вбило й поклав собі за пазуху. А потім перетнув вулицю, зайшов у будинок навпроти, вибрався у маленький внутрішній двір і виліз пожежною драбиною на дах. Звідти глянув ще раз на вулицю. Тіло Фануччі ще лежало на дверях, але там нікого іншого не було видно. Двоє вікон у будинку розчинилися, і з них вистромилися темні голови, а оскільки він не міг розгледіти їх обличчя, то й вони, вочевидь, не могли розгледіти його. І не стануть такі люди бігти в поліцію зі свідченням. Фануччі лежатиме до ранку, якщо на нього не натрапить черговий полісмен. Щось з мешканців будинку не захоче самохіль накликати на себе двоє поліції та ходити на допити. Усі позамикають двері та зачухають, що нічого не чули.

Він не було чого поспішати. Він дістався покрівлями до другого будинку, спустився по сходах униз, відімкнув двері

квартири, зайшов і замкнувся. Витребушив гаманець убитого. Окрім семисот доларів, там виявився лише один п'ятидоларовий та кілька однодоларових папірців. Під підкладку запхали стару п'ятидоларову золоту монету — може, талісман на щастя. Якби Фануччі був багатим гангстером, він напевне не тягав би із собою весь свій скарб. Це також підтвердило деякі з припущень Віто.

Він знав, що треба спекатися гаманця й пістолета (знав також, що золоту п'ятидоларівку треба залишити в гаманці). Він знов виліз на дах, пройшов кілька будинків і жбурнув гаманець у повітряний колодязь. А потім витяг набої з пістолета і з усієї сили вдарив стволом об карниз покрівлі. Ствол не піддався. Тоді він перехопив пістолет і тріснув рукояткою об димар. Рукоятка розпалася на дві частини. Він вдарив ще раз, і пістолет розвалився на ствол і рукоятку, на дві окремі частини. Віто жбурнув обидві частини в різні повітряні колодязі між будинками. Вони впали з височини п'яти поверхів без стуку: у колодязях уже назбиралися купи м'якого сміття, вранці з вікон викинуть ще більше, і якщо він буде такий щасливий, ніщо не розкриється. Віто вернувся додому.

Він трохи дрижав від збудження, але цілком опанував себе. Перевдягнувся і, побоюючись, що на одяг могла потрапити кров, кинув його в балію, у якій жінка прала білизну. Узяв луг і великий темний брусок простого мила, намилив і протер одяг над раковиною на залізній пральній дошці. А потім вимив милом і лугом балію і раковину. У кутку спальні побачив купку щойно випраної білизни і змішав із нею свої речі. А потім натягнув свіжі штани й сорочку і вийшов, щоб приєднатися до дітей, дружини та сусідів, які сиділи перед будинком.

Усі ці запобіжні заходи виявилися непотрібними. Поліція, знайшовши ранком труп, не викликала Віто Корлеоне на допит. Його неабияк дивувало, що їй взагалі так ніколи й не стало відомо про візит Фануччі до нього у вечір убивства. Він розраховував на той факт, що Фануччі живий і здоровий вийшов із його помешкання, як на алібі. Пізніше він дізнався, що поліція навіть рада була спекатися Фануччі і не дуже й розшукувала вбивць. Вирішили, що Фануччі скарали інші гангстери, і тому допитали кількох відомих бандитів, за якими вже значилося по кілька

кримінальних злочинів. А оскільки Віто ще жодного разу ні на чому не схопили, то на нього так підозра і не впала.

Але якщо поліцію вдалося перехитрити, то з партнерами була інша річ. Піт Клеменца й Тессіо уникали зустрічі з ним тиждень, два тижні, а потім якось увечері зайшли до нього. Вони поведилися з підкресленою повагою. Віто Корлеоне привітав їх із незворушною люб'язністю і налив їм вина. Першим лагідно заговорив Клеменца:

— Ніхто вже не збирає данину з крамарів на Дев'ятій авеню, ніхто не збирає й із гравців у карти й азартні ігри у нашому районі.

Віто Корлеоне пильно подивився на обох, але нічого не сказав у відповідь. Тоді порушив мовчання Тессіо:

— Ми могли б узяти на себе клієнтуру Фануччі, вони б нам платили.

Віто Корлеоне знизав плечима:

— А чому ви прийшли з цим до мене? Мене такі справи не цікавлять анітрохи.

Клеменца зареготав. Ще юнаком, ще до того, як він розкохав собі величезне черево, Клеменца вже заходився сміхом гладкого чоловіка:

— Так-так, ну, а як із тим пістолетом, що я тобі дав для роботи з машинами? Коли він більше тобі не потрібен, ти б міг повернути його мені.

Віто Корлеоне повільно, неквапно видобув із кишені пачку асигнацій і відділив від неї п'ять десятидоларівок:

— Ось, плачу тобі. Я викинув пістолета після того, як ми впо-ралися з тією машиною. — І він посміхнувся до обох.

Тоді Віто Корлеоне ще не знав впливу своєї посмішки. Від неї всередині хололо, хоч у ній не було ніякої погрози. Він посміхався немовби до якогось власного жарту, відомого лише йому самому. Та усміхався він так лише тоді, коли пахло смертю і коли не йшлося про жарти, а його очі залишалися не усміхнені. І оскільки зовні він завжди був спокійною й розсудливою людиною, такий несподіваний тип його істинної натури навіював жах.

Клеменца заперечливо похитав головою.

— Мені не треба грошей.

штрикне тебе ножакою, якщо його погладити проти шерсті. Щоправда, цей молодик, що спинив його, здавалося, мав сноукійну вдачу.

— Синьйоре Роберто, — сказав Віто, — подруга моєї жінки, нещасна вдова, отже, без чоловіка, котрий міг би заступитися за неї, розповіла, що з якоїсь там причини їй наказано вибиратися з квартири у вашому будинку. Вона в розпачі. У неї ані грошей, ані друзів, крім хіба тих, що мешкають на нашому кутку. Я пообіцяв їй переговорити з вами, запевнив, що ви щиросердна людина і той наказ був якимось непорозумінням. Вона вже збулася того пса, через якого почалася вся ця морока, тож чом би їй не дозволити залишитися на місці? Як італієць італійця я прошу вас про таку послугу.

Синьйор Роберто вивчав молодика, що стояв перед ним. Це був чоловік середнього зросту, але міцної статури, селянин, але не бандит, хоч і настільки нахабний, що зараховує себе до італійців. Роберто стеноу плечима.

— Я вже віддав квартиру іншій родині за більшу плату, — відказав він. — Не можу ж я тепер відмовити їм заради твоєї знайомої.

Віто Корлеоне ствердно кивнув головою.

— А наскільки більше за місяць?

— На п'ять доларів.

Він збрехав. Квартира, що виходила до залізниці, з чотирьох темних кімнат винаймалася вдові за дванадцять доларів місячно, і йому не пощастило витягти більше з нових наймачів.

Віто Корлеоне витяг із кишені жмуток паперових асигнацій і відділив від нього три десятидоларівки.

— Ось вам та надбавка за шість місяців наперед. Тільки їй не треба про це казати, вона горда жінка. Через шість місяців зайдіть знову до мене. Але ви мали б дозволити їй тримати собачку.

— Отакої! — визвірився пан Роберто. — Ти хто такий, щоб мені вказувати? Гляди, щоб сам не опинився серед вулиці на своїй сицилійській сідниці.

Віто Корлеоне здивовано підніс руки.

— Я лише прошу про послугу, та й годі. Ніхто не знає, коли він може потребувати друга, хіба ж не правда? Слухайте, беріть ці гроші як знак моєї прихильності й вирішуйте самі. Я зроду

не наважуся суперечити. — Він утиснув гроші в долоню пана Роберто. — Зробіть мені таку ласку, візьміть гроші й обдумайте це як слід. Якщо завтра вранці ви захочете повернути мені гроші, будьте такі ласкаві. Якщо вам уже так хочеться виселити синьку з вашого будинку, як я можу вам перешкодити? Зрештою, це ж наша власність. А якщо вам набрид той песик, то я вас теж ніяким розумію. Я сам не витримую тварин. — Він поплескав пана Роберто по плечу. — Зробіть мені таку послугу, га? А я вже це не забуду. Розпитайте знайомих у нашому кутку, і вони вам ствердять, що я вмію бути вдячним.

Але ж пан Роберто і так почав розуміти. Того вечора він усе таки розпитав про Віто Корлеоне і не став чекати до наступного ранку. Тієї ж ночі він постукав у двері квартири Корлеоне, побачився, що завітав настільки пізно, і прийняв склянку вина від синьйора Корлеоне. Він запевнив Віто Корлеоне, що вся ця історія — фатальне непорозуміння, що, безперечно, синьйора Корлеоне може залишатися й надалі у своїй квартирі, ну й, щоб там балакати, хай тримає собі свого песика. Усі оті її сусіди платять мізерну плату, так чого їм ще й скаржитися, коли бідне почуття який раз гавкне від нудьги. Наприкінці він виклав на стіл тридцять доларів і закінчив якомога ширіше:

Глянь доброта, твоє бажання допомогти цій бідній удовиці мене очумили мене, і я хотів би показати, що у мене також є ще християнське милосердя. Її плата й надалі залишається такою, як була.

Усі актори добре розіграли цю комедію. Віто доливав вина, поклав по тістечка, тис панові Роберто руку й вихваляв його чуйне серце. Пан Роберто зітхнув і заявив, що знайомство з таким хлопцем, як Віто Корлеоне, повернуло йому віру в людей. Врешті вони насилу розпрошалися. Перепуджений пан Роберто, ще не вірячи у свій порятунок і відчуваючи, що тіло від переляку й досі тремтить як драглі, зупинив таксі, дістався додому в Бронкс, ліг у ліжку і три дні не потикав носа до своїх житлових будинків.

Генеру у своїй окрузі Віто Корлеоне був «шанованою людиною». Про нього пішла слава як про члена сицилійської мафії. Якось сонни чоловік, що збирав у себе в умебльованому номері картярів, прийшов до нього й самохіть зобов'язався сплачувати

щотижня двадцять доларів «за дружбу». Він лише просив його один-два рази на тиждень навідуватися під час гри, аби грані зрозуміли, що вони перебувають під його захистом.

Власники крамниць, які мали мороку з молодими злодюжками, також клопоталися про його заступництво. Віто погоджувався й отримував належну винагороду. Невдовзі у нього вже був величезний, як на ті часи і на ту місцевість, прибуток — сто доларів на тиждень. Оскільки Клеменца й Тессіо були його друзями й партнерами, він частину грошей віддавав їм, навіть без їхнього прохання. Згодом Віто вирішив узятися разом із товаришем дитинства Дженко Абандандо за імпорту маслинової олії. Дженко вів бізнес — імпортував олію з Італії, купуючи за відповідну ціну і зберігаючи на батьковому складі. Дженко мав належний досвід у цій частині справи. Клеменца й Тессіо були продавцями. Вони навідувалися в кожну італійську продовольчу крамничку спочатку на Манхеттені, потім у Брукліні, а згодом ще й у Бронксі й переконували власників, що варто закуповувати лише олію фірми «Дженко пура». (З притаманною йому скромністю Віто Корлеоне відмовився наректи підприємство своїм ім'ям). Зрозуміло, Віто мав бути на чолі цієї фірми, оскільки він постачав переважну частину капіталу. До нього також зверталися в надзвичайних випадках, коли розмови Клеменци й Тессіо з якимсь крамарем ні до чого не призводили. Тоді Віто вдавався до свого неабиякого хисту переконувати.

Отже, протягом кількох наступних років Віто Корлеоне тішився життям невеликого бізнесмена, яке його повністю задовольняло. Він присвячував увесь свій час зміцненню комерційного підприємства за умов динамічної господарчої кон'юнктури. Він був відданий чоловік і уважний батько, проте настільки захоплений, що не міг приділяти родині багато часу. У міру того як олія «Дженко пура» перетворювалася на найпопулярнішу в Америці італійську імпортовану маслинову олію, його організація розросталася мов на дріжджах. Як кожний спритний гуртовик, він швидко побачив, що дуже вигідно підкошувати конкурентів меншими цінами й відсікати їх від споживача, переконавши крамарів менше закуповувати їхнього товару. І як всякий добрий бізнесмен, він прагнув монополії, вимушуючи конкурентів

випусти цю справу або злитися з його компанією. Він почав свій бізнес майже без фінансового забезпечення і, не вірячи в рекламу, покладався лише на усну домовленість. Та й олія його, якщо відкрити правду, була нічим не краща від товару конкурентів; тим же, він не міг вдаватися до звичайних легальних методів конкуренції. Доводилось покладатися на особистий вплив та на репутацію «шанованої людини».

Ще змолоду Віто Корлеоне став відомим завдяки своєму «умінню переконувати». Він ніколи не погрожував. Завжди вдався до лояльності, що була беззаперечною. Завжди дбав про те, щоб і друга сторона також мала свою частку прибутку. Ніхто не програвав. Індивідуально, йому доводилось послуговуватися відомими методами. Менші обдаровані бізнесмени, він швидко збагнув, що вільна конкуренція — річ марнотратна, монополія ефективніша. Тому він поставив собі за мету досягти цієї дієвої монополії. На той час у Брукліні були й інші гуртові торговці маслиновою олією — вперті, гарячкуваті люди, не схильні дослухатися до голосу розуму, вони відмовлялися визнавати Віто Корлеоне навіть після того, як він із щонайвищою терпеливістю, детально пояснював їм що й до чого. Віто Корлеоне змушений був у відчаї розвести руками й послати у Бруклін Гессію, щоб той окопався там і вирішив цю проблему. Після того як торгівці склади, олію випускали з цистерн просто на вулиці, там і утворювалися озерця на замошених бруківкою припортованих вулицях. Один запальний самовпевнений міланець, що вірив у поліцію більше, ніж будь-який святий у Ісуса Христа, навіть відважився до влади скаржитися на своїх земляків-італійців, порушивши тисячолітній закон «омерти». Але ще до того, як цій справі могли дати хід, той комерсант зник, і його вже більше ніхто ніколи не бачив. Він залишив по собі віддану жінку й трійко дітей, які, дякувати богам, вже всі були дорослі, здатні перебрати на себе батькове діло й порозумітися з компанією «Дженко пура».

Проте великими людьми не народжуються, ними стають. Цю думку було стверджено ще раз у випадку з Віто Корлеоне. Коли запровадили сухий закон і заборонили торгівлю алкогольними напоями, Віто Корлеоне зробив остаточний крок від цілком законного, хіба лиш трохи жорстокого бізнесмена до великого

дона кримінального світу. Це сталося не за один день і не за один рік, але на кінець часу чинності сухого закону і перед початком великої економічної кризи Віто Корлеоне перетворився на Хрещеного, на дона, на дона Корлеоне.

Почалося все досить банально. На той час у компанії «Дженко пура» вже було шість машин для розвозу олії. Через Клеменцу з Віто Корлеоне зв'язалися італійці-контрабандисти, так звані «халявники», що переправляли спирт і віскі з Канади. Їм потрібні були машини й люди, щоб розвезити свій товар по Нью-Йорку. Вони й підшукували людей — надійних, обережних, а як треба, то рішучих і відважних. Висловлювали готовність платити Віто Корлеоне за машини і за його людей. Плата була така фантастична, що Віто Корлеоне звів до мінімуму торгівлю олією й передав людей і машини майже повністю в розпорядження контрабандистів — торговців спиртними напоями. Він не став зважати на ту обставину, що ці люди супроводили свою пропозицію гарно прихованою погрозою. Вже тоді Віто Корлеоне був настільки зрілою людиною, що не сприймав погрозу як образу, не давав волю люті й не відмовлявся через це від прибуткової пропозиції. Він зважив на їхню погрозу, вирішив, що вона не дуже переконлива, нові партнери відразу втратили для нього значущість, адже вони виявилися настільки нерозумними, що вдалися до погроз без потреби. Це було корисною інформацією, над якою варто було поміркувати у належний час.

Корлеоне збагатився ще дужче. Але що найважливіше — він набував зв'язків і досвіду. І накопичував добрі вчинки, як банкір накопичує застави. Згодом стало зрозуміло, що Віто Корлеоне — не лише талант, але й по-своєму геній.

Віто Корлеоне зробився опікуном італійських родин, що влаштували у себе в помешканнях невеликі «забігайлівки» й продавали віскі нежонатим робітникам по п'ятнадцять центів за чарку. Став хрещеним батьком найменшого сина пані Коломбо, коли того конфірмували, і подарував йому гарненьку двадцятидоларову золоту монету. Тим часом, оскільки було неминуче, що його машини іноді затримувала поліція, Дженко Абандандо найняв надійного юриста з впливовими зв'язками в департаменті поліції й серед адвокатури. Запровадили систему хабарів,

і невдовзі організація Корлеоне вже мала чималий «аркуш» — список прізвиськ офіційних осіб, яким платили щомісяця. Коли юрист захотів скоротити цей список, відчуваючи, що на його покриття необхідні чималі гроші, Віто Корлеоне заспокоїв його:

— Ні, ні, занеси всіх до списку, навіть якщо хтось із них зараз не може нічим допомогти нам. Я вірю в дружбу і хотів би першим виявляти її.

На той час, коли імперія Корлеоне придбала більше машин, подовшав і цей список. Зросла також кількість новобранців, які служили безпосередньо під командою Клеменци й Тессіо. Стало нелегко вести контроль, і Віто Корлеоне виробив нарешті чітку структуру організації. Він надав Клеменці з Тессіо титул капореджіме, або ж капітанів, інші були підпорядковані їм як солдати. А Дженко Абандандо він призначив своїм радником, або ж консільйорі. Встановив перегородки між собою і безпосередньою діяльністю організації. Віддавав накази лише через Дженко або особисто одному з капореджіме. При цьому майже ніколи не було свідків. Потім він відділив групу Тессіо й призначив його відповідальним за операції у Брукліні. Він також відділив Тессіо від Клеменци і впродовж наступних років чітко дав зрозуміти, що йому б не хотілося бачити їх разом, навіть у неробочий час — хіба вже у разі крайньої потреби.

Він пояснив таке нововведення кмітливішому Тессіо, і тому відразу ж стало зрозуміло, куди він хилить, хоча Віто й запевняв: це тільки запобіжний захід проти поліції. Тессіо зрозумів, що Віто не хоче полишати двом своїм капореджіме можливості змовитися проти нього, він також розумів, що Віто не має на увазі нічого ганебного, просто це був тактичний запобіжний захід — і все. Натомість Віто надав Тессіо велику свободу дій у Брукліні, у той час як за діями Клеменци у Бронксі він стежив невідступно. Незважаючи на нібито веселу вдачу, Клеменца був сміливіший, відчайдушніший і жорстокіший із них двох, а тому потребував тугішого повода.

За роки Великої кризи могутність Віто Корлеоне виросла ще більше. Якраз у цей час його й почали величати доном Корлеоне. Скрізь у Нью-Йорку чесні люди марно шукали пристойної роботи. Чоловікам доводилося забувати про свою гордість

і зголошуватися на отримання благодійницької допомоги для себе і своїх родин від пихатих державних службовців. Але люди дона Корлеоне ходили по вулицях із високо піднесеними головами, а в їхніх кишнях було вдосталь срібних і паперових грошей. І їх не переслідувала загроза безробіття. Навіть сам дон, цей найскромніший з-поміж людей, не міг не відчувати певної гордості. Він опікувався людьми свого світу. Він не підвів тих, хто працював на нього в поті чола й ризикував для нього свободою і життям. Якщо хтось із його людей випадково потрапляв за ґрати, його родина отримувала допомогу, і то не якимось там жебрацьке подаянням, а стільки ж, скільки заробляв сам господар, поки був на волі.

Безперечно, робилося це не з чистого християнського милосердя. І найближчі друзі дона Корлеоне не назвали б його святим, що спустився з неба. У цій його щедрості існувала певна вигода і для нього. Потрапляючи до в'язниці, член його організації добре знав, що треба лише тримати язик за зубами, і його дружина й діти будуть забезпечені. Він знав: якщо він не «розколеться» перед поліцією, то може розраховувати на теплу зустріч після звільнення. Удома його чекатиме бенкет із найкращими наїдками, равіолями домашнього виробництва, вином, тістечками. Усі його друзі й знайомі прийдуть висловити радість, що він уже на волі. Адесь у розпалі свята загляне консільйорі Дженко Абандандо або ж і сам дон, щоб засвідчити свою повагу такому славному хлопчині, випити чарку на його честь і залишити доброго гостинця грішми, отже, він матиме змогу відпочити тиждень-другий із жінкою і дітьми, перш ніж ставати до діла. Ось що, власне, ховалося за безмежною співчутливістю й турботливістю дона Корлеоне.

Якраз о цій порі донові спало на думку: він керує своїм світом куди краще, ніж порядкують у великому світі його вороги, які весь час йому заважають. І це відчуття ще підігрівали бідні люди, що раз у раз приходили до нього по допомогу. Просили посприяти в отриманні допомоги через безробіття, знайти роботу синові або вирятувати його з тюрми, позичити вкрай необхідних грошей, побалакати з хазяїном будинку, який супроти всякого глузду вимагає квартплату з безробітних пожильців.

Дон Віто Корлеоне допомагав кожному. Навіть більше, він допомагав охоче, підбадьорював, розважав добрим словом, щоб

у них не залишилося неприємного почуття від того, що довелося звернутися по допомогу. Тож цілком природно, що згодом, коли ці італійці сушили собі голову, за котрого з кандидатів віддати свої голоси на виборах у законодавчі збори штату, чи мерії, чи до конгресу США, вони питали поради у свого друга дона Корлеоне, у свого Хрещеного Батька. Отак він став людиною з чималим політичним впливом, з якою консультувалися у передвиборчій кампанії практичні керівники партій. Він накопичував політичний вплив із далекоглядністю справжнього державного діяча; підтримував здібних хлопців з бідних італійських родин, давав їм змогу здобути вищу освіту, адже згодом ці хлопці стануть юристами, помічниками прокурорів, навіть судьями. Він піклувався про майбутнє своєї імперії з передбачливістю видатного державного лідера.

Скасування сухого закону завдало відчутного удару по його імперії, але знову він устиг вжити запобіжних заходів. 1933 року він послав свого емісара до людини, що тримала під своїм контролем усі казино на Манхеттені — кубла азартної гри в порту, лихварство, неодмінне в таких місцях, достоту як гарячі сосиски для публіки на бейсбольних матчах, тоталізатори на спортивних змаганнях і на іподромах, незаконні гральні дома, де грали в покер, — а також увесь рекет у Гарлемі. Цього чоловіка звали Сальваторе Маранцано, і він був одним із визнаних «пещонованте», тобто великих тузів, у нью-йоркському підпільному світі. Емісари Корлеоне запропонували Маранцано вести цю справу з половини, на вигідних для обох сторін умовах. Віто Корлеоне з його організацією, його політичними зв'язками та контактами з поліцією забезпечив би надійне прикриття для операцій Маранцано й уможливив би поширення їх на Бруклін і Бронкс. Але Маранцано виявився недалекоглядною людиною і зневажливо відкинув пропозицію Корлеоне. Адже його другом був сам великий Аль-Капоне, у нього існувала своя організація, свої люди й величезні кошти. І на біса йому цей вискочка, схожий швидше на парламентського демагога, ніж на справжнього мафіозо. Відмова Маранцано стала початком великої війни 1933 року, яка призвела до зміни цілої структури нью-йоркського підпільного світу.

На перший погляд, сили були нерівні. Адже Сальваторе Маранцано мав до своїх послуг могутню організацію з добре забезпеченими тилами. Він приятелював з чиказьким Капоне і будь-коли міг послати до нього по допомогу. У нього були також добрі взаємини з «родиною» Татталья, яка контролювала у Нью-Йорку проституцію й досить обмежену в той час торгівлю наркотиками. У нього також були зв'язки із впливовими бізнесменами, які вдавалися до його послуг, щоб залякувати єврейських профспілковців у швейній промисловості та синдикати, створювані італійськими анархістами серед будівельників.

Проти всього цього дон Корлеоне міг виставити лише два невеликих — щоправда, досконало зорганізованих — загони, керовані Клеменцою й Тессіо. Бізнесмени, що підтримували Маранцано, знехтували його політичними зв'язками і його контактами з поліцією. Проте на руку грало ще й те, що ворог не мав уявлення про його організацію. Підпільний світ не знав справжньої його сили; гадали навіть, що Тессіо діє в Брукліні незалежно від нього. І все ж таки боротьба справді була нерівною, аж поки Віто Корлеоне не вирівняв шанси одним майстерним ударом.

Маранцано послав до Капоне по двох його найкращих стрільців, щоб ті допомогли зліквідувати вискочку. «Родина» Корлеоне мала друзів і вивідувачів у Чикаго, які дали звістку про те, що двоє професійних убивць прибувають до Нью-Йорка поїздом. Віто Корлеоне послав зустріти їх Луку Бразі, благословивши цього дивного чоловіка вказівками, які давали повну волю його щонайжахливішим інстинктам.

Бразі та його люди, а їх було четверо, зустріли чиказьких гостей на вокзалі. Один із його хлопців забезпечив таксі й тепер сидів у ньому як водій. Вокзальний носій, несучи валізи попереду, підвів людей Капоне якраз до цієї машини. Коли вони всілися, Бразі разом із іншими своїми людьми упхалися в машину слідом за ними і з пістолетами наготові наказали обом чиказцям лягти на підлогу машини. Таксі доправило їх до складу неподалік гавані, який підготував для них Бразі.

Людам Капоне зв'язали руки й ноги, а в рот кожному застромили рушника, щоб не кричав.

Тоді Бразі взяв з-під стіни сокиру й почав рубати одного. Спочатку він відсік ступні, потім ноги до колін, потім відділив стегна від тулуба. Бразі був надзвичайно дужою людиною, але зараз йому довелося чимало помахати, перш ніж він упорався. На цей час жертва давно випустила дух, підлога в складі стала слизькою від крові й шматків тіла. Коли Бразі повернувся до другої жертви, він побачив, що йому вже немає чого робити. Другий убивця з банди Капоне від жаху не знати як заковтнув рушника й удавився на смерть. Коли в поліції робили розтин трупа, щоб встановити причину смерті, то рушник знайшли аж у шлунку мерця.

А через кілька днів Капоне в Чикаго отримав від Віто Корлоне звістку такого змісту: «Тепер ти знаєш, що я роблю з ворогами. Чого це неаполітанець має втручатися у сварку між двома сицилійцями? Якщо хочеш, щоб я вважав тебе своїм другом, то я буду тобі вдячний і, коли треба, буду до твоїх послуг. Такій людині, як ти, напевне відомо, що куди вигідніше мати такого друга, щоб не канючив у тебе допомоги, а сам давав раду своїм справам і був завжди готовий допомогти тобі в скруті. Якщо ти не хочеш моєї дружби, хай буде так. Але тоді мушу попередити тебе, що в Нью-Йорку дуже вогко і клімат невідходящий для неаполітанців, отож я б радив тобі ніколи сюди не потикатися».

Образливий тон обирався свідомо. Дон був невисокої думки про Капоне та його банду брутальних відвертих горлорізів. Шпигуни повідомляли, що Капоне втратив будь-яку політичну підтримку через свої прилюдні бандитські витівки та хизування награваним багатством.

Дон мав певність, що без політичного впливу, без маскуваня під суспільство світ Капоне та подібних до нього буде легко винищений. Він знав, що Капоне вже стоїть на шляху до загибелі. Він також знав, що вплив Капоне не поширюється за межі Чикаго, хоч який жадливий і всепроникний цей вплив був там.

Його тактика виправдала себе. Не так через жорстокість ужитих заходів, скільки завдяки моторошній швидкості, блискавичній реакції дона. Якщо у нього так бездоганно поставлено розвідку, то будь-які нові заходи могли становити загрозу. Отже, було куди розумніше й мудріше погодитися на встановлення дружніх

взаємин, що мусять колись оплатитися. Капоне повідомив, що більше не втручатиметься.

Ставки стали рівними. І Віто Корлеоне набув величезної «поваги» серед підпільного світу всіх Сполучених Штатів тим, що принизив знаменитого чиказця. Через шість місяців він переміг Маранцано. Він робив нальоти на місця, де грали на гроші, підважуючи авторитет протекції Маранцано, вистежив у Гарлемі найбільше підпільне казино і геть обчистив його, вів наступ на своїх ворогів на їхніх фронтах. Навіть відряджав Клеменцу з його людьми на швейні підприємства, щоб вони там на боці профспілок боролися проти людей Маранцано і проти власників підприємств. І повсюдно краща організація й краще націлена розвідка забезпечили йому успіх. Буйна жорстокість Клеменци, якою Корлеоне користувався розумно, також допомагала повернути хід боротьби. Аж ось дон Корлеоне пустив у дію свій резерв — націлив на самого Маранцано загін на чолі із Тессіо.

На цей час Маранцано вже надсилав емісарів із пропозицією миру. Віто Корлеоне під різними приводами відмовлявся прийняти їх. Із лав Маранцано почалося дезертирство, люди не хотіли гинути за програну справу. А букмекери і лихварі почали виплачувати гроші за захист «родини» Корлеоне. Наслідок боротьби вже ні в кого не викликав жодних сумнівів.

І ось напередодні нового 1934 року Тессіо пробрався до самої охорони Маранцано. Його підлеглі прагнули миру й погодилися видати свого ватажка на заріз. Вони сказали йому, що Корлеоне запропонував зустріч в одному бруклінському ресторані, і прийшли з ним туди як його охоронці. Його посадили за накритий стіл; він сидів і похмуро плямкав, жуючи шкуринку хліба, а коли зайшли Тессіо й четверо його людей, охоронці Маранцано повтікали з ресторану. Розправа була коротка й рішуча. Маранцано, з ротом, повним непережованого хліба, подірявили кулями на сито. Війна закінчилася.

Організація Корлеоне поглинула імперію Маранцано. Дон Корлеоне встановив систему виплати данини, яка дозволила всім збирачам залишатися на своїх місцях, коло букмекерів і картярських кубел. На додачу він набув позиції в профспілках швейників, що відіграло неабияку роль у наступні роки. І ось

тепер, коли він уже нарешті залагодив свої фінансові справи, дон зіткнувся з клопотами у власній сім'ї.

Сантіно Корлеоне, або ж Сонні, у свої шістнадцять років вимахав за метр вісімдесят, мав широкі плечі й хоча й чуттєве, але аж ніяк не жіноче велике обличчя. У той час як Фредо був спокійним хлопчиком, а Майкл взагалі ще дитиною, Сантіно раз у раз потрапляв у халепу. Він щодня встрявав у бійки, погано вчився в школі, і нарешті одного дня Клеменца, що був хрещеним батьком хлопця й мав наглядати за ним, прийшов до дона і сповістив, що його син брав участь у збройному пограбуванні — украй дурній витівці, яка могла б закінчитися дуже погано. За всіма ознаками Сонні був ватажком шайки і підбив на це непевне діло двох своїх товаришів.

Це був один із небагатьох випадків, коли Віто Корлеоне скипів. На той час Том Хейген жив у нього в домі вже понад три роки, і Віто запитав, чи не був Том причетний до цієї історії. Клеменца заперечливо похитав головою. Тоді дон Корлеоне послав до Сантіно машину, щоб його негайно привезли в контору олійної компанії «Дженко пура».

Вперше в житті донові довелося зазнати поразки. Віч-на-віч із Сонні він дав вихід люті, вичитуючи своєму незграбному синові на сицилійському діалекті, що якнайкраще підходить для вираження гнівних почуттів. Закінчив він запитанням:

— Що тобі дало право на таку витівку? Що тебе спонукало? Ображений Сонні стояв мовчки, не бажаючи відповідати.

— Це ж, крім усього, безглуздя. Що ви заробили за той вечір? По п'ятдесят доларів? По двадцятці?

І так, начебто він не чув останніх слів, Сонні буркнув:

— Я бачив, як ти вбив Фануччі.

Дон промимрив: «М-м-м», — і відкинувся назад у кріслі, очікуючи продовження.

— Коли Фануччі пішов від нас, мама сказала, що можна йти до хати. Я пішов і побачив, як ти поліз на дах. Я поліз слідом за тобою. І бачив усе, що ти робив. Я був на покрівлі й бачив, як ти викинув гаманець і пістолет.

— Що ж, — зітхнув дон, — тоді не мені тебе вчити, як поводитися. Але чи не хотів би ти закінчити школу і стати юристом?

Адвокат із портфелем може вкрасти більше грошей, ніж тисяча бандитів у масках і з пістолетами в руках.

Сонні усміхнувся й лукаво відповів:

— Я б хотів приєднатися до сімейної справи. — Побачивши, що обличчя дона залишилося незворушним, що він навіть не посміхнувся на цей жарт, він покvapно додав:

— Я б міг навчитися торгувати маслиноюю олією.

Дон усе не відповідав. Нарешті він промовив:

— У кожної людини своя доля. — Він не додав, що долю його сина визначило споглядання вбивства Фануччі. Він просто відвернувся і спокійно звелів:

— Приходь завтра о дев'ятій ранку. Дженко покаже, що треба робити.

Але Дженко Абандандо з проникливістю справжнього консільйорі здогадався, що дон насправді хоче використати Сонні переважно як власного охоронця; до речі, у цій ролі хлопець зможе перейняти до тонкощів усе вміння, необхідне наступникові дона. Крім того, самому донові приємно було навчати свого старшого сина.

Незважаючи на свою часто повторювану думку, що кожній людині призначена лише одна доля, дон раз у раз вичитував синові за його гарячковість. Дон вважав загрози найбільшою дурістю, а необдумані вияви гніву — найнебезпечнішою вадою характеру. Ніхто ніколи не чув, щоб дон висловив комусь неприкритою погрозу, ніхто не бачив його в нестримному гніві. Це була неможлива річ. Отож він намагався прищепити й Сонні своє самовладання. Він запевняв, що в житті не може бути нічого вигіднішого, ніж домогтися, щоб ворог переоцінив твої вади, а друг недооцінив твої чесноти.

Капореджіме Клеменца навчив Сонні стріляти й користуватися зашморгом. Але Сонні не подобалась італійська мотузка, він був надто американізований і віддавав перевагу простому, невимогливному англосакському пістолетові, і це засмутило Клеменцу. Проте Сонні став постійним і цінним супутником свого батька, водив його машину, виконував усілякі дрібні доручення. Наступні два роки все було так, начебто син за традицією втягується в бізнес свого батька — не те щоб з особливою заповзятістю

чи з великими успіхами, але він був задоволений виконувати невеликі доручення.

Тим часом товариш його дитинства і майже названий донів син Том Хейген вчився в коледжі. Фредо ще не закінчив середньої школи, Майкл — найменший брат — ходив до початкової школи, а чотирирічна сестра Конні ще гралася з ляльками. Родина вже давно перебралася до великого окремого будинку в Бронксі. Дон Корлеоне збирався придбати собі будинок на Лонг-Айленді, але хотів узгодити цей намір із іншими своїми планами.

Віто Корлеоне мав хист передбачення. Усі великі американські міста роздирала ворожнеча між окремими угрупованнями в кримінальному світі. Між ними виникали дюжини конфліктів і збройних сугичок, амбітні ватажки намагалися розширити свої володіння, а такі люди, як Корлеоне, прагнули зберегти кордони своїх імперій недоторканими. Дон Корлеоне бачив, що газети й влада використовують усі ці вбивства, щоб вимагати чимраз суворіших законів і вдаватися до чимраз бруталніших поліцейських заходів. Він бачив, що громадське обурення могло навіть призвести до тимчасового обмеження демократичних процедур, а це б мало фатальні наслідки для нього і для його людей. Зсередини його імперія була забезпечена міцно. Він вирішив замирити всі ворожі угруповання спочатку в Нью-Йорку, а згодом і по всій країні.

Він не мав ніяких ілюзій щодо небезпечності цієї місії. Протягом першого року він зустрічався з ватажками різних нью-йоркських банд, вів підготовчу роботу, промацував їх, пропонував сфери впливу, які б затвердила рада ватажків, що збиралася час від часу в разі потреби. Але існувало стільки всіляких угруповань, перехрещувалося стільки суперечливих інтересів, що досягти якоїсь угоди було нереально.

Як інші великі правителі й законодавці, що їх імена полишилися в історії, дон Корлеоне збагнув, що порядок і мир недосяжні, доки кількість князівств перевищує можливості управління ними.

П'ять чи шість «родин» були надто могутні, щоб їх зліквідувати. Але решта, такі як терористи з «Чорної руки», незалежні власники гральних закладів і зухвалі букмекери, що діяли без

належного, тобто оплаченого, прикриття поліції, мусили поступитися. Отож він розпочав, по суті, колоніальну війну проти цих людей і кинув на них усі ресурси своєї організації.

Пацифікація Нью-Йорка забрала три роки й дала деякі несподівані наслідки. Спочатку ніби не щастило. У день, коли він призначив ліквідацію ірландської банди вбивць, ті вихідці зі «Смарагдового острова» ледве не взяли над ним гору зухвалим наскоком. Одному з цієї банди пощастило на одчай душі прорватися крізь його охоронні кордони і вистрелити йому в груди. Ірландця на місці зрешетили кулями, але донів престиж зазнав удару.

Проте цей випадок надав Сантіно Корлеоне можливість відзначитися. Допоки батько лежав поранений, Сонні перебрав командування його особистим загоном і в ролі капореджіме, подібно до молодого й ще не прославленого Наполеона, виявив неабиякий хист у веденні збройної боротьби з іншими бандами. Він також виявив нещадну жорстокість, брак якої був єдиною вадою дона Корлеоне як завойовника.

З 1935 до 1937 року Сонні Корлеоне здобув собі репутацію найвигадливішого і найнепоступнішого виконавця вироків, якого будь-коли знали в цілому кримінальному світі. Проте щодо жорстокості його все ж таки затьмарила жаклива людина на ім'я Лука Бразі.

Саме Бразі взявся знищити залишки банди ірландців і повбивав їх усіх особисто. Коли одна з шести впливових «родин» втрутилася, ставши на захист незалежних угруповань, Бразі, знову-таки самотужки, для перестороги вбив главу цієї «родини». Невдовзі потому видужав дон Корлеоне і примирився з «родиною».

1937 року в Нью-Йорку вже панували тиша й спокій, якщо не зауважити незначних інцидентів та дрібних непорозумінь, які подекуди, звичайно ж, виявлялися фатальними.

Як правителі стародавніх міст постійно стежили за переміщенням варварських племен під міськими стінами, так і дон Корлеоне не спускав очей зі світу, що існував поза межами його власного. Не пройшли повз його увагу такі події, як прихід до влади Гітлера, падіння іспанської республіки, німецька політика сили щодо Англії в Мюнхені. Він бачив безпомилково, що світова війна неминуча, і розумів її наслідки для себе. Його

власний світ зробиться ще стійкішим, ніж раніше. І не тільки це: кмітливі передбачливі люди можуть добре розбагатіти під час війни. Він знав також: щоб не прогавити шансу, у його володіннях повинен панувати мир, тоді як у зовнішньому світі палатиме війна.

Дон Корлеоне поширив своє послання по всіх Сполучених Штатах. Він вів переговори зі своїми земляками з Лос-Анджелеса, Сан-Франциско, Клівленда, Чикаго, Філадельфії, Майамі та Бостона. Він був апостолом миру в злочинному світі й до 1939 року, успішніше, ніж папа римський, досяг угоди між наймогутнішими кримінальними організаціями Сполучених Штатів. Як і конституція США, ця угода повністю поважала незалежність і автономію кожного з учасників у межах його штату чи міста. Угода стосувалася лише розподілу сфер впливу та домовленості про зміцнення миру в злочинному світі.

Отож коли 1939 року почалася світова війна, коли 1941 року в неї втяглися й Сполучені Штати, у світі дона Корлеоне панував мир, лад і цілковита готовність збирати золотий врожай на рівних засадах із іншими галузями бізнесу в американському промисловому бумі. «Родина» Корлеоне втяглася у торгівлю продовольчими картками і талонами на бензин на чорному ринку і навіть допомагала влаштовувати подорожі за кордон. Вона допомагала фермам отримувати військові замовлення, постачала з чорного ринку тканини тим швейним підприємствам, які не мали урядових замовлень. Їй навіть пощастило врятувати від армії та служби за кордоном хлопців призовного віку зі своєї організації. Робилося це з допомогою лікарів, що радили, які препарати вживати перед проходженням комісії, а декого влаштовували у військову промисловість на посади, які підпадали під броню.

Отже, дон мав підстави пишатися своїм правлінням. Його світ був безпечним для тих, хто присягався у своїй відданості, а ті, хто вірив у закон і порядок, гинули мільйонами. Єдиною ложкою дьогтю став його власний син Майкл — він відмовився від такої допомоги й подався добровільно служити батьківщині. І, на подив дона Корлеоне, ще кілька молодиків із його організації вчинили так само. Один з них, намагаючись пояснити свій вчинок, сказав капореджіме:

— Ця країна стала для мене доброю.

Коли про це розповідали донові, той сердито зауважив капо-реджіме:

— Я був добрий для нього.

Це б могло погано закінчитися для тих молодиків, але, пробачивши своєму синові Майклу, дон мусив пробачити й хлопцям, що виявили таке нерозуміння свого обов'язку перед ним і перед собою.

Перед кінцем Другої світової війни дон Корлеоне вже усвідомлював, що його світові знову доведеться перебудовуватися, ще хитріше пристосовуватися до іншого, більшого світу. Він був певен, що йому пощастить зберегти прибутки на досягнутому рівні.

Здобутий досвід давав йому підстави для такої впевненості. Правильний напрямок підказали дві персональні справи. Якось, ще на початку його кар'єри, до нього звернувся по допомогу молодий тоді Назоріне — він ще був помічником пекаря й збирався одружитись. Удвох зі своєю майбутньою дружиною, доброю італійською дівчиною, він сплатив величезну як для нього суму — триста доларів заощаджених грошей оптовому торговцю меблями. Цей торговець надав їм право самим вибрати все потрібне для умеблювання квартири: гарний добротний гарнітур для спальні з двома столиками й лампами й гарнітур для вітальні з пишним м'яким диваном і м'якими кріслами, обтягнутими розкішною тканиною із золотим полиском. Назоріне та його наречена, щасливі, провели цілий день у величезному переповненому складі, вибираючи меблі для себе. Продавець узяв із них гроші, оті триста доларів, зароблених тяжкою працею, поклав до себе в кишеню і пообіцяв, що за тиждень їм доправлять меблі на квартиру, яку вони вже найняли.

Але наступного тижня ця фірма збанкрутувала, великий склад, набитий меблями, закрили, опечатали й призначили для розрахунків із кредиторами. А сам торговець зник, щоб дати іншим кредиторам змогу випустити своє обурення на вітер. Назоріне був одним із цих кредиторів. Він пішов до адвоката; той роз'яснив йому, що нічим не можна зарадити, поки справу не буде вирішено в суді і поки не розплатяться з іншими кредиторами.

Це може тривати три роки, і Назоріне мав би ще вважати себе щасливим, коли б йому після всього повернули по десять центів із долара.

Віто Корлеоне слухав історію, не ймучи віри. Не могло бути, щоб закон дозволяв таке шахрайство. У того торговця був власний палац — маєток на Лонг-Айленді; шикарний автомобіль, його діти вчилися в коледжі. Як могло статися, що він забрав гроші нещасного пекаря Назоріне і не віддав йому меблі, за які той заплатив? Для певності Віто Корлеоне доручив Дженко Абандандо з'ясувати цю справу з юристами, які захищали інтереси компанії «Дженко пура».

Вони перевірили випадок із Назоріне. Усе особисте майно того оптовика було записано на ім'я його дружини. Його мебельне підприємство значилося як акціонерна компанія, і особисте майно не могло вилучатися для оплати її фірми. Щоправда, він повівся не дуже пристойно, забравши гроші Назоріне, коли йому було вже відомо, що фірма збанкрутує, але так робилося завжди й скрізь. Отже, за законом до нього не підкопаєшся ні з якого боку.

Безперечно, цю справу швидко й легко залагодили. Дон Корлеоне надіслав свого консьльйорі Дженко Абандандо поговорити з тим оптовиком. Як і сподівалися, спритний бізнесмен одразу ж уторопав, що й до чого, і влаштував так, що Назоріне отримав свої меблі. Проте це був цікавий урок для молодого Віто Корлеоне.

Другий випадок мав далекосяжніші наслідки. 1939 року дон Корлеоне вирішив переїхати з усією родиною за межі міста. Як кожному з батьків, йому також хотілося, щоб діти ходили до кращих шкіл, мали краще оточення. З особистих міркувань хотілося й анонімності життя в передмісті, де його ніхто не знав. Він придбав маєтність на Лонг-Айленді; там стояли лише чотири новеньких будинки, проте було досить місця для розбудови. На той час уже заручилися Сонні із Сандрою, і невдовзі вони мали одружитися, отож один будинок призначався для них. У другому оселився дон. Третій зайняв Дженко Абандандо зі своєю сім'єю. Четвертий поки що стояв порожній.

Через тиждень після їхнього переїзду на нове місце до садиби підїхала невелика вантажна машина з трьома цілком безвинними

робітниками. Вони назвалися інспекторами пожежної охорони з містечка Лонг-Біч. Один із наймолодших охоронників дон провів їх у підвал, де стояла газова піч. Дон із дружиною й Сонні якраз були в садочку й насолоджувалися солоним морським повітрям.

На донову превелику досаду охоронець покликав його до будинку. Троє інспекторів — усі, як один, плечисті здоровила — стояли коло печі. Вони вже розібрали її, і частини валялися на цементованій підлозі. Старший між ними, владний чолов'яга з низьким грубим голосом, звернувся до дона:

— Ваша пічка ні к бісу не годиться. Якщо хочете, щоб від-ремонтували і знову зібрали її, то це обійдеться — за працю та заміну негодящих частин — в сто п'ятдесят доларів, і тоді ми видамо дозвіл на проходження окружної інспекції. — Він витяг червоний папірець. — Ми поставимо отут свою печатку, бачите? І тоді вже ніхто з округи не матиме до вас ніяких претензій.

Пригода почала тішити дона. Вона хоч якось присмачила одноманітний спокійний тиждень, який він провів отут разом із сім'єю, відпочиваючи від справ і вирішуючи всілякі дрібниці, що неминуче виникають під час переїзду на нове місце. Дон говорив англійською з ледь помітним акцентом. Але тепер, ламаючи мову більше, ніж звичайно, він запитав:

— А що буде з піччю, якщо я не захочу платити?

Старший із трьох знизав плечима:

— Залишимо її ось так, як вона лежить перед вами, — він показав рукою на металеві частини, розкидані по підлозі.

Дон лагідно попросив:

— Почекайте, я принесу вам гроші.

Він вийшов у садочок і звернувся до Сонні:

— Слухай, там якісь люди колупаються біля печі, піди подивись. Я ніяк не второпаю, чого вони хочуть. Іди і з'ясууй, у чому справа.

Але це не був жарт; він збирався зробити сина одним зі своїх заступників, і це стало одним із випробувань, яке повинен пройти керівник бізнесмен.

Розв'язка, яку винайшов Сонні, не задовольнила батька. Він був надто прямолінійний, йому бракувало сицилійської

делікатності. Сонні явно волів діяти не рапірою, а дрючком. Досить йому було почути від старшого їхню вимогу, як він вихопив пістолет, наставив його на робітників і наказав охоронцям дати їм доброго прочухана. А потім примусив скласти піч і прибрати підвал. Обшукавши їх, він установив, що вони справді працюють у фірмі з обслуговування печей в окрузі Саффорд. Він запам'ятав ім'я власника фірми, а після всього виштовхав їх до вантажівки, наказавши:

— Щоб я більше не бачив вас на Лонг-Біч. А побачу, то повішаю ваші яйця вам на вуха.

Молодий Сантіно, доки не виріс і не став жорстокіший, полюбляв протегувати всім, хто жив поблизу. Сонні сам прийшов до власника фірми з обслуговування печей і попросив його більше ніколи не надсилати своїх людей на Лонг-Біч. Тільки-но встановивши свої звичайні зв'язки з місцевою поліцією, «родина» Корлеоне заповзялася повідомляти їй про всі злочини професійних гангстерів. І менше як за рік Лонг-Біч став найспокійнішим містечком Сполучених Штатів щодо злочинності. Професійним убивцям та грабіжникам порадили не потикатися сюди. Перше порушення їм ще простили. Після другого їх просто не стало. А різним удаваним контролерам та інспекторам газових і електричних компаній чемно сказали, що їхня поява небажана на Лонг-Біч. Тих же самовпевнених «контролерів», що знехтували це попередження, били так, що вони ледве не віддали богу душу. Молодим місцевим шалапутам, які не виявляли належної поваги до закону і ладу, ласкаво, побатьківському порадили тікати геть із дому. Лонг-Біч став зразковим містечком.

Дона Корлеоне при цьому вражало найбільше те, що його маскувальні заходи відповідали цілям, які ставили перед собою охоронці закону. Отже, безсумнівно, людина з його талантом могла б себе виявити і в тому, іншому світі, який, проте, закрився перед ним, коли він ще був порядним юнаком, і він тепер робив усе, щоб увійти до того світу. Дон жив щасливим життям на Лонг-Біч, зміцнюючи і поширюючи свою імперію, аж поки закінчилася війна і з'явився Турок Солоццо, що порушив мир, втягнув їх у свою війну і прикував дону до лікарняного ліжка.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

РОЗДІЛ XV

Хатні господарки з вікон будинків і крамарі крізь прочинені двері своїх крамничок миттю помічають будь-що чуже в цьому нью-гемпширському селищі. Отож за кілька хвилин кожний житель уже знав, що перед будинком Адамсів зупинився чорний автомобіль, на якому були нью-йоркські номери.

Кей Адамс, що й досі залишалася дівчиною невеличкого містечка, хоча вже закінчувала коледж, також визирнула у віконце зі своєї спальні. Вона готувалася до іспитів і якраз оце збиралася зійти вниз обідати, коли помітила машину, що їхала вулицею. Вона чомусь не здивувалася, коли машина підкотила саме під їхній дім. З машини вийшли двоє дебелих чоловіків, що здалися їй достоту схожими на гангстерів із кінофільму, і Кей заквапилася вниз, щоб першою опинитися біля дверей. Вона мала певність, що люди прибули від Майкла або ж від його рідних, і не хотіла, щоб вони заговорили з її батьком та матір'ю, перш ніж вона відрекомендує їх. Ні, не те щоб вона соромилася друзів Майкла, просто її батько й мати були консервативні новоанглійські янки і не зрозуміли б, як це вона підтримує знайомство з такими людьми.

Вона підскочила до дверей якраз тоді, коли пролунав дзвоник, і кинула матері:

— Я відчиню.

Відчинила двері; двоє дужих чоловіків стояли перед дверима. Один із них сягнув у внутрішню кишеню свого піджака, точнісінько як гангстер у кіно поліз би по пістолет. Від подиву Кей навіть розтулила губи, але чоловік витяг невеличке посвідчення у шкіряній обкладинці й розкрив його.

— Я детектив Джон Філіпс із департаменту поліції міста Нью-Йорк. — Він показав рукою на свого супутника — дуже смаглявого, з густезними й чорнющими бровами: — А це мій напарник, детектив Сіріані. А ви — міс Кей Адамс?

Кей кивнула ствердно. Філіпс запитав:

— Чи не могли б ми зайти й поговорити з вами кілька хвилин? Це стосується Майкла Корлеоне.

Вона відступила трохи вбік, щоб пропустити їх у дім. Цієї миті у вузькому коридорчику, що вів до кабінету, з'явився її батько.

— Кей, що сталося? — запитав він.

Її батько, сивоволосий худорлявий чоловік із поважним виглядом, був не лише пастором місцевої баптистської церкви, але й вважався в релігійних колах ученим. Кей не знала як слід свого батька, — він завжди залишався загадкою для неї, — але бачила, що він її любить, хоча й удає, що донька та її внутрішнє життя його не цікавлять.

Хоча вони ніколи не були надто близькі, але Кей довіряла йому. Отож вона просто відповіла:

— Ці люди — детективи з Нью-Йорка. Вони хочуть розпитати мене про одного знайомого хлопця.

— А чом би нам не зайти в мій кабінет? — запропонував він, начебто зовсім не здивований.

Детектив Філіпс лагідно відповів:

— Ми б хотіли поговорити з вашою донькою наодинці, пане Адамсе.

Пан Адамс чемно зауважив:

— Думаю, що це залежатиме від Кей. Доню, чи ти хочеш говорити з цими панамі наодинці, чи волієш, щоб я теж був присутній? Або, може, мати?

— Я сама переговорю з ними, — відповіла Кей.

Пан Адамс запропонував Філіпсу:

— Можете скористатися моїм кабінетом. Чи не пообідаєте з нами?

Обидва детективи відмовилися. Кей завела їх до кабінету. Вона сіла у велике шкіряне крісло свого батька, а вони незручно вместилися на краєчку дивана. Детектив Філіпс розпочав розмову:

— Міс Адамс, чи бачилися ви чи чули про Майкла Корлеоне протягом останніх трьох тижнів? Чи отримували звістки від нього?

Цього запитання було досить, щоб насторожити її. Три дні тому вона прочитала в бостонських газетах повідомлення під великими заголовками про те, що у Нью-Йорку вбито капітана поліції й контрабандиста наркотиків на ім'я Вірджіль Солоццо. Газети відзначали, що це один із виявів гангстерської війни, у яку замішана «родина» Корлеоне.

Кей заперечливо схитнула головою.

— Ні, я його бачила востаннє, коли він йшов навідати свого батька в лікарні, це було, здається, з місяць тому.

Другий детектив перебив різким голосом:

— Про цю зустріч ми все знаємо. А чи бачилися ви з ним чи чули щось від нього опісля?

— Ні, — відповіла Кей.

Детектив Філіпс сказав увічливо:

— Якщо маєте з ним якийсь контакт, краще скажіть нам про це. Нам украй потрібно переговорити з Майклом Корлеоне. Мушу попередити вас: через зв'язок із ним ви можете потрапити у дуже неприємне становище. Якщо ви допомагаєте йому в той чи інший спосіб, то накличете на себе великі прикросі.

Кей випросталася в кріслі й запитала:

— А чого б це я не мусила йому допомагати? Ми збираємося одружитись, а чоловік і жінка завжди допомагають одне одному.

На цей раз їй відповів детектив Сіріані.

— Якщо ви йому допомагаєте, то станете співучасницею вбивства. Ми шукаємо вашого кавалера тому, що він убив капітана поліції в Нью-Йорку, а з ним ще й інформатора поліції, з котрим капітан саме мав зустріч. Нам достеменно відомо, що стріляв Майкл Корлеоне.

Кей засміялась. Її сміх був такий невимушений, такий скептичний, що це справило враження на агентів.

— Майкл ніколи б цього не зробив, — сказала вона. — Він не мав нічого спільного зі своєю родиною. Коли він прийшов на весілля своєї сестри, то видно було, що з ним поводяться як зі сторонньою людиною, майже так, як і зі мною. А якщо він тепер

переховується, то лише для того, щоб не привертати до себе уваги і не дати вплутати своє ім'я у всі ці чвари. Майкл не гангстер. Я знаю його краще, ніж ви чи хтось інший. Він надто добра людина, щоб стати мерзенним убивцею. Я не знаю нікого, хто б виявив більше поваги до закону, і не знаю жодного випадку, коли б він сказав неправду.

Детектив Філіпс лагідно поцікавився:

— А довго ви його знаєте?

— Більше року. — Її здивувало, що обидва чоловіки посміхнулися.

— Гадаю, вам слід би знати деякі речі, — заявив детектив Філіпс. — Того вечора, коли він вийшов від вас, він подався до лікарні. І там устряв у сварку з капітаном поліції, що приїхав до лікарні в службовій справі. Він образив капітана поліції й поплатився за це. Йому перебито щелепу й вибито кілька зубів. Друзі відвезли його на Лонг-Біч, у будинок родини Корлеоне. А наступного вечора після тієї бійки хтось пристрелив того капітана, що з ним Майкл Корлеоне мав сутичку біля лікарні, а Майкл Корлеоне зник. Як крізь землю провалився. У нас є свої інформатори й агенти. Усі вони вказують на Майкла Корлеоне. Проте у нас немає точних свідчень, щоб його судити. Офіціант, присутній під час убивства, не признає Майкла Корлеоне по фотографії, але можливо, що живого він би пізнав. У нас є ще водій Солоццо, — той відмовляється давати свідчення, але, можливо, він також заговорив би, якби Майкл Корлеоне опинився в наших руках. Отож усіх наших людей розіслано шукати його, та й ФБР його шукає, усіх кинуту в погоню. Поки що нам не щастить, але ми гадали, що, може, ви направите нас на слід.

— Я не вірю жодному слову з того, що ви сказали, — холодно відповіла Кей. Однак їй стало недобре від думки, що, може, у тій частині, де йшлося про перебиту щелепу, детективи говорили правду. — Убивцею Майкл не міг стати.

— Повідомите нам, якщо Майкл зв'яжеться з вами? — запитав Філіпс.

Кей заперечливо похитала головою. Другий детектив, Сіріані, брутально сказав:

— Ми знаємо, що ви жили з ним. У нас є реєстраційні записи з готелів і свідки. Якщо ми дамо цій інформації потрапити на шпальти газет, ваші татусь і матінка не знатимуть куди подітися від сорому. Такі поважні люди, як вони, й уявити не можуть, щоб їхня донька волочилася по готелях із гангстером. Якщо ви не дасте нам зараз же повної відповіді, я покличу сюди вашого старого і, не сходячи з місця, викладу йому все як є.

Якусь мить Кей здивовано розглядала детектива. А потім підвелася, підійшла до дверей кабінету і розчинила їх навстіж. Вона побачила, що батько стоїть біля вікна у вітальні й палить люльку, і покликала його:

— Тату, ти можеш приєднатися до нас?

Він обернувся, всміхнувся до неї й зайшов у кабінет. Обняв доньку за стан і, звертаючись до детективів, запитав:

— Ну то що, панове?

Коли вони не відповіли, Кей холодно наказала детективові Сіріані:

— Ну, офіцере, викладайте йому все як є.

Сіріані спалахнув.

— Пане Адамсе, я говорю це вам, лише бажаючи добра вашій доньці. Вона зв'язалася з бандитом, який, за нашими даними, вбив офіцера поліції. Я просто кажу їй, що вона може потрапити в серйозну халепу, якщо не погодиться допомагати нам. Проте, здається, вона не усвідомлює, наскільки вся ця справа серйозна. Може, ви поговорили б з нею.

— Те, що ви кажете, просто неймовірне, — ввічливо відповів пан Адамс.

Сіріані ображено випнув підборіддя.

— Ваша донька й Майкл Корлеоне зустрічаються вже більше року. Вони залишалися на ніч у готелях, реєструючись як чоловік і жінка. Тепер Майкла Корлеоне розшуковують для допиту у справі вбивства офіцера поліції. Ваша донька відмовляється надати будь-яку інформацію, що допомогла б нам. Такі ось факти. Можете називати їх неймовірними, проте я ручаюся за кожне слово.

— Я не піддаю сумніву ваші слова, сер, — спокійно відповів пан Адамс. — Неймовірним я вважаю те, що моїй доньці нібито загрожує серйозний клопіт. Хіба що ви припускаєте, що вона, — на

його інтелігентному обличчі відбився вираз сумніву, — що вона... як це по-вашому — «гангстериця», здається, так ви говорите?

Кей глянула на батька зчудовано. Вона бачила, що він по-своєму, по-вченому, жартує, і її здивувало, що батько так легко сприймає всю цю справу.

Пан Адамс твердо закінчив:

— А втім, будьте певні, якщо цей молодик поткнеться в мій дім, я негайно повідомлю про його присутність представників влади. І моя дочка так само. А тепер вибачте нас, бо наш обід уже холоне.

Він якнайчемніше провів агентів надвір, спокійно, але твердо зачинив за ними двері, взяв Кей за руку і повів на кухню, розташовану далеко у задній частині будинку.

— Ходімо, люба, мама вже давно чекає нас на обід.

Поки вони дійшли до кухні, Кей уже безмовно плакала від полегкості після такого напруження і від зворушення такою беззастережною батьковою любов'ю. На кухні мати ніби й не помітила її сліз, і Кей здогадалася, що батько, очевидно, вже сповістив її про детективів. Вона сіла на своє місце, а мати мовчки подала їй страву. Коли вже всі троє були за столом, батько, схиливши голову, проказав молитву.

Пані Адамс була невисокою гладкою жінкою, завжди охайно вдягнутою, з дбайливо укладеною зачіскою. Кей ніколи не бачила її розпатланою. Мати також тримала доньку трохи на відстані, не дуже нею цікавлячись. Отож і тепер вона поводитися так само.

— Кей, не роби драми казна з чого. Я певна, що все це — буря в склянці води. Врешті, хлопець учився в Дартмутському коледжі й не може бути замішаний у таких брудних справах.

Кей глянула на неї з подивом:

— А звідки ти знаєш, що Майк учився в Дартмуті?

Мати поблажливо відповіла:

— Ви, молоді, з усього робите загадки і думаєте, що ви неймовірно хитрі — куди там. Ми про нього давно знаємо, але, звісно, чекали, поки ти сама нам скажеш.

— Але як ви дізналися? — запитала Кей. Вона досі не наважувалася глянути на батька, адже він тепер знав, що вони

з Майклом спали разом. І тому не помітила посмішки на його обличчі, коли він відповів:

— Просто відкривали твою пошту.

Кей була шокована і зла. Тепер вона вже могла подивитися йому в очі. Його вчинок був ганебніший за її гріх. Вона б ніколи не повірила, що батько здатний на таке.

— Тату, це неправда, ти не міг її читати.

Пан Адамс усміхнувся до неї.

— Я зважив, що було б більшим гріхом: розпечатувати твої листи чи залишатися в невіданні, які труднощі можуть спіткати мою єдину дитину? Вибір був простий і чесний.

Пані Адамс докинула з набитим вареною куркою ротом:

— Адже ти така ще недосвідчена як на твої роки. Ми мусили пильнувати. Ти ж ніколи не говорила про нього.

Вперше Кей була вдячна Майклові за те, що в листуванні він не висловлював своїх почуттів так палко, як вона, і раділа, що батькам не потрапили до рук деякі з її власних листів.

— Я ніколи не говорила вам про нього, бо боялася, що ви б жажнулися, довідавшись про його родину.

— А ми й справді жажнулися, — весело сказав пан Адамс. — До речі, Майкл давав про себе якусь звістку?

Кей заперечливо хитнула головою.

— Я не вірю, щоб він був у чомусь винний.

І побачила, як батько й мати презирнулися через стіл, потім пан Адамс лагідно зауважив:

— Якщо він ні в чому не винний і зник, то, можливо, з ним ще щось сталося.

Спочатку Кей не зрозуміла. А потім схопилася з-за столу й прожогом кинулася до своєї кімнати.

Через три дні Кей Адамс вийшла з таксі на Лонг-Біч перед оселею Корлеоне. Вона перед цим зателефонувала, і на неї чекали. Біля дверей її зустрів Том Хейген, вона була розчарована, що це саме він. Вона знала, що від нього нічого не довідається.

У вітальні Том підніс їй коктейль. Вона побачила в будинку ще кілька чоловіків. Але Сонні між ними не було. Вона прямо запитала Тома Хейгена:

— Чи ви знаєте, де Майкл? Чи можете допомогти мені зв'язатися з ним?

Хейген сказав спокійно:

— Ми знаємо, що з ним усе гаразд, але нам не відомо, де саме він тепер. Коли він почув про вбивство капітана, то побоявся, що можуть звинуватити його. Отож вирішив просто зникнути. Сказав мені, що дасть звістку про себе за кілька місяців.

Мало того, що це була суцільна брехня, Хейген навіть і не пробував нічого приховати.

— А що, той капітан справді перебив йому щелепу? — запитала Кей.

— Боюся, що справді, — відповів Том. — Але Майкл ніколи не був мстивим. Я певен, що він зовсім не причетний до того, що трапилось.

Кей відкрила свою сумочку і видобула лист.

— Чи не могли б ви передати оце йому, коли він озветься? Хейген заперечливо похитав головою:

— Якби я взяв цей лист і ви потім сказали на допиті в суді, що я взяв його від вас, це б могли витлумачити як доказ того, що я знаю про місце його перебування. Чом ви не хочете почекати ще трохи? Я певен, що Майкл подасть про себе звістку.

Вона допила коктейль і підвелася, щоб іти. Хейген провів її до вестибюля, та коли відчиняв їй двері, знадвору зайшла невелика огрядна жінка, вдягнена в чорне. Кей упізнала Майклову матір. Простягла їй руку і вимовила:

— Як ся маєте, пані Корлеоне?

Маленькі темні очі жінки якусь мить уважно вивчали її, а потім зморшкують, плюскле обличчя оливкового кольору осяяла усмішка, стримана, однак надивовижу шира й приязна:

— А, так це ти, дівчинка мого Майкла, — промовила пані Корлеоне. Вона говорила з дуже відчутним італійським акцентом. Кей ледве зрозуміла її.

— Ти щось поїси? — запитала вона. Кей відповіла «ні», маючи на увазі, що їй нічого не хочеться їсти, але пані Корлеоне гнівно обернулася до Тома Хейгена і вичитала йому італійською, закінчивши словами:

— Ти навіть не налив бідній дівчині чашку кави, ех ти, безсоромнику.

Потім вона взяла Кей за руку й повела її до кухні. Рука старої була на диво тепла й жива.

— Випий кави і поїж, а потім тебе відвезуть додому. Я не хочу, щоб така гарна дівчина, як ти, їхала поїздом. — Вона всадовила Кей, а сама заметушилася по кухні, скидаючи пальто й капелюшок і кидаючи їх на стілець. За хвилину на столі з'явилися хліб, сир і ковбаса, а на плиті вже закипала кава.

Кей сказала соромливо:

— Я прийшла розпитати про Майкла, бо не мала від нього жодної звістки. Пан Хейген каже, що ніхто не знає, де Майкл тепер, і що згодом він сам сповістить про себе.

Хейген заквапився пояснити:

— Мамо, це те, що ми їй зараз можемо сказати.

Пані Корлеоне кинула на нього погляд, сповнений нищівного презирства:

— Хто ти такий, щоб учити мене, що робити? Навіть мій чоловік не вказує мені, що робити, хай його Господь помилує. — Вона перехрестилась.

— А як себе має пан Корлеоне? — запитала Кей.

— Добре, добре. Він уже старіє, дурнішає, отож і допустив, щоб сталася така okazія! — Вона неповажно постукала себе по лобі. Потім налила кави й примусила Кей з'їсти трохи хліба з сиром.

Коли випили каву, пані Корлеоне затисла долоню Кей у своїх темних долонях і тихесенько сказала:

— Майкл не напише тобі, ти від нього не діждешся звістки. Він переховуватиметься два-три роки. А може, і довше, може, багато довше. Їдь собі додому, знайди собі доброго хлопця і виходь за нього заміж.

Кей витягла листа зі своєї сумочки:

— Чи не могли б ви переслати йому?

Стара жінка взяла лист і погладила Кей по щоці:

— Авжеж, авжеж, — відповіла вона. Хейген почав був протестувати, але стара вилаялася на нього італійською. А потім провела Кей до дверей. Швидко цьомкнула її в щоку і сказала:

— Забудь про Майкла. Він уже не для тебе.

На неї чекала машина, спереду сидів водій і ще один чоловік. Вони довели її аж до готелю, не вимовивши дорогою ані слова. Кей також мовчала. Вона намагалася призвичаїти себе до думки, що молодий чоловік, якого вона кохала, був безжальним убивцею. Адже про це сказала його мати — людина, якій не можна не повірити.

РОЗДІЛ XVI

Карло Ріцці був злий на весь світ. По шлюбі з членом родини Корлеоне йому для відчипного віддали невеличку букмекерську контору в північно-східній частині Манхеттена. Він розраховував на один із будинків у завулку на Лонг-Біч, адже дон міг коли завгодно виселити пожильців. Карло якраз цього й сподівався, мав певність, що, оселившись разом із родиною Корлеоне, буде втаємничений в усі справи. Але ж дон не по правді повівся з ним. «Великий дон», — думав Карло презирливо. Старий «вусатий ведмежатник», якого вбивці застукали серед вулиці, мов жовтодзьобого злодійкуватого молокососа. Він мав надію, що старе стерво скоро вріже дуба. Колись вони товаришували із Сонні. Якщо Сонні стане на чолі «родини», можливо, тоді Карло пощастить вибитися в люди.

Він дивився, як дружина наливає йому каву. Боже, на кого вона стала схожа. Не минуло й п'яти місяців після весілля, а її вже отак роздуло. Вже й понесла. Оці італійки зі Сходу — справжні корови.

Він дотягнувся до її м'якого опасистого стегна. Конні всміхнулася до нього, але він сказав презирливо:

— На тобі більше сала, ніж на свині.

Було приємно бачити, як сльози набігли їй на очі від образи. Нехай вона й донька «Великого дона», але ж вона його дружина, його власність, і він може об неї хоч ноги витирати. Його самолюбство тішило бодай те, що він міг поводитися з дочкою самого Корлеоне, як із підстилкою при дверях.

Він одразу ж поставив її на належне місце. Вона хотіла залишити собі оту торбинку з конвертами, у яких їм дарували

гроші на весіллі. Карло нагородив її добрим синцем під око і забрав гроші, так і не сказавши, що він з тими грошима зробив, бо це могло й не минути йому так легко. Ще й досі було трохи прикро. Боже, спустив майже п'ятнадцять тисяч у тоталізатор і на дівчат у кабаре.

Він відчув, що Конні ззаду стежить за ним, і тому, граючи м'язами, потяг до себе тарілку з булочками через увесь стіл. Він тільки-но впорав яечню й шинку, але ж був нівроку чоловіча, отож любив добряче поспідати. Його тішило враження, яке він справляв у цю мить на дружину. Вона бачила не звичайного вам чорнявого солоденького італійчика, а високо підстриженого блондина з міцними руками, вкритими золотавим волоссям, з широкими плечима й тонким станом. Авжеж, він сильніший за будь-кого з так званих «міцних хлопців», що працювали на «родину». Сильніший за Клеменцу, Тессіо, Рокко Лампоне й того Полі, якого хтось пристукнув. Цікаво, на чому він уклепався. Потім чомусь згадав про Сонні. Один на один він упорався б і з Сонні, хоч той трохи вищий і важчий. Щоправда, його страхала слава Сонні, хоча Карло знав його як веселого й дотепного хлопця. Так, хто-хто, а вони із Сонні — ширі приятелі. Може, як помре старий дон, усе налагодиться.

Не поспішаючи, він допив каву. Він ненавидів цю квартиру. Він звик до просторіших помешкань Заходу. Скоро треба буде їхати на своє «підприємство», приймати ставки. Сьогодні неділя — найнапруженіший день тижня, бейсбольні ігри в повному розпалі, завершуються баскетбольні змагання і починаються вечірні перегони. Чого це там Конні метушиться? Він обернувся.

Вона вбиралася в модне серед нью-йоркських італійок вбрання, якого Карло терпіти не міг. Шовкова квітчаста сукня з паском, виставлені напоказ браслет і сережки й пишні рукави. Вона здавалася років на двадцять старішою.

— Куди це ти, в біса, вичепурилася?

Вона холодно відповіла:

— Провідати батька на Лонг-Біч. Він ще не встає з ліжка, і комусь завжди треба бути коло нього.

— А «концертом» все ще Сонні заправляє? — поцікавився Карло.

— Яким концертом? — Конні безтямно глянула на нього. Він оскаженів.

— Ах ти ж, стерво вошиве, я тебе або навчу, як розмовляти зі мною, або ж виб'ю дитину з твого коров'ячого черева.

Вона перелякалась, і це тільки додало йому сказу. Карло підхопився зі стільця і ляснув її по щоці, залишивши червоний слід. Не відходячи, вдарив її ще, ще і ще раз. Він побачив, як її верхня губа репнула, з неї бризнула кров, і вона на очах набрякла. Це зупинило його. Він не хотів залишати слідів. Конні побігла в спальню, грюкнула дверима й клацнула ключем. Він засміявся і повернувся до кави.

Він куриє, аж поки настав час одягатися. Він постукав у двері.

— Ану, відчини, поки я не виламав дверей. — Ніякої відповіді. — Давай, мені треба збиратися! — Карло підвищив голос.

Він чув, як вона встала з ліжка, підійшла до дверей і повернула ключа. Коли зайшов, Конні вже відвернулася спиною до нього, підійшла до ліжка і впала на нього обличчям до стіни.

Хутенько вдягнувшись, він побачив, що вона вже в самій сорочці. А йому хотілося, аби Конні навідала батька — може, принесе звідки якісь новини.

— Що таке? Кілька ляпасів вибили з тебе все бажання?

Ну й ледача ж вона.

— Нікуди я не піду, — якимось невиразно промимрила вона, і в її голосі бриніли сльози.

Карло нетерпляче схопив її за плече й повернув до себе. І одразу побачив, чому Конні не хотіла виходити з дому. Мабуть, її правда. Здається, він ударив її сильніше, ніж хотів. Ліва щока напухла, а розбита верхня губа висіла під носом смішною білою гулею.

— Гаразд. Але я пізно прийду. У неділю завжди багато роботи.

Вийшовши з дому, Карло побачив на своїй машині поліцейський зелений талон. Отже, його знову оштрафовано на п'ятнадцять доларів за те, що поставив машину в недозволеному місці. Він поклав талон на купку інших у машині в бардачок. Карло був у доброму гуморі. Йому завжди відлягало, коли притискав цю малу розбещену паскуду. Ніби оце розквітався за те, що ним потурали в «родині» Корлеоне.

Коли він провчив її перший раз, то й сам трохи злякався. Вона одразу ж помчала на Лонг-Біч поскаржитися батькові й матері та показати їм синця під оком. Тоді він добряче перепудив. Але, повернувшись додому, Конні поводитися напрочуд лагідно, як віддана слухняна італійська дружина. Протягом наступних кількох тижнів Карло ставився до неї підкреслено уважно й ласкаво, «пораючи» її і вранці, і вночі. Нарешті, гадаючи, що все лихе минулося назавжди, вона розповіла, що сталося.

Батьки вислухали її холодно, навіть трохи глузливо. Щоправда, мати ніби жаліла її й навіть попросила батька побалакати з Карло Ріцці. Але батько відмовився.

— Хоч вона і моя дочка, — заявив він, — але тепер вона належить чоловікові. Він знає про свої обов'язки. Навіть сам король Італії не наважився встрияти між чоловіком і жінкою. Іди додому й навчися так поводитись, щоб він не бив тебе.

Конні обурено запитала батька:

— А хіба ти бив коли-небудь маму?

Вона була мазункою і тому могла розмовляти з батьком зухвало. Дон відповів:

— Вона ніколи не доводила мене до цього.

Мати кивнула головою й усміхнулася.

Вона розповіла, що чоловік відібрав у неї весільні гроші й навіть не сказав, що зробив із ними. Батько лише стенув плечима й зауважив:

— Я б зробив те саме, якби моя жінка була така проноза, як ти.

Отож вона вернулася додому трохи спантеличена, а трохи й настрашена. Вона завжди була батьковою улюбленицею і не могла збагнути, чому він став настільки холодний до неї.

Проте дон не був такий уже нечуйний, як удавав. Він з'ясував, куди Карло Ріцці спустив весільні гроші. Спеціально приставлені люди доповідали Хейгенові все про букмекерські операції Карло Ріцці. Але дон не втручався. Хіба можна сподіватися від чоловіка належного виконання подружніх обов'язків, якщо він боїтиметься жіничиних родичів. Становище було дуже дражливе, і дон не наважувався втручатись. А згодом, коли Конні завагітніла, він ще більше переконався, що не схибив, і вирішив за жодних обставин не встрияти, хоч Конні скаржилася матері

на нові побої й зрештою стривожена мати знову звернулася до дона. Конні навіть натякнула, що розійдеться з чоловіком. І вперше в житті дон розсердився на неї:

— Він батько твоєї дитини. Ким виросте у наші часи дитина, якщо в неї не буде батька?

Довідавшись про все це, Карло Ріцці заспокоївся. Отже, йому ніщо не загрожує. Він навіть похвалявся двом своїм «писарям», Саллі Регсу і Коучу, що дає добрих чортів своїй дружині, коли та заноровиться, і бачив, із якою повагою вони дивляться на нього, адже у Карло вистачало відваги давати прочухана доньці самого великого дона Корлеоне.

Проте Ріцці не почувався б таким спокійним, коли б йому було відомо: Сонні, почувши, як він поводить з його сестрою, так оскаженів, що його зупинила лише рішуча заборона самого старого Віто — заборона, якої навіть Сонні не міг не послухатися. Ось чому, боячись, що не стримає запальної вдачі, Сонні останнім часом уникав зустрічі з Ріцці.

Отож, перебуваючи в чудовому настрої, погожого недільного ранку Карло Ріцці переїхав Дев'яносто шостою вулицею на Іст-Сайд і не помітив у потоці автомобілів машину Сонні, який їхав у протилежному напрямку до нього додому.

Сонні Корлеоне залишив охорону маєтку і пробув ніч у місті з Люсі Манчіні. Тепер, повертаючись додому, він мав із собою чотирьох охоронців — двох попереду і двох позаду. Він не потребував охоронців — із одним нападником міг легко впоратися сам. Охоронці їхали у власних машинах, а в готелі займали номери з обох боків номера Люсі. Якщо їздити до неї нечасто, це не становило великого ризику. Та оскільки Сонні вже був у місті, то вирішив прихопити сестру Конні й забрати її із собою на Лонг-Біч. Він знав, що Карло поїде на роботу у свій заклад і що цей нікчема не подбав про машину для неї. Отож він сам підвезе сестру додому.

Почекав, поки охоронці, що їхали попереду, зайшли до будинку, а потім пішов слідом. Він бачив, як хлопці, що їхали позаду, пригальмували біля його машини й залишилися стежити за вулицею. Він також був наготові. Хоча майже повністю

виключалося, щоб супротивник підозрював, що Сонні в місті, але завжди треба залишатися обережним. Він навчився цього під час гангстерської війни у тридцяті роки.

Він ніколи не користувався ліфтами, адже це смертельні пастки. Швидко піднявся вісьма прольотами сходів до квартири Конні. Постукав у двері. Він бачив, коли назустріч проїхала машина Карло, і знав, що сестра сама вдома. Ніхто не відповідав. Постукав ще раз і почув переляканий, несміливий голос сестри:

— Хто там?

Переляк у її голосі вразив його. Адже сестра завжди була життєрадісна, бадьора і не боязка, як, урешті, всі в їхній родині. Що за чортівня трапилася з нею?

— Це я, Сонні, — сказав він.

Всередині стукнув засув, двері відчинилися, і Конні, схлипуючи, впала йому в обійми. У подиві Сонні заляк на місці. Потім відхилив її від себе, розгледів напухле обличчя і все зрозумів. Він сахнувся від сестри, щоб метнутися вниз по сходах. Лють спалахнула в ньому, спотворивши обличчя. Конні побачила його стан і прикипіла до брата, не відпускаючи й намагаючись затягти його до квартири. Тепер вона плакала від жаху. Вона знала скажену вдачу старшого брата і боялася того, що мало статися. Тому-бо вона ніколи й не скаржилася йому на Карло. Зараз їй пощастило затягти його до квартири.

— Це я винна, — сказала вона. — Я почала з ним бійку, хотіла вдарити його, от він і дав мені ляпаса. Він не хотів так дуже. Я сама нарвалася.

Масивне вродливе обличчя Сонні було спокійне.

— Ти не збираєшся сьогодні провідати старого?

Вона не відповідала, і він додав:

— Я думав, що ти збираєшся, і тому заїхав по тебе. Все одно я був у місті.

Вона заперечливо схитнула головою.

— Я б не хотіла показуватися їм на очі в такому вигляді. Поїду серед тижня.

— Гаразд, — погодився Сонні. Він пішов у кухню і взяв слухавку. — Подзвоню лікареві, щоб прийшов оглянути тебе

і зробив усе що слід. У твоєму стані тобі треба берегтися. Скільки місяців залишилося до пологів?

— Два, — відповіла Конні. — Сонні, я прошу тебе, нічого не роби, нічого.

Сонні зареготав. Щось жорстоке пробилося в рисах його обличчя, коли він запевняв її:

— Не бійся, я не зроблю твоєї дитини сиротою перед тим, як вона народиться.

Поцілував її в неушкоджену щоку і вийшов із квартири.

На Іст-Сайді, на Сто дванадцятій вулиці навпроти кондитерської крамнички, у якій заснував свою штаб-квартиру Карло Ріцці, понад тротуаром машини стояли в два ряди. На тротуарі перед крамничкою батьки перекидалися м'ячем зі своїми малими дітьми, котрих, як робили щонеділі, брали із собою, щоб покатати на машині й мати собі компанію, поки чекатимуть результатів змагань. Побачивши Карло Ріцці, вони припиняли гру, купували дітям морозиво, щоб ті відчепилися, і починали вивчати газетну інформацію про стартових пітчерів, вибираючи, на кого поставити в сьогоднішніх бейсбольних змаганнях.

Карло зайшов до великої кімнати за торговельним залом. Обидва його «писарі», і невеличкий жилавий Саллі Регс, і дебелий Коуч, уже були готові починати роботу. Вони приготували великі розліновані блокноти, щоб заносити ставки. На дерев'яній підставці стояла демонстраційна дошка, на якій крейдою вже написали назви шістнадцяти провідних бейсбольних команд, попарно, так, як вони сьогодні грали. Проти кожної пари обкреслено квадратик для позначення умов ставок. Карло спитав Коуча:

— Як сьогодні — телефон не підслуховують?

Коуч відповів:

— Ще не підключились.

Карло підійшов до телефона, що висів на стіні, і набрав номер. Саллі Регс і Коуч байдуже стежили, як Карло записав умови ставок на сьогоднішні бейсбольні ігри, як поклав слухавку, підійшов до дошки і поставив проти кожної пари умови ставок. Він не знав, що вони вже мали ці дані й тепер перевіряли його

роботу. У перший тиждень він якось сплутав цифри, переписуючи їх на дошку, і створив тим самим «золоту середину» — заповітну мрію всіх гравців. Бо, ставлячи у нього на команду, а в іншого букмекера, у якого умови записані правильно, проти тієї ж самої команди, гравець не може програти. У такому разі у програші залишається лише Карло. Ця помилка того тижня коштувала шість тисяч доларів і підтвердила судження дона про свого зятя. Він дав наказ перевіряти все, що робив Карло.

Звичайно, високопоставлені особи «родини» Корлеоне ніколи б не турбувалися такою операційною дрібницею. Вони були відділені принаймні п'ятьма шаблями ієрархії. Та оскільки цей заклад розглядався як полігон для випробування зятя, то він залишався під безпосереднім наглядом Тома Хейгена. І йому доповідали щодня, як справи.

Тепер, коли все було готове, у підсобку кондитерської крамнички набилися клієнти, щоб поставити у своїх газетах умови ставок проти ймовірних переможців. Дехто, дивлячись на дошку, тримав за руку малих дітей. Один чоловік, що грав на великі гроші, допитувався, піддразнюючи, у своєї малої доньки, яку тримав за руку: «Ну, хто тобі сьогодні більше подобається, серденьтко, — «Велетні» чи «Пірати»?» Зачудована колоритними назвами дівчинка й собі запитала: «А велетні сильніші за піратів?» Батько засміявся.

Біля обох «писарів» утворилися черги. Заповнивши бланк, «писар» відривав його, загортав у нього отримані гроші й передавав Карло. Карло виходив чорним ходом на другий поверх, де містилася квартира сім'ї хазяїна кондитерської крамниці. Він передавав на центральний пункт дані про ставку, після чого ховав гроші у невеличкий сейф, вроблений у стіні під вікном і замаскований гардиною, спалював папірець, спускав попіл у туалеті й повертався до крамниці.

Жодна гра в неділю не починається раніше другої години, і після першої хвили клієнтів — сімейних чоловіків, що робили ставки і поспішали до своїх родин, щоб підвезти їх на пляж, — тяглися струмки нежонатих або заповзятих гравців, що і в неділю позбавляли свої родини можливості поїхати до моря і відійти від задушливої атмосфери літнього міста. Нежонаті — це

гравці азартні, вони роблять великі ставки і приходять десь о четвертій, щоб поставити вдруге. Це вони змушували Карло Ріцці перепрацьовувати по неділях, хоча деякі сімейні чоловіки також, повернувшись із пляжу, поспішають поставити вдруге, щоб надолужити програє.

Десь о пів на другу потік клієнтів зменшився, Карло разом із Регсом могли вийти і сісти на ганку перед крамничкою солодошів подихати свіжим повітрям. Обидва дивилися, як підлітки ганяють м'яча. Їх це не цікавило. Проїхала поліцейська машина. Вони не звернули на неї уваги. Це місце перебувало під надійною протекцією у відділку поліції, і звідти ніхто їх не зачіпати-ме. Правда, можуть улаштувати облаву з вищих інстанцій, але і в такому випадку їх би повідомили заздалегідь.

Вийшов Коуч і підсів до них. Вони трохи потеревенили про бейсбол і про жінок. Карло весело повідомив:

— Сьогодні я знову трохи поганяв свою, навчав, щоб знала, хто хазяїн.

— Вона, мабуть, уже добре роздалася? — поцікавився між іншим Коуч.

— Та я тільки дяснув її кілька разів по пиці. Нічого серйозного. — Карло помовчав. — Бач, їй кортить верховодити над мною. Не на того наскочила.

Навколо ще походжало кілька інших клієнтів, дихаючи свіжим повітрям, розмовляючи про бейсбол; кілька гравців сиділо на сходах за Карло й «писарями». Раптом підлітки, що грали у м'яча на вулиці, кинулися врозтіч. З несамовитим скреготом загальмувала й зупинилася якраз напроти крамнички солодошів легкова машина. Загальмувала так різко, що шини аж завищали, та ще перш ніж машина зовсім зупинилася, з-за керма схопився чоловік — так рвучко, що всі застигли, як спаралізовані. То був Сонні Корлеоне.

Його масивне обличчя з рисами купідона і товстими вигнутими губами здавалося потворною маскою люті. Ніхто не встиг й оком змигнути, як він уже опинився коло ганку і вхопив Карло за карки. Сонні шосили тягнув його на середину вулиці, але Карло обхопив м'язистими руками чавунні поручні ганку й повис на них. Він відхилявся в різні боки, ховаючи обличчя

й намагаючись втягти голову в плечі. Його сорочка затрішала в руках Сонні.

Далі було щось жахливе. Сонні гамселив кулачиськими переляканого Карло і водночас хрипким від люті голосом обсипав його брудною лайкою. Карло, незважаючи на свою несамовиту фізичну силу, не чинив ніякого опору, не протестував і не просив пощади. Коуч і Саллі Регс не наважувалися втрутитися. Вони думали, що Сонні вбиває зятя, і не хотіли розділити долю Карло. Хлопчаки, які грали в м'яч, підійшли, щоб налаяти водія, який їх розігнав, але тепер стояли і вражено стежили за тим, що розгорталося у них перед очима. Вони самі були не ягнятка, проте вигляд розлюченого Сонні приголомшив їх. Тим часом підїхала ще одна машина, з якої вискочили двоє охоронців Сонні. Побачивши, що діється, вони також не наважилися втрутитися і стояли наготові, аби допомогти своєму босові, якщо хтось із перехожих здуру полізе на поміч Карло.

Видовище виглядало відразливо, Карло не чинив опору, але, ймовірно, саме це й урятувало йому життя. Він учепився в перила, отож Сонні не міг виволокти його на середину вулиці, і, хоч очевидно був не квалітший за Сонні, але не пробував відбиватися. Сонні гамселив його в незахищену голову й у потилицю, аж поки не зігнав лють. Нарешті, відсапуючись, кинув погляд на Карло і проревів:

— Гляди, виродку смердючий, ще хоч раз удариш мою сестру — уб'ю на місці.

Ці слова розвіяли напруження. Бо якби Сонні намірився вбити Карло, він не став би погрожувати. Він погрожував із безсилої люті, бо не міг виконати своєї погрози. Карло не дивився на Сонні. Він понурих очі вниз, а його руки міцно обвилися навколо залізного поручня. Він так і стояв, аж поки не відїхали машини і поки Коуч не сказав йому поблажливим тоном старшого:

— Гаразд, Карло, ходімо вже в крамницю. Нема чого тут мозолити людям очі.

Лише тоді Карло наважився відвести погляд від кам'яних сходинок ганку, розімкнути руки і відпустити поручень. Розгинаючись, він помітив, що підлітки дивляться на нього вражено

й скрушно — очима мимовільних свідків, що бачили приниження іншої людини. Він ще почувався нетвердо, але здебільшого від шокуючого переляку, що скував перед тим його тіло. Незважаючи на цілу зливу тяжких ударів, Карло не мав серйозних ушкоджень. Коуч провів його за руку до підсобки кондитерської крамниці й поклав на обличчя лід: хоча відкритих ран і крові не було, але воно все набрякло від синців і подряпин. Страх уже минав, Карло замлоїло від пережитого сорому, і він почав блювати. Коуч нахилив голову Карло над зливальницею, підтримуючи його, неначе п'яного, а потім допоміг піднятися у квартиру і вклав на ліжко в одній зі спалень. Карло так і не помітив, що Саллі Регс кудись зник.

А Саллі Регс пішов на Третю авеню доповісти Рокко Лампоне про те, що трапилося. Рокко холодно вислухав повідомлення і собі подзвонив капореджіме Пітеру Клеменці. Той невдоволено пробурчав:

— Ох, цей мені клятий Сонні з його скаженою натурою. — Однак його палець передбачливо натиснув на вилку телефона, так що Рокко не почув тієї репліки.

Клеменца подзвонив на Лонг-Біч і розповів Томові Хейгену. Той хвилю помовчав, а потім сказав:

— Вишли негайно своїх людей на машинах на дорогу до Лонг-Біч. Про всяк випадок — ану ж Сонні попаде в пробку або в яку подорожню пригоду. Він, як роздратується, зовсім забуває про те, що вчиняє. Можливо, наші друзі з протилежної сторони вже прочули, що він у місті. Треба стерегтися.

Клеменца із сумнівом у голосі зауважив:

— Поки я вишлю кого-небудь на дорогу, Сонні вже буде вдома, Татталья також нічого не встигнуть.

— Знаю, — терпеливо відповів Хейген, — але якщо станеться щось надзвичайне на дорозі, то це затримає Сонні. Отже, постарайся зробити все, що можеш.

Лаючись сам до себе, Клеменца подзвонив Рокко Лампоне і наказав йому вислати кілька людей на дорогу, яка веде до Лонг-Біч. А сам пішов до свого улюбленого «Кадилака» і з трьома охоронцями, яких тепер було приставлено до його будинку, через міст «Атлантик-Біч-брідж» поїхав у напрямку Нью-Йорка.

Один із неазартних клієнтів, що затримався біля кондитерської крамнички, був вивідувачем «родини» Татталья і одразу ж зателефонував своїм людям. Але «родина» Татталья ще не підготувалася до ведення війни, і повідомлення довго мандрувало від зв'язкового по всіх щаблях до капореджіме, а вже поки той зв'язався з самим ватажком Татталья, Сонні Корлеоне щасливо дістався батькового будинку на Лонг-Біч, якраз вчасно, щоб потрапити під батьківський гнів.

РОЗДІЛ XVII

Війна 1947 року між «родиною» Корлеоне і союзом п'яти інших «родин» виявилася збитковою для обох сторін. До того ж її ускладнював ще й тиск з боку поліції, яка будь-що намагалася розкрити справу про вбивство капітана Маккласкі. Лише у виняткових випадках керівники департаменту поліції дозволяли собі знехтувати політичними силами, що опікували незаконні тоталізатори та інші темні підприємці, але цього разу політичні діячі виявилися такими ж безпорадними, як генеральний штаб армії, яка вдарилась у грабунки і польові офіцери якої відмовляються виконувати накази.

Втрата протекції з боку політиків не так сильно вдарила по «родині» Корлеоне, як по інших «родинах». Угруповання Корлеоне отримувало більшість прибутків від азартних ігор, і його інтереси найбільше потерпали в тих місцях, де люди «родини» працювали на вулиці. Вони потрапляли до підсланих поліцією провокаторів, обхідників хапали і доправляли в поліцію. Поліція навіть винюхала деякі з «банків» і зробила нальоти, заповдявши чималих збитків. «Банкіри», неабиякі тузи у своїй сфері, скаржилися капореджіме, а ці останні винесли їхні скарги на родинну раду. Але нічим не можна було зарадити. «Банкірам» наказали тимчасово припинити операції. У найприбутковішому районі — Гарлемі — передоручили цей бізнес «диким» негрятянським агентам, перед якими поліція була майже безсила, бо вони діяли дуже розпорошено.

Після смерті капітана Маккласкі деякі газети надрукували матеріали про його зв'язки із Солоццо. Опублікували докази

гого, що невдовзі перед загибеллю капітан отримав великі гроші готівкою. Усі ці повідомлення організував Хейген. Департамент поліції відмовився потвердити або спростувати таку інформацію, однак вони зробили свою справу. Через поліцейських вивідувачів і тих полісменів, які щомісяця отримували платню від «родини», у поліції розпустили чутки, що Маккласкі виявився офіцером-шахраєм. Річ не в тому, що він брав гроші, чи то «чисті» хабарі, в цьому не було нічого незвичайного. Але ж він брав якнайбрудніші гроші — за покриття вбивств і за торгівлю наркотиками. А моральний кодекс поліції цього не вибачав.

Хейген зрозумів, що полісмен по-своєму дуже дивно і наївно вірить у закон і порядок. Він вірить їм більше, ніж публіка, котрій він служить. Адже закон і порядок — це те диво, що надає йому могутності, індивідуальної могутності, якою він дорожить так само, як майже всі люди дорожать своєю силою. І в той же час він завжди відчуває певне невдоволення публікою, котрій служить. Адже вона водночас є і його підопічним, і його здобиччю. Як підопічні, люди невдячні, вимогливі, набридливі. Як здобич — вони хитрі, небезпечні й підступні. І тільки-но хто потрапляє полісменові в лабеті, як та сама суспільна машина, що її полісмен захищає, пускає у хід всі свої сили, щоб позбавити полісмена належної йому винагороди. Політикани залагоджують махінації, судді виносять м'які присуди, засуджують умовно найнебезпечніших злочинців. Губернатори штатів і президент США дають їм цілковите помилування, якщо тільки найшановніші адвокати не зуміли ще раніш вигородити їх. Із часом полісмен набуває досвіду. А чому, власне, не брати платні, яку пропонують оті банлити? Адже гроші йому потрібні більше, ніж будь-кому. Чого б це його діти не мали ходити до коледжу? Чого б це його жінці не вільно було купувати собі одяг у дорогих крамницях? А хіба йому самому завадить під час зимової відпустки засмагнути у Флориді? Адже він як-не-як важить власним життям, а це вам не жарт.

Але зазвичай він не хоче брати брудних хабарів. Він згодиться взяти гроші від букмекера й не боронитиме йому робити своє діло. Не відмовиться від грошей, запропонованих водієм, який не любить сплачувати штраф за порушення правил руху. За винагороду він дозволить повіям провадити своє ремесло. Це

все вади, притаманні людській натурі. Але він, звичайно, не стане брати хабара у продавця наркотиків, озброєного грабіжника, гвалтівника, вбивці та інших тяжких кримінальних злочинців. На його думку, ці люди підважують саму суть його влади, тому він не може терпіти їх.

Вбивство капітана поліції майже рівнозначне царевбивству. Та коли стало відомо, що Маккласкі наклав життям, перебуваючи в компанії з відомим розповсюджувачем наркотиків, коли довідалися, що його підозрювали у готуванні вбивства, запал поліції почав потроху спалати. А крім того, треба було ще сплачувати кредити за будинки, за машини, пристроювати якомсь дітей. І без грошей зі «списку» службовці поліції ледь животіли. Прибутків від вуличних безпатентних торговців вистачало хіба що на оплату обіду. Відчіпне від штрафів за незаконне паркування машин зводилося до монет. Дехто з доведених до краю полісменів навіть почав у відділках лупцювати затриманих підозрілих осіб: гомосексуалістів, дрібних хуліганів та бешкетників. Нарешті вихід було знайдено. Ціну підвищили й дозволили «родинам» діяти. Знову «довірена особа» відділка видрукувала список усіх службовців, приписаних до місцевих відділень, із зазначенням суми, яку кожний з них мав отримувати щомісяця. Якусь подобу громадського порядку було відновлено.

На Хейгенову пропозицію найняли приватних детективів, щоб охороняти кімнату дона Корлеоне в лікарні. Звісно, вони були лише додатком до набагато грізніших бійців із загону Тессіо. Але й такі заходи не могли задовольнити Сонні. На середину лютого, коли дона вже можна було перевозити, його доправили санітарною машиною в завулок на Лонг-Біч. Будинок переобладнали, і тепер його кімнату перетворили на справжню лікарняну палату, з усім необхідним на випадок ускладнення. Найняли перевірених медсестер для цілодобового догляду, а доктора Кеннеді за скаженими гроші вмовили перебраться у будинок на Лонг-Біч для ведення безупинної служби в цій приватній лікарні. Принаймні доти, поки дон зможе обходитися лише доглядом медсестер.

Сторонній людині тепер неможливо було проникнути до оселі. Слуг переселили в додаткові будинки, пожильців за гроші

«родини» спровадили на відпочинок до їхніх рідних сіл в Італію, а у звільнені будинки поселили озброєну охорону.

Фредді Корлеоне вирядили до Лас-Вегаса вичуняти, а разом і розвідати можливості для операцій «родини» у шикарному комплексі готелів-казино, що саме починав там виникати. Лас-Вегас належав до імперії гангстерських зграй Західного узбережжя, які ще дотримували нейтралітету. Дон цієї імперії гарантував там безпеку Фредді. П'ять нью-йоркських «родин» не бажали набувати собі нових ворогів, полюючи на Фредді Корлеоне аж у Лас-Вегасі. У них вистачало клопоту і в самому Нью-Йорку.

Доктор Кеннеді заборонив будь-яке обговорення справ у присутності дона. Проте цей лікарський припис відкинули миттєво. Дон наполіг, щоб у його кімнаті відбулася «військова нарада». І в перший же вечір після переїзду на Лонг-Біч у нього зібралися Сонні, Том Хейген, Клеменца й Тессіо.

Дон Корлеоне ще був надто кволий, щоб говорити багато, але він хотів слухати і в разі потреби застосовувати вето. Коли пояснили, що Фредді послали до Лас-Вегаса рознюхати, чи варто встрявати в тамтешні гральні казино, дон схвально кивнув головою. Коли донові розповіли, що люди «родини» Корлеоне вбили Бруно Татталья, він похитав головою і зітхнув. Але найбільше засмутила його звістка про те, що Майкл убив Солоццо з капітаном Маккласкі й вимушений був утекти на Сицилію. Почувши це, дон жестом звелів усім залишити його, і далі нарада тривала вже в наріжній кімнаті, де розміщувалася юридична бібліотека.

Сонні Корлеоне розслабився у великому кріслі за письмовим столом.

— Гадаю, нам краще не вплутувати старого у справи ще кілька тижнів, доки лікар не дав дозволу. — Сонні помовчав. — Хотілося б запустити машину до того, як він оклигає. У нас уже є згода поліції на відновлення діяльності. Насамперед слід відкрити банки в Гарлемі. Чорні хлопці трохи потішилися, і досить, тепер нам треба забирати все знов у свої руки. Правда, вони там все пересвинячили, але що з ними вдієш. Вони часто не виплачують вигравів, їздять собі на «Кадилаках» і кажуть: або почекайте, або отримуйте лише половину свого виграву. Я не хочу, щоб наші агенти хизувалися багатством перед клієнтами. Щоб

одягалися дуже добре, чи їздили на нових машинах, чи щоб зволікали з виплатою вигравшів. А всіх «диких» треба відшити, бо вони лише псують нам репутацію. Томе, візьмись за це діло не зволікаючи. Усе інше владнається саме собою, тільки-но ти сповістиш, що карантин знімають.

— У Гарлемі є кілька завзятих хлопців, що вже відчули смак великих грошей. І їм не захочеться знову переходити на другі ролі, — зауважив Хейген.

— Передай їхні імена Клеменці. То вже його справа — напутити їх, — відказав Сонні, пересмикнувши плечима.

— Це не проблема, — запевнив Клеменца Хейгена.

Тессію порушив найсуттєвіше питання:

— Тільки-но ми відновимо діяльність, як вигулькнуть п'ять «родин» і почнуть улаштовувати нальоти. Вони вдарять по наших банках у Гарлемі й по букмекерах на Іст-Сайді. Можуть навіть спробувати наробити нам мороки на швейних ательє, які ми обслуговуємо. Ця війна нам дорого обійдеться.

— А може, й не вигулькнуть, — відповів Сонні. — Чи їм не знати, що ми відповімо тим самим? Я вже рознюхував щодо замирення, і, здається, можна б усе залагодити, заплативши відчипного за молодого Татталья.

— Поки що на переговорах «родини» поводяться непоступливо, — зауважив Хейген, — за цей час вони недобрали купу грошей. І звинувачують нас. Я думаю, вони хочуть, щоб ми погодилися ввійти в торгівлю наркотиками і використали з цією метою політичні зв'язки «родини». Іншими словами — погодилися на пропозицію Солоццо без самого Солоццо. Але вони не відкриють своїх намірів, доки не завдадуть нам відчутної втрати на бойовищі. Лише коли нам стане скрутно, ми, як вони гадають, пристанемо на пропозицію з наркотиками.

— Ніяких наркотиків: дон сказав «ні», і це «ні» залишиться, доки він сам його не змінить, — рішуче заявив Сонні.

— У такому разі, — з готовністю провадив Хейген, не змінюючи голосу, — перед нами постають тактичні проблеми. Ми робимо гроші «на вулиці». Наші підприємства — букмекери і «банки» — уразливі для нападу. А «родина» Татталья орудує проституцією, дівчатами на виклик і профспілками в порту. Як,

у біса, ми можемо притиснути їх? У інших «родин» є трохи гральних закладів. Але здебільшого вони орудують махінаціями у будівництві, лихварством, профспілками, торгують урядовими замовленнями. Вони також мають чималі прибутки від грабіжницьких банд, що оббирають невинне населення. Отже, їхні гроші не на вулиці. Нічного кабаре Татталья не можна чіпати, бо воно надто відоме. Підє такий сморід, що не радий будеш. А поки дон ще не звівся на ноги, їхній політичний вплив не поступається нашому. Отже, перед нами проблема не з легких.

— Це вже мій клопіт, Томе, — відказав Сонні. — Я знайду вихід. А ти провадь переговори й роби все інше. Відновімо операції, а там побачимо, що буде. У Клеменци й Тессіо багато солдатів, ми можемо виставити стільки озброєних людей, скільки всі п'ять «родин» разом. Ми просто заляжемо на матраци.

Витіснити «диких» негрів із грального бізнесу в Гарлемі було неважко. Домовилися з поліцією, і вона взялась за справу з особливою старанністю, бо на той час негри ще не мали можливості підкуповувати великих чинів поліції чи значних політичних діячів, які б гарантували недоторканність їхніх операцій. Це більше пояснювалося расовими забобонами й упередженнями, ніж будь-чим іншим. Проте Гарлем увесь час вважався найменшою проблемою, і тут сподівалися на успіх.

П'ять «родин» завдали удару в несподіваному напрямку. Було вбито двох впливових лідерів профспілки швейників, які працювали на «родину» Корлеоне. А потім лихварів і букмекерів «родини» Корлеоне відшили від гавані. Місцеві профспілки портовиків цілком потрапили під вплив п'яти «родин». Букмекери «родини» Корлеоне в усьому місті чули погрози й пропозиції змінити клятву вірності. По-звірячому зарізали найбільшого «банкіра» підпільної лотереї в Гарлемі — давнього друга й союзника «родини» Корлеоне. Усе було ясно як божий день. Сонні наказав своїм капореджіме залягти на матраци.

У місті обладнали дві квартири, поклали на підлогу матраци для бійців, поставили холодильник для їжі, зробили запас зброї та набоїв. Одна квартира призначалася для Клеменци, друга — для Тессіо. До всіх букмекерів «родини» приставили загони охоронців. Але в Гарлемі банки потрапили до рук ворога, і тепер

із цим нічого не можна було вдіяти. Війна потребувала великих грошей, а прибутків у «родини» Корлеоне майже не було. Минуло ще кілька місяців, і стало зрозуміло, що «родина» Корлеоне переоцінила свої сили.

Що ж, для цього були свої причини: поки дон слабував і не міг брати участі в справах, значну частину політичної підтримки «родини» нейтралізували. Крім того, десять мирних років вельми підточили бойові якості обох капореджіме: і Клеменци, і Тессіо. Клеменца ще був чудовий виконавець і розпорядник, проте вже не мав енергії й молодечої завзятості, щоб керувати воєнними операціями. Тессіо з роками став спокійний, непохваткий, йому бракувало належної жорстокості. Том Хейген, попри всі його здібності, просто-напросто не був підготовлений до виконання ролі консільйорі «воєнних» часів. Його найбільшою вадою виявилось несицилійське походження.

Сонні Корлеоне бачив усі ці хиби у готовності «родини» Корлеоне до воєнних дій, але не мав змоги усунути їх. Не будучи доном, він не міг переміщати капореджіме й консільйорі. Та й сам факт заміни ще більше б ускладнив становище, бо міг би спонукати невдоволених до зради. Спочатку Сонні намагався просто виграти час, поки одужає дон, але у міру того, як від нього відреклися банкіри і вороги тероризували його букмекерів, становище «родини» ставало чимраз ненадійнішим. Отож він вирішив огризнутися.

Але поцілити ворогові в саме серце. Він думав одним блискучим тактичним маневром знищити ватажків усіх п'яти «родин». З цією метою виробив складну систему спостереження за ними. Але через тиждень після цього ворожі ватажки й собі хутенько пішли у підпілля, їх ніхто не бачив на людях.

Війна між п'ятьма «родинами» й імперією Корлеоне зайшла в глухий кут.

РОЗДІЛ XVIII

Амеріго Бонасера жив за кілька кварталів від свого похоронного закладу на вулиці Малбері й тому завжди приходив додому на вечерю. Вечорами знову повертався до закладу, демонструючи

своє співчуття клієнтам — рідним і близьким, що прибули віддати останню шану мерцям, які лежали в його жалобній залі.

Він завжди ображався на жарти з приводу його професії та деяких непривабливих її сторін, що, зрештою, були не головними. Звісно, жоден із його друзів, чи з членів родини, чи з сусідів не вдавався до таких жартів. Будь-який фах заслуговував на повагу в людей, що протягом століть добували собі хліб у поті чола.

Тепер, сівши вечеряти разом із дружиною в їхньому обставленому дорогими меблями помешканні, з позолоченими статуетками непорочної Диви Марії та запаленими свічками у свічниках із червоного скла на буфеті, Бонасера запалив сигарету «Кемел» і випив чарку американського віскі, щоб відігнати втому. Жінка поставила на стіл тарілки з гарячою юшкою. Тепер вони жили самі: Америкго відіслав доньку до Бостона, до тітки по матері — хай вона там оговтується від жахливої пригоди, забуде тих двох негідників, що їх так провчив дон Корлеоне. Сьорбаючи юшку, жінка спитала:

— Знову підеш на роботу цього вечора?

Америкго Бонасера ствердно кивнув головою. Дружина поважала його роботу, але не розуміла її. Вона не розуміла, що технічний бік справи важив найменше. Як і більшість людей, вона вважала: її чоловікові платять гроші за його вміння надавати трупові у домовині такого вигляду, щоби він лежав як живий. Що правда, то правда, тут він був неперевершеним майстром. Але ще важливішою, ще необхіднішою була його присутність під час прощання осиротілої родини, родичів і друзів із дорогим небіжчиком. У ті хвилини вони потребували Америкго Бонасера.

Він був наче представником смерті на землі. Його обличчя завжди лишалося поважним й незворушним, хоча й лагідним, голос не дрижав, хоч лунав тихо, на найнижчому регістрі, і Бонасера був головною дійовою особою в жалобній церемонії. Він міг заспокоїти тих, хто надміру побивався, міг угамувати неповажних дітей, якщо батькам не вистачало духу на те. У своїх співчуттях він ніколи не здавався нав'язливим, його присутність завжди була доречною. Родина, що хоч раз скористалася послугами Америкго Бонасера, проводжаючи ближнього на той світ, вдавалася до них знову й знову, і ще ніколи він не залишив

самотнім свого клієнта в жахливий останній вечір, що той мав пробути на землі.

Зазвичай він дозволяв собі трохи подрімати після вечері. Потім умивався, голився ще раз, щедро напудрював синяве підборіддя порошком тальку. Завжди виполіскував рота. З повагою перевдягався у все чисте, надягав на себе білу лискучу сорочку, чорну краватку, свіжо випрасуваний темний костюм, чорні шкарпетки, взував чорні черевики. І все ж таки загалом його постать набувала вигляду не похмурого, а швидше заспокійливого. Він фарбував волосся в чорний колір — річ нечувана для італійця його походження і віку, проте робилося це не через марнолюбство. Просто чуб уже був добре шпакуватий, а така масть, на його думку, не пасувала до його фаху.

Коли він висьорбав юшку, дружина поставила перед ним невеликий біфштекс і трохи зеленого шпинату, политого золотавою олією. Він не любив переїдати. Коли покінчив із цим, то налив чашку кави і знову запалив сигарету «Кемел». П'ючи каву, думав про свою нещасну доньку. Вона вже ніколи не стане такою, як раніше. Вроду її врятували, але в очах у неї застиг вираз переляканого звірятка, і Америкіо несла було дивитися на дочку. Отож вони послали її на якийсь час до Бостона. Час загоїть рани. Він добре знав, що біль і страх — це не смерть, якої вже не виправити. Робота зробила його оптимістом.

Він допивав каву, як у вітальні задзвонив телефон. Дружина ніколи не брала слухавку, коли Америкіо був удома, отож він підвівся, допив каву, загасив сигарету і пішов у вітальню. Дорогою вже скинув краватку і розстебнув сорочку, ладнаючись лягти задрімати. Узняв слухавку й відповів зі спокійною ввічливістю:

— Алло.

З другого кінця відповіли різким безапеляційним тоном:

— Це Том Хейген. Я дзвоню за дорученням дона Корлеоне.

Америкіо Бонасера відчув, як кава забулькала в нього у шлунку; його наче аж трохи замлоїло. Минуло вже близько року, як він заборгував донові, аби помститися за честь своєї доньки, і за цей час якимось поблякло усвідомлення того, що колись доведеться сплачувати борг. Вигляд отих двох закривавлених пик переповнив його такою глибокою вдячністю, що він ладен був зробити

для дона що завгодно. Але час підточує вдячність ще швидше, ніж вроду. І тепер Бонасера зробилося зле, як людині, на котру насувалася страшна біда. Він відповів тремтячим голосом:

— Так, я розумію. Я слухаю.

Його вразив крижаний тон голосу Хейгена. Адже консільйорі, хоча й не італієць, завжди був привітною людиною. А тепер він говорив уривчасто й різко:

— Ви повинні віддячити дону, — сказав Хейген. — Він не сумнівається, що ви хочете віддячити. Що ви були б раді мати таку нагоду. За годину, не раніше, а може й пізніше, він опиниться у вашому жалобному закладі й скаже, що треба зробити. Зустріньте його там. Усіх, хто працює у вас, відішліть додому. Щоб не було нікого. Якщо ви не згодні, скажіть одразу, я повідомлю дона Корлеоне. У нього є й інші друзі, що можуть зробити для нього цю послугу.

Амеріго Бонасера майже закричав від переляку:

— Як ви тільки могли подумати, що я відмовлю Хрещеному Батькові? Звичайно, я зроблю все, що він хоче. Я не забув про свій борг. Я зараз же, цієї миті іду до свого закладу.

Хейгенів голос трохи пом'якшав, але все одно звучав дивно.

— Дякую, — промовив він. — Дон ніколи не сумнівався щодо вас. Це я від себе запитав. Зробіть йому сьогодні послугу і можете коли завгодно прийти до мене, якщо у вас буде якийсь клопіт, я обіцяю вам свою дружбу.

Це налякало Бонасера ще дужче. Він перепитав затиноючись.

— Дон сам прийде до мене ввечері?

— Так, — відповів Хейген.

— Значить, дякувати богові, він уже зовсім видужав, — сказав Бонасера. Однак у голосі його звучала запитальна інтонація. Хейген хвилю мовчав. Потім відповів ледь чутно: «Так». У трубі клацнуло, і телефон замовк.

Бонасера кинуло в піт. Він пішов до спальні, змінив сорочку й виполоскав рота. Але не став голитися й міняти краватку. Вдягнув ту саму, у якій ходив цілий день. Зателефонував до свого закладу й наказав помічникові залишитися з родиною небіжчика того вечора в передній залі. А він сам буде зайнятий у робочих приміщеннях. Коли помічник почав розпитувати,

Бонасера враз урвав його й звелів робити як сказано. Відтак надягнув піджак від костюма, і дружина, що й досі вечеряла, подивилася на нього здивовано.

— Є робота, — сказав він їй, далі вона не наважилася розпитувати, бачачи вираз його обличчя. Бонасера вийшов із дому і пройшов кілька кварталів до похоронного закладу. Будівля стояла осторонь від інших споруд, на величенькій площині, обгородженій з усіх боків білим парканчиком. З вулиці до задньої частини будинку вів неширокий проїзд — якраз такий, щоб могла проїхати машина швидкої допомоги або катафалк. Бонасера відімкнув ворота й залишив їх розчиненими. А потім широкими задніми дверима зайшов до будинку. Йдучи, бачив, як парадним входом до похоронного закладу вже заходили родичі та друзі чергового небіжчика, щоб віддати йому останню шану.

Багато років тому, коли Бонасера викупив заклад у давнішого господаря, що вже збирався відійти від справ, перед будинком був ганок із десяти сходинок, по яких мусили підніматися клієнти, щоб пройти у жалобну залу. Однак через це траплялися прикрі випадки. Старі й недужі, що прагнули віддати шану померлим, хоч плач, не могли зійти по тих сходах, отже, попередній хазяїн піднімав їх на вантажному ліфті — невеликій металевій платформі, прилаштованій знадвору поруч будинку. Цей ліфт був призначений для домовин і трупів. Він одразу спускався в підвал, а там, під будинком, пересувався й піднімався нагору вже в залі, де ставили труну з небіжчиком, отож старі та каліки піднімалися на цій платформі з підвалу просто до труни, а здорові жалобники мусили відсовувати свої чорні стільці, щоб звільнити місце, де розкривалася підлога і виходив нагору ліфт. А потім, віддавши останню шану покійникові, старі чи скалічені родичі й друзі тим самим шляхом крізь вкриту лаком підлогу добувалися на вулицю.

Амеріго Бонасера таке розв'язання проблеми здалося незвичним і скнаристим. Отож він, не пошкодувавши грошей, прибудував парадний вхід, викинув ганок, і тепер до дверей вів похилий хід. Але ліфт, звісно, залишався, його й надалі використовували для домовин і покійників.

У задній частині будинку, відокремленій від зали, де виставлялася труна, і від приймальних кімнат масивними звуконепро-никними дверима, містилася його маленька контора, кімната для бальзамування трупів, комора для трупів і надійно замкнена комірчина, де зберігалися хімікати й знаряддя його фаху. Бона-сера зайшов до контори, сів за стіл і запалив сигарету «Кемел», хоча вкрай рідко палив у цьому приміщенні. Потім він почав чекати дона Корлеоне.

Чекав із почуттям страшного відчаю. У нього не було ані най-меншого сумніву щодо характеру послуг, яких ждали від нього. Уже рік, як «родина» Корлеоне вела війну проти інших «родин» нью-йоркської мафії, і в газетах часто з'являлися повідомлення про різанину між ними. З обох боків уколошкали вже не одно-го й не двох. І ось тепер «родина» Корлеоне вбила когось дуже значного й хотіла, щоб труп зник безслідно. А хіба є кращий шлях, як поховати його офіційно через зареєстрованого по-гребника? У Америкі Бонасера не було ніяких ілюзій щодо на-слідків афери, яку він має здійснити. Він стане співучасником убивства. Якщо про це дізнаються, він проведе довгі роки в тюр-мі. На його доньку й дружину впаде ганьба, його добре ім'я, Америкі Бонасера, буде змішане з кривавим болотом війни між бандами мафії.

Бонасера відчував задоволення, викурюючи ще одну сигарету. А потім його обсіли ще жадливіші думки. Коли інші «родини» дізнаються, що він допоміг «родині» Корлеоне, то поставляться до нього як до ворога. Його замордують. Він уже проклинав той день, коли звернувся до Хрещеного Батька з проханням про помсту. Проклинав той день, коли його жінка і дружина дона Корлеоне стали друзями. Проклинав свою доньку, і Америку, і свій власний успіх. Та врешті до нього повернулася надія. А може, все ще обійдеться. Дон Корлеоне — це розумна людина. Певне, він подбає, щоб усе залишилося таємницею. Не треба тільки розпускати нерви. Бо ж, безперечно, ще страшнішим за всі його уявні страхи було б невдоволення дона.

Він почув, як зашаруділи по гравію шини. Його приривчаєне вухо підказало, що вузьким проїздом під'їхала й зупинилася за будинком машина. Він відчинив задні двері, щоб випустити людей

до будинку. Всередину ступив огрядний чолов'яга — Клеменца, за ним двоє молодиків вельми грізного вигляду. Не кажучи ні слова, вони обнишпорили всі кімнати, потім Клеменца вийшов. Обидва молодики залишилися біля власника похоронного бюро.

Невдовзі Бонасера почув, що ззаду до будинку під'їжджає важка санітарна машина. З'явився Клеменца, а за ним ще двоє з ношами в руках. Найгірші передчуття Бонасери справдилися. На ношах лежав труп, загорнутий у сіру ковдру; з одного кінця стирчали голі жовті ноги.

Клеменца жестом наказав молодикам, щоб несли ноші в кімнату для бальзамування. А потім знадвору, з темряви до освітленої конторки зайшов ще один чоловік. Це був дон Корлеоне.

За час хвороби дон дуже схуд і тепер рухався якимось дивно, ніби сковано. Він тримав капелюха в руці; волосся на його масивному черепі здавалося зовсім ріденьким. Він дещо змарнів, у нього з'явилося більше зморщок проти того, як Бонасера бачив його на весіллі, хоча він і досі випромінював владну силу. Тримаючи капелюха коло грудей, дон звернувся до Бонасера:

— Що ж, старий друже, чи готовий ти зробити мені цю послугу?

Бонасера кивнув головою. Дон рушив у кімнату для бальзамування, куди вже занесли ноші; за ним поплентався й Бонасера. Труп поклали на один із угнутих жолобом столів. Дон Корлеоне ледь помітним порухом капелюха наказав усім вийти з кімнати.

Бонасера прошепотів:

— Що я маю зробити для тебе?

Дон Корлеоне невідривно дивився на стіл.

— Зроби все, на що тільки здатен, приклади все своє вміння, благаю. Я не хочу, щоб мати побачила його отаким.

Він підійшов до столу й відсмикнув сіру ковдру. Навіть при звичаєній своєю довгорічною практикою до видовища смерті, Америкі Бонасера не зміг стриматися й уражено охнув. Він побачив на столі для бальзамування розкраяне кулями обличчя Сонні Корлеоне. Його ліве око плавало в крові, перенісся і ліва вилиця були розтрошені у криваве місиво.

Дон простяг руку й на якусь мить притримався за Бонасера, щоб не впасти.

— Бачиш, як змордували мого сина, — промовив він.

РОЗДІЛ ХІХ

Можливо, що якраз безвихідь змусила Сонні Корлеоне встати на криваву дорогу знищення, що привела його самого до загибелі. А може, вирвалася з пут його темна хижа натура. У всякому разі навесні й улітку він здійснив чимало безглузвих нальотів на підприємства своїх ворогів. У Гарлемі наклав життям не один із сутенерів «родини» Татталья, у порту вбивали лихварів. Профспілковим ватажкам, що тримали руку п'яти «родин», порадили дотримувати нейтралітету. Оскільки букмекерам «родини» Корлеоне ще не було закрито доступ до порту, Сонні послав Клеменцу із загоном, щоб розладнати бізнес ворогів на всьому узбережжі.

Ці вбивства здавалися безглуздими, бо не могли визначити результат боротьби. Сонні був чудовий тактик і вигравав блискучі операції. Але бракувало стратегічного генія дона Корлеоне. Точилася нищівна партизанська війна, у якій обидві сторони безцільно втрачали силу-силенну грошей і люду. Ворог усе ж таки вимусив «родину» Корлеоне закрити деякі з найприбутковіших гральних закладів, між ними й заклад, переданий зятеві — Карло Ріцці. Карло вдарився в пияцтво, почав волочитися за хористками та варити воду з дружини. Після прочухана від Сонні Корлеоне він уже не наважувався піднімати руку на дружину, але й не спав більше з нею. Конні годила йому, як у болячці, а Карло гордував нею і здавався сам собі немовби римським патрицієм. Він глузував: «Біжи поплачся своєму братові, що я не хочу лягати з тобою в ліжку, може, він віддубасить мене — і, диви, у мене знову встане на тебе».

Він смертельно боявся Сонні Корлеоне, хоча зовні вони поводитися з холодною ввічливістю. У Карло було достатньо глузду, щоби збагнути, що Сонні може уколошкати його. Для Сонні, як для хижого звіра, вбити людину нічого не значило, тоді як Карло для подібного вчинку треба було б зібрати всю свою відвагу, всю волю. Карло ніколи не спадало на думку, що саме через це він краща людина, ніж Сонні, якщо взагалі тут можна так висловлюватися. Ні, він заздрив жорстокості Сонні, що вже ставала легендарною.

Том Хейген, як консільйорі, не погоджувався з тактикою Сонні, проте вирішив не оскаржувати його перед доном, бо ця тактика до певної міри давала якісь наслідки. Скидалося на те, що нескінченні вбивства залякали п'ять «родин»: їхні удари слабшали, аж поки не припинилися зовсім. Хейген спочатку не йняв віри позірному упокоренню ворогів, але Сонні тріумфував.

— Я тельбушитиму їх далі, — заявив він Хейгену, — і побачиш, як ці виродки приповзуть канючити миру.

Сонні непокоїло інше. Дружина почала гризти його, до неї дійшли плітки, що Люсі Манчіні приворожила її чоловіка. І хоча Сандра могла на людях потішатися над непересічними чоловічими чеснотами й запальністю свого Сонні, проте він уже давненько не спав з нею, їй не вистачало його в ліжку, і тепер Сандра не давала йому життя своєю причепливістю.

А поза тим, страшенно стомлювало постійне напруження через усвідомлення, що на нього весь час полкують. Доводилося бути вкрай обережним; до того ж Сонні здогадувався: ворог пронохав про його візити до Люсі Манчіні. Але, знаючи, що це традиційно найуразливіше місце, Сонні вжив усіх запобіжних заходів. Люсі й гадки не мала, що за нею стежать цілодобово люди із загону Сантіно. Як тільки на її поверсі звільнився номер, його відразу ж винайняв один із найвідданіших людей із загону Сонні.

Дон видужував і невдовзі мав перебрати на себе все керівництво. Сонні був певен: тільки-но дон стане на ноги, фортуна одразу ж повернеться до «родини» Корлеоне. А до того часу Сонні охоронятиме їхню імперію, намагатиметься заслужити повагу батька і, оскільки права ватажка «родини» не конче переходять від батька до сина, зміцнить свої шанси на успадкування посади глави імперії Корлеоне.

Але вороги не гаяли часу. Вони теж проаналізували ситуацію і дійшли висновку, що єдиний засіб уникнути цілковитої поразки — це знищити Сонні Корлеоне. Тепер п'ять «родин» краще розуміли становище й відчували, що з доном можна буде вести переговори; адже всі знали, який він розважний чоловік. Сонні зненавиділи за його кровожерність, що здавалася варварською. А крім того, вона свідчила й про неділову натуру. Нікому не хотілося повертатися до колишніх бурхливих і непевних часів.

Якось увечері до Конні Корлеоне зателефонувала якась дівчина й спитала Карло.

— Хто говорить? — запитала Конні.

Дівчина захихотіла в слухавку й відповіла:

— Я друг Карло. Я просто хотіла сказати йому, що ввечері не могу з ним зустрітися. Мушу поїхати з міста.

— Ах ти ж повія вошива, — проверещала Конні Корлеоне в слухавку. — Чуєш, вошива шльондра? — ще раз вигукнула Конні. У слухавці клацнуло, її поклали.

Того ж таки дня по обіді Карло ходив на іподром і повертався додому пізно ввечері, роздратований програшем, і напідпитку: тепер він завжди носив при собі пляшку віскі. Тільки-но він переступив поріг, як Конні накинулася на нього з прокльонами. Він, не звертаючи на неї уваги, пішов прийняти душ. Помившись, вийшов голий, витерся на очах у дружини й почав виряджати, готуючись знову повіятися з дому.

Конні стояла руки в боки; обличчя в неї аж пополотніло й вкрилося плямами від люті.

— Можеш не збиратися. Твоя краля дзвонила й сказала, що не може прийняти тебе ввечері. Ах ти ж бидло задрипане, у тебе стало нахабства давати своїм хвойдам мій телефон. Я прикінчу тебе, паскудо! — Конні кинулася на нього, штурхаючи його і дряпаючи.

Він відсторонив її одним порухом м'язистої руки.

— Чи ти сказалася? — сказав він холодно.

Але вона змогла вгледіти, що він стурбований. Ніби знав, що дівчина, з якою він волочився, могла викинути такого коника.

— Вона просто жартувала знічев'я, — сказав Карло.

Конні продерлася під його рукою і вп'ялася йому нігтями в обличчя. Навдивовижу терпляче Карло знову відіпхнув її. Помітивши, що Карло зважає на її вагітність, розлючена Конні розходилася ще дужче. Вона почувалася неабияк збудженою. Адже скоро їй все буде заборонено. Лікар застерігав її проти сексу на останніх двох місяцях вагітності, а їй не хотілося втрачати короткого часу, що залишився перед тими двома місяцями. Але і бажання завдати Карло фізичного болю також було чимале. А його пригнобленість сповнила її презирливою втіхою. Вона рушила за ним у спальню.

Вона могла помітити, що він злякався, і це сповнило її зловтішною втіхою.

— Сиди вдома. Нікуди ти не підеш.

— Гаразд, гаразд, — відповів Карло, ще роздягнений, у самих трусах. Він любив походжати отак у квартирі, милуючись своєю атлетичною статурою і золотавою засмагою. Конні кинула на нього пожадливий погляд. Карло силувано усміхнувся.

— Може, даси мені, нарешті, хоч перекусити?

Це трохи втихомирило її: чоловік нагадав про обов'язки, принаймні про один із них. Вона була доброю куховаркою — навчилася в матері. Поки на сковороді нагрівалася телятина з перцем, вона покришила овочі, готуючи збірний салат. Тим часом Карло простягся на ліжку, вичитуючи відомості про за-втрашні перегони. Час від часу він прикладався до склянки, наповненої віскі.

Конні зайшла до спальні й зупинилася в дверях, ніби без за-прошення їй не вільно було підійти ближче.

— Їжа на столі, — озвалася вона.

— Я ще не хочу їсти, — відказав він, не зводячи очей від газети.

— Їжа на столі, — вперто повторила Конні.

— Можеш висипати її собі на с..., — сказав Карло, допив віскі зі склянки й знову налив у неї з пляшки. Він уже немовби забув про неї.

Конні вернулася на кухню й щосили жбурнула тарілками з їжею об зливальницю. Брязкіт розбитого посуду підняв Карло з ліжка. Від вигляду масних плям і патьоків від телятини з перцем на стінах кухні хворобливо охайного Карло прорвало.

— Ану прибери, бо приб'ю на місці, як сучку шолудиву, — зловісно сказав він.

— Не діждешся! — відповіла Конні й підняла руки з скарлюченими, мов пазурі, пальцями, готова роздерти шкіру на його голих грудях.

Карло вийшов у спальню, а за мить вернувся зі складеним удвоє паском у руці.

— Прибери, — наказав він із виразною погрозою в голосі.

Вона не зрушила з місця. Карло замахнувся ременем і стьобнув її по товстому стегну — не дуже сильно, щоб не лишити

сліду, однак боляче. Конні відступила до буфета, сунула туди руку, вихопила довгий ніж, яким різали хліб, і підняла його на поготові.

Карло зареготав:

— Ба які ці Корлеоне! У них і жінки — душогуби.

Він поклав на стіл ремінь і ступив до неї. Конні хотіла зустріти його швидким ударом, але важке тіло вагітної жінки уповільнило її рухи, і Карло ухилився від ножа, що цілком насправжки поціляв йому в пахвину. Він легко обеззброїв її й почав бити по обличчю знов не дуже сильно, щоб не лишити слідів на шкірі. Карло бив і бив, а дружина задкувала від нього довкола столу, аж поки він не загнав її у спальню. Конні вп'ялася зубами йому в долоню, він ледве віддер її за волосся. Він бив її по щоках, доки вона не розревлася, як мале дівчисько, від болю й образи. Потім презирливо турнув її на ліжку. Хлиснув віскі прямо з шийки — пляшка ще стояла на нічному столику. Тепер він був уже добряче п'яний, його світло-голубі очі божевільно блищали, і Конні перелякалася не в жарт.

Широко розставивши ноги, Карло пив з шийки. Потім захопив пальцями шкіру з тілом на її розповнілому від вагітності стегні й почав боляче крутити, аж поки Конні почала проситися.

— Жирнюча, як свиня, — сказав він гидливо і вийшов зі спальні.

Перестрашена Конні лежала в ліжку, не наважуючись поцікавитися, що робить її чоловік у суміжній кімнаті. Врешті вона підвелася, щоб крізь прочинені двері зазирнути у вітальню. Карло розлігся там на канапі й дудлив віскі з нової пляшки. Скоро він нап'ється і засне дурним сном, а вона тоді вийде до кухні й зателефонує своїм на Лонг-Біч. Скаже матері, щоб прислали кого-небудь забрати її звідси. Вона сподівалася, що до телефону підійде Том Хейген чи мати — аби тільки не Сонні.

Було вже близько десятої години вечора, коли на кухні в будинку дона Корлеоне задзвонив телефон. Слухавку взяв один із донових охоронців і одразу, як належить, покликав матір Конні. Але пані Корлеоне ніяк не могла втямити, чого хоче дочка, бо та, хоч і в істеричному стані, намагалася говорити пошепки, щоб не почув чоловік у суміжній кімнаті. Та й обличчя

і губи в неї розпухли від ляпасів, і їй важко було говорити. Пані Корлеоне моргнула охоронцеві, щоб той покликав Сонні, який сидів у вітальні з Томом Хейгеном.

Сонні прийшов на кухню й узяв у матері слухавку.

— Алло, Конні, слухаю, — сказав він.

Конні, боячись чоловіка і того, що може накоїти брат, почала затинатися ще дужче. Вона пробелькотіла:

— Сонні, пришли по мене машину, я тобі потім розповім. Нічого такого, тільки сам не приїзди. Пришли, будь ласка, Тома, Сонні. Нічого такого, я тільки хочу приїхати додому.

Тим часом до кухні зайшов і Хейген. Дон уже випив на ніч снодійне і спав у своїй спочивальні поверхом вище. Хейген не хотів спускати ока з Сонні на випадок якоїсь біди. Обидва домашні охоронці теж були на кухні. Усі очікувально дивилися на Сонні, що стояв із слухавкою біля вуха.

Очевидно, шалена вдача Сонні мала якісь таємничі глибокі джерела в надрах його організму. І тепер усі бачили, як кров буквально бухнула у його товсту жилаву шию, а очі затуманила ненависть, риси обличчя напружились, аж загострились, а потім обличчя набуло якогось землистого кольору, мов у хворого, що змагається зі смертю. І руки в нього аж трусилися: то серце гнало по жилах адреналін. Але він відповів опанованим, низьким голосом:

— Зажди, сідай і чекай. — Сонні поклав слухавку.

Якусь хвилю він стояв на місці, неначе сам приголомшений своєю люттю, а потім, гидко лаючись, вибіг із дому.

Хейген зрозумів з виразу обличчя Сонні, що той зовсім знавіснів і не тямить себе від люті. Зараз можна було чекати від Сонні чого завгодно. Хейген знав також, що дорогою до міста Сонні здатен охолонути, вернути собі розважливість. Правда, та розважливість могла зробити Сонні ще страшнішим, хоч і вберегла б від небезпек, у які завела б його лють. Хейген почув, як заревів мотор, і наказав обом охоронцям:

— Гайда за ним.

А потім пішов до телефона й домовився, що кілька чоловік із загону Сонні, які мешкали в місті, заберуть Карло Ріцці з дому. Інші залишаться біля Конні, поки не приїде Сонні. Він

ризикував, стаючи на шляху Сонні, але знав, що дон підтримає його. Він боявся, що Сонні вб'є Карло Ріцці перед свідками. Він не підозрював якихось підступів з ворожого боку. П'ять «родин» вже давно затихли і, очевидно, жадали якогось миру.

На той час, коли Сонні вилетів на «Б'ююку» із завулка, він уже почасти отямився. Він побачив, як двоє охоронців сідають у машину, щоб їхати слідом за ним, і схвалив це. Він не думав про небезпеку, бо п'ять «родин» уже давно перестали контратувати, фактично вже й не воювали. У передпокої мимохідь ухпив свій піджак, пістолет лежав схований у добре замаскованому відділенні машини, зареєстрований на одного з членів його загону, отже, поліція не могла присікатися до нього самого. Проте Сонні не сподівався, що доведеться вдатися до зброї. Він навіть ще не знав, що збирався зробити з Карло Ріцці.

Тепер, маючи змогу обдумати становище, він зрозумів, що не може вбити батька ще не народженої дитини, до того ж іще й чоловіка своєї сестри. У всякому разі не через сімейні чвари. Хіба що це були не просто сімейні чвари. Карло виявився негідником, і Сонні почувався винним, що через нього сестра познайомилася з таким виродком.

Як не дивно, але Сонні, незважаючи на свій шалений норов, не міг ударити жінку і ще ніколи не вдарив жодної. Не міг також скривдити дитину чи когось беззахисного. Того разу Карло не чинив опору, це врятувало йому життя. Цілковита покора обеззбрїла жорстокість. Змалку Сонні мав чуйне серце. Тільки доля згодом зробила його вбивцею.

Але тепер він раз і назавжди відіб'є Карло бажання мордувати дружину, подумав Сонні, звертаючи свій «Б'ююк» на платну дорогу, яка вела з Лонг-Біч через протоку на шосе, що по той бік Джонс-Біч. Тут було менше машин. Він завжди їздив цією дорогою до Нью-Йорка.

Він вирішив, що відішле Конні з охоронцями додому, а сам залишиться й «побалакає» з шуряком. Що буде далі, він не знав. Якщо цей виродок справді побив Конні, він зробить із нього каліку. Але холодний морський вітер дорогою остуджував його лють. Він повністю опустил вікно.

Як завжди, він поїхав по шосе Джонс-Біч-Козвей, бо о цій порі року, та ще й пізно вночі, там майже ніхто не їздив. Можна розвинути шалену швидкість, поки не виїдеш на магістральну трасу з того боку. Але й там рух о цій порі був незначний. Він знав, що швидка їзда хоч трохи зніме з нього небезпечну напруженість. Машина з охоронцями залишилася далеко позаду.

Дорога була погано освітлена, на ній не видніло жодної машини. Далеко спереду Сонні побачив білу будку збирача плати за проїзд. Поруч неї стояло ще кілька будок, але вони працювали лише вдень, коли рух жвавішав. Сонні пригальмував «Б'юїка» і вже почав нишпорити по кишенях, шукаючи монети. Але нічого не знайшов. Видобув гаманець, розкрив його однією рукою й витяг пальцями долар. В'їхав на освітлену ліхтарями площадку, наблизився до будки і з подивом побачив, що проїзд йому закриває автомобіль, а водій, мабуть, розпитував у збирача плати, як йому їхати. Сонні натиснув на сигнал, і друга машина слухняно подалася вперед, звільняючи місце біля віконця.

Сонні віддав митникові долара й зачекав на решту. Йому вже не терпілося скоріше підняти шибку. Вітер із Атлантичного океану вистудив усю машину. Але проклятий митник без кінця колупався зі своєю рештою й навіть випустив її на підлогу, а тоді нахилився підібрати її.

Цієї миті Сонні помітив, що друга машина не поїхала, а ще й досі стоїть на метр-півтора попереду, затуляючи йому проїзд. Тієї ж миті краєм ока побачив, що в затемненій будці з правого боку теж хтось є. Але у нього вже не було часу думати над цим, бо з машини перед ним вийшли двоє й рушили до нього. Збирач плати все ще не з'являвся. І за якусь частку секунди, перш ніж все відбулося, Сонні зрозумів, що йому труба. У цю мить його мозок діяв винятково чітко, бо лють розлетілась і прихована загроза нарешті матеріалізувалась і просвітила його.

Але й тоді, у якійсь інстинктивній волі до життя, його важке тіло вдарилося в дверцята «Б'юїка», ламаючи замок. Чоловік у затемненій будці почав стріляти, і кулі прошили голову й шию Сонні Корлеоне, коли його тіло вивалювалося з машини на дорогу. Двоє спереду теж вихопили пістолети. Чоловік у затемненій будці перестав стріляти, і тіло Сонні Корлеоне осунулося

на асфальт, хоча ноги ще були в машині. Обидва чоловіки спереду й собі зробили кожний по пострілу в тіло Сонні Корлеоне, а потім кілька разів ударили підборами, спотворюючи і без того жадливо знівечене обличчя і залишаючи більш персоніфіковані сліди свого ставлення до небіжчика.

За кілька секунд усі четверо — трое вбивць і удаваний збирач дорожнього мита — вже мчали машиною до дороги Медоу-Брук-Парквей на протилежному боці від Джонс-Біч. Шлях їхнім переслідувачам перетинали машина й тіло Сонні. Проте коли охоронці за кілька хвилин під'їхали і побачили труп, їм і так не захотілося розпочинати переслідування. Вони круто розвернули машину й помчали на Лонг-Біч. Коло першого ж телефона-автомата зупинилися, і один подзвонив Хейгену. Сказав навпростець:

— Сонні вбито. Його застукали коло митної будки на виїзді біля Джонс-Біч.

Хейген відповів рівним спокійним голосом:

— Ну, що ж. Їдьте до Клеменци додому і скажіть йому, щоб негайно мчав сюди. Він скаже, що вам робити далі.

Хейген розмовляв по телефону з кухні, де в цей час матуся Корлеоне поралася, готуючи перекуску доньці, що мала під'їхати. Отож він стежив за своїми словами, і стара нічого не помітила. Не те що не могла б помітити, коли б хотіла, але впродовж свого життя з доном вона навчилася не дослухатися. Якщо їй треба знати про якусь прикрість, то їй і так невдовзі скажуть. А якщо це така неприємність, яка її не обходить, то чому б вона мала встрявати. Її цілком задовольняло, що вона не поділяє всіх прикростей чоловіка й синів, бо, зрештою, хіба ж чоловіки ділять жіночі прикраси? Байдуже підігріла каву й накрила на стіл. Знала за власним досвідом, що горе й страх не вгамовують потреби в їжі, зате їжа притупляє горе й страх. Якби лікар спробував заспокоїти її якимись таблетками, вона б напевне розсердилася, але чашка кави й скибка хліба — то інша річ. Звісно, матуся Корлеоне була проста людина.

Отож вона не затримала Тома Хейгена, коли той пішов у наріжну кімнату. Там його почало трясти так страшно, що він мусив сісти, втягнувши голову в плечі й затиснувши руки колінами, неначе молився дияволу.

Тепер йому стало зрозуміло, що він не годився на місце консьльйорі під час війни. Його обдурили, обвели круг пальця п'ять «родин» своєю удаваною невойовничістю. Зачаїлися, готуючи диявольську засідку. Вони все розраховували, вичікували, не відповідаючи, хоч як свербіли їхні криваві руки. І діждалися, щоб завдати страшного удару. Старий Дженко Абандандо ніколи не потрапив би на такий гачок, він би нюхом відчув небезпеку й діяв би з потроєною обережністю. Горе пригнітило Хейгена. Адже Сонні був насправду його братом, його рятівником, його героєм, коли вони були ще підлітками. Сонні ніколи не зневажав його, завжди ставився приязно. А як він зустрів Тома, коли того випустив Солоццо! Як широко радів! Хейгена не обходило, що Сонні перетворився на жорстоку, хижу, криваву особу.

Він вийшов із кухні, бо нізачо у світі не зміг би сказати матусі Корлеоне про смерть її сина. Він ніколи не думав про неї як про свою матір, хоча донеюсерцем вважав батьком, а Сонні братом. Томові почуття до неї були такі, як і його прихильність до Фредді, Майка й Конні. Прихильність до людини, що добре до тебе ставиться, але не любить. І все ж таки він не міг сказати їй. За кілька місяців вона втратила всіх своїх синів: Фредді вислано до Невади, Майкл рятує своє життя, ховаючись на Сицилії, а тепер убито Сантіно. Кого з них трьох вона любила найбільше? Стара ніколи цього не виказувала.

Так тривало кілька хвилин. Потім Хейген знову опанував себе й узяв телефонну слухавку. Він набрав номер квартири Конні. Довелося довго чекати, поки та пошепки відповіла.

Хейген говорив із нею ласкаво.

— Конні, це Том. Розбуди чоловіка, мені треба з ним поговорити.

Конні запитала тихим переляканим голосом:

— Томе, що, Сонні їде сюди?

— Ні. Сонні не приїде, не турбуйся. Іди розбуди Карло, скажи йому, що я хочу переговорити з ним у важливих справах.

Конні відповіла зі сльозами в голосі:

— Томе, він набив мене, я боюсь, що знову битиме, як довідається, що я дзвонила додому.

Хейген лагідно запевнив:

— Не бійся, я поговорю з ним і все залагоджу. Усе буде гаразд. Скажи йому, це щось важливе, дуже, дуже важливе. Хай візьме слухавку. О'кей?

Минуло майже п'ять хвилин, перш ніж Карло підійшов до телефона. Спросоння і з перепою він говорив нерозбірливо. Хейген сказав різко, щоб стривожити його:

— Слухай, Карло. Маю повідомити щось жахливе, отже, приготуйся, відповідатимеш мені байдуже, так, ніби це не така страшна річ, як ти почувеш. Я сказав Конні, що це дуже важлива справа, отже, ти їй щось набреш. Скажи, що «родина» вирішила переселити вас обох на Лонг-Біч і надати тобі велику посаду. Що дон наважився врешті на це, сподіваючись, що ваше сімейне життя піде на краще. Зрозумів?

У голосі Карло забриніла надія, коли він відповів:

— Так, зрозумів.

Хейген продовжував:

— За кілька хвилин мої люди постукають до вас, щоб забрати із собою. Скажеш їм, щоб спочатку подзвонили мені. Скажи їм лише це і нічого більше. Я накажу їм залишити вас із Конні на місці. Гаразд?

— Так, так, розумію. — Голос Карло тепер був схвильований. Здавалося, напружений Хейгенів тон нарешті розворушив його і підготував до того, що йому доведеться почути справді важливу новину. Хейген відразу ж повідомив:

— Сьогодні ввечері вбили Сонні. Не кажи нічого. Коли ти спав, йому зателефонувала Конні, і він уже їхав до вас, але я не хочу, щоб вона знала про це, навіть якщо вона здогадується, я не хочу, щоб їй було відомо напевне. Бо вона думатиме, що все сталося через неї. Я хочу, щоб ти сьогодні залишився з нею і нічого їй не говорив. Хочу, щоб ти замирився з нею. Хочу, щоб ти був порядним люблячим чоловіком, будь таким принаймні доти, поки вона народить дитину. Завтра вранці, можливо, ти, а може, дон чи її мати сповістять Конні про братову смерть. Я хочу, щоб ти був біля неї. Зроби для мене таку послугу, і я подбаю про тебе в майбутньому. Зрозумів?

Голос Карло звучав трохи непевно:

— Так, так, Томе. Слухай, ми з тобою завжди ладнали. Я вдячний тобі. Розумієш?

— Так, — відповів Хейген. — Ніхто не стане шукати причину того, що трапилось, у вашій сварці, можеш не турбуватися. Я пригляну за цим. — Помовчав, а потім сказав м'яко і підбадьорливо: — Ну, йди вже і потурбуйся про Конні, — і поклав слухавку.

Він навчився від дона ніколи не вдаватися до погроз, але Карло добре все зрозумів: він був на волосину від смерті.

Хейген ще подзвонив Тессіо, наказавши йому прийти негайно на Лонг-Біч. Він не сказав, а Тессіо не спитав чому. Хейген зітхнув. Тепер він мав зробити те, чого найбільше боявся.

Треба розбудити дона, що спочивав під впливом снодійного. Треба сповістити людину, яку він любив понад усе на світі, про те, що не справдив її надій, що не вберіг володіння дона й життя його старшого сина. Треба сказати донові, що все програно, якщо цей хворий чоловік сам не стане до боротьби. Хейген не обдурював себе. Тільки великий дон міг якось виправити становище після такої жахливої поразки. Хейген не став навіть радитися з лікарями дона Корлеоне, це тепер було зайве. Хоч би що сказали йому лікарі, навіть якби заборонили говорити, заявивши, що дону не можна вставати з ліжка під загрозою смерті, він все одно доповів би донові, а потім вчинив так, як той звелить. Не було у нього ніяких сумнівів і щодо того, як поведеться дон. Тепер лікарські висновки не мали жодного значення. Ніщо не мало ваги. Треба викласти дону, і той або візьме командування на себе, або ж мусить наказати Хейгенові визнати поразку й віддатися на ласку п'яти «родин».

І все ж таки, попри всю рішучість, Хейген боявся наступної години. Він намагався підготувати себе. Доведеться одразу ж визнати свою вину. Але якщо картати себе перед доном, це лише збільшить донів тягар. Виказувати своє горе — значить посилити горе дона. Визнавати свої хиби як консільйорі під час воєнних дій — значить примусити дона картати себе за те, що помилився, призначивши неподходящу людину на таку відповідальну посаду.

Отож, Хейген вирішив розповісти про те, що сталося, викласти власні пропозиції, як виправити становище, і потім

мовчки чекати. Далі його поведінка мусить бути такою, як забажає дон. Якщо дон захоче, аби він показав, що визнає за собою вину, Том так і зробить, якщо донові захочеться бачити його горе, тоді дасть вихід своїм невтішним емоціям.

Хейген підвів голову, дослухаючись до гудіння моторів. До будинку під'їздили машини. Прибували капореджіме. Спочатку він коротко проінформує їх, а потім підніметься нагору і розбудить дона Корлеоне. Він підвівся, підійшов до шафки з напоями біля столу, видобув склянку й пляшку. Якусь хвилину постояв такий знервований, тримаючи склянку й пляшку в руках і не маючи змоги налити собі випивку з пляшки. Почув, як хтось легенько зачиняє двері до кімнати, і, обернувшись, побачив дона Корлеоне, вперше від часу замаху на його життя повністю одягненого.

Дон пройшов через усю кімнату до свого важкого великого крісла й сів. Посувався він трохи скуто, одяг на ньому висів трохи просторо, але для Хейгена він був таким, як і завжди. Немовби власною волею дон взяв і зняв усі зовнішні ознаки своєї недуги. Його обличчя набуло виразу колишньої сили й рішучості. Він сів, не згинаючи спини, у крісло й сказав Хейгенові:

— Хлюпни мені на саме денце ганусівки.

Хейген миттю поставив свою пляшку, взяв іншу й налив донові й собі міцної рідини з присмаком локриці. Ця селянська саморобна горілка, значно міцніша від тієї, якою торгують по крамницях, — подарунок від давнього приятеля, який щороку надсилав кілька ящиків цього зілля — скільки можна навантажити на невеликий автофургон.

— Дружина плакала у себе в ліжку перед сном, — сказав дон Корлеоне, — з мого вікна я бачив, як у будинок пройшли капореджіме. Зараз північ. Отже, мій консьльйорі, розкажи своєму донові те, що всім уже відомо.

Хейген тихо відповів:

— Матінці я не сказав нічого. Коли ви зайшли, я якраз збирався піти до вас, розбудити і все розповісти. Оце б зараз я пішов будити вас.

Дон Корлеоне зауважив непроникно:

— Але мусив спершу випити.

— Так.

— Ну що ж, ти вже вихилив свою чарку. Можеш говорити. — У його голосі відчувався ледь помітний докір Хейгенові за нерішучість.

— На шосе підстрелили Сонні, — сказав Хейген. — На смерть.

Дон Корлеоне моргнув. На якусь мить його залізна воля залишила його, а на обличчі позначилася вся його кволість. Але наступної миті він уже опанував себе.

Він склав долоні на столі й подивився Томові прямо в очі.

— Розкажи мені все, як сталося. — А потім підніс руку: — Ні, почекай, поки зайдуть Клеменца й Тессію, щоб не повторювати ще раз.

Невдовзі до кімнати зайшли обидва капореджіме в супроводі охоронця. Вони одразу побачили, що дон уже знає про смерть сина, бо він підвівся, щоб привітати їх. На правах давніх друзів обидва капореджіме обнялися з доном. Потім Хейген усім налив ганусівки, усі випили, і він розповів про події цієї ночі.

Під кінець дон лише спитав:

— Це точно, що мого сина вбито?

— Так, — відказав Клеменца, — охоронці були із загону Сантіно, але дібрані мною. Я розпитав їх, коли вони приїхали до мене додому. Вони бачили тіло під ліхтарями біля будки митника. Він не міг бути живий, діставши ті рани, що бачили охоронці. Вони за свої слова відповідають життям.

Дон Корлеоне сприйняв цей остаточний вирок, нічим не виявивши почуттів, хіба що кілька секунд сидів мовчки. А тоді сказав:

— Хай жодного з вас не обходить ця подія. Не замишляйте нічого, щоб помститися, не намагайтеся вистежити вбивць мого сина без моєї прямої на те вказівки. Без мого особистого наказу не чиніть жодного ворожого акту проти п'яти «родин». До похорону мого сина наша «родина» припиняє будь-яку діяльність. Потім ми зберемося тут і вирішимо, що робити. А цієї ночі зробимо все, що можемо, для мого сина, треба поховати Сантіно як християнина. Мої друзі залагодять усе з поліцією й іншими властями. Клеменца, ти весь час перебуватимеш при мені як мій охоронець, ти і люди твого загону. Тессію, ти охоронятимеш інших членів моєї родини. Томе, я хочу, аби ти

подзвонив Америкі Бонасера й сказав йому, що цієї ночі якийсь час мені будуть потрібні його послуги. Хай чекає на мене у своєму закладі. За годину, а можливо, і за дві або три. Чи всі усе зрозуміли?

Всі троє кивнули. Дон Корлеоне додав:

— Клеменца, підготуй людей, машини й чекай на мене, готовий за кілька хвилин. Томе, ти все робив правильно. Я хочу, щоб на ранок Констанція була з матір'ю. Влаштуй, щоб вони з чоловіком переїхали в один із наших будинків. Хай Сандрині приятельки прийдуть до неї у будинок і побудуть із нею. Моя дружина також піде до неї, коли я переговорю з нею. Моя дружина повідомить їй про нещастя, і жінки домовляться про месу та молебень за його душу.

Дон підвівся зі свого шкіряного крісла. Усі підвелися слідом за ним, і Клеменца й Тессіо знов обняли його. Хейген відчинив двері, дон затримався, щоб глянути на нього. А потім, доторкнувшись долонею до Томової щоки, нашвидку пригорнув його й сказав італійською:

— Ти добрий син. Ти втішив мене.

І тим самим дон сказав Хейгенові, що той діяв правильно в цій жахливій ситуації. Дон піднявся у спальню, аби розповісти дружині. І саме цієї миті Хейген і зателефонував Бонасера, нагадуючи, щоб власник похоронного закладу сплатив свій борг Корлеоне.

ЧАСТИНА П'ЯТА

РОЗДІЛ XX

Смерть Сантіно Корлеоне, немов кинутий у воду камінь, розкотила хвилі по злочинному світу Сполучених Штатів. І коли стало відомо, що дон Корлеоне підвівся із ліжка, щоб перебрати керівництво справами «родини», коли шпиги донесли з похорону, що дон, здається, цілком видужав, глави п'яти «родин» повели шалену підготовку до оборони в нещадній кривавій війні, яка мала неминуче розгорітися. Ніхто не тишив себе тим, що можна буде легко розправитися з доном Корлеоне. Хоча дон і зазнав невдач останнім часом, але він залишався людиною, що за свою кар'єру припустилася дуже небагатьох помилок і з кожної зробила для себе належний висновок.

Лише Хейген здогадувався про справжні наміри дона й не був здивований, коли дон надіслав емісарів до п'яти «родин» із пропозицією миру. І не тільки пропозицією миру, але запрошенням до наради всіх «родин» міста за участю «родин» із усієї країни. Оскільки нью-йоркські «родини» найсильніші в Сполучених Штатах, то зрозуміло, що від їхнього добробуту значною мірою залежало процвітання усього злочинного світу країни.

Спочатку боялися вірити. А чи не підготував дон Корлеоне якоїсь пастки? Чи не хоче він ввести своїх ворогів в оману? Чи часом не готує він масового вбивства, аби помститися за сина? Але дон Корлеоне швидко довів, що має щирі наміри. Він не лише запросив на нараду всі «родини» Америки, але не робив нічого, аби продовжувати війну, і навіть не шукав спільників. А потім зробив рішучий крок, яким запевнив усіх у ширості своїх намірів і гарантував безпеку для всіх учасників наради. Він удався до послуг «родини» Боккікйо.

«Родина» Боккікйо була єдиною у своєму роді. Колись особливо запекла войовнича галузка сицилійської мафії, «родина» тепер перетворилася в Америці на знаряддя миру. Група людей, що свого часу добували гроші відчайдушною хоробрістю й диявольською жорстокістю, тепер заробляли майже святим способом. Великою перевагою «родини» Боккікйо була щільно вплетена мережа кривних зв'язків; родова вірність стосунків у цій «родині» була надзвичайною навіть для суспільства, у якому й так відданість родича шанується більше, ніж вірність дружині.

«Родина» Боккікйо зберегла родинні зв'язки аж до четвертого коліна. Колись вона налічувала двісті осіб і опікувалася особливою економікою у своєму закутку Південної Сицилії. Прибутки родина мала з чотирьох чи п'яти млинів, які хоч і не були спільною власністю, однак давали працю, хліб і якийсь мінімальний достаток членам родини. І цього разом із шлюбами між членами їхнього роду виявилось досить, щоб вони одностайно виступали проти всіх ворогів.

У тій місцевості Сицилії ніхто не міг збудувати ані млина, ані греблі, щоб конкурувати з ними. Колись один заможний земельний магнат спробував спорудити млин для власних потреб. Млин згорів. Він викликав карабінерів та представників вищої влади, і ті заарештували трьох чоловіків із родини Боккікйо. Ще до судового розгляду зайнявся й згорів маєток магната. Звинувачення було знято. Через кілька місяців після цього випадку один італійський урядовий високопосадовець прибув на Сицилію й запропонував вирішити проблему постійної нестачі води на цьому острові, спорудивши величезну греблю. За інженерами, що приїхали з Рима, щоб провести необхідні дослідження, стежили всі місцеві жителі з жорстокими обличчями — це були люди з клану Боккікйо. Влада спорудила в тій місцевості спеціальні бараки й поселили у них загони поліції.

Здавалося, ніщо не могло стати на заваді будівництву греблі. У Палермо вже вивантажили обладнання й матеріали. Але на цьому все й зупинилося. Родина Боккікйо зв'язалася з іншими ватажками мафії й заручилася їхньою підтримкою. Важкі машини поламали, що легше — порозкрадали. А депутати мафії в італійському парламенті розпочали кампанію проти ініціаторів

цього проекту. Так тривало кілька років; тим часом до влади прийшов Муссоліні. Диктатор наказав побудувати греблю. Наказ не виконувався. Диктатор знав, що мафія може створити загрозу його правлінню, перебравши владу на місцях до своїх рук. Він дав відповідні повноваження керівникові поліції, і той швидко вирішив проблему, кидаючи в тюрми і запроторюючи на острови, де були розташовані концентраційні табори, всіх поспіль. За кілька років він підірвав владу мафії, заарештовуючи всіх запідозрених у зв'язках із мафією. Але в той спосіб зруйнував також багато ні в чому не винних родин.

Боккікйо виявилися настільки войовничими, що вдалися до зброї у боротьбі з цією незмірною силою. Половина з них загинула в збройних сутичках, друга половина була депортована на острови до концентраційних таборів. Від них залишилася якась жменька, коли їм нарешті пощастило влаштувати нелегальний переїзд до Америки пароплавом через Канаду. Прибуло близько двадцяти осіб, і вони оселилися в невеличкому містечку поблизу Нью-Йорка, у долині Гудзону, де, розпочавши із самого низу, згодом придбали автомашини й заснували фірму, що вивозила з міста сміття. Вони почали процвітати, бо не знали конкуренції. А не знали тому, що хтось ламав і палив машини їхніх конкурентів. Одного впертого чоловіка, що збивав ціни, знайшли задусеним і захованим у сміття, яке він зібрав за день.

Але з часом хлопці одружувалися — звичайно, на сицилійських дівчатах, — з'являлися діти, і сміттєзбиральної фірми вже було замало для того, щоб поза звичайними витратами ще й мати гроші на дорожчі речі, які пропонувала їм Америка. І ось на додаток Боккікйо стали посередниками і заручниками під час чвар та укладання миру між «родинами» мафії.

Люди з клану Боккікйо вирізнялися якоюсь тупістю, чи, може, вони були просто примітивніші від інших. У всякому разі вони знали свої межі й бачили, що їм не до снаги змагатися з іншими «родинами» мафії в боротьбі за керування хитрішим бізнесом, таким як проституція, азартні ігри, наркотики та підкуп офіційних осіб. Вони були прямі люди, що могли запропонувати хабара звичайному полісменові, але не тямали, як підійти до політика. У них були лише дві переваги: їхня честь і їхня жорстокість.

Жоден із Боккікйо ніколи не збрехав, ніколи не зрадив. Це було б занадто складно для них. Але Боккікйо також ніколи не забували образи й не залишали її невідплаченою — хоч би яким коштом. І ось цілком випадково вони знайшли для себе «справу», що виявилася для них найприбутковішою.

Коли «родини» по чварах прагнули досягти миру і влаштувати переговори, то зв'язувалися з кланом Боккікйо. Глава клану проводив попередні переговори, домовлявся про заручників. Наприклад, коли Майкл пішов на переговори із Солоццо, один із Боккікйо залишився в «родині» Корлеоне як за порука за Майклове життя, а за цю послугу їм платив Солоццо. Якби Солоццо вбив Майкла, то «родина» Корлеоне позбавила б життя того Боккікйо, котрий був у них заручником. І в цьому разі Боккікйо мстили б Солоццо як винуватцю смерті одного з членів їхнього клану. Боккікйо здавалися такими примітивними, що ніякими карами не можна було зупинити їхньої помсти. Вони не замислюючись ризикували своїм життям. Тому, хто обдурив їх, не уникнути помсти. Отримати заручника від Боккікйо — це однаково, що мати забезпечену золотом валюту.

Отож зараз, коли дон Корлеоне вдався до Боккікйо, щоб розпочати переговори, і домовився про заручників для всіх «родин», які сядуть за стіл переговорів, вже ніхто не міг піддавати сумніву щирість його намірів. Ні про який підступ не могло бути мови. Народа здавалася такою ж безпечною справою, як весілля.

Отримали заручників і домовилися про зустріч у конференц-залі невеликого комерційного банку, президент якого був у боргу перед доном Корлеоне; навіть частина акцій банку належала донові Корлеоне, хоча їх і виписували на ім'я президента. Президент завжди згадував із приємністю ту хвилину, коли він запропонував донові виписати документ, що підтверджував би факт належності донові Корлеоне частини акцій і виключав можливість будь-якої зради. Однак дон просто жажнувся.

— Я б довірив вам увесь свій капітал, — відповів він президентові, — довірив би вам своє життя й добробут моїх дітей. Мені просто у голові б не вклатося, що ви можете колись обдурити або в якийсь спосіб зрадити мене. Тоді завалиться весь мій світ, вся моя віра у свою здатність оцінювати людей. Безперечно, у мене

є свої записи, отже, якби щось сталося зі мною, мої спадкоємці дізналися б, що у вас зберігається дещо для них. Але я певен, що коли б я пішов із цього світу й не міг захистити інтереси своїх дітей, ви б правильно заопікувалися ними.

Президент банку, хоча й не сицилієць, був людиною тонкого розуму. Він прекрасно зрозумів дона. І тепер для нього прохання Хрещеного Батька стало наказом. Отже, у суботу в адміністративній частині банку абсолютно ізольований конференц-зал із глибокими шкіряними кріслами був відданий у розпорядження «родин».

Охорону забезпечувала невелика армія спеціально відібраних людей, вдягнених у форму банкової сторожі. О десятій годині ранку в суботу конференц-зал почали заповнювати люди. Крім представників п'яťох «родин» Нью-Йорка, прибули ватажки решти десяти «родин» із усієї країни, за винятком Чикаго — цієї шолудивої овечки їхньої отари. Усім уже набридло марно наvertати Чикаго на цивілізований шлях, не було ніякої рації запрошувати тих скажених псів на таку відповідальну конференцію.

У залі окремо поставили напої та перекуску. Кожний представник мав право привести із собою одного помічника. Більшість донів прибули з консільйорі, отже, у залі була певна кількість молодих людей. Том Хейген був одним із цих небагатьох і єдиний не сицилієць. На нього постійно позирали, як на білу ворону.

Хейген знав, як йому слід триматися. Він не говорив і не посміхався, дбав про свого боса дона Корлеоне з усією шанобливістю, з якою відданий граф-фаворит дбає про свого короля, подавав йому склянку з прохолодним напоєм, підносив вогонь до сигари, підсовував ближче попільничку — з повагою, але без запопадливості.

Хейген єдиний у залі знав, чії портрети висять на обшитих темним деревом стінах. Це були переважно олійні портрети визначних фінансистів. На одному міністр фінансів Гамільтон. Хейген не міг утриматися від думки, що Гамільтон, вочевидь, схвалив би ідею проведення цієї мирної конференції в банку. Ніщо не діє так протверезливо й не робить дохідливішими логічні докази, як атмосфера, що нагадує про гроші.

Збиралися між дев'ятою тридцять і десятою годиною. Оскільки дон Корлеоне як ініціатор мирних переговорів до певної міри міг вважатися господарем, він прибув найперший; однією з багатьох його чеснот була пунктуальність. Другим прийшов Карло Трамонті, що зробив своєю імперією південну частину Сполучених Штатів. Це був доволі показний, вродливий чоловік середнього віку, високий, як на сицилійця, з темною засмагою, ретельно вбраний і поголений. Трамонті був схожий на італійця. Він швидше скидався на одного з тих мільйонерів, що їхні знімки біля дорогих яхт друкують у журналах. «Родина» Трамонті жила з азартних ігор, і ніхто, зустрівши її дона, не міг собі уявити, з якою жорстокістю йому довелося відвойовувати свою імперію.

Емігрувавши із Сицилії ще хлопцем, він осів у Флориді, де й змужнів, працюючи на об'єднання американських аферистів із невеликих південних містечок, яке контролювало гральні заклади. Ці вельми рішучі люди користувалися підтримкою не менш рішучих відповідальних осіб у поліції. Їм ніколи й на думку не спадало, що їх зможе витіснити отакий простак-іммігрант. Вони виявилися просто не готові відповісти на його жорстокість і не стали змагатися з ним, бо винагорода, про яку йшлося, на їхню думку, не варта була такого кровопролиття. Трамонті схилив поліцію на свій бік, запропонувавши їй більшу пайку в прибутках, і винищив тих червонопиких хуліганів, що так бездарно провадили всю справу. Саме Трамонті встановив зв'язки з Кубою і режимом Батісти, а потім щедро вклав гроші в розбудову пляжів, гральних закладів і публічних домів у Гавані, щоб заманити гравців із американського материка. Тепер Трамонті вже давно став мультимільйонером і власником одного з найшикарніших готелів у Майамі.

Увійшовши до зали в супроводі так само засмаглого консільйорі, Трамонті обняв дона Корлеоне й напустив на обличчя співчутливий вираз, демонструючи смуток з приводу смерті його сина.

Находили інші дони. Усі знали один одного не перший рік, бо доводилося зустрічатись і в справах, і за родинних чи святкових нагод. Усі виявляли належну професійну ввічливість і у своїй молоді бідніші часи потроху допомагали один одному. Другим прибув Джозеф Цалукі з Детройта. «Родина» Цалукі — звісно,

з усіма застережними заходами, через підставних осіб — володіла одним із іподромів у Детройті. У них було також чимало гральних закладів. Цалукі, круглоголовий симпатичний чолов'яга, жив у фешенебельному районі Детройта — Гросс-Пойнті — у будинку вартістю сто тисяч доларів. Один із його синів узяв собі дружину зі старої, добре знаної американської родини. Цалукі, як і дон Корлеоне, був людиною вельми мудрою. У Детройті, порівняно з іншими містами, що їх контролювали «родини», найменше важких злочинів і насильств; за останні три роки у місті трапилося лише два вбивства на виконання смертних вироків «родини». Він також був проти операцій із наркотиками.

Цалукі прийшов зі своїм консьльйорі, і обидва підійшли обізняти дона Корлеоне. У Цалукі була гучна американська вимова з ледь помітним акцентом. Вдягнений не надто модно, як бізнесмен, Цалукі аж променів привітністю, говорячи донові Корлеоне:

— Тільки твій голос міг прикликати мене сюди.

Дон Корлеоне вдячно вклонився йому. Отже, він міг розраховувати на підтримку Цалукі.

Наступними прибули двоє донів із Західного узбережжя, вони приїхали однією машиною, бо зрештою завжди працювали разом. Френк Фальконе й Антоні Молінарі стали наймолодшими учасниками наради — обом ледве за сорок. Вони були вбрані не так офіційно, як інші, з помітним відбитком голлівудського стилю, і поводитися вони трохи фамільярніше, ніж годилося б. Френк Фальконе контролював профспілки працівників кінопромисловості, азартні ігри на кіностудіях, а також постачання повіями публічних домів у штатах Далекого Заходу. Звісно, жоден дон не міг собі дозволити вбратися франтом, та все ж таки Фальконе мав легкий наліт чепуристості, що відповідно й насторожувало інших донів проти нього.

Антоні Молінарі контролював портовий район Сан-Франциско й жирував у царині спортивних тоталізаторів. Він походив з родини італійського рибалки й володів одним із найкращих ресторанів Сан-Франциско, що спеціалізувався на стравах з дарів моря. Рестораном він так пишався, що жартома казали, ніби Антоні втрачає на ньому гроші, продаючи чудову їжу за дешеву плату. Він мав незворушне обличчя професійного гравця. Гово-

рили також, що Антоні відіграє якусь роль у контрабанді наркотиків через мексиканський кордон та з суден, які прибували з далекосхідних портів. Помічниками Фальконе й Молінарі були молоді кремезні хлопці, очевидячки, не радники, а охоронці, хоча ніхто не наважився б прийти на це засідання зі зброєю. Усі знали, що ті охоронці володіють технікою боротьби карате; цей факт потішав інших донів, але не тривожив їх аніскілечки. З однаковим успіхом каліфорнійські дони могли прибути з амулетами, освяченими самим папою римським. Хоча слід відзначити, що серед присутніх були досить релігійні люди, які вірили в бога.

Потім прийшов представник «родини» з Бостона. Це був єдиний дон, що не зажив поваги у своїх колег. Стало відомо, що він нечесно поводить себе зі своїми «людьми», безбожно їх обдурує. Це б можна пробачити, бо кожен сам собі визначає міру своєї зажерливості. Але йому не пробачали, що він не був здатен навести ладу у своїй імперії. В окрузі Бостона спостерігалось надто багато вбивств, точилося надто багато чвар за владу, за багато розвелось незалежних аматорів, що не визнавали нічиєї влади й надто відверто зневажали закон. Якщо чиказьких мафіозі називали дикунами й варварами, то бостонці були «гавонес» — тобто злодюжки. Бостонського дона звали Доменік Панца; цей невисокий, опецькуватий чоловік, як підмітив один з донів, мав злодійкуватий вигляд.

Клівлендський синдикат — можливо, один з наймогутніших у Сполучених Штатах серед тих, чий бізнес — винятково азартні ігри, — представляв літній чоловік із розумним виразом худого обличчя й з білою, як сніг, головою. Його називали — звісно, не в очі — «євреєм», бо він оточив себе не сицилійськими помічниками, а євреями. Ходили чутки, що він радий би призначити єврея своїм консільйорі, тільки не наважувався. У всякому разі, якщо «родину» дона Корлеоне завдяки Хейгенові знали як «ірландську банду», то «родину» дона Вінсента Форленци знали як «єврейську родину», але в цьому випадку було більше правди. Проте він керував організацією дуже успішно; відомо було, що Форленцу не замлоїть від вигляду крові, незважаючи на тонкі, ніжні риси обличчя. Він кермував залізною рукою, одягненою в оксамитну політичну рукавичку.

Представники п'яти «родин» Нью-Йорка з'явилися останніми, і Тома Хейгена вразило, наскільки вони були імпозантнішими, респектабельнішими, ніж оте «село» — дони з периферії. По-перше, всі п'ятеро нью-йоркських донів, за давньою сицилійською традицією, були «людьми з черевом», що образно означало владу та хоробрість, а буквально — огрядність, немовби перше й друге неодмінно поєднувалося, як воно, здається, і траплялося в Сицилії. П'ятеро нью-йоркських донів були опасистими, м'язистими чоловіками з лев'ячими гривами, масивними рисами обличчя, м'ясистими носами, товстими губами, пухкими відвислими щоками. Не були вони ані добре голені, ані старанно вбрані — мали вигляд ділових людей, котрих не цікавлять такі дурниці, як марнославство.

Прийшов Антоні Страччі, що контролював район Нью-Джерсі й доки в західній частині Манхеттена. Він прибрав до рук гральні кубла у Нью-Джерсі й мав значний вплив в апараті демократичної партії. Парк його вантажних машин давав великі прибутки насамперед тому, що шофери їздили з великими перевантаженнями, не боячись шляхової інспекції. Ці вантажні машини допомагали розбивати дороги, а потім його шляхово-будівельна фірма, яка мала вигідні контракти з урядовими установами, ремонтувала пошкоджені дороги. Чиє серце не потішилося б, спостерігаючи таку вправність, коли одна вигідна «справа» породжує другу. Страччі також був людиною старих традицій і ніколи не заробляв на проституції, але оскільки його бізнес зосередився коло портів, він просто-таки не міг не втягитись у торгівлю наркотиками. З-поміж п'яти нью-йоркських родин, що виступали проти Корлеоне, його здавалася найслабкішою, але найкраще зорганізованою.

«Родина», очолювана Оттіліо Кунео, контролювала північну частину штату Нью-Йорк — організовувала незаконний в'їзд італійських іммігрантів до Сполучених Штатів із Канади, володіла всіма гральними закладами в цій половині штату Нью-Йорк і мала вирішальне слово під час отримання ліцензій на відкриття іподромів. Кунео обеззброював своєю зовнішністю: він мав кругле обличчя сільського пекаря; його легальним бізнесом була велика молочарська компанія. Кунео належав до людей, що люблять дітей і завжди носять повні кишені цукерок, сподіваючись

дати втіху комусь із власних численних онуків або неповнолітніх нащадків своїх колег. Він носив круглий м'який капелюх із опущеними вниз крисами, мов у жіночого капелюшка, від чого обличчя видавалося ще повнішим та круглішим і набувало хитрувато-веселого виразу. Він став одним із небагатьох донів, яких ні разу не заарештовували і про характер діяльності яких ніхто й не підозрював. Навіть більше, він став членом багатьох громадських комітетів, а комерційна палата Нью-Йорка одного разу голосуванням визнала його «Найкращим бізнесменом штату Нью-Йорк».

Найближчим союзником «родини» Татталья був дон Еміліо Барціні. Йому належали деякі з гральних кубел у Брукліні й у Квінсі. Заробляв він і на проституції. Цей вольовий чоловік неподільно панував на Стейтен-Айленді. Володів також кількома спортивними тоталізаторами при стадіонах у Бронксі й Вестчестері. Не цурався й торгівлі наркотиками. Встановив тісні зв'язки з Клівлендом і Західним узбережжям, був одним із тих кмітливих діляг, що вже зацікавилися Лас-Вегасом і Ріно — відкритими містами Невади. Він також мав свої капітали в Майамі-Біч і на Кубі. Після «родини» Корлеоне він був, можливо, найсильнішим у Нью-Йорку, а отже, і в країні. Його вплив сягав навіть Сицилії. Він не цурався будь-якого незаконного бізнесу. Казали, що він простягав свої пазурі навіть до Волл-стрит. Від самого початку війни підтримував «родину» Татталья грошима і впливом. Саме він мріяв відтерти дона Корлеоне як наймогутнішого і найвпливовішого лідера мафії в Сполучених Штатах і перебрати собі частину його імперії. Барціні був дуже подібний до дона Корлеоне, проте сучасніший, діловитіший, пронозуватіший. Його ніколи не обзивали «вусатим ведмежатником», він довіряв молодим ватажкам і допомагав їм просуватися вгору. Володіючи величезним особистим впливом, був, проте, холодний, не мав теплоти дона Корлеоне у взаєминах із людьми. Здавалося, на сьогодні Барціні тішився серед присутніх найбільшою повагою.

Останнім прибув дон Філіпп Татталья, ватажок «родини» Татталья, що відверто кинула виклик «родині» Корлеоне, підтримавши Солоццо, і майже домоглася свого. Та, як не дивно, інші ставилися до нього з ледь помітним презирством.

Насамперед усі знали, що Таттальє дозволив Солоццо крутити собою, що спритний Турок водив його за ніс.

Отже, Таттальє ніс відповідальність за все, що сталося, за те сум'яття, яке шкодило бізнесові всіх нью-йоркських «родин». Крім того, він був шістдесятирічний джэнджик і ще чіплявся до спідничок. А можливостей потурати цій своїй слабості у нього було більш ніж досить.

Адже «родина» Таттальє мала діло з жінками. Її головна стаття прибутку — проституція. Вона також контролювала більшість нічних клубів у Сполучених Штатах і могла підкорити собі який завгодно талант у цій царині. І коли треба, Філіпп Таттальє не відмовлявся від рішучих заходів, щоб схилити на свій бік перспективного співака, коміка чи музиканта; він мав також вплив і на фірми грампласту. І все ж таки проституція залишалася головним джерелом прибутків «родини».

Його особистість була неприємною для людей, що зібралися в залі. Цей скиглій завжди скаржився на зростання витрат у його бізнесі. Як послухати його, то рахунки від пральні за всі оті рушники геть з'їдали прибутки (хоча пральна фірма, послугами якої він користувався, теж належала йому). Дівчата ледачі й ненадійні, так і дивись, що або втече, або відбере собі життя. Сутенери непорядні, нечисті на руку й не віддані. Важко знайти добрих фахівців. Хлопці сицилійського походження не хотіли йти на таку роботу, вважаючи за негідне діло торгувати жінками й віднімати у них зароблені гроші, — і це ті самі поганці, які з хрестом на шийі й з піснею на устах можуть перерізати горлянку кому завгодно. Отож слухачі нагороджували Філіппа Таттальє неповагою й презирством. Найбільше нарікань від нього можна було почути щодо чиновників, які видавали й скасовували ліцензії на торгівлю спиртним його нічним клубам та кабаре. Він присягався, що хабарами різним хранителям офіційних печаток зробив більше мільйонерів, ніж їх сидить на Волл-стрит.

Як не дивно, але майже переможна війна проти «родини» Корлеоне не принесла йому тієї поваги, на яку він міг сподіватися. Усі знали, що його сила йшла спочатку від Солоццо, а потім — від «родини» Барціні. Проти нього свідчила й та обставина, що, маючи таку перевагу, як несподіваний напад, він не домігся

повної перемоги. Якби він був спритніший, то й не виникло б усіх отих ускладнень. Смерть дона Корлеоне означала б кінець війни.

Оскільки обидва втратили синів у цій війні, дон Корлеоне і Татталья привіталися лише формальним кивком голови. Дон Корлеоне опинився в центрі уваги, бо всі пильно придивлялися, намагаючись помітити ознаки кволості, які мали б залишитися після ран і поразок. Усіх дивувало, що дон Корлеоне став на шлях миру після загибелі свого найулюбленішого сина. Це визнання поразки майже неминуче мусило привести до зменшення його могутності. Проте невдовзі їм усе мало стати зрозумілим.

Віталися, попивали коктейлі. Минуло ще майже півгодини, перш ніж дон Корлеоне сів у крісло біля полірованого столу з горіхового дерева. Хейген непомітно розташувався ліворуч і трохи ззаду дона. Це був знак іншим донам займати місця навколо столу. Їхні помічники сіли за ними, консьльйорі розміщувалися ближче, щоб мати змогу в разі потреби дати пораду.

Першим говорив дон Корлеоне, і говорив так, ніби взагалі нічого не сталося. Ніби він не був тяжко поранений, а його син — замордований, його імперія — на краю розладу, а його сім'я розкидана по світу — син Фредді на Заході під захистом «родини» Молінарі, Майкл — переховувався десь на закутках Сицилії. Зрозуміло, що він говорив сицилійським діалектом.

— Я хочу подякувати вам усім за те, що ви прибули, — сказав він. — Розглядаю це як послугу, зроблену мені особисто, і вважаю себе боржником перед кожним із вас. Хочу відразу ж заявити: я прийшов сюди не сперечатися й не переконувати, а лише обговорювати з розумними людьми, що ми можемо зробити, аби розійтися друзями. Я запевняю вас, що у мене немає іншої мети, і той, хто знає мене добре, підтвердить, що я ніколи не кидав слова на вітер. Отже, перейдімо до справ. Ми всі тут чесні люди, і нам не треба, як юристам, розпинатися один перед одним у порядності.

Він помовчав. Ніхто не озивався. Одні палили сигарети, інші пригублювали чарки з напоями. Усі вони вміли терпляче слухати, не перебиваючи. Крім того, вони мали ще одну спільну рису. Вони були тими винятковими людьми, що відмовилися визнати норми організованого суспільства, відмовилися підкоритися

владі інших. Не існувало ніякої сили, ніякої смертної людини, що могла б примусити їх підкоритися своїй волі проти їхньої власної. Ці люди провадили свою волю, не зупиняючись перед хитрощами і вбивством. Тільки смерть могла змінити їхню волю. Або ж незаперечна логіка.

Дон Корлеоне зітхнув.

— Як сталося, що справа зайшла так далеко? — риторично спитав він. — А втім, чи не однаково. Наробили чимало дурниць. Усе було нещасливим і зайвим. Якщо дозволите, я розповім про те, що трапилося, як я його бачу.

Він помовчав, аби переконатися, що ніхто не заперечує проти того, аби він виклав свій бік справи.

— Богу дякувати, я видужав і, можливо, прислужуся на залягодження всієї цієї халепи. Можливо, мій син був надто гарячкуватий і впертий. Я не стану цього заперечувати. Але якщо говорити по порядку, то все почалося з того, що до мене прийшов Солоццо в діловому питанні й попросив допомоги грошима й впливом. Він заявив, що за ним стоїть також «родина» Татталья. Пропозиція була пов'язана з наркотиками, які мене не цікавлять. Я людина спокійної вдачі, і такі справи мені не до смаку. Я й пояснив усе це Солоццо з належною повагою до нього та до «родини» Татталья. Сказав йому «ні» цілком ввічливо. Я сказав, що його бізнес не перетинається з моїм і що у мене немає жодних заперечень проти того, аби він заробляв собі на хліб у такий спосіб. Він сприйняв усе це хворобливо і накликав біду на наші голови. Що ж, це життя. Кожен із нас має на що нарікати. Але я не для того взяв слово.

Дон Корлеоне помовчав, давши Хейгенові знак принести склянку з холодним питвом. Хейген швидко виконав його бажання. Дон Корлеоне зволожив уста.

— Я хочу укласти мир, — заявив він. — Татталья втратив сина — і я втратив сина. Ми поквиталися. До чого б дійшов цей світ, якби проти здорового глузду всі затялись у своїй ворожості? Це був би той важкий хрест, що спостиг Сицилію, де всіх чоловіків настільки поглинула кривна помста, що в них уже не лишилося часу заробляти на хліб своїм сім'ям. Це безглуздя. Отже, я пропоную: повернімося до того, як було. Я нічого не робитиму,

щоб з'ясувати, хто зрадив і вбив мого сина. І якщо настане мир, то й не буду з'ясовувати. Але мій менший син не може вернутися додому. Я подбаю, щоб він мав змогу повернутися в повній безпеці, і хочу мати запевнення, що йому ніщо не загрожуватиме з боку влади. Коли залагодимо цю справу, тоді, певне, можна буде переговорити й про інші справи, які нас цікавлять, і владнати їх на взаємну вигоду. — Корлеоне зробив руками виразний жест, ніби віддаючи себе на волю зборів. — Оце й усе, чого я хочу.

Чудово сказано. Так схоже на колишнього дона Корлеоне. Логічно. Поступливо. Розважливо. Проте всі помітили, що він говорить про своє добре здоров'я, тобто натякає, що з ним не можна не рахуватися, попри всі невдачі, які судилися «родині» Корлеоне. Завважили й ті його слова, що обговорення інших проблем буде марним, доки не укладено миру, до якого він закликав. Зрозуміли також, що дон Корлеоне пропонує відновити «статус-кво», отже, не збирається нічого втрачати, незважаючи на невдачі минулого року.

Як не дивно, донові Корлеоне відповів не Татталья, а Еміліо Барціні. Він говорив гостро, однак не припускаючись якихось грубощів чи образ.

— Усе це правда, — сказав Еміліо. — Але треба б дещо уточнити. Дон Корлеоне дуже скромна людина. Але річ у тому, що Солоццо й Татталья не могли розпочати новий бізнес без допомоги дона Корлеоне. Своєю відмовою він фактично завдав їм збитків. Звісно, у цьому немає його провини. Але залишається фактом, що судді й політики, які не цуратимуться послуг від дона Корлеоне, навіть якщо йдеться про наркотики, не схочуть і розмовляти ні з ким іншим, коли йтиметься про ті ж самі наркотики. Солоццо не міг розпочати діла, не отримавши запевнення, що з його людьми обходитимуться поблажливо. Ми всі це знаємо. Якби не це, ми б усі були бідняками. Тепер посилено покарання, і судді й прокурори зробилися надто незговірливі, коли хтось із наших людей трапиться із наркотиками. Навіть сицилієць, якщо його засудять на двадцять років, і той може порушити правило «омерта» й вибобкати все, що знає. Так не повинно бути. Дон Корлеоне контролює весь цей апарат. І його відмова нам у використанні його впливу — вчинок не дружній. Він залишає наші

сім'ї без хліба. Часи міняються, це колись кожен міг діяти сам по собі. Оскільки дон Корлеоне тримає у своїх руках усіх суддів нашого штату, він повинен ділитися з нами або дозволяти іншим користатися ними. Звісно, він може виставити рахунок за надання нам послуг. Зрештою, ми ж не комуністи. Але він повинен дозволити нам брати воду з колодязя. Та й по всьому.

Барціні скінчив, і запала тиша. Позиції визначилися: до «статус-кво» не може бути вороття. Але найважливішим стало те, що, відповідаючи дону Корлеоне першим, Барціні дав зрозуміти: якщо не укладуть миру, він відверто приєднається до Татталья у його війні проти Корлеоне. До того ж він забив неабиякий гвіздок: їхнє життя, їхні прибутки залежать від взаємних послуг. Відмова в допомозі вважається агресивним актом. Ніхто не звертається по допомогу без крайньої потреби, і тому не годиться легковажити відмовляючи.

Нарешті дон Корлеоне вирішив відповісти:

— Друзі, — сказав він, — не тому я відмовив, що хотів зробити прикрість. Ви всі мене знаєте. Чи відмовлявся я коли-небудь зробити послугу? Це просто не в моїй натурі. Але у тому випадку мені довелося відмовити. Чому? Бо я переконаний: у майбутньому наркотики згублять нас. У нашій країні надто гостро реагують на цю справу. Це нам не віскі, чи гра на гроші, чи навіть жінки, що приваблюють всіх людей, і лише бонзи з церкви й уряду забороняють такі втіхи. Проте наркотики небезпечні для всіх, хто з ними пов'язаний. Вони можуть завдати шкоди всьому нашому бізнесу. І ще мушу сказати: мене дуже тішить ваша думка про мою владу над суддями та юстицією, і я сам відчував би радість, якби воно справді було так. І я справді маю деякий вплив, але чимало тих, хто поважає мої поради, можуть утратити цю повагу, якщо до наших стосунків домішаються наркотики. Вони бояться встрявати в таке діло, воно їм дуже не до вподоби. Навіть полісмени, що помагають нам, де йдеться про азартні ігри тощо, відмовляться допомагати, коли йтиметься про наркотики. Отже, просити мене зробити таку послугу — це однаково, що просити мене завдати собі шкоди. Але я згоден навіть на це, коли всі ви вважаєте, що так треба для залагодження всіх інших справ.

Коли дон Корлеоне закінчив, напруження в залі значно розрядилося. Дони перемовлялися між собою, перешіптувалися. Він зробив поступку у важливому питанні. Він надаватиме свою протекцію будь-якому організованому бізнесу з наркотиками. Власне, він майже цілком згоджувався з первісною пропозицією Солоццо, якщо тільки цю пропозицію підтримає всеамериканська рада, що зібралася тут. Було зрозуміло, що він ніколи не встриє безпосередньо в контрабанду й розповсюдження наркотиків, а також не стане вкладати свої гроші в таку справу, хоч і використовуватиме свій вплив у юридичних колах для протекції. І все ж це була величезна поступка.

Слово для відповіді взяв дон із Лос-Анджелеса — Френк Фальконе.

— Ми не можемо утримати своїх людей від цієї справи. Вони самі влазять у неї й потрапляють у халепу. Неможливо втриматися, бо це діло надто грошовите. Отже, виявилось б ще небезпечніше, коли б ми самі не взялися за наркотики. Принаймні, якщо вже ми будемо таку справу контролювати, то зробимо це краще, організованіше, і воно завдаватиме менше клопоту. Це не настільки вже й погана справа, але потребує контролю, потребує протекції, організації, ми не можемо дозволити собі такого становища, аби всі робили, що їм заманеться, мов банда анархістів.

Дон із Детройта, який найближче з усіх присутніх стояв до позиції свого друга Корлеоне, також виступив проти нього в інтересах справи:

— Я не вірю в наркотики, — заявив він. — Кілька років я вже плачу своїм людям надбавку, щоб вони не встривали в цю справу. Але ніщо не допомагає. Як не один, то другий підходить до них із пропозицією: у мене є порошок, поклади три-чотири тисячі, заробимо на розповсюдженні п'ятдесят тисяч. Хто ж може відмовитися від таких прибутків? І люди настільки захоплюються цим стороннім заробітком, що занедбують справи, за які я їм плачу. Наркотики дають великі гроші. І прибутки від них дедалі більшають. Неможливо зупинити їх розповсюдження, отже, ми мусимо взяти цю справу під свій контроль і тримати його в межах пристойності. Я не хочу, щоб їх провадили поблизу шкіл, щоб продавали дітям. Це ганьба. У своєму місті

я намагатимуся обмежити розповсюдження наркотиків тими районами, де живуть негри й кольорові. Це найкраща, найпокірніша клієнтура, та й усе одно — це бидло. У них немає поваги до своїх дружин або своїх сімей і навіть до себе самих. Кат їх бери, хай занапащають свої душі наркотиками. Але щось треба зробити, ми не можемо просто дозволяти людям діяти, як їм заманеться, і підставляти нас під удар.

Виступ детройтського дона зустріли голосним шепотом схвалення. Він поцілів у самісіньку суть. Навіть за особливу плату людей не можна утримати від торгівлі наркотиками. Щодо зауваження про дітей, то це вже його надмірна чутливість. Ну хто таки продаватиме наркотики дітям? Звідки в дітей візьмуться гроші? А щодо зауваження про кольорових, то його ніхто й не слухав. Негрів взагалі не брали до уваги, їх ніхто й не вважав за суспільну силу. Вони дозволяли суспільству нехтувати собою, і це зайвий раз свідчило, що на них не варто зважати, а нагадавши про них, дон із Детройта тільки показав, що він ухиляється до другорядних моментів.

Виступили всі дони. Усі засуджували торгівлю наркотиками як брудну справу, що може накоїти лиха, але погоджувалися, що їй, на жаль, нема як запобігти. Просто цей бізнес дає скажені гроші, отже, все одно з'являться люди, які візьмуться за нього, — така вже людська натура.

Нарешті домовилися: торгівлю наркотиками дозволити, а дон Корлеоне надаватиме їй на Сході певної юридичної протекції. Оптові операції, очевидно, мали взяти на себе «родини» Барціні й Татталія. Покінчивши з цією справою, нарада могла розглянути інші питання, що викликали загальний інтерес. Належало вирішити багато складних проблем. Ухвалили, що Лас-Вегас і Майамі залишаються вільними містами, у яких за бажанням можуть розгортати операції всі «родини». Цим містам, як визнавали всі, належало майбутнє. Домовилися також, що там не слід дозволяти дрібного хуліганства, всіх дрібних злочинців слід прогнати звідти. Ухвалили, що у важливих випадках, коли треба здійснити смертний вирок, який, проте, міг би викликати небажану хвилю громадського обурення, звертатися за дозволом до цієї поважної ради. Погодилися утримувати своїх озброєних

людей від кривавих чвар та актів помсти з особистих мотивів. Ухвалили, що «родини», коли треба, робитимуть одна одній різні послуги, як-от відрядження фахівців для виконання смертних вироків, технічна допомога в підкупі юстиції, яка у певних випадках буває доконечною. Ці неформальні переговори на найвищому рівні забирали багато часу, і довелось робити перерву на обід, щоб тут-таки в залі трохи випити й підкріпитися біля буфету. Нарешті дон Барціні спробував закрити засідання.

— Отже, все вирішено, — заявив він. — Ми встановили мир, і дозвольте мені висловити мою повагу донові Корлеоне, що його ми всі знаємо вже багато років як людину слова. Якщо виникнуть ще якісь розбіжності, ми можемо зібратися знову; немає сенсу вдруге припускатися таких дурниць. Зі свого боку, я радий, що ми пішли по новому і свіжому шляху і що все владналося.

Лише Філіпп Татталья був трохи стурбований. Вбивство Сантіно Корлеоне зробило його найуразливішою постаттю серед усіх присутніх у тому випадку, якщо знову спалахне війна. І він уперше виголосив довгу промову.

— Я згоден із усім, що тут ухвалили, і готовий забути нещастя, що судилося мені. Але мені б хотілося почути ясні запевнення від Корлеоне. Чи не замислить він якоїсь особистої помсти? З часом, коли його позиції, можливо, стануть міцнішими, чи не забуде він, що ми запряглися в дружбі? Звідки мені знати; ану ж через три-чотири роки він вирішить, що з ним обійшлися не по правді, що його проти власної волі схилили до угоди, і відкине цю угоду? Невже нам доведеться постійно остерігатися один одного? Чи справді це буде мир не тільки в справах, а й у душі? Чи дасть Корлеоне нам усім свої запевнення, як ось я даю їх зараз?

Саме тоді дон Корлеоне виголосив промову, яку довго пам'ятатимуть і яка підтвердила його становище найдалекогляднішого з-поміж них усіх, найщедріше наділеного здоровим глуздом і вмінням поцілити в саму суть справи. Його карбована фраза стала по-своєму такою ж відомою, як і «залізна завіса» Черчилля, хоча вона дісталася широкої громадськості лише через десять років.

Вперше він говорив до зборів, підвівшись із крісла. Невисокий, трохи схудлий після своєї «недуги» — можливо, тепер ясніше ніж будь-коли стало видно, що йому вже шістьдесят, однак,

поза всякими сумнівами, до нього повернулася колишня фізична міць і гострота розуму.

— Що б за люди були з нас, якби ми не керувалися здоровим глуздом, — заявив він. — У такому випадку ми виявилися б не кращі за хижих звірів у джунглях. Але ми наділені розумом, ми можемо доводити один одному, що треба, ми можемо й самі добирати, що й до чого. Ну навіщо заводив би я ще раз усю цю колотнечу? Мій син мертвий, це моє нещастя, і я маю пережити його сам, не вимагаючи, щоб невинний світ навколо мене страждав разом зі мною. Отже, я даю слово честі, що ніколи не намагатимуся помститися. Ніколи не стану копатися в минулому. Я залишу ці стіни з чистим серцем.

Дозвольте нагадати: ми завжди маємо пильнувати свої інтереси. Усі ми — люди, що не захотіли бути дурнями, відмовилися бути ляльками, що танцюють, коли їх смикають за ниточку високопосадовці. Нам повелося добре в цій країні. Майже всі наші діти живуть кращим життям. У декого з вас є сини — професори, вчені, музиканти, ви самі також щасливі. Можливо, ваші онуки стануть новими пеццонованте. Ніхто з нас не хотів би, щоб наші діти йшли нашим шляхом — це дуже важкий шлях у житті. Хай вони будуть такими, як усі інші, ми своїм завзяттям забезпечимо їм становище в суспільстві й добробут. У мене вже є онуки й, можливо, хто знає, колись їхні діти стануть губернаторами, а може, і президентами Сполучених Штатів — в Америці нічого не виключене. Але ми не повинні відставати від свого часу. Час пістолетів, різанини та вбивств уже минув. Нам треба бути кмітливими, як бізнесмени, це гарантує більше прибутків, це вигідніше нашим дітям і внукам.

Щодо наших власних вчинків, то ми не відповідаємо за босів великого калібру, за тих пеццонованте, що беруть на себе сміливість вирішувати, як нам жити, і оголошують війни, де ми мали б накладати життям, захищаючи їхні інтереси. Хто сказав, що ми повинні підкорятися законам, які вони виробили, щоб захищати власні інтереси й завдавати шкоди нашим? І чому тоді вони мали б утручатися, коли ми влаштуємо свої справи? *Sonno cosa nostra* — це наша справа, — сказав дон Корлеоне. — Ми самі порядкуватимемо в нашому світі, бо це наш світ, «коза

ностра». Отже, нам треба триматися гурту, щоб оберігати себе від отих втручань. Інакше нам просилять кільце в ніздрі, як мільйонам неаполітанців та інших італійців у цій країні.

З цих міркувань, з інтересів спільної вигоди я відмовився під помсти за мого сина. Присягаюся, що, доки відповідаю за дії моєї «родини», ніхто пальця не підніме проти присутніх тут, хіба якщо б виникли поважні причини й хтось зухвалими діями змусив до того. Я згоден поступитися своїми комерційними інтересами заради спільної вигоди. Це моє слово, слово честі, а ті, що зібралися тут, знають: я ще ніколи не порушив свого слова.

Але ж у мене є й свої інтереси. Мій менший син, звинувачений в убивстві Солоццо й капітана поліції, мусив утекти і тепер переховується. Тепер я хочу забезпечити його повернення додому, хочу зняти з нього фальшиві звинувачення. Це моя справа, я сам візьмуся за неї. Я або розшукаю справжніх убивць, або ж доведу владі його невинність — можливо, свідки та інформатори відмовляться від своїх брехливих зізнань. Та знову ж таки наголошую, що це моя справа, і сподіваюся, що зумію повернути сина додому.

Проте дозвольте мені сказати ще й таке. Я чоловік забобонний; воно й смішно, але мушу визнати за собою таку ваду. Отже, якщо з моїм меншим сином трапиться якась нещаслива пригода, якщо полісмен випадково пристрелить його, якщо він повіситься в камері, якщо з'являться нові свідки, щоб довести його вину, моя забобонність вимусить мене вважати, що це наслідок недоброї волі декого з-поміж тих, хто сьогодні є тут. Я скажу вам більше. Якщо мого сина вб'є блискавка, я звинувачу когось із присутніх. Якщо його літак упаде в море, або океанські хвилі поглинуть корабель, на якому він пливатиме, або якщо він помре від пропасниці, чи на його автомобіль наїде поїзд, така вже моя забобонність — я запишу це на рахунок недоброї волі когось із присутніх. Панове, я нізачо не вибачу цієї недоброї волі, цього прикрого випадку. Але поза цим дозвольте мені заприсягтися душами моїх онуків, що я ніколи не порушу встановленого нами миру. Зрештою, кращі ми чи ні від отих пеццонованте, що вбили незліченні мільйони людей лише впродовж нашого життя?

З цими словами дон Корлеоне рушив до місця, де сидів дон Філіпп Татталья. Той підвівся назустріч йому, обидва обійнялися

й розцілювалися в щоки. Інші дони заплескали в долоні, теж підвелись і привітали дон Корлеоне й дон Татталья з відновленням дружби. Можливо, це буде не найтепліша дружба у світі, вони не стануть обмінюватися новорічними листівками та різдвяними подарунками, але принаймні не пристрелять один одного. А в цьому світі такої дружби, власне, й досить.

Оскільки його син Фредді перебував на Заході під захистом «родини» Молінарі, дон Корлеоне затримався після наради, щоб подякувати донові із Сан-Франциско. Зі слів Молінарі дон Корлеоне зрозумів, що Фредді знайшов собі притулок, йому добре ведеться й він навіть зробився трохи донжуаном. Він виявляв виняткові здібності як адміністратор готелю. Дон Корлеоне здивовано потрусив головою, як зробив би кожний батько, почувши про таланти своїх дітей, досі невідомі йому. Чи не правда, що інколи найбільше нещастя обертається несподіваною винагородою? Вони обидва погодилися, що так воно і є. Водночас дон Корлеоне явно дав зрозуміти донові із Сан-Франциско, що вважає себе перед ним великим боржником за послугу, яку той зробив, узявши Фредді під свою протекцію. Він натякнув, що застосує свій вплив, аби важливі телеграми про результати перегонів завжди потрапляли до його людей незалежно від змін у співвідношенні сили різних «родин» у наступні роки. А це і була важлива послуга, оскільки боротьба за володіння такими даними завжди точилася дуже болюча... і справа ускладнювалася ще й тим, що чиказці також прикладали до неї свою важку руку. Але дон Корлеоне мав деякий вплив навіть у володіннях отих варварів, отже, його обіцянку сприйняли все одно як шире золото.

Уже споночіло, коли дон Корлеоне, Том Хейген і шофер-охоронець — не хто інший, як Рокко Лампоне — прибули на Лонг-Біч. Коли вони зайшли в дім, дон зауважив Хейгенові:

— Придивися до нашого водія, отого Лампоне. Гадаю, що хлопчина вартий чогось більшого.

Ці слова не на жарт зацікавили Хейгена. Адже Лампоне за весь день не вимовив ані слова, навіть оком не повів у бік двох пасажирів на задньому сидінні. Коли вони вийшли, машина вже стояла якраз навпроти банку, Лампоне відкрив дверцята для

дона, все зробив як слід, але на це стало б і добре витренованого шофера. Очевидно, донове око помітило щось таке, що залишилося поза його увагою.

Дон відпустив Тома й наказав йому прийти після вечері. Але не поспішати й трохи перепочити, адже їм доведеться до пізньої ночі обговорювати справи. Також наказав Хейгенові привести із собою Клеменцу й Тессію. Хай приходять о десятій вечора, не раніше. Хейген мав поінформувати Клеменцу й Тессію про сьогоднішню нараду.

О десятій дон уже чекав на них у наріжній кімнаті з юридичною бібліотекою й спеціальним телефоном. На таці стояли пляшки віскі, лід і содова вода. Дон давав розпорядження.

— Сьогодні ми уклали мир. Я дав слово честі й гадаю, що цього вам досить. Проте нашим друзям не можна легко довіритись, отож треба стерегтись. З нас уже досить їхніх надокучливих сюрпризиків. — Дон повернувся до Хейгена. — Ти відпустив заручників Боккікйо?

Хейген кивнув:

— Як тільки приїхав додому, одразу ж подзвонив Клеменці.

Корлеоне повернувся до огрядного Клеменци. Капореджіме хитнув головою:

— Я випустив їх. Хрещений, скажи мені, невже сицилійці можуть бути такими тупими, як показують себе оті Боккікйо?

Дон Корлеоне ледь усміхнувся.

— Що ж, у них вистачає розуму, аби забезпечити собі добрий прожиток. А навіщо бути ще розумнішим? Усе лихо в цьому світі йде не від Боккікйо. Проте, справді, голови у них не сицилійські.

Війна скінчилася, усі відчували полегкість. Дон Корлеоне сам змішував напої, подав кожному, а потім обережно пригубив свій келих і запалив сигару.

— Я не хочу з'ясовувати, хто вбив Сонні. Уже не вернеш, треба забути про це нещастя. Я хочу цілковитого співробітництва з іншими «родами», навіть якщо вони виявляться зажерливими і не виділятимуть нам належну пайку повністю. Хай ніщо не порушує миру, не відповідайте на жодні провокації, поки не спроможемося повернути назад Майкла. І я б хотів, щоб ви насамперед запам'ятали це. Не забувайте, він повинен

повернутися за умов абсолютної безпеки. Я не маю на увазі «родини» Татталья чи Барціні. Мене турбує поліція. Звісно, свідчень проти нього ми можемо позбутися — той офіціант не захоче давати показання, а разом з ним і той другий свідок, чи охоронець, чи хто він там. Ці свідчення хай менш за все нас турбують, бо вони нам відомі. Але треба побоюватися фальшивих свідчень, поліція може підлаштувати й таке, бо інформатори запевнили: капітана вбив не хто інший, як Майкл. Ну що ж, треба зажадати, аби п'ять «родин» зробили все, що вони можуть, аби переконати поліцію, що її думка хибна. Усі їхні інформатори, які працюють на поліцію, хай тепер поширюють нову версію. Я гадаю, після мого сьогоднішнього виступу вони зрозуміють, що це відповідає їхнім інтересам. Але цього мало. Нам треба придумати щось таке, щоб Майкл уже ніколи не мав з цією справою ніякої мороки. Інакше йому не варто повертатися до цієї країни. Отже, думайте всі. Це найважливіша справа.

Далі: кожній людині можна дозволити одне дивацтво в її житті. У мене є таке. Мені хочеться закупити всю землю навколо наших будинків з усіма будівлями. Не хочу, щоб хтось зі свого вікна, хоча б і за милю звідси, міг зазирати до мене в сад. Я хочу, щоб нашу ділянку міцно обгородили і щоб постійно її стерегли. В огорожі буде брама. Одне слово, відтепер я хочу жити у фортеці. Знайте також, що віднині я більше не виїждитиму працювати в місті. Буду наполовину у відставці. Мені хочеться покопатися в саду й наробити свого вина, коли достигне виноград. Я хочу жити у своєму домі. Виїжджатиму лише на короткий перепочинок або для побачення з кимось у важливих справах, і в цих випадках мені б хотілося уживати всіх можливих осто­рог. Зрозумійте мене правильно. Я нічого не готую. Я завжди був обережний, а тепер хочу бути ще обережнішим, бо чого вже я не терплю в житті, так це безтурботності. Жінки й діти можуть дозволити собі безтурботність, а чоловіки — ні. Робіть не поспішаючи, не хапайтеся, щоб не налякати наших друзів. Усе можна зробити природно й непомітно.

Надалі я чимраз більше буду довіряти справи вам трьом. Я хочу, щоб загін Сантіно розпустили, а його людей уведіть до своїх загонів. Це має засвідчити нашим друзям, що я справді

прагну миру. Томе, пошли кілька осіб до Лас-Вегаса, хай привезуть вичерпний звіт про все, що там коїться. Доповіси мені про Фредо, що там справді відбувається. Мені кажуть, що я не впізнаю свого сина. Здається, він став кухарем і більше бавиться з дівчатами, ніж це личить дорослому чоловікові. Що ж, він був надто серйозним змолоду й ніколи не подавав надій на те, що стане придатним до родинного діла. Але треба розвідати, що можна там справді зробити.

— Може, пошлемо туди вашого зятя? Адже Карло народився в Неваді й знає там усі ходи й виходи, — обережно запитав Хейген. Дон Корлеоне заперечливо хитнув головою:

— Ні, моя дружина почувається самотньо без дітей. Я хочу, щоб Констанція з чоловіком перебралися до одного з наших будинків. Я хочу, щоб Карло дали якусь відповідальну посаду, може, я був занадто суворий до нього, і... — Дон Корлеоне скрикнув. — У мене мало синів. Заберіть у нього цей тоталізатор і знайдіть якусь роботу з профспілками, де б міг трохи писати й багато говорити. У нього язик добре почеплений. — У доновому голосі бриніла майже невідчутна нотка зневаги.

Хейген кивнув головою.

— Гаразд, Клеменца та я переберемо всіх людей і зіб'ємо групу для Лас-Вегаса. Може, мені відкликати Фредді на кілька днів додому?

Дон похитав головою й сказав різко:

— Що йому тут робити? Моя жінка ще вміє куховарити. Хай сидить собі там.

Троє ніяково засувалися на своїх місцях. Вони й гадки не мали, що Фредді потрапив у таку неласку в батька; очевидно, їм щось не було відоме.

Дон Корлеоне зітхнув.

— Сподіваюся, що цього року я вирощу на городі добрий зелений перець і помідори, більше, ніж ми зможемо з'їсти, отже, можете розраховувати на мій урожай. У мої старі літа хочеться трохи спокою й тиші. Це все. Якщо хочете, налейте собі ще.

Аудієнція закінчилася. Чоловіки підвелися. Хейген провів Клеменцу й Тессію до машини і домовився про зустріч для вироблення операційних деталей щодо того, як здійснити

висловлені побажання дона. А потім повернувся до будинку, де, він був певний, дон чекав на нього.

Дон скинув піджак і краватку й лежав на канапі. Суворі риси його обличчя були розм'якшені втомою. Він показав Хейгенові рукою на стілець.

— Ну що, консільйорі, не схвалюєш якогось із моїх сьогоднішніх вчинків?

Хейген відповів не одразу.

— Та ні. Але я не бачу послідовності, це не схоже на вас. Ви заявляєте, що не хочете дошукуватися, хто вбив Сантіно, і не збираєтеся мститися за нього. Я не вірю цьому. Ви дали слово, що прагнете миру, тому дотримаєте свого слова й не порушите миру, але я не вірю, щоб ви дозволили своїм ворогам святкувати перемогу, якої вони сьогодні начебто досягли. Ви загадали таку загадку, якої мені не розгадати, тож як я можу схвалювати чи не схвалювати?

Вираз задоволення з'явився на обличчі дона.

— Що ж, ти знаєш мене краще, ніж будь-хто. Хоча ти й не сицилієць, я зробив із тебе сицилійця. Все, що ти сказав, слушне, але відгадка є, і ти збагнеш її ще до того, як усе розв'яжеться. Ти згоден із тим, що всі вірять мені на слово, отже, я мушу дотримати свого слова. І я хотів би, щоб мої вказівки виконували чітко. Але, Томе, для нас зараз найважливіша справа — якнайшвидше повернути Майкла додому. Постав це на перший план у своїх думках і у своїй роботі. Спробуй усі юридичні можливості, мені байдуже, скільки ти витратиш грошей. Але його повернення додому має бути гарантоване на сто відсотків від будь-яких несподіванок. Порадься з найкращими юристами-криміналістами. Я дам тобі імена суддів, що приймуть тебе приватно. А до того треба берегтися всякої підступності.

— Так само, як і ви, — відповів Хейген, — я не дуже турбуюся про справжні свідчення, мене більше непокоять свідчення, які можуть сфальшувати. Також вірогідно, що якийсь друг полісмена пристрелить Майкла, якщо його заарештують. Його можуть убити в камері — або самі, або доручать котромусь із в'язнів. Отож мені здається, що нам навіть не можна дозволити собі, щоб його заарештували або щоб проти нього висунули звинувачення.

— Я знаю, — зітхнув дон Корлеоне, — я знаю. У цьому ж і вся морока. Але не слід і затягувати. На Сицилії зараз неспокійно. Молодь уже не слухається старших, а з Америки вислано туди стільки людей, що тамтешні дони з їхніми старими навичками не можуть упоратися з ними. Коли б Майкл не погорів на цьому... Я вжив деяких заходів, щоб його надійно охороняли, але як довго зможуть забезпечувати йому надійну охорону? І це одна з причин, чому я пішов на мир. У Барціні на Сицилії є друзі, і вони вже пронюхали про Майкла. Ось тобі одна з відповідей на твою загадку. Я мусив піти на мир, щоб урятувати синове життя. Більше нічого мені не залишилося.

Хейген не потурбувався запитати дона, звідки в нього така інформація. Він навіть не здивувався; і справді, це була частина відповіді на загадку.

— Коли я зустрінуся з людьми Татталья, чи треба наполягати, щоб їхні посередники у торгівлі наркотиками були «чистими»? Адже судді не наважаться давати легкі вироки людям, що вже бували під судом.

Дон Корлеоне стенив плечима.

— Хай самі мають розум управлятися з цим. Нагадай їм про це, але не наполягай. Ми зробимо все можливе, але якщо у них спіймається справді пройдисвіт, ми й пальцем не воруємо, щоб рятувати його. Просто скажемо, що нічого не зробиш. А втім, Барціні знатиме це й без нас. Ти помітив, як він викрутився зі справи? Можна подумати, що він взагалі не був дотичний до цієї справи. Цей завжди вислизне, якщо їхні програють.

— Ви хочете сказати, що він від самого початку був на боці Солоццо й Татталья? — здивувався Хейген.

Дон Корлеоне зітхнув.

— Татталья — дешевий сутенер. Він ніколи б не зміг перехитрувати Сантіно. Ось чому я й не хочу нічого знати про те, що ж насправді трапилося. Мені досить знати, що Барціні доклав до цього рук.

Хейген занотував у пам'яті сказане. Дон давав йому розгадки, проте ще бракувало чогось вельми важливого. Хейген здогадувався, чого саме, але знав, що розпитувати не слід. Він побажав

добраніч і повернувся, щоб іти. Дон зупинив його останнім розпорядженням.

— Запам'ятай: використай усе своє вміння, щоб повернути Майкла додому, — заявив дон. — І ще одне. Домовся з телефонною компанією, нехай щомісяця передають мені список усіх телефонних номерів, за якими телефонують Клеменца й Тессіо і з яких їм дзвонять. Я ні в чому їх не підозрюю. Можу заприсягтися, що вони ніколи мене не зрадять. Але немає нічого поганого в тому, щоб знати про все заздалегідь.

Хейген слухняно кивнув головою й вийшов. Йому стало цікаво, чи не стежить дон і за ним у той чи інший спосіб, а потім зробилося соромно від своїх підозр. Тепер він мав певність, що в складному й гнучкому розумі Хрещеного вже визрів далекосяжний план і що всі події сьогоднішнього дня були не чим іншим, як тактичним відступом. І все ж таки залишалося одне темне місце, одна нез'ясована обставина, якої ніхто не згадав, про яку він сам не наважився запитати і про яку змовчав дон Корлеоне. Усе вказувало на день розплати в майбутньому.

РОЗДІЛ XXI

Але минув ще майже рік, перше ніж донові Корлеоне пощастило потайки привезти свого сина назад до Сполучених Штатів. А протягом цього часу вся «родина» сушила собі голову, шукаючи підходящого плану. Тепер, коли Карло Ріцці жив разом із Конні в маєтку дона, вислуховували навіть його пропозиції (за цей час у них народилася ще одна дитина — хлопчик). Але дон не схвалив жодної з численних пропозицій.

Нарешті, одне нещастя в «родині» Боккікйо допомогло вирішити цю проблему. Був усе ж таки один Боккікйо, молодий родич не більше як двадцяти п'яти років, на ім'я Фелікс, народжений уже в Америці, що мав більше розуму, ніж будь-хто за всю історію їхнього клану. Він відмовився встрявати у сміттєвий бізнес родини, одружився на гарній американочці англійського походження, щоб ще більше відмежуватися від свого клану. Ходив вечорами до коледжу, намагаючись вибитися в юристи, а вдень працював клерком на пошті. За цей час у нього з'явилося троє дітей, але

його дружина була вправною господаркою, і вони перебивалися на його платню, аж поки Фелікс не здобув диплом юриста.

Так от, Фелікс Боккікйо, як більшість молодих людей, вважав, що, досягнувши з такими труднощами освіти й оволодівши фахом, він одразу ж отримає винагороду за свої чесноти й матиме нарешті пристойний заробіток. Але сталося не так. Гордий Фелікс і надалі відмовлявся від допомоги свого клану. А один його товариш — юрист із добрими зв'язками й перспективами на кар'єру у великій юридичній фірмі — умовив Фелікса зробити невелику послугу. Це була дуже заплутана, ніби законна справа, що якось стосувалася банкрутства. Існував один шанс із мільйона, що можна її розв'язати. Фелікс Боккікйо вирішив скористатися шансом. Оскільки в цій фальсифікації від нього вимагалися лише юридичні послуги, його вміння, набуте у коледжі, то зовні здавалося, що тут нема нічого непорядного і, як не дивно, навіть нічого карного.

Але — якщо не розводитися довго про цю безглузду історію — фальсифікацію викрили. Його друг-правник відмовився допомогти йому бодай чим-небудь, не схотів навіть розмовляти з ним по телефону. Дві провідні дійові особи в цій махінації, тямущі бізнесмени середнього віку, обурено звалили невдачу на юридичну невірність Фелікса Боккікйо, визнали себе винними, виявили бажання допомогти суду, назвавши Фелікса Боккікйо ініціатором усієї афери, і заявили, що Фелікс погрозами взяв під свій контроль їхній бізнес і примусив їх співпрацювати з ним у здійсненні його шахрайських задумів. Знайшлися свідки, які довели зв'язок Фелікса з дядьками й двоюрідними братами з клану Боккікйо, яких уже притягали до суду, і ці свідчення стали вирішальними. Обидва бізнесмени були засуджені умовно. Фелікс Боккікйо дістав п'ять років і відсидів три. Клан не просив допомоги в «родині», не звертався й до дона Корлеоне, бо Фелікс відмовився просити їх по допомогу і тепер мав пересвідчитися на власному досвіді, що годі сподіватися на ласку від суспільства. Поміч реально отримати лише від «родини», вона вірніша, їй можна більше довіритися, ніж суспільству.

Та хай там як, але після трьох років Фелікса Боккікйо випустили з тюрми, він повернувся додому, поцілував жінку, трійко

діточок і тихо-мирно прожив рік, а потім показав, що він таки теж із клану Боккікйо. Не намагаючись навіть приховати сліди злочину, він добув пістолет і застрелив свого друга-юриста. А потім розшукав обох бізнесменів і спокійно прострелив обом голови, коли вони виходили з кав'ярні. Залишив трупи на вулиці, а сам зайшов у кав'ярню, замовив чашку кави й дочекався там прибуття поліції, що заарештувала його.

Суд був швидкий і невблаганний. Член злочинного світу холоднокровно вбив свідків, що раніше засадили його в тюрму, якої він, безперечно, заслуговував. Це був кричущий виклик суспільству і, якщо хочете, громадськості, пресі, всьому соціальному устрою. Навіть незлостиві й м'якосерді гуманісти, і ті виявили однастайність у бажанні побачити Фелікса Боккікйо на електричному стільці. Як заявив один із найближчих політичних помічників губернатора, у Фелікса було не більше надій на пом'якшення присуду, ніж у скаженої собаки. Звичайно, клан тепер був готовий витратити які завгодно гроші на апеляції до вищих судових інстанцій, тепер Боккікйо пишалися Феліксом, але вирок був ясний для всіх. Після всіх можливих юридичних зволікань Фелікс Боккікйо мав сконати на електричному стільці.

На прохання одного з Боккікйо, що сподівався ще якимось допомогти Феліксові, Хейген доповів про цю справу донові. Дон Корлеоне одразу ж відмовив. Він же не чародій. Люди вже хочуть від нього неможливого. Але другого дня дон покликав до себе в кабінет Хейгена й наказав йому переглянути цю справу в усіх подробицях. Коли Хейген упорався, дон наказав йому запросити до себе на зустріч главу клану Боккікйо.

Те, що відбулося далі, вражало своєю геніальною простотою. Дон Корлеоне гарантував главі клану Боккікйо, що дружина й діти Фелікса отримають гарненьку пенсію. Гроші на її виплату негайно передають клану Боккікйо. А за це Фелікс мусить зізнатися в убивстві Солоццо й капітана поліції Маккласкі.

Треба було погодити багато деталей. Фелікс мусив свідчити переконливо, отже, він мав знати деякі справжні подробиці цієї події. Крім того, йому також треба було вказати на причетність капітана до розповсюдження наркотиків. Потім потребувалося переконати офіціанта ресторану «Луна», щоб він упізнав у Феліксі

Боккікйо вбивцю. Останнє вимагало деякої сміливості, бо прикмети були зовсім не ті, Фелікс Боккікйо набагато нижчий і кремезніший. Але це брав на себе дон Корлеоне. А оскільки засуджений дуже вірив у вищу освіту й диплом коледжу, йому захотілося, щоб діти також закінчили коледж. Отже, дон Корлеоне мав оплатити додатково вищу освіту тих дітей. Потім треба було запевнити клан Боккікйо, що на зміну смертного вироку по першій справі нема ані найменших шансів. Нові зізнання, безумовно, ставили крапку в долі й без того майже приреченого Фелікса Боккікйо.

Зробили все, заплатили гроші, встановили необхідний зв'язок із засудженим, щоб його проінструктувати і дати поради. Нарешті план почали реалізовувати. Зізнання були передруковані в газетах під великими заголовками. Усе чудово вдалося. Але дон Корлеоне, як завжди, дуже обережний, вичекав, поки Фелікса Боккікйо через чотири місяці після суду посадили на електричний стілець, і аж тоді сказав, що Майкл може повертатися додому.

РОЗДІЛ XXII

Минув рік після вбивства Сонні, а Люсі Манчіні все ще побивалася за ним, оплакувала його, як не оплакувала свого милого жодна коханка у жодній із дотеперішніх любовних історій. І її почуття не були платонічними мареннями школярки чи пориваннями відданої дружини. Ні, вона страждала не від самотності через втрату «друга життя», не тому, що їй не вистачало його шаленого темпераменту. У неї не залишилося ні сентиментальних спогадів про його подарунки, ні дівчачого обожнювання омріяного героя, вона вже не пам'ятала його посмішки, грайливого блиску в його очах у відповідь на її ласкаві слова чи дотепні зауваження.

Ні. Вона шкодувала з поважнішої причини. Сонні був єдиним чоловіком у світі, який давав їй плоті статеву втіху. А через свою молодість і недосвідченість вона й досі була переконана, що ніхто інший на таке не здатний.

І ось тепер, роком пізніше, вона засмагала на цілющому повітрі Невади. Біля її ніг стрункий білявий молодик бавився пальчиками на її ступнях. Суботнього полудня вони лежали біля готельного

плавального басейну, і, незважаючи на те, що вони були не самі, його рука мандрувала все вище й вище по її непокритому стегну.

— Ой, Джулісе, перестань, — озвалася Люсі. — Я думала, що лікарі принаймні не такі недоумкуваті, як інші люди.

Джуліс ошкірився до неї.

— Я ж лікар із Лас-Вегаса. — Він полоскотав їй внутрішній бік стегна і з подивом відзначив, як шалено збуджує її навіть отака дрібничка. Це було написано на її обличчі, хоча вона й намагалася приховати свої відчуття. Вона справді здавалася дуже примітивною, незіпсованою дівчиною. Чому йому не вдавалося намовити її на близькість? Він хотів знайти причину, проте йому ніколи і в голову не спадала така дурниця, як втрачене кохання, якому немає заміни. Ось під його рукою була жива плоть, і вона вимагала живої ж плоти. Доктор Джуліс Сігал вирішив сьогодні ввечері у своєму готельному номері розпочати генеральний наступ на неї. Він хотів досягти взаємності ширю, але якщо вдасться вдатися до хитрощів, він готовий і на таке. Звичайно, в інтересах науки. А поза тим це бідолашне дівчисько саме хоче, аж шкварчить.

— Джулісе, перестань, прошу тебе, перестань, — її голос дрижав.

Джуліс був сама слухняність.

— Добре, золотко. — Він поклав голову їй на коліна, щоб задрімати, використовуючи її м'які стегна як подушку. Його дивувало її ухиляння від любощів, хоча її тіло аж пашіло. Коли вона поклала руку йому на чоло, щоб пригладити йому чуприну, він перехопив її за зап'ясток і затримав у любовному заграванні. Насправді ж він перевіряв пульс, який тіпався несамовито. Він матиме її сьогодні і з'ясує, що за чортівня приховується за цим усім. Цілком впевнений у собі, Джуліс задрімав.

Люсі спостерігала відпочивальників біля басейну. Вона ніколи й гадки не мала, що в її житті стануться такі величезні зміни протягом двох неповних років. Вона ніколи не шкодувала з приводу свого «глупства» на весіллі Конні Корлеоне. Ніколи в її житті не було нічого кращого, вона подумки знову й знову переживала ту свою пригоду. Переживала вона знову й знову і події наступних місяців.

Сонні зустрічався з нею раз на тиждень, інколи частіше, інколи рідше. Поки минав час від зустрічі до зустрічі, її тіло жило як у катуваннях. Їхні почуття одне до одного здавалися пересічними, позбавленими поетичності чи якогось там інтелектуалізму. То була любов найвульгарнішого гатунку: плотська любов — владний потяг до протилежної статі.

Коли Сонні дзвонив і попереджав її про свій приїзд, вона пильнувала, щоб у неї вдома залишалось вдосталь питва і досить їжі на вечерю й сніданок, бо зазвичай він ішов від неї пізнього ранку наступного дня. Сонні прагнув відчутти її, а вона його. У нього був свій ключ від вхідних дверей, і, коли він з'являвся, вона кидалася в обійми його могутніх рук. Вони обоє поводитися з брутальною прямою й безпосередністю. Вже під час першого поцілунку поралися з одягом одне одного, він підносив її в повітря, і вона обвивала ногами його міцні стегна. Вони кохалися навстоячки у передпокої її квартири, начебто їм треба було повторити своє найперше спарування, а тоді вже він ніс її до спальні.

Вони кидалися на ліжко й кохалися знову. Вони проводили разом по шістнадцять годин, роздягнені догола. Вона готувала для нього неймовірні порції їжі. Інколи йому телефонували, очевидно у справах, але вона ніколи не дослуховувалася. Вона надто переймалася пустощами з його тілом, пестила його, цілувала, занурювалася у нього устами. Коли він підводився, щоб налити собі випити, і проходив повз неї, вона інколи не могла втриматися, щоб не доторкнутися до його наготи, не затримати його, не кохатися з ним, так наче оті особливі частини його тіла були іграшками, зумисне створеними, складними, але невинними забавками, які викликали передбачуване і все одно подиву гідне захоплення. Спочатку вона соромилася своїх надмірностей, та невдовзі побачила, що вони втішають її коханця, що її слабкість перед його тілом улещувала Сонні. У всьому цьому виявилась якась зв'язка безпосередність. Вони були щасливі разом.

Коли Сонніного батька підстрілили на вулиці, вона вперше збагнула, що її коханець може потрапити в небезпеку. Одна у своїй квартирі вона не плакала, а голосно вила, неначе звір. Після того як Сонні не з'являвся майже три тижні, вона намагалась забутись у снодійних пігулках, спиртному і власних

страждань. Вона відчувала фізичний біль, її тіло судомило. Коли ж нарешті він прийшов, Люсі не відпускала з рук тіло й на хвильку. Після цього він приходив принаймні раз на тиждень, аж поки його не порішили.

Вона довідалася про його смерть з газетних повідомлень і того ж вечора прийняла надмірно велику дозу снодійного. Замість вмерти від снодійного вона занедужала настільки, що ледве виповзла зі своєї квартири і знепритомніла перед дверима ліфта, де її підбрали і відвезли до лікарні. Про її стосунки із Сонні ніхто не знав, отож випадок із нею удостоївся лише кількох рядків у бульварних газетах.

У лікарні її відвідав Том Хейген, він намагався утішити її. Саме він підшукав для неї роботу в Лас-Вегасі у готелі, яким заправляв Соннін брат Фредді. Саме він сказав їй, що вона отримуватиме щорічну платню від родини Корлеоне, бо Сонні подбав. Він спитав, чи не вагітна вона, так начебто з цієї причини вона наковталася снодійного. Люсі відповіла, що ні. Він спитав її, чи не приходив Сонні до неї тієї фатальної ночі, чи, може, телефонував і казав, що прийде, і вона сказала, що Сонні не дзвонив, що вона після роботи завжди сиділа вдома, чекаючи на нього. Вона сказала Хейгенові правду.

— Він єдиний чоловік, якого я могла будь-коли любити, — сказала вона, — я не зможу полюбити нікого іншого.

Вона бачила, як Том ледь осміхнувся, але і його вразили такі слова.

— Ти не можеш цьому повірити? — запитала вона. — А хіба ж не він привів тебе в свій дім, коли ти був ще пацаном?

— Тоді він був не такий, — відповів Хейген. — Він виріс і став зовсім іншою людиною.

— Тільки не для мене, — відказала Люсі. — Може, для всіх інших, але не для мене.

Вона ще була надто слабка, щоб пояснювати йому, що Сонні завжди поводився лагідно з нею. Він ніколи не лютував, навіть не злився й не дратувався.

Хейген влаштував її переїзд до Лас-Вегаса. На неї вже чекало винайняте помешкання, він сам провів її до аеропорту і змусив пообіцяти йому, що в разі, якщо їй стане сумно від самотності

чи поведеться недобре, вона подзвонить йому і він, як може, допоможе. Перш ніж піти на літак, вона нерішуче спитала його:

— А чи Сонніному батькові відомо, що ти влаштуєш мене?

— Я чиню від його імені так само, як і від власного, — посміхнувся Хейген. — У цих речах він дотримується старожитніх поглядів і ніколи не піде всупереч законній дружині свого сина. Але він вважає, що ти молоденьке дівчисько і Сонні треба було б зважити на це. А те, що ти наковталася тих пігулок, просто всіх уразило. — Він не пояснив їй, наскільки неймовірною для донна була навіть сама думка про те, що хтось намагатиметься накласти на себе руки.

Тепер, після вісімнадцяти місяців, проведених у Лас-Вегасі, Люсі, на свій подив, почувалася майже щасливою. Іноді ночами вона мріяла про Сонні, лежала з розплющеними очима і голубила свої мрії, аж поки не засинала. Після нього вона не мала чоловіків. Але життя в Лас-Вегасі її влаштовувало, вона купалась у плавальних басейнах готелів, на вітрильнику ходила по озеру Мід, а у вільний день їздила на машині в пустелю. Вона схудла, і це пішло на користь її фігурі. Вона все ще була ласолюбна, але в американському, а не в старому італійському стилі. Вона працювала у готелі адміністраторкою відділу обслуговування клієнтури і не мала нічого спільного з Фредді, хоча той, побачивши її, завжди зупинявся і перекидався з нею кількома словами. Її вразили зміни, що відбулися з Фредді. Він став бабієм, вишукано вдягався і, здається, мав справжній хист до керування гральним закладом. Він заправляв і готелем, що взагалі не характерне для власників казино. Завдяки тривалому і спекотному літньому сезону, а може, через своє більш активне сексуальне життя він теж став худіший, а голлівудські костюмери надали йому вигляд майже невідпорного галантного курортного дженджика.

Коли минуло шість місяців, навідався Том Хейген, щоб побачити, як їй ведеться. Щомісяця вона отримувала чек на шістсот доларів, на додаток до її платні. Хейген пояснив, що треба вказати джерело, з якого нібито надходили ті гроші, і попросив її підписати доручення на його ім'я, щоб він мав змогу належно розпоряджатися грошми. Він також пояснив їй, що суто символічно вона вважатиметься власницею п'яти процентів акцій готелю,

у якому працювала, їй доведеться пройти через юридичні формальності, передбачені законодавством штату Невада, але про все те подбають за неї, і їй перепаде мінімум клопоту. Проте без його згоди Люсі не повинна розп'якувати про цю домовленість. Вона буде юридично захищена з усіх боків, і її гроші будуть забезпечені. Якщо до неї звернуться представники правоохоронних органів, хай вона просто переадресує їх на свого адвоката, і її залишать у спокої.

Люсі погодилася. Вона розуміла, про що йдеться, але не мала заперечень проти того, як її використовували. Це мало вигляд резонної послуги. Але коли Хейген попросив її приглядати за тим, що відбувається в готелі й навколо нього, приглядати за Фредді та його босом, котрий як основний власник акцій заправляв справами готелю, Люсі відповіла:

— Ой, Томе, чи ти хочеш, щоб я шпигувала за Фредді?

— Його батько непокоїть долею Фредді, — осміхнувся Хейген. — Він надміру заприятелював із Моу Грінном, і ми хочемо бути певними, що він не встриє в якусь халепу.

Він не став пояснювати їй, що дон підтримував будівництво цього готелю в лас-вегаській пустелі не лише для того, аби надати притулок своєму синові, а хотів тут отаборитися й започаткувати новий великий бізнес.

Саме невдовзі після цієї бесіди доктор Джуліс Сігал став працювати лікарем у готелі. Він був вельми худий, красивий та привабливий і здавався надто молодим як для лікаря, принаймні так вважала Люсі. Вона познайомилася з ним, коли у неї на руці, біля зап'ястка, вискочила гуля. Та гуля непокоїла її кілька днів, аж поки вона не пішла у кабінет лікаря у своєму готелі. У приймальні сиділи дві дівчини з тих, що танцювали в кабаре, і плескали між собою. Вони були «персиковими блондинками», з тих красунь, що їм Люсі завжди заздрила. Дівчатка мали ангельський вигляд. Проте одна з них заявила:

— Клянусь тобі, якщо ще раз підхоплю трипер, я кину ці танці.

Коли доктор Джуліс Сігал прочинив двері й жестом запропонував одній із танцюристок зайти, Люсі намірилася піти звідси, і, якби це виявилося щось більш особисте і серйозніше, вона б так і вчинила. На лікареві були слакси і сорочка з відкритим

комірцем. Окуляри у роговій оправі та його спокійні стримані манери дещо поліпшували враження, проте він мав неофіційний вигляд, а, як чимало старомодних людей, Люсі вважала, що медицина і фривольна розхристаність несумісні.

Коли вона нарешті опинилася в кабінеті, його впевнена манера триматися розвіяла остаточно всі її побоювання. Він майже не говорив, але водночас і не був брутальний, виявляв уважність, не поспішав. Коли вона спитала його про гулю, він терпляче пояснив їй, що то досить звичайне фіброзне утворення, воно ні в якому разі не може виявитися злоякісним чи давати привід для серйозного занепокоєння. Він узяв важкий медичний посібник і наказав:

— Витягніть вперед вашу руку.

Вона слухняно випростала руку. Він уперше посміхнувся до неї.

— Я позбавлю себе гонорару за хірургічну операцію, — пояснив він. — Я просто трісну по гулі оцією книжкою, і вона розійдеться. Вона може знову набрякнути, але якщо я робитиму операцію, то це коштуватиме всіх ваших грошей, поза тим доведеться ще й перебинтовувати руку та й матимете інші незручності. Ну то як, згоджуєтеся?

Вона усміхнулася. Невідомо чому, але Люсі цілковито довіряла йому.

— Погоджуюся, — відповіла вона. Наступної миті Люсі зойкнула, коли він із силою опустив важкий медичний фоліант на її зап'ясток. Гуля майже повністю розійшлася під шкірою.

— Що, справді було дуже боляче? — запитав він.

— Ні, — відповіла Люсі і, побачивши, що він заходився писати в її історії хвороби, запитала:

— Оце і все?

Він кивнув, не зважаючи на неї. Вона пішла.

Через тиждень, побачивши її в кав'ярні, він присів біля неї.

— Як рука? — поцікавився він.

— Чудово, — вона усміхнулася до нього, — ви вельми нетрадиційний, але ж і вельми вправний спеціаліст.

— Ви ще не знаєте, наскільки я нетрадиційний, — усміхнувся він їй у відповідь. — А я не знав, яка ви багата. «Лас-Вегас Сан» якраз видрукувала список власників готелів, і у Люсі Манчіні

хороші десять пунктів акцій. Я б міг зробити собі капітал на тій маленькій гулі.

Вона не відповіла йому, зненацька згадавши Хейгенові напучування. Він знову посміхнувся до неї.

— Не турбуйтеся, я не сліпий. Ви одна з підставних конячок, у Вегасі їх хоч відбавляй. А чому б нам не піти сьогодні десь на концерт, а потім ми б повечеряли. Я б навіть купив вам кілька жетонів для рулетки.

Вона вагалася. Він умовляв її. Зрештою вона сказала:

— Я б пішла, але боюся, що ви будете розчаровані закінченням цього вечора. На відміну від більшості лас-вегаських дівчат, я не розпусниця.

— Саме тому я вас і запрошую, — сказав Джуліс підбадьорливо. — Я призначив собі вечір відпочинку.

Люсі посміхнулася до нього і сказала дещо невесело:

— А що, хіба це на мені написано?

Він заперечливо хитнув головою, і вона додала:

— Гаразд, вечеря за вами, але жетони на рулетку я купувати-му собі сама.

Вони пішли на супершоу, і Джуліс веселив її, наводячи медичні визначення оголених стегон і грудей різного типу, але робив це не образливо і дуже дотепно. Потім вони вдвох грали на одній і тій самій рулетці й виграли більше ста доларів. Пізніше, вже місячної ночі, вони поїхали до Камінної Дамби, він спробував було підступитися до неї, але коли вона стала пручатися після кількох поцілунків, Джуліс побачив, що вона й справді не мала наміру, і припинив зазіхання. Знову ж таки він поставився до своєї невдачі з добрячим гумором.

— Я ж казала тобі, що не буду, — виправдовувалася Люсі перед ним.

— Але б ти почувалася неабияк ображеною, якщо б я навіть не спробував, — заявив Джуліс. І їй довелося розсміятися, бо ж то була правда.

У наступні кілька місяців вони заприятелювали. Це не була любов, бо ж вони не злягалися, Люсі завжди зупиняла його. Вона бачила, що її відмова збивала його з пантелику, але не вражала, як вразила б більшість чоловіків, і це сповнило її ще

більшою довірою до нього. Вона бачила, що за своєю професійною лікарською зовнішністю він був життєлюб і відчаюга. На вихідних він ганяв на спортивних авто з форсованим двигуном на каліфорнійських автострадах. Джуліс розповідав їй, що під час відпустки він забрався в Мексиці у віддалені, справді дикі місця, де прибульців відправляли на той світ лише заради їхніх черевиків і життя було таким же примітивним, як і тисячу років тому. Цілком випадково вона дізналася, що він був хірургом і колись працював у відомій лікарні в Нью-Йорку.

Це як ніщо інше здивувало її: чому ж тоді він погодився на роботу в готелі? Коли вона спитала його, Джуліс відповів:

— Розповіси мені про свою велику таємницю, я тобі розповім про мою.

Вона зашарілась і більше не наполягала. Джуліс теж не підтримав тієї розмови, їхні стосунки й надалі залишалися дружніми, та вони для Люсі важили більше, ніж вона собі у тому зізнавалася.

І ось тепер, сидячи біля басейну і тримаючи в руках біляву Джулісову голову, вона відчувала всеохопну ніжність до нього. Її поперек затерп, не помічаючи того, вона лагідно гладила його шию й підборіддя. Здавалося, він спав, не реагуючи, вона збудилася від близькості його тіла. Зненацька він прибрав голову з її колін і встав. Він взяв її за руку і повів по траві до цементної доріжки. Вона слухняно йшла слідом, навіть коли він завів її до котеджу, у якому винаймав собі номер. Коли вони зайшли усередину, він намішав обом по великій склянці коктейлю. Після пекучого сонця та її власних палких думок випите шугонуло в голову, вона захмеліла. Джуліс обняв її, і їхні тіла, майже голі, якщо не зважати на вузькі купальники, притислись одне до одного. Люсі шепотіла: «Не треба», — але якось непевно, і Джуліс не зважав на неї. Він спритно зняв бюстгальтер її купальника, щоб пестити важкі груди, поцілував їх і стягнув із неї плавки, цілуючи її тіло, її опуклий живіт і внутрішній бік стегон. Він випростався, вивільнився зі своїх плавок, обняв її, і ось вони голі, зі сплетеними руками, лежали в ліжку, вона відчула, як він входить у неї, і цього було досить, щоб вона досягла бурхливого оргазму. Наступної миті в рухах його тіла Люсі відчула подивування. Її охопив той всепроникний сором, який відчувала, доки

зустрічалася із Сонні, але Джуліс вже вигинав її тіло на краю ліжка, розташовував її ноги, і вона відчула, що він контролює її кінцівки і тіло, і ось він знову входив у неї, цілував її, і тепер вона вже могла відчутти його, але, що важливіше, вона чула, що він також щось відчуває і йде до свого оргазму.

Коли він скотився з неї, Люсі забилася на краєчок ліжка і почала ридати. Настільки їй стало соромно. Отож вона була вражена, майже шокована, коли почула, як Джуліс лагідно засміявся і сказав:

— Ах ти ж бідолашне темне італійське дівчисько, так ось чому ти відмовляла мені всі ці місяці? Дурненька ти.

Він вимовив: «Дурненька ти», — з такою дружньою приязністю, що вона повернулася до нього, а він притисся до її непокритого тіла, промовляючи:

— Ти середньовічний екземпляр, ти винятковий середньовічний екземпляр, — лагідний його голос заспокоював її, хоча вона все ще рюмсала.

Джуліс припалив сигарету і встромив їй в уста, та так, що Люсі похлинулася димом і перестала схлипувати.

— А тепер слухай сюди, — сказав він, — якщо б у тебе було пристойне сучасне виховання з культурою сімейних стосунків на рівні двадцятого сторіччя, твоєї проблеми вже б давно не існувало. А тепер давай я тобі поясню, у чому полягає твоя проблема: це зовсім не те, коли людина потворна чи має негарну шкіру або косоокість, яких не позбутися косметичною операцією. А у тебе це те ж саме, як, приміром, бородавка, чи родимка на щоці, чи, скажімо, вухо неправильної форми. Спробуй поставитися до цього не з сексуального погляду. Перестань думати про те, що у тебе вельми велика штукенція, яка не подобається жодному чоловікові, бо не забезпечує його органу необхідного тертя. У тебе неправильна будова таза і ще те, що ми, хірурги, називаємо ослабленням тазового дна. Зазвичай це трапляється після народження дитини, але може бути й наслідком невдалої будови кісток. Це звичайнісінька річ, і чимало жінок страждають усе життя, хоча проста операція могла б допомогти їм. Декотрі жінки через такий недолік навіть накладають на себе руки. Але мені ніколи не спадало на думку, що це

може бути і в тебе, адже ти маєш настільки гарне тіло. Я думав: тут щось психологічного плану, оскільки я знаю твоє життя, ти ж часто розповідала мені про себе і Сонні. Проте дозволь мені провести ретельне медичне обстеження, і я скажу тобі, що саме треба зробити. А тепер прийми душ.

Люсі пішла у душ. Потім, незважаючи на її протести, Джуліс терпляче примусив її лягти на ліжку і широко розвести ноги. У нього вдома була запасна валізка з лікарським приладдям, він розкрив її, а також підвіз до ліжка покритий пилом столик, на якому лежали ще якісь інструменти. Тепер він весь поринув у свою справу, обстежуючи її, просовуючи пальці всередину і намацуючи щось ними. Вона вже не відчувала приниження, коли він поцілував її в пупок і сказав майже відсторонено:

— Вперше моя робота мені подобається.

Потім він обляскав її, застромив палець у пряму кишку, обмацуючи, але друга його рука лагідно пестила їй шию. Коли закінчив обстеження, він підвів її, ніжно поцілував в уста і сказав:

— Дитинко, я там зроблю тобі цілком нову штуку і тоді сам її випробую. Насамперед це медичний феномен, я напишу про твій випадок статтю до фахових журналів.

Джуліс чинив усе з такою приязною доброзичливістю, він очевидно був небайдужий до неї, і це допомогло Люсі подолати сором і зніяковілість. Він навіть зняв із полиці медичний посібник, щоб показати їй випадок, подібний до її власного, і хірургічну операцію з виправлення недоліку. Вона щиро зацікавилася.

— Це також корисно для здоров'я, — сказав Джуліс. — Якщо не прооперувати, то згодом ти матимеш неймовірну мороку з усією твоєю жіночою системою. Структура слабшає, якщо її не виправити хірургічним втручанням. Це просто ганебно, що старожитня делікатність утримує більшість лікарів від належного діагностування і виправлення становища, а більшість жінок — від звертання до спеціалістів.

— Годі про це, прошу тебе, не говори більше про це, — благала Люсі.

Хоча він бачив, що вона все ще соромилася своєї таємниці, ніяковіла через свій «жахливий дефект». Для його лікарського сумління це здавалося винятковою дурницею, проте він мав

досить глузду, щоб увійти в її становище. Це також дозволило йому знайти правильний засіб підбадьорити її.

— Добре, тепер, коли довідався про твою таємницю, я відкрию тобі й свій секрет, — сказав Джуліс. — Ти щоразу питаєш, чому я, один із наймолодших і найталановитіших хірургів східного узбережжя, нидію в цьому місті. — Він насмішкувато перекривив одне з газетних повідомлень по його справі.

— Річ у тому, що я робив аборти, тут немає нічого поганого, це все ж таки наполовину медична професія, але мене викрили. Я мав друга, доктора на прізвище Кеннеді, ми разом відбували інтернатуру, то справді чесний хлопець, але він пообіцяв допомогти мені. Я так розумію, що Том Хейген колись пообіцяв йому, що через вдячність «родина» Корлеоне будь-коли допоможе, якщо у нього виникне така потреба. Отже, він переговорив із Хейгеном. Я знаю лише, що звинувачення проти мене були відкликани, але Медична асоціація та істеблішмент східного узбережжя внесли мене до чорного списку. І тоді «родина» Корлеоне підшукала мені цю роботу. Я добряче заробляю. Комусь же треба виконувати й цю роботу. Оті дівчатка з ансамблю постійно потрапляють у ситуацію, та аборти — найпростіша річ у світі, якщо пацієнтки вчасно звертаються до мене. Я пораю їх так само, як ти чистиш сковорідку. Фредді Корлеоне — справжній диявол. За моїми підрахунками, поки я тут, він забрюхатив п'ятнадцятеро дівчаток. Я вже серйозно подумую про те, щоб по-батьківськи побалакати з ним про секс. Тим паче, що я вже тричі лікував його від гонореї і раз від сифілісу. Фредді схибнутий на цьому ділі.

Джуліс замовк. Він навмисне сказав зайвого, чого за ним зазвичай не помічалось. Та хай Люсі знає: і в інших людей, навіть у знайомих їй, таких як Фредді Корлеоне, що їх вона навіть побоюється, також у житті були неприємні секрети.

— Просто стався до цього як до еластичного органу у твоєму тілі, що втратив еластичність, — порадив Джуліс. — Видаливши частину, ти його зробиш пружнішим, жвавішим.

— Я подумаю про це, — сказала Люсі, хоча вже була певна, що погодиться на операцію, бо цілковито довіряла Джулісу. А тоді згадала про інше:

— А в скільки все це обійдеться?

Джуліс спохмурнів.

— У мене тут немає умов для такої операції, і це не моя спеціалізація. Але один мій друг у Лос-Анджелесі на такому собаку з'їв, і в нього найкращі умови в пристойній лікарні. Насправді він підправляє всіх кінозірок, коли дами усвідомлюють, що натягування шкіри на обличчі й підкачування грудей — ще не вся відповідь на питання, як здобути чоловічу прихильність. Я йому зробив кілька послуг, отже, це нічого не коштуватиме. Я роблю для нього аборти. Слухай, коли б це не було неетично, я б назвав тобі прізвища декотрих з кінозірок, які пройшли через таку операцію.

У неї відразу ж заговорила цікавість.

— Джулісе, ну будь ласка, скажи мені, — наполягала вона, — ну будь ласка.

Оце була б чудова тема для пересудів. Джуліс мав ще й ту позитивну рису, що Люсі могла, не криючись, виявляти свою жіночу слабкість до пересудів і не боятися, що він сміятиметься з неї.

— Я розповім, якщо ти повечеряєш зі мною і залишишся на ніч у мене, — відповів Джуліс. — Нам треба надолужувати той дорогоцінний час, що ми його згаяли через твою дурість.

Люсі відчула надзвичайну прихильність до нього, бо він був такий добрий. Отож вона змогла відповісти:

— Тобі не треба спати зі мною, ти ж знаєш, що зі мною, як я є зараз, тобі це не дасть насолоди.

Джуліс розреготався.

— Ти дурненька, ні, ти неймовірно дурна. Хіба ти ніколи не чула про інші способи, значно старіші й цивілізованіші? Невже ти й справді така невинна?

— А-а, ти про це, — озвалася Люсі.

— Ага, про те саме, — перекривив її Джуліс. — Гарні дівчатка не роблять цього, і справжні чоловіки не вдаються до цього. Та ще й у 1948 році. Що ж, люба, я можу провести тебе до однієї літньої леді ось тут, у Лас-Вегасі, яка була молодшою дамочкою у найпопулярнішому борделі на Дикому Заході за старих часів, ще десь у 1880-х роках, якщо не помиляюся. Вона любить побазікати про старі часи. І знаєш, що вона мені розповіла? Що оті обвішані пістоletами, оті мужні, несамовиті й рішучі ковбої завжди вимагали від дівчат втіхи «по-французькому», у медичній літературі

це іменується «фелацио», чи, як ти називаєш, «про це». Чи спало тобі колись на думку робити «це» з твоїм коханим Сонні?

Вона вперше здивувала його по-справжньому. Вона нагородила його, як він сказав би, усмішкою Мони Лізи (у його науковому інтелекті негайно виникло припущення: а може, це і є розгадка її віковичної таємниці) і спокійно відказала:

— Із Сонні я робила все. — Вона вперше визнала щось подібне у розмові з іншими людьми.

Через два тижні Джуліс Сігал стояв в операційній лікарні «Лос-Анджелес госпітал» і спостерігав, як його друг доктор Фредерік Келлнер робив операцію. Перед тим, як Люсі була покладена під наркоз, Джуліс нахилився над нею і прошепотів:

— Я сказав йому, що ти моя особлива дівчина, ото ж він зробить справді міцні стінки.

Але пігулка, яку дали попередньо, вже затуманила їй голову, вона не засміялась і навіть не посміхнулась. Проте його жартівливе зауваження дещо зменшило страх перед операцією.

Доктор Келлнер зробив розтин із впевненістю більярдного аса, що вганяє в лузу підставку. Проведення будь-якої операції зі зміцнення тазового дна вимагає здійснення двох речей. Необхідно вкоротити м'язи таза, щоб позбутися млявості. І, звісно, піхвовий отвір, взагалі слабке місце тазового дна, необхідно подати вперед, під лобкову дугу з тим, щоб відвести з-під безпосереднього фронтального тиску. Виправлення тазових тканин називається перінсоргафією, а зшивання піхвових стінок — колоргафією.

Джуліс бачив, що тепер доктор Келлнер працює обережно, адже надто глибокий розтин міг призвести до ушкодження прямої кишки. Проте з Люсі не було особливих ускладнень, Джуліс вивчив усі рентгенівські знімки і всі аналізи. Операція повинна була б пройти добре, хоч у хірургічній справі завжди може статися щось зле.

Келлнер працював над м'язами перетинки, спеціальні хірургічні щипці розширювали отвір піхви і відкривали м'язи відхідника і його сполучну тканинну оболонку. Келлнерові пальці марлевими тампонами розсували на боки зайву сполучну тканину. Джуліс пильно стежив за стінками піхви, адже, якщо виразно

означаться вени, це вірна ознака того, що ушкоджено пряму кишку. Але старий Келлнер знав свою справу. Він творив новий орган із такою ж невимушеністю, з якою тесляр збиває до купи два бруски перерізом два на чотири дюйми.

Келлнер підрізав зайвину в стінках, накладаючи скобки, щоб закрити «відкуси» зайвої тканини, і стежив, щоб не утворювалося небажаних складок і рубців. Келлнер спробував просунути три пальці у звужений отвір, тоді два. Йому вдалося ввести лише два пальці, перевіряючи, він просунув їх глибоко, зиркнув на Джуліса. Його порцеляново-блакитні очі блимнули над марлевою маскою, ніби питаючи Джуліса, чи цієї ширини не забагато. А потім він знову заходився накладати шви.

Нарешті все скінчилося. Люсі відкотили в післяопераційну кімнату, і Джуліс переговорив із Келлнером. Той був у чудовому настрої — найкраща ознака, що операція пройшла вдало.

— Ніяких ускладнень, мій хлопче, жодних, — повідомив він Джулісу. — Там не було наростів, вельми простий випадок. У неї чудовий тонус, що нехарактерно для її недуги. А тепер вона просто-таки в першокласній формі для розваги й потіхи. Я заздрю тобі, мій хлопче. Звісно, тобі доведеться трохи зачекати, але потім, я ручаюсь, моя робота тобі сподобається.

— Докторе, ви справжній Пігмаліон, — засміявся Джуліс. — Серйозно, ви просто чудодій.

— Пусте, — буркнув доктор Келлнер. — Дитячі забавки. На зразок твоїх абортів. Коли б суспільство було зацікавлене, то справді талановиті люди, такі як ми з тобою, могли б займатися серйозною справою, а ці дурниці залишили б ремісникам. До речі, наступного тижня я пришлю до тебе дівчину, дуже гарна дівчина, але, здається, саме такі завжди і потрапляють у халепу. І тоді ми будемо квити за сьогоднішню справу.

— Дякую, докторе, — Джуліс потиснув йому руку. — Завітайте коли-небудь самі, і я подбаю, щоб вас прийняли у готелі з усіма почестями й належною гостинністю.

— Я граю щодня, — криво посміхнувся Келлнер. — Отож не маю потреби у ваших рулетках і гральних столах, як на те пішло. Я випробовую фортуна аж надто часто. Джулісе, ти там

дискваліфікуєшся. Ще пару років — і тобі доведеться забути про серйозну хірургію. Ти безнадійно відстанеш. — Келлнер відвернувся.

Джуліс знав, що це не докір, а пересторога. Та все одно це засмутило його. Оскільки Люсі не випустять із післяопераційної палати принаймні ще годин із дванадцять, він поїхав за місто і набрався. Почасти він напився ще й тому, що з Люсі все так чудово закінчилось і йому полегшало на душі.

Наступного ранку, коли він прийшов провідати її, він із подивом побачив двох чоловіків біля її ліжка і безліч квітів по всій палаті. Люсі сиділа з радісним обличчям, спираючись на подушки. Джуліс здивувався, бо Люсі порвала зі своєю родиною і просила його родичам нічого не повідомляти, хіба якщо вийде на зле. Звісно, Фредді Корлеоне сказали, що вона лягає в лікарню на невеличку операцію, це треба було для того, щоб у них обох з'явилося трохи вільного часу. Фредді запевнив Джуліса, що готель розракується по всіх рахунках Люсі.

Люсі познайомила присутніх. Одного з гостей Джуліс упізнав одразу. Славнозвісний Джоні Фонтане. Другий був здоровенний, м'язистий, моложавого вигляду італійський хлопчина на ймення Ніно Валенті. Вони обидва привіталися за руку з Джулісом і після цього вже не звертали на нього уваги. Вони теревенили з Люсі, згадували колишніх нью-йоркських сусідів, людей і події, які Джулісу ні про що не говорили. Тому він сказав Люсі:

— Я заскочу пізніше, а зараз мені треба перемовитися з доктором Келлнером.

Проте Джоні Фонтане вже спрямовував на нього свій шарм:

— Слухайте, друже, нам і самим уже треба йти, розважте трохи Люсі, потурбуйтеся про неї, лікарю.

Джуліс помітив дивну хрипкуватість у голосі Джоні Фонтане і пригадав, що той ніде не співав уже більше року і ще що Джоні отримав академічну премію за акторську майстерність. Чи може бути таке, щоб у людини аж так пізно змінився голос, а газети і всі довкола таємниче мовчали про це? Джуліс полюбляв пікантні плітки, він дослухався до голосу Джоні Фонтане, намагаючись встановити діагноз його недуги. Це могла бути

перевтома, надмірність в алкоголі й палінні або навіть у жінках. У голосі вчувалось якесь неприємне здерев'яніння, його б уже ніхто не назвав милозвучним.

— Ваш голос звучить так, ніби ви застудилися, — звернувся Джуліс до Джоні Фонтане.

— Просто перевтома, — ввічливо відповів Фонтане. — Вчора ввечері я спробував заспівати. Знаєте, схоже, я ніяк не можу змиритися з тим, що мій голос змінився, постарів. — Він усміхнувся до Джуліса, мовляв, що вже тут поробиш, чорти б його взяли.

— А ви не пробували проконсультуватись у лікаря? — ніби між іншим запитав Джуліс. — Можливо, це щось поправне.

Тепер Фонтане вже не був такий лагідний. Він зміряв Джуліса холодним довгим поглядом.

— Це найперша річ, яку я зробив майже два роки тому. Консультувався у кращих спеціалістів. У мого особистого лікаря, який, здається, є найкращим фахівцем на всю Каліфорнію. Вони порадили мені добряче відпочити. Нічого смертельного, просто старію. А з віком у людини голос міняється.

З цими словами Фонтане цілком зігнував лікаря, зосередивши всю свою увагу на Люсі, котру зачаровував, як уже звик зачаровувати всіх жінок. Джуліс і надалі дослухався до його голосу. Напевне ж, на його голосових зв'язках мають бути нарости. Але чому ж тоді оті задрипані спеціалісти не помітили їх? А може, вони злякисні чи не піддаються оперуванню? Але ж в такому разі є інші засоби.

— А коли спеціаліст обстежував вас востаннє? — перебив Джуліс чарівливого Фонтане.

Фонтане вочевидь був роздратований, але заради Люсі намагався відповідати ввічливо.

— Десь півтора року тому, — відказав він.

— А ваш особистий лікар обстежує вас час від часу?

— Атож, обстежує, — відповів роздратовано Джоні Фонтане. — Прискає кодеїном і обстежує. Він сказав мені, що мій голос з літами сідає через усе випите, викурене тощо. Чи, може, ви розумієтеся краще за нього?

— А як його на прізвище? — запитав Джуліс.

Фонтане вимовив із ледь відчутною хвальковитою ноткою в голосі:

— Таккер, доктор Джеймс Таккер. Якої ви думки про нього?

Прізвище було знайоме, пов'язане з відомими кінозірками, жінкою, а також із дорогим сільським курортним закладом.

— Він одягається за останньою модою, — глузливо відказав Джуліс.

Тепер уже Фонтане занесло.

— Ви гадаєте, що ви ліпший за нього спеціаліст?

Джуліс засміявся.

— А хто кращий співак — ви чи Кармен Ломбардо? — запитав він і здивувався, побачивши, як Ніно Валенті зайшовся реготом, він аж гепав головою об спинку крісла. Жарт не був аж такий смішний. Та коли на хвилях його жереб'ячого реготу до Джуліса дістався запах віскі, лікар збагнув, що навіть о цій ранній порі містер Валенті, чи як там у біса його звати, був під мухою.

Фонтане посміхнувся до свого друга.

— Слухай, ти ж повинен сміятися не з його, а з моїх жартів.

Тим часом Люсі випростала руку і притягнула Джуліса до краю свого ліжка.

— Це він лише скидається на босяка, а насправді він чудовий хірург, — пояснила Люсі їм. — І коли він каже, що він кращий за доктора Таккера, значить, так і є. Ти, Джоні, слухай його слова.

Увійшла медсестра і попросила їх звільнити приміщення, бо лікареві знадобилося доглянути хвору саму. Джуліс з цікавістю стежив, як Люсі відверталася, коли прощалась із Джоні Фонтане і Ніно Валенті, підставляючи їм щоку, а не губи для поцілунків, проте, здається, вони були готові до цього. Вона дозволила Джулісу поцілувати себе в уста і прошепотіла: «Приходь сьогодні після обіду, добре?» Він кивнув на знак згоди.

Уже в коридорі Валенті запитав у нього:

— З приводу чого була операція? Щось серйозне?

Джуліс заперечно схитнув головою.

— Просто незначний жіночий ремонт. Звичайнісінька річ, повірте мені. Мене це обходить більше, ніж вас, бо я сподіваюсь одружитися на ній.

Вони оцінююче зважили його поглядом, отож Джуліс запитав:

— А звідки ви довідалися, що вона в лікарні?

— Нам подзвонив Фредді й попросив відвідати її, — відповів Фонтане. — Ми вирости разом. Люсі була дружкою на весіллі у сестри Фредді Корлеоне.

— А-а, — озвався Джуліс. Він не став розкривати їм, що знає історію Люсі, можливо, не став через те, що всі вони ретельно оберігали Люсі та її роман із Сонні. Йдучи коридором, Джуліс сказав Фонтане:

— Я тут привілейований лікар-практик, чому б вам не дозволити мені подивитися ваше горло?

Фонтане заперечно схитнув головою:

— Я поспішаю.

Ніно Валенті докинув:

— Ця горлянка коштує мільйон доларів, він не може дозволити собі, щоб усякі там дешеві лікарі заглядали в неї. — Джуліс бачив, що Валенті дружньо посміхається йому, стаючи в цій справі на його бік.

Джуліс озвався підбадьорливо:

— А я не дешевий лікар. Я був найталановитішим молодим хірургом на східному узбережжі, аж поки мене спіймали на абортах.

Як він і сподівався, ця заява змусила їх поставитися до нього серйозно. Визнавши злочин, він вселив віру у свої зазіхання на велику компетентність. Першим обізвався Валенті:

— Якщо Джоні і не знайде для вас застосування, то у мене є дівчина, я б хотів, щоб ви її обстежили, правда, не в горлянці.

Фонтане запитав, нервуючи:

— Скільки часу це забере?

— Десять хвилин, — відказав Джуліс. Це була брехня, але Джуліс вірив у брехню. Правда не уживається з медициною, хіба що у критичних випадках, і то не завжди.

— О'кей, — погодився Фонтане. Від хвилювання його голос захрипнув і сів ще більше.

Джуліс тут же, в лікарні, прикликав медсестру і домовився про консультаційний кабінет. У ньому не було всього, що він потребував, але необхідний мінімум знайшовся. Не минуло й десяти хвилин, як Джуліс встановив, що на голосових зв'язках

утворився наріст, та й по всьому. Таккер, цей сучий син, бездарний партач і шахрай голлівудський, теж міг би це встановити. Господи, а може, він і диплома не мав. Якщо мав, то його треба було б негайно забрати. Джуліс не зважав більше на двох чоловіків. Він попросив по внутрішньому телефону лікарні, щоб підійшов ларинголог. Потім повернувся до Ніно Валенті:

— Гадаю, що вам доведеться дуже довго чекати. Отож, вам краще піти.

Фонтане вирячився на нього, не вірячи своїм вухам:

— Ах ти ж сучий син, ти гадаєш, що ти затримаєш мене тут? Чи ти собі думаєш, що можеш порядкувати моїм горлом як госпітальною помийницею?

Джуліс виклав йому все як на духу, не криючись і відчуваючи більше задоволення, ніж міг собі уявити.

— Можете діяти, як вам заманеться, — сказав Джуліс. — У вашій горлянці на голосових зв'язках утворився наріст. Якщо ви залишитеся тут на кілька годин, ми дамо собі з ним раду, хай хоч він буде злякисний чи доброякисний. Визначимося, чи йти на операцію, чи вдатись до консервативного лікування. Я можу зробити все необхідне. Можу назвати вам найкращого спеціаліста в Америці, і ми сьогодні ж ввечері доправимо його літаком сюди, за ваші гроші, звісно, і якщо я вважаю, що це необхідно. Але ви можете піти звідси і проконсультуватися з вашим другом-шарлатаном, або гарячково підшукувати собі іншого лікаря, або піти до когось некомпетентного. А тоді, якщо це утворення злякисне і розростеться, вам виріжуть горлянку або ви помрете. Або ж будете жити у невідомості. Довіртеся мені, і ми зможемо все це владнати за кілька годин. Чи у вас є важливіші справи?

— Залишаймося, — озвався Валенті. — Джоні, не дурій. Я піду у вестибюль і зателефоную на студію. Не скажу нічого, повідомлю, що затримуємося, і годі. А тоді повернусь і буду з тобою.

Те післяобіддя видалося довгим, але зусилля були винагороджені. Діагноз, встановлений лікарняним ларингологом, був переконливим, наскільки Джуліс міг судити за результатом рентгену та аналізом мокротиння. Десь на половині перебування Фонтане, виблювавши марлевий тампон із обробленого йодом

рота, намірився дати драла. Ніно Валенті схопив його за плечі й знову всадив у крісло. Коли вже було по всьому, Джуліс посміхнувся до Фонтане і промовив:

— Бородавки.

Фонтане не зрозумів. Джуліс пояснив:

— Просто якісь бородавки. Ми зрізали їх, немов лущиння абошо. За кілька місяців ви будете як новий.

Валенті спромігся на задоволений вигук, але Фонтане все ще невдоволено супився.

— А співати? Чи зможу я співати?

Джуліс зітнув плечима.

— Тут я нічого не гарантую. Але оскільки ви не можете зараз співати, то хіба вам не однаково?

Фонтане глянув на нього з відразою.

— Дитино, чорти б вас забрали, ви не відаєте, про що розходитесь. У вас такий вигляд, ніби ви повідомляєте мені приємну новину, у той час як ви кажете, що я, ймовірно, не зможу більше співати. Чи це правда, що я, можливо, вже ніколи не співатиму?

Зрештою Джуліс обурився. Він прооперував як справжній спеціаліст, і це було приємно. Він зробив виродкові справжню послугу, а той поводить ся, ніби йому встругнули якесь неподобство. Джуліс холодно відповів:

— Слухайте, містере Фонтане, я доктор медицини, і ви мали б називати мене доктором, а не «дитиною». І я повідомив вам дуже добру новину. Коли я привів вас сюди, то був певен, що у вас у горлянці злоякісна пухлина, а це потребувало б видалення всього вашого голосового апарата. Або могло б звести вас на той світ. Я боявся, що мені доведеться повідомити вас, що ви вже не жилець. І тому я справді втішився, як ніхто, коли міг сказати вам, що це лише «бородавки». Бо ваші пісні дали мені стільки втіхи, допомагали мені спокушати дівчат, коли я був молодший, а ще й тому, що ви справжній артист. Але ж ви разом з тим і вельми зіпсована особа. Чи ви думаєте, що оскільки ви Джоні Фонтане, то у вас не може бути раку? Або пухлини мозку, яка не піддається хірургічному втручанню? Або серцевої недостатності? Чи ви вважаєте себе безсмертним? Що ж, згоден, це не та музика, яка втішає слух, але якщо вам хотілося б побачити

справжню біду, то ходімо пройдімося лікарнею, і ви тоді заспіваєте про ті ваші поліпи пісню кохання. Отож годі лити сльози і беріться за те, що треба зробити. Ваш фельдшер Адольф Менжу може підшукати вам підходящого хірурга, але якщо він спробує увійти в операційну, я б пропонував заарештувати його за замах на ваше життя.

Джуліс вже зібрався йти з кімнати, коли Валенті сказав:

— Так його, лікарю, це було дохідливе, популярне пояснення.

Джуліс крутнувся і запитав:

— Ви завжди заливаєте собі очі ще до обіду?

— А то ж як, — відповів Валенті, посміхаючись до нього настільки доброзичливо, що Джуліс проказав лагідніше, ніж збирався.

— Зважте на те, що через п'ять років вас не стане, якщо ви чинитимете так і надалі.

Валенті, незграбно підтанцьовуючи, наблизився до Джуліса. Дихаючи перегаром, він схопив Джуліса в обійми й, голосно сміючись, запитав:

— Через п'ять років? — Він усе ще сміявся. — Невже доведеться чекати аж так довго?

Через місяць після операції Люсі Манчіні сиділа біля плавального басейну готелю «Вегас», тримаючи в одній руці склянку з коктейлем, а другою погладжуючи Джулісову голову, що лежала у неї на колінах.

— Тобі не треба збиратися з духом, щоб наважитися, — підкушував її Джуліс. У нашому номері на нас чекає шампанське.

— А ти певен, що так скоро все увійшло в норму? — запитала Люсі.

— Я ж лікар, — відказав Джуліс. — Сьогодні особливий вечір. Ти хоч усвідомлюєш, що я буду першим хірургом у світовій медичній практиці, який випробує на собі наслідки медичної операції? Знаєш, є що порівняти: до того й опісля. Я матиму втіху, описуючи це для журналів. «Бачите, якщо «до того» існувала втіха психологічного порядку і з огляду на обізнаність хірурга-інструктора, то післяопераційний коїтус був надзвичайно приємний винятково через свою невралгічну...» — він

замовк, бо Люсі так смикнула його за чуба, що він аж зойкнув від болю. Вона глянула насмішкувато на нього згори.

— Якщо ти не будеш задоволений сьогодні, я з повним правом можу сказати тобі: «Сам винен».

— Я працюю з гарантією. Я все сам спланував, хоча й доручив чорнову роботу старому Келлнеру, — відповів Джуліс. — Гаразд, треба трохи спочити, бо на нас чекає шалена ніч дослідницької діяльності.

Коли вони піднялися до свого номера — тепер вони жили разом, — на Люсі чекала несподіванка: вишукана вечеря і поряд із її бокалом шампанського в коробці для коштовностей масивна весільна обручка з діамантом.

— Це ще раз доводить, наскільки я впевнений у своїй роботі, — пояснив Джуліс. — Тепер пересвідчимося, що ти її заслужила.

Він був із нею дуже лагідний і ніжний. Спочатку вона трохи побоювалася, її плоть уникала його дотику, але згодом, упевнившись, вона відчула, як в її тілі збудилася пристрасть, якої вона ще ніколи не відчувала, і, коли після першого разу Джуліс прошепотів: «Я чудово працюю», — вона прошепотіла у відповідь: «О, так, чудово; так, чудово». Вони обидва засміялися одне до одного і почали кохатися знову.

ЧАСТИНА ШОСТА

РОЗДІЛ XXIII

Після п'яти місяців вислання на Сицилії Майкл Корлеоне нарешті почав розуміти вдачу свого батька, його призначення. Почав розуміти людей, подібних до Луки Бразі чи до безжального капореджіме Клеменци, збагнув, чому його мати несе свій хрест, не ремствуючи. Бо на Сицилії він побачив, ким би вони були, якби не повстали проти своєї долі. Він зрозумів, чому дон завжди говорив: «Кожній людині передбачено лише одне призначення в житті». Побачив, чому виникає зневага до влади й законного уряду, зрозумів ненависть до порушників «мерти» — закону мовчання.

Вдягненого в поношене вбрання, з довгастим кашкетом на голові, Майкла доправили з пароплава, що пристав до берега в Палермо, у саме серце острова Сицилія, у провінцію, контрольовану мафією, де місцевий капореджіме добряче заборгував його батькові за якусь давнішню послугу. У цій провінції було й містечко Корлеоне, назву якого дон узяв собі замість прізвища, коли багато років тому емігрував до Америки. Вже нікого з донових родичів не залишилося на цьому світі. Жінки помирали від похилого віку. А чоловіки загинули у вендетах або ж емігрували до Америки, Бразилії чи до італійських провінцій на материку. Пізніше він довідався, що це невеличке бідне містечко посідає перше місце у світі за вбивствами на певну кількість населення.

Майкла поселили як гостя до помешкання нежонатого мафіозового дядька. Цей дядько, хоча йому виповнилося вже за сімдесят, все ще працював лікарем у своїй окрузі. Самому мафіозо теж було близько шістдесяти, він служив габелото при великому маєткові, що належав одній із найшляхетніших

родин Сицилії. Габелото — щось на зразок наглядача над помістям багача — дивився, щоб бідні не займали незасіяних земель, щоб ні в який спосіб не зазіхали на майно, не браконьєрували, не чинили потрави, не випасали скотину й вівці на луках. Словом, габелото — це мафіозі, котрий за певну винагороду охороняє майно від бідняцьких зазіхань, законних чи незаконних. Якщо хтось із бідняків намагався вдатися до закону, який дозволяє йому купувати оброблену землю, габелото погрожував йому заподіяти тілесних ушкоджень, а то й вбити. Усе робилося дуже просто.

Дон Томмазіно контролював також розподіл води в цій місцевості й не допускав будівництва нових гребель, якщо таке пропонувалося римським урядом. Такі греблі зруйнували б прибутковий для дона бізнес з продажу води з артезіанських джерел, збили б ціну на воду, зіпсували б усю систему водопостачання, яка створювалася протягом століть. Проте дон Томмазіно дотримувався старих поглядів і вподобань, він не бажав уплутуватися в контрабанду наркотиків чи проституцію. У цьому плані дон Томмазіно не ладив з новою генерацією ватажків мафії, що поставали у великих містах, таких як Палермо, не мирив із новими людьми, котрі під впливом американських гангстерів, висланих до Італії, позбулися подібних принципів.

Ватажок мафії був солідним чоловіком, «чоловіком з черевом» як у буквальному, так і в переносному розумінні, коли йдеться про людину, що навіює жах на інших. Під його крилом Майклові нічого було боятися, але все ж вирішили не розкривати його особу. Отож Майклові не дозволялося виходити за помістя доктора Таца — донового дядька.

Як на сицилійця доктор Таца був високий, майже метр вісімдесят. Він мав рум'яні щоки й біле, як сніг, волосся. Хоча йому вже за сімдесят, він щонеділі навідується до Палермо засвідчити свою повагу молоденьким проституткам цього міста — що молодша, то краще. Ще однією вадю доктора Таца було читання. Він читав усе поспіль, а потім говорив про прочитане зі своїми сусідами, з пацієнтами — неписьменними селянами, з чабанами на помісті, і за ним закріпилася слава, що в нього не всі вдома. Що спільного могло бути у них із книжками?

Вечорами доктор Таца, дон Томмазіно й Майкл сиділи в розлогіму саду, населеному мармуровими статуями, котрі на цьому острові, здається, ростуть у садах так само незбагнено, як і ваговиті виноградні грона. Доктор Таца любив оповідати історії про мафію та її вчинки протягом століть, а в особі Майкла Корлеоне він знайшов для себе захопленого слухача. Траплялися хвилини, коли навіть дон Томмазіно під впливом запашного повітря, дурманного фруктового вина, елегантного заспокійливого садового затишку розказував щось зі свого практичного життя. Доктор розповідав про легендарне, дон — про реальне.

У цьому старовинному саду Майкл Корлеоне довідався про корені, з яких виріс його батько. Про те, що слово «мафія» первісно означало місце притулку. А потім воно стало назвою таємної організації, котра розпочала боротьбу з правителями, що протягом століть вели країну й народ до загибелі. Жодний край не було сплюндровано протягом сторіч так жорстоко, як Сицилію. Інквізиція однаково знущалась і над бідними, і над багатими. Барони-латифундисти й достойники католицької церкви користувались абсолютною владою над пастухами й землеробами. Поліція була знаряддям їхньої влади й ототожнювалася з ними настільки, що сицилієць не міг заподіяти своєму сусідові більшої образи, як назвати його поліцейським.

Перед лицем жорстокої необмеженої влади люди, якими потурали, навчилися ніколи не виказувати свою лють і зненависть, щоб не накласти за це життям. Навчилися не вдаватись до погроз, оскільки розплатою за погрозу було швидке й неминуче покарання. Вони збагнули, що суспільство є їхнім ворогом, і, якщо хотіли виправити несправедливість, вдавалися до бунтівного підпілля, до мафії. І мафія зміцнила свою могутність, насаджуючи закон мовчання — «омерта». На Сицилії в сільській місцевості незнайома людина, що розпитує дорогу до найближчого містечка, марно сподіватиметься почути бодай ввічливу відповідь. Найбільший злочин для члена мафії — назвати поліції ім'я того чоловіка, який щойно стріляв у нього чи заподіяв якоїсь іншої шкоди. Омерта стала для людей релігією. Жінка, чоловіка якої вбили, нізачо не викаже поліції вбивць чоловіка, навіть убивць своєї дитини, навіть не назве імені того, хто згвалтував її доньку.

Годі було очікувати справедливості від властей, і тому люди завжди зверталися до Робін Гуда з мафії. І до певної міри мафія виконувала й таку роль. За всяких ускладнень люди просили допомоги у місцевого капо-мафіозо. Він був їхнім благодійником, захисником, надавав шматок хліба й роботу.

Але доктор Таца не повідомив про це. Майкл довідався сам протягом наступних місяців, що мафія на Сицилії перетворилася на незаконне зняряддя багатих, ба навіть на додаткову поліцію тогочасної законодавчої й політичної системи. Вона стала допоміжним зняряддям напіввіджилої капіталістичної структури — антикомуністичною, антиліберальною у своїх засадах організації, що накладає податок на будь-яку форму економічної діяльності незалежно від розмірів бізнесу.

Майкл Корлеоне вперше зрозумів, чому такі люди, як його батько, воліли швидше стати злодіями чи вбивцями, ніж членами законного суспільства. Бідність, страх і занепад були настільки разючими, що вольова людина з ними не могла змиритись. І в Америці дехто з емігрантів-сицилійців вважав, що й тут доведеться зіткнутися з подібною владою.

Доктор Таца запропонував Майклу робити разом із ним щотижневі візити до борделю, але Майкл відмовився. Втеча на Сицилію не дозволила провести належне лікування перебитої щелепи, і тепер на лівій щоці він завжди носив із собою згадку про капітана Маккласкі. Кістки зрослися криво, і якщо подивитися з лівого боку, то Майкл мав непристойний вигляд. Він завжди пишався своєю зовнішністю, каліцтво пригнічувало його сильніше, ніж він сподівався. Інколи з'являлися болі, але Майклові вони не дошкуляли, тим паче, що доктор Таца давав йому щось випити, і болі вщухали. Таца зголосився полікувати обличчя, але Майкл відмовився. Він уже провів разом досить часу, щоб переконатися, що доктор Таца був чи не найгіршим лікарем на всій Сицилії. Доктор Таца читав усе поспіль, за винятком медичної літератури, котрої, як він сам зізнався, не розумів. Він склав іспити завдяки втручанню одного з найповажніших ватажків мафії на Сицилії, котрий особисто відвідав Палермо, щоб порадитися з викладачами Таца щодо оцінок, які треба йому вивести. І це також свідчить про те, якою заразою

в суспільному житті Сицилії стала мафія. Не треба здібностей. Не треба талантів. Не треба докладати зусиль. Хрещений батько з мафії піднесе вам професію як подарунок.

У Майкла було досить часу, щоб усе гарненько обміркувати. Вдень він прогулювався по довколишній місцевості, завжди у супроводі двох пастухів із маєтку дона Томмазіно. Сицилійська мафія часто наймала пастухів для вбивств, і вони погоджувалися, щоб трохи підзаробити грошей на проживання. Майкл думав про організацію, якою заправляв його батько. Якщо вона й надалі процвітатиме, то може статися те, що він спостерігав на цьому острові, де мафія, як пошесть, руйнує весь край. Сицилія вже й так перетворилася на країну привидів, чоловіки емігрують куди завгодно, аби заробити собі шматок хліба чи просто врятуватися від смерті за те, що наважилися скористатися своїми політичними чи економічними свободами.

Під час тривалих прогулянок Майкла вражала чарівна краса цього краю, він гуляв апельсиновими садами, немов глибокими тінистими печерами, у яких стародавні водогони розприскують воду крізь зубасті паші великих кам'яних зміїв, вирізьблених ще до нашої ери. Будинки, споруджені, як старовинні римські вілли, з масивними мармуровими порталами й розлогими склепінчастими покоюми, перетворилися на руїни, що інколи надають притулок заблукалим вівцям. А на видноколі гірський хребет блищить на сонці, як величезна купа білих кісток. Соковито-зелені, немов яскраве смарагдове намисто, сади й поля прикрашають безлюдний краєвид. Інколи він доходив аж до містечка Корлеоне, вісімнадцять тисяч мешканців котрого животіли в будиночках, розкиданих, як віспа, по обличчю найближчої гори — то були низенькі халупи, складені з темного каменю, видобутого з цієї ж гори. За останній рік у містечку Корлеоне зареєстровано понад шістьдесят убивств, здається, що смерть, як тінь, зависла над містечком. Ген на обрії ліси Фікуцца порушують сувору одноманітність розораної рівнини.

Обидва пастухи-охоронці, супроводжуючи Майкла в його прогулянках, завжди мали при собі «лупару». Ця сицилійська рушниця є улюбленою зброєю мафії. Шеф поліції, якого Муссоліні послав на Сицилію покінчити з мафією, для початку

наказав розібрати усі кам'яні огорожі на острові до метрової височини, щоб вбивці з лупарами не могли ховатися за огорожами й робити засідки, підстерігаючи чергову жертву. Це не допомогло, і тоді шеф поліції вирішив проблему, заарештовуючи й відправляючи на каторжні острови всіх чоловіків, запідозрюваних у зв'язках із мафією.

Коли війська союзників звільнили острів від фашистів, керівники американської воєнної адміністрації гадали, що всі ув'язнені фашистським режимом були демократами, і багато мафіозі отримали призначення мерами сіл або перекладачами при воєнній адміністрації. Фортуна посміхнулася, і мафія відродилася, стала могутньою як ніколи.

Тривалі прогулянки й пляшка міцного вина ввечері, на додаток до чималої миски макаронів із м'ясом, навівали міцний сон. У бібліотеці доктора Таца стояли книжки італійською мовою, і, хоча Майкл говорив одним з італійських діалектів і під час навчання в коледжі відвідував курс італійської мови, читання цих книжок вимагало від нього зусиль і часу. Він говорив уже майже без акценту, хоча ніколи не міг би зійти за мешканця цього округу. Але його могли прийняти за одного з тих дивних італійців, що живуть далеко на півночі Італії, на кордоні зі швейцарцями й німцями.

Каліцтво лівої щоки також уподібнювало його до місцевого жителя. Через брак медичної допомоги така зовнішність не рідкість на Сицилії. Незначне каліцтво, якого не можна виправити через нестачу грошей. У багатьох дітей, багатьох чоловіків на обличчі сліди спотворень, які в Америці усунули б нескладною операцією або ж досконалим лікуванням.

Майкл часто згадував Кей, її посмішку, її тіло. Його завжди мучили докори сумління, він залишив її так нахабно, навіть не попрощавшись. Дивно, але совість ніколи не дорікала за збитих: Солоццо намагався порішити його батька, а капітан Маккласкі скалічив його самого на все життя.

Доктор Таца присікувався до нього з ідеєю косметичної операції на обличчі, особливо надокучливим він ставав, коли Майкл звертався до нього за ліками, щоб утамувати біль, котрий навідував його дедалі частіше. Таца пояснив, що саме під оком

розташований нерв, від якого відгалужується ціла нервова мережа. До речі, це було найулюбленіше місце мафії під час тортур. Вони вишукували його на обличчі своєї жертви гострим, як голка, лезом кирки. Отже, на Майкловому обличчі саме цей нерв було ушкоджено або ж саме на нього тиснув уламок кістки. Проста операція в лікарні Палермо назавжди позбавила б його від нападів болю.

Майкл відмовлявся. Коли лікар допитувався, чому, Майкл шкірився й говорив: «Все ж таки маю хоч якусь згадку про мій дім».

Він насправді не дуже зважав на той біль, хай собі ние, хоча в голові віддавало, немов від вібрації мотора-очисника якоїсь рідини.

Минуло майже сім місяців такого провінційного недбалого життя, коли Майкл відчув, що воно почало гнітити його посправжньому. Якраз о цій порі в донна Томмазіно з'явилося багато роботи, його вже рідко можна було побачити на віллі. У нього виникли чергові непорозуміння з «ноюю мафією», що поставала в Палермо, — з молодими людьми, які швидко розбагатіли навколо післявоєнного будівельного буму в цьому місті. Вони вважали, що їхнє багатство надає їм можливість втрутитися в кровну ворожнечу старих сільських ватажків мафії, яких вони презирливо називали «вусатими Пете». Дон Томмазіно клопотався захистом своїх володінь. Отже, Майкл був позбавлений його товариства й мав задовольнятися байками доктора Таца, котрий уже почав повторюватися.

Якось ранком Майкл вирішив прогулятися аж на гори позаду Корлеоне. Зрозуміло, його супроводжували обидва пастухохоронці. Це робилося навіть не з огляду на захист від ворогів «родини» Корлеоне. Просто було небезпечно будь-кому не місцевому тинятися самому. Навіть місцевим — і то небезпечно. Округа кишіла бандюгами, загонами мафії, що ворогували між собою, загрожуючи водночас усім іншим. Поза тим його могли прийняти за оббирача «пагліайо».

Пагліайо — це невеличка зведена в полі споруда під стріхою, у якій зберігають знаряддя польової праці, щоби сільськогосподарським робітникам не треба було носити їх щодня зі свого будинку в селі. На Сицилії селянин не живе на землі, яку обробляє.

Це вельми небезпечно, а поза тим орна земля, якщо вона в нього є, цінується дорого. Отже, він живе в селі й щоранку пішки подорожує на далеке поле. Робітник, котрий прийшов на лан і побачив, що його пагліайо обібране, — це й справді нещасна людина, у нього марно пропав робочий день. Коли влада виявилася безсилою забезпечити у цьому плані інтереси селян, проблемою зацікавилася мафія й вирішила її у своєму стилі. Вона вислідила і винищила всіх злодіїв, які оббирали пагліайо. Звісно, траплялося й так, що страждали невинні. Не виключено, якщо б Майкл проходив поруч шойно пограбованої пагліайо, його б могли визнати злодієм, якщо ніхто б не поручився за нього.

Отже, якимось ранком Майкл вирушив через поля у далеку прогулянку в супроводі своїх двох відданих пастухів. Один із них був дуже простий хлопець, навіть простакуватий, мовчав як убитий, з непроникним, як у індіанця, обличчям. Це був жилавий невисокий сицилієць — як усі сицилійці до того часу, поки їх не починає розпирати десь у середньому віці. Його звали Кало.

Інший пастух був спритніший, молодший, він уже встиг побачити світу, переважно океанів, тому що під час війни працював матросом італійського військового флоту, хоча й недовго. Шойно він встиг зататуюватися — їхній корабель потопили, а він потрапив у полон до англійців. Але татуювання уславило його у своєму селі. Сицилійці нечасто розмальовують себе татуюванням — у них для цього немає ні часу, ні схильності. (Пастух Фабріціо пішов на це переважно, щоб замаскувати велику червону родиму пляму на животі). Хоча базарні візки вони прикрашали з обох боків гарними примітивними малюнками, зробленими дбайливо і з любов'ю. Хай там як, повернувшись до свого села, Фабріціо не вельми хизувався своїм татуюванням, хоча воно й відтворювало дорогу серцеві сицилійця картину: чоловік протинає кинджалом голих коханця й свою дружину, сплетених над його волосатим черевом. Фабріціо жартував із Майклом, розпитував про Америку, — від них не приховалося його справжнє походження. І все ж таки хлопці не знали, хто він є насправді, знали лише, що переховується і що про нього не можна патякати. Інколи Фабріціо приносив Майклу свіжий сир, від якого ще йшов запах молока.

Ішли курною дорогою, оминаючи віслюків, запряжених у грайливо розмальовані візочки. Навколо буяли рожеві квіти, помаранчеві сади, оливкові й мигдалеві гайки — усе квітувало. Це було несподівано. Майкл гадав, що побачить суху землю, адже сицилійська бідність стала легендарною. А побачив землю у несамовитому буянні, заслану квітчастим килимом, огорнуту пахощами цитринового квіту. Навкруги була така краса, що навіть годі собі уявити, як можуть люди наважитися залишати її. Скільки жорстокості треба мати до інших людей, щоб примушувати їх тікати з отаких райських садів.

Він намірявся дійти до берегового селища Мазара, а ввечері повернутися до Корлеоне на автобусі, хотілося знаходитись як слід, щоб потім добре спалося. Обидва пастухи мали при собі торби з хлібом і сиром, щоб було чим підкріпитися в дорозі. Вони несли свої лупари не ховаючись, немов отак вийшли вдень на полювання.

Ранок видався напрочуд погожим. У Майкла було таке ж почуття, як колись у дитинстві, коли вставав рано влітку, щоб грати в м'яча. Тоді кожний день здавався свіжовимитим і свіжопофарбованим. От як зараз. Сицилію вкрив барвистий килим розмаїтих квітів, а повітря насичене настільки густим духом квітучих помаранчевих і цитринових дерев, що навіть з його ушкодженням на обличчі, яке спричинило часткову втрату нюху, він міг відчувати пахощі. Щока вже давно загоїлася, проте кістки зрослися неправильно й тиск на нерв спричиняв біль у лівому оці. Через це також постійно текло з носа, і оскільки всі носовички невдовзі ставали мокрими, Майкл нерідко сякався просто на землю, як роблять місцеві чоловіки. У дитинстві його дратувало, коли старі італійці, що вважали недостойним користуватись носовичками — цією аристократичною англійською вигадкою, — сякалися просто на стічні решітки асфальту.

А ще здавалося, що у нього «важке лице». Доктор Таца пояснив, що це також є наслідком тиску кісток на нерв. До зрощування кісток цьому легко можна було б запобігти з допомогою нескладного хірургічного інструмента, на зразок ложки, — ним ставлять кістку на місце. Але тепер, говорив лікар, треба в лікарні Палермо зробити серйозну операцію, під час якої на

обличчі йому мусять знову розламати кістки. Для Майкла цих пояснень було досить. Він відмовився. І все ж таки більше за біль і за постійний нежить йому дошкуляло відчуття важкості свого обличчя.

Цього дня він так і не дістався берега. Пройшовши майже п'ятнадцять миль, Майкл і його пастухи зупинилися в тихій зеленій прохолоді помаранчевого гайка, щоб пообідати і випити вина. Фабріціо патякав про те, як він коли-небудь поїде в Америку. Попоївши і випивши, відпочивали у затінку, а Фабріціо, розстібнувши сорочку, поворушив м'язами на череві, і татуювання ожило. Голі коханці на грудях Фабріціо заврушилися, кинджал, загнаний рукою ревнивого чоловіка в їхні тіла, також почав рухатися. Це забавляло їх. Якраз за таким зайняттям Майкла, як говорять сицилійці, «оперішила громовиця».

Нижче помаранчевого гайка простяглися зеленою смугою поля баронового помістя. Далі по дорозі від гайку стояла вілла, вона мала настільки римський вигляд, що, здавалось, її відкопали з руїн Помпеї. Це був, власне, невеличкий палац із просторою мармуровою галереєю й грецькими колонами. Якраз між колонами й з'явилася зграйка сільських дівчаток на чолі з двома огрядними матронами, вдягненими в чорне. Очевидно, що вони були з села й приходили виконати свій старовинний обов'язок перед місцевим бароном — прибрати й підготувати віллу для розміщення у ній барона взимку. А тепер поспішали в поле збирати квіти, якими прикрасять свої оселі. Збирали рожеві квітки сулла, пурпурові гліцинії, перемішуючи їх із помаранчевим і цитриновим цвітом. Дівчата, не помічаючи чоловіків у гайку, підходили щораз ближче.

Сукенки з дешевої барвистої матерії щільно облягали їхні тіла. Усім їм було десь близько двадцяти, але на цій залитій сонцем землі вони вже встигли сформуватися в дорослих жінок. Трійко дівчат погналися за четвертою, вона тікала якраз до їхнього гайку. Переслідувана дівчина тримала в лівій руці пурпурове гроно винограду, а правою обривала великі ягоди й жбурляла у своїх переслідувачок. Її розвихрене кучеряве волосся було майже такого ж пурпурово-темного кольору, як і виноградне гроно, а туге тіло, здається, аж випорскувало з тендітної шкіри.

Якраз перед гайком вона затрималася, помітивши чужі кольори чоловічих сорочок. Завмерла на самих кінчиках пальців, готова, як лань, миттю зірватися з місця. Тепер чоловіки могли з невеликої відстані розгледіти риси її обличчя.

Вона вся була з овалів — овальної форми очі, кістки на її обличчі, контури її брів. Каштанового кольору шкіра, а очі величезні, темно-голубі чи темно-карі, з темними довгими віями, що, здавалося, затіняли миловидне обличчя. Привабливі опуклі уста, хоча й невеликі, солодкі, але не хтиві, темно-рожеві й соковиті, як виноградні грона. Вона була настільки чарівна, що Фабріціо пробурмотів: «Ісусе Христе, візьми мою душу, я вмираю», — він жартував, але слова вихопилися хрипливато. Немовби почувши це зауваження, дівчина стала на повну ногу, крутнулася і побігла назад до своїх переслідувачок. Під вузьким платтячком її стегна ворушилися, як у олениці, — так само непристойно й з тією ж невинною хтивістю. Коли догнала своїх подруг, озирнулася ще раз, і її обличчя було як темна порожняча на полі, прибраному барвистим квітом. Простягнула руку з повною жменюю виноградин і показала на гайок. Дівчата побігли, сміючись, а огрядні матрони у чорному лаяли їх.

Схаменувшись, Майкл Корлеоне побачив, що він уже зірвався на ноги, серце калатало йому в грудях, а голова йшла обертом. Кров шугала по всьому тілу, сягаючи його найвіддаленіших куточків, біла навіть у кінчики пальців на руках, на ногах. З поривом вітру всі пахтіння острова разом наринули на нього: цвітіння апельсинів і лимонів, запахи винограду й квітів. Здавалося, тіло живе саме по собі, не підкоряючись йому. І тут він почув, що обидва пастухи регочуть.

— Що, тебе оперішила громовиця, га? — запитав Фабріціо, ляскаючи його по плечі. Навіть Кало виявив дружне розуміння, потріпав Майкла по руці, промовляючи: «Легше на поворотах». Але голос звучав приязно. А Майкла немов збило машиною. Фабріціо подав пляшку з вином, і Майкл надовго припав до неї. Вино повернуло ясність мислення.

— Про що ви тут патякаєте, овечі кавалери? — запитав Майкл. — Обидва весело зареготали. А чесний Кало відповів з усією серйозністю:

— Гроловиці не приховати. Коли вона тебе оперіщить, то всі бачать. Боже, не соромся цього, чоловіче, дехто молиться, щоб його оперіщила гроловиця. Ти щасливий хлопець.

Майклу не подобалося, що його почуття настільки легко помітили. Але таке трапилося з ним вперше. З теперішнім почуттям аж ніяк не можна було порівняти його ранні романи, його любов до Кей — любов, зумовлену її ніжністю, освіченістю та ще й контрастом між добрим і недобрим. А тепер Майкл відчував нездоланне бажання володіти, обличчя дівчини назавжди закарбувалося в його свідомості, він знав, що вона не йтиме йому з думок протягом усього життя, якщо він не оволодіє нею. Життя спростилося, все зосереджувалося на одному, а інше не варто навіть і побіжної уваги. У вигнанні він постійно згадував про Кей, хоча й розумів, що їм уже ніколи не стати закоханими чи навіть просто друзями. Бо як там не крути, а він убивця, мафіозі, що вже «пройшов гарт». Але тепер Кей зникла з його думок назавжди. Фабріціо коротко запропонував:

— Я піду в село й розпитаю про неї. Як знати, раптом вона доступніша, ніж ми уявляємо. Бо від гроловиці є лише один засіб, чи не так, Кало?

Другий пастух згідно хитнув головою. Майкл нічого не казав. Він ішов слідом за пастухами дорогою до ближнього села, у якому зникла дівчача зграйка.

Село тіснилося навколо звичайного центрального майдану з фонтаном посередині. Але воно лежало обабіч великої дороги, отже, мало кілька крамничок, винних магазинчиків та ще й кафе з трьома столиками на невеличкій терасі. Пастухи сіли за один із них. Майкл сів разом з ними. Дівчат ніде не було видно. Якби не малі діти та ледачі віслюки, що збилися без діла при дорозі в холодку, можна було б сказати, що село вимерло.

На терасу вийшов власник кафе обслужити їх. Це був коротенький життєрадісний чоловічок, майже карлик, проте він радісно привітав їх і поставив на їхній стіл страву з турецького гороху.

— Ви не місцеві, — сказав він, — отже, послухайте моєї поради. Спробуйте мого вина з власного винограду й зробленого моїми синами. Вони змішують його з апельсинами й лимонами. Це найкраще вино в Італії.

Отримавши згоду, він приніс глек вина, воно виявилось ще кращим, ніж можна було сподіватися з його слів, темно-червоне й міцне, як бренді. Фабріціо розпитував у власника кафе:

— Об заклад б'юся, що ти знаєш усіх дівчат на селі. Ми бачили кілька красунь, що йшли по дорозі, а одна з них, найкраща, оперішила оцього нашого друга блискавкою, — він вказав на Майкла.

Власник кафе поглянув на Майкла з підвищеною цікавістю. Його криве обличчя перед тим здалося йому пересічним, не вартим другого погляду. Але чоловік, якого оперішила громовиця, — це вже інша річ.

— Тобі б не завадило, мій друже, взяти із собою кілька пляшок вина, — порадив він. — Інакше тобі важко буде заснути вночі.

— Чи ти не знаєш дівчини, — запитав його Майкл, — з кучерявим волоссям? З кремовою шкірою, з величезними темними очима? Чи не знаєш ти такої дівчини у вашому селі?

— Ні, не знаю, — коротко відповів власник кафе й подався з тераси всередину.

Вони втрюх, не кваплячись, спорожнили глек вина й гукнули, щоб їм принесли ще. Власник не з'являвся. Фабріціо пішов всередину, щоб розшукати його. А коли вийшов, то скорчив гримасу й сказав Майклу:

— Я так і знав, ми розпитували про його ж доньку, і тепер він там розпалюється, хоче провчити нас. Думаю, нам краще мерщій забиратися до Корлеоне.

Незважаючи на місяці, прожиті на острові, Майкл ще й досі не міг призвичаїтися до уразливості сицилійців у питаннях сексу, а цей випадок був надзвичайний навіть для сицилійця. Проте обидва пастухи поставилися до такого повороту подій із розумінням і заквапили його в дорогу. Фабріціо докинув:

— Старий виродок сказав, що у нього двоє дужих синів. Варто тільки йому свиснути. Ходімо звідси.

Майкл холодно зиркнув на нього. Дотепер він був тихий лагідний молодий чоловік — типовий американський хлопчина, за винятком того, що оскільки переховується на Сицилії, то, очевидно, вже чинив у житті як мужчина. Двоє пастухів уперше відчували на собі погляд Корлеоне. Дон Томмазіно, знаючи справжнє походження Майкла та його пригоду, завжди був із ним

обережний, поведився як із рівним собі «поважним чоловіком». Але ці прості чабани склали своє, помилкове уявлення про Майкла, не дуже глибоке. Крижаний погляд, люте біле обличчя Майкла, його гнів, що йшов від нього, як холодна пара від льоду, зітер посмішки з їхніх мармиз, фамільярність як вітром здуло.

Побачивши, що ними опанувала належна поважна уважність, Майкл наказав:

— Приведіть цього чоловіка до мене.

Вони вже не вагалися. Почепили на плечі свої лупари й пішли в темнувате прохолодне кафе. Кількома секундами пізніше з'явилися знову, між ними йшов власник кафе. Коротун зовсім не здавався переляканим, проте його гнів був уже дещо стриманіший. Майкл, відкинувшись на стільці, якусь мить уважно вивчав цього чоловіка. А потім сказав заспокійливо:

— Я розумію, що балачками про твою доньку я образив тебе. Отже, вибач мені. Я чужинець у цій країні і не знаю як слід ваших звичаїв. Але повір, я не мав на увазі виказати неповагу тобі чи їй.

Пастухи-охоронці були вражені. Майкл ніколи не розмовляв із ними таким тоном. Тепер він говорив владним голосом, хоча й висловлював вибачення. Власник кафе зітнув плечима і ще більше нашорошився, оскільки побачив, що розмовляє не із сільським хлопцем.

— Хто ти й чого тобі треба від моєї доньки?

Не вагаючись ані хвилини, Майкл відповів:

— Я американець, на Сицилії ховаюся від американської поліції. Мене звуть Майкл. Ти можеш повідомити про це поліцію й заробиш собі ціле багатство, але тоді твоя донька замість того, щоб знайти собі чоловіка, втратить батька. У всякому разі я хочу побачитися з твоєю донькою. З твого дозволу й під наглядом твоєї родини. З дотриманням усіх правил і звичаїв. З усією пристойністю. Я порядна людина й не збираюся збезчестити твою доньку. Хочу зустрітися з нею, поговорити і тоді, якщо це відповідатиме нашим обопільним побажанням, одружитися з нею. Якщо ні — ти більше ніколи мене не побачиш. Зрештою, я їй можу видатися несимпатичним, а з цим нічого не вдієш. Але коли настане відповідний момент, я розповім тобі про себе все, що повинен знати батько дружини.

Усі троє дивилися на нього з подивом. Фабріціо благоговійно прошепотів: «Та це ж справжнісінька громовиця». Здається, вперше власник кафе уже не був такий впевнений чи такий обурений, як перед тим, він взагалі не знав, чи варто гніватися. Нарешті запитав:

— Чи ти друг наших друзів?

Оскільки пересічний сицилієць ніколи не вимовить вголос слово «мафія», це було найбільше, що міг собі дозволити власник кафе, запитуючи у Майкла, чи він є членом мафії. Зазвичай саме так і питали, але ніколи в людини, якою не цікавилися.

— Ні, — відповів Майкл, — я чужинець у цій країні.

Власник кафе ще раз зиркнув на його покалічену ногу, на цибаті ноги, які нечасто спостерігають на Сицилії. Він подивився на обох пастухів, що носили свої лупари у всіх на виду, не криючись, нікого не побоюючись, пригадав, як вони прийшли в кафе й повідомили, що їхній падроне хоче переговорити з ним. Власник гаркнув тоді їм: «Хай краще той байстрик забирається з тераси!» — але один із пастухів порадив йому:

— Повір мені, буде краще, якщо ти вийдеш і сам з ним поговориш.

І щось-таки змусило його вийти. А тепер щось підказало йому: було б краще виказати цьому незнайомцеві деяку гостинність. Він мовив:

— Приходь у неділю пополудні. Мене звать Вітеллі, а мій будинок стоїть он там на горі, над селом. Але приходь сюди в кафе, а я вже приведу тебе додому.

Фабріціо рипнувся щось сказати, але Майкл так зиркнув на нього, що у пастуха відразу язик присох до зубів. Це також не залишилося поза увагою Вітеллі. Отже, коли Майкл встав і простягнув йому руку, власник кафе потис її й посміхнувся. Він ще наведе довідки і якщо отримає невітніші відомості, то завжди зможе зустріти Майкла зі своїми синами, котрі також розуміються на рушницях. У власника кафе теж були зв'язки з «друзями друзів». Але щось підказувало йому, що це один із тих несподіваних щасливих подарунків долі, у які вірить кожний сицилієць, щось підказувало йому, що врода його дочки принесе щастя, а її сімейству достаток. І це непогано. Бо місцеві хлопці уже

починають увиватися навколо неї, а чужинець із покаліченим обличчям може їх відлякати. Вітеллі, показуючи свою добру волю, дав незнайомцям на дорогу пляшку свого найкращого і найхолоднішого вина. Він помітив, що рахунок оплатив один із пастухів. Це справило на нього ще більше враження, бо доводило, що Майкл справді повелівав людьми, котрі його супроводжували.

Майкл втратив бажання до пішої прогулянки. Вони знайшли гараж, найняли машину з водієм, і той доправив їх до Корлеоне, а десь перед вечерею пастухи, очевидно, вже оповістили доктора Таца про те, що трапилося. Бо цього вечора в саду доктор Таца повідомив дону Томмазіно:

— Сьогодні нашого друга оперіщила громовиця.

Здається, новина не вразила дона Томмазіно. Він пробуркотів:

— Я б хотів, щоб блискавиця оперіщила декого з молодиків у Палермо, може б, тоді вони дали мені спокій.

Він мав на увазі новочасних ватажків мафії з великих міст, таких як Палермо, котрі кидали виклик могутності старої гвардії, до якої він належав. Майкл сказав Томмазіно:

— Я хотів би, щоб ти наказав пастухам залишити мене самого цієї неділі. Я збираюся поїхати на обід до батьків дівчини й не хотів би, щоб вони тинялися поруч.

Дон Томмазіно несхвально схитнув головою.

— Я відповідаю за тебе перед твоїм батьком, отож не звертайся до мене з таким проханням. Крім того, я чув, що ти вже і про одруження говорив. Я не можу допустити цього, поки не повідомлю про це твого батька.

Майкл Корлеоне говорив обережно, зважаючи на те, що він, зрештою, був поважною людиною.

— Доне Томмазіно, ти знаєш мого батька. Він стає глухий і не чує, коли хтось говорить йому «ні». І він не відступить, поки йому не скажуть «так». І, незважаючи на це, від мене йому доводилося багато разів чути «ні». Я розумію твої проблеми з охоронцями і не хочу створювати для тебе неприємностей — хай будуть при мені в неділю, але якщо я вирішу одружитися, то одружуся. Звісно; якщо я не даю своєму батькові права втручатися в моє особисте життя, то було б образою для нього, якби я надав таке право тобі.

— Що ж, — зітхнув капо-мафіозі, — тоді доведеться тебе женити. Я знаю твою громовицю. Вона гарна дівчина з поважної родини. Якщо ти збезчестиш їх, то її батько зробить все, щоб тебе вбити, і тобі доведеться пролити кров. Я дуже добре знаю цю родину і не можу допустити, щоб таке сталося.

— А може, я їй не сподобаюся, — відповів Майкл, — вона ще молоденька й скаже, що я старий для неї. — Майкл побачив, що обидва чоловіки посміхаються. — Мені треба гроші на подарунки й, мабуть, буде потрібна машина.

— Фабріціо про все потурбується, — погодився дон. — Він розумний хлопчина, а на флоті його вивчили на механіка. Вранці я дам тобі гроші й повідомлю твого батька про те, що тут відбувається. Це я мушу зробити.

Майкл запитав у доктора Таца:

— Можете дати мені щось таке, аби висушити ці трикляті шмарклі, які завжди течуть у мене з носа? Не можу ж я, щоб дівчина тільки й бачила, як я їх втираю.

— Це я тобі влаштую за допомогою ліків, перед тим як ти йти-меш до неї, — пообіцяв доктор Таца. — Правда, відчуватимеш ніби омертвіння м'язів, але ж ти ще певний час не будеш із нею цілуватися. — Обидва — і доктор, і дон — посміхнулися цьому дотепу.

До неділі у Майкла вже була машина «Альфа Ромео», трохи пом'ята, але ж на ходу. Він також з'їздив автобусом до Палермо, щоб придбати подарунки дівчині та її родині. Довідався, що дівчину звали Аполлонія, і щоночі марив її вродливим личком, повторював її чудове ім'я. Доводилося випивати чимало вина, щоб примусити себе хоч трохи поспати, а служницям у домі було наказано коло його ліжка завжди ставити охолоджену пляшку вина. Щоночі він її осушував.

У неділю під розлогі церковні дзвони, що саме перекочувалися по всій Сицилії, він під'їхав на «Альфа Ромео» до села й зупинив машину навпроти кафе. Кало й Фабріціо сиділи зі своїми лупарами на задньому сидінні, Майкл наказав їм чекати у кафе, їм нема чого потикатися в будинок. Кафе було вже зачинене, але Вітеллі чекав їх на порожній терасі, зіпершись на поруччя.

Потисли руки, Майкл узяв три пакунки з подарунками, і вони подалися на гору, у будинок Вітеллі. Його домівка виявилася

більшою за звичайні сільські халупи, значить, Вітеллі не потерпав через злидні.

Усередині, як у всіх домах, статуетка мадонни під склом, коло неї червоненькі язички традиційних свічок. Обидва сини вже чекали на них, вдягнені по-недільному у все чорне. Міцним хлопцям було ледь за двадцять, проте через важку роботу на фермі вони здавалися старшими за свій вік. Енергійна мати виявилася такого ж невеличкого зросту, як і батько. Дівчини ніде не було видно.

Після привітань, яких Майкл майже не чув, вони сіли в кімнаті, котру з однаковим успіхом можна було сприймати і за вітальню, і за їдальню. Невеличка кімната була заставлена різноманітними меблями, проте все виказувало, що для Сицилії вона була доволі пристойною.

Майкл вручив подарунки сеньйору й сеньйорі Вітеллі. Батькові — золотий ніж для обрізання сигар, матері — відрізок найкращої матерії, яку тільки можна купити в Палермо. При ньому ще залишався пакунок для дівчини. Його подарунки прийняли зі стриманою подякою. Подарунки були дещо передчасними; не слід дарувати нічого до другого візиту.

Батько сказав йому по-сільському прямо, як чоловік чоловікові:

— Не думай, що ми такі вже останні люди, коли так легко приймаємо в себе незнайомця. Але сам дон Томмазіно ручався за тебе, а ніхто в нашій провінції не може піддавати сумніву слово цього доброго чоловіка. Отже, ми вітаємо тебе. Але мушу сказати тобі: якщо ти маєш серйозні наміри щодо нашої доньки, то нам треба більше знати про тебе й про твою родину. Ти міг би це зрозуміти, адже ваш рід походить із цих країв.

Майкл згідно кивнув і ввічливо повідомив:

— Я готовий завжди розповісти вам усе, що ви б хотіли знати.

— Я не допитливий чоловік, — підняв руку сеньйор Вітеллі. — Спершу побачимо, чи виникне в цьому потреба. А тепер я тебе приймаю в моєму будинку як друга дона Томмазіно.

Хоча у ніс йому закапали якісь ліки, Майкл нюхом відчув присутність дівчини в кімнаті. Він обернувся й побачив її в аркових дверях, що вели до задньої половини дому. Пахло щойно

зірваними квітами й цитриновим цвітом, хоча не було ніяких квітів в її чорним-чорному кучерявому волоссі, в її простому чорному платті, очевидно, найкращому — святковому. Вона швидко глянула на нього й ніяково посміхнулася, а потім опустила долу очі й присіла біля матері.

І знову Майкл відчув, як йому перехопило дихання, як по всьому тілу кров рознесла не тільки жадання, а якусь навіжену чуттєву несамовитість. Вперше він зрозумів традиційну ревнивість італійських чоловіків. Цієї миті він ладен був убити будького, хто б насмілювався доторкнутися до цієї дівчини, хто б наважився зазіхати на неї, кому б заманулося забрати її від нього. Він зараз дорожив нею, наче скнара золотою монетою, марив нею, як сільський орендар, що мріє про власну землю. Ніщо не може зупинити його від володіння нею, від того, щоб замкнути її в будинку й тримати лише для себе. Не хотів, аби ще хтось дивився на неї. Коли вона повернулася, щоб посміхнутися до одного зі своїх братів, Майкл, навіть не усвідомлюючи того, глянув на хлопця поглядом убивці. Родина бачила: наявний класичний випадок «громовиці» — і це всіх заспокоїло. Доки вони поберуться, молодий чоловік буде як тісто в руках їхньої доньки. Після весілля все, звісно, зміниться, але це вже не матиме значення.

Майкл купив собі у Палермо новий одяг, і родина бачила, що він не якийсь там селянин, а свого роду дон. Покалічене обличчя не надавало йому такого жахливого вигляду, як здавалося, оскільки неушкоджена половина обличчя була настільки гарною, що каліцтво навіть надавало певної симпатичності. І у всякому разі в цій країні, щоб називатися калікою, треба витримати порівняння з цілим натовпом фізично спотворених людей.

Не криючись, Майкл роздивлявся дівчину, миловидні овали її обличчя. Тепер він бачив, що її губи майже сині, настільки густа кров пульсувала в них. Промовив, не наважуючись назвати її по імені:

— Цими днями я бачив тебе коло помаранчевого гайку, коли ти втекла. Сподіваюсь, я не перелякав тебе?

Дівчина лише на мить підняла на нього очі й заперечливо хитнула головою. Але з очей йшла така чарівлива сила, що Майкл відвів погляд. Мати докірливо зауважила:

— Аполлонія, скажи щось бідному хлопцеві. Він проїхав таку відстань, щоб зустрітися з тобою.

Але довгі дівочі вії залишалися опущеними вниз, немов крила над її очима. Майкл вручив їй подарунок, загорнутий у золотистий папір, і дівчина поклала пакунок на коліна. Батько підказав:

— Розгорни його, дівчино. — Але її руки не поворухнулися. У неї були маленькі смагляві руки, неначе в хлопчиська. Мати взяла й сама миттю розкрила пакунок, проте з необхідною обережністю, щоб не розірвати коштовний папір. Червона оксамитова скринька для ювелірних коштовностей примусила її на мить зупинитися, вона ще ніколи в житті не тримала у руках таких речей і не знала, як відкривається замочок. Проте відкрила майже інстинктивно й вийняла подарунок.

У неї в руці блищав ваговитий золотий ланцюжок, який носять замість намиста. Подарунок навівав благоговійну побожність не лише тому, що красномовно засвідчував свою коштовність, але й тому, що в цьому суспільстві золотий дарунок був також заявою про серйозність намірів. Це було рівнозначне пропозиції укладати шлюб чи, точніше, сигналом про намір зробити пропозицію одружитися. Не могло бути жодних сумнівів щодо намірів чужоземця. Так само, як і щодо його майнового стану.

Аполлонія все ще не доторкнулася до подарунка. Мати тримала його в руках, щоб Аполлонія могла побачити його, донька на мить підвела довгі вії, а потім глянула прямо на Майкла серйозними карими очима і промовила: «Грація».

Він вперше почув її голос. У ньому була й оксамитова ніжність, і сором'язливість молодості, він задзвенів, як дзвіночок, у вухах Майкла, котрий і надалі не дивився на неї, розмовляючи з її батьком і матір'ю, тому що надто губився, позираючи на дівчину. Але він помітив, що, незважаючи на старомодний вільний крій сукні, її тіло майже світилося крізь одяг надзвичайною чутливістю. І помітив, як темнішала її кремова шкіра, коли кров приливала їй до лиця.

Нарешті Майкл підвівся, щоб іти, разом з ним підвелось з-за столу все сімейство. Усі попрощалися за руку, і дівчина, що стояла навпроти нього, також. Дотик її долоні немов обпалив Майкла. Батько зійшов разом із ним вниз й запросив Майкла на обід

наступної неділі. Майкл кивнув, хоча й знав, що не зможе витерпіти тиждень без дівчини.

І він не став чекати. Наступного дня приїхав у село без своїх пастухів, зайшов на терасу кафе поговорити з її батьком. Сеньйор Вітеллі зглянувся над ним і послав за матір'ю з донькою, щоб прийшли посидіти разом із ними. Зустріч уже не була такою вимушеною. Дівчина Аполлонія менше соромилась і більше говорила. Вдягнулася у своє щоденне квітчасте бавовняне плаття, яке більше личило їй.

Наступного дня було те саме. Лише цього разу Аполлонія нацепила золотий ланцюжок, подарований Майклом. Він посміхнувся їй, знаючи, що це був для нього знак. Пройшовся з нею на гору, її мати йшла невідступно за ними. Але молодим неможливо не доторкнутись одне до одного. Одного разу Аполлонія спіткнулася й заточилася на нього, тож йому довелося підтримати дівчину. Від доторку до її тіла, такого гарячого й такого живого, в Майкла несамовито зашугала кров. Вони не могли бачити, як, йдучи за ними, посміхнулася її мати, адже донька була гірською кізонькою і, як виросла з пелюшок, зроду не оступалася на цій гірській дорозі. Посміхнулася ще й тому, що лише так міг до заміжжя цей молодий чоловік доторкнутися до тіла її доньки.

Так тривало два тижні. Щоразу Майкл приносив їй подарунки, і під кінець вона не була вже такою сором'язливою. Але їм ніколи не щастило зустрітись без наглядача з її родини.

Вона була простою сільською дівчиною, трохи навченою читати та писати, не мала ніякого уявлення про світ, але в ній відчувалася свіжість і жадоба життя, а це на додаток до мовного бар'єра робило її привабливою в очах Майкла. Усе йшло дуже гладко. Майкл легко влаштував усе так, як йому хотілось. І тому, що дівчина не лише була захоплена ним, але й знала, що він багатий, весілля призначили на неділю через два тижні.

Тепер підключився й дон Томмазіно. Він отримав із Америки вістку, що Майкл може чинити на власний розсуд, але необхідно вжити всіх застережних заходів. Тому дон Томмазіно призначив себе посадженим батьком молодого, отже, його охоронці могли взяти участь у весіллі. Кало й Фабріціо також були у весільному поїзді на боці Корлеоне, так само як і доктор Таца.

Молоді житимуть після весілля на віллі доктора Таца, обнесений кам'яною стіною.

Відгуло звичайне сільське весілля. По всій дорозі від церкви й до будинку молодої селяни стояли на вулицях і кидали квіти на молодих та гостей. А весільна процесія жбурляла в сусідів жменями зацукреного мигдалю — традиційних весільних цукерок, залишки яких виклали цукристими білими гірками на ліжку нареченої, цього разу — на ліжку символічному, бо першу ніч молоді мали провести не в Корлеоне, а на віллі доктора Таца. Весілля гуло аж до півночі, але молоді залишили його раніше на «Альфа Ромео». Коли настав час їхати, Майкла здивувало, що на прохання нареченої її мати також збирається з ними на віллу Корлеоне. Батько пояснив: дівчина молода, незаймана, трохи перестрашена, треба, щоб хтось поговорив із нею ранком після шлюбної ночі, направив її, якщо не все буде гаразд. Інколи справи могли дуже ускладнюватися. Майкл помітив, що Аполлонія дивиться на нього із сумнівом у великих карих очах лані. Посміхнувся до неї підбадьорливо.

Отак і сталося, що вони поїхали з Корлеоне до вілли разом із тещею. Але стара одразу ж подалася до служок доктора Таца, вона лише обняла доньку, поцілувала й зникла з очей. Майклу і його нареченій дозволили піти самим до їхньої великої спальні.

Аполлонія все ще була одягнена у весільне вбрання, вкрите вельоном. Її валізи з машини вже перенесли в кімнату. На невеличкому столику стояла пляшка вина й тарілка з маленькими весільними тістечками. Величезне ліжко під пологом весь час нагадувало їм про себе. Дівчина стояла серед кімнати й чекала, що Майкл зробить перший рух.

І ось тепер, коли вперше залишилися самі, коли вона була його дружиною по закону, коли вже не залишилося перешкод, щоб насолоджуватися її тілом і обличчям, про які він марив щоночі, Майкл не міг примусити себе наблизитися до неї. Він дивився, як вона зняла фату й повісила її на спинку стільця, а корону молодої поклала на невеличкий туалетний столик. На столику вишикувалися рядочками різноманітні парфуми й креми, надіслані з Палермо на Майклове замовлення. Якусь мить дівчина розглядала їх.

Майкл вимкнув світло, вважаючи, що дівчина чекає на темряву, щоб заховати в неї своє тіло, коли роздягатиметься. Але крізь незакриті вікна світив яскравий, неначе із золота, сицилійський місяць, і Майкл пішов зачинити внутрішні віконниці, але не зовсім, бо тоді в кімнаті була б задуха.

Дівчина все ще стояла біля столика, і Майкл вийшов з кімнати і пішов вниз через вітальню до ванної. У саду випив із доктором Таца й доном Томмазіно склянку вина, в той час як жінки готувалися до сну. Повернувшись, сподівався побачити Аполлонію в її нічній сорочці і між простирадлами. Його здивувало, що мати не допомогла доньці порадою. А може, Аполлонія чекала, що він допоможе їй роздягтися. Але був певен, що вона надто сором'язлива, надто невинна для такого прогресивного поведження.

Повернувшись до кімнати, побачив, що в ній темно, хоч око виколи, хтось повністю закрити віконниці. Навпомацки дістався до ліжка, під простирадлом вгадував обриси тіла Аполлонії, вона лежала спиною до нього, згорнувшись калачиком. Роздягнувся й голий прослизнув під простирadlo. Доторкнувся рукою до шовковистої шкіри. Вона лежала без сорочки. Ця сміливість зворушила Майкла. Вона повільно повернулася, і він обережно поклав руку їй на плече й легенько притягнув до себе. Його рука доторкнулася її грудей, тендітних й тугих, і дівчина раптом опинилася в його обіймах настільки швидко, що їхні тіла притислися одне до одного, немов наелектризовані, він обхопив її руками, палко цілував теплі уста, притискав до себе й потім перекотився усім тілом на неї.

Її тіло і волосся виявилися на дотик немов туго напнутий шовк, вона вся була бажана; як океанська хвиля до берега, так вона линула до нього в еротичній несамовитості незайманого дівчиська. Коли він проник, вона завмерла лише на секунду, а потім рухом вперед зіпила атласні ноги над його стегнами. Скінчили кохатися настільки щільно притиснені одне до одного, що розімкнутися було все одно, що зробити останній конвульсивний рух перед смертю.

Цієї ночі й вздовж наступних тижнів Майкл повністю зрозумів, чому соціально примітивні люди надають такого значення

дівочій незайманості. Він переживав період чуттєвості, якого ніколи не знав, чуттєвості, присмаченої відчуттям чоловічої могутності. У ці перші дні спільного життя Аполлонія стала майже його рабинею. Довірлива й любляча, молода повнокровна дівчина, збуджена від цнотливості до еротичності, була такою жаданою, як гарно дозрілий фрукт.

Своєю присутністю вона доволі прикрасила нудне чоловіче життя на віллі. Наступного ж після шлюбної ночі дня вона відправила свою матір додому й верховодила за їхнім столом зі світлою дівочою привабливістю. Дон Томмазіно щодня вечеряв із ними, а доктор Таца переповів свої старі історії. Усі проводили приємні вечори, п'ючи вино в саду, наповненому скульптурами, прикрашеними гірляндами криваво-червоних квітів. А ночами молоді у своїй спальні присвячували години гарячковому кохання. Майкл не міг навтішатися чудово вирізьбленим тілом Аполлонії, її шкірою медового відтінку, її величезними карими очима, що світилися пристрастю, запахом її тіла, жіночим, але солодким і до неможливості божественним, немовби вона була сама Афродіта. Її дівоча пристрастність додавалася до його шлюбної пожадливості, і нерідко вони, виснажені, засинали вже на світанку. Інколи, стомлений, але ще не готовий до сну, Майкл сідав на підвіконня й дивився на розкрите тіло сонної Аполлонії. Її обличчя було чарівним під час сну, довершене обличчя — раніше такі доводилося бачити лише в італійських мадонн на репродукціях у книжках із мистецтва. До речі, ніяка художницька майстерність не могла надати їм вигляду незайманої цнотливості.

У перший тиждень після весілля вони виїздили на «Альфа Ромео» на пікніки й невеличкі прогулянки. Але згодом дон Томмазіно відвів Майкла за руку вбік і повідомив, що після весілля в цій частині Сицилії всім уже стало відомо, хто він і що він, отже, треба стерегтися ворогів «родини» Корлеоне, чії довгі руки сягали аж до цього притулку на Сицилії. Дон Томмазіно виставив озброєну охорону навколо вілли, а двоє пастухів, Кало й Фабріціо, постійно перебували там. Отож Майкл із дружиною тепер вимушені були весь час залишатися на віллі. Тут він навчав Аполлонію читати й писати англійською та водити машину у дворі. У цей час дон Томмазіно був заклопотаний, і з нього був

поганий співрозмовник. Доктор Таца говорив, що дон все ще мав клопіт із новою мафією в Палермо.

Якось ввечері стара сільська жінка, що працювала у саду, принесла миску свіжих оливок, а потім звернулася до Майкла й запитала:

— Чи правда те, про що всі говорять, — ніби ти син дона Корлеоне, Хрещеного Батька з Нью-Йорка?

Майкл бачив, як дон Томмазіно обурено струснув головою, не вдоволений тим, що їхній секрет відомий всім і кожному. Але стара дивилася на нього з таким виглядом, прагнучи встановити істину, що Майкл підтвердив.

— Чи ви знаєте мого батька? — запитав Майкл.

Жінку звали Філомена, у неї було таке зморшкувате й темне обличчя, як волоський горіх, а її почорнілі зуби, здавалося, просвічували крізь шкаралупу шкіри на каптановому обличчі. Вперше за весь час, проведений ним на віллі, вона посміхнулася до нього.

— Одного разу Хрещений врятував мені життя і здоровий глузд, — сказала вона і вказала жестом на свою голову. Очевидно, їй кортіло про щось ще розповісти, і Майкл захопив її посмішкою. Вона запитала майже з острахом.

— Це правда, що Лука Бразі мертвий?

Майкл підтвердив і був здивований, коли побачив полегшення на обличчі старої жінки. Філомена перехрестилась і промовила:

— Пробач мені, Боже, але нехай його душа вічно страждає в пеклі.

Майкла завжди цікавила загадка Бразі, і він інтуїтивно відчув, що цій жінці відома пригода, про яку йому не наважилися розповісти Сонні й Хейген. Він налив жінці склянку вина й запросив сісти разом із ними.

— Розкажи мені про мого батька й Луку Бразі, — сказав лагідно. — Мені дещо відомо, але як вони стали друзями і чому Бразі став такий відданий батькові? Не бійся, розкажи все, як було.

Зморшкувате обличчя й родзинки темних очей Філомени повернулися до дона Томмазіно, котрий якимсь робом дав дозвіл розповідати. Вони провели цей вечір, слухаючи історію Філомени.

Тридцять років тому Філомена була акушеркою в Нью-Йорку, на Десятій авеню, обслуговувала італійську колонію. Жінки постійно вагітніли, і вона процвітала. Навіть давала поради лікарям, коли ті намагалися полегшити важкі пологи. Її чоловік на той час працював власником успішної продовольчої крамнички, нещасна душа вже на тому світі, хай благословить його Господь, хоча він і був картяр і волоцюга й ніколи не відкладав про чорний день. Та хай би там що, а однієї проклятої ночі тридцять років тому, коли всі порядні люди вже давно спали, хтось постукав до Філомени в двері. Це її не збентежило, адже то був саме час, коли діти розсудливо вирішують з'явитися на грішну землю, отже, вона вдяглася й відчинила двері. За дверима стояв Лука Бразі, про якого вже тоді розповідали жадливі речі. Було також добре відомо, що він ще нежонатий. Філомена відразу ж перелякалася. Вона вирішила, що він прийшов зробити недобре її чоловікові, який, мабуть, відмовив Бразі в якійсь незначній послугі.

Але Бразі прийшов у звичних для неї справах. Він сказав Філомені, що десь у будинку неподалік жінка мала от-от народити і їй треба поспішати з ним. Філомена відразу ж відчула щось недобре. Огидне лице Луки Бразі тієї ночі було майже як у божевільного, не інакше як у нього вселився тоді якийсь диявол. Вона відмовлялась, посилаючись на те, що приймала лише в тих жінок, про перебіг вагітності яких знала, але він пхнув їй у руку жменю зеленавих доларів і різко наказав йти разом із ним. Вона була дуже перелякана і не наважилась відмовитися.

На вулиці на них чекав «Форд», за кермом котрого сидів такий же відчаюга, як і Лука Бразі. Їхали з півгодини до невеличкого дерев'яного будинку в Лонг-Айленд-Сіті, одразу за мостом. У будинку на дві сім'ї зараз, очевидно, ніхто не жив, окрім Луки Бразі та його банди. Бо на кухні ще кілька горлорізів пили й грали в карти. Бразі повів Філомену по сходах на другий поверх у спальню. На ліжку чекала гарна молода дівчина, схожа на ірландку, з нафарбованим обличчям, рудим волоссям, а живіт у неї випирав, як у поросної свиноматки. Нещасна дівчина була до того налякана, що, побачивши Бразі, від жаху відвернулася, так, саме від жаху, бо за все своє життя Філомена ніколи не бачила

нічого жадливішого за презирливий вираз на огидному обличчі Бразі (вимовивши це, Філомена знову перехрестилась).

Коротше кажучи, Бразі вийшов із кімнати. Двоє з його людей допомогли акушерці, дитина народилась, а виснажена мати поринула в глибокий сон. Покликали Бразі, і Філомена, загорнувши немовля ще в одну ковдру, простягнула згорток до нього і промовила:

— Якщо ти батько, то візьми її, а я свою роботу вже закінчила.

Бразі зиркнув на неї недобрими очима, а його обличчя жахало, як обличчя божевільного.

— Так, я батько, — відповів він. — Але я не хочу, щоб на світі залишився живий хтось із цієї породи. Знеси його вниз і вкинь у пічку.

Спочатку Філомена подумала, що не зрозуміла його належним чином. Її спантеличило вжите ним слово «порода». Чи він мав на увазі, що мати не італійка? Чи йому не подобалося те, що дівчина, за всім було видно, з вульгарних, одне слово, повія? Чи він хотів сказати, що ніхто не мав жити на цім світі, якщо він походить від нього? А потім вирішила, що він брутально пожартував. Відрізала йому:

— Це твоя дитина, роби з нею, що хочеш. — І вона спробувала вручити йому пакунок.

На цей час виснажена мати прокинулася і повернулася обличчям до них. Вона лише й встигла побачити, як Бразі люто жбурнув згорток у груди Філомені. Вона покликала слабким голосом:

— Лука, Лука, вибач мені.

І Бразі обернувся до неї.

— Це було жадливо, — говорила Філомена. — Просто жадливо. Вони мали вигляд скажених тварин. Вони обоє не були схожі на людей. Здавалося, що кімната палахкотіла від зненависті, якою вони нагороджували одне одного. Цієї миті для них нічого не існувало, навіть шойно народженої дитини. А поза тим була ще якась неймовірна пристрасть. Якась кровожерна демонічна жадоба, щось настільки неприродне, як у навік проклятих, як ти, може, знаєш.

Потім Лука Бразі повернувся до Філомени й хрипко прогарчав:

— Роби, як я сказав. Я тебе озолочу.

У Філомени від переляку відібрало мову. Вона лише запечливо захитала головою. Врешті спромоглася прошепотіти:

— Зроби сам, ти батько, роби, якщо тобі хочеться.

Але Бразі не відповів. Натомість видобув ножа з-під сорочки:

— Я переріжу тобі горлянку, — сказав він.

Очевидно, у неї був шок, бо надалі вона запам'ятала тільки, як усі вони стоять у підвалі цього ж таки будинку перед квадратною залізною піччю. Філомена все ще тримає дитину, загорнуто в ковдру, дитя притихло, мабуть, спало. Може, коли б воно кричало, може, коли б я здогадалась ущипнути його, бідкалася Філомена, може б, цей монстр й змилосердився.

Мабуть, один із чоловіків розкрив дверцята печі, бо вона бачила вогонь. А потім їх із Бразі залишили в підвалі самих, під трубами, вкритими краплями води. Там відгонило мишачим смородом. Бразі ще раз вийняв ніж. Не могло бути ніякого сумніву, що він заріже її. Виднілися полум'я й очі Луки Бразі. Його обличчя — як пика диявола, у ньому не було нічого людського, нічого розумного. Він підштовхнув її до відчинених дверей печі.

Філомена замовкла. Вона склала на колінах кістляві руки й дивилася прямо на Майкла. Він знав, що тепер вона хотіла розповісти не говорячи. Лагідно запитав:

— І ти кинула?

Вона кивнула.

Лише після наступної склянки вина, після того, як перехрестилась і прошепотіла молитву, Філомена продовжила свою розповідь. Їй дали паку грошей і відвезли додому. Вона розуміла, що варто їй десь проговоритись, і її вб'ють. Але через два дні Бразі зарізав ту ірландську дівчину, матір дитини, і його заарештувала поліція. Втративши розум від переляку, Філомена пішла до Хрещеного Батька і все йому розповіла. Він наказав їй тримати язик за зубами й пообіцяв усе влаштувати. На той час Бразі ще не працював на дона Корлеоне.

До того, як донові Корлеоне вдалося залагодити цю справу, Лука Бразі в камері намагався накласти на себе руки, розрізавши собі горло шматком скла. Його перевели до в'язничної лікарні, а на той час, коли він видужав, дон Корлеоне уже все

полагодив. У поліції не стало доказів, щоб довести на суді винуватість Луки Бразі, отже, його випустили.

Хоча дон Корлеоне й запевняв Філомену, що їй не треба боятися поліції чи Луки Бразі, вона не знаходила собі місця. Її нерви здали, і вона вже не могла більше працювати за своїм фахом. Нарешті, їй вдалося умовити чоловіка продати бакалійну крамницю, і вони повернулися назад до Італії. Її чоловік був доброю людиною, вона йому все розповіла, і він усе зрозумів. Але він був водночас і слабкою людиною. В Італії він розтринькав гроші, які вони назбирали в Америці, гаруючи як раби. Отже, коли він помер, їй довелося найнятися служницею. Такий кінець у історії Філомени. Випивши ще склянку вина, сказала Майклу:

— Я благословляю ім'я твого батька. Він завжди прислав мені гроші, коли я просила, він врятував мене від Бразі. Передай йому: я щовечора творю молитву за спасіння його душі, отже, хай він не боїться смерті.

Коли вона пішла, Майкл запитав у дона Томмазіно:

— Вона нічого не вигадала?

Капо-мафіозо підтвердив, що жінка розказала правду. Не дивно, думав Майкл, що ніхто не хотів йому розповідати про цю пригоду. Так ось яка пригода. Ось який Лука Бразі.

Наступного дня вранці Майклові хотілося ще раз обговорити почуте з доном Томмазіно, але він дізнався, що старого викликали в Палермо терміновою запискою, яку привіз кур'єр. Того вечора дон Томмазіно, повернувшись, відвів Майкла вбік і сказав, що з Америки прийшла звістка. Звістка, яка засмутила його до глибини душі. Убито Сантіно Корлеоне.

РОЗДІЛ XXIV

Вранішнє сицилійське сонце затопило спальну кімнату Майкла лимонним світлом. Він прокинувся і, відчуваючи атласне тіло Аполлонії біля свого теплого після сну тіла, розбудив її коханням. Навіть після кількох місяців спільного життя він не міг не захоплюватися її вродою та пристрасністю.

Вона вийшла зі спальної кімнати, щоб умитись і вдягтись внизу у ванній. Майкл, все ще голий, відчуваючи, як ранкове

сонце освіжає його тіло, запалив сигарету й ніжився на ліжку. Це був їхній останній ранок у цьому будинку, на цій віллі. Дон Томмазіно домовився перевезти його в інше місто на південному березі Сицилії. Аполлонія була на першому місяці вагітності, вона хотіла провести кілька тижнів зі своєю родиною, а потім приїхати до нього на нове місце переховування.

Учора ввечері, коли Аполлонія вже пішла спати, Майкл залишився з доном Томмазіно в саду. Стурбований і втомлений, той зізнався, що непокоївся Майкловою безпекою.

— Весілля повернуло до тебе увагу, — сказав він Майклу. — Мене дивує, що твій батько не потурбувався, аби перевезти тебе в інше місце. А тут ще й мої непорозуміння з «младотурками» в Палермо. Я запропонував їм чесну угоду, вони зможуть умочити дзьоба більше, ніж заслуговують. Але цим покидькам хочеться все загребти. Я не розумію їхнього ставлення. Вони вже викинули кілька дешевих трюків, але мене не так легко вбити. Їм годилося б знати, що я для них не по зубах, і не повинні були б оцінювати мої здібності так дешево. Але цим і грішать молоді люди, навіть якщо вони й талановиті. Не завдають собі клопоту, щоб розібратися, прагнуть вичерпати всю воду з колодязя.

А потім дон Томмазіно сказав, що обидва пастухи, Кало й Фабріціо, пойдуть із ним в «Альфа Ромео» як охоронці. Дон Томмазіно розпрощається сьогодні, бо завтра ще на світанку він від'їздить до Палермо у своїх справах. Поза тим не варто говорити доктору Таца про переїзд, бо лікар мав намір провести вечір в Палермо і міг розбавкати.

Майкл знав, що у донна Томмазіно турбот по горло. Ночами озброєна охорона патрулювала навколо вілли, а кілька відданих пастухів із лупарами постійно жили в будинку. Дон Томмазіно і сам завжди ходив озброєний до зубів, а за ним невідступно слідував особистий охоронець.

Ранкове сонце почало дуже припікати. Майкл пригасив сигарету, натягнув робочі штани, робочу сорочку й продовгуватий кашкет, які носять більшість сицилійців. Все ще босий, перегнувся з вікна спальні й побачив Фабріціо, що сидів на одному із садових стільців, неквапно зачісував густе темне волосся,

а його лунара недбало лежала на столі біля нього. Майкл свиснув, і Фабріціо глянув на його вікно.

— Виведи машину, — крикнув Майкл йому вниз. — Я за п'ять хвилин від'їжджатиму. А де Кало?

Фабріціо встав. Крізь розстебнуту сорочку виднілися голубі й червоні лінії татуювання на його грудях.

— Кало якраз п'є каву на кухні, — відповів Фабріціо. — А ваша дружина теж поїде з вами?

Майкл скося зиркнув униз на нього. Він уже звернув увагу на те, що останніми тижнями Фабріціо надміру витрищав очі на Аполлонію. Звісно, що він не міг навіть подумки замірятися на жінку, чоловік якої був доновим другом. На Сицилії це найнадійніший шлях до смерті. Майкл холодно відповів:

— Ні, вона спочатку поїде до своїх батьків, а потім через кілька днів приєднається до нас. — Він бачив, як Фабріціо поспішив до кам'яної споруди, котра правила за гараж для їхньої «Альфа Ромео».

Майкл пішов униз через хол умитись. Аполлонія вже кудись зникла. Найімовірніше, вона зараз на кухні власноруч готує йому сніданок, щоб якось загладити вину, яку відчуває перед ним, їдучи на побачення з батьками й братами перед переїздом на віддалену частину Сицилії. Про транспорт для неї потурбується дон Томмазіно, щоб підвезти її до Майкла, де б він не був.

Внизу на кухні стара Філомена поставила йому чашку кави й зняковіло побажала щасливої дороги.

— Я нагадаю про вас батькові, — пообіцяв Майкл, і вона подякувала.

Зайшов на кухню Кало й повідомив:

— Машина надворі. Може, занесу речі?

— Ні, я сам, — відповів Майкл. — А де Аполла?

Кало весело ошкірився:

— Вона сидить за кермом і вмирає від нетерпіння швидше натиснути на газ. Вона стане справжньою американкою ще до того, як ви переїдете до Америки.

Для Сицилії було нечуваним явищем, щоб селянка навчилася водити машину. Майкл інколи дозволяв Аполлонії водити машину у дворі вілли, щоправда, сам завжди був поряд із нею,

бо інколи, бажаючи натиснути на гальма, вона тисла на газ. Майкл наказав Кало:

— Поклич Фабріцію і чекайте на мене в машині.

Вийшовши з кухні, побіг по сходах на другий поверх, у спальню. Його валіза вже стояла зібрана. Перед тим, як підхопити її, визирнув у вікно і побачив, що машина стоїть навпроти сходів від галереї, а не перед входом на кухню. Аполлонія сиділа в машині, тримаючи руки на кермі, схожа на дитину, яка грається у водія. Кало якраз вкладав корзину з харчами на задне сидіння. І раптом Майкл стурбувався, побачивши, як Фабріцію йшов із вілли через чорний хід прогулятися зовні. Що він собі, в бісового батька, думає? Бачив, як Фабріцію вже по той бік стіни злодійкувато озирнувся через плече. Цього пастуха треба буде поставити на місце. Він зійшов вниз і вирішив вийти через кухню, щоб остаточно попрощатися з Філоменою. Запитав у старої жінки:

— Доктор Таца все ще спить?

Зморшкувате обличчя Філомени набуло змовницького вигляду:

— Старий півень не зміг привітати сонце. Вчора звечора доктор поїхав до Палермо.

Майкл зареготав. Він вийшов із кухні, і запах цитринового квіту залоскотав навіть у його нечутливому носі. Побачив, як Аполлонія махала йому рукою з машини, всього за десять кроків від виїзду з вілли, і зрозумів, що вона наказує залишатися на місці, а сама збирається під'їхати до нього на машині. Кало стояв, посміхаючись, біля машини, тримаючи в руці лупару. Але Фабріцію ще й досі не було. Цієї ж миті, підсвідомо, все збіглося в голові, і Майкл закричав дружині: «Ні, ні». Але його вигук потону в гуркоті потужного вибуху, що стався тієї секунди, коли Аполлонія ввімкнула запалювання. Двері на кухню рознесло в друзки, а Майкла відкинуло вздовж кам'яної огорожі коло вілли на добрих три метри. Каміння, падаючи з даху вілли, вдарило йому по плечах, а один уламок сковзнув по черепу, коли Майкл уже лежав на землі. Побачив, що від «Альфа Ромео» нічого не залишилося, крім чотирьох коліс та рами, яка їх з'єднує, і знепритомнів.

Він прийшов до тями в кімнаті, яка здавалася надто темною, і почув голоси, настільки тихі, ніби це було якесь комарине дзижчання, а не голоси. Керуючись якимось тваринним інстинктом, хотів удати, що ще непритомний, але голоси затихли, хтось нахилився із стільця біля його голови і сказав тепер уже голосом, який можна було розібрати:

— Ну от, нарешті він із нами.

Загорілася лампочка, її світло обпекло очні яблука, неначе біле полум'я, і Майкл відвернувся. Голова була дуже важкою і здерев'янілою. А потім побачив обличчя над собою. Це був доктор Таца.

— Дай-но лише я гляну на тебе і тоді знову вимкну світло, — лагідно промовив доктор Таца. Він тоненьким ліхтариком світив Майклові в очі.

— Ну все, ти видужаєш, — сказав доктор Таца і звернувся до когось у кімнаті:

— Можеш поговорити з ним.

То був дон Томмазіно. Він сидів на стільці біля узголів'я, тепер Майкл бачив його виразно. Дон Томмазіно допитувався:

— Майкле, Майкле, з тобою можна поговорити? Чи ти хочеш спокою?

Йому легше було відповісти жестом, і Майкл підняв руку, отже, дон Томмазіно запитав:

— Машину з гаража вивів Фабріціо?

Майкл, навіть не відчуваючи того, що він зробив, посміхнувся. Це була якась дитяча посмішка, якою він засвідчував свою згоду зі словами Томмазіно. Дон говорив далі:

— Фабріціо зник. Слухай сюди, Майкле. Ти лежав у безпам'ятстві майже тиждень. Розумієш? Усі думають, що ти загинув, отже, тепер ти в безпеці, вони перестали цікавитися тобою. Я надіслав звістку твоєму батькові, і він передав мені свої вказівки. Тепер вже недовго залишилося чекати до твого повернення в Америку. А до того ти тут відпочиватимеш спокійно. Тобі ніщо не загрожуватиме в горах, там у мене є ферма. Тепер, коли ти нібито мертвий, ці люди з Палермо уклали зі мною мир, отже, виявляється, вони весь час полювали за тобою. Хотіли вбити тебе, а вдавали, ніби переслідують мене. Ти мусив би

запам'ятати це. А все інше залиш на мене. Видужаєш — і все минеться.

Тепер Майкл пригадав усе. Він зрозумів, що його дружина на тім світі, що Кало також немає живого. Згадав про стару жінку на кухні. Не міг пригадати, чи виходила вона на двір слідом за ним. Прошепотів: «Філомена?» Дон Томмазіно спокійно відповів:

— Їй нічого не сталося. Ну, розквасило носа під час вибуху. За неї не турбуйся.

— Фабріціо, — промовив Майкл. — Передай своїм пастухам, що той, хто видасть мені Фабріціо, матиме найкращі пасовиська на Сицилії.

Обидва чоловіки зітхнули з полегшенням. Дон Томмазіно підняв склянку зі столика неподалік і випив із неї бурштинового кольору рідину, від якої його пересмикнуло. Доктор Таца, сидячи на ліжку, промовив майже з байдужим виразом обличчя:

— Чи знаєш, що тепер ти вдівець? На Сицилії це рідкість.

От ніби ця винятковість могла потішити його. Майкл жестом попросив дону Томмазіно прихилитися ближче. Дон сів на ліжку і нахилив голову.

— Передай батькові, щоб забрав мене додому, — вимовив Майкл через силу. — Передай йому, що я хочу бути його сином.

Але минув ще місяць, перш ніж Майкл відійшов від ушкоджень, а потім ще два місяці, поки оформили необхідні папери й закінчили інші приготування. А тоді його перевезли з Палермо до Рима, а з Рима до Нью-Йорка. І протягом усього цього часу так і не вдалося знайти жодних слідів Фабріціо.

ЧАСТИНА СЬОМА

РОЗДІЛ XXV

Коли Кей Адамс отримала диплом коледжа, вона улаштувалася вчителькою в школі у своєму рідному містечку в Нью-Гемпширі. Перші півроку, як зник Майкл, вона щотижня дзвонила його матері й запитувала про нього. Пані Корлеоне завжди відповідала люб'язно й неминуче закінчувала розмову словами:

— Ти дуже, дуже гарна дівчина. Забудь про Майкла й знайди собі хорошого чоловіка.

Кей не ображалася, вона знала, що мати говорить так, бо щиро хоче допомогти дівчині в цій безвихідній ситуації.

Коли завершився її перший навчальний рік у школі, вона вирішила поїхати в Нью-Йорк, щоб купити собі щось гарне з убрання, а разом і побачитися з колежанками по коледжу. Сподівалася також підшукати якусь цікавішу роботу в Нью-Йорку. Вона майже два роки жила як стара діва, читаючи та викладаючи, відмовляючись від побачень, взагалі нікуди не ходила, хоча й перестала дзвонити на Лонг-Біч. Знала, що далі так не витримає, помічала, що стає дратівливою й нещасною. Але весь час вірила, що Майкл напише їй листа чи ще якимось повідомить про себе. Та він не зробив цього й досі; вона сприймала це як образу, їй було гірко думати, що він не довіряє навіть їй.

Вона сіла на один із ранкових поїздів і вже десь пополудні опинилася в готелі.

Подруги працювали, не хотілося турбувати їх на роботі, вона збиралася подзвонити їм увечері. Вже й не хотілося ходити по магазинах після стомливої подорожі поїздом. У номері, згадавши, що вони з Майклом завжди винаймали номер в готелі для своїх любовних втіх, Кей відчула себе страшенно самотньою.

Це почуття й наштовхнуло її на думку зателефонувати матері Майкла на Лонг-Біч.

Їй відповів грубий чоловічий голос із типовою, на її думку, нью-йоркською вимовою. Кей попросила покликати пані Корлеоне. За якусь хвилину мовчанки вже жіночий голос з дуже відчутним акцентом спитав, хто дзвонить. Тепер Кей трохи збентежилась.

— Це Кей Адамс, пані Корлеоне. Чи пам'ятаєте мене?

— Авжеж, авжеж, пам'ятаю, — відповіла пані Корлеоне. — Що сталося, що ти більше не дзвонила? Вийшла заміж?

— О ні, — сказала Кей, — була зайнята. — Кей здивувалася: виявляється, Майклова мати непокоїлася тим, що вона перестала дзвонити. — Чи ви отримали звістку від Майкла? Як він?

У трубці на якусь хвилю запала тиша, а потім пані Корлеоне сказала твердим голосом:

— Майкл дома. Він не дзвонив тобі? Ви не зустрічалися?

Кей відчула, як її замлоїло від несподіванки й принизливого бажання розревтися. Її голос ледь помітно дрижав, коли вона запитала:

— І як довго він уже дома?

Пані Корлеоне відповіла:

— Півроку.

— Ах, он як, розумію.

Їй справді стало все зрозуміло. Гаряча хвиля сорому накопила на неї. Адже Майклова мати знала, що він злегковажив нею. А потім вона розізлилася. На Майкла, на його матір, на всіх чужоземців, на італійців, котрим бракує елементарного такту, щоб виказати хоча б якісь дружні почуття, коли вже зникла любов. Невже Майклові невідомо, що він цікавить її хоча б як друг, навіть якщо він уже не хоче ділити з нею ліжко чи брати її за дружину? Невже він мав її за одну з тих нещасних темних італійських дівчат, які, втративши дівоцтво, накладають на себе руки або влаштовують скандал, якщо їх кидають? Але намагалася відповісти якомога холодніше:

— Розумію. Дуже вам вдячна. Я рада, що Майкл уже дома й що все гаразд. Просто мені хотілося знати. Більше не дзвонитиму.

Пані Корлеоне нетерпляче заговорила в слухавку, так, ніби вона зовсім не чула нічого, що сказала Кей:

— Хочеш побачитися з Майклом — приїжджай зараз до нас. Хай буде йому приємна несподіванка. Візьми таксі, а я скажу чоловікові коло воріт, щоб заплатив за тебе таксисту. Скажи водієві, що даси удвічі більше, ніж по лічильнику, інакше він нізащо не поїде на Лонг-Біч. Але сама не плати. Людина мого чоловіка біля воріт розплатиться з шофером.

— Я не можу цього зробити, пані Корлеоне, — холодно відповіла Кей. — Якби Майкл хотів зустрітися, він би вже подзвонив мені додому. Певно, що не хоче поновити нашого знайомства.

Голос пані Корлеоне жваво переконував:

— Ти гарна собою дівчина, у тебе чудові ноги, але ти не дуже мудра, — вона захихотіла. — Приїзди до мене, не до Майкла. Я хочу переговорити з тобою. Приїзди зараз і не плати за таксі. Я чекаю на тебе. — Розмова урвалася. Пані Корлеоне поклатала слухавку.

Кей могла б подзвонити ще раз і сказати, що не приїде, але відчувала: їй треба зустрітися з Майклом, поговорити з ним, навіть якщо це буде просто ввічлива розмова ні про що. Якщо він удома й не переховується, значить, йому вже ніщо не загрожує, він може вести нормальне життя. Вона зіскочила з ліжка й почала готуватися до зустрічі з ним. Ретельно вбралася, підфарбувалася. Коли вже була готова до виходу, уважно розглянула себе в дзеркалі. Чи має вона кращий вигляд, ніж тоді, коли Майкл зник? Чи він вирішить, що вона постаріла й стала непривабливою? Її постать стала жіночнішою, стегна — округліші, груди — повніші. Здається, італійці таке люблять, хоча Майкл завжди казав, що йому подобається її худорлявість. Але байдуже, адже Майкл не хоче більше знатися з нею, інакше за півроку він напевне знайшов би час, щоб подзвонити їй.

Таксист, якого вона зупинила, відмовлявся везти її на Лонг-Біч, поки вона не нагородила його чарівною усмішкою й не запевнила, що заплатить йому вдвічі за лічильником. Їхали майже годину. Оселя на Лонг-Біч дуже змінилася проти того, як вона бачила її востаннє. Навколо неї вивищувалася залізна огорожа, а в'їзд перекивали залізні ворота. Чоловік у слаксах і білому піджаку поверх червоної сорочки відкрив ворота, просунув

голову в таксі, щоб подивитися на лічильник, і тицьнув водієві кілька банкнот.

Побачивши, що водій задоволений отриманою сумою, вона вийшла й подалася до центрального будинку.

Пані Корлеоне сама відчинила й привітала Кей палкими обіймами, чим немало її здивувала. Потім оглянула Кей оцінювальним поглядом і сказала категорично:

— Ти вродлива дівчина.

Потім додала:

— Що за дурні мої сини.

Вона пропустила Кей у будинок і повела на кухню, де на столі вже стояла тарілка зі стравою, а на плиті закипала кавка.

— Майкл незабаром повернеться, — сказала вона. — Ти здивуєш його.

Вони сіли, стара примусила Кей їсти, а тим часом із великою цікавістю розпитувала її. Їй страшенно сподобалося те, що Кей учителює в школі, і що вона приїхала в Нью-Йорк побачитися з давніми подругами, і що їй лише двадцять чотири роки. Вона весь час притакувала головою, немов всі ці відомості збігалися з якимись її внутрішніми розрахунками. Кей дуже нервувалася й лише відповідала на запитання, не кажучи більше нічого.

Спершу вона побачила його з кухні крізь вікно. Перед будинком зупинилася машина, і з неї вийшли ще двоє. Потім Майкл. Він став і щось сказав одному з двох. Він стояв лівим боком до неї, його лице здавалося вдавлене, пом'яте, як пластмасове обличчя ляльки, розтопаної вередливою дитиною. Навдивовижу, це не зменшило його вроди в її очах, тільки зворушило Кей до сліз. Вона бачила, як, уже підходячи до будинку, він приклав сніжно-білого носовичка до рота і носа.

Вона почула, як ляснули двері, чула його ходу через передпокій до кухні, і ось він зупинився в дверях, побачивши її й матір. Спочатку застиг нерухомо, а потім ледь посміхнувся; знівечена половина обличчя не давала всміхнутися ширше. І Кей, що збиралася лише холодно промовити: «Добрий день», — схопилася зі стільця і кинулась йому в обійми, ткнувшись обличчям у його плече. Він поцілував її у вологу щоку й пригортав до себе, аж поки вона перестала схлипувати, а потім відвів її до машини,

махнув охоронцям, щоб залишили їх самих, посадив поруч себе і повіз; вона, щоб трохи причепуритися, витерла хусточкою залишки косметики з обличчя.

— Я не збиралася ревти, — сказала Кей. — Просто мене ніхто не попередив, що тебе так знівечили.

Майкл засміявся й доторкнувся до скаліченої половини обличчя.

— Ти про оце? Пусте, ушкоджено нерв, тому в мене завжди нежить. Але, думаю, тепер вдома я, ймовірно, підлікуюся. Я не міг писати тобі чи якось інакше передати, — сказав Майкл. — Ти маєш зрозуміти це насамперед.

— Гаразд! — відповіла вона.

— У мене є одне місце в Нью-Йорку. Поїдемо одразу туди чи тобі хочеться спочатку пообідати й щось випити у ресторані?

— Я не голодна, — відповіла Кей.

Якийсь час їхали до Нью-Йорка мовчки.

— Ну як, одержала диплом? — поцікавився Майкл.

— Так. Тепер я викладаю в початковій школі у своєму місті. Що, нарешті знайшли того, хто насправді вбив капітана, і ти тепер зміг повернутися додому?

Якусь хвильку Майкл не відповідав.

— Так, знайшли. Про це писалося в усіх нью-йоркських газетах. Ти хіба не читала?

Кей полегшено засміялась: адже Майкл стверджував, що він не вбивця.

— Ми в нашому місті отримуємо лише «Нью-Йорк Таймс», — відповіла вона. — Мабуть, ця новина загубилася десь на вісімдесят дев'ятій сторінці. Якби повідомлення потрапило мені на очі, я б зателефонувала твоєї матері раніше. — Кей помовчала, тоді повела далі: — Твоя мати якось дивно говорила, спочатку я майже повірила, що це справді зробив ти. А сьогодні, перед тим, як ти приїхав, коли ми пили з нею каву, вона розповіла про того навісного чоловіка, що зізнався.

— Може, і моя мати спочатку думала, що це я.

— Твоя рідна мати? — здивувалася Кей.

Майкл усміхнувся.

— Матері як полісмени. Вони завжди підозрюють найгірше.

Майкл залишив машину в гаражі на Малбері-стрит; власник гаража, вочевидь, знав його. Тоді повів Кей за ріг старого будинку з темного бурого каменю, який добре пасував до непоказної околиці. У Майкла був ключ від вхідних дверей, і, коли вони зайшли всередину, Кей побачила, що дім обставлено розкішно, мов оселю мільйонера. Майкл провів її нагору в приміщення з величезною кімнатою, так само великою кухнею та прихованою за дверима спальнею. У кімнаті у кутку стояв бар із напоями, і Майкл змішав обом по коктейлю. Вони вмостилися вдвох на канапі, і Майкл тихо промовив:

— Ми б могли так самісінько піти й у спальню.

Кей відпила добру порцію коктейлю і відповіла йому з усміхом:

— Авжеж.

Вони кохалися, і для Кей усе було як колись, хоча Майкл став тепер грубуватіший, нетерпеливіший, не такий ніжний. І немовби він її трохи остерігався. Але їй не хотілося докоряти. Це минеться. «Дивно, але в таких ситуаціях чоловіки вразливіші», — подумала вона. Для неї ніби й не було цієї дворічної перерви в стосунках, ніби Майкл нікуди не щезав.

— Ти б мав написати мені, міг би довіритися, — говорила вона, вмошуючись зручніше коло нього в ліжку. — Я б дотримувалася закону «омерта» по-новоанглійському. Знаєш, янки також не балакучі.

Майкл тихо засміявся в темряві й промовив:

— Я й гадки не мав, що ти чекатимеш. Не міг і думати, ніби ти чекатимеш після всього, що сталося.

Кей швидко відповіла:

— Я ніколи не вірила, що ти вбив отих двох. Хіба коли твоя мати наштовхнула мене на цю думку. Але я всім своїм еством відкидала її. Я дуже добре знаю тебе.

Вона почула, як Майкл зітхнув.

— Чи не однаково — я чи не я? Ти мала б це зрозуміти.

Кей трохи приголомшив його холодний тон. Вона спитала:

— То скажи тоді, ти чи не ти?

Майкл сперся в постелі на свою подушку, і в темряві, коли він припалював сигарету, полум'я запальнички на мить освітило його обличчя.

— Якби я попросив тебе вийти за мене заміж, чи мусив би я відповісти на це запитання, перш ніж ти б відповіла мені на моє?

— Мені байдуже, — сказала Кей. — Я люблю тебе, мені байдуже. Якщо ти любиш мене, то не побоїшся сказати мені правду. Ти ж не побоявся, що я заявлю поліції. Адже так, хіба ні? Тоді виходить, що ти насправді гангстер? Але мені, далєбі, однаково. Мені тільки боляче, що ти, як я бачу, не любиш мене. Навіть не подзвонив мені, коли повернувся.

Майкл затагся сигаретою, і трохи гарячого попелу упало на голу спину Кей. Вона злегка здригнулася й жартівливо промовила:

— Не катуй мене, однаково нічого не скажу.

Майкл не засміявся. Він був ніби в задумі:

— Знаєш, коли я повернувся додому і побачив свою рідню, батька, матір, сестру Конні й Тома, мені не було так радісно, як сьогодні, коли я приїхав і вгледів тебе на кухні. Я щиро зрадив. Це не те, що ти називаєш коханням?

— Для мене це звучить майже як кохання, — відповіла Кей.

Вони знову кохалися якийсь час. Тепер Майкл був ніжнішим.

Згодом він вийшов принести обом випити. Повернувшись, сів у крісло обличчям до ліжка.

— Поговорімо серйозно. У тебе є намір вийти за мене заміж?

Кей усміхнулася і показала, щоб він лягав до неї в ліжко.

Майкл усміхнувся їй у відповідь.

— Я з тобою говорю цілком серйозно. Я не можу тобі розповісти про те, що сталося. Тепер я працюю на батька. Мене тренують, щоб я згодом перебрав на себе «родинне діло» — імпорт маслинової олії. Але тобі відомо, що у моєї родини є вороги, що є вороги в мого батька. Ти можеш стати дуже молодою вдовоцею, існує й така ймовірність, не дуже велика, проте існує. І я не буду тобі розповідати щодня, що відбувається в моїй конторі. Взагалі про свій бізнес я тобі нічого не говоритиму. Ти будеш моєю дружиною, але не партнером у житті — здається, є такий вислів. Не повним партнером — це неможливо.

Кей сіла на ліжку. Вона увімкнула велику лампу, що стояла на столику біля ліжка, потім запалила сигарету. Відкинулася на подушку й тихо запитала:

— Тобто ти мені кажеш, що ти гангстер, еге? Ти кажеш, що на тебе падає відповідальність за вбивство людей та всілякі інші злочини, пов'язані з убивством. І що я не маю права навіть питати тебе про цей бік твого життя, навіть думати про це. Як у фільмах страхить, коли потвора пропонує вродливій дівчині одружитися з нею.

Майкл усміхнувся й повернувся знівченою щокою до неї.

— Ну що ти, Майкле, я зовсім не думала про цю дурницю, — схаменулася Кей, — повір мені.

— Я знаю, — відповів Майкл, сміючись, — тепер мені моя потворність навіть подобається, от тільки погано, що у мене весь час тече з носа.

— Ти сказав: будьмо серйозні, — вела далі Кей. — Якщо ми одружимося, яким буде моє життя? Таке, як у твоєї матері, як у господині-італійки, що знає лише своїх дітей та порається по господарству? А якщо колись щось трапиться? Що тоді? Я думаю, ти можеш опинитися в один чудовий день за ґратами.

— Ні, це виключено, — відповів Майкл. — Убити можуть, а посадити — ні.

Його впевненість насмішила Кей; у її сміхові чулись водночас і подив, і несподівана гордість.

— Звідки тобі знати напевне?

Майкл зітхнув.

— Це все речі, про які я не можу, не хочу говорити з тобою.

Кей довго нічого не відповідала.

— А чому ти хочеш тепер одружитися зі мною, хоч за півроку ні разу не подзвонив? Що, невже з мене така гарна коханка?

Майкл хитнув головою із серйозним виразом обличчя.

— Авжеж, гарна. Проте цю втіху я маю й так, то нащо б мені одружуватись, якби мене цікавили тільки любові? Я не вимагаю від тебе відповіді негайно. Ми тепер будемо зустрічатися. Можеш переговорити зі своїми батьком і матір'ю про це. Я чув, що твій батько по-своєму дуже незговірливий чоловік. Послухай, що він тобі скаже.

— Ти ще не відповів, чому саме ти хочеш узяти зі мною шлюб, — нагадала Кей.

Майкл дістав із шухлядки нічного столика білого носовичка і приклав до носа. Він висякався й витерся.

— Ось тобі найкраща причина, щоб не виходити за мене. Як це можна терпіти коло себе чоловіка, що йому раз по раз треба сякаться й витирати носа?

— Ну ж бо, будь серйозним, я чекаю відповіді, — нетерпляче перебила його Кей.

Майкл тримав хустинку в руці.

— Ну гаразд, якщо ти так хочеш! Ти — єдина людина, до якої я почуваю прихильність, яка дорога мені. Я не дзвонив тобі, бо мені ніколи й на думку не спадало, що ти ще можеш цікавитися мною після всього, що сталося. Звичайно, я б міг довідатися, міг би вистежити тебе, але не хотів робити цього. А тепер я повідаю тобі таке, про що я не хотів би, щоб ти розповідала навіть своєму батькові. Якщо все буде гаразд, через п'ять років «родина» Корлеоне стане цілком законною. Для цього треба владнати деякі дуже складні справи. Але до того часу ти можеш стати й багатю вдовою. Чому ти мені потрібна? Тому, що я хочу тебе, хочу мати свою сім'ю. Я хочу мати дітей, бо вже час. І мені зовсім не хочеться, щоб вони відчували на собі такий вплив з мого боку, який чинив на мене мій батько. Я зовсім не хочу сказати, що він його чинив свідомо. Ні, зовсім не так. Він навіть ніколи не хотів, щоб я був причетний до «родинного діла». Хотів, щоб я став професором, або лікарем, чи ще кимось. Але справи обернулися не на краще, і мені довелося встряти в боротьбу за свою «родину». Я мусив боротися, бо люблю батька й захоплююся ним. Я ніколи не бачив людину, яка б заслуговувала на більшу повагу. Він був добрий чоловік, добрий батько і надійний друг для людей, яким не поталанило в житті. У нього є й інший бік, але це мене, як його сина, не обходить. Та все одно я не хочу, щоб така сама доля спіткала наших дітей. Я хочу, щоб вони перебували під твоїм впливом. Хай виростуть справжніми американськими дітьми, справжніми стовідсотковими американцями. Може, вони або їхні онуки владуться в політику. — Майкл посміхнувся. — Може, хтось із них стане президентом Сполучених Штатів. Чом би й не стати? Коли я проходив курс історії в Дартмутському коледжі, ми досліджували походження всіх президентів. Знаєш, у них були

батьки й дідн, яким просто поталанило, що їх не повісили. Але я подбаю, щоб мої діти були лікарями, музикантами або вчителями. Вони ніколи не вестимуть нашої «родинної справи». Бо поки вони досягнуть такого віку, я вже й сам її кину. І ми з тобою станемо завзятими членами якого-небудь заміського клуба й провадитимемо просте, спокійне життя заможних американців. Як тобі подобається така перспектива?

— Чудово, — відповіла Кей. — Але, здається, ти якось обминув ту частину, де про вдову.

— Це річ малоймовірна. Я просто згадав, щоб бути об'єктивним. — Майкл знову витер ніс хустинкою.

— Я не вірю, я просто не можу повірити, щоб ти був такою людиною, просто ти не такий, і квит, — сказала Кей. Її обличчя набуло спантеличеного вигляду. — Я просто не розумію, як це може бути.

— Що ж, більше я не даватиму тобі ніяких пояснень, — лагідно закінчив Майкл. — Знаєш, тобі взагалі немає чого сушити собі голову цими справами, вони не мають нічого спільного з тобою чи з нашим сімейним життям, якщо ми одружимося.

Кей похитала головою.

— Як ти можеш хотіти одружитися зі мною, як ти можеш налякати на те, що любиш мене, коли ти так ні разу й не вимовив цього слова, хоча шойно говорив, що любиш батька, а ні разу не сказав, що любиш мене, та й як би ти міг любити, коли ти настільки не довіряєш мені, що не хочеш розповідати про найважливіші речі у твоєму житті? Як ти можеш хотіти дружини, котрій не довіряєш? Твій батько довіряється твоїй матері. Я знаю це.

— Аякже, — погодився Майкл. — Але це не значить, що він їй розповідає про все, крім того, ти знаєш, що у нього є причини довіряти їй. Не тому, що вони побралися і вона його дружина. А тому, що вона народила йому чотирьох дітей за тих часів, коли їх виростити було нелегко. Вона доглядала й охороняла, коли його підстрілили. Вона вірила йому. Сорок років він був у неї на першому місці. Коли ти зробиш усе це для мене, і я тобі теж розкажу дещо таке, чого б ти, може, воліла й не чути.

— Ми повинні жити в оселі?

Майкл підтвердив.

— У нас з'явиться свій будинок. Буде непогано. Мої старі не настирливі. Житимемо, як нам до вподоби. Але, поки все налагодиться, мені треба жити в оселі.

— Бо жити поза нею тобі небезпечно? — запитала Кей. Вперше за весь час, що вона його знала, Майкл розсердився. Відчувалася холодна лють, якої він не виказав ні жестом, ні зміною голосу. Але крижаний холод вияв від нього, як сама смерть, і тоді Кей зрозуміла, що саме цей холод стане причиною, якщо вона змушена буде вирішити не виходити за нього заміж.

— Ти набралася цих дурниць із кіно та газет, — сказав Майкл. — У тебе хибні уявлення про мого батька й про «родину» Корлеоне. Я тобі дам останнє пояснення, але воно справді буде останнє. Мій батько — бізнесмен, який намагається забезпечити свою дружину, дітей і тих друзів, які можуть йому колись знадобитися в скруті. Він не визнає правил того суспільства, у якому ми живемо, бо ці правила прирекли б його на життя, не гідне людини його вдачі — людини надзвичайної енергії й сили волі. Ти повинна зрозуміти, що він вважає себе рівним усім великим людям, таким як президенти, прем'єр-міністри, члени Верховного Суду, губернатори штатів. Він не згоден жити за правилами, які встановили інші, правилами, що прирікають його на животіння. Його остаточна мета — увійти в це суспільство, але з певною силою, бо суспільство, по суті, не захищає тих своїх членів, що не мають власної сили. А доти він діє згідно з власним етичним кодексом, який вважає значно вищим від юридичних норм, що визначають поведінку суспільства.

Кей втупилась у нього, не ймучи віри.

— Але ж це безглуздо? А коли б усі думали так само? Як би взагалі могло існувати суспільство? Ми б повернулися до часів печерної людини. Майкле, невже ти справді віриш у те, що говориш?

Майкл засміявся.

— Я лише пояснюю тобі, у що вірить мій батько. Зрозумій лише, що він діє не безвідповідально, як можуть казати. Просто він не належить до суспільства, котрого не створював. Він не божевільний жадливий убивця з автоматом, як це тобі здається. Він по-своєму відповідальна людина.

— А у що віриш ти? — тихо запитала Кей.

Майкл стенив плечима і сказав:

— Я вірю у свою родину. Вірю в тебе й у сім'ю, яку ми, можливо, створимо. Я не хочу поклатися на суспільство, — мовляв, воно потурбується про нас, — і не збираюся віддавати свою долю в руки людей, які тільки й уміють, що збити групу виборців, які голосуватимуть за них. Але так довго не буде. Часи мого батька минулися. Уже неможливо робити те, що робив він, хіба свідомо йдучи на великий ризик. Хочеться нам чи ні, а «родина» Корлеоне мусить приєднатися до суспільства. Але на той час я б хотів мати досить могутності, тобто грошей та інших цінностей. Я б хотів, якщо буде така можливість, якнайініше забезпечити наших дітей, перш ніж робити цей великий крок.

— Але ж ти пішов добровольцем воювати за свою країну. Ти був героєм війни. Що ж примусило тебе так змінитися? — допитувалася Кей.

— Так ми ні до чого не добалакаємося, — заявив Майкл. — Ну, може, я справді один із тих старомодних консерваторів, яких чимало у твоєму містечку. Я мушу дбати про себе сам. Бо уряд насправді не дуже багато робить для свого народу, повинен був би робити, але ж насправді це не так. Можу лише сказати, що я мушу допомагати батькові, мушу бути на його боці. А тобі треба вирішити, чи хотіла б ти пристати на моє. — Він посміхнувся їй. — Здається, я даремно завів розмову про одруження.

Кей поправила постіль.

— Не знаю, як там одруження, але я не мала нікого протягом двох років і не збираюся так легко відпускати тебе. Ану йди сюди, Майкле!

Коли вони вже знову були в ліжку, в темряві, вона прошепотіла:

— Ти віриш, що я нікого не мала відтоді, як ти зник?

— Вірю, — запевнив Майкл.

— А ти? — спитала вона ще тихше.

— Я мав. — Майкл відчув, як вона напружилася. — Але не останні півроку.

Він не збрехав. Кей була першою жінкою, з якою він ліг у ліжку після вбивства Аполлонії.

РОЗДІЛ XXVI

З вікна розкішного номера виднілася помпезна фальшива країна чудес, яку зварганили відразу ж за готелем; пересаджені пальми освітлювали гірляндами оранжєвих лампочок, два величезні плавальні басейни ряхтіли густою голубінню у світлі пустельних зірок. Піски і кам'янисті скелі оточували Лас-Вегас, який угніздився в неоновій долині. Джоні Фонтане відпустив із руки важку, чудово оздоблену порт'єру і відійшов від вікна.

Спецнаряд з чотирьох осіб: старший групи, здавач карт — дилер, ще один «запасний» дилер і офіціанточка з нічного клубу в костюмчику, який мало що приховував, — готували стіл для приватної розваги. Ніно Валенті, з простою склянкою віскі у руці, розвалився на дивані в тій частині номера, яка слугувала вітальнею. Він дивився, як люди з казино збирали гральний стіл з шістьма м'якими стільцями довкола його зовнішнього краю, що мав вигляд великої підкови.

— Грандіозно, грандіозно, — невизначно, хоча й не зовсім п'яним голосом повторював Ніно. — Джоні, нумо зіграймо проти цих виродків. У мене щаслива рука. Ми дамо їм бубни з червою.

Джоні сидів навпроти нього на ослінчику під ноги.

— Ти ж знаєш, що я не бавлюся в азартні ігри. Ніно, як ти почуваєшся? — запитав Джоні.

— Чудово, — посміхнувся йому Ніно. — Опівночі до мене завітають курви, тоді повечеряю і знову сяду за гральний стіл. Чуєш? Я зірвав тут найбільший куш — майже п'ятдесят тисяч — на мене тут цілий тиждень дивилися чортом.

— Атож, — озвався Джоні Фонтане. — А кому ти залишиш твої тисячі, коли загнешся до бісової матері?

Ніно спорожнив свою склянку.

— Джоні, де, в бісового батька, ти набув своєї репутації бабія? Ти ж як молокосос. Їй-богу, Джоні, туристи в цьому місті мають більше втіхи, ніж ти.

— Ага, — озвався Джоні. — Тобі допомогти дістатися столу?

Ніно ледве підвівся і сів на диван, рішуче опустивши ноги на килим.

— Сам впораюся, — відказав він, випускаючи склянку на підлогу. Ніно встав і пройшов доволі твердо до грального столу. Дилер уже був наготові. Старший групи стояв за дилером і чекав. Запасний здавач карт вгніздився на стільці осторонь від столу. Офіціанточка, подавачка коктейлів, всілась напихваті, щоб не пропустити жодного знаку від Ніно Валенті. Ніно постукав кісточками пальців по зеленому столу.

— Жетони, — велів він. Старший витяг із кишені блокнот, заповнив сторінку і поклав її разом з невеликою авторучкою перед Ніно.

— Прошу, містере Валенті, — мовив він. — Як завжди, починаємо з п'яти тисяч.

Ніно нашкрывав на папірці внизу свій підпис, старший поклав розписку собі в кишеню і кивнув дилерові.

Дилер навдивовижу спритними пальцями витяг купки чорно-золотавих стодоларових жетонів із вроблених у столі гнізд. Не пройшло й п'яти секунд, як перед Ніно вже стояло п'ять рівних стовпчиків стодоларових жетонів — по десять штук у кожному стовпчику.

На зеленому сукні було позначено шість білих квадратів, трохи більших за гральні карти, проти кожного місця для гравця. Ніно зробив ставки — по одному жетону — на три з цих квадратів, отже, він грав у три руки по сто доларів. Він відмовився підвищувати ставку по всіх трьох номерах, а дилер засвітив шістку — програвшу карту, отже, дилер програв. Ніно згріб свої жетони і позирнув на Джоні Фонтане.

— Ось як треба починати вечір, чи не так, Джоні?

Джоні посміхнувся. Зазвичай такі гравці, як Ніно, під час гри не підписували розписок. Для високої клієнтури достатньо й усної домовленості. Можливо, в казино побоювалися, що Ніно, напившись, не пам'ятатиме своїх ставок, їм було невтямки, що Ніно ніколи не забував.

Ніно вигравав і після третього кола підняв палець, даючи знак офіціантці. Дівчина кинулась до бару в кінці номера і принесла у простій склянці його улюблене житне віскі. Ніно взяв склянку правою, а потім перебрав її в ліву руку, щоб правою обхопити офіціантку.

— Золотко, посидь біля мене, зіграй кілька номерів, принеси мені щастя.

Офіціанточка була вельми вродливою дівчиною, проте від Джоні не приховалося, що це холонокровна пройда і ніяка не особистість, хоча й старалася нею бути. Вона обдарувала Ніно широкою посмішкою, але її думки захопив один із чорно-золотавих жетонів. «Якого біса вона сама не зіграє?» — подумав Джоні. Він пошкодував, що Ніно не підшукав собі за свої гроші чогось кращого.

Ніно дозволив офіціантці пограти на кількох його номерах декілька кругів, а тоді дав їй одного жетона і ляпаса по сідниці, спрваджуючи від столу. Джоні жестом попросив її принести коктейль. Це вона й зробила, але так, ніби грала найдраматичніший епізод із найдраматичнішого за всю історію кінофільму. Вона застосувала всі свої принади до славнозвісного Джоні Фонтане. Її очі блищали інтимним запрошенням, її хода з вихлясами була найсексуальнішою, яку тільки можна собі уявити, уста ледь-ледь розтулені, ніби вона готова прикипіти ними до жаданого об'єкта її очевидної чуттєвості. Вона нагадувала самицю під час гону, але все це здавалося напускним. «О боже, ще одна», — подумав Джоні Фонтане.

Зазвичай жінки вдавалися до таких коників, коли хотіли покласти його із собою в ліжку. Їм таланило, лише коли він добряче п'янів, та сьогодні він не був під газом. Він винагородив офіціантку однією зі своїх знаменитих усмішок і сказав:

— Дякую, золотко.

Дівчина глянула на нього і розтягла губи у вдячній усмішці, її очі затуманились і затяглись поволокою, тіло напружилось, бо її торс був ледь відхилений назад від довгих витончених ніг в ріденьких панчішках. Здавалося, що в її тілі акумулювалося величезне напруження, груди ніби набрякли і загрозово роздималися у тоненькій, туго облягаючій блузці. Потім її тіло сіпнулося, як натягнута струна, мало не видобуваючи із себе сексуальні акорди. Враження було таке, ніби вона відчула оргазм лише від усмішки Джоні Фонтане, від його слів: «Дякую, золотко». Виконано непогано. Кращого Джоні бачити не доводилось. Але, навчений життям, він знав, що все це напускне, і міг

сміливо закладатися, що дівулі, які відмочували такі номери, були дешевою шушваллю.

Він стежив, як вона вертала до свого стільця і неквапно змішувала напій. У нього не було бажання ще раз побачити її вихиляси. Не той мав сьогодні ввечері настрої. Минула ще година, і Ніно Валенті розвезло. Спочатку його захитало то вперед, то назад, а тоді він повалився зі стільця просто на підлогу. Але старший і другий дилер були насторожі, ще відколи Ніно повело вперше, вони підхопили його раніше, ніж він вдарився об підлогу, а тоді підвели й потягли за завісу, що відгороджувала спальню.

Джоні бачив, як офіціантка допомагала двом чоловікам розібрати Ніно і вмостити його під покривала й ковдри на ліжку. Старший перерахував жетони Ніно і зробив якісь позначки у своєму блокноті, а тоді прибрав гральний стіл і жетони дилера. Джоні спитав його:

— Як довго це з ним триває?

Старший зітнув плечима.

— Сьогодні його рано розвезло. Коли це сталося з ним вперше, ми викликали нашого лікаря, той привів містера Валенті до тям і намагався навести його на розум. А тоді Ніно наказав нам, щоб ми не викликали лікаря, коли так трапляється, просто щоб клали його в ліжку, а на ранок усе буде гаразд. Отож ми так тепер і чинимо. Йому щастить, ось і сьогодні він виграв майже три тисячі.

— Добре, — сказав Джоні Фонтане, — сьогодні знову викличмо готельного лікаря. Домовились? Обшукайте весь готель, а знайдіть його.

Лікаря довелося чекати майже чверть години. Коли Джуліс Сігал зайшов у номер, Джоні відзначив із невдоволенням, що хлопчина ніколи не мав лікарського вигляду.

Цього вечора на ньому були голуба трикотажна теніска, простора, з білою оторочкою, і білі замшеві черевики на босу ногу. З незмінною лікарською чорною валізкою він мав напрочуд кумедний вигляд.

— Вам би не завадило придумати, як переносити своє причандалля у торбині для гольфа, — зауважив Джоні.

— Атож, — розуміючи, посміхнувся Джуліс, — оцей класичний лікарський набір зі всякою всячиною про всяк випадок

важкий як не знаю що. І наганяє страх на людей. Принаймні хоч колір можна було б змінити.

Він підійшов до ліжка, на якому лежав Ніно. Відкриваючи свою валізку, він мовив до Джоні:

— Дякую вам за чек, котрого ви надіслали мені як консультантові. То було забагато. Я стільки не заробив.

— Чорт візьми, не заробили, — відповів Джоні. — Проте за будьмо, то було дуже давно. Що з Ніно?

Джуліс швидко перевірів серцебиття, пульс і зміряв тиск. Він витяг із валізки шприц, заштрикнув голку в руку Ніно і зробив укол. Сонне обличчя Ніно втратило свою воскову блідість, щоки порожевіли, немов кров швидше зашугала у його судинах.

— Діагноз дуже простий, — жваво зазначив Джуліс. — Я вже обстежував його і брав аналізи, коли йому вперше зробилося недобре по приїзді сюди. Я тоді перевіз його в лікарню, поки він не очунав. У нього діабет в слаборозвиненій формі, нічого серйозного, якщо регулярно приймати ліки, дотримувати дієти і тому подібне. Та він вперто нехтує хворобою. До того ж він твердо вирішив допровадити себе п'ятикою на той світ, його печінка відмовляє, а тоді відмовить і мозок. Зараз він у стані помірної діабетичної коми. Я б радив негайно забрати його звідси і здати.

Джоні відлягло. Адже немає нічого серйозного, Ніно має лише стежити за собою.

— Ви маєте на увазі: відвезти його до одного з тих закладів, де відлучують від алкоголю? — перепитав Джоні. Джуліс підійшов до бару у віддаленому кутку приміщення і налив собі віскі.

— Ні, — відказав він. — Я маю на увазі інше: здати його в божевільню.

— Не смішіть мене, — не повірив Джоні.

— А я не жартую, — відповів Джуліс. — Я не знаю всіх психіатричних премудрощів, проте що треба, знаю, адже це частина моєї професії. Вашого друга Ніно можна ще повернути в доволі добру форму, коли не занадто ушкоджено печінку, про що ми не в змозі судити із впевненістю, аж поки не зроблено розтин. Справжня біда у нього з іншим — із головою. Фактично його не обходить, житиме він чи помре, не виключено, що він шукає смерті. І якщо

не виправити цього, він безнадійний. Отож я й кажу: знайдіть його, хай пройде необхідний курс лікування психіки.

У двері постукали, і Джоні пішов відчиняти. Прийшла Люсі Манчіні. Вона кинулася Джоні в обійми і розцілувала його.

— Ой, Джоні, яке щастя знову побачитися з тобою.

— Так, багато води збігло.

Він відзначив, що Люсі змінилася. Вона наче стала стрункіша, її вбрання стало до біса ліпшим, і вдягалася вона з кращим смаком. Люсі мала тепер коротку хлоп'ячу зачіску, яка була їй до лиця. Вона мала кращий і молодший вигляд, ніж будь-коли, відколи він її знав, і йому навіть майнуло, що вона могла б скласти йому компанію отут, у Лас-Вегасі. Хіба не приємно поволочитися трохи зі справжньою дівчиною? Та перед тим, як зачаровувати її, Джоні згадав, що Люсі крутила любов із лікарем. Отже, це виключалося. Тому він просто всміхнувся їй по-дружньому і запитав:

— А за якою такою потребою ти ходиш по ночах до Ніно в номер, га?

Вона штовхнула його в плече.

— Просто я почула, що Ніно захворів і Джуліс пішов до нього. Хотіла побачити, чи не можу чимось допомогти. З Ніно все гаразд, хіба ні?

— Безперечно, — сказав Джоні, — він оклигає.

Джуліс Сігал, що недбало розвалився на дивані, не стерпів:

— Авжеж, оклигає, чорти б його оклигали. Я пропоную нам усім зачекати, поки Ніно не прийде до тями. А потім ми всі маємо умовити його на лікування. Люсі, він тобі симпатизує, може, послухається хоч тебе. Джоні, якщо ви його справжній друг, підтримайте нас. Інакше невдовзі печінка старого Ніно стане експонатом номер один у медичній лабораторії якого-небудь університету.

Джоні був неприємно вражений цинізмом лікаря. Та хто він, у біса, такий, щоб стільки брати на себе? Джоні почав було говорити, та цієї миті з ліжка почувся голос Ніно:

— Ей, старий, а де ж випивка?

Ніно сидів на ліжку. Він ошкірив зуби до Люсі й мовив:

— Гей, дитинко, підійди до старого Ніно. — І він простягнув до неї широко розкриті обійми. Люсі присіла на краєчок ліжка

й обняла його. На диво, Ніно на вигляд аж ніяк не було зле, майже нормально. Ніно клацнув пальцями:

— Нумо, Джоні, налий мені випити. Ще не пізно. Аде, у біса, мій гральний стіл?

Джоні добряче потягнув зі своєї склянки і відказав:

— Тобі не можна пити. Лікар забороняє.

Ніно враз насупився.

— Пішов він, мій лікар туди-сюди... — А потім напустив на обличчя вираз театрального каяття. — О, Джулісе, це ти! Це ж ти мій лікар, правда? Я не мав тебе на увазі, старий друже. Слухай, Джоні, принеси мені випивку або я сам встану з ліжка і сам візьму її.

Джоні стенув плечима і подався до бару. Джуліс промовив відсторонено:

— Я ж кажу, що йому не можна пити.

Тепер до Джоні дійшло, чому Джуліс дратував його. Він завжди говорив незворушним, відстороненим голосом, не наголошував слів, хоч би які жакливі речі доводилося казати, його голос завжди залишався спокійним, контрольованим. Якщо він і застерігав, то застереження було в самих словах, а не в його голосі, нейтральному, ба навіть байдужому. Саме це й примусило Джоні, хоча й страждаючи в душі, принести Ніно склянку віскі. До того, як подати її Ніно, він запитав Джуліса:

— Це ж не вб'є його, правда?

— Ні, не вб'є, — спокійно відказав Джуліс.

Люсі стурбовано глянула на нього, хотіла щось сказати, але змовчала. А Ніно тим часом взяв віскі й вихилив одним духом.

Джоні посміхався до Ніно, вони поставили на місце цього задрипанця-лікаря. Зненацька Ніно почав хапати ротом повітря, обличчя видимо посиніло, йому не вистачало кисню, він задихався, його тіло сіпнулося вперед, мов рибина, кров ударила в обличчя, очі вирячилися.

Джуліс став біля ліжка з протилежного боку від Джоні й Люсі. Він взяв Ніно за карк, утихомирив його і заштрикнув голку шприца в плече біля шиї. Ніно обм'як у лікарських руках, конвульсії затихли, і за хвилину він звалився знову на подушки. Його очі сонно заплющились.

Джоні, Люсі й Джуліс повернулися в ту частину номера, яка слугувала вітальнею, і присіли за величезним масивним кавовим столом. Люсі підняла слухавку аквамаринового кольору, замовила для всіх каву і що-небудь підвечеряти. Джоні пішов до бару і зробив собі коктейль.

— Ви знали, що він так зреагує на віскі? — запитав Джоні.

Джуліс стенив плечима.

— Я не мав жодних сумнівів.

— Тоді чому ж ви не попередили мене? — різко запитав Джоні.

— Я вас попереджав, — відказав Джуліс.

— Ви попередили мене не так, — Джоні закипав холодною люттю. — З вас не лікар, а чорти його батька зна що. Та вам на все начхати. Ви пропонуєте мені запроторити Ніно до божевільні, вам навіть на думку не спаде якесь пристойніше слово на зразок санаторію. Вам справді подобається знущатися з людей?

Люсі роздивлялася свої руки, складені на колінах. Джуліс усміхнено дивився на Фонтане.

— Жодна сила у світі не змінила б ваш намір дати Ніно випивку. Вам хотілося показати, що ви не потребуєте моїх застережень, «маєте на увазі» всі мої приписи. Пам'ятаєте, як ви запропонували мені працювати вашим особистим лікарем, після тієї справи з горлом? Я не пристав на вашу пропозицію, бо бачив, що ми ніколи не порозуміємося. Лікар має себе за бога, за найвишого священика в сучасному суспільстві, це один із його привілеїв. Але ж ви ніколи так не ставитиметеся до мене. Для вас я завжди буду богом на служінні. На кшталт тих лікарів, що обслуговують вас у Голлівуді. Де тільки ви знаходите тих шарлатанів? Боже, вони ж нічого не тямлять або ж їм усе до одного місця. Кому, як не їм, знати, що відбувається з Ніно, але вони й надалі нашпиговували його всілякими пігулками, аби лише підтримувати. Вони носять шовкові костюми і цілують вас у сідницю, бо ви впливова особа в кінобізнесі й ви вважаєте, що вони великі ескулапи. Покажіть, докторе, що у вас є серце. Хіба не так? А їм байдуже, житимете ви чи задубнете. А мое маленьке хобі — хоч як це обурливо — утримувати людей у житті. Я дозволив вам дати Ніно випити, аби ви побачили, що може

статися з ним. — Джуліс нахилився до Джоні Фонтане, але його голос і надалі був спокійний і незворушний. — Ваш друг вже майже не живе. Ви це розумієте? Йому не вискочити, якщо не вдатися до суворого лікарняного режиму та інтенсивної терапії. Високий тиск разом із діабетом і дурними звичками можуть будь-коли, навіть зараз, спричинитися до крововиливу в мозок. Його мозок розпадеться. Це для вас досить дохідливо? Авжеж, я говорив про божевільню. Я хочу, аби до вас дійшло, що саме необхідно. Інакше ви й пальцем не ворухнете! Скажу вам навпростець: ви зможете врятувати життя свого друга, якщо здасте його на примусове лікування. Інакше — поцілуйте його востаннє.

— Джулісе, любий Джулісе, — промимрила Люсі, — не будь таким жорстоким. Просто поясни йому.

Джуліс підвівся. Постійна витримка зрадила йому, зазначив втішно Джоні Фонтане. І голос також позбувся спокійної рівноваженої монотонності.

— Ви думаете, мені вперше доводиться розмовляти з такими, як ви, людьми за таких обставин? — запитав Джуліс. — Я веду такі бесіди щодня. Люсі каже: не будь жорстоким, але їй невтямки, про що вона говорить. Знаєте, я колись радив людям: «Не переїдайте, бо помрете, не куріть так багато, не пийте стільки, бо ж помрете». Ніхто не чує. І знаєте чому? Тому що я не кажу: «Ви помрете завтра». Що ж, я кажу вам: дуже ймовірно, що Ніно помре завтра.

Джуліс подався до бару і знову зробив для себе ще один коктейль.

— Так що ви скажете на це, Джоні? Чи збираєтеся ви здати Ніно на лікування?

— Не знаю, — відповів Джоні.

Джуліс випив похапцем, не відходячи від бару, і налив собі ще.

— Знаєте, дивно якось: людина може заморити себе до смерті куривом, питвом чи роботою, ба навіть переїданням. І це не засуджується. От лише статевими стосунками не можна відправити себе на той світ, але тут уже яких тільки перешкод не придумано. — Він замовк, щоб допити свою склянку. — Хоча і тут виникають проблеми, принаймні для жінок. Я лікував

пацієнток, яким не можна мати дітей. Я казав їм: «Ви можете вмерти». Казав їм, казав. А через місяць вони, зашарілі, вигулькнували знову й повідомляли: «Докторе, здається, я завагітніла». І, звісно, голубки догралися. «Але ж це небезпечно», — говорив я. І в ті часи мій голос ще не був безбарвним. А вони посміхалися і казали: «Але ж ми з чоловіком правовірні католики».

У двері постукали, і два кельнери закотили візочок із їжею і срібними кавничками. З візочка знизу вони видобули і сервірували розкладаний столик. Джоні відпустив їх.

Вони сиділи біля столика, їли теплі сандвічі, що їй замовила Люсі, і пили каву. Джоні відкинувся і запалив сигарету.

— Отже, ви рятуєте людям життя. А чому ви почали робити аборти?

Люсі вперше втрутилася в розмову.

— Віп хотів допомогти дівчатам, які потрапили в скрутне становище, дівчатам, які могли б накласти на себе руки або вдатися до небезпечних засобів, щоб не мати дитини.

Джуліс усміхнувся до неї й зітхнув.

— Усе це не так просто. Зрештою, я став хірургом. У мене добрі руки, як-то кажуть між собою гравці в боулінг. Я був такий меткий, що аж страшно. Досить було розітнути череву якогось нещасного виродка, аби мені одразу ставало зрозуміло, що справа його кепська. Робив операцію і вже знав наперед, що рак чи інша пухлина відновляться, але я спроваджував його додому посмішкою... ну і багато іншої гидоти.

Приходить яка-небудь бідолашна діваха, і я видаляю їй одну цицю. А через рік вона об'являється знову, я відрізаю їй і другу. А ще через рік вишкрібаю з неї нутрощі, як вишкрібають жабу-риння з мускусної дині. І після цього всього вона все одно помирає. А весь цей час її чоловік не перестає телефонувати й допитуватися: «Як аналізи? Що показали аналізи?»

Отож я винайняв ще одну секретарку, щоб відповідала на ті дзвінки, а сам зустрічався з пацієнткою лише напередодні обстеження, аналізів чи операції. Я затримувався коло жертви якнайменше, бо, зрештою, був зайнятою людиною. І вже потім дозволяв чоловікові переговорити зі мною протягом двох хвилин. «Це випадок безнадійний», — говорив я. Але вони ніколи

не чули останнього слова. Вони розуміли його значення, але не сприймали його. Спочатку я думав, що, може, я мимохіть стишував голос на останньому слові, і тому свідомо почав вимовляти його голосніше. Та все одно вони так і не чули його. Один чолов'яга навіть перепитав: «Що це, у бісової матері, ви хочете мені сказати отим своїм «безнадійний»? — Джуліс розсміявся. — Безнадійний, безнадійний, хай йому грець. Я почав робити аборти. Легко і просто, всі щасливі, це ніби як помити посуд і почистити раковину. Це було по мені. І мені сподобалося. Сподобалося робити аборти. Я не вважаю, що двомісячний зародок є людською істотою, отож з цього боку не маю жодних ускладнень. Я допомагав молодим дівчаткам і заміжнім жінкам, що потрапили в халепу, заробляв добрячі гроші. Не ліз нікому на очі. Коли мене застукали, я почувався як дезертир, котрого спіймали. Мені поталанило, один із друзів смикнув за якісь там мотузки і виручив мене, але тепер практикувати у великих лікарнях мені зась. Отак я й опинився тут. Даю добрі поради, якими нехтують так само, як і за старих часів.

— Я не нехтую ними, — сказав Джоні Фонтане, — я обмірковую їх.

Люсі нарешті змінила тему розмови.

— Джоні, а що ти робиш тут, у Вегасі? Відпочиваєш від своїх обов'язків великого голлівудського цабе чи маєш справи?

Джоні заперечливо схитнув головою.

— Майкл Корлеоне хоче побачитися й переговорити зі мною. Він прилітає сьогодні ввечері з Томом Хейгеном. Том сказав, що вони стрінуться і з тобою, Люсі. Не знаєш, чого це?

— Ні, — Люсі заперечно схитнула головою. — Завтра ввечері ми обідаємо всі разом. І Фредді теж. Я думаю, тут, мабуть, щось із готелем. Останнім часом казино стало збитковим, а це погано. Мабуть, дон хоче, аби Майкл розібрався, що й до чого.

— Я чув, що Майкл нарешті зробив операцію і виправив собі фізіономію, — сказав Джоні.

— Думаю, що Кей таки переконала його, — засміялася Люсі. — Спершу після їхнього одруження він не згоджувався. Цікаво чому? Адже це надавало йому жахливого вигляду, та й з носа весь час текло. Йому треба було б давно вже прооперу-

ватися. — Вона помовчала. — «Родина» Корлеоне викликала Джуліса для цієї операції. Вона вдалася до його послуг як консультанта і спостерігача.

Джоні незворушно кивнув і похмуро промовив:

— Я рекомендував його.

— О! — вихопилося у Люсі. — Як там не було б, а Майкл сказав, що хоче віддячити Джулісу. І тому він запрошує нас завтра ввечері на обід.

— Він нікому не вірить, — замислено докинув Джуліс, — тоді наказав, щоб я за всім стежив. А то була звичайна собі операція, перший-ліпший спеціаліст впорався б.

Зі спальні почувся шум, всі поглянули на завісу. Ніно знову повертався до тями. Джоні підійшов і присів на ліжку. Джуліс і Люсі також наблизилися й стали за спинкою ліжка. Ніно привітав їх жалюгідною посмішкою.

— Гаразд, я перестаю бути розумним. Мені справді кепсько. Джоні, пам'ятаєш, десь рік тому ми були з тими двома стервозами в Палм-Спрінгс? Присягаюсь тобі, що я не заздрив. Я був радий. Ти віриш мені, Джоні?

— Певне, Ніно, я вірю тобі, — відповів Джоні заспокійливо.

Люсі й Джуліс презирнулися. Судячи з усього того, що вони чули і знали про Джоні Фонтане, він не міг забрати дівчину близького друга, такого як Ніно. І чому Ніно говорить, що він не відчував ревнощів, через рік після того, як це сталось? Їм обом одночасно спало на думку, що Ніно тепер напивався до смерті з романтичних почуттів, бо дівчина кинула його і повіялася з Джоні Фонтане.

Джуліс ще раз обстежив Ніно.

— Я влаштую, щоб цієї ночі біля вас чергувала сестра, — сказав Джуліс. — Вам справді доведеться полежати пару днів у ліжку. Справи серйозні.

— Добре, — засміявся Ніно, — але, лікарю, не присилайте надто вродливої.

Джуліс викликав по телефону доглядальницю, і вони з Люсі пішли. Джоні залишився в кріслі біля ліжка чекати на медсестру. Ніно з виразом цілковитого виснаження на обличчі знову поринув у сон. Джоні думав над словами Ніно про пригоду з отими

двома вітрогонками в Палм-Спрінгс. Йому ніколи навіть і на думку не спадало, що Ніно міг би ревнувати.

Рік тому Джоні Фонтане сидів в оббитому плюшем кабінеті кінокомпанії, яку він очолював, а на душі йому було так зле, як, здається, ще ніколи в житті. І то дивно, бо перший фільм, який він зробив і в якому головну роль він відвів для себе, а характерну — для Ніно, приносив прибутки тоннами грошей. Вдалося все. Усі зробили те, що від них вимагалось. Витрати на виробництво були менше від запланованих. Усі мали заробити хороші гроші, а Джеку Вольцу укорочувалось років десять життя. У Джоні тепер було ще дві картини у виробництві. В одній головного героя грав він сам, в іншій — Ніно Валенті. Ніно був неперевершений на екрані у ролі привабливого розманіженого коханця, що їх на екрані жінки полюбляють показувати між грудей. Такий собі заблукалий парубійко. Хоч за що б він взявся, все приносило гроші, купу грошей. Хрещений Батько через банк отримував свої проценти, і це справді тішило Джоні. Він виправдав сподівання свого Хрещеного. Але зараз це не вельми розраджувало його.

Тепер він став успішним незалежним кінопродюсером, і в нього став такий же, а може, й більший, вплив, як тоді, коли він був співаком. Вродливі вертихвістки упали довкола нього, як і раніше, хоча більше з комерційних міркувань. У нього з'явився власний літак, він жив ще розкішніше, мав спеціальні податкові пільги, які надаються не артистам, а лише бізнесменам. Якого ж дідька було йому ще треба, що йому дошкуляло?

Він знав, що саме. Лоб йому замалим не розривався, у нїздрях пекло, у горлі горіло. Подолати сверблячку вдавалось лише співаючи, але він боявся навіть взяти ноту. Він з цього приводу побував у Джуліса Сігала і поцікавився, коли можна заспівати. Джуліс відповів, що будь-коли, якщо виникне бажання. Отож він спробував, але голос звучав так хрипко і так нікчемно, що він відразу ж залишив свої спроби. А наступного дня його горло боліло немилосердно, хоча якось інакше, ніж до видалення поліпів. Не просто боліло, вогнем палило. Він боявся співати, боявся, що назавжди втратить голос або зіпсує його.

А якщо він не міг співати, то пса варте все інше. Усе інше було гівном собачим. Спів — це єдине його справжнє покликання. Не виключено, що він розумівся на співі й уподобаний ним музиці краще за будь-кого в цілому світі. Так, він знав, що тут він неперевершений. За всі ці роки він став справжнім фахівцем. Ніхто не міг вказати йому, чи так, чи не так, у нього не було потреби звірятися з іншими. Він знав. Яка втрата, яка прикра втрата!

У п'ятницю він надумав провести вихідні з Вірджинією і дітьми. Він подзвонив їй, як завжди, щоб попередити про своє прибуття. А фактично для того, щоб дати їй можливість відмовитися. Але вона ніколи не заперечувала. Жодного разу за всі роки їхнього розлучення. Бо вона ніколи не могла бути проти зустрічі її дочок із їхнім батьком. «Ну й стерво!» — подумав Джонні. Йому поталанило з Вірджинією. І хоча він розумів, що вона була йому не байдужішою від будь-якої іншої жінки в його житті, вони обоє не могли знову розпочати спільне статеве життя. Можливо, коли їм виповниться по шістдесят п'ять, у віці, коли вже люди йдуть на пенсію, вони разом відійдуть від активного життя, від усіх справ, від усього.

Але дійсність зіпсувала його мрії. Коли він приїхав, то побачив, що Вірджинія не в гуморі, обидві дівчинки також не в захопленні від зустрічі з ним, бо їм обіцяно на вихідні відвідини якихось подруг на каліфорнійському ранчо, де вони можуть покататися на конях.

Він сказав Вірджинії, щоб вона відправила дівчат на ранчо, і на прощання поцілував їх, винагородивши чарівливою усмішкою. Він чудово їх розумів.

Яка дитина не надала б перевагу можливості погасати на коні десь на ранчо перед перспективою нидіти з буркотливим батьком, що також нерадісно несе свої батьківські обов'язки? А Вірджинії він сказав:

— Я трохи вип'ю у тебе і теж побіжу.

— Добре, — відповіла вона. Для неї настав один із її поганих днів, що траплялись доволі рідко, але траплялись. Їй було нелегко вести таке життя. Вона дивилась, як він знову наливав особливо велику порцію напою.

— Для чого ти себе підбадьорюєш? — запитала Вірджинія. — У тебе все чудово виходить. От ніколи б не сказала, що з тебе вийде такий успішний бізнесмен.

— Це нехитра штука, — посміхнувся у відповідь їй Джоні. Водночас він подумав: «Так ось де собака заритий». Він розумів жінок і збагнув, що Вірджинії недобре, бо їй здавалося, що у нього в житті все йде як по маслу. Жінкам завжди не по собі, коли вони бачать, що їхні чоловіки живуть собі на втіху. Їх це дратує. У них тоді меншає впевненості, що і надалі вдаватиметься попихати чоловіками завдяки почуттям, сексуальному потягу чи шлюбним узам. Отож швидше для того, щоб підбадьорити її, ніж щоб поскаржитися, Джоні сказав:

— Яке все це має, у бісового батька, значення, якщо я не можу співати?

Вірджинія озвалася дещо роздратовано:

— О Джоні, ти ж не маленький. Тобі вже за тридцять п'ять. Чого б це ти мав і досі сушити собі голову через оті дурні співи? Хай там що, а, ставши продюсером, ти заробляєш значно більше грошей.

Джоні зиркнув на неї здивовано і відповів:

— Я співак і люблю співати. При чому тут мій вік?

— Мені ніколи не подобалося твоє співацтво, — не вгавала Вірджинія. — Тепер, коли ти довів, що здатний робити фільми, я рада, що ти не можеш вже більше співати.

Їх обох здивувала лють, із якою Джоні відповів:

— Це найдурніша, найпаскудніша річ, яку ти могла мені сказати.

Він був уражений. Як тільки Вірджинія могла почуватися так, чому вона так не любила його?

Вірджинію потішило, що її слова зачепили його за живе, а також що він вибухнув такою брутальною люттяю до неї.

— А як ти думаєш, — говорила вона, — мала б я почуватися, коли всі оті дівахи умлівали біля тебе через той твій спів? Як би ти зреагував, якщо б я задрала спідницю і з голим задом носилася по вулиці, спокушуючи бахурів? Оце і є суть твоїх співів, і я завжди благала, щоб ти втратив голос і більше ніколи не співав. Але то було ще до нашого розлучення.

Джоні допив свій напій.

— Ти нічого не розумієш. Нічогісінько. — Він пройшов на кухню і зателефонував Ніно. Вони швидко домовилися поїхати разом до Палм-Спрінгс на вихідні. Джоні дав Ніно номер телефону однієї дівчини, щоб той подзвонив цій справді незіпсутій молодій красуні, з якою він хотів розважитися. «Вона приведе подругу і для тебе, — сказав Джоні. — За годину я буду у тебе».

Вірджинія холодно розпрощалася з ним. Та йому було начхати, це був один із тих небагатьох випадків, коли він сердився на неї. Чорт з нею, він просто дасть собі волю на вік-енді, щоб википіла вся отрута з його організму.

І справді, в Палм-Спрінгс усе чудово склалося. Джоні мав там власний будинок, о цій порі року він завжди був відкритий і забезпечений обслугою. Обидва дівчиська виявилися ще надто молоденькі, щоб уміти надати справжню насолоду; і не лізли зі шкури, щоб добитися чогось для себе. Приходили гості, щоб поспілкуватися біля басейну, і так тривало аж до вечері. Ніно зі своєю дівчиною пішов до себе в кімнату, щоб прибратися до вечері й пожирувати з нею нашвидкуруч, поки розгарячів від сонця. Джоні був не в гуморі й спровадив свою дівчину, коротеньку яскраву блондинку Тіну, до душі саму. Він ніколи не міг злягатися з жінками після сварок із Вірджинією.

Джоні пройшов у кімнату зі скляними стінами, що виходили у внутрішній дворик. Тут стояло піаніно. Співаючи з джазовою групою, він любив поблазнювати біля піаніно, просто задля сміху, отож він міг вибрати пісеньку в псевдосеренадному стилі. Він сів за інструмент і повправлявся під супровід піаніно, дуже обережно, фактично промугикував, не співаючи кілька слів. Він і не помітив, як у кімнаті з'явилася Тіна, вона зробила для нього коктейль і присіла поруч біля піаніно. Він зіграв кілька мелодій, і вона мугикала разом із ним. Потім він залишив її біля інструмента, а сам пішов прийняти душ. У душі він заспівав, майже зречитативив, короткий пасаж. Потім вдягнувся і зійшов униз. Тіна і досі сиділа в самоті, Ніно чи все ще порався зі своєю дівчиною, чи вже наливався віскі.

Джоні знову сів за піаніно, а Тіна вийшла помилуватися басейном. Він затагнув одну зі своїх колишніх пісень. У горлі не пекло.

Звуки виходили дещо приглушені, але у відповідному тембрі. Він дивився на піаніно. Тіна все ще була надворі за зачиненими скляними дверима і не могла його чути, з якихось причин йому не хотілося, щоб хтось чув його. Він знову завів давнішню серенаду, свою улюблену. Він співав на повний голос, немовби перед ним були слухачі, брав найскладніші колінця, чекаючи на звичний пекучий біль у горлянці, але його не було. Він дослухався до свого голосу, який звучав дещо незвично, але подобався йому. Він був густішим, це був чоловічий голос, не хлопчачий, а соковитий, подумалося йому, густий і соковитий. Він закінчив пісню, розслабляючись, і сидів за піаніно, обмірковуючи свій спів.

— Непогано, старий, — почувся голос Ніно, — зовсім непогано.

Джоні круто розвернувся. Ніно сам стояв у прочинених дверях. Його дівчини з ним не було. Джоні зітхнув із полегшенням. Його не бентежило, що його вправи почув Ніно.

— Так, — сказав Джоні, — давай спекаємося цих шмаркачок. Спровадимо їх додому.

— Спроваджуй сам, — сказав Ніно, — вони славні пацанки, не хочу їх ображати. До того ж я щойно вдовольнив мою двічі. І як то буде, якщо я відшию її, навіть не пригостивши вечеркою?

— Дідько з ними, — подумав Джоні. — Хай дівчата собі слухають, навіть якщо він і звучить паскудно.

Він подзвонив знайомому керівникові джаз-оркестру з Палм-Спрінгс і попросив прислати мандоліну для Ніно. Музикант заперечував: «Послухай, таж ніхто у Каліфорнії не грає на мандоліні». Джоні гаркнув: «Кажу тобі: добудь!»

У будинку було повно платівок і обладнання для звукозапису. Джоні посадив дівчат за записувальну апаратуру.

Після вечері Джоні допався до праці. Він велів Ніно акомпанувати на мандоліні й проспівав всі пісні зі свого колишнього репертуару, співав на повний голос, не оберігаючись. З горлом усе було в ажурі, він передчував, що може співати завжди. Протягом місяців, коли не вдавалося співати, він часто думав про свої пісні, мріяв про те, як би він співав їх зараз, на відміну від свого юнацького виконання. У голові Джоні проспівував пісні зі складнішими варіаціями. А тепер здійснював усі ті свої задуми. Інколи у живому виконанні щось не вдавалося, те, що звучало добре

подумки, не звучало у виконанні на повний голос. На повний голос, подумалося йому. Тепер він уже не дослухався до свого голосу, а зосередився на виконанні. Він не завжди попадав у такт із музикою, але то дрібниці, просто ще не допрацьовано. У його голові був закладений метроном, який ніколи не підводив. Просто йому трохи бракує практики.

Нарешті він наспівався і замовк. Тіна підійшла до нього з осяйними очима і нагородила його довжелезним поцілунком.

— Тепер я знаю, чого моя мама не пропустила жодного твого фільму, — сказала вона. Її слова прозвучали б недоречністю будь-коли, але не зараз. Джоні й Ніно весело розсміялись.

Вони перемотали запис, і тепер Джоні мав змогу прослухати себе. Його голос змінився, змінився таки добряче, але, поза всяким сумнівом, він і надалі залишався голосом Джоні Фонтане. Він став значно багатшим і густішим, як Джоні вже відзначив раніше, щось свідчило в ньому, що це співає чоловік, а не юнак. У голосі було більше справжнього почуття, більше характерності. А з технічного боку все звучало набагато краще, ніж будь-що зі співаного ним раніше. Це була справжня майстерність. І якщо він міг співати так добре тепер, коли був не у формі, як хтозна-що, як же добре він співатиме, коли знову буде у формі? Джоні усміхнувся до Ніно:

— Чи воно й справді таке гарне, як мені здається?

Ніно замислено подивився на його щасливу мармизу.

— До біса гарно, — заявив він. — Але побачимо, як ти співатимеш завтра.

Джоні неприємно вразила така недобррозичливість з боку Ніно.

— Ех ти, сучий сину, ти знаєш, що сам ніколи не зможеш так співати. Про завтра можеш бути спокійним. Я почуваюся грандіозно.

Але більше того вечора він не співав. Вони з Ніно повели дівчат на вечірку, і Тіна заночувала в його постелі, але там він не виявив нічого особливого. Дівчина була дещо розчарована. «Але, чорти б її взяли, не можна ж домогтися всього в один день», — подумав Джоні.

Він прокинувся вранці з недобрими передчуттями, десь підсвідомо його тероризувала думка: чи; бува, не примарилося

йому, що голос відновився. Коли ж він пересвідчився, що це не марення, його перелякав страх, що голос може знову зникнути. Він підійшов до вікна й помутикав, а тоді зійшов у вітальню в самій піжамі, підібрав на піаніно мелодію і спробував заспівати.

Співав він приглушено, але болу не було, не було й хрипоти в горлі, і він дав собі волю. Зв'язки поводитися чудово, не доводилось їх форсувати. Легко-легко лилася пісня. Джоні відчув, що злі часи минули, голос знову був при ньому. І йому було до сідниці, якщо він сяде в калюжу зі своїми фільмами, начхати й на те, що йому минулої ночі не вдалось упоратися з Тіною чи що Вірджинія ненавидітиме його, бо ж він знову зможе співати. На мить він пошкодував лише за тим, що голос повернувся не тоді, коли він намагався заспівати для своїх доньок, — як гарно б це було. Це було б так гарно.

Готельна медсестра увійшла в номер, штовхаючи перед собою візочок, навантажений медикаментами. Джоні підхопився й уважно глянув на Ніно, який спав чи, може, віддавав богові душу. Він знав, що Ніно не ревнував і не заздрив відродженню його голосу. Ніно лише заздрив його щастю з приводу відновлення голосу. Заздрив його несамовитому бажанню знову співати. Тепер уже було зрозуміло, що самого Ніно Валенті ніщо не цікавило настільки, щоб могла відновитися його воля до життя.

РОЗДІЛ XXVII

Майкл Корлеоне прилетів пізно ввечері. За власним розпорядженням в аеропорту ніхто його не зустрічав. Його супроводили лише двоє: Том Хейген і новий охоронець Альберт Нері. На Майкла та його супутників чекав найрозкішніший номер готелю, де зібралися люди, з якими Майкл хотів побачитися.

Фредді привітав брата палкими обіймами. Фредді погладшав, мав добродушний, життєрадісний вигляд. Зовні — справжній чепурун: на ньому були елегантно пошитий шовковий костюм і в тон підібрані аксесуари. Волосся підстрижене під бритву й зачесане, як у кінозірки, чисто виголене обличчя аж вилискувало, а нігті на руках були нананікюрені. Він зовсім не був схожий на того Фредді, якого чотири роки тому вивезли з Нью-Йорка.

Він відхилився назад і любовно оглянув Майкла.

— Тепер, коли поправили обличчя, ти маєш значно кращий вигляд. Дружина зрештою умовила тебе зробити операцію, га? Як тепер Кей? Коли нарешті вибереться до нас?

Майкл посміхнувся до брата.

— Ти теж маєш непоганий вигляд. Кей хотіла приїхати разом зі мною, але вона знову ходить при надії, та й за дитям треба ж доглядати. А крім того, Фредді, я прибув у справах і завтра ввечері або післязавтра вранці мушу повертатися назад.

— Але спочатку попоїж чого-небудь, — сказав Фредді. — У нас у готелі знаменитий шеф-кухар, тобі подадуть таку смакоту, якої ти зроду не їв. Прийми душ, перевдягнися з дороги, а я подбаю, щоб все подали прямо сюди. Я вже викликав усіх, з ким ти хотів зустрітися, вони чекають, і, коли ти будеш готовий, я їх гукну.

— Прибережи Моу Гріна на кінець, добре? — задоволено відказав Майкл. — Запроси Джоні Фонтане і Ніно сюди поїсти з нами. І Люсі та її друга лікаря. Хто буде говорити, коли ми будемо їсти? — Він обернувся до Хейгена. — Може, ти б хотів ще кого запросити, Томе?

Хейген заперечливо хитнув головою. Фредді привітав його куди холодніше, ніж Майкла. Хейген розумів, чому: Фредді був у батька в неласці і, звісно, винуватив консільйорі за те, що той не поміг йому. Хейген радо зробив би все для Фредді, але й сам не знав, чому той втрапив у неласку. Батько ні в чому конкретно не дорікав синові. Він просто давав відчутти своє незадоволення.

Було вже за північ, коли сіли за спеціальний обідній стіл, накритий у Майкловому люксі. Люсі поцілувала Майкла й не стала розходитися про те, що його обличчя після операції набуло значно привабливішого вигляду. Джуліс Сігал діловито оглянув оперовану вилицю й сказав Майклу:

— Добра робота. Зашито на совість. Як тепер ніс, у порядку?

— Цілком і повністю. Дякую за допомогу, — відповів Майкл. Під час вечери загальна увага була зосереджена на Майклові. Усі помітили, що своєю поведінкою, навіть манерою говорити він нагадував дона. Якимось чином викликав таку саму повагу, такий самий шанобливий острах, хоча поведився цілком

природно й намагався, щоб кожний почувався невимушено. Хейген, як завжди, залишався в тіні.

Новий чоловік, якого присутні не знали — Альберт Нері, — теж тримався дуже спокійно й скромно. Він заявив, що не хоче їсти, і сидів у кріслі біля дверей, переглядаючи місцеву газету.

Коли всі трохи випили й під'їли, офіціантів відпустили.

Майкл говорив із Джоні Фонтане:

— Кажуть, що до тебе повернувся голос, а разом і всі твої шанувальники й шанувальниці. Вітаю.

— Дякую, — відповів Джоні. Його цікавило, чому саме Майкл хотів із ним зустрітись. Чого він зажадає? Якої послуги?

Тепер Майкл говорив до всіх одразу:

— «Родина» Корлеоне думає перебраться сюди, у Вегас. Продамо всі наші акції у фірмі маслинової олії й переїдемо сюди. Дон, Хейген і я вже все обговорили й вважаємо, що саме тут у «родини» велике майбутнє. Це не означає, що ми переїдемо прямо сьогодні чи наступного року. Щоби все влаштувати, потрібно буде два, три, а то й чотири роки. Але такий наш генеральний план. Дехто з наших друзів уже має чималу частку акцій у цьому готелі та в казино, отже, з цього й почнемо. Мою Грін продасть нам свої акції, отже, друзі «родини» повністю володітимуть готелем і казино.

— Майку, а ти певен, що Грін продасть? Він ніколи не говорив мені про це, і він любить цей бізнес. Я не думаю, що він захоче продати акції. — Кругле, як місяць, обличчя Фредді набуло стурбованого виразу.

Майкл спокійно сказав:

— Я зроблю йому пропозицію, від якої він не зможе відмовитись.

Ці слова він промовив звичайним тоном, проте вони прозвучали приголомшливо — можливо, тому, що це була улюблена фраза дона. Майкл знову звернувся до Джоні Фонтане:

— Дон розраховує, що ти допоможеш нам добре стартувати на новому місці. Кажуть: розваги мають великий ефект у заманюванні гравців. Ми сподіваємося, що ти підпишеш контракт і п'ять разів щороку приїздитимеш на якийсь тиждень із концертом. Сподіваємося, що твої друзі-кіноактори наслідуватимуть твій

приклад. Ти зробив їм чимало послуг, отже, тепер можеш нагадати, що час відплачувати.

— Авжеж. Я зроблю для Хрещеного все, що можу, ти ж знаєш, Майку. — Проте в його голосі відчувалося ледь чутне вагання. Майкл посміхнувся й запевнив:

— Ти з твоїми друзями нічого не втратиш у цій справі. Ти матимеш посаду і частку прибутків готелю. Якщо вважаєш, що треба дати ще комусь, то і йому дамо. Може, ти не віриш мені, але я передаю слова дона.

Джоні поспішив запевнити:

— Я вірю тобі, Майку. Але на Косі будеється ще десяток готелів із казино. Коли ти тут об'явишся, ринок перенасититься й тобі буде пізно встрявати в наявну тут конкуренцію.

Озався Том Хейген:

— У «родини» Корлеоне є друзі, що фінансують будівництво трьох готелів.

Джоні відразу зрозумів, що «родина» Корлеоне володіє ще трьома з цих готелів разом із їхніми казино. Отже, буде з чого знімати проценти.

— Я візьмуся за цю справу, — запевнив він.

Майкл повернувся до Люсі й Джуліса Сігала.

— Я зобов'язаний тобі, — сказав він Джулісу. — Кажуть, що ти знову хотів би різати людей, але лікарні не дозволяють користуватися їхнім устаткуванням через стару справу з абортами. Я б хотів почути від тебе, чи це саме те, чого ти хочеш?

Джуліс усміхнувся.

— Здається, що так. Але ти не знаєш медичного світу. Для них ніяка твоя сила не має значення. Боюся, що ти мені не допоможеш.

Майкл із відсутнім виглядом кивнув головою.

— Звичайно, твоя правда. Але мої друзі, дуже відомі люди, збираються побудувати велику лікарню в Лас-Вегасі. Судячи з того, як розростається це місто і з планів його розбудови, ця лікарня знадобиться найближчим часом. Якщо все правильно подати, вони могли б взяти тебе в хірургічний кабінет. Де, у біса, вони знайдуть таких талановитих хірургів, як ти, котрі захотіли б лізти в цю пустелю? Хоча б наполовину таких талановитих? Ми

навіть зробимо лікарні велику послугу. Отож не зникай з поля зору. Я чув, що ви з Люсі збираєтеся одружитися?

Джуліс стенив плечима.

— Коли буде видно, що можу забезпечити сім'ю, — відповів він.

— Якщо ти, Майку, не побудуєш лікарню, вікувати мені старою дівою, — невесело підсумувала Люсі. Усі засміялися. Усі, за винятком Джуліса. Він заявив Майклу:

— Якщо я отримаю таку роботу, я не хотів би, щоб мене чіпляли на неї, як на гачок.

— Ніяких гачків, — холодно відповів Майкл. — Просто я в боргу перед тобою й хочу віддячити.

Люсі лагідно попросила:

— Майку, не бери до серця.

— А я й не беру. — Майкл посміхнувся Люсі й знову звернувся до Джуліса. — Ти бовкнув дурницю. «Родина» Корлеоне використала свій вплив, щоб допомогти тобі. Невже ти маєш мене за такого недоумка, який зажадав би від тебе чогось для тебе огидного? А якщо б і зажадав, то й що? Чи поворухнув ще хтось бодай пальцем, аби допомогти тобі, коли ти втрапив у халепу? Коли я почув, що ти хочеш знову працювати за фахом, мені довелося чимало поморочитися, аби тобі допомогти. Я можу. Я ні про що тебе не прошу. Але ти принаймні можеш вважати наші стосунки дружніми, і я сподіваюся, що ти зробиш для мене те саме, що ти зробив би для кожного твого доброго товариша. Оце і є мій гачок. Але ти можеш відмовитися.

Том Хейген низько схилив голову й посміхнувся. Навіть дон не міг викласти краще.

Джуліс зашарівся.

— Майк, я хотів сказати зовсім інше. Повір, я вельми вдячний і тобі, і твоєму батькові. Забудь про сказане.

Майкл кивнув головою і сказав:

— Ну й чудово. А поки побудують і відкриють лікарню, ти відповідатимеш за медичну службу в усіх чотирьох готелях. Підбери собі штат. Встановимо тобі підвищену платню, але про це ти домовишся пізніше з Томом. Люсі, я хочу, щоб ти взялася за щось важливіше. Можливо, координуватимеш роботу крамниць, що

відкриватимуться в пасажах готелів, вестимеш їхнє фінансування. Або опікуватимешся наймом дівчаток для казино, щонебудь у цьому дусі. Отже, якщо Джуліс не одружиться на тобі, будеш принаймні багатою старою дівою.

Фредді сидів і похмуро пихкав сигарою. Майкл обернувся до нього й лагідно сказав:

— Фредді, я в батька лише на побігеньках. Чого він хоче для тебе, він тобі скаже, звісно, сам. Але я певен, що тебе воно зробить щасливим. Нам не нахваляться твоєю вправністю на цьому місці.

— Тоді чому він сердитий на мене? — жалісним голосом запитав Фредді. — Тільки тому, що казино втрачає гроші? Так ним заправляє Грін, а не я. Тоді якого ж біса старому від мене треба?

— Не переймайся цим, — сказав Майкл.

Він повернувся до Джоні Фонтане.

— А де ж Ніно? Я хотів би знову побачитися з ним.

Джоні стеновав плечима.

— Ніно дуже хворий. Коло нього постійно сидить медсестра. Але ось цей лікар каже, що його слід помістити в божевільню, Ніно намагається себе доконати. Отакє з Ніно!

Майкл замислився і, дивуючись, прокоментував:

— Ніно завжди був гарний хлопець. Я не пригадую, щоб він вчинив якесь паскудство чи бодай словом когось принизив. Його ніколи ніщо не обходило. Крім спиртного.

— Так, — погодився Джоні. — Гроші самі пливуть йому до кишені, він ніколи б не залишився без діла, міг би й співати й зніматися в кіно. Йому тепер платять по п'ятдесят тисяч за фільм, а він чхати хотів на все. Його аніскільки не цікавить слава. Ми з ним завжди були нерозлийвода, і я не пригадую, щоб він зробив якусь капость. Але ж, сучий син, зводить себе пиятикою на той світ.

Джуліс хотів щось сказати, як раптом постукали в двері. Його здивувало, що чолов'яга, який сидів у кріслі біля дверей, не зрушив із місця, а спокійнісінько читав собі й далі газету. Двері відчинив Хейген. Його мало не збив із ніг Моу Грін, що широкими кроками зайшов до кімнати у супроводі двох охоронців.

Моу Грін був вродливий хлопчина, що зробив собі репутацію, працюючи в Брукліні виконавцем вироків від банди найманих убивць. Потім перекинувся на гральні заклади й переїхав на

— Сучий син, він тягав їх у ліжко по дві одразу. Мушу визнати, Фредді, що після цього сандвіча з тобою уже ніхто не може ошчасливити цих дівчисьок. Не знаю, чим ти їх причаровуєш.

Хейген бачив, що почуте здивувало Майкла. Вони презирнулися. Можливо, саме через це дон і не злюбив Фредді. У справах сексу дон дотримувався суворих правил. Він міг розцінити таку вольність з боку свого сина Фредді, як дві дівчини в ліжку водночас, за ознаку занепаду. А те, що Фредді дозволив фізичне приниження від Моу Гріна, могло підірвати повагу до «родини» Корлеоне. І такий факт також міг бути причиною того, що Фредді потрапив у батька в чорний список.

Майкл, підводячись із крісла, сказав тоном, який, вочевидь, означав, що розмову закінчено:

— Завтра я мушу повертатися до Нью-Йорка, отже, подумай про свою ціну.

Грін аж закипів від люті.

— Ах ти ж сучий сину! Ти думаєш, що так легко можеш відтерти мене? Та я, поки вибився в люди, вколошкав більше людей, ніж ти! Завтра я полечу в Нью-Йорк до самого дона і зроблю йому свою пропозицію.

Фредді нервово звернувся до Тома Хейгена:

— Томе, ти ж консільйорі, може, поговориш із доном і порадиш йому?

І тоді Майкл заговорив до обох лас-вегасців — до Фредді й до Гріна одразу, і від його голосу повіяло крижаним холодом.

— Дон наполовину відійшов від справ. Тепер я веду родинне діло. І я усунув Тома з посади консільйорі. Він буде тільки моїм адвокатом у Лас-Вегасі. Через пару місяців Том перебирається із сім'єю сюди, аби розпочати всю необхідну юридичну роботу. Отже, якщо у вас є щось заявити, говоріть мені.

Усі мовчали. Майкл сказав сухо:

— Фредді, ти мій старший брат, і я поважаю тебе. Але не здумай ще колись виступити бодай з кимсь проти «родини». Я навіть не стану доповідати донові про це. — Він повернувся до Моу Гріна. — А ти не ображай людей, що прагнуть допомогти тобі. Краще б не лютував, а шукав причини, чому казино втрачає гроші. «Родина» Корлеоне вклала сюди чималі кошти,

і ми не отримуємо того, що вони мушили б давати, але ж я приїхав не для того, щоб звинувачувати тебе. Я хочу допомогти й простягаю дружню руку. Ну, а якщо ти хочеш плюнути в цю руку — справа твоя. Мені більше нічого сказати.

Він жодного разу не підвищив голосу, але його слова протверезили і Гріна, і Фредді. Відходячи від столу, Майкл дивився на обох, даючи на здогад, що він хоче, аби вони пішли з номера. Хейген підійшов до дверей і розчинив їх. Обидва вийшли, не сказавши добраніч.

Другого ж дня Майкл Корлеоне отримав від Моу Гріна записку — той не погоджувався продати свою частку готелю за жодну ціну. Записку приніс Фредді. Майкл знизав плечима й сказав братові:

— До від'їзду в Нью-Йорк хочу ще відвідати Ніно.

У люксі Ніно вони побачили Джоні Фонтане, який снідав, сидючи на канапі. Джуліс оглядав Ніно за запнутою завісою в спальні. Нарешті завісу відслонили.

Вигляд Ніно вразив Майкла. Він танув на очах. Погляд його горів, рот не затулявся, м'язи на лиці обм'якли. Майкл присів біля нього на ліжку й промовив:

— Ніно, це добре, що я побачився з тобою. Дон завжди розпитує про тебе.

Ніно ошкірився, як завжди.

— Передай йому, що я вмираю. Передай йому, що шоу-бізнес ще небезпечніший, ніж бізнес маслинової олії.

— У тебе все буде гаразд, — відповів Майкл. — Якщо тобі треба якоїсь допомоги від «родини», лише скажи мені.

Ніно заперечно похитав головою:

— Вже нічого не треба. Нічого.

Майкл поговорив ще трохи й пішов.

Фредді провів брата і супровідників в аеропорт, однак, на Майклове прохання, не став чекати до відльоту.

Коли Майкл разом із Томом Хейгеном і Нері піднімалися на літак, Майкл обернувся й запитав Нері:

— Ну як, ти добре його запам'ятав?

Нері постукав себе по лобі:

— Отут у мене той Моу Грін з усіма тельбухами.

РОЗДІЛ XXVIII

Дорогою літаком назад до Нью-Йорка Майкл Корлеоне спробував трохи відпочити й навіть заснути. Та марно. Наближався найстрашніший, можливо, фатальний період його життя. Далі відкладати не було куди. Усе готово, здається, все передбачено, ретельне готування забрало два роки. Ні, просто неможливо далі тягти. Минулого тижня, коли дон офіційно повідомив обох капореджіме та інших членів «родини» Корлеоне про те, що він іде на спочинок, Майкл зрозумів, що батько по-своєму дає йому зрозуміти: настав час.

Минуло майже три роки, відколи він повернувся додому, і більше двох років, як одружився з Кей. Усі три роки він активно вивчав «родинне діло». Провів багато довгих годин із Томом Хейгеном, багато довгих годин з доном. Його вразили могутність і справжнє багатство «родини» Корлеоне. Їм належали величезне нерухоме майно в самому центрі Нью-Йорка, цілі хмарочоси, зайняті діловими установами. Через підставних осіб «родина» мала пай у двох банківських синдикатах на Волл-стрит, у банках на Лонг-Айленді, у деяких швейних фірмах, і все це на додачу до розгалуженої мережі незаконних гральних закладів.

Коли Майкл ознайомився з операціями «родини» Корлеоне, він із великою цікавістю дізнався, що «родина» отримала чималі прибутки одразу ж після війни, надаючи свою протекцію компанії підроблювачів грамофонних платівок. Вона без контрактів виготовляла й продавала копії платівок із записами відомих артистів, і все підробляла так майстерно, що її так ані разу й не накрили. Звісно, з платівок ні артисти, ні фірми, які мали на них контракти, не отримали ні цента. Майкл Корлеоне помітив, що Джоні Фонтане втратив чимало грошей через цих підроблювачів: адже тоді, якраз перед зникненням голосу, його платівки були найпопулярнішими в країні.

Він спитав у Тома Хейгена, чому дон дозволив пройдисвітам оббирати свого хрещеника. «Бізнес є бізнес», — відповів Том, низавши плечима. Джоні якраз був у неласці, бо розійшовся з дружиною — коханням дитинства, — щоб одружитися з Марго Ештон. Це вельми не сподобалося донові.

— А чому ці люди припинили свої операції? — поцікавився Майкл. — Поліція все-таки натрапила на їхній слід?

Хейген заперечливо схитнув головою.

— Ні, дон перестав їм протегувати. Це було якраз після весілля Конні.

Майкл помітив, що досить часто дон допомагав у скруті тим, до чийого нещастя він сам же почасти й спричинився. Не через хитрість чи свідомий намір, а через величезну розгалуженість свого бізнесу, а можливо, також і тому, що так уже побудований світ: і добро, і зло нерозривно переплетені в ньому.

Майкл і Кей обвінчалися в Новій Англії, справили скромне весілля, де були тільки її батько, мати та кілька її друзів. А потім переїхали в один із будинків у маєтку на Лонг-Біч. Майкл не дивувався, як легко зійшлася Кей з його ріднею та людьми, що жили в їхніх будинках. І, звичайно, вона одразу ж завагітніла, як і мусила за старими звичаями добра дружина італійця; це також допомогло зближенню у родині. А друга дитина, що мала народитися через рік після першої, вже зовсім розвіяла будь-яку настороженість.

Кей мала чекати на нього в аеропорту, вона завжди зустрічала його й завжди раділа, коли він повертався з подорожей. І він також. Але не зараз. Адже завершення цієї подорожі означало, що йому нарешті треба братися до операції, яку він готував протягом останніх трьох років. Дон чекатиме на нього. І обидва капореджіме теж. А він, Майкл Корлеоне, мусить віддати накази й ухвалити рішення, які визначать його долю й долю «родини» Корлеоне.

Коли Кей Адамс-Корлеоне прокидалася вранці, аби погодувати дитину, вона щоразу бачила, як один з охоронців автомобілем везе матусю Корлеоне, дружину дона, з маєтку й повертається з нею через годину. Невдовзі Кей дізналася, що її свекруха щоранку їздить до церкви. Повернувшись, вона часто заходила до них, щоб випити ранкову чашку кави й навідати малого онука.

На початку розмови матуся Корлеоне завжди запитувала Кей, чом би і їй не стати католичкою. Її анітрохи не бентежило, що Кей уже охрестила сина за протестантським обрядом. Отож

і Кей уважала за доречне поцікавитися, чому свекруха щодня їздить у церкву, чи це обов'язкове для католиків. Стара відповідала так, ніби лише ця обставина утримувала Кей від переходу в іншу церкву:

— Ні, зовсім ні. Декотрі католики бувають у церкві лише на Великдень та на Різдво. Ходи, коли тобі хочеться.

Кей сміялася:

— А чому ж тоді ви щоранку буваєте у церкві?

Матуся Корлеоне відповіла дуже просто:

— Я ходжу в церкву, щоб мій чоловік не потрапив отуди, — вона показала пальцем униз. — Після паузи додала: — Щодня молюся за його душу, щоб він був там, — і піднесла руку вгору. Вона сказала це з хитруватою посмішкою, так, ніби робила проти волі чоловіка або ж знала наперед, що це безнадійне діло. Вона вимовила все майже жартома, напускаючи на себе вигляд старої сварливої італійки. І, як завжди, коли чоловіка не було поруч, говорила про великого дона дещо неповажно.

— Як почуваеться ваш чоловік? — ввічливо запитала Кей.

Матуся Корлеоне знизала плечима.

— Вже не той, відколи підстрілили. Полишає всю роботу на Майкла, а сам бавиться в саду зі своїм перцем та помідорами. Немовби він і досі селянин. Але чоловіки завжди такі.

А пізніше вранці до неї заходила Конні Корлеоне, ведучи за собою обох дітей, приходила навідати й поговорити. Кей подобалася ця весела жінка, її очевидна любов до брата Майкла. Конні навчила Кей готувати деякі італійські страви, але інколи приносила із собою страви власного, вправнішого приготування, щоб зробити приємне Майклові.

Сьогодні зранку вона, як завжди, запитала Кей, що Майкл думає про її чоловіка, Карло. Чи справді він любив Карло, як здавалося? У Карло спочатку завжди були якісь неприємності з «родиною», але останніми роками він виправився. Його справи у профспілці йшли добре, але доводилося тяжко й довго працювати. Карло широко любить Майкла, неодмінно додавала Конні. Та що ж, усі любили Майкла, так само, як усі любили її батька. Тепер Майкл був доном. Це й на краще, бо ніхто б не впорався ліпше Майкла з родинною фірмою маслинової олії.

Кей ще й раніше помітила, що, коли Конні говорила про свого чоловіка у зв'язку з «родиною», їй завжди хотілося почути схвальне слово на адресу Карло. Кей мала би бути зовсім дурною, щоб не помітити, з якою тривогою Конні допитувала, чи Майкл любить Карло.

Одного разу ввечері Кей розповіла про це Майклові й сказала також, що ніхто ніколи не згадує Сонні Корлеоне, принаймні в її присутності. Кей якось спробувала висловити своє співчуття донові та його дружині, її вислухали мовчки і навіть не знайшли, що відповісти. Вона намагалася говорити з Конні про її старшого брата, і знову марно.

Вдова Сонні, Сандра, забрала дітей і перебралася з ними до штату Флорида, де жила її рідня. Влаштували так, щоб вона з дітьми могла жити в достатку, хоч Сонні не залишив по собі ніякої спадщини.

Майкл неохоче розповів про події тієї ночі, коли вбито Сонні. Про те, що Карло налупцював свою жінку, що Конні подзвонила додому, а слухавку взяв Сонні й, розлючений, помчав у місто. Отже, природно, Конні завжди непокоїлася, що «родина» може звинуватити її, ніби вона винна в смерті Сонні. Або звинуватять її чоловіка, Карло. Але ж їх ніхто не звинувачує. Кращий доказ тому — їх оселили у маєтку і дали Карло важливу посаду в профспілках. І Карло також узявся за розум, перестав пиячити, волочитися за повіями, перестав стромляти носа куди не просять. «Родина» задоволена з його роботи й поведінки протягом останніх двох років. Ніхто не покладає на нього вини за те, що трапилось.

— Тоді чом би тобі не запросити їх колись на вечерю, щоб заспокоїти сестру? — запитала Кей. — Бідолашна, вона завжди сушить собі голову, чи ти не сердитий на її чоловіка. Сказав би їй сам. І порадив би викинути з голови всі ці дурні тривоги.

— Не могу, бо в нашій сім'ї не кажуть про такі речі.

— То, може, хочеш, аби я переказала їй те, що ти розповів мені? — запитала Кей.

Вона з подивом відзначила, що Майкл так довго думав над її пропозицією, такою, здавалося, очевидною річчю, яку потрібно було б зробити. Зрештою він сказав:

— Думаю, що не треба так робити, Кей. Це нічого не дасть. Вона все одно тривожитиметься. У таких справах важко чимось допомогти.

Кей дивувалася. Вона помітила, що Майкл завжди був стриманіший із сестрою, ніж із будь-ким у родині, незважаючи на всю її любов до нього. Вона запитала:

— Але ж ти справді не звинувачуєш Конні у смерті брата?

— Звичайно ж, ні. — Майкл зітхнув. — Вона моя менша сестра, ми разом гралися в дитинстві, я завжди любив і люблю її. Мені її шкода. Карло взявся за розум, але однаково це не той чоловік, якого їй треба. Та нічого не вдієш. Облишмо цю розмову.

Кей не звикла набридати, отож вона більше не поверталася до цієї теми. До того ж Кей уже пересвідчилася, що Майкл не є людиною, яку можна легко вмовити. Він просто холодно відмовляв. Вона знала, що їй єдиній у світі шастило подолати його волю, але була свідомо й того, що, коли б вона вдавалася до цього часто, тоді могла б втратити свою владу над ним. А за два роки спільного життя вона полюбила його ще більше. Любила його за чесність. Це невелика дивина, але ж він із усіма був незмінно порядний, навіть у найменших дрібницях. Вона бачила, що він став впливовою особою, до них у будинок приходили люди, щоб радитися з ним і просити про допомогу, усі ставилися до нього з шанобливою повагою, але одна річ робила Майкла для неї найдорожчим.

Коли Майкл повернувся із Сицилії з понівеченим обличчям, всі у родині марно намагалися намовити його на операцію. Майклова мати не давала йому спокою, а одної неділі, коли в Корлеоне за столом зібралася на обід уся родина, вона таки нагримала на Майкла:

— У тебе пика, як у бандита з кіно, зробив би операцію, хоч заради господи бога та своєї сердешної жінки. Може, перестало б текти з носа, як у п'яного ірландця.

Дон, що сидів на чільному місці за столом і пильнував порядок, звернувся до Кей:

— Це тебе турбує?

Кей заперечливо схитнула головою. Тоді дон заявив своїй дружині:

— Тепер він уже не у твоїх руках і це не твій клопіт.

Стара одразу замовкла. Не тому, що боялася чоловіка, але було б неповагою до нього встрявати у суперечку з ним перед присутніми.

Але Конні, донова мазунка, вийшла з кухні, де вона готувала недільний обід, і з розпашілим від плити обличчям утрутилася в розмову:

— Я гадаю, що йому треба привести своє обличчя до ладу. Він був найвродливіший у нашій сім'ї, поки його не скалічили. Ну-бо, Майку, скажи, що ти зробиш це.

Майкл подивився на неї з байдужою міною, ніби він і справді не чув, про що йдеться, і не відповів.

Конні підійшла і стала за батьком.

— Звели йому зробити це, — сказала Конні й любовно поклатла обидві долоні на батькові плечі й погладила йому потилицю. Вона єдина дозволяла собі таку фамільярність із доном. Її любов до батька була зворушливою. Вона лащилася до нього, як маленька дитина. Дон поплескав по одній її руці й попросив:

— Ми всі вмираємо з голоду. Подавай на стіл спагеті, а потім уже базікай.

Конні звернулася до свого чоловіка:

— Карло, скажи хоч би ти Майклові, щоб зробив операцію. Може, він хоч тебе послухається. — Мовила це з такою інтонацією, ніби у Карло Ріцці зав'язалася дружба з Майклом більша й міцніша, ніж у будь-кого іншого.

Симпатичний засмаглий Карло, з акуратно підстриженим і зачесаним чубом, надпив зі свого келиха вина домашнього виробництва й відповів:

— Ніхто не може сказати Майклу, що йому робити.

Карло став іншою людиною після переїзду в поселення. Він знав своє місце в «родині» й повадився відповідно.

У всій цій сцені було щось приховане, але що саме, Кей не могла збагнути. Як жінка вона бачила, що Конні умисне лестилася до батька, хоча це й робилося невимушено й навіть широко. І все ж таки тут був якийсь прихований намір. Навіть сама відповідь Карло, певно, мала показати, що він визнає Майклову вищість. Майкл цілком усе ігнорував.

Кей не зважала на спотворене обличчя свого чоловіка, хоча її непокоїв його нежить — результат ушкодження нерва. Операція на обличчі все б усунула. І тому вона хотіла, щоб Майкл ліг до лікарні й дозволив їй зробити. Але розуміла і те, що він, хоча це й дивно, але воліє залишити своє каліцтво. І була певна, що дон також розумів це.

Та коли вона народила першу дитину, Майкл здивував її запитанням:

— Хочеш, щоб я зробив операцію на обличчі?

Кей підтвердила.

— Ти ж знаєш, що твій син ніяковітиме, коли підросте й почне розуміти, що це ненормальна річ. Мені б не хотілося, щоб наша дитина бачила тебе таким. Мені, чесно кажучи, це однаково, Майкле.

Він посміхнувся до неї.

— Гарзд, зроблю.

Почекав, поки вона повернулася зі шпиталю додому, а тоді домовився з лікарями. Операція пройшла вдало. Пошкодження щоки тепер майже не було помітно.

Усі раділи в родині, а Конні більше за всіх. Вона щодня навідувала Майкла у лікарні, тягнучи за собою Карло. А коли Майкл повернувся додому, Конні почепилася йому на шию, розцілувала, подивилася на нього захоплено і прорекла:

— Тепер ти знову став моїм красенем братом.

Тільки дон не надав цій події жодного значення. Він низав плечима й пробурчав:

— Ну й що ж тут такого?

Але Кей була вдячна. Вона знала, що Майкл погодився на операцію проти свого власного бажання. Він зробив операцію лише тому, що вона попросила його, отже, вона була єдиною людиною у світі, що могла примусити його діяти проти своєї власної волі.

Того ж пообіддя, коли Майкл повертався з Вегаса, Рокко Лампоне підігнав лімузин під будинок, щоб забрати Кей в аеропорт, де вона мала зустрічати чоловіка. Вона завжди зустрічала його з позаміських поїздок переважно тому, що в укріпленому маєтку вона почувалася без нього такою самотньою.

Вона бачила, як він разом із Томом Хейгеном і новим його працівником Альбертом Нері вийшов з літака. Кей не дуже любила цього Нері, він їй нагадував своїм спокійно-грізним виглядом Луку Бразі. Бачила, як Нері рушив від літака трохи ззаду й збоку її чоловіка, бачила, як його швидкі, допитливі очі обнишпорювали всіх, хто був неподалік. Саме Нері перший помітив її й доторкнувся до плеча Майклові, щоб той глянув у її бік.

Кей поспішила до чоловіка в обійми, він швидко поцілував її і відпустив. Він, Том Хейген і Кей сіли в лімузин, а Нері десь зник. Вона не помітила, що Нері сів у другу машину з двома іншими людьми і та машина їхала за лімузином аж до маєтку на Лонг-Біч.

Кей ніколи не розпитувала Майкла про справи. Навіть ввічливе запитання про бізнес сприймалося б недоречно, звичайно, він би їй також ввічливо відповів, проте це нагадало б їм обом про заборонену сферу, яка була десь поза їхніми взаєминами. Кей уже впокорилася. Проте коли Майкл заявив їй, що пробуде вечір із батьком, щоб доповісти про свою подорож до Лас-Вегаса, вона не змогла приховати свого розчарування.

— Пробач, — попросив Майкл, — завтра ми поїдемо в Нью-Йорк, десь пообідаємо й посидимо у вар'єте, гаразд? — Він погладив її по животі: вона вже була на сьомому місяці. — Бо коли народиться мале, ти знову станеш прив'язана до дому. Далєбі, ти вже не янкі, а італійка — двоє дітей за два роки.

— А ти більше янкі, ніж італієць, — кисло пожартувала Кей. — Перший вечір, як повернувся додому, присвячуєш бізнесові. — І все ж вона всміхалася йому, кажучи йому це. — Ти повернешся додому не пізно?

— Близько опівночі. Не чекай на мене, якщо почуваєшся втомленою.

— Я чекатиму, — відповіла Кей.

На нараді того вечора, що відбулася в наріжній кімнаті-бібліотеці в будинку дон Корлеоне, брали участь сам дон, Майкл, Том Хейген, Карло Ріцці й обидва капореджіме: Клеменца й Тессіо.

Настрій на тій нараді панував уже не такий теплий, як до цього. Відколи дон Корлеоне оголосив, що наполовину відходить

від справ і передає владу в «родині» Майклові, відчувалася певна напруженість. Влада за контролем такого підприємства, як «родина», зовсім не обов'язково була спадковою. У будь-якій іншій «родині» сильні капореджіме, такі як Клеменца чи Тессію, мали б прийти до влади й посісти донове місце. Або ж принаймні їм дозволили б відокремитися й заснувати власні «родини». А крім того, відтоді як дон Корлеоне уклав мир із п'ятьма «родинами», сила «родини» Корлеоне зменшилася. Поза всякими сумнівами, «родина» Барціні тепер була наймогутнішою у районі Нью-Йорка, а в союзі з Татталья вона зараз посіла місце, яке раніше належало «родині» Корлеоне. Вона й далі підточувала силу останньої — почала відкривати заклади у районах, що належали «родині» Корлеоне, і, побачивши, що «родина» Корлеоне чинить не дуже сильний опір, насаджувала своїх букмекерів.

«Родини» Барціні й Татталья не приховували задоволення тим, що дон Корлеоне відійшов від справ. Хай хоч який здібний його син Майкл, та дорівнятися батькові у спритності й впливі він не зможе ще добрий десяток років. «Родина» Корлеоне, безперечно, занепадала.

Звісно, їй дуже не пощастило. Фредді виявився ні на що не здатним, з нього був хіба що добрий управитель готелю та нікчемний бабій. Великим нещастям стала і смерть Сонні. Його боялися, з ним не можна було не рахуватися. Правда, він припустився помилки, пославши меншого брата Майкла вбити Солоццо й капітана поліції. Хоча цей крок здавався необхідним із тактичних міркувань, він був цілковитою помилкою з погляду далеких стратегічних інтересів. Це, між іншим, змусило дону встати з ліжка передчасно. Це позбавило Майкла двох років цінного досвіду й навчання під батьковим наглядом. І, безперечно, ірландець-консільйорі — єдина дурниця, якої припустився дон. Жодному ірландцеві не дорівнятися сицилійцеві у хитрості. Такої думки дотримувалися всі «родини», і вони, звісно, ставилися з більшою повагою до спілки Барціні—Татталья, ніж до «родини» Корлеоне. Щодо Майкла, вони вважали, що він поступається Сонні силою, хоча й розумніший за нього, але ж не такий мудрий, як його батько. Пересічний спадкоємець, якого не варто надто побоюватися.

Крім того, хоча дон і виявив здібності державного мужа, укладаючи мирну угоду, він не помстився за смерть Сонні, і через це повага до «родини» також значно підупала. Вважалося, що в такому випадку донова мудрість походила зі слабкості.

Усе це було відоме тим, хто зібрався у кімнаті; дехто навіть широко вірив, що справи були саме такі. Карло Ріцці любив Майкла, однак не боявся його так, як колись боявся Сонні. Клеменца, хоча не міг не віддати Майклові належного за сміливість, виявлену під час вбивства Солоццо й капітана поліції, також вважав, що Майкл занадто м'який як на дону. Клеменца сподівався, що він отримає дозвіл заснувати власну «родину», з тим, аби його імперія відокремилася від імперії Корлеоне. Але дон дав зрозуміти, що цього не станеться, а він був надто відданий донові, аби не підкоритися. Хіба що справи пішли б зовсім ні к бісу.

Тессіо був кращої думки про Майкла. Він відчував, що цей молодик уміло приховує свою силу, ревниво охороняє свою міць від людського ока, керуючись доновим принципом: хай друг недооцінює твої чесноти, а ворог — переоцінює твої вади.

Сам дон і Том Хейген, звичайно, не мали ніяких ілюзій щодо Майкла. Проте дон нізачо не відійшов би від справ, коли б не переконався на всі сто відсотків у синовій здатності відновити колишнє становище «родини». Хейген виступав протягом останніх двох років Майкловим учителем і не раз дивувався швидкості, з якою Майкл засвоював усі тонкощі «родинного діла». Він таки був гідний син свого батька.

Майкл дошкулив Клеменці й Тессіо ще й тим, що послабив їхні заgonи й не відновив загону Сонні. Отже, у «родини» Корлеоне тепер було тільки два бойових підрозділи, та й то чисельно ослаблені. Клеменца й Тессіо вважали, що це дорівнює самогубству, надто тепер, коли спілка Барціні—Татталья зазіхала на їхні володіння. Отож вони сподівалися, що хоч на нараді, скликаній доном, пощастить виправити помилку.

Майкл почав із розповіді про свою подорож до Лас-Вегаса і про відмову Моу Гріна продати свою частку.

— Але ми йому зробимо таку пропозицію, що він не зможе відмовитися, — казав далі Майкл. — Ви вже знаєте, що «родина» Корлеоне планує перевести свої операції на Захід. Нам

належатимуть чотири готелі з казино на Смузі. Та це станеться не одразу. Нам потрібний час, щоб улаштувати справи тут. — Він звернувся безпосередньо до Клеменці. — Піте, я хочу, щоб ти й Тессіо служили мені протягом року без запитань і без застережень. А на кінець року ви обидва матимете право відділитися від «родини» Корлеоне й стати на чолі своїх власних «родин». Звісно, ми збережемо нашу дружбу, я б образив вас і вашу повагу до батька, коли хоча б на хвилину міг дозволити собі думати інакше. Але до того часу я б хотів, щоб ви цілком виконували мої накази, ні про що не турбуючись. Тепер тривають переговори, під час яких ми вирішимо проблеми, що здаються вам безнадійними. Отже, майте бодай трохи терпцю.

— Якщо Моу Грін хотів переговорити з твоїм батьком, — докинув Тессіо, — чом би не дати йому такої змоги? Дон може переконати кого завгодно, ще не було такої людини, яка б не підкорилася силі його розуму.

Відповів сам дон.

— Я відійшов від справ. Майкла перестали б поважати, якби я втрутився. А крім того, це така людина, з якою мені б не хотілося говорити.

Тессіо пригадав чутки про те, що Моу Грін якось увечері в готелі у Лас-Вегасі дав ляпаса Фредді Корлеоне, і почав розуміти, де собака заритий. «Моу Грін — уже труп, — подумав він. — «Родина» Корлеоне не хоче його переконувати».

Заговорив Карло Ріцці.

— Отже, «родина» Корлеоне збирається цілком припинити свою діяльність у Нью-Йорку?

Майкл підтвердив:

— Ми продаємо бізнес маслинової олії. Усе, що тільки можна, передаємо Тессіо й Клеменці. Але тобі, Карло, нема чого турбуватися про свою роботу. Ти виріс у Неваді, ти знаєш штат, знаєш тамтешніх людей. Я розраховую на те, що ти станеш моєю правою рукою, коли ми туди перебазуємося.

Карло відхилився назад, і його обличчя спалахнуло від вдячності. Настають і його часи, невдовзі й він допнеться до могутності.

Майкл говорив далі:

— Том Хейген уже не консьльйорі. Він буде нашим юристом у Вегасі. За два місяці він перебереться туди на постійне проживання разом із усією родиною. Але тільки як юрист. Від цієї хвилини до нього ніхто не буде звертатися ні з якими справами. Він юрист, і квит. Том тут ні до чого. Просто я так вирішив, і все. Окрім того, якщо мені потрібна буде якась порада, то хто б для мене став кращим консьльйорі, аніж батько?

Усі засміялися. Проте, незважаючи на жарт, вони все ж таки розуміли: Тома виставлено, він більше не має ніякої влади. Скоса позирали на Хейгена, щоб побачити його реакцію, проте його обличчя залишалося незворушним.

Огрядний Клеменца заговорив хрипко:

— Отже, міне рік, і ми отримаємо самостійність, так я зрозумів?

— Може, навіть раніше, — ввічливо відповів Майкл. — Але, без сумніву, ви можете залишитися в «родині». На ваш вибір. Та основні наші сили буде перенесено на Захід, отож вам, очевидно, краще створити самостійні організації.

— У такому разі, — тихо зауважив Тессіо, — я думаю, що тобі слід би дати нам дозвіл набрати нових людей до наших загонів. Ці виродки з «родини» Барціні залазять на мою територію. Думаю, що було б добре трохи навчити їх гарних манер.

— Ні, — відрубав Майкл. — Не годиться. Не піддавайтеся на провокації. Усе це ми вирішимо під час переговорів. До нашого від'їзду все залагодиться.

Але від Тессіо не так легко було відбутись. Він звернувся до самого дона, ризикуючи викликати Майклове незадоволення.

— Пробач мені, Хрещений, хай роки нашої дружби будуть мені виправданням у цьому разі. Але я вважаю, що ти і твій син цілковито помиляєтеся у своїх розрахунках щодо бізнесу в Неваді. Як ви можете сподіватися на успіх там без сили, яку ви маєте тут, без підтримки звідси? Одне невіддільне від другого. А коли ви виїдете звідси, Барціні й Татталья будуть надто сильні, щоб ми могли з ними конкурувати. У мене й Клеменци почнуть з ними сутички, і рано чи пізно нам доведеться скоритися їм. А Барціні мені не до смаку. Я кажу, що переїзд «родини» Корлеоне мусив би свідчити про її силу, а не про слабкість. Нам

треба зміцнити наші загони й повернути втрачені території, принаймні на Стейтен-Айленді.

— Не забувай, що я уклав мир, — відповів дон, — і не можу не дотримуватися свого слова.

Але Тессіо не вгавав:

— Усі знають, що з того часу Барціні не раз провокував тебе. А крім того, коли Майкл — новий ватажок «родини», то що утримає його від дій, які він вважає за доцільні? Твоє слово для нього не таке вже обов'язкове.

Майкл різко урвав його. Голос Майклів тепер звучав як у справжнього ватажка:

— Ми ведемо переговори, що дадуть відповідь на твої запитання й розвіють усі твої сумніви. Якщо тобі не досить мого слова, то спитай у самого дона.

Але Тессіо вже зрозумів, що зайшов надто далеко. Якби він насмілювався ще питати дона, то зробив би Майкла своїм ворогом. Тому він лише стенив плечима й сказав:

— Я говорив, уболіваючи за інтереси «родини», а не за свої власні. За себе я можу постояти й сам.

Майкл по-дружньому всміхнувся до нього.

— Тессіо, я не сумніваюся щодо твоєї відданості. І ніколи й не сумнівався. Але довірся мені. Звісно, мені далеко до тебе і Клеменци в таких справах, але ж мене завжди може напутити батько. Я не напартачу, все буде гаразд.

Нарада закінчилася. Великою новиною було те, що Клеменца й Тессіо дістануть дозвіл утворити нові «родини» на основі своїх загонів. Тессіо отримає гральні заклади у Брукліні разом із операціями в порту, Клеменца — гральні заходи на Манхеттені й зв'язки «родини» на іподромах Лонг-Айленду.

Та обидва капореджіме залишили нараду не цілком задоволені, не всі їхні сумніви було розвіяно. Карло Ріцці ще трохи повагався, сподіваючись, що до нього вже ставляться в родині як до рівного, однак побачив, що Майкл іншої думки. Він залишив дона, Тома Хейгена й Майкла самих у наріжній кімнаті-бібліотеці. Альберт Нері вивів його з будинку, і Карло помітив, що Нері стояв у дверях і дивився, як він перетинає залите світлом подвір'я, йдучи до себе додому.

У бібліотеці всі троє почувалися невимушено, як люди, що роками жили разом в одному домі, в одній сім'ї. Майкл налив ганусівки донові й шотландського віскі Томові Хейгену. Він і собі поставив чарку, хоча це траплялося з ним дуже рідко.

Першим заговорив Том Хейген.

— Майку, а чому ти мене виводиш із операції?

Запитання начебто здивувало Майкла.

— Ти будеш моєю першою людиною у Vegasі. Ми цілком легалізуємося, а ти ж юрист. Що може бути важливішим за таке призначення?

— Я не про це. — Хейген посміхнувся трохи сумно. — Я говорю про створення таємного загону на чолі з Рокко Лампоне й без мого відома. Я говорю про те, що ти сам даєш вказівки Нері, а не передаєш їх, як звичайно, через мене або одного з капореджіме. Чи, може, ти й сам не знаєш, що робить Лампоне?

— Як ти дізнався про загін Лампоне? — лагідно запитав Майкл.

— Не турбуйся, — відповів Хейген, — ніхто не пробалакався й ніхто, крім мене, про це не знає. Просто мені з мого місця видно, що коїться. Ти відпустив Лампоне на власні заробітки, надав йому велику свободу. Отже, йому потрібні люди, що допомагали б йому в його невеличкій імперії. Проте він мусить сповіщати мене про кожну людину, яку бере собі на службу. І я помітив, що кожен із завербованих ним людей занадто добрий для тієї служби, на яку його беруть, і отримує трохи більше, ніж мав би отримувати на такому місці. До речі, ти не помилився, обираючи Лампоне. Він чудово робить свою справу.

— Не так уже й чудово, якщо ти помітив, — скривився Майкл. — А обрав його не я, а дон.

— Ну гаразд, — згодився Хейген. — Але чому ти відсторонив мене від дій?

Майкл подивився на нього і відрубав, не кричачись:

— Томе, ти не тягнеш на консільйорі під час «війни». З цим нашим переїздом справи можуть ускладнитись, і, ймовірно, нам доведеться воювати. І я хочу про всяк випадок відвести тебе далі від лінії вогню.

Хейген почервонів. Якби дон сказав йому те саме, він прийняв би ці слова покірно. Але хто такий Майкл, щоб робити такі рішучі висновки?

— Добре, — заявив він. — Але чомусь і я на боці Тессіо. Мені здається, що ти все задумав хибно. Твої дії виказують слабкість, а не силу. А це недобре за будь-яких обставин. Барціні — як той вовк, і, коли він почне роздирати тебе на шматки, інші «родини» не кинуться тобі на допомогу.

— Томе, — заговорив нарешті сам дон, — цей план розробляв не лише Майкл. Я був його порадником у всіх справах. Є речі, які необхідно зробити й за які я не хочу нести ніякої відповідальності. І це не Майкл так хоче, а я. Я ніколи не вважав тебе поганим консільйорі, хоча я вважав Сантіно поганим доном, мир душі його. Він мав досить відваги, але не годився для того, щоб очолити нашу «родину», коли зі мною сталася невеличка прикрість. І хто б міг подумати, що Фредо зробиться баб'ячим лакизою? І тому не журись. Я цілком довіряю Майклові, так само як і тобі. З причин, яких не стану тобі оповідати, ти не повинен бути замішаний у те, що може відбутися. Між іншим, я говорив Майклові, що таємний загін Лампоне не лишиться поза твоєю увагою. Отже, як бачиш, я вірю в тебе.

Майкл засміявся.

— Щиро кажучи, я не думав, що ти це помітиш, Томе.

Хейген бачив, що його втішали. Він запитав:

— Може б, я чимось допоміг.

Майкл рішуче і заперечливо хитнув головою.

— Ні, Томе, тебе вилучено.

Том допив до дна свій напій і перед тим, як вийти, зауважив Майклові з легким докором:

— Ти майже досяг батькової майстерності. Але в одній справі тобі ще варто повчитись у нього.

— У якій же? — увічливо запитав Майкл.

— Як говорити людям «ні», — відповів Хейген.

— Твоя правда, — похмуро кивнув головою Майк. — Я запам'ятаю.

Коли Хейген залишив їх, Майкл звернувся жартівливо до батька:

— Отже, ти навчив мене всього, а тепер скажи, як говорити людям «ні», щоб це їм подобалося.

Дон пересів за великий стіл.

— Не говори «ні» людям, яких ти любиш, принаймні не говори часто. Оце й уся таємниця. А потім — говори в такий спосіб, щоб воно звучало, неначе «так». Або ж примусь їх самих сказати «ні». Ти маєш якийсь час про це потурбуватися. Але я людина старожитня, а ви — нове сучасне покоління, то можеш і не слухати мене.

Майкл засміявся.

— Гаразд. Але ж ти згоден з тим, щоб Тома відсторонили, хіба ні?

Дон погодився:

— Його не слід замішувати у цю справу.

Майкл тихо сказав:

— Думаю, що тепер час сказати тобі: те, що я задумав зробити, не є лише помстою за Сонні й Аполлонію. Це та вірна річ, яку треба зробити. Тессію й Том правду сказали про Барціні.

Дон Корлеоне схвально кивнув і заявив:

— Помста — така страва, що смакує краще, коли вона холодна. Я б ніколи не пішов на мир, але я знав, що інакше тобі б нізачо не повернутися додому живим. І все ж таки я був здивований, коли Барціні зробив ще одну спробу покінчити з тобою. Імовірно, він підготував усе ще до наших мирних переговорів і вже не міг зупинити. Ти певен, що там, на Сицилії, вони полювали саме на тебе, а не на дона Томмазіно?

— Зовні усе робилося так, наче полювали на нього, — відповів Майкл. — І коли б я не лишився живий, навіть ти б не зміг запідозрити нічого. Крім того, що я залишився живий. Але я бачив, як Фабріціо тікав через ворота, підклавши бомбу в машину, де сиділа Аполлонія. І, звісно, я все це перевірив після того, як повернувся у Нью-Йорк.

— Тобі вдалося розшукати того пастуха? — поцікавився дон.

— Так, — відповів Майкл. — Ще рік тому він відкрив невелику піцерію в Буффало. Під новим ім'ям, із підробленими паспортом й особистими даними. Цей пастух Фабріціо живе як у бога за пазухою.

— Отже, більше нема чого чекати. Коли почнеш? — спитав дон.

— Хочу почекати, поки Кей народить дитину, — відповів Майкл. — На випадок, коли трапиться щось непередбачене. І хочу, щоб Том улаштувався у Вегасі, щоб він не був уплутаний у цю справу. Гадаю, що через рік.

— Ти підготувався до всього? — запитав дон. Вимовивши це, він не дивився на Майкла.

— Тебе це не обходить, — тихо говорив Майкл. — Я беру на себе всю відповідальність. Я навіть не можу дозволити тобі права вето. Якби ти спробував заборонити мені тепер, я б вийшов із «родини» й готував усе на власний ризик. Ти не відповідаєш за цю справу. Дон довго мовчав, а потім зітхнув і сказав:

— Хай буде так. Може, саме тому я й відійшов від справ. Може, тому я й передав усе тобі. Я вже зробив своє в житті, у мене вже немає сили. І тут є обов'язки, які навіть найкраща людина не може виконати. Ось такі справи.

Того року Кей Адамс-Корлеоне народила другу дитину, теж сина. Пологи були легкі, без жодних ускладнень, і її вітали в маєтку як королівську принцесу. Конні Корлеоне подарувала для немовляти шовкове вбрання і білизну ручної роботи, привезені з Італії, надзвичайно дорогі й гарні. Вона сказала Кей:

— Це все Карло розкопав. Він перевернув увесь Нью-Йорк, аби знайти щось надзвичайне після того, як мені не пощастило купити нічого, що б мені справді сподобалося.

Кей вдячно посміхнулася й відразу збагнула: від неї хочуть, щоб вона переповіла цю зворушливу історію Майклові. Отже, вона вже ставала по-своєму сицилійкою.

Цього ж таки року в Голлівуді помер від крововиливу в мозок Ніно Валенті. Його смерть освітлювали під великими заголовками у бульварних газетах, бо кілька тижнів перед тим із великим успіхом з'явився на екранах фільм, у якому Джоні Фонтане забезпечив для Ніно провідну роль. Газети вказували також, що похорони узяв на себе Джоні Фонтане, що обряд буде приватним і в ньому візьмуть участь тільки рідні й близькі друзі. В одному сенсаційному інтерв'ю навіть стверджувалось, що Джоні Фонтане звинувачував себе у смерті свого друга, бо не

примусив його лікуватися, але все це здавалося скоріше докорами сумління вразливого, але невинного свідка трагедії. Джонні Фонтане зробив кінозіркою свого друга дитинства Ніно Валенті, а що ще може зробити друг?

Ніхто з членів «родини» Корлеоне не приїхав у Каліфорнію на похорон, був лише Фредді та ще Люсі з Джулісом Сігалом. Дон хотів і собі поїхати на похорон, однак мікроінфаркт на місяць прикував його до ліжка. Отже, натомість він послав великий вінок живих квітів. Вінок повіз на Захід Альберт Нері як офіційний представник «родини».

А через два дні після похорону Ніно в Голлівуді, у будинку коханки-кінозірки, застрелено Моу Гріна. Альберт Нері ще цілий місяць не повертався до Нью-Йорка. Він провів свою відпустку на Карибському морі й повернувся до виконання своїх обов'язків засмаглий, як негр. Майкл Корлеоне привітав його усмішкою й кількома словами подяки, між якими була також звістка про те, що віднині Нері отримає від «родини» додаткову платню у вигляді прибутку від одного грального закладу на Іст-Сайді, що вважався вельми прибутковим. Нері відчував задоволення і радість із того, що живе у світі, де належно винагороджують за сумлінне виконання обов'язків.

ЧАСТИНА ВОСЬМА

РОЗДІЛ XXIX

Майкл Корлеоне вжив усіх застережливих заходів на випадок будь-якого розвитку подій. Мав непохибні розрахунки і бездоганні заходи безпеки. Він був терплячий, гадаючи використати рік на готування. Але скористатися цим часом повністю йому не пощастило. Бо сама доля виступила проти нього, і то найнесподіванішим чином. Не хто інший, як сам Хрещений Батько, сам великий Дон підвів Майкла Корлеоне.

Одного сонячного недільного ранку, коли жінки були ще в церкві, дон Віто Корлеоне убрався у свій садівницький одяг: мішкуваті сірі штани, вилинялу синю сорочку, пом'ятий рудий капелюх, прикрашений пропотілою сірою шовковою стрічкою. За останні роки дон нівроку погладшав і заявляв, що пореається коло своїх грядок із помідорами, щоб підтримувати здоров'я. Хоча нікого не міг ввести в оману.

Правда була в тому, що він справді любив порпатися у садку; йому подобалося спостерігати ранкове пробудження природи, воно нагадувало про дитинство на Сицилії, якихось шістдесят років тому, ще в ті часи, коли він не знав жаху і смутку, які відчув, утративши батька. Тепер на грядках бобів зацвіли білі квітки; висока цибуля-шалот оточувала все зеленим живоплотом. У кінці саду стояла, мов на варті, діжка з розведеним коров'ячим гноєм — найкращим городнім добривом. У цій нижній частині стояли й дерев'яні підпори, які дон зробив власноручно, перев'язавши стовпи товстою білою проволокою. Над ними витикалися пагони помідорів.

Дон поспішав полити свій сад. Треба встигнути, поки не припекло сонце й не перетворило краплі води на лінзи, що збирають сонячні промені й пропалюють листя салату, немов папір. Сонце потрібніше від води, хоча вода теж необхідна, але нерозумне дозування того й другого може наробити чимало лиха.

Дон обходив город, вишукуючи мурашок. Якби побачив мурашок, значить, на його городині завелася попелиця і треба збризкати.

Закінчив поливати саме вчасно. Сонце вже починало припікати, і дон подумав: «Досить». Але треба ще було підперти кілочками кілька рослин, і він знову нахилився. Як тільки закінчить оцей останній рядок, одразу ж піде у дім.

Зовсім несподівано він відчув, наче сонце спустилося з неба й пече його в саму маківку. У повітрі затанцювало безліч золотистих мушок. Старший Майклів син біг до діда, що стояв навколішках. Хлопчика огортала запона жовтого сліпучого світла. Але дон не обдуриш, надто він був досвідчений для цього. За вогненною жовтою запоною зачаїлася смерть, що наготувалася завдати йому удару, і дон помахом руки попередив хлопця, щоб той тікав геть звідси. І вчасно, бо вдарило як молотом у груди; дон жадібно розкрив рота, щоб ухопити повітря, і повалився на землю.

Хлопчик помчав кликати батька. Коли Майкл Корлеоне й люди, що вартували при воротах, прибігли у садок, вони побачили, що дон лежить розпростертий долі, стискаючи в жменях землю. Підняли його і перенесли у затінок до вимощеного кам'яними плитами подвір'я за домом. Майкл нахилився над батьком, тримаючи його за руку, а інші вже дзвонили до лікаря й викликали «швидку допомогу».

Величезним зусиллям дон розплющив очі, щоб востаннє подивитися на сина. Від гострого серцевого нападу його рожеве обличчя стало майже синім. Він помирав. Він відчув запах саду, жовта запона світла засліпила йому очі, і він прошепотів:

— Життя таке прекрасне.

Він не бачив жіночих сліз, він помер до того, як жінки повернулися з церкви, до того, як приїхали «швидка допомога» й лікар. Помер, оточений чоловіками, помер, тримаючи за руку найулюбленішого сина.

Похорон був царський. П'ять «родин» надіслали своїх донів і всіх капореджіме, прийшли й родини Тессіо та Клеменци. Джоні Фонтане потрапив у жирні заголовки в бульварних газетах, бо прибув на похорон, не послухавшись Майклової поради не з'являтися. Фонтане заявив кореспондентам, що Віто Корлеоне був його хрещеним батьком і найкращою людиною з усіх, кого він будь-коли знав, і що він вважає за честь для себе віддати останню шану цій людині; його не обходить, що подумують інші.

З тілом прощалися за старим звичаєм у поселенні. Америкго Бонасера перевершив самого себе, готуючи до похорону давнього друга — Хрещеного Батька — так, як мати готує молоду до весілля. Він повністю розплачувався за свій борг донові. Усі лише й говорили про те, що навіть смерть не змогла стерти величі й благородства з обличчя великого Дона — такі слова сповнювали Америкго Бонасера гордістю й дивним відчуттям сили. Лише йому одному було відомо, як жахливо спотворила смерть донову зовнішність.

Прийшли всі давні друзі й сподвижники. Назоріне, його дружина, донька, її чоловік та їхні діти; з Лас-Вегаса прибув Фредді. Том Хейген із дружиною та їхні діти, дони із Сан-Франциско й Лос-Анджелеса, Бостона й Клівленда. Коло труни стояли Рокко Лампоне, Альберт Нері, Клеменца і Тессіо і, звичайно ж, донові сини. Весь маєток, усі будинки були заповнені вінками з живих квітів.

За брамою маєтку стояли кореспонденти газет і фотографи, а на невеличкій вантажній машині приїхали, як стало відомо, агенти ФБР, що увічнювали на кіноплівку це епохальне видовище. Дехто з кореспондентів намагався проникнути всередину, але коло брами і понад огорожею було розставлено варту, яка вимагала показати посвідчення й запрошення. І хоча з газетярками обійшлися дуже ввічливо, передали їм із дому напої й перекуску, всередину їх не пропустили. Вони намагалися говорити з тими, хто виходив з подвір'я, але їм відповідали кам'яними поглядами й цілковитою мовчанкою.

Майкл Корлеоне пробув цілий день із Кей, Томом і Фредді в наріжній кімнаті-бібліотеці. До нього проводили людей, які хотіли побачити його, щоб висловити своє співчуття. Майкл

приймав їх вельми ввічливо, навіть якщо дехто, звертаючись, називав його Хрещеним або доном Майклом; лише Кей помітила, що він тоді невдоволено стискав губи.

Клеменца й Тессію зайшли, щоб приєднатися до родини небіжчика, і Майкл сам налив і підніс їм випити. Трохи переговорювали про справи. Майкл повідомив їх, що маєток із усіма будинками продається одній будівельній компанії за неймовірно вигідну ціну. І це було ще одне свідчення геніальності великого Дона.

Усі розуміли, що тепер імперія повністю переходить на Захід. Що «родина» Корлеоне зліквідує всі свої справи в Нью-Йорку. Для цього треба було лише дочекатися відставки чи смерті дона.

Хтось нагадав, що майже десять років, від самого весілля Конні Корлеоне з Карло Ріцці, у цьому будинку не збиралося стільки люду. Майкл підійшов до вікна, що виходило у садок. Колись давно вони з Кей сиділи в цьому садку й гадки не мали, що на Майкла чекає така дивна доля. Його батько, вмираючи, сказав: «Життя таке прекрасне». Майкл не пригадував, щоб його батько коли-небудь філософував про смерть, ніби дон надто поважав смерть, аби говорити про неї.

Час було їхати на кладовище. Час ховати великого Дона. Майкл узяв за руку Кей і вийшов у садок, щоб приєднатися до похоронної процесії. За ним ішли капореджіме з їхніми солдатами, а потім усі ті скромні люди, що їх благословив Хрещений за своє життя. Пекар Назоріне, вдова Коломбо із синами й незліченні ряди інших із світу, яким він правив так твердо і справедливо. Були навіть вороги, що прийшли віддати йому шану.

Майкл дивився на процесію з ледь помітною ввічливою посмішкою. Його ніщо не дивувало. «Так, — думав він, — якщо я, вмираючи, зможу сказати, що життя прекрасне, якщо зможу так само вірити в себе, тоді ніщо не матиме значення». Він наслідуватиме свого батька. Опікуватиметься дітьми, сім'єю, своїм світом. Але його діти ростимуть в іншому світі. Вони стануть лікарями, артистами, науковцями, губернаторами, президентами. Ким завгодно. Він подбає, щоб вони приєдналися до вселюдської родини, проте, як могутній і обережний батько, він, безперечно, не спустакатиме ока з цієї вселюдської родини.

Вранці наступного дня всі найважливіші особи «родини» Корлеоне зібралися в маєтку. Перед полуднем їх впустили у по-рожній будинок дона. Приймав їх Майкл Корлеоне.

Вони майже заповнили наріжну кімнату-бібліотеку. Тут були обидва капореджіме — Клеменца й Тессіо; Рокко Лампоне з розсудливим, тямущим виразом на обличчі; дуже тихий Карло Ріцці — людина, що знає своє місце; Том Хейген, що залишив свої суто юридичні обов'язки, щоб допомогти в цю нелегку годину; Альберт Нері, який намагався стояти ближче до Майкла і, підносячи запальничку до сигарети нового дона, змішуючи йому в склянці напій, всіляко демонстрував беззастережну вірність, незважаючи на недавнє лихо в «родині» Корлеоне.

Смерть дона була великим нещастям для «родини». Вона, здавалося, втратила половину своєї сили й майже всі шанси в переговорах зі спілкою Барціні—Татталья. Це знав кожен із присутніх у кімнаті, усі чекали, що скаже Майкл, бо в їхніх очах він ще не був новим доном, він не заслужив ні цього становища, ні цього титулу.

Якби Хрещений жив, він би забезпечив для сина становище ватажка, а так усе ще вилами по воді писане.

Майкл зачекав, поки Нері підніс напої. А потім тихо проказав:

— Я розумію ваші почуття. Я знаю, як усі ви поважали мого батька, а тепер вам доводиться непокоїтися за себе й за свої родини. Дехто гадає, як усе це вплине на наші попередні наміри та мої обіцянки. Що ж, відповідь буде така: ніяк. Усе йтиме своїм звичаєм, як досі.

Клеменца схитнув здоровенною буйволячою головою. Його волосся повністю посивіло, а риси обличчя ще більше розпливлися від жиру і виглядали огидно.

— Барціні й Татталья тепер напруть на нас із усією силою, яка в них є, Майку. Тоді доведеться або ж битися з ними, або підготуватися до виснажливої конкуренції.

Кожен відзначив: Клеменца не назвав Майкла повним ім'ям, не кажучи вже про те, що не величав його доном.

— Почекаймо і тоді побачимо, що буде, — відповів Майкл. — Хай вони перші порушать мир.

Тессіо заговорив, як завжди, тихо:

— А вони вже порушили, Майку. Сьогодні вранці відкрили два нових тоталізатори у Брукліні. Мені це переказав капітан поліції, що складає список закладів під протекцією в його дільниці. А через місяць у мене в Брукліні уже не буде місця, щоб повісити свій капелюх.

Майкл замислено подивився на Тессіо.

— І ти щось робив проти цього?

Тессіо заперечливо хитнув маленькою, як у тхора, головою і сказав:

— Ні, я не хотів створювати для тебе ніяких проблем.

— Добре, — схвалив Майкл. — Тримайся впевнено свого, і квит. Я це хочу всім вам сказати. Тримайтеся міцно, і квит. Не піддавайтеся на жодні провокації. Дайте мені кілька тижнів, щоб усе владнати, щоб визначити, у якому напрямку віє вітер. А потім я зроблю все найкраще, що зможу, для кожного присутнього в цій кімнаті. Тоді ми зберемося на останню нараду й винесемо остаточні ухвали.

Він не звернув уваги на їхнє здивування. Альберт Нері почав їх випроводжати. Майкл різко сказав:

— Томе, зажди хвилинку.

Хейген підійшов до вікна, що виходило на подвір'я. Він чекав, поки не побачив, як обидва капореджіме разом із Карло Ріцці та Рокко Лампоне пройшли у супроводі Нері через ворота. А потім повернувся до Майкла й запитав:

— Чи вдалося тобі перебрати на себе всі політичні зв'язки?

Майкл відказав, не приховуючи жалю:

— Не всі. Мені треба було ще місяців із чотири. Ми з доном якраз працювали над цим. Але я маю всіх суддів, ми з них почали, і найважливіших людей у конгресі. Ну і великі партійні хлопці тут, у Нью-Йорку, безперечно, не створювали ніяких проблем. «Родина» Корлеоне сильніша, ніж будь-хто може собі уявити, але я маю застрахуватися від будь-якої несподіванки. — Він посміхнувся Хейгенові. — Гадаю, що ти вже й сам усе збагнув.

— Так, мені неважко було здогадатися, — підтвердив Хейген. — За винятком того, чому ти захотів відсторонити мене від справ. Але я надів сицилійський капелюх і, зрештою, зрозумів і цей хід.

Майкл засміявся.

— Старий казав, що ти здогадаєшся. Але тепер такої розкоші я собі вже дозволити не можу. Ти потрібен мені тут. Принаймні на кілька наступних тижнів. Краще подзвони у Вегас і скажи своїй дружині, що залишишся на кілька тижнів.

Хейген спитав замислено:

— А як, по-твоєму, вони підступляться до тебе?

— Дон мені розказав, — зітхнув Майкл. — Через кого-небудь із наближених. Барціні надішле мені свої умови через когось настільки близького, що в мене не повинно виникнути ніякої підозри.

— Когось на зразок мене, — посміхнувся Хейген.

— Ти ірландець, — відповів йому Майкл із усмішкою. — І тобі вони не довіряться.

— Я — американець німецького походження, — уточнив Хейген.

— Для них це все одно, що ірландець, — сказав Майкл. — Вони не підйдуть до тебе й не підйдуть до Нері, бо Нері — колишній полісмен. А до того ж, ви обидва занадто близькі до мене. Ні, вони не стануть ризикувати. Рокко Лампоне — не досить близький. Отже, це буде Клеменца, Тессіо або Карло Ріцці.

Хейген тихо подумав уголос:

— Можу битися об заклад, що це Карло.

— Побачимо, — відповів Майкл. — Чекати залишилося недовго.

Це сталося наступного ранку, коли Майкл і Хейген разом снідали. У бібліотечі задзвонив телефон. Майкл підвівся, щоб відповісти, і коли повернувся з бібліотеки в кухню, то повідомив Хейгена:

— Усе вже запущено. Я зустрічаюся з Барціні через тиждень. Щоб тепер, після смерті дона, укласти новий мир. — Майкл засміявся.

— Хто тобі дзвонив? — поцікавився Хейген. — Хто зв'язався?

Обом було відомо, що той, хто в «родині» Корлеоне пішов на контакт, виявився зрадником. Майкл сумно посміхнувся і сказав:

— Тессіо.

Доїли сніданок мовчки. Як уже пили каву, Хейген заговорив:

— Я міг би заприсягнути, що це мав би бути Карло або Клеменца. Я ніколи не міг подумати на Тессіо. Він же серед них найліпший.

— Найрозумніший, — погодився Майкл. — І він зробив на свій розсуд вельми вдало. Він видасть мене Барціні й успадкує «родину» Корлеоне. А як триматиметься мене, то пропаде, — гадає, що я не зумію перемогти.

Хейген довго думав, перш ніж запитав:

— Ну й наскільки слушно він розраховує?

Майкл стенув плечима:

— Зовні все виглядає кепсько. Але батько був єдиною людиною, яка розуміла, що політичні зв'язки й влада варті десяти загонів. Думаю, я вже перебрав більшу частину політичного впливу батька в свої руки, але єдиний знаю про це. — Він посміхнувся до Хейгена підбадьорливо. — Я примушу їх називати мене доном. Хоча мені прикро за Тессіо.

— Ти погодився на зустріч із Барціні? — запитав Хейген.

— Так, за тиждень від сьогодні. У Брукліні, на території Тессіо, де мені ніщо не загрожує. — Він знову засміявся.

— Але й до того — будь обережний, — попередив його Хейген.

— Для таких порад мені консільйорі не потрібен, — вперше відрубав йому холодно Майкл.

За той тиждень, що залишився до переговорів між «родинами» Корлеоне й Барціні, Майкл продемонстрував Хейгенові, наскільки обережним він може бути. Він не потикав носа з маєткою й нікого не приймав без Нері. Сталося лише одне неприємне ускладнення. У католицькій церкві мала відбутися конфірмація старшого сина Конні й Карло. Кей попросила Майкла стати хрещеним батьком. Він відмовився.

— Я нечасто прошу тебе, — благала Кей. — Будь ласка, зроби це заради мене. Конні так хочеться. І Карло теж. Для них це дуже важлива річ. Ну, прошу тебе, Майкле.

Вона змогла збагнути, що розсердила чоловіка своєю настирливістю, і чекала, що той відмовиться. Але, на свій подив, почула від нього:

— Гарзд! Але я не можу залишати оселю. Скажи, хай домовляться зі священником і відбудуть конфірмацію тут. Усі витрати візьму на себе. А якщо у них виникнуть якісь непорозуміння з церквою, то Хейген усе владнає.

Отож напередодні зустрічі з «родиною» Барціні Майкл Корлеоне став хрещеним батьком сина Карло й Конні Рітті. Він подарував хлопцеві дуже дорогого годинника із золотим браслетом. У будинку Карло відбулася невелика вечірка, на яку були запрошені обидва капореджіме, Хейген, Лампоне й усі, хто жив у маєтку, — звичайно ж, і донова вдова. Конні не знала, що робити від радості, і весь час цілувала впродовж вечірки то Майкла, то Кей. Карло теж розчулився і за щонайменшої нагоди потискував руку Майклові й називав його по-сільському Хрещеним. Та й сам Майкл, здається, ніколи не був таким люб'язним, таким уважним. Конні шепотіла на вухо Кей:

— Думаю, що тепер Карло й Майк стануть справжніми друзями. Такі події завжди зближують людей.

— Я дуже, дуже рада, — відповіла Кей, тиснучи руку своїй зовиці.

РОЗДІЛ XXX

Альберт Нері сидів у своїй квартирі в Бронксі й старанно чистив полісменську форму, пошиту з голубої діагоналі. Він відстебнув значок полісмена й поклав на стіл, щоб теж почистити. Кобура з пістолетом висіла на спинці стільця. Ця колись щоденна процедура дивним чином тішила його, хоч Нері мало що тішило останні два роки, відколи його кинула дружина.

Він одружився з Ритою, коли та ще ходила до школи, а він став новоспеченим полісменом. Вона була сором'язлива, темно-волоса дівчина із суворою італійською родиною, батько й мати не дозволяли їй затримуватися після десятої вечора. Нері по вуха закохався у цю дівчину, в її невинність, в її добре серце, в її смагляву вроду.

Спочатку Рита Нері була зачарована своїм чоловіком. Він був надзвичайно дужим. І вона бачила, що інші бояться його через силу й непохитну справедливість. Він дуже рідко поводився

дипломатично. Якщо він не погоджувався з думкою чи поглядами когось іншого, навіть багатьох, то або насуплено мовчав, або різко заперечував. Він також мав справжній сицилійський темперамент і був жадливий у гніві. Але ніколи не гнівався на дружину.

За п'ять років Нері став одним із тих полісменів, яких у Нью-Йорку бояться як вогню. Але й одним із найчесніших. Він мав свої методи забезпечення поваги до закону. Він терпіти не міг хуліганів і, коли бачив гурток молодих нероб, що ввечері десь на розі вулиці чіплялися до перехожих, порушуючи спокій, негайно вживав рішучих заходів. Вдавався до фізичної сили, якою природа нагородила його вельми щедро, — він, здається, і сам не знав її міри.

Якось увечері він вискочив із патрульної машини в районі Централ-Парк-Вест і затримав шістьох хуліганів у чорних шовкових куртках. Його напарник, знаючи характер Нері, визнав за краще не вплутуватися й не вилазив із машини. Шестеро хлопців, кожному з них було десь близько двадцяти, зупинили перехожих і загрозливим тоном домагалися у них сигарет, хоча нікого не покривдили фізично. Вони також дражнили перехожих дівчаток непристойними жестами і то не американськими, а більше французькими.

Нері поставив їх попід кам'яною стінкою, що відгороджує Центральний Парк від Восьмої авеню. Ще не смеркло, але Нері вже мав напихваті важкий електричний ліхтар — свою улюблену зброю. Він ніколи не вдавався до пістолета — не виникало потреби. Коли він був розлючений, його обличчя ставало таке грізне, що у поєднанні з формою полісмена завжди наганяло страху на хуліганів. Так ставалося завжди.

Нері запитав першого хлопця в чорній шовковій куртці:

— Як тебе звуть?

Хлопець назвав ірландське прізвище. Нері суворо йому наказав:

— Ушивайся з вулиці. Як ще раз побачу тебе сьогодні, то розіпну. — Він показав своїм ліхтарем, куди йти, і хлопець чкурнув у той бік. Нері так само відпустив ще двох. Але четвертий назвав італійське прізвище й навіть усміхнувся до Нері, ніби апелюючи до його національних почуттів. Адже у Нері на лобі

написано, що він італієць. Нері якусь мить дивився на хлопця, а потім перепитав без потреби:

— Так ти італієць?

Хлопець довірливо посміхнувся у відповідь.

Нері ошелешив його ліхтарем по голові. Хлопець упав навколішки. Шкіра і м'язи на лобі розірвалися, і обличчя залила кров. Але череп не ушкоджено. Нері сказав люто:

— Ах ти ж стерво! Ти ганьбиш італійців. Через отаких, як ти, за нами тягнеться погана слава. Ану стань. — Він копнув хлопця в бік — не дуже слабо, але й не сильно. — Іди додому, і щоб я тебе не бачив більше на вулиці. І не потрапляй знову мені на очі в цій блазенській одежі, бо я з тебе каліку зроблю. А зараз забирайся додому. Маєш щастя, що не я твій батько.

Нері не завдав собі великого клопоту з тими двома шмаркачами, які стояли. Він просто потурих їх ногою під зад, нагадуючи вслід, щоб не траплялися йому вночі на вулиці.

Усе це робилося завжди так швидко, що не встигав зібратися натовп і ніхто не протестував. Нері одразу сідав у патрульну машину, напарник із місця брав велику швидкість. Не без того, що інколи траплялися й важкі типи, які хотіли дати здачі, а то й витягали ножа. Оцим останнім уже справді не можна було позаздрити. Нері з хижою люттю бив їх до безпам'яті й, закривавлених, жбурляв у патрульну машину. Їх садовили під арешт і звинувачували в нападі на полісмена. Але зазвичай судові доводилося чекати, поки їх випишуть із лікарні.

Потім Нері, переважно через те, що не виявив належної поваги до свого сержанта, перевели на дільницю, де будували штаб-квартиру Організації Об'єднаних Націй. Люди з Організації Об'єднаних Націй, користуючись дипломатичною недоторканністю, ставлять свої машини де завгодно, не звертаючи уваги на встановлені поліцією правила. Нері поскаржився у відділок, йому порадили не зчиняти галасу, а просто не звертати уваги, та й годі. Але якось увечері на одній із бічних вулиць поставлені безладно машини геть закрили проїзд. Було вже за північ; Нері взяв свій важкий ліхтар з патрульної машини, і, йдучи вздовж вулиці, потрощив усі вітрові стекла на дрібний мак. Не так просто, навіть для поважних дипломатів, поставити

за кілька днів нове вітрове скло на свою машину. У відділок поліції посипалися скарги та вимоги забезпечити належний захист від хуліганства. А скло в автомобілях били щоночі цілий тиждень, поки нарешті хтось здогадався, у чому річ, і Нері перевели до Гарлему.

Якось невдовзі після цієї пригоди, у неділю, Нері з дружиною подався у Бруклін до своєї овдовілої сестри. Альберт Нері як справжній сицилієць відчував велику відповідальність за свою сестру і провідував її принаймні раз на два місяці, щоб пересвідчитися, чи все в неї гаразд. Вона була багато старша за нього і мала вже двадцятирічного сина. Цей син, Томас, що ріс без батька, завдавав клопоту. Він уже кілька разів потрапляв у якісь халепи, бешкетував. Нері вже раз довелося вдатися до своїх зв'язків у поліції, щоб врятувати хлопця від звинувачення у крадіжці. Того разу він стримав свій гнів, але попередив небожа:

— Томмі, моя сестра плаче через тебе, і якщо ти не виправишся, то я сам тебе виправлю.

Він говорив це по-дружньому, як дядько небожеві, не погрожуючи. Та хоча Томмі був найзухваліший юнак у цьому хуліганському районі Брукліна, він все ж таки побоювався дядька.

А тепер сталося так, що в суботу Томмі повернувся додому дуже пізно й, коли вони приїхали, ще спав у своїй кімнаті. Мати пішла розбудити сина, щоб він одягнувся і разом з дядьком і тіткою пообідав. Крізь прочинені двері почулася брутальна відповідь:

— Чхав я на них. Не заважай спати. — І мати вийшла назад до кухні, винувато всміхаючись.

Отже, пообідали без нього. Нері поцікавився, чи Томмі дуже допікає сестрі. Вона заперечно схитнула головою.

Нері з дружиною вже збиралися йти, коли Томмі нарешті встав. Він ледь промимрив вітання й пішов на кухню. А звідти гаркнув матері:

— Гей, ма. А чи не приготувала б ти мені щось попоїсти?

Він не просив, він вимагав тоном вередливої, розбещеної дитини. Мати крикнула сердито:

— Вставай перед обідом, тоді й попоїси. Я не збираюся задля тебе ще раз пектися біля плити.

То була досить неприємна сцена, але такі трапляються скрізь, і нічого б не сталося, коли б Томмі, роздратований спросоння, не припустився помилки й не вилаяв матір брудними словами, заявляючи, що піде їсти до ресторану. Йому одразу ж довелося пошкодувати. Дядько вже вхопив його як кіт мишу. Не так тому, що небіж образив матір перед ним, як тому, що, за всіма ознаками, Томмі щодня отак розмовляв із нею, коли вони були вдвох. Томмі ніколи не наважувався поводитись таким чином при дядькові. Просто цієї неділі він забув про нього. На своє нещастя.

Перед очима двох переляканих на смерть жінок Нері безжалебно й методично катував свого небожа. Хлопець спочатку намагався боронитись, але незабаром здався й почав проситися. Нері ляскав його по пиці, поки губи набрякли й укрилися кров'ю; він гупав його головою в стіну, стусав у живіт, повалив на підлогу і товк обличчям у килим. Тоді наказав жінкам почекати, а сам виволік небожа на вулицю, затяг у свою машину й настрахав: «Якщо я хоч раз почую від сестри, що ти собі дозволяєш обзивати її подібними словами, то я так розмалюю тебе, що сьогоднішня прочуханка тобі здасться поцілунком вуличної шльондри. Я хочу, щоб ти взявся за розум. А тепер іди додому й скажи своїй дружині, що я чекаю на неї».

Через два місяці після цього випадку, повернувшись додому з пізньої зміни, Нері побачив: жінка пішла від нього. Вона забрала весь свій одяг і подалася до батьківського дому. Її батько сказав Нері, що Рита боїться його, боїться жити з ним через його запальну натуру. Але повірити в це було неможливо. Він ніколи в житті не зачепив своєї дружини й пальцем, ніколи їй не погрожував, ніколи не відчував до неї нічого, крім любові. Її вчинок настільки збив його з пантелику, що Нері вирішив зачекати кілька днів, перш ніж іти до її батьківського будинку переговорити з нею.

На нещастя, наступного нічного чергування з ним сталася халепа. Його машина поїхала на виклик до Гарлему — сказали, що там спроба вбивства. Як завжди, Нері вискочив із машини, коли та ще тільки підкочувалася до зупинки. Було вже за північ, і замашний ліхтар був при ньому. Він одразу побачив, де саме потребували його. Коло одного з під'їздів стояв натовп. Якась стара негритянка сказала Нері:

— Он там чоловік ріже дівчинку.

Нері зайшов у під'їзд. З другого кінця крізь відчинені двері виривалося світло й чулися зойки. Він поспішив до відчинених дверей, тримаючи в руці ліхтаря, і мало не впав, спіткнувшись об двоє жіночих тіл, розпростертих на підлозі. Одна була негритянка років двадцяти п'яти. Друга — мулатка років дванадцяти, не більше. Обидві закривавлені від порізів бритвою на обличчі й на тілі. Нері побачив у кімнаті й винуватця. Він добре знав його.

То був Вакс Бейнс, відомий у околиці сутенер, розповсюджувач наркотиків і грабіжник. Його очі були зовсім безтямні від великої дози наркотику, а тремтлива рука стискала закривавленого ножа. Нері заарештував його якраз два тижні тому, коли він на вулиці жорстоко побив одну з повій, які працювали на нього. Бейнс сказав тоді йому:

— Чоловіче, це не твоя справа.

Напарник Нері також щось промимрив на зразок того, що хай, мовляв, негри хоч переріжуть один одного, коли їм так хочеться, але Нері привів Бейнса у відділок. Наступного ж дня Бейнса випустили на поруки.

Нері ніколи не любив негрів, а робота в Гарлемі знеохотила до них ще більше. Вони пиячили, дуріли від наркотиків, а їхні жінки працювали або таскалися по вулиці. Від тих байстрюків йому не було жодної користі. Зухвале порушення Бейнсом закону збісило його. Вигляд дівчини, жадливо порізаної бритвою, доконав Нері, і він холоднокровно вирішив не відводити Бейнса до відділку.

Але за ним уже стояв натовп свідків: люди із сусідніх квартир і його партнер по машині.

Нері наказав Бейнсові:

— Кинь ніж, ти заарештований.

— Чоловіче, — засміявся Бейнс, — щоб арештувати мене, тобі доведеться взятися за пістолет, якщо ти не хочеш скуштувати цього, — він підніс угору ножа.

Нері рвучко кинувся вперед, так що напарник його не встиг вихопити пістолета. Негр полоснув ножом, але Нері, який мав дуже швидку реакцію, перехопив його за зап'ясток лівою рукою, а правою з усієї сили блискавично опустив на скроню Бейнсові

ліхтар. Удар примусив Бейнса впасти на коліна, він захитався, як п'яний, а ніж випав у нього з руки. Він став безпорадний, отож другого удару Нері вже не можна було вибачити, як зробили висновок із зізнань численних свідків та його напарника слідство і кримінальний суд. Його другий удар по голові Бейнса виявився такої сили, що скло в ліхтарі розлетілося на скалки, а головка ліхтаря з лампочкою відлетіла через усю кімнату, далеко вбік. Важка трубка зігнулася, і лише батарейки не дали їй переламатися. Один із присутніх — негр, що жив у будинку і пізніше свідчив проти Нері, — промовив захоплено:

— Чоловіче, та в цього негра голова як камінь!

Однак Бейнсова голова все ж таки не була достатньо твердою. Удар проломив йому череп. І через дві години в лікарні «Гарлем госпітал» він помер.

Альберт Нері єдиний із усіх здивувався, коли його звинуватили у перевищенні вжитих ним заходів під час самооборони. Його звільнили з поліції й почали проти нього кримінальну справу. Звинуватили в убивстві й засудили на десять років. Але тепер його переповнювала така дика лють і зненависть до суспільства, що йому на все було начхати. Його насмілилися визнати злочинцем! У них вистачило нахабства запроторити його в тюрму за вбивство отієї тварюки, того чорного сутенера! І їм немає діла до жінки й дівчинки, що й досі лежать у лікарні, спотворені на все життя.

Він не боявся тюрми. Думав, що завдяки своїй дружбі з ним як із колишнім полісменом та ще з огляду на характер його злочину, поводитимуться не так суворо. Кілька приятелів-полісменів уже обіцяли переговорити з друзями. Лише його тесть, кмітливий літній італієць, власник рибної крамниці в Бронксі, був переконаний, що Альбертові Нері не витримати й року в тюрмі. Або його вб'є хтось із сусідів по камері, або він сам порішить когось із них. Відчуваючи за собою провину, — адже його донька через якийсь жіночий веред кинула такого порядного чоловіка, — тесть Нері попросив «родину» Корлеоне втрутитися. (Він сплачував гроші одному з представників «родини» за протекцію й постачав на стіл самим Корлеоне як подарунок добірну рибу.)

«Родина» Корлеоне знала про Альберта Нері. За ним йшла слава справедливого й грізного полісмена; за ним також закріпи-

лася репутація людини, якою не можна легковажити, людини, що навіює страх сама собою, незалежно від службової зброї й мундира. «Родина» Корлеоне завжди цікавилася такими людьми. Той факт, що він був полісменом, не говорив ні про що. Багато людей замолоду стають на хибний шлях, що не відповідає їхньому справжньому призначенню. Але час і доля зазвичай допомагають знайти справжнє покликання.

Піт Клеменца зі своїм нюхом на необхідних людей звернув увагу Тома Хейгена на справу Нері. Хейген вивчив копію матеріалів слідства й вислухав Клеменцу. Потім зауважив:

— Не виключено, що маємо тут другого Луку Бразі.

Клеменца завзято закивав головою. Лице огрядного капореджіме не мало добродушного виразу, характерного для гладких людей.

— Я думаю так само. Майклові слід самому взятися за нього.

Отож не встигли ще перевести Альберта Нері з тимчасового ув'язнення до тюрми на півночі штату, де він мав відсидіти свій термін, як його повідомили, що суддя переглянув справу на підставі нових даних і свідчень високих поліцейських чинів. Вирок було скасовано, і його звільнили. Альберт Нері не був дурнем, а його тесть надмірним скромником. Довідавшись, як усе сталося, Нері сплатив борг тестеві, погодившись розлучитися з Ритою. Після цього він поїхав на Лонг-Біч, щоб подякувати своєму благодійникові. Звичайно, про все було домовлено заздалегідь. Майкл прийняв його у своїй бібліотеці.

Нері висловив свою подяку офіційним тоном, і його здивувала й потішила теплота, з якою Майкл сприйняв ту подяку.

— Чорти б їх узяти, — говорив Майкл. — Я не можу дозволити, щоб так попихали земляком-сицилійцем. Адже тебе мали б ще й нагородити якоюсь там медаллю чи біс їх знає чим. Але ці кляті політикани ні про що не дбають, крім своєї закулісної гри. Послухай, я б ніколи не став утрючатись, якби не перевірів усе від початку й до кінця і не побачив, що з тобою вчинили по-свинячому. Один з моїх хлопців переговорив із твоєю сестрою, і вона розповіла, як ти завжди турбувався про неї та її хлопця, як ти направляв його у житті, не давав зіпсуватися. Твій тесть не нахвалиться тобою. А це нечасто трапляється. — Майкл тактовно не згадав про те, що дружина кинула Нері.

Вони трохи поговорили. Нері мав мовчазну вдачу, але з Майклом Корлеоне він розговорився. Майкл був лише на п'ять років старший за нього, але Нері говорив із ним так, ніби той був набагато старший, принаймні як його батько.

Наприкінці Майкл зауважив:

— Не було б ніякої рації визволяти тебе з тюрми, а потім кидати напризволяще, без шматка хліба. Я можу підшукати для тебе роботу. У мене є підприємства в Лас-Вегасі, і з твоїм досвідом ти б міг керувати охороною у готелі. Або, якщо тобі хочеться започаткувати якийсь власний бізнес, я міг би замовити слівце в банку, аби тобі дали позику.

Нері аж дух перехопило від влячності й зніяковіння. Він гордо відмовився, а потім додав:

— Однаково з умовним вироком я мушу перебувати під наглядом суду.

— Це пусте, — жваво відповів Майкл, — я все влаштую. Забудь про цей вирок, а щоб банки не копили носа, я можу вилучити твій жовтий бланк.

Жовтий бланк — це аркуш, на якому поліція веде облік карних вчинків правопорушників. Зазвичай бланк передають судді, коли той зважає міру покарання звинуваченому. Нері досить довго служив у поліції й знав, що не один розбишака відбувся легким вироком, бо підкуплені поліцейські з департаменту кримінального обліку подавали до суду чистий жовтий бланк. Отже, його не здивувало, що Майкл Корлеоне міг таке влаштувати, здивувало тільки те, що він це робить для нього.

— Якщо мені буде потрібна допомога, я зв'яжуся, — сказав Нері.

— Добре, добре, — охоче погодився Майкл і глянув на годинник. Нері вирішив, що йому пора йти, і підвівся. І знову його здивували.

— Час обідати, — сказав Майкл. — Ходімо, пообідаємо в нас. Мій батько казав, що хоче бачити тебе. Підемо до його будинку. Мати сьогодні приготувала смажений перець із яйцями й ковбасою. По-сицилійському.

Це пообіддя стало найкращим для Альберта Нері, відколи він був підлітком до того часу, коли батьки померли, тобто

з п'ятнадцяти років. Дон Корлеоне був сама люб'язність, і його дуже потішило, коли він довідався, що рід Нері походить із невеличкого сільця всього за кілька хвилин ходу від його рідного села. Точилася приємна розмова, подавали смачні страви, пили густо-червоне вино. Нері вразила думка, що ось нарешті він сидить серед своїх, по-справжньому своїх. Він розумів, що потрапив сюди як випадковий гість, але вже знав, що може знайти тут постійне місце для себе й бути щасливим у світі цих людей.

Майкл і дон провели його до машини. Дон потис йому руку і сказав:

— Ти гарний хлопець. Ось цьому синові, Майклу, я передаю свою фірму з імпорту маслинової олії, навчаю його комерції, бо я вже старий і хочу відійти на спочинок. І ось він прийшов до мене і просить утрудитися у твою невелику справу. Я кажу йому: ти тримайся краще маслинової олії. Але він править своє. Каже мені: таж то добрий хлопець, сицилієць, і з ним хочуть повестися по-свинському. І не давав мені спокою. Я розповідаю це для того, щоб сказати, що він таки мав рацію. Тепер, коли я побачив тебе, я радий, що ми поклопоталися про тебе. Отож, якщо ми ще зможемо щось зробити для тебе, проси не соромлячись. Зрозумів? Ми до твоїх послуг.

(Тепер, пригадавши донову люб'язність, Нері пошкодував, що дона вже немає живого і що він не зможе дізнатися про послугу, яку Нері зробить сьогодні «родині» Корлеоне.)

Не минуло й трьох днів, як Нері вже все вирішив для себе. Він добре розумів, що його вербують, але зрозумів також і те, що «родина» Корлеоне схвалила той його вчинок, який суспільство засудило і за який покарало його. Отже, «родина» Корлеоне цінує його, а суспільство — ні. Він зрозумів, що йому поведеться краще у світі, створеному «родиною» Корлеоне, ніж у великому світі. І зрозумів також, що у своїх вузьких межах «родина» Корлеоне мала більше влади.

Він знову прийшов до Майкла і виклав карти на стіл.

Він сказав, що не хоче працювати у Вегасі, а воліє служити «родині» у Нью-Йорку. Він переконливо запевнив у своїй відданості. Майкл був зворушений. Нері це добре бачив. Але Майкл наполіг, щоб Нері спочатку відпочив місяць у Майамі,

у готелі, який належав «родині»; йому оплатили дорогу й видали місячну платню наперед, отже, він мав потрібні кошти, щоб насолоджуватися відпочинком.

Ця відпустка вперше дала Нері змогу зазнати розкошів. Обслуга в готелі аж упала за ним, зазначаючи: «То ж приятель Майкла Корлеоне!»

Про це вже знали тут усі. Йому дали шикарний номер, не якусь там кімнатчину, як для бідного родича. Чоловік, що тримав нічний клуб при готелі, звів його із вродливими дівчатами. Повернувшись до Нью-Йорка через місяць, Нері вже трохи не так дивився на життя.

Його приділили до загону Клеменци. У цього знавця кадрів він пройшов пильну перевірку. Доводилося вживати певних запобіжних заходів. Адже як-не-як він колись працював полісменом. Але природна злість Нері поборолася всі докори сумління, якщо вони у нього ще залишалися.

Менше як за рік він «пройшов гарт», і всі дороги назад йому було відрізано.

Клеменца співав йому дифірамби. Нері, мовляв, справжнє диво, другий Лука Бразі. Клеменца хвалився, що він стане ще кращий за Луку Бразі. Адже Нері був його знахідкою. Фізичні дані його були досконалі. Він мав таку реакцію й координацію, що міг би стати другим Джо ді Маджо. Клеменца також знав, що Нері не залишать під його команду. Нері підпорядкували самому Майклові Корлеоне — звісно, з неодмінним посередництвом Тома Хейгена як необхідного застережника. Він отримував чималу платню, але у нього не було власного джерела прибутку, такого, як, скажімо, букмекерська контора чи данина з профспілкової організації. Зрозуміло, що його пошана до Майкла Корлеоне була безмежна, і одного дня Хейген жартома сказав Майклові: «Ну, тепер ти маєш свого Луку».

Майкл кивнув головою. Він справді добився свого. Нері став вірним йому до самої смерті. А навчив Майкла зробити це, звичайно, сам дон. Якось, під час своєї довгої науки у батька, Майкл запитав:

— Скажи, як ти зумів приручити такого типа, як Бразі? Таку звірюку?

І дон прочитав йому лекцію.

— Є на світі люди, — сказав він, — котрі самі нариваються, щоб їх уколошкали. Ти, певне, помічав таких. Граючи в карти, заводять сварки; коли хто на дорозі ледь-ледь черкне їхню машину крилом, вискакують із машини, як скажені, або лають і дратують людей, про чию силу нічого не знають. Я якось бачив одного дурня, що умисне дражнив цілий гурт горлорізів, сам-самісінький і без зброї. Такі люди ніби ходять світом і кричать: «Убийте мене! Убийте мене!». І завжди знаходиться хтось готовий здійснити це. Про таке ми читаємо в газетах щодня. Звісно, подібні люди й іншим завдають чимало лиха.

Ось Лука Бразі був такою людиною. Але він був чоловік настільки надзвичайний, що дуже довго не міг знайти на свою голову сильніших за себе. Для нас подібні люди здебільшого ні до чого, але такий, як Бразі, в умілих руках стає могутньою зброєю, яку слід використовувати. Весь фокус ось у чому: коли вже він не боїться смерті й справді шукає її, зроби, щоб ти був єдиний на світі, від чиеї руки він не хоче вмерти. Нехай він боїться тільки цього — не самої смерті, а тільки того, що порішиш його саме ти. І тоді він твій.

Це був один із найцінніших уроків, даних доном за життя, і Майкл скористався ним, щоб зробити Нері своїм Лукою Бразі.

І ось тепер нарешті Альберт Нері у своїй квартирі в Бронксі збирався знову вдягти форму полісмена. Він старанно чистив її. Потім начистить кобуру. І на кашкеті також треба надраїти козирок, налощити міцні чорні черевики. Нері працював із бажанням. Він знайшов своє місце у світі, Майкл Корлеоне довіряє йому цілковито, і сьогодні він виправдає цю довіру.

РОЗДІЛ XXXI

Того ж таки дня два великі лімузини стояли у поселенні в Лонг-Біч. Одна з машин чекала на Конні Корлеоне, її матір, чоловіка та двох синів, щоб відвезти їх до аеропорту. Родина Карло Ріцці збиралася провести відпочинок у Лас-Вегасі й підготуватися до остаточного переїзду в це місто. Такий наказ отримав Карло

від Майкла, незважаючи на протести Конні. Майкл не став пояснювати, що він бажає вивезти всіх із маєтку до початку переговорів між «родинами» Корлеоне й Барціні. Бо й саму зустріч тримали у великій таємниці. Про неї в «родині» знали лише капореджіме.

Другий лімузин чекав на Кей із дітьми: вони їхали навідати її батьків у Нью-Гемпшир. Майкл мусив залишатися в маєтку, у нього були невідкладні справи, і він мав їх вирішити.

Напередодні ввечері Майкл переказав Карло Ріцці, що Карло зможе приєднатися до жінки й дітей через кілька днів, але поки що він потрібен тут. Конні лютувала. Намагалася додзвонитися до Майкла, але той поїхав у місто. І тепер нишпорила по всьому маєтку, але Майкл зачинився з Томом Хейгеном і наказав, щоб його не турбували. Конні поцілувала на прощання Карло, і він допоміг їй сісти в машину.

— Якщо ти не прилетиш через два дні, то я сама приїду сюди, за тобою, — погрожувала йому вона.

— Я приїду, — пообіцяв він, нагороджуючи її наостанку змовницькою посмішкою хтивого чоловіка.

Вона висунулася у віконце.

— Як ти думаєш, навіщо ти потрібен Майклові? — запитала вона. Через нервування її обличчя здавалося старим і непривабливим. Карло стенив плечима.

— Він обіцяв мені щось значне. Може, саме про це й хоче переговорити. У всякому разі він натякнув саме на таку можливість.

Карло не знав, що на сьогоднішній вечір призначено зустріч із Барціні.

Конні перепитала зацікавлено:

— Це правда, Карло?

Карло заспокійливо кивнув.

Лише коли відїхала перша машина, вийшов Майкл, щоб попрощатися з Кей і зі своїми двома синами. Карло також підійшов і побажав Кей щасливої подорожі й доброго відпочинку. Нарешті й другий лімузин відїхав через ворота.

— Вибач, що затримав тебе тут, Карло. Але це забере не більше двох днів, — сказав Майкл.

— Будь ласка, скільки завгодно, — поспішно відповів Карло.

— От і добре, — сказав Майкл. — Будь коло телефона, я тебе покличу, коли ти будеш мені потрібний. У мене є ще деякі справи, гаразд?

— Гаразд, гаразд, Майку, — відповів Карло. А тоді пішов до себе додому, подзвонив коханці, яку таємно тримав у Вестбері, і пообіцяв, що сьогодні ввечері спробує приїхати до неї. А потім витяг пляшку житнього віскі й став чекати. Чекати довелося досить довго. Десь після полудня у ворота почали заїжджати машини. Карло бачив, як з однієї вийшов Клеменца, а трохи пізніше з другої Тессіо. Обоє охоронці провів до будинку Майкла. За кілька годин Клеменца вийшов, а Тессіо не з'являвся.

Карло пішов на подвір'я подихати свіжим повітрям, хвилини на десять, не більше. Він знав в обличчя усіх охоронців, які несли службу в маєтку, навіть приятелював із декотрими. Думав поплескати язиком з ким-небудь, щоб згаяти час. Але, на його подив, серед сьогоднішніх охоронців не було жодного знайомого обличчя. Усі незнайомі. А ще дивніше — коло брами стояв Рокко Лампоне, а Карло знав, що Рокко має надто високе становище в «родині», щоб виконувати таке холуйське доручення, хіба трапилося щось справді надзвичайне.

Рокко всміхнувся по-дружньому й привітався. Карло настожився. Рокко сказав:

— Ого, а я думав, що ти збираєшся на відпочинок разом із доном.

— Майк хоче, щоб я затримався на пару днів. Має для мене якісь справи, — стенив плечима Карло.

— Он воно що, — зітхнув Рокко Лампоне. — Мені сказав те саме. А потім звелів стовбичити при воротах. Що ж, чорт візьми, він бос і все тут. — У його голосі відчувалася трохи презирлива нотка; мовляв, Майклові ще далеко до свого батька.

Карло проігнорував ту нотку.

— Майкл знає, що робить, — відказав він.

Рокко прийняв цю відсіч мовчки. Карло попрощався й пішов у дім. Щось діється, але Рокко не знав, що саме.

Майкл стояв біля вікна у своїй вітальні й дивився, як Карло тиняється по маєтку. Хейген подав йому чарку міцного коньяку. Майкл вдячно всміхнувся й трохи надпив. Позад нього Хейген лагідно нагадав:

— Майку, тобі потрібно рухатися, вже час.

— От якби не так скоро, — зітхнув Майкл, — якби старий протяг трохи довше.

— Усе буде гаразд, — заспокоїв Хейген. — Якщо я не наплутаю, то й ніхто не наплутає. Ти все чудово облагодив.

Майкл відвернувся від вікна.

— Багато що спланував ще старий. Я й гадки не мав, який він проникливий. Але здогадуюся, що ти це знав.

— Другого такого, як він, немає, — притакнув Хейген. — Але все задумано чудово. Просто незрівнянно. Ти теж будеш непоганий.

— Побачимо, що вийде. Тессію й Клеменца вже в маєтку? — спитав Майкл.

Хейген підтвердив.

Майкл допив коньяк.

— Пришли до мене Клеменцу. Я сам проінструктую його. А Тессію взагалі не хочу бачити. Просто перекажи йому, що я за півгодини буду готовий піти з ним для зустрічі з Барціні. А вже потім люди Клеменци займуться ним.

Хейген спитав байдужим голосом:

— Ніяк не можна залишити Тессію на цім світі?

— Ніяк, — відповів Майкл.

На півночі штату, у місті Б'юффало, невеличка піцерія на бічній вулиці ледь встигала обслуговувати клієнтів. А коли пройшла обідня пора й настав відносний спокій, продавець прибрав із віконця круглу бляшану тацю, на якій лежало кілька шматків піци, і поставив її на полицю над великою цегляною піччю. Тоді зазирнув у піч, де випікалася нова піца — великий корж, при-трушений сиром і присмачений томатною пастою. Сир ще не взявся пухирцями. Продавець знову повернувся до прилавка-вікна, що дозволяв йому обслуговувати людей на вулиці. Біля вікна стояв кремезний молодик. Він замовив:

— Скибку піци.

Продавець поклав на дерев'яну лопату один із охололих шматків і вправно вкинув у піч розігрівати. Клієнт, замість чекати на вулиці, вирішив зайти досередини й обслужитися там.

Піцерія була вже порожня. Продавець витяг із печі гарячу скибку й поклав на паперову тарілочку. Але клієнт, не збираючись розплачуватися, пильно дивився на нього.

— Я чув, що в тебе на грудях шикарне татуювання, — сказав клієнт. — Я можу його побачити над розстебнутим комірцем. А чи не показав би ти мені його повністю?

Продавець заціпенів. Його немов паралізувало.

— Розстебни сорочку, — наказав клієнт.

— Немає в мене ніякого татуювання, — вимовив нарешті продавець із дуже помітним італійським акцентом. — Той чоловік працює ввечері.

Клієнт зареготав. Зареготав недобре, хрипло, напружено.

— Ну-ну, розстібай сорочку, хочу глянути.

Продавець почав задкувати, сподіваючись заскочити за піч і вислизнути задніми дверима в підсобку. Але клієнт підніс над прилавком руку з пістолетом і вистрелив. Куля вдарила продавця в груди, він заточився на піч. Клієнт вистрелив ще раз, і продавець упав на підлогу. Клієнт обійшов прилавок, нахилився і смикнув за сорочку, обриваючи гудзики. Груди вже залила кров, але татуювання ще можна було бачити — обнімаються коханці, а їх пронизує ніж. Рука продавця безсило піднялася вгору, ніби він ще хотів затулитися нею. Вбивця повідомив:

— Фабріціо, Майкл Корлеоне переказує тобі своє шанування.

Тоді підніс пістолет майже впритул до скроні продавця і натиснув на курок. А потім вийшов із піцерії. Коло тротуару на нього чекала машина з відчиненими дверцятами. Він ускочив у неї, і машина зірвалася з місця.

Рокко Лампоне почув телефонний дзвінок і підійшов до одного зі стовпів брами, на якому висів апарат. Йому сказали:

— Ваш товар готовий, — і поклали слухавку.

Рокко сів у свою машину й поїхав із маєтку. Перетнув дорогу Джонс-Біч-Козвей — ту саму, де вбито Сонні Корлеоне, — і під'їхав до залізничного вокзалу у Вантагі. Там поставив машину. На нього вже чекала інша машина, а в ній двоє чоловіків. Вони підвезли його до мотелю за десять хвилин їзди від дороги Санрайз-Хайвей і заїхали на подвір'я. Рокко Лампоне залишив

обох чекати на нього в машині, а сам пішов до одного з невеликих бунгало у стилі одноповерхової дачі, ударом ноги висадив двері й заскочив досередини.

Сімдесятирічний Філіпп Татталья, голий як немовля, стояв над ліжком, на котрому лежало молоденьке дівчисько. Волосся на голові Філіппа Татталья було чорне, як смола, але шерсть на грудях і животі зовсім сива. Тіло пухке, як у поросятка. Рокко всадив чотири кулі в черево. А потім крутнувся й побіг до машини. Його висадили коло вокзалу у Вантагі. Він пересів у свою машину й поїхав у маєток. Приїхавши, на якусь мить зайшов до Майкла Корлеоне, а потім знову заступив на пост біля воріт.

Нарешті один у своєму безлюдному помешканні Альберт Нері закінчив опоряджувати форму. Він неквапно вдягнувся — штани, сорочка, краватка й мундир, пояс із кобурою. Коли його вигнали з поліції, то примусили здати зброю, але через якийсь службовий недогляд не забрали обмундирування і нагрудний знак. Клеменца забезпечив його новеньким пістолетом поліцейського зразка тридцять восьмого калібру, який неможливо було засікти. Нері розібрав його, почистив, змастив, перевірів бойок, зібрав і натиснув на курок. Зарядив барабан і вже був готовий іти.

Поклав поліцейський кашкет у великий паперовий кульок, а поверх мундира накинув цивільного плаща, щоб не впадала в очі його форма. Глянув на годинник. Машина мала під'їхати аж за п'ятнадцять хвилин. Він простояв чверть години, розглядаючи себе в дзеркало. Сумнівів не могло бути. Він мав вигляд справжнього полісмена.

У машині на передньому сидінні вже чекали на нього двоє з людей Рокко Лампоне. Нері сів ззаду. Машина рушила до центру, і, коли виїхали за межі району, де він жив, Нері скинув із пліч цивільного плаща й залишив його внизу, розірвав кульок, вийняв і надяг на голову кашкет полісмена.

На розі П'ятдесят п'ятої вулиці й П'ятої авеню машина під'їхала до тротуару, і Нері вийшов. Рушив уздовж авеню; до нього поверталосся дивне відчуття, немовби він і справді чергує й обходить вулиці, як колись робив це багато разів. Було людно. Дійшов до Рокфеллерівського центру й зупинився навпроти

собору Св. Патрика. По цей бік П'ятої авеню помітив потрібний йому лімузин. Підійшов уже до самого Рокфеллерівського центру. Лімузин стояв самотньо між стовпчиками, на яких було написано, що стоянка й зупинка в цьому місці заборонена. Нері стишив ходу. Він прийшов рано. Зупинився, аби щось записати в службовий блокнот, а потім пішов далі. Підійшов до лімузина. Торкнув ліхтариком крило машини. Водій здивовано зиркнув на нього. Нері вказав кийком на знак «СТОЯНКА ЗАБОРОНЕНА» й показав водієві, щоб той забирався геть. Шофер відвернув голову. Нері зійшов на проїжджу частину дороги й став навпроти відчиненого віконця шофера. Той мав вигляд дебелого бандюги, саме таких Нері подобалося вгамовувати. Сказав навмисне образливим тоном:

— Слухай, хлопче, ти хочеш, щоб я причепив тобі нижче спини квитанцію про штраф і виклик до суду, чи, може, все ж таки здимієш звідси?

Водій відповів спокійно:

— Розпитай спершу у своєму відділку. Ну, а якщо вже тобі так кортить, то можеш виписати мені свою квитанцію.

— Ану гайда звідси, — підвищив голос Нері, — бо як витягну з машини, тоді начувайся.

Водій, як фокусник, видобув звідкись десятидоларівку, склав її однією рукою в маленький квадратик і спробував пропхнути Нері за пазуху. Нері вийшов на тротуар і поманив водія пальцем. Той вийшов.

— Ану давай свої права й документи на машину, — наказав Нері. Він мав надію завести водія за ріг, однак тепер це було неможливо. Краєм ока він помітив, як із будинку «Плаза білдинг» на вулицю вийшло троє невисоких кремезних чоловіків. Це був сам Барціні й двоє його охоронців, що вирушали на зустріч із Майклом Корлеоне. Тієї ж миті один з охоронців заквапився вперед, аби з'ясувати, що там скоїлося біля машини Барціні. Він запитав у водія:

— Що трапилося?

Водій сердито відповів:

— Виписує мені штраф. Тільки й усього. Певне, цей хлопець недавно у відділку.

У цю мить підійшов сам Барціні з другим охоронцем і гримнув:
— Що тут за чортівня?

Закінчивши писати в блокноті, Нері віддав водієві його пра- ва й документи на машину. Потім поклав у задню кишеню службовий блокнот і блискавично видобув «спеціальний» тридцять восьмого калібру. Він устиг послати три кулі в широченні груди Барціні, перш ніж троє інших отямилися й кинулися врозтіч, щоб сховатися. На той час Нері вже зник у натовпі, забіг за ріг вулиці, де його підхопила машина й помчала в напрямку Дев'ятої авеню, а потім до центра міста. Біля парку «Челсі» Нері, що вже скинув кашкета, переодягся і накинув на себе плащ, пересів у іншу машину, що чекала на нього. Пістолет і форму полісмена він залишив у першій машині. Їх треба було спекатися. А ще за годину він уже спокійно розмовляв із Майклом у маєтку «родини» Корлеоне на Лонг-Біч.

Тессіо чекав на кухні в доновому будинку, п'ючи міцну каву, коли по нього прийшов Том Хейген.

— Майкл уже готовий їхати з тобою, — сказав він. — Але спочатку зателефонуй Барціні й скажи, щоб виїжджав.

Тессіо підвівся й підійшов до телефона, що висів на стіні. Він подзвонив Барціні до його контори в Нью-Йорку й коротко сказав:

— Ми вже виїжджаємо у Бруклін. — Повісив слухавку й усміхнувся до Хейгена. — Сподіваюся, що Майкл сьогодні привезе нам приємні новини.

Хейген похмуро відповів:

— Не сумніваюся.

Він провів Тессіо з кухні надвір і підійшов із ним до дверей Майклового будинку. Коло дверей їх зупинив охоронець.

— Бос сказав, що поїде іншою машиною. Наказав вам обом їхати без нього.

Тессіо спохмурнів і обернувся до Хейгена.

— Сто чортів, він не може цього робити. Це ж псує всі мої приготування.

Тієї ж миті коло них з'явилося ще троє охоронців. Хейген лагідно відповів:

— Я теж не можу їхати з тобою, Тессіо.

Капореджіме із тхорячою мордочкою миттю все зрозумів.

І підкорився. На якусь мить йому стало недобре, а потім він опанував себе. Сказав Хейгенові:

— Скажи Майклові, що я робив це заради справи. А його я завжди любив.

— Він розуміє, — відповів Хейген, ствердно схитнувши головою.

Тессіо повагався якусь мить, а потім запитав стиха:

— Томе, чи не міг би ти мене врятувати? В ім'я давньої дружби?

— Не можу, — заперечливо хитнув головою Том. Він дивився, як охоронці оточили Тессіо й повели в машину, що вже чекала. Йому було трохи недобре. Адже Тессіо — найкращий боєць у «родині» Корлеоне. Старий дон покладався на нього більше, ніж на будь-кого іншого, за винятком Луки Бразі. Як прикро, що настільки розумний чоловік припустився фатальної помилки у своїх розрахунках уже в такому поважному віці.

Карло Ріцці й досі чекав на розмову з Майклом. Машини, що приїздили й від'їздили, почали його нервувати. Очевидно, відбувалося щось велике, а про нього немов забули. Він нетерпляче подзвонив Майклові. Слухавку взяв охоронець, пішов до Майкла, а потім передав, що Майкл наказав сидіти спокійно і запевнив: швидко настане і його черга.

Карло передзвонив своїй коханці й підтвердив, що вони, напевно, сьогодні пізно повечеряють і проведуть ніч разом. Майкл сказав, що «швидко»; значить, хай там що, через годину-дві Карло звільниться. Дорога до Вестбері забере сорок хвилин. Отже, він ще міг побачитися з нею. Він ласкаво умовляв її не сердитися на затримку. Поклавши слухавку, вирішив перевдягтися, щоб потім не витратити час. Ледве перемінив сорочку, як постукали у двері.

Карло подумав, що Майкл хотів зв'язатися з ним по телефону, але весь час було зайнято, і тому він послав до нього гінця. Карло пішов до дверей і відчинив. Відчув, що все тіло обм'якло від панічного жаху. У дверях стояв Майкл Корлеоне,

і його лице було подібне до маски смерті, яку Карло Ріцці часто бачив у снах.

За Майклом Корлеоне стояли Хейген і Рокко Лампоне з похмурими обличчями, як у людей, що не з власної волі прийшли до друга з поганою звісткою. Карло провів їх до вітальні. Відходячи від переляку, вирішив, що у нього просто з нервами не все гаразд. Але від Майклових слів його насправді замлоїло.

— Ти маєш відповісти за Сантіно, — сказав Майкл.

Карло не озивався, вдаючи, ніби не розуміє, про що мовиться. Хейген і Лампоне відійшли до протилежних стін, так що він залишився з Майклом віч-на-віч.

— Ти видав Сонні людям Барціні, — сказав Майкл беззастережним голосом. — Барціні напоумив тебе, ніби та комедія, що ти розіграв із моєю сестрою, введе в оману «родину» Корлеоне.

Карло Ріцці відповів без найменшої гідності, ніби говорив не він, а сам смертельний переляк:

— Присягаюся, я не винний. Присягаюся головами своїх дітей, я не винний. Не губи мене, Майку, прошу тебе, не губи мене.

Майкл сказав спокійно:

— Барціні мертвий. Так само й Філіпп Татталья. Сьогодні хочу розрахуватися по всіх рахунках «родини». Отож не кажи мені, що ти не винний. Для тебе буде краще зізнатися в усьому.

Хейген і Лампоне глянули на Майкла з подивом. Вони думали, що той ще не може тягатися зі своїм покійним батьком. Навіщо вимагати, щоб цей зрадник визнав свою вину? Його вина вже доведена, наскільки можна щось довести в таких речах. Відповідь була очевидна. Майкл ще не був певним за своє право, ще боявся вчинити несправедливо, ще непокоївся через деяку неясність, якої можна було сподіватися лише після зізнання Карло Ріцці.

Але той мовчав. Майкл сказав майже доброзичливо:

— Та не бійся. Невже ти думаєш, що я зроблю свою сестру вдовою? Що я залишу сиротами своїх небожів? Адже я хрещений батько одному з них. Ні, твоя кара полягатиме в тому, що тобі буде закрыта будь-яка робота у «родині». Я відішлю тебе літаком до твоєї сім'ї в Лас-Вегас, до дружини і дітей, і хочу, щоб ти там і залишався. Я призначу Конні утримання. Але це все.

Тільки не кажи, що ти не винний. Не вважай мене за дурня і не гніви. То хто зв'язався з тобою — Татталья чи Барціні?

Хапаючись за соломинку, аби не загинути, вдячний за те, що його не вб'ють, що йому дарують життя, Карло Ріцці промимрив:

— Барціні.

— От і добре, — тихо вимовив Майкл. Він махнув правою рукою. — А тепер забирайся, не хочу більше тебе бачити. Машина чекає на тебе, щоб відвезти до аеропорту.

Карло перший вийшов із будинку, усі троє йшли поблизу нього. Була ніч, але подвір'я, як завжди, було яскраво освітлене ліхтарями. Подали машину. Карло побачив, що це його власна машина. Він не впізнав водія. Ззаду в дальньому кутку також хтось сидів. Лампоне відчинив передні дверцята й велів Карло сідати. Майкл сказав:

— Я подзвоню твоїй дружині й передам, що ти вже в дорозі.

Карло сів у машину. Його шовкова сорочка геть змокріла від поту.

Машина рушила, швидко прямуючи до воріт. Карло почав повертати голову, щоб роздивитися, знайомий чи незнайомий сидить іззаду. Тієї ж миті Клеменца, спритно й обережно, так начебто дівчинка приладжує стрічку на шию кошеняткові, накинув на шию Карло Ріцці зашморг. Шовковий шнур урізався Карло в шию, і Клеменца настільки сильно затяг його, що Карло затіпався, мов рибина на гачку, але Клеменца тяг і тяг, аж поки Карлове тіло не обм'якло. Машина раптово наповнилася смородом — унаближенні смерті тіло звільнювалося від нечистот. Клеменца потримав зашморг затягненим іще кілька хвилин, задля певності, а тоді зняв його й сховав у кишеню. Карлове тіло ударилось об дверцята і осунулось на підлогу. Клеменца, зітхнувши з полегкістю, відкинувся на спинку сидіння. Згодом він відкрив віконце, щоб випустити з машини сморід.

Перемога «родини» Корлеоне була цілковитою. Впродовж тих самих двадцяти чотирьох годин Клеменца й Рокко Лампоне дали волю своїм загонам у покаранні порушників кордону імперії Корлеоне. Нері віддали під команду загін Тессіо. Букмекерів Барціні розігнали: двох найзначніших його помічників застрелили, коли вони спокійно копирсалися у зубах, пообідавши

в італійському ресторані на Малбері-стрит. Одного відомого іподромного агента Барціні теж убито вдома, коли він саме повернувся після вельми зисковного вечора. Зникло двоє найбагатших портових лихварів, і лише через кілька місяців їхні трупи знайшли в болотах Нью-Джерсі.

Однією шаленою атакою Майкл Корлеоне здобув справжню славу й поставив вагу «родини» Корлеоне на перше місце серед нью-йоркських «родин». Відтепер його шанували не лише за блискучий тактичний хист, а й за те, що найкращі капо-реджіме «родин» Татталья і Барціні негайно перейшли на службу до нього.

Лише істерика його сестри Конні, яка прилетіла з матір'ю, залишивши дітей у Лас-Вегасі, затьмарила тріумф Майкла Корлеоне. Вона стримувала свою вдовину скорботу, аж поки лімузин не спинився у маєтку. Тут, не чекаючи, поки мати вгамує її, вона помчала просто до будинку Майкла Корлеоне. Вона влетіла вихором до вітальні, де сиділи Кей і Майкл. Кей подалася до неї, щоб заспокоїти й по-сестринському обняти її, але зупинилася, почувши крик і лайку Конні:

— Ах ти ж вошивий виродку! — верещала та. — Ти вбив мого чоловіка! Ти вичекав, поки помер батько, щоб тебе ніхто не міг зупинити. Ти, ти його вбив. Ти завжди винуватив його в смерті Сонні, ти завжди думав так, ви всі так думали. А про мене ти ніколи не подумав! Тобі начхати на мене. Що мені тепер робити? Що мені робити? — голосила вона. Двоє охоронців Майкла вже стояли за нею, готові виконати його наказ. Але він чекав із байдужим обличчям, коли сестра закінчить своє голосіння. Вражена Кей спробувала угамувати її:

— Конні, ти не при собі, подумай, що говориш!

Конні отямилася від своєї істерики й засичала, як отруйна змія:

— А чого, по-твоєму, він завжди був до мене такий непривітний? Як ти думаєш, навіщо він тримав Карло в цьому маєтку? Він весь час хотів убити мого чоловіка. Але не смів, поки був живий тато. Бо тато не дозволив би йому. І він знав. Він просто вичікував. І навіть погодився бути хрещеним батьком нашого сина, щоб збити нас з пантелику. Безсердечний виродок! І ти

думаєш, що знаєш свого чоловіка, га? А чи відомо тобі, скільки людей він порішив разом із моїм Карло? Почитай лишень газети. Барціні, Татталья й ще багатьох. Мій брат їх убив!

Вона знову розпалила себе до істерики. Пробувала навіть плюнути в обличчя Майклові, але у роті не було слини.

— Відведіть її додому й покличете лікаря, — наказав Майкл. Обидва охоронці миттю підхопили її під руки й потягли з дому. Кей все ще стояла вражена й перестрашена тим, що сталося.

— Майку, чому вона наговорила таких жахливих речей? Що примусило її повірити в це? — запитала вона свого чоловіка.

Майкл стеноу плечима:

— Просто вона в істериці.

— Майку, скажи мені, що все це неправда, будь ласка, скажи, що це неправда. — Кей дивилася пильно в Майклові очі.

Майкл утомлено похитав головою.

— Звісно, що неправда. Повір мені. Сьогодні я востаннє дозволив тобі запитати про мої справи й відповідаю: це неправда.

Він ніколи не говорив так переконливо. Дивився їй в очі не кліпаючи. І з почуття взаємної довіри, що зміцніло між ними за спільно прожиті роки, примусив її повірити йому. І вона вже не сумнівалася. Сумно посміхнулася й пригорнулася до чоловіка.

— Нам обом треба щось випити, — заявила Кей, пішла на кухню по лід і почула, як відчинилися вхідні двері. Вийшла з кухні й побачила, як до кімнати заходять Клеменца, Нері й Рокко Лампоне з охоронцями. Майкл стояв до неї спиною, але Кей відійшла вбік, і їй було видно його профіль. Клеменца звернувся до її чоловіка, вітаючи його формально:

— Доне Майкле.

Кей змогла побачити, з яким виразом Майкл приймав їхню повагу. Він нагадував римські статуї — подоби стародавніх імператорів, які мали від бога право дарувати життя й смерть своїм підданам. Він поклав собі руку на бік і недбало відкинувся тілом на одну ногу, а профіль його являв холодну, горду владність. Капореджіме завмерли перед ним, і в цю мить Кей відчула: все, що вигукувала Конні в обличчя Майклові кілька хвилин перед тим, було правдою. Вона повернулася на кухню й заплакала.

ЧАСТИНА ДЕВ'ЯТА

РОЗДІЛ XXXII

Кривава перемога «родини» Корлеоне стала цілковитою аж через рік, коли після складних політичних маневрів Майкл Корлеоне утвердив становище ватажка наймогутнішої «родини» у Сполучених Штатах. Протягом дванадцяти місяців Майкл ділив свій час порівну між штаб-квартирою на Лонг-Біч і своїм новим будинком у Лас-Вегасі. Але під кінець року вирішив завершити діяльність у Нью-Йорку і продати будинки й маєток. Саме тому Майкл Корлеоне привіз на Схід усю свою родину. Вони мали пробути тут місяць, згортаючи справи, а Кей сама простежить, як пакують та відсилають домашнє майно. І ще був мільйон різних дрібних справ.

Тепер ніхто більше не міг кинути виклик «родині» Корлеоне, а Клеменца мав уже свою «родину». Рокко Лампоне став капореджіме у Корлеоне. У Неваді Альберт Нері очолив службу безпеки в готелях «родини». Хейген також працював для «родини» на Заході.

Час допоміг загоїти старі рани. Конні Корлеоне помирилася зі своїм братом Майклом. І справді, не минуло й тижня після її жахливих звинувачень, як вона вже прийшла до Майкла вибачитися за все, що намолола, і запевнила Кей, що в її словах не було й крихти правди, що то була істерика шойно овдовоїлої жінки.

Конні Корлеоне недовго шукала нового чоловіка, вона навіть не дочекалася року після смерті Карло, як у її ліжку вже лежав хлопчина, що найнявся працювати секретарем у «родині» Корлеоне. Він походив із надійної італійської сім'ї, закінчив провідний комерційний коледж в Америці. Звісно, шлюб із сестрою дона забезпечив йому майбутнє.

Кей Адамс-Корлеоне дуже потішила чоловікових родичів, перейшовши в католицизм. Обидва її сини теж, як годиться, були записані до цієї церкви. Майкла таке не вельми тішило. Він би волів, щоб діти були протестантами, це було б більш по-американському.

На власний подив, Кей сподобалося жити в Неваді. Їй подобалися краєвиди, пагорки й каньйони, червоне каміння, гаряча пустеля, несподівано свіжі озера, навіть спека. Обидва її хлопці каталися на своїх поні. У неї тепер були справжні слуги, а не охоронці. Майкл теж жив нормальнішим життям. Йому належали будівельні фірми, він вступив до бізнесменських клубів і до громадських комітетів, виявляв здорову зацікавленість у місцевому політичному житті, хоч і не втручався у нього публічно. Таке життя було добре. Кей раділа, що вони позбудуться маєтку в Нью-Йорку і влаштуються в Лас-Вегасі на постійно. Вона приїздила до Нью-Йорка із відвертим небажанням. Отож і в останній приїзд вона дуже швидко спакувала й відіслала свої речі, і тепер їй нетерпеливилосся від'їхати — як ото людям, що пробули чимало часу в лікарні, кортить швидше виписатися.

Цього останнього дня Кей Адамс-Корлеоне прокинулася ще вдосвіта. Знадвору почула гуркіт моторів вантажних машин у маєтку. На цих машинах із будинків вивезуть усі меблі, а після обіду вся родина Корлеоне, з мамою Корлеоне включно, вилетить у Лас-Вегас.

Коли Кей вийшла з ванної, Майкл, зіпершись на подушку, курив сигарету.

— Якого біса тобі кожного дня йти до церкви? — запитав він. — Ну, я б розумів у неділю, але якого біса й у будні дні? Ти така сама, як і моя мати. — Він помацав у темряві й увімкнув лампу на нічному столику. Кей сіла на край ліжка, щоб натягти панчохи.

— Хіба ти не знаєш, що навернені католики ставляться до релігії серйозніше, — відповіла вона. Майкл доторкнувся до шовкової шкіри на її теплом стегні якраз над краєм нейлонової панчохи.

— Не чіпай. У мене сьогодні причастя.

Він не став її затримувати, коли вона звелася з ліжка. Лише зауважив із млявою усмішкою:

— Якщо ти така вже побожна католичка, то чому дозволяєш хлопцям настільки часто ухилитися від церкви?

Кей було неприємно, вона насторожилась, почувавши, що він уважно вивчає її своїми очима доне, як вона називала його про себе.

— Ще встигнуть, коли повернемося додому, я братиму їх частіше з собою.

Поцілувала його на прощання й вийшла. Надворі вже теплішало. Зі сходу піднімалося червоне літнє сонце. Кей пішла до своєї машини, що стояла неподалік воріт маєтку. У машині вже сиділа, чекаючи на неї, матуся Корлеоне, вдягнена у своє чорне вдовине вбрання. Для них уже стало звичкою їздити на ранкову молитву вдвох.

Кей поцілувала зморшкувату شوку старої й сіла за кермо. Матуся Корлеоне запитала її з підозрою:

— Ти поснідала?

— Ні, — відповіла Кей.

Стара схвально кивнула головою. Кей якось забула, що того дня, коли приймаєш святе причастя, вже після опівночі не можна їсти. Це сталося вже давно, однак матуся Корлеоне після того випадку, не довіряючи, щоразу перепитувала її. Стара жінка спитала:

— А як почувашся?

— Добре, — відповіла Кей.

Маленька церква на світанку здавалася у сонячному промінні майже порожньою. Віконця з кольоровими шибками не пропускали сонячного тепла, всередині було прохолодно, якраз приємно для відпочинку. Кей допомогла своїй свекрусі пройти до білих кам'яних східців і пропустила її наперед. Стара полюбляла передню лаву — ближче до вівтаря. Кей постояла хвилину на східцях, ніби побоювалася невідь-чого.

Нарешті зайшла у прохолодний півморок. Умочила пучку у свячену воду й перехрестилася, побіжно торкнувшись мокрим пальцями пересохлих уст. Перед святими і перед розп'яттям Христа червонясто блимали свічки. Кей трохи зам'ялася, перш ніж зайти на своє місце, а потім упала навколішки й стала чекати причастя, низько схиливши голову, ніби в молитві. Але вона ще не була готова молитися.

Лише тут, у сутінках склепистих церков, Кей наважувалася думати про те, друге життя чоловіка. Про жакливу ніч, від якої минув уже рік, ніч, коли він удався до їхньої довіри й любові, щоб змусити її повірити, ніби не він убив чоловіка своєї сестри.

Кей залишила його через брехню, а не через те, що він зробив. Наступного ранку забрала дітей і поїхала до своїх у Нью-Гемпшир, не сказавши нікому жодного слова, сама не знаючи, що, власне, вона збирається цим довести. Майкл миттю зрозумів. Він зателефонував першого дня, а потім дав їй спокій. Лише через тиждень біля її будинку зупинився лімузин із Нью-Йорка, з Томом Хейгеном.

Того дня після обіду вона провела жакливі нескінченні години з Томом. Кей не могла пригадати жакливіших у цілому житті. Вони пішли в лісок, що ріс поблизу її рідного міста. Хейген був безжальний. Кей припустилася помилки, бо стала розмовляти з Хейгеном жорстоко й зухвало, а це не в її натурі.

— Чи не прислав тебе Майкл, щоб погрожувати мені? — запитала вона. — Я сподівалася побачити в машині «хлопців» із автоматами, присланих, щоб повернути мене силоміць.

Вперше, відколи вони знали одне одного, Кей побачила Хейгена сердитим. Він різко відповів:

— Це найбільша дурниця, яку мені будь-коли доводилося чути. Від кого-кого, Кей, а від тебе я не сподівався почути таку нісенітницю. Перестань!

— Гарзд!

Вони йшли зарослою зеленню сільською дорогою. Хейген спокійно запитав:

— Чому ти втекла?

— Тому, що Майкл збрехав мені, — відповіла Кей. — Тому, що він пошив мене в дурні, коли погодився стати хрещеним батьком сина Конні. Він зрадив мене. Я не можу любити такого чоловіка. Не можу з ним жити. Не можу дозволити, щоб він був батьком моїх дітей.

— Не знаю, про що ти говориш, — відмовив Хейген.

Тепер вона накинулася на нього вже з непідробним гнівом:

— А про те, що він убив чоловіка своєї сестри, розумієш ти чи ні? — І після невеликої паузи додала: — І він збрехав мені.

Вони довго йшли мовчки. Нарешті Хейген сказав:

— Ніхто не може знати напевне, так воно чи ні. Але хай буде по-твоєму, припустімо, що все трапилось саме так, як ти кажеш. Затям, я не кажу, що сталося саме так. Але ти не проти, якби я навів тобі деякі виправдання того, що він зробив, чи, краще сказати, можливі виправдання?

Кей презирливо глянула на нього.

— Томе, ти вперше заговорив зі мною як юрист, і скажу, що досі ти мені подобався більше.

Хейген посміхнувся.

— Гарзд, але вислухай мене. А що, коли Карло підставив Сонні, продав його з головою? Що, коли того разу Карло набив Конні умисне, аби виманити Сонні; адже вони знали, що він поїде саме дорогою Джонс-Біч-Козвей? А що, коли Карло заплатили за те, аби вбити Сонні? Що тоді?

Кей не відповідала. Хейген вів далі:

— І навіть дон, цей великий чоловік, не міг зважитися на те, що він мав зробити, — помститися за смерть сина смертю чоловіка дочки. Можливо, це було зрештою над його сили, і він зробив Майкла наступником, знаючи, що Майкл візьме на свої плечі такий нелегкий тягар, візьме на себе гріх.

— Що було, те загуло, — відповіла Кей зі сльозами на очах. — Усі жили щасливо. Чому не можна було вибачити Карло? Чом не жити, як жили, і забути про все?

Вона повела його лугом до річки, затіненої деревами. Хейген сів на траву і зітхнув. Він озирнувся навколо, зітхнув ще раз і відповів:

— У цьому світі можна було б.

— Він не той чоловік, за якого я виходила заміж, — сказала Кей.

Хейген уривчасто засміявся:

— Якби залишився тим, то уже був би на тому світі. А ти була б удовою і не мала б ніяких проблем.

Кей зчудовано втупилась у нього.

— Що все це, в біса, означає? Томе, хоч раз у житті поговори зі мною відверто. Я знаю, що Майкл не спроможний на відвертість, але ж ти не сицилієць і можеш сказати жінці правду, поставитися до неї як до рівної, як до людини.

Знов запала довга тиша. Том хитнув головою:

— Ти не зрозуміла Майкла. Тебе обурило, що він сказав тобі неправду. Що ж, хіба він не попереджав, аби ти ніколи не цікавилася його бізнесом? Тебе обурило, що він став хрещеним батьком сина Карло. Але хіба не ти сама примусила його піти на це? До того ж він і повинен був зробити саме так, якщо хотів потім виступити проти Карло. Класичний тактичний хід, щоб завоювати довіру жертви. — Хейген похмуро осміхнувся. — Чи досить відверто я говорю з тобою?

Кей тільки нахилила голову:

— Я спробую говорити ще відвертіше, — провадив далі Хейген. — Після смерті дона і Майклові загрожувала смерть. Знаєш, хто його продав? Тессію. Отже, треба було прибрати Тессію. Прибрати Карло. Тому, що зради не можна прощати. Майкл міг би їх вибачити, але вони самі ніколи б не вибачили собі, отже, завжди були б небезпечні. Майкл справді любив Тессію. Він любить свою сестру. Але він не виконав би свого обов'язку перед тобою, перед дітьми, перед усією «родиною», переді мною й моєю сім'єю, якби відпустив Карло й Тессію. Вони б загрожували всім нам, життю кожного з нас.

Кей слухала його, а сльози котилися в неї по щоках.

— Майкл надіслав тебе, щоб ти мені розповів усе це?

Хейген глянув на неї з щирим подивом.

— Ні, він тільки наказав мені передати, що ти матимеш усе, чого захочеш, і можеш робити все, що захочеш, поки будеш дбати про дітей. — Хейген усміхнувся. — Він наказав передати, що ти дон над ним. Але це жарт.

Кей узяла його за руку.

— Він наказував не говорити про все інше?

Хейген завагався, ніби не знаючи, чи відкрити їй остаточну правду.

— Ти й досі не розумієш, — сказав він. — Коли ти розповіси Майклові те, про що дізналася сьогодні від мене, вважай, що я вже мертвий. — Він знову помовчав. — Ти й діти — це єдині люди на світі, яким він ніколи не зробить нічого поганого.

Минуло довгих п'ять хвилин, аж поки Кей підвелася з трави. І вони пішли назад до її дому. Майже біля самого будинку вона сказала Хейгенові:

— Чи не міг би ти після вечері відвезти мене й дітей у Нью-Йорк?

— Задля цього я й приїхав, — відповів Хейген.

Через тиждень після повернення до Нью-Йорка вона пішла до священика, щоб довідатися від нього, як перейти в католицьку віру.

Десь із самої глибини церкви малий дзвін закликав до каяття. Як її навчено, Кей легенько вдарила себе в груди складеними пучками на знак каяття. Знову озався дзвін, і почулося шурхотіння ніг молільників, що, встаючи зі своїх лав, посунули на причастя до вівтаря. Кей підвелася, щоб приєднатися до них. Вона впала навколішки перед вівтарем, і десь із самої глибини церкви знову озався дзвін. Вона знову вдарила себе під серце складеними пальцями. Перед нею стояв священик. Вона відкинула назад голову й розтулила уста, щоб прийняти облатку, тоненьку, як папір. Це була найжахливіша мить із усіх. Аж поки облатка не розтала в роті, тоді Кей проковтнула її і вже могла чинити те, заради чого прийшла сюди.

Очищена від гріхів, задоволена прохачка, вона схилила голову й підняла руки над бар'єром коло вівтаря. Трохи змінила позу, щоб не так тиснуло їй у коліна.

Свідомість її звільнилася від усіх думок про себе, про своїх дітей, позбулася будь-якого гніву, бунтарства і сумнівів. І потім із глибоким бажанням вірити і бути почутою, як щодня після смерті Карло Ріцці, вона зашепотіла молитви за спасіння душі Майкла Корлеоне.

Літературно-художнє видання

П'ЮЗО Маріо
Хрешений батько
Роман

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *Н. О. Муравицька*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 10.08.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newton». Ум. друк. арк. 25,2.
Наклад 4000 пр. Зам. № 7-08-0401.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com